

JOHAN BOCCACI

DECAMERON

TRADUCCIÓ CATALANA

PUBLICADA, SEGONS L'UNIC MANUSCRIT CONEGUT,

(1429)

PER

J. MASSÓ TORRENTS

NEW YORK

THE HISPANIC SOCIETY OF AMERICA

Audubon Park, West 156 th Street

1910

DECAMERON

Tipografia «L'Avenç» de Massó, Casas & C.ª
Rambla de Catalunya, 24 : Barcelona

NOTA PRELIMINAR

Per a l'estudi de les influencies de la literatura italiana en la nostra, el manuscrit que ara publiquem ens proporciona un text de la més gran importancia. Els traductors catalans del *Decameron*, la més notable i la més viva de les obres de mestre Joan Boccaci, acabaven la llur tasca en la vila de Sant Cugat del Vallès el dia 5 d'Abril de l'any 1429 [1]. Encara no quatre mesos més tard, 1 d'Agost, el nostre excellent poeta n'Andreu Febrer completava a Barcelona la traducció de la *Comedia* del Dant, que, escrita per la seva propria mà, se conserva en el manuscrit L.ii.18 de la biblioteca del Escorial [2]. Contemporaniament a les dates d'aquestes traduccions d'obres capitals, i més endavant, són prou nombroses en els poetes catalans les reminiscencies dantesques, petrarquesques i boccacesques.

El manuscrit que copiem se troba en la riquissima biblioteca de D. Isidre Bonsoms i Sicart: el benemèrit i culte bibliofil, tothora prompte a fer dolça la tasca als estudiosos, ens ha donat tota mena de facilitats per a copiar i comprovar el text, distinció que li agraïm molt de veres. Aquest manuscrit havia sigut descrit abans d'ara per Miss Caroline Brown Bourland en la seva notable tesi doctoral de Bryn Mawr College, en 1902, *Boccaccio and the Decameron in Castilian and Catalan literature* [3].

---

1) En el manuscrit, com pot veure-s en la reproducció de la darrera plana que acompanyem, per haver-se omplert de tinta la última *C*, l'escrivent va fer-n'hi una altra, lo que dona an aquesta data l'apariencia de cinc *C*.

2) *La Comedia de Dant Allighier (de Florença) traslatada de rims vulgars toscans en rims vulgars cathalans per n'Andreu Febrer. Dala á luz, acompañada de ilustraciones critico-literarias D. Cayetano Vidal y Valenciano*... Tomo I, El Poema (unic publicat), Alvar Verdaguer... 1868, p. 597.

3) Publicada en la *Revue hispanique*, New-York-Paris, t. XII, 1905.

La relligadura es de posts de fusta recobertes de pell emprentada, amb rastre de claus i de tanques. Al llom hi ha enganxat un paper que, en lletra gotica del XVI^{èn} segle, duu el retol: *Las Cien... manuscriptas en Catalan.* L'aspecte exterior es semblant al dels llibres que, havent constituit la biblioteca del papa Benet XIII^{è}, passaren a proprietat den Gil Sánchez Muñoz: el seu succeïdor, en Gaspar Joan, fou potser qui va transportar-los a Terol i, de segur, qui va posar els retols de paper blanc en tots els llibres que, provinents de l'esmentada biblioteca, hem tingut ocasió de veure i d'examinar (i que esperen el dia que la lliberalitat d'una corporació o d'un particular els porti a la ja considerable Biblioteca de Catalunya). Efectivament, fullejant un dels copiosos inventaris, ens trobem amb el *Memorial de los libros y armas que yo Gaspar Johan Sanchez Muyoz tengo en mi casa, empezado a xj. de julio de mil y quinientos y trenta anyos, y primeramente de los libros; digo del anyo MDXXX.* En aquest cataleg se llegeix, en l'octau lloc: *Item las ciento novellas de Johan bocacio en catalan;* i es interessant que s'hi trobin altres tres traduccions catalanes d'obres den Boccaci (1313-1375): *el Johan bocacio de las claras mugeres en Catalan*[1], *la Fiameta a las damas* i *el Corbacio que hizo Johan vocacio sobre una viuda y otras mugeres*[2], *ay otro en tosquano.*

---

1) No sabem que·s tingui altra noticia de la traducció catalana de l'obra llatina den Boccaci *De claris mulieribus.*

2) Aquests dos titols darrers apareixen en un altre inventari que duu l'epigraf: *Libros en catalan o, valenciano o, mallorquin.* — De la versió catalana de la *Fiammetta* ne coneixem tres manuscrits, tots tres a Barcelona: I a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, num. 32 del fons de Sant Cugat del Vallès; II en la biblioteca de D. Isidro Bonsoms; III entre·ls codexs de la biblioteca Capitular de la Seu, num. 76; aquest darrer fins ara desconegut. El ms. I ha sigut utilitzat per en R. Miquel i Planas en la seva edició *La Fiameta de Johan Boccacci, traducció del XV^{en} segle ara per primera volta publicada sóts el patronat de la Societat catalana de bibliòfils per Ramon Miquel y Planas, Segons el manuscrit existent en l'Arxiu general de la Corona d'Aragó.* Barcelona, «La Academica»... 1908. — Del *Corbaccio,* traduit al català per en Narcis Franch, se·n conserva un ms. en la Biblioteca Nacional de Madrid; vegi-s Roca, *Catálogo de los manuscritos que pertenecieron á D. Pascual de Gayangos, existentes hoy en la Biblioteca Nacional* (Madrid, 1904, p. 231, núm. 671) «*Corbatxo... fet he ordenat per Johan Bocaci... tornat* [en lengua catalana] *per Narcis Franch mercader... de Barchinona.* L del s. XV; 108 h., 4.º incompleto por el fin. Al principio estas notas autógrafas: *Comprado de Damian Tarlet, corredor de encantes en 12 Dic. 1844. Bernabé Espeso. En 1846 D. Bernabé Espeso lo regaló á D. Carlos Buenaventura Aribau, por medio de D. José Sol y Padris. Por fallecimiento del cual* (Aribau) *y en su venta lo adquirió el infrascrito. Madrid, 1847. Pascual de Gayangos.*» Aquesta obra va imprimir-se a Barcelona en 1498; l'unic exemplar es un dels llibres desapareguts de la biblioteca Colombina, de

El text va escrit sobre paper de 295 × 216 mm. Al principi hi ha 7 folis blancs de paper antic, però diferent del del llibre i més prim; i segueixen: 1 full blanc de paper de tot el llibre, a dalt de tot, amb lletra del segle XVe *mas clara se para | de las esteles de luna | hi ajey perdo,* i amb lletra de principis del segle XIXe hi ha escrit *las cien novelas en Catalan*; en el verso, d'una mà del XVI[èn] segle *no falo vyda contygo | ny puedo bivyr cyn ty | Anthoni de Vilanoua;* 1 foli curt o retallat de taula a dues columnes, que no comença i el primer titol aparent del qual es «La filla del Solda tramesa a marit al Rey de garp...» (vegi-s la p. 107 de la present edició); 4 folis de taula de tota la mida que segueixen bé i acaben amb l'epigraf de l'última novella «Lo marques de saluta...» (p. 610); 2 folis de l'*Introduzione* escrita a ratlla plena, retallats de marges; 2 folis blancs; 9 folis de *Proemio* i d'*Introduzione*, el 4.[t] té·ls marges retallats, són escrits a tota plana i al començar apartat hi ha caplletra blava o vermella; el primer d'aquests folis preliminars enceta·l *Proemio* així «Umana cosa es...» (p. 3) i en el foli terç comença l'*Introduzione* «Moltes voltes...» (p. 9); de manera que·ls 2 folis curts relligats al principi haurien d'anar entre ·ls 4[t] i 5[è] d'aquests 9 folis. Fins aquí res porta foliació; aquesta comença amb el text de la primera novella al foli I i acaba al final de tot el *Decameron* al foli cccxxiij. En el text hi ha dues mans, com si ·ls traductors s'haguessin repartit la feina: la primera va escriure a tota plana, posant les habituals caplletres blaves i vermelles alternades, i comprèn el *proemio*, l'*introduzione* i les novelles fins al foli clxxxij, acabant amb la novella 8.[a] de la jornada Cinquena (p. 332 d'aquest llibre); l'escriptura de la segona mà es més correguda, va precedida per un foli blanc no foliat, i es a dues columnes, no portant ni una sola caplletreta; arriba fins a la fi del llibre. Després vénen relligats dos folis blancs de paper diferent, però antic. En el text no hi ha cap epigraf ni titol de jornada ni de novella. Una bona partida d'aquests figuren en la taula.

Poques diferencies separen la feina dels dos escrivents. El primer sembla no distingir gaire els fonemes *s* i *ss;* alguna vegada confon la grafia de la

---

Sevilla, i no se·n tè altre rastre que la nota del registre den Ferran Colom: *3961. Corbatxo Joannis Bocatii, traductum per Narcis Franch, de toscano en catalan: et tractat de malis mulieribus: I «Si qual se vulla persona» D. «Sera en contra». Peroratio: I. «Protesta aquel». Impr. en Barcelona, año 1498, Octobris I. Costó en Tarragona 15 dineros, por Agosto de 1513, E en 4.º.*

vocal neutra posant *a* per *e* o viceversa, lo que·l fa creure de país català oriental. El segon escrivent, encara que hagi acabat la feina en la vila de Sant Cugat del Vallès[1] podria esser un monjo mallorquí: se noten, per exemple, els següents mallorquinismes: «aygo» (p. 378, 399, etc.), «alfabia» (p. 388) i alguns imperatius com «prin», «obri».

El traductor o traductors (que podrien esser els mateixos escrivents) solen usar uns mateixos italianismes: «força» en el sentit de potser, «pur», «oy-me»; alguns mots catalans en sentit purament italià, com per exemple, «honesta», «bergada». Són curiosissimes les males traduccions: *fante* (criada) devé «infant» (p. 261), *porfido* «pocha fe» (p. 370), *e buona pezza* (fa temps) «a bona pensa» (p. 423); mots i frases no compreses se tornen noms propris, com, per exemple, l'adverbi *dopo* (pp. 50, 69), *re stato,* que·s cambía en «Uetari Restato» (p. 162), «apellat Artiffice Lanavioli», lo que hauria d'esser artesà llaner (p. 168); «Paysano» en lloc de pagès (p. 128), «Vixino de Sant Brancassi» per veí o prop de Sant Brancassi (p. 174), i sobre tot *eterno suplicio,* que·s torna «Tercio Sulpicio» (p. 577); en cambi en la novella de la noia enamorada den Pere ·l Gran d'Aragó, d'*un Mico da Siena* se·n fa «un son gran amich de Sena» (p. 581). No cal dir també que diversos noms propris apareixen trastornats. Alguns els hem marcats en nota, però pocs cambis tenen suficient importancia per a esser senyalats.

El manuscrit porta algunes notes marginals que hem imprès al peu de plana: n'hi ha de coetanies en català que són dels mateixos traductors o dels escrivents (pp. 75, 193, 315, 349); n'hi ha d'altres en aragonès, de quan el llibre estava ja en poder de la familia Sánchez Muñoz (pp. 54, 56, 58).

El veritable encís d'aquesta traducció està en la seva fluencia i en la seva facilitat. No s'hi sent el més petit esforç, l'estil es sempre senzill, la llengua es sempre bona, la frase ben catalana, el periode arrodonit; tot contribueix a fer d'aquesta una de les millors traduccions que dels millors temps de la nostra producció s'hagin conservat. Les que hem senyalat són petites tares per a aquelles epoques en les que no s'usaven diccionaris,

1) Segurament devia esser feta la traducció en el monestir, entre ·ls manuscrits del qual se conserva encara la *Fiammetta,* com hem dit; devia haver-hi, com en altres monestirs, escola d'escrivents i s'hi vendrien copies.

i com que en cap obra com en els cent contes del *Decameron* entren tantes menes de gents en els diversos estaments i condicions de la vida, ont abunden els dialegs moguts i les converses, així com els grans parlaments retorics i inflats, ont tants objectes surten i de tants països se tracta, no vacilem en creure ·l un dels monuments de la nostra llengua i de la nostra literatura.

Ens fa també aquest llibre molt apreciable ·l seu caracter d'adaptació. La cançó o la ballada que en Boccaci posa a la fi de cada Jornada no apareixen traduïdes del toscà, sinó que se n'hi apliquen de catalanes que devien esser corrents en l'epoca: no sen conserven més que les de quatre jornades, a la fi de les demés havent-se deixat quasi sempre l'espai per a escriure-les-hi; més les que ·s llegeixen en acabant les Jornades Primera (p. 61), Quinta (p. 345), Sisena (p. 380) i Vuitena (p. 505), constitueixen quatre peces molt interessants per a l'estudi de la nostra poesia mig-eval. Les cançons populars que·l maliciós Dioneo inicía quan la Lisa, que fa de reina, l'invita a cantar a la fi de la Cinquena Jornada, el traductor les substitueix pels primers versos de set cançons grasses catalanes (p. 344) que devien esser molt conegudes i de les quals tot altre rastre s'es perdut per ara. En la novella den Carles d'Anjou vell (Jornada Desena, nov. 6) la cançó que li canten Ginebra la bella i Isolda la bronda ve tornada en català pels primers quatre versos de la més coneguda obra del trobador aquità Ricard de Barbezill (p. 576), que ·s retroba en alguns cançoners catalans. Són varies les afegidures que ·s noten al final d'algunes novelles, senyalades ja per Miss Bourland[1]; però recordarem els aforismes amb que·l traductor remata dues novelles: (VII, 2). «E per ço ·s diu en Aragó: sobre cuernos cincho sueldos» (p. 392), i (VII, 3). «E per ço diu hom que beneyta es la casa on entre corona rasa» (p. 396). Altres afegidures són imputables solament al catalanisme del traductor. En la novella de Joan de Procida (V, 6), en Boccacci no diu den Roger de Lluria sinó *uomo di valore inestimabile et allora ammiraglio del Re,* mentre ·l nostre traductor fa constar «home de valor inextimable e de nació catalana, e en aquelles saons almiral del reyalme de Sicilia». L'autor parla (X, 1) del cavaller florentí Roger servint a *Alfonso Re d'Ispagna:* el traductor el fa

1) Op. cit., p. 30-32.

servir «aquell magnifich rey n'Alfonso, rey d'Aragó». Ont l'italià diu *andò in Ispagna,* el català diu «anà a la ciutat de Barcelona» (p. 552); *spagnuolo* devé «català»; i quan el cavaller abandona la cort, i el rei fa seguir-lo, no més la traducció catalana ·l fa viatjar per ses jornades i parar-se a Montmoló i a Girona. En la novella següent (X, 2), ont sols se parla de marxants *genovesi,* el traductor hi posa «janovesos e venecians e catalans» (pàgina 559).

No sabem que cap dels erudits que s'han ocupat de la qüestió de les fonts del *Decameron*[1] hagi fet constar que la tradició de la dòna enamorada del rei Pere ·l Gran mentres era a Sicilia, la retreu també el nostre cronista Bernat Desclot, que escriu mitja centuria abans que·l Boccaci, quasi contemporaniament als fets. No podem resistir la temptació de reproduir el passatge del cronista català per a que pugui trobar-se en aquest mateix llibre on se pot llegir la delicada novella de l'enamorada Lisa (p. 579). El capitol XCVI de les edicions[2] de la cronica *De la gran honor que tota la gent de Mecina feren al rey En Pere de Aragó,* es així: «Quant vench que les gents de Mecina saberen que·l rey era partit de Randas, encortinaren tota la ciutat de draps d'aur, e cobriren totes les carreres de junch vert e de erbes ben olens, e feren jochs de diverses maneres; e exiren a carrera al rey, cavallers e richs-homens, a peu, mols ordenadament e honrada; e destraven-lo per les regnes del cavall, e feyen-li aportar dessus hun rich drap d'aur en quatre llances; e dones e donzelles anaven-li cantant davant: Be sia vengut lo senyor rey dels reys terrenals, per la gracia de Deu qui·ns ha delliurats de les mans del nostre enemich Carles. E axi amenaren-lo al palau emperial, ab molt gran alegria, que semblant los fo que Deus fos devallat en terra sobre ells. E en la ciutat hun prom qui era capitani molt prous e valent, que havia nom ser Alaymo, havia huna dona per muller qui era molt bella e gentil, e molt prous de cor e de cos; que ella era llarga de donar, e quant era lloch e temps valia be hun cavaller, e anava tots jorns ab trenta cavallers armats, e guaytava la ciutat, e capdellava les gents lla hon era mester que·s combatien, als murs ne als altres llochs de la ciutat hon

1) Manni, *Istoria del Decamerone,* Florença, 1742; Landau, *Die Quellen des Decameron,* 2.ª edició, Stuttgart, 1884; Bartoli, *I precursori del Boccaccio,* Florença, 1876.

2) Esperem la definitiva que, en vista de tots els manuscrits, prepara el nostre bon amic Jordi Rubió i Balaguer.

era ops. Quant la dona aquesta viu lo rey, que null temps no l'havia vist, fon molt enamorada, axí com de senyor valent e agradable, no gens per mal enteniment. Com lo rey fo en son palau albergat, e·ls cavallers e la altra gent foren entrats en la ciutat, los menjars foren apparellats, e·l rey près aygua-mans e assech-se a menjar, ell e tots sos cavallers; e menjaren molt e alegrament. E micer Alaymo menjà ab lo rey, e madona sa muller; e puix serviren lo rey ab tot son poder; si que la dona no·s partí del rey hon que anas ne cavalcas, per vila ne a casa; e servia-l, e feya-li aytants de plaers com ella podia, e son marit, e tots quants ne havia en la ciutat. E a poch temps vingueren vint e dos galeres a Mecina e quatre tarides del rey, de rems, molt ricament armades. E aquí devallaren en terra e refrescaren de tot ço que mester los fo, e lo rey donavà·ls prou pa e vi e carn a bastament». La valerosa dama de Mecina se transforma per l'art del Boccaci en la filla de l'especier florentí Bernat Pusini, que, veient el rei d'Aragó fer armes a la catalana, un dia en una festa, se·n sent tant ferventment enamorada que arriba al punt de morir.

En una nota de la p. 610 fem observar com el traductor, trobant-la ja catalanitzada per en Bernet Metge (treta de la versió llatina del Petrarca) no fa sinó copiar l'historia de la pacient Griselda[1]; de manera que l'ultima novella d'aquest llibre ve a constituir una variant més de la traducció feta per l'elegant autor del *Somni*. Així ·s trobaran aquí noranta-nou novelles tretes directament de l'original, i una que ha fet la volta pel llatí, ignorant el traductor del Petrarca que aquest no fos sinó un llatinisador de la Griselda del Boccaci.

Hem de recordar també que de la novella 9.ª de la Primera Jornada (p. 55) va publicar-ne una versió catalana, en sa varietat algueresa, en Papanti[2].

El nostro sistema en l'edició d'aquest text no difereix del corrent: ( ) vol dir lo que hi ha de massa, per exemple, les repeticions indegudes de mots en que incorre la ploma del copista; [ ] indica lo que manca en el text; i com ja hem dit que·l manuscrit no porta cap titol ni epigraf, hem transportat al cap de cada novella ·ls de la taula: allà ont aquesta no hi es,

1) En nota de la p. 610-11 se trobarà nota de les edicions de la Griselda en català.
2) *I parlari italiani del Certaldo*, Liorna, 1875, pp. 436-7.

ens hem atrevit nosaltres a traduir els titols de l'italià, posant-los en aquest cas entre [ ]. Hem regularitzat l'ús de les majuscules i el de la *i* per *j* i la *u* per *v;* hem puntuat i accentuat; hem resolt les abreviatures que, per esser sempre les mateixes i pel millor aspecte d'un text tant llarg, ens hem guardat de posar-ne de cursiva les lletres elidides; i, sempre que les formes monosillabiques del verb *haver* apareixen sense anar precedidas de l'*h* habitual, les hem accentuades per a evitar la llur confusió amb altres monossillabs.

J. Massó Torrents

en aquest
:r *j* i la *n*
per esser
:ns hem
les for-
ıs de l'*h*
b altres

ʌTS

COVINENT COSA ES MOLT
cares dones q̄ cascuna cosa la qual lome
fa p lo admirable e sant nom de aqll lo
qual fon th factor de totes les coses do
principi p que dener jo al vostre [illegible].
novellar. principiar enten/ entenador com
entrant en una deles vres maravello
ses coses pro que hom aqtta la tra esperança ferferma. a
[illegible] com acosa inpmutable e tots temps p nosaltres sia
lo sen nom loat. Manifesta cosa es que axi com les
coses temporals totes son transitories e mortals axi enss
e fora si son totes plenes de enuig de angoixa. e daffany e

de infinit perill. al qual sens nengun falla. nosaltres
qui vivim no poden escapar. si de part de deu nons
es atorgada especial gracia. e sforça e gran aysament
pell non fos donat / la qual nosaltres no deuem creure que
per alguns nostres merits degua venir sino per la sua propi
a benignitat moguda dels precs impetrats per aquells
qui foren mortals axi com som nosaltres e mentre foren
en vida eternalment foren benauenturats los quals ell ja ma
teys axi com apriuados informats per sperientia. sia ma
fragilitat no auent andaria de portar los precs per
rats dauant lo iutge de les coses les quals reputa a nossa
ltres necessaries. E encara mes ell en vers nos ple de pi
adosa liberalitat diserniim que no podent mortal en lo sa
cret del diuinal magestat traspassar en alguna manera
ses deue tal vegada que aquells qui de opinio son enga
nats deuant la sua magestat fassen procurador qui de a
quella ab eternal exili sia gitat. E no res menys
ell al qual neguna cosa no es amagada. reguardant

Lam. I. — Traducció catalana del "Decameron"

Fol. I de text del manuscrit

al desfogre per amor de deu / e
molen a zerolta / e no razen may
la mestra ans la donen bastat
No remenys ells confessen les
coses daquest mon no cer stables
ans tots temps son movibles
e axis porra della mia lengua
esser vengut La qual cosa
no creent yo me dix una mia
vehina que yo la havia la
millor e la pus dolça del mon
E en veritat com aço so pocs
restanen Restituir de les demunt
dites novelles E per ço com sells
nament rahonen aquelles semblants
coses vull que ço que he dit
bast a ells per resposta / E lexar
[illegible]

ffo fenit scrit Incarnacio del
fill de deu M.CCCC. xxviiij°
en La vila de Sanct Cugat
de valles

// Aci feneix la deena e derrera
Jornada del libre appellat
de Cameron nomenat Lo
Princep Galeot / en altra
manera Lo Cento novella.

Lam. II. — Traducció catalana del "Decameron"
Darrera plana del manuscrit

PROEMI

[COMENÇA LO LIBRE DIT DECAMERON, COGNOMINAT PRINCEP GALEOT, EN LO QUAL SE CONTENEN CENT NOVELLES, EN DEU DIES DITES PER SET DÒNES E TRES JOVENS HOMENS.]

[PROEMI]

Umana cosa es aver compasió dels afligits; e com a cascuna persona estiga bé, e magorment en aquells qui per ventura en llur temps àn trobats alguns qui lls han sabuts donar alguns remeys, entre los qualls si may ne fou nagú, sí son jo stat hu de aquels qui moltes voltes n'é reebuts plés e consolacions. Per ço com del temps de la mia joventut ensà son estat encès en sobirana e nobla amor força més que la mia baxa condició no requeria; per la qual jo demanava a alguns savis qui per llur bondat e abtesa me aconselaven, axí com aquells qui de tals mals eren stats ferits, posat que per aquells a sabuda de qui pervench ne fos molt loat, e pera molt reputat si fon a mi de gran fadiga lo soferir; no cert per crueltat de la dòna que no amava, mas per sobiran foch que en mon enteniment avia consebut, ab fort desaretglat appetit: al qual per ço com per nagun termini no m lexave star content, ans més anuig que mester no m fóra moltes voltes me feya. En lo qual temps remey me donaren los plasents raonaments de alguns amichs meus per loables consolacions, que per aquells jo crech que son scapat moltes voltes a animosa mort. Mas, per com plagué en aquell lo qual es Infinit, e done ley comutable a totes les coses mundanals, agué fi la mia sobirana amor, qui pus ardent que neguna altra era, la qual neguna força ne consell ne vergonya ne perill qui seguir me n pusqués no avia puscut ronpre ne plagar, e per ço matex en poch temps se disminuhí en tal guisa que sol e quiti romanguí en mon enteniment. Mas al present jaquesch aquell pler qui àn acostumat de aver aquells qui masa no s meten en lo seu pelech, e axí com solie esser treballat, tolent-me de tot treball, me sent esser romas molt delitós. E posat que m sia sesada la pena, no m'es per ço fogida la *(f. 1 v.° prel.)* memoria dels benificis que n'é reebuts, qui m'eren donats per aquella la

qual per sa benvolença me feya portar greus los meus trebayls; ne crech que pasara may sinó per mort. E per ço com jo crech que l'enutg es sobiranament dichne de blasmar, per no parer enugós é en mi matex proposat de voler agudar en so poch que per mi s porà mostrar, en scambi de so que yo n'é rebut, ara com me puch dir deliure; en aquells qui m volen escoltar, algun raonament o pasatemps, entre lls quals ne poria aver algú d'aquells que més blasmaran, alls quals per ventura per llur seny e per llur bona ventura no àn agut mester aquell aleugament e consolació que a mi e a molts d'altres es stat necesari. Mas no res menys a mi apar que deu esser pus tost posat, per ço com sia cosa pus necesaria a les dònes ocioses que no als homens; les quals dins llurs delicats pits tament vergonya, tenen la amorosa flama amagada, les quals com més força han en aquella ab palesa calor la mostren: e açò avem provat e provam cascun dia per moltes evidentment. E altres qui per açò són retretes de aver plaers e solacivols esbatiments per comandament de pares, de mares, de frares e de marits, stan tancades la magor part del temps en les llurs cambres e stan hocioses sient, volent e no volent en una matexa ora, en elles matexes encerquen diverses pensaments, los quals no es positble que tots temps los sien plasents ne alegres. Perque elles, mogudes de alguna malanconia o de algun affogat desitx, los sobrava en lo llur enteniment algun despitós pensament; perque ls cové que ab greu enutx se romanguen si de algun nou rahonament no són comogudes, per ço com elles són molt menys forts a sostenir congoxes, cogitacions que no los homens. La qual cosa no esdevé als jovens enamorats, segons nosaltres apertament podem veure. Car si àn alguna malanconia ho enutg de algun pensament, àn molts pensamens qui són alaujament de llur congoxosa vida, per ço com a ells no manca l'anar entre ls homens, hoint e miran moltes coses bellicosas a llur voluntat, e per semblant caçar, parar, pescar, cavalcar, jugar o mercadejar. Per les quals coses cascú à força, en tot ho en part, de traure lo congoxós pensament de sí, e de relevar-se de aquell per algun spay, aprés del qual, o en una manera o en altra, pervenen a consolació o aldamenys aleugement de pena. E donchs per ço que per mi hage remey en part la fortuna, la qual es pus fort en les delicades dònes, segons nosaltres vehem, que no en los homens per sostenir lo trebal e aver algun refugi aquells qui amen. E per çò com a moltes es masa larch lo fus e la agulla, vos entén recomtar Cent novelles ho faules e paraules e istories, les quals vos vull dir e comtar en Deu jornades, segons manifestament aparrà de una honesta bergada de set nobles dònes e tres gentils homens, que en lo pestelencial temps de la mortaldat *(f. 2 prel.)* passada són estades fetes e de algunes cançonetes qui per les dites dònes són estades cantades per llur delit. En les quals novelles veureu de plasents e de

aspres cassos d'amor, e d'altres affortunats eveniments qui, axí en lo temps modern com en l'antich, són stats vists: les quals les damunt dites dònes qui aquelles legiran, parant esment en lo delit de les solacivols, e en l'esmay de les tribulades, pendran d'aquelles que conexeran que sien de pendre, e fugiran en aquelles que ls parrà que facen a lexar; les quals coses no crech que sien séns pasament de gran enutg. La qual cosa, si Deus vol que axí sie, vull que n reten les gracies a amor la qual ha desligat a mi dels seus ligams e m'à consentit de poder entendre al seu plaer.

JORNADA PRIMERA

[Comença la primera jornada del Decameron, en la qual, despuys de feta la demostració per l'autor, per quina ocasió succehí se degueren atrobar juntes aquelles persones que devall se mostren, per raonar, sots lo regiment de Pampinea, se raona de aquella cosa la qual més agrada a cascú.]

[INTRODUCCIÓ]

Moltes voltes, gracioses dònes, é pensat en mi matex que, atenent que vosaltres naturalment sou totes piadoses, la present hobra, sagons vostre juy, aurà molt greu e enugós principi, per ço com encara es universalment en memoria de cascuns, la pestilencial mortaldat qui poch ha es pasada, la qual cascuns avem vista e per aquella avem lançades innumerables lagremes, les quals portam encara scrites en los nostres fronts. Però no vul que de qui avant la sua guera spavent aquest meu començament, qui no es en altra manera sino axí com l'om caminant qui pasa una muntaya aspra e dreta aprés de la qual ve una planicia molt plana e molt delitable, e tant es magor lo plaer com es estat magor l'enutg de l'exir e del devalar de la dita muntaya. E axí com la estremitat de la alegria ocupa la dolor, axí la miseria de la dita mortaldad als sobrevivens aconsola aquest breu enutg. E per ço dich breument ab les menys letres que escriure us pusch, prestament la dolçor e lo pler, jo us he pro*(f. 2 v.° prel.)*mès al davant; e si per ventura de semblant senraó no seria escoltat, es la veritat que si yo fos poscut venir honestament per altra part, açò que yo desitg sens tan aspra sendera com es aquesta, jo u aguera volentera fet; mas per ço com les coses que aprés se legiran, séns aquesta ocasió no s podien poblicar, casi de necesitat són estat destret de scriure-les.

E dich axí que ja eren los anys de la ffructificant incarnació del fiyll de Deu pervenguts al nombre de M CCC xxxxviij [1], com en la egregia Ciutat de Florença, pus noble que neguna altra de Hitalia, pervench la

1) « Ací apar en qual any fonch una gran mortaldat en Florença. » Nota marginal en el text.

mortal pestilencia, la qual per ocasió de corsos soperiors, o per les nostres inhiques hobres, la justa hira de Deu à tramesa per corechció sobre los mortals; la qual començà alguns anys abans en les parts horientals e aquella de innutmerable cantitat dels vivens privà, e séns restar de un loch en altre continuant enverç hoccident aplicà, séns que en aquella no volia algun seny ne humanal proveiment per la qual fonch de moltes inmundicies porgada la Ciutat, hordonant officials sobre assò, vedant la entrada a cascun malaut, e donant molts consels a conservació de sanitat de la dita Ciutat: e encara de innumerables e homils soplicacions al sobiran jutge ab profesons e en altres guises ordonades e fetes per les devotes persones; e no contrastant tot açò casi en lo principi de la primavera del damunt dit any, horitblament començà lo seu dolorós affechte, mostrant-ho ab miraculosa manera; e no axí com avie fet en horient, car en aquell a qui exie sanch del nas era manifest senyal de sobtosa mort; e entre nosaltres nexent en lo començament als mascles e a les fembres per semblant en l'angonal o sota l'axela alguna infladura, la qual venie als uns axí com una cominal ametla, e als altres com un cominal hou, e alguns més e altres menys; les quals malauties vulgarment s'apelen glanoles. E en continent aquella part del cors se mortifficave, e per tot lo cos los exien serts senyals negres per los quals se veyen veins de la mort. E axí eren cascuns de aquels qui n'avien incuratbles de aquella malaltia, en tal manera que ni consel de metge ne virtut de medecina alguna no paria que li dagués valer ne ls fes profit, ans la natura dels mals ere tal, que ls parie que la hicnocencia dels metges los conduia a la mort, axí als homens com *(f. 3 prel.)* a les dònes, séns que no tenien alguna doctrina de medecina ne conaxien de que venie; e en aquesta manera fort pochs ne guarien, ans casi tots al terç dia aprés la aparició del sobre dit senyal se morien; alguns més e altres menys, séns alguna febra o altro accident, lexaven la present vida. E fon aquesta pestilencia de magor força per ço com per lo comunicar ensemps los sans ab los malalts se comanave no en altra manera, sino axí com lo foch fa a les coses seques; e més avant encara avia tal força que no tant solament usar ab los malalts, ans encara lo parlar e la vista dava als sans infirmitat o hocasió de comuna mort, hoc encara lo tocar dels draps o qualsevulla altra cosa qui d'aquels malalts fos stada, ere ocasió de trespostar la malaltia. De que maravellosa cosa es de hoir so que jo dich: la qual cosa si molts d'altres e yo de mos huyls no agués vista, apés o posquera creure quant més que m'atrevís d'escriure-u, posat que de persones dichnes de ffe o agués hoit. Per que us dich que malvada e horitble fou la calitat de la pestilencial malaltia que us he comtada, del comanar de la u a l'altre; e no solament de hom a home, mas com que de moltes voltes visitblament é vist vos diré, so es, ca si les coses de l'ome mort de tal infirmitat tocaven

a algun animal qui fosen fòra de la specia del home, no tant solament li comanave la malaltia, ans encara dins poch espay l'auceye. De que mos huyls, axí com poch abans vos é dit, prengueren entre les altres voltes un dia semblant esperiencia, que mort un home de tal infirmitat, fonch posat en la carera poblica, e fregant-se a ell dos porchs segons llur costuma, e ab lo nas e ab les dens lo prengueren e li descosiren les robes, e aprés poques hores, axí com si varí agués pres, caygueren morts. De la qual cosa, e de moltes d'altres semblants e magós, nesqueren diverses pors e imaginacions en aquels qui romanien vius, e casi tots a una fi, asau crueltat husaven, sò es, de squivar e fogir als malalts e a les llurs coses; e fehent-ho axí se creyen cascuns conquistar salut. E eren-ne molts d'altres los quals pensaven que lo viure amoderadament e lo guardar-se de tota soperfluitat dagués molt contrastar senblant accident *(f. 3 v.° prel.)*; e, faent llur bergada, vivien spareats de tots altres en alguna casa on negun malalt no agués, e vivian bé e delicadament, ab bons e maravellosos vins, usant-ne tempradament e fogint de tota luxuria, sens lexar-ne parlar a nengú, e per semblant de voler saber deffora noves algunes de morts o de malalts, e ab sons o ab cançons se staven a llur delit. E altres ab contraria hopinió affermaven e loaven lo molt beure e gaudir, anant cantant e solaçant e donant-se a cascuna cosa segons l'apetit que n'avien, e d'açò que ls esdevenia se reyen e s burlaven, e creyen que alò era medecina certa a tot mal, e axí com ho deyen axí u metien en hobra de llur poder, lo jorn e la nit eren en una taverna, ara en altra, anant bevent sens mesura, e per semblant se feyen per los altros cassos, solament los vingués de grat e en plaer; per ço com axí com si pus no dagués viure, avien meses totes llurs en abandó, per la qual raó les més coses eren vengudes comunes, e axí n'usaven l'entranger, pus vingués a ells, com llur propi senyor, e ab tot aquell bestial proposit tots temps fogian als malalts de tot llur poder. E en aquell temps en tanta afflicció e miseria era venguda la nostra Ciutat, de la reverent utilitat de les leys axí divines com umanes, que casi caygudes dissoludes eren tots per los ministres executors de aquelles, de les quals, axí com los altres homens, eren tots o morts o malalts, axí eren tots romasos freturosos de compaya que offici algú no podien ffer; per la qual cosa cascú era sobiranament alegre com o podia fer, e molts d'altres ne avia entre aquests damunt dits, en una migana vida, qui no s'estenien en les viandes ne en lo beure, axí com los primés, ne en les altres dissolucions, no alegrant-se tant com los segons, mas usaven segons los apetits, e, sens amagar-se, anaven entorn los malalts, portant en les mans flors o erbes odorants e de diverses maneres d'espicies, pasant-les-se sovent al nas, stimant aquelles esser coses molt profitoses per confortar lo cervel: com açò fos cosa certa que tota la Ciutat era corompuda dels pous dels cossos

morts e dels malalts e de les medecines que en aquella se husauen.

E en tot açò, alguns eren de pus cruel inteniment, posat que per natura fos pus segura la via dient que nenguna altra medecina no era contra la pestilencia *(f. 4 prel.)* melor, ne pus profitosa, ne axí bona, com fogir-los davant: e, moguts de aquest argument, no curaven de neguna cosa sinó d'ells mateis, e per aquesta raó, asaù homens e dònes abandonaren la propria Ciutat llur e llurs cases e llurs parents e llurs coses, sercant-ne d'altres, menyspresant la ira de Deu, e pensant que la iniquitat dels homens ab aquella pestilencia no degués eser punida sinó tant solament en aquells qui en la Ciutat se trobasen, e pensant que nenguna persona en la Ciutat no dogués romanir, perque a la sua darera ora no dagués morir, e posat que tots aquests qui axí vanament eren opinats, no moisen gens, per ço no campaven tots, ans enmalaltint avent ells mateys, com eren sans, donat eximpli en aquells qui sans romanien, casi abandonats per tots romanien. E posat que la un ciutadà esquivas l'altre e la un vehí no agués cura de l'altre; encara los parents ensemps tart e no may se visitaven e de luny eren axí spaventats de aquesta tribulació qui era axí entrada en los pits dels omens e de les dònes, que la un frare abandonave l'altre, e l'oncle al nebot, e la germana al frare, e moltes voltes la muller al marit, e encara molt magor cosa increditble que l pare e la mare abandonasen al fill e aquell esquivaven de visitar e de servir.

Per la qual cosa aquells dels quals era la multitut inextimatble dels mascles e de les fembres, qui u conformaven, no romas nengun altre subsidi sinó caritat dels amichs, e d'aquests foren tant pochs, que apenes se n trobava nengú, e la avaricia dels servidós, dels quals per grosos salaris e descominals alsguns trets los seruian, posat que per tot açò no morisen ne aguesen mal; aquells tals eren omens de grossa complecció e qui de tal servey no eren usats, los quals casi de nenguna cosa no servien los malalts, sinó de donar-los algunes coses qui per ells los eren demanades, e per guardar com morien, e morts ho denunciaven, e servint en tal servey moltes voltes prenien aquell matex guany. E per aquesta raó foren abandonats los malauts de veyns, de parents e de amichs e encara dels servidors. E per ço entrà un costum qui d'abans may no fonch ohit que nenguna qualsevulla gentil o bela dòna qui malalta fos, no curava de aver en son servey dònes amigues o parentes, mas homens jovens o veyls, e sens nenguna vergoya *(f. 4 v.° prel.)* totes les parts del seu cors li obria no en altra manera, sinó con aguera fet a una altra fembra, pus la necesitat de la sua malaltia o requerís: entre les quals aquelles qui guorien no foren de menor onestat en lo temps que sobrevingué, per la damunt dita ocasió. E ultra açò, ne asenyalà la mort moltes qui per ventura si fosen stades socoregudes foren canpades: qui per deffaliment del necesari servey, lo

qual no podien aver, e per la força de la pestilencia, qui era tanta en la Ciutat per la multitut de aquells qui morien en la dita Ciutat, de dia e de nit, que una gran feresa era de ohir quant més de veure. Perque, de necesitat, axí com a cosa contraria, los primés costums dels Ciutadans entre ells foren ronputs. Axí com es la usança que encar huy vehem usar, sò es, que les dònes parentes e veínes de la casa del mort venien aquí, ab aquells qui més li atayien, ploraven e tenien llur dol; e per senblant agustaven tots los parents e amichs denant la porta del dit mort; e aprés venie la profesó dels clergues, segons la calitat e condició del mort, lo se n portaven a la fossa per ell alegida de son pare e de sos predecesors. Les quals coses, pus que la mortaldat començà a muntar, agueren totes sobreseyment, e en llur trespasament no sobrevenien neguns; ans sens aver, moltes dònes ne omens se morien, e asau n'eren d'aquels qui de aquesta vida sense testimoni pasaven en l'altra; e pochs eren aquels als quals los piadosos plants e les amargoses lagremes de llurs congunts fosen otorgades: ans en loch de aquels casi per tot se usaven rialles e mots plasents, festegant llur compayia: la qual husança les dònes, en gran part ab honesta pietat, per llur salut avien apresa. Eren pochs aquels qui per la magor part que podien aver de llurs amichs, ab x o ab xij anaven acompayats a l'esglesia; e no pas de honorables Ciutadans, sinó tant solament a manera d'un vagabunt, eren acompayats d'una gens qui s feyen dir beguins, los quals avien presa aquella art per reverencia de Deu, e aquels tals entraven en les cases ab pasos cuytats, no en aquella esgleya hon ell e los seus (on ell e los seus) avien acostumat de gaure los aportaven, ans en aquella qui pus prest los era, ab quatre o ab cinc preveres, e ab poqua lum, e moltes voltes sens negú; lo qual mort ab l'ajuda d'ells beguins sens longa absolució, en qualsevulla sepoltura qui pus tost los venia *(f. 5 prel.)* davant lo metien. E de la menuda gent, e força la major part de la migana, era gran spaventament, per ço com la major part, o per soledat o per pobretat, estant en llur casa o en llur veynat, enmalaltint, e sens eser servits ne acoreguts de alguna cosa, casi sens naguna redemció tots morien; e molts eren d'aquels qui de dia e de nit en la carera poblica finaven llurs dies; e molts eren d'aquels qui en llus cases morien, e no s sabia fins a tant que la pudor de llur cors coromput feye sentir als llurs veyns ells eser morts: e d'aquests e d'altres, qui per tot se morien, tota la Ciutat era plena. E per tots los vains una matexa manera era servada, no per caritat, mas perque la corupció dels morts no ls offanés, ell mateys, ab ajuda de alguns, la hon los trobaven treyen de les llurs cases los corsos qui finats eren e davant la llur porta los posaven. E si per los matins en special anaseu un poch per la Ciutat, aguereu vists sens nombre d'aquels tals e aquí feyen venir los lits dels morts, e molts n'eren

qui per deffaliments de lits los portaven sobre una taula. E no un sols, ans moltes voltes dos o tres ensemps, e no s'esdevench una sola vegada, ans en posquereu comtar moltes d'aquelles que los marits e les mullés ensemps portaven, e dos o tres frares, e al pare al fill, e d'altres senblants molts e infinits. E moltes voltes s'esdevench que anant los preveres per sotarar un mort, ne avien moltes voltes a soterar vi. o viij. e moltes voltes més. E per ço aquests, de alguna lagrema, ne de lum o compayia, no eren honrats; ans era la cosa pervenguda a tant que no en altra manera se curaven dels homens e de les dònes qui s morien, que ara se curarien de cabres o d'ovelles: per que asau manifestament apar, que aquell qui al natural cors de les coses no avia poscut mostrar, ab poch e tart dan als savis devia ab paciencia pasar la granesa del mal, per lo qual poden eser esdevenguts molts omens sans. E en aquells o res gran moltitut de cosos eren aportats per totes les sglesies cascun dia e cascuna ora, en tant que no bastava la terra sagrada a les sopoltures, e magorment volent donar a cascú loch per sí, e per so faent la acostuma antiga, feren per los *(f. 5 v.° prel.)* sementiris de les esglesies, pous, en los quals los metien a centenàs; e en aquels los stibaven així còm los mercadés fan les mercaderies en les naus [1], de sostre en sostre, e ab poqua terra desús; així s reconplien fins tant que eren venguts en la sumitat de la terra. E per ço que en totes les particularitats de les nostres pasades miseries, qui per la Ciutat són vengudes, no vage pus cercant, dich que fonch hinich e oritble temps en aquella Ciutat, e per senblant vull recomtar de les circunstancies del Comtat qui no fon en res, menys d'alguna cosa, en lo qual lexat star los castels qui senblants eren a la Ciutat, segons la llur grandesa e les sparcades viles e los lavoradós de aquells qui per los camps així com a miserables e pobres ells e llur companya, sens algun socors de metge ne aguda de servidós per los camins e per les cases de dia e de nit ferventment, no com a homens, ans casi com a besties se morien. Per la qual cosa ells e les llurs costumes, axí com los Ciutadans, avien laxades e de negunes faenes nos curaven; ans tots axí com si en aquell jorn en lo qual se veyen sperasen la mort, no curaven del sdevenidor ne de les besties ne de les terres ne de llurs trebals, si no de consumar sò que trobaven e del present se sforçaven ab tot aquell giny que podien. Per que s'esdevench que los bous, esens, cabres, ovelles, porchs, galines e pols, och encara los cans, qui són amigables als homens, foren gitats de llurs propries cases, e soltats per los canps, on los blats eren abandonats, sens eser recolits ne segats, axí com millor los pleye se n'anaven. E molts casi, axí com si racionals fosen, com avien mengat lo jorn, en la nit en les

1) Per aquest indret hi ha una nota marginal illegible.

llurs cases sens algun coregiment de pastor se n tornaven. E que poré pus dir, sinó que gaquiscan star lo Comdat, e tornen a la Ciutat, de la qual vos dich que tanta e tal fon la crueltat del Cel, e encara aquella dels omens, que del mes de març fins en lo juliol aprés sagüent, per la força de la mortal infermetat, e per eser los malauts molt mal servits e abandonats en llurs necesitats, per la gran por que avien los sans *(f. 6 prel.)*, trobam que desus cent milia creatures lexaren la present vida dins los murs de Florença[1]; qui per ventura anans de la present mortaldat no fore stimat que tantes gents agués agudes dintre. De quants grans palaus e quantes beles cases e quants nobles abitadós mantenidors de compayes, e les abitacions plenes de senyors e de valeroses dònes, romangueren soles e menys d'un petit infant! o quantes eretats abandonades e romanents sens legitim suchceidor! e quants valerosos omens e quantes beles dònes, quants plasents e graciosos jovens los quals Hipocras e Galien e Osculapio, si vists los aguesen, agueren jutgats per molts sans, al matí se dinaven ab llurs parens e amichs e companyons, e la nit següent en l'altre món sopaven ab los altres parents qui pasats eren de aquesta present vida!

Tant[2] vos e dit de les presents coses que a mi matex enuge trachtarne pus. Perque volent-me lexar d'aquells de que jo bonament m'o poré callar, dich que stant en aquest termini la nostra ciutat casi buyda d'abitadors, se esdevench que en la machnifica esgleya de Santa Maria Novella, un dimarts de matí, no avent casi nenguna altra persona en la dita esglesia qui hoís lo divinal offici, ab abits honests segons en semblant cars se pertanyia, se atrobaren .vij. dònes jovens totes, la una a l'altra conjuntes de parentat, de les quals nenguna no pasava en sus de xviij anys, les quals eren totes de linatge e de natura nobla, e de bella forma e dotades de costumes e de fforma molt honesta. Lo nom de les quals jo us recomtaré, si justa ocasió de no dir no me n fa star, la qual es aquesta, que jo no vull que per les coses qy s seguexen, qui per elles foren dites e scoltades, en lo temps sdevenidor alguna de helles pusca aver vergonya, per ço com les leys huy són stretes de dar e de pendre pler, era no tant sola*(f. 6 verso prel.)*ment a llur edat, per la ocasió que us é mostrada; ans encara a qualsevulla persona poria eser mal pres per los envegosos, qui són prets de mordre tots aquels qui són de loable vida, e per disminuir en tot achte la honestat de les valeroses dònes ab paraules cauteloses e suffisticades. E per ço que ço cascuna haurà dit ne dirà se puscha conpendre sense confusió per llur nom, segons la calitat de cascuna en tot o en part, les entén anomenar,

---

1) «Recomte l'actor que dins v. mesos moriren en Florença cent milia persones.» Nota marginal en el text.

2) El manuscrit diu «Cant».

de les quals fou la primera e aquella qui de magor edat era, Pampinea, e la segona Fiameta, Filomena fonch la terça, e la quarta Emilia, e aprés Laureta, la sisena Nehiphile e la derera Lissa. Les quals eren vengudes sens algun proposit sinó de Deu a pregar, e aprés que agueren dites llurs oracions e paternostres, tirant-se a la una part de la esglesia, faent hun cerque de helas matexas, se asegueren, e aprés de molts sospís, lexant lo dir de les horacions, entre elles de la calitat del temps moltes e variables coses, començaren a raonar, e aprés de poch espay, calant les altres, Pampinea comença a parlar.

Senyores mies molt nobles: vosaltres havents pogut hoir dir, axí com jo matexa, que tota persona qui degudament ús de la sua raó natural, es tenguda de guardar la sua vida tant com pot e aquella ajudar a conservar e deffendre. E faent açò, moltes voltes s'es esdevengut que per guardar aquella, sense culpa nenguna, molts homens àn mort altres, als quals les leys àn atorgada gracia. E si aquests tals són reservats de perills, quant més aquels qui sens offensa de nagú o fan; e donchs no es a nosaltres onest que, per conservació de la nostra vida, prengam aquell remey que puscam. Car tots temps que jo vetg e reguart les nostras maneres de huy, e encara dels altres dies pasats, e pens quins ne quals són stats los nostres raonaments, jo comprench que stam en lo sobiran foch, e cascuna de vosaltres per semblant o pot compendre; e per ço m maravel fort com me pens que *(f. 7 prel.)* cascuna de vosaltres aveu tant sentiment com una dòna deu ne pot aver. Donchs veent açò, per què no prenem per nosaltres ço que cascuna de nosaltres donaria de consel a qualsebulla son amich? E nosaltres stam ací no en altra manera sinó axí com si voliem eser testimonis de tots quants corsos morts són duits a la fosa, e per escoltar si los frares de aquest monastir, lo nombre dels quals es vengut a no res, són venguts cantar a les hores degudes llur offici, o per demostrar qualsevulla que vulla apenre los nostros abits, e la calitat e la cantitat de les nostres miseries. E exint de ací vanien los cosos morts o malauts trespostar amunt e avall, e vaem aquels los quals per los llurs deffaliments la achtoritat de les poblicas leys àn ga condapnats en exill, per ço com senten los execudós d'aquels o morts o malalts, ab desplasent enpatxament discorer per la terra; e la pudor de la nostra Ciutat, per la nostra sanch escampada; e vehem anar cridant los beguins, qui en loch de nosaltres van cavalcant e discorent per la ciutat, ab desonestes cançons aconortant-se de nostres mals. E nagunes altres coses no hoim sino «tal es mort e tal es per morir», e hoint açò, hoim per tot dolorosos plants. E tornant a les nostres cases, nos trobam soles: no sé si n pren axí a vosaltres com a mi. Car jo, de molta companya que avia en casa, no m'à romasa neguna altra persona

en aquella sino la serventa, e tornant en aquella ab gran pahor, casi arisant-me los cabels en lo cap, e per tota la persona me par que en tot là hon vage o stiga, la ombra de aquels qui pasats són me sian al davant, e aquells continuament vega, e no ab aquella cara que solia, mas ab una vista horitble qui no m sé d'on ara novelament es venguda per spaventar-me. Per la qual cosa queací e ffora d'ací, e en casa e fòra casa, me semble que hon més va pus mal stiga; e tant més encara com veig que alguna persona à loch a hon anar, axí com cascuna de nosaltres avem, e roman tant més, me semble magor folia, e de tals no n veig sino nosaltres. E he sentit e vist moltes voltes, que n són molts de aquels tals qui, sens fer distancia nenguna de les coses honestes a les qui són desonestes, sol que l apetit los venga e soles acompanya*(f. 7 v.º prel.)*des de dia e de nit, fan alò que magor delit los torne. E no solament les persones soltes, ans encara les rescluses dels monastirs, faent-los contreure que en aquell cars se pertany fer-ho axí, e no contrastar-hi, car en tal cars no s trenca la obediençia de lès leys qui ls són donades, ans se deuen donar als delits carnals en tal manera, que escampant són quities e dissolutes. E axí tot açò vehem manifestament, que fem nosaltres ací? que somiam? per que som nosaltres pigós que ls romanents dels ciutadans? reputam-nos nosaltres eser pus forts que totes les altres? o crehem aver la nostra vida ligada ab pus forts cadenes en lo cors que no àn les altres gents, per que no ns dagam curar de naguna cosa qui age força de deffendre-ns? Certs, nosaltres som enganades, e, quina bestialitat es la nostra si axí creyem que sie? e quantes voltes nosaltres nos deuriem recordar quins ne quals són stats los jovens e les dònes qui són estades vençudes de aquesta cruel pestilencia. Cert si y guardam nosaltres ne veurem innumerables, per los qualls porem conexer que en nosaltres no à mes virtut que en aquells avia, e per ço que nosaltres, per semblant de falta o nechligencia, no caygam en sò en que nosaltres per ventura per alguna manera puriem caure, crehent escapar; per ço si a vosaltres ne parrà sò que a mis enble, jo diré que seria molt benfet que nosaltres, (axí com nòs som e axí com moltes abans de nosaltres àn fet e fan, que d'aquesta terra exien; e fugien axí com si ja veyen venir la mort,) desonesta e honestament, en los nostres lochs en lo Comdat, los quals cascunes de nòs avem, nos ne anem star: e aquí aquella festa e aquella alegria que puscam, sens trespasar en negun achte lo seny de la honestat, estagam. E aquí veurem los aucelets cantar, e los prats verdegar, e los cols e los plans e los camps plens de blats hundegants no en altra manera sinó axí com la mar treballada per la frescor del vent, e arbres de ben mil maneres, e lo sel pus clarifficat, lo qual, encara que *(f. 8 prel.)* sia inflamat contra nosaltres, no ns negarà per ço de mostrar les sues eternals beleses, les quals són molt pus beles de mirar

que les buydes muralles de la nostra ciutat. E, ultra açò, aurem l'are molt pus fresch e de aquelles coses qui a la vida són pus necesaries aurem copiosament, e en aquesta manera ve la consolació magor, e menor lo nombre del anutg. Posat que axí s muyren los pagesos com fan ací los ciutadans, encara es menor l'enutg e lo despler que no en la Ciutat, hon vehem les cases ronegues e los abitants de la altra part morts. E si yo bé m veitg nosaltres no abandonam persona nenguna, ans nos podem ab veritat eser dites pus tost abandonades; per sò com los vius, fogint de morir en tanta afflicció, nos àn lexades, que podem eser dites abandonades; per que en nenguna reprensió no podem caure seguint tal consel; e no saguint lo se n pot saguir anutg e dol e força mort. E per ço, com vos parà que sie hora, prengam los nostres servidors qui romasos nos són e les coses necesaries e anant huy en aquest loch e demà en aquell, prenent aquella alegria e aquel pler que aquest temps requer; e faent-ho axí, crech que sia ben fet e s deu fer, e estar tant en tal guisa fins que vegam, si abans de mort no som represes, que l cel releu aquesta cosa. E recort-vos no s partescha de nosaltres l'anar onestament, car en altra guisa fariets gran mal l'anar desonestes.

Oit per les altres dones lo raonament fet per Panpinea, no solament loaren lo damunt dit consel, ans desigoses de seguir-lo, avien ja particularment entre elles començat a trachtar de la manera, e levant-se de aquí mà per mà, axí com si ga deguesen entrar en camí, volgueren exir de la esglesia. Mas Philomena, la qual molt savia era, dix axí: «Dònes mies molt cares: posat que sò que à rahonat Pampinea sia obtimament dit, no es cosa qui s *(f. 8 v.° prel.)* degua fer axí promtament com vosaltres mostrau (que vosaltres mostrar) que voleu fer. Car pensar deveu que nosaltres som totes fembres, e no n'ic ha neguna axí infanta qui no pusca ben conexer que lo raonament de les fembres, sens algun proveiment de algun ome, no s pot metre en alguna regla ne horda; car nosaltres som movitbles promtament e bascoses e en nostron cor paurugues: per la qual cosa jo dupte fort que, si alguna altra guisa no n prenem, que la nostra companyia pusque durar e que en breu ab poque honor nostra nos departiam ans que no seria mester; e per ço serie bo de proveir-hi abans que començasem». E dit açò, dix lavòs Liça: «Verament Philomena à dita veritat, car los homens són de les fembres cap e guovern, e sense llur horde tart neguna nostra obra ve a loable fi. Mas, com porem nosaltres aver aquests homens, car la magor part de tots los nostres amichs són morts, e los que són romasos vius són, qui sà qui là, en diverses bargades, sens que nosaltres no sabem hon són aquels que nosaltres sercam ne avem mester per anar-nos-en? e pendre d'estrangés no seria cosa raonable

ne ben feta: per que si per nostra salut e ha nostra onor volem anar, cové que tropiam manera en hordonar-nos, que axí com anam per delit e per repòs, no ns en seguesque anutg ne escandoll».

Mentre que entre les dònes ere senblant raonament, veus hon entren en la sglesia tres jovens, no tant veyls que per sò no més de .xxv. agués lo major de ells; los quals ne per adversitat de temps, ne per dit de amichs ne de parents, ne per por de ells mateys aguesen poscuda lur amor spargir ne refredar. Dels quals la hu era apelat Panfilo e l'altre Filostrato e lo terç Dioneo; homens plasents e ben acostumats, e cascú anave cercant per llur sobirana consolació, de veure les llurs dònes, no contrastant la turbació del temps, les quals per ventura totes tres eren en les damunt dites .vij. dònes, posat que algunes de les al*(f. 9 prel.)*tres fosen parentes e amigues llurs. Los quals, encontinent que per elles foren vists, Panpinea començà somrient a dir: «Veus que la fortuna al nostre començament es favorable, e per sò ns à posat ací davant aquests savis e valerosos jovens, los quals volentés en aguda e en servey de nosaltres seran si de llur conpayia no ns squivam». Nehifile, lavòs, ab la sua cara tota vermela, per vergonya per ço com era la una de aquelles qui de la hu dels jovens era amada, dix a Panpinea: «Panpinea, per Déu, guarda que dius, car jo conech que tu no pories dir sino tot bé de qualsevulla de aquets jovens, e crech que a molt magor cosa que aquesta no es, serian sufficients, e crech que de ells auriem bona e honesta companyia, e no solament nosaltres, ans encara molt millors e molt pus cares dònes que nosaltres no som. Mas per sò com es asau manifesta cosa que alguns de ells són enamorats de algunes de nosaltres qui ací som, per ço m tem que infamia e reprensió sense culpa no ns en seguesca si ls nos en menam». A la qual dix Filomena: «Açò no munta res; là hon jo honestament vischa e fasa quitia la mia conciencia, parle qui parlar vulla en contrari, pus la veritat parle per mi: solament ells sien disposts a venir, car verament axí com diu Panpinea, nosaltres porem dir que la fortuna es al nostre viatge favorable». E les altres hoint aquesta axi belament parlar, no tant solament calaren, mas ab consentiment concordat per totes, digueren que ells fosen cridats e que ls diguesen llur intenció, pregant-los que en semblant cars los tinguesen compayia. Per que, sense mes paraules, Panpinea, levant-se en peus, per ço com de alguns de ells era conguncta de sanguinitat, envés ells, qui segurs staven, se n anà, e ab alegra cara, per part de totes, los saludà, e ab pura e fraternal amistat los pregà que en tenir companyia se deguesen dispondre. E los jovens primerament cregueren fosen burles, mas aprés, hoint que a de veres parlava Panpinea, respongueren alegrament que eren prests e aparellats en llur servey; e sens dar nagun lagui a l'obra, anans que d'aquí s partisen donaren horde a ço

que affer avien per llur partida. E faent aparellar hordonadament totes les coses necesaries, enviaren alà hon entenien anar lo matí saguent, ço es, lo dimecres de matí, en cert loch asichnat *(f. 9 v.° prel.)* tots foren aparellats; e les dònes ab totes llurs sirventes e los jovens ab sengles de llurs famillias, se meteren en camí. E no s foren luyats pus de dues petites milles, com pervengueren en lo loch qui per ells primerament era stat hordonat. E era lo loch dit damunt sobre una muntaya, luyn de cascuna part de camí, de tot entorn ple de diversos arbres, e en mitg un bel palau, ab lotges e ab sales e ab canbres, cascuna molt bela e delitable de pintures, hordonadament hordonades ab prats e ab gardins maravellosos al entorn, e ab pous e fontanes d'aygua frescha, e ab bótes plenes de preciosos vins e coses pus abtes a naturals bevedós que a abtes e honestes dònes. Lo qual palau, tot netegat e en les cambres los lits fets e notablement hornats de totes coses e de totes natures de flòs, segons en aquella saó se trobaven, ne s podien enramar, e vinent la present bargada, trobaren en aquell singular pler e consolació. E posant-se la primera venguda, dix Dioneo, lo qual era home molt plasent e jove he ple de promtes mots: «Dònes mies molt cares: lo vostre seny es stat més que l nostre avisament, que no m sé vosaltres que ns enteneu affer, car jo tots los meus affers è lexats en la porta de la ciutat desolada, ara com ab vosaltres ne son exit; e per sò ab vosaltres entén a solaçar e a riure e a cantar e a balar, sens pensament de naguna turbació, per vós placie que ab mi ensemps vos vullats dispondre tant com a les vostres dichnitats se pertanyerà, ho yo ab los meus pensaments me n tornaré en la ciutat atribulada». Al qual, Papinea, axí com aquella qui per senblant avie lexats tots los seus affers alegrament respòs: «Dioneo, tu parles molt bé, car en senblant cars se vol viure e festegar, sens pensar en les tristisies; per ço com les coses qui són sense manera no poden longament durar; per que jo, qui fuy començament del raonament per lo qual aquesta bela compayia es stada aplegada, pens que per continuar la nostra alegria, de necesitat se covè que entre nosaltres age algun principal, al qual nosaltres honrem e hobeiscam com a magor e soperior, lo qual age tot son pensament en fer-nos viure alegrament. E per ço que cascú prou lo pes de la solicitut *(f. 10 prel.)* ab lo pes del pler e de la consolació; per ço com d'una part e d'altra no s pot sentir a qui no s prova, dich que cascú per hun jorn se tribuesque lo pes e la honor; de qui primer deu eser, sie alecció de tots nosaltres, e com vendrà al vespre saguent, aquell o aquella que recnat aurà alegesque aquel ho aquella que li plaurà; e aquest tal, segons lo seu arbitre, en lo temps de la sua senyoria elegesque loch e modo en lo qual hordon e disponga de fer sò que fer volrà».

Lo damunt dit raonament, fet per Panpinea, plagé molt a cascuna de les dònes, e totes a una veu elegiren Panpinea per regina, lo primer jorn; e, feta la elecció, decontinent Filomena corech prestament a un lorer, per ço com moltes voltes avia hoit raonar de quanta honor eren dichnes les fulles de aquell, ne quant feye dichne d'onor aquels qui degudament n'eren coronats, e colint-ne alguns rams, ne féu una garlanda en senyal de victoria e d'onor en aquell que la portaria lo jorn del seu regiment; la qual mesa sobre la testa de la Reyna, sobtosament manifestà a tota llur companyia senyal de la Real senyoria.

Feta Reyna Panpinea, comandà que cascuns calasen, e faent-se venir davant los familiars dels tres jovens e les lurs serventes, qui foren quatre, calant cascuns, los dix: «Per ço que jo dón primerament eximpli a cascú de vosaltres, per que de bé en millor proceisca la nostra companyia, ab bon horde e ab pler, e que sense vergonya viscam e dur tant com a Déu e a nosaltres plaurà; jo primerament constituesch Parmeno, familiar de Dioneo, nostro senescal, e a ell la cura e la diligencia de tota la nostra companya, rement en sò qui al servey de la sala se pertany. E Ci*(f. 10 v.° prel.)*risco, familiar de Pamfilo, vull que sia porter e misatge per fer saguir los nostres comandaments a cascuns. Tendaro, vull e man que en lo servey de Philostrato, e dels altres dos entena, e entena en les llurs cambres, per ço com los altres ocupats de llurs offici no y porien entendre. E Missia, la mia serventa, e Licischa, serventa de Filomena, faran en la cuyna continua residencia per aparelar diligentment de mengar aquella viande que per Parmeno, nostro senescal, los seran comandades. E Guimera, serventa de Laureta, e Astrantilia, de Fiameta, seran diputades al guovern de les cambres de les dònes, e per netegar los lochs on nosaltres starem; e cascuns generalment per quant auran cara la nostra gracia, volem e comandam que s guarden que hon se vulla que vagen o venguen, que res que vegen ne ogen, si cosa de alegria no es, no reporten entre nosaltres». E, donada a cascú sa orda, comandant-los que bé aquella exercitasen, se dresà en peus e ls dix: «Ací avem gardins, ací avem prats e albararedes, per los quals cascuns a son plaer se vagen solaçant, e com tercia sonarà cascú sia ací, per sò que de matí no puscam dinar».

Licenciada adonchs per la novela Reyna la alegra bargada, los jovens ensemps ab les dònes, rahonant de coses delitables, ab pasos suaus se meteren per un bel jardí, faent-se garlandes de diverses flòs, e cantant amorosament se stigueren fins en la hora que per la Reyna los era asichnada. E, tornades a casa, trobaren Parmeno qui studiosament avia donat principi al seu offici, e entrats en una sala soterania per estar pus freschs,

aquí trobaren les taules meses ab tovalles blanques e ab gran cantitat de vexela d'argent, cubert lo sol de terra, e les taules de fflor de genesta e de perenga e de moltes altres *(f. 11 prel.)* precioses flors ordorans qui en aquell temps per la terra eren produides, per que, donada ayguamans, axí com plagué a la Reyna, segons lo juy de Parmeno, tots anaren a seure a taula; on prestament foren servits copiosament de fruytes e de viandes delicadament aparellades e de preciosos vins agueren abundancia; e quedament séns pus los tres familiàs serviren abundantment les taules. De les qualls coses per ço com beles e hordonadament eren estades aparelades, cascú ab plasents mots e ab alegra festa mengaren. E, levades les taules, com fos cosa qui a totes les dònes era stada plasent, e per semblant als jovens, part de ells obtimament a cantar e a sonar per comandament de la Reyna se adonaren, e per comandament de la dita Reyna, Dioneo pres hun lahut, e Fiameta una viula, e començaren suaument a sonar una dança, la qual la Reyna ab les altres dònes e ab los dos jovens començaren a dançar: e als familiars comandaren que anasen a mengar. E, ffinida la dança, començaren a cantar cançons plasens e amoroses, e en aquesta manera stigueren tant fins que parech temps a la reyna de anar dormir; e, donada licencia a cascuns, los tres jovens a la llur cambra separada de aquella de les dònes sen anaren dormir, la qual trobaren ab los lits plens de fflors, axí com avien la sala, e per semblant les dònes les llurs, per que, despulant-se, anaren reposar.

Encara no era pasada hora de nona, que la Reyna, levant-se, féu levar totes les altres, e per senblant los jovens, affermant que lo molt dormir era molt dapnós; e tots ensemps sen anaren en un prat en lo qual les erbes eren verdes e grans, hon de nenguna part lo sol no podia entrar; e aquí, ab hun suau vent, axí com volgué la llur Reyna, tots ensemps se posaren en un cercle sobre les verdes *(f. 11 v.° prel.)* erbes, a les quals dix axí:

«Graciosa companyia: sagons vosaltres podeu ben veure, lo sol es molt alt e la calor molt gran, e altre sò sino de cigales sobre los arbres no hoim; per que l'anar al present en alguna part seria folia, carací fa molt bel e fresch estar, e axí com vosaltres vets, veus ací taules de scachs e de taules hon cascú segons mils li plaurà pendre dalit se porà deportar. Mas si en açò lo meu parer se volrà seguir, no gugant poriem entre nosaltres algun achte en lo qual lo nostre enteniment se puscha sbatre e passar la major part de la gran calor, ço es, que cascú de la nostra companyia degués recitar alguna novella, la qual tota la companyia escoltarà ab plaer. E, faent-ho axí, no aurem tost complit de dir-ne sengles, com la major part

serà pasada, e aprés porem anar llà on millor vos venrà de grat prenent nostron delit. E si ço que us dich vos venrà en plaer, jo són disposta de seguir-ne vostre voler, e là hon vos placia cascú fins al vespre fasa sò que en magor dalit li vengua. E hoit asò, los homens, e per semblant les dònes, tots loaren lo novellar. Adonchs, dix la Reyna, pus a vosaltres plau, per aquesta primera jornada vull que soltament rahon cascú de aquella materia que li serà agradable. E, girant se a Panfilo, lo qual a la sua dreta part seya, plasentment li dix que ab una de les sues noveles donas principi al novellar. E, hoit per Panfilo lo comandament de la Reyna, prestament escoltat de tots, començà, e aprés cascú per son horde, segons veurets per avant, per les quals fonch compilat lo present libre.

NOVELLA PRIMERA

[MICER SIPALLETO, AB UNA FALSA CONFESSIÓ, ENGANA UN SANT FRARE; E ESSENT STAT UN MAL HOME EN VIDA, EN MORT ES REPUTAT PER SANT, E ANOMENAT SENT SIPALETO.] *Fol. 1.*

Covinent cosa es, moltes cares dones, que cascuna cosa la qual l'ome fa, per lo admirable e sant nom de aquell lo qual fonch fachtor de totes les coses dó principi. Per que devent jo al vostre novellar principiar, entén entre a dar començament en una de les sues maravelloses coses per ço que, hoint aquella, la nostra esperança se referm axí com a cosa impermutable e tots temps per nosaltres sia lo seu nom loat. Manifesta cosa es que axí com les coses temporals totes són tanssitories e mortals, axí en sí e fòra si, són totes plenes de enugs, d'engoxa e d'affany e de infinit perill, al qual sens nenguna falla nosaltres qui vivim no podem escapar si de part de Déu no ns es atorgada especial gracia o si força o gran avisament per ell no ns es donat. La qual nosaltres no devem creure que per alguns nostres merits degua venir, sino per la sua propia benicnitat, moguda dels prechs impetrats per aquells qui foren mortals axí com som nosaltres, e mentre foren en vida eternalment foren benaventurats; los quals ells mateys axí com a procuradós informats per speriencia de la nostra fragilitat, no avent audacia de portar los nostres peccats davant lo jutge de les coses les quals reputam a nosaltres necessaries. E encara més ell envers nòs ple de piadosa liberalitat, dicernim que no podent mortal en lo sacret de la divina magestat trespassar en alguna manera, s'esdevé tal vegada que aquels qui de opinió són enganats devant la sua magestat, ffassen procurador qui d'aquella ab eternal exilli sia gitat. E no res menys ell, al qual neguna cosa no es amagada, reguardant *(fol. 1 v.°)* més a la puritat que al pregador ne a la sua ignorancia, e axí com si ell fos del seu conspectu benaventurat; on aquels qui l preguen, la qual cosa manifestament aparrà en la present novella, la qual vos entenem a recomtar, no segons lo juy

de Déu, mas segons aquell dels homens qui bestialment los segueixen. E per ço dich axí en la present Istoria.

Murciato, francès molt ric e molt gran mercader de París, devia venir, e de ffet vench, en Toscana ab micer Carles Sensaterra, frare del Rey de França, demanat per papa Bonifaci; lo qual Murciato, sentint los seus fets enbolumats, deslliberà ans de sa partença, axí com les més vegades los mercaders qui són ocupats de molts fets ensà e enlà acostumen de ffer e d'esclarir e venir a comte de tots sos fachtós. E no podent açò leugerament dicernir de sos fets, pensà aquels cometre a moltes persones, e a totes trobà modo si no solament a un dupte que li romas, ço es, qui bonament poria trametre per recobrar sos deutes, los quals a ell eren deguts per molts burguyans en Borguya. E açò per tant com ell sentia que ls Burguyons eren homens reboltosos e de mala condició; e pensant en sí matex qual seria aquell malvat hom en qui ell se pogués fiar qui de la llur malicia pogués haver bon comte. E estant en aquesta himaginació, longament li vench a memoria hun home apelat Sipaleto de Perata, son gran femiliar e servidor, lo qual era home molt petit de persona. E no sabent los francesos que volia dir Sipaleto, creent que Sipeleto volgués dir xipelet segons lo llur vulgar parlar, per ço com era axí petit no li deyen Sipeleto, mas Xipellet lo nomenaven e per Xipelet era conagut per tota la terra. E per que ell era notari ho reputava a gran vergoya, e per sò com los seus istruments, posat que n fes pochs, eren trobats tots *(f. 11)* falsos e ab testimonis requests, e no res menys se feya pagar molt major salari que nengun altre e movent castions degudes e indegudas, no curant si eren falses, malvadament, si podia, les vencia. E continuament se studiava metre discordia e scandols entre amichs, e hon més mal hi veya tant més n'era content e pus alegre, e noresmenys si l covidaven a fer homeys may no y mancava, ans volenterosament hi anava, e moltes voltes en alciure omens ab les sues propies mans s'era trobat. Blasfemador de Déu e dels sants era granment, e açò avia ell a una petita cosa; axí com aquell que no tenia gayre a la sglesia may no y anava, ans los sagraments de aquella com a vill cosa ab abominables paraules scarnia; e axí, en contrari, les tavernes e los bordels e los lochs desonests visitava volentera. De les fembres axí com los cans són glots de bastonades al contrari, pus que negun altre trist ome si adelitava. Ffurtador e robador de totes coses, ab aquella conciencia o feya que un sant home fa la hofferta. Guliart e bevedor era, tant que algunes voltes la sobrefluitat li feia nosa; jugador e metedor de mals daus era solament. E com molt vos auria dit en moltes paraules, ell era lo pus malvat home per ventura que may nasqués de cos de ffembra. La qual malicia lonch temps sostench la potencia e l'estat de

micer Musiato, al qual li feya comportar les injuries e torts que feya a cascú. E vengut, donchs, micer Sipalleto en enteniment de micer Musiato, lo qual molt bé sabia la sua vida e conexia, se pensà per aquest devia eser tal com se pertanyie e s requeria a la malicia dels burguyons. E per ço, feyent-lo cridar, li dix axí: «Sipalleto, axí com tu sabs jo son per partir-me de ací del tot, e entre ls altres fets que he affer é a recobrar molt deutes qui són de burguyons, homens de gran malicia, e no m sé qui pusca lexar per recollir e recobrar sò qui per ells m'es dagut; e com molt é pensat no trop pus covinent home per ells que tu est, per que attenent que tu al present no ffas altra cossa *(f. II v.°)* é pensat que t dó alguna cosa covinent per a tu e que t faça aver la favor de la justicia e de la cort del Rey e aprés que t do de sò que tu recobraras alguna cosa qui suficient sie a tu». E Sipelleto, qui desesperat estava e molt agreugat de les coses del món, e n veya anar micer Murciato, qui era lo seu sosteniment, avent stat longament sense neguna industria de viure, casi de necesidad costret, desliberà de anar, e dix que era content. Per que convenguts ensemps e presa micer Sipelleto la procura e les letres del Rey favorables per a ell, se parti de micer Murciato e sen ana en Borguya, hon per nagú no era conagut: e com se viu fòra de la [sua[1]] terra, benicnament e mansueta començà a recobrar e demanar sò per què era anat, e, casi mudant d'enteniment, ab bones paraules començà aver de la gent sò que pudie. E husant axí e posant en casa de dos germans florentins husurés, qui per amor de micer Murciato molt l'amaven e ll honraven, se enmalaltí, per que los dos frares prestament li feren venir metges e homes e dònes qui l servisen e de totes altres coses oportunes a la sua sanitat a recobrar li encerquasen. Mas tota ajuda fon nulla per ço com lo bon ome, lo qual ja era veyl e desordonadament avie viscut segons lo juy dels metges, anave de jorn en jorn apigorament, axí com aquell qui era vengut al darer dia de sa ffi: de que los dos frares se dolient molt. E hun jorn, asau aprop de la sua cambra, entre ells se començaren a raonar, dient la hu al altre: «¿e que farem nòs de aquest bon hom, car nosaltres no porem aver sinó mal partit, car traent-lo de nostra casa axí malalt com es, seria gran blasme e vergonya a nosaltres, e seria senyal manifiest de poch seny vahent la gent que nosaltres l'avem rebut solepnament e l'avem fet star e pensar en sa necesitat en nostra casa al mils que avem puscut, e que ara, sens que no à poscuda fer alcuna cosa que desplaure-ns, degua tant per que axí subiranament de casa nostra malalt lo *(f. III)* degam gitar defora, nos blasmaran? E d'altra part vehem que ell es stat axí malvat home que ell no s volrà confessar ne penre algun sagrament de la sglesia: e morint sense confessió, neguna

1) Al marge.

sglesia ne volrà rebre lo seu cors e serà axí gitat a la fosa com hun cha. E si el volie confessar los seus pecats ells són tants e tals e axí horitbles que no trobarie frare negú qui l volgués ne l pogués absoldre; e sinó es absolt, aytambé serà gitat de sementiri. Per que si qualsevol cars de aquests nos esdevé, lo poble de aquesta terra, lo qual per la nostra fama que a ells par malvada tots jorns nos flastomaran e per la voluntat que àn de robar nos se levaran e cridaran: «¡aquests malvats de lombarts cans, los quals en sgleya »no són volguts rebre no hic deuen eser pus sostenguts!» e coreran-nos les cases, e per ventura no solament nos robaran, ans nos tolran les persones: per que nosaltres en totes guises nos pren mal si aquest mor». Micer Sipelleto, lo qual jeya prop de là hon aquests rahonaven, avent l'ohir sobtil, axí com comunament vehem que ls malalts acostumen de aver, hoint que aquests parlaven de ell encontinent los envià a demanar e dix axí: «Ffrares, jo he entès tot sò e quant vosaltres avets dit, e vehent que diets ver de tot quant dieu no vull que vosaltres de neguna cosa per mi stigau duptants ne agau por per mi de rebre algun dan: ans pus son cert que axí van los meus fets, com per vosaltres son avisat, altrament si proveirà, car jo vivint é fetes tantes injuries a Nostre Senyor, que per fer-lin una ara en la mia mort ne pus ne menys no serà. E per sò us dich que m fasats venir lo pus sant e lo pus valent frare que puscau aver si negú se'n trobe, e lexau fer a mi, que fermament vos dich que jo comfesaré e adobaré los fets vostres e meus en tal manera que vosaltres ne deureu eser contens». E los dos frares, si bé molta speranca no prenien d'el *(f. III v.º)*, anaren-sen en una sgleya o monastir de frares, e en aquell demanaren si y avia algun frare sant home qui hoís de confesió un lombart qui en casa llur era malalt; als quals fonch donat un frare vell, home de molt bona e santa vida e molt escient e instruit en la sancta fe Catholicha, ab lo qual los ciutadans de aquella Ciutat avien molt gran devoció. Lo qual, junt en la cambra hom micer Sipelleto geya malalt e posant-se al seu costat, benichnament lo començà a confesar, e aprés li demanà quant temps avia que ell altra volta no havia confessat, al qual micer Sipelleto, qui may confessat no avia, li repòs: «Pare meu, la mia husança solie esser de confessar-me aldamenys totes setmanes una vegada, e moltes voltes més; però es ver que despuys que jo son malalt per la mia necessitat jo no he confessat qui a pres de viij dies, tanta es stada la pena que la mia malautia m'a donada». Dix lavós lo sant frare: «O fill meu, beneit sies tu de Déu, pus tant bé às viscut en lo món sagons la voluntat de Déu, car tot cristià o deurie ffer axí, e puys que axí es que tant sovent às conffesat, poqua fadigua auré de ta confesió». Al qual micer Sipelleto respòs: «O pare, no u digau axí, car jo no m confesse may tantes voltes ne tant sovent que yo tots temps no m volgués generalment confessar de tots los meus pecats de que jo m

sia pogut recordar del dia que jo nasquí fins al dia que m confés; e per ço us prech, pare meu, que axí diligentment de totes coses me demaneu com si may no m fos cofesat, e no stigau gens, per que jo son malalt, car jo am més agreugar la mia carn que, si faent a sa guisa, jo feya cosa que posqués eser turbació a la mia anima, la qual lo nostro salvador, ab la sua preciosa sanch, à remuda». Aquestes paraules plagueren molt al sant home e parech-li argument de fort bona dispusició; e pus que micer Sipelleto agué publicada la sua usança, lo frare li començà a demanar diligentment: «Digues, fill: às may ab neguna fembra pecat de pecat de luxuria?». Al qual micer Sipelleto respòs suspirant agrament: «Pare meu, de aquesta *(f. IIII)* cosa m esvergony jo molt de dir-vos la veritat, tement-me de no pecar en pecat de vana gloria», al qual lo sant frare dix: «Digues, fiyll meu, segurament, que dient la veritat en la confesió ne en altre accte axí poch jamés no pots pecar». Dix lavòs micer Sipelleto: «Pare meu, pus de açò vos me feu segur, jo us diré com es: jo son axí verge com lo dia que nasquí del ventre de la mia mare». «O beneyt sies tu de Déu, mon fill, dix lo frare, e tant bé às fet com axí às tenguda virginitat, car molt més deu eser grat a tu que moltes voltes t'es vist en avinentesa, que no es a mi ne a semblants de mi, ne en aquells qui són tenguts e destrets en alguna retgla». E aprés aquest li demanava si en pecat de gola havia contra Déu pecat, al qual micer Sipelleto, suspirant molt tendrament, dix que hoc moltes voltes, e entre les altres en los dejunis de la quaresma, los quals dix que avia acostumats de dejunar, e ultra los dejunis que sancta mare sglesia mana dejunar, avie dejunat iij dies la setmana en pa e en aygua, la qual aygua dix que avie beguda moltes voltes ab molt gran desitg e apetit, axí com los bons bevedós fan lo bon vi a la taverna, e en special com avie treballat anant en pelegrinatge e en molts romiatges, e axí matex moltes voltes que li sabia lo mengar millor que no deguera, e per semblant que demanava més per ço que pogués mengar que no per devoció. Al qual lo frare dix: «Fill meu, aquets peccats són naturals e son asau leugés, e per ço jo no vull que tu n'agreuges més la tua conciencia, car a tot home esdevé, per sant que sia, que aprés que à dejunat li sab millor lo mengar, e aprés del trebal lo beure». «O, dix micer Sipelleto, pare meu, no m digau tals coses per confortar-me, car bé sabets que les coses qui s fan per servey de Déu se deuen fer netament e sense nanguna rugua, e qui altrament fa, peca». E lo frare, molt content de la resposta de micer Sipelleto, dix: «Jo son content que axí t capie en l'enteniment, e plau-me molt la tua bona intenció e con*(f. IIII v.°)*ciencia. Ara digues-me, dix lo frare, fill meu, una veritat: ¿às tu pecat desigant may més que raonablament no dagueres desigar, ne às desigat sò que no era teu?» Al qual micer Sipelleto dix: «Pare meu, jo no volria que vós vos pensaseu per que jo son en casa de aquests husurés,

que la mia vida fos tall com es la llur, ans vos dich que certament jo era vengut en aquesta terra per tolre-ls de aquell malvat e abominatble guany que fan, e de ffet ho aguera fet sino fos per la mia malaltia, que nostre senyor m'à donada; e desitx degú no é agut de sò d'altri, ans vull que sapiats que mon pare me lexà asats rich de molt aver, e com ell fonch mort jo u doné la major part per amor de Déu; e puys, per sosteniment de ma vida e per poder ajudar als pobres de Christ é feta la mia petita mercaderia licitament e deguda, e en aquella é desigat guanyar, e tots temps alò que he guanyat é partit per meytat la una part a les mies necesitats e l'altra part als pobres de Déu. E per ço lo meu creador m'à tots temps tant bé ajudat, que tots temps é fets mos affers de bé en millor». «Axò às tu ben fet, dix lo frare. Mas digues tu, mon fill, com t'es tu agut en pecat de hira?» «O, dix micer Sipelleto, pare, axò us dich bé certament que é ffet, mas digau-me, pare, quin seny bastarie en poder-se abstenir de fer lo contrari veyent tots dies los homens del món qui fan les coses indagudes e inpartinents a Déu e no serven los seus comandaments, ne temen lo seu juy? E dich-vos que són stades asau voltes lo jorn, que jo volguera abans eser mort que viu, vaent tots jorns anar los jovens tot dret a les vanitats del món, e veent-los tots dies jurar e perjurar, e anar a les tavernes e als bordels, e no visiten les sgleyes, ans pus tost les vies del món tenir que no aquelles de Déu.» Dix lavós lo frare: «Ffill meu, aquesta es bona hira, e ja d'açò jo no t sabria penitencia donar. Mas per algun cars porieu aver aguda la hira de que porieu aver fet algun *(f. v)* omey, o a dir vilania o ultratge a alguna persona, o a ffer alguna altra injuria a Déu». Al qual micer Sipelleto respòs: «Pare, e vós, qui m pareu home de Déu e de santa vida, com me dieu aquestes paraules? e crets vós que si jo agués agut un sol pensament de fer ço que vós dieu, que Déu me agués sostangut fins ara en lo món? Certes, aquestes són coses de fer los sarains e heretges e no christians, ans tots temps que jo he vist de aquests semblants los é senyats e dit que Déus los converta». E lavós dix lo frare: «Are m digues, fill meu, que beneyt sies tu de Déu: ¿às tu feyt jamay nengun fals testimoni contra algú, o às dit mal de algú o scoltat de algú cosa sua sense plaer e consentiment de aquell de qui era?» «Per ma fe, si sé, dix micer Sipelleto, que jo he dit mal d'altri en aquesta manera: jo havia un vahí lo qual al magor tort del món no feya sino batre la muller, e jo, vaent lo gran mal que la muller pasava ab ell, ho diguí als parents de la muller, acusant aquell com veya que totstemps que ell venia enbriach feya aquell solaç, e per allò jo l fiu castigar e abstenir de sò que feya, per que me'n confés a Déu e a vós, pare». Dix lavons lo frare: «Ara digues, fill, tu qui est stat mercader, ¿às enganat may negú, axí com acostumen de fer los mercaders?» «En bona fe, pare, dix micer Sipelleto,

tal cosa jo no sé que may fes, sinó que es ver que una vegada un home me havia comprats draps, e portant-me los dinés en hun sach, e yo hocupat de affers, no ls poguí comtar, e mí-los en una caxa, on, aprés que l'om sen fon anat, jo comté los dinés e trobé que y avia quatre pitxols de més; los quals metí en un depart, e sperant lo bon hom, lo qual may no viu, e aprés, pasat hun any, jo vaent que no l trobava, los doní per amor de Déu». Dix lavors lo frare: «Aquesta es petita cosa, e fist molt bé de ferne sò que n fist». E ultra asò lo demanà lo frare de moltes altres coses, de les quals de totes respòs en semblant manera, justificant-se e no donant-se carech de res. E volent lo frare prosair a la absolució, dix micer Sipelleto: «Mosenyer *(f. V v.º)*, jo he encara alguns pecats que jo may no é confesats». E lo frare li dix: «E quins pecats són aqueys? Digues-los, mon fill». «Jo, pare, dix ell, me recort que un disabte aprés hora de completa, fiu scombrar e denegar la casa al meu masip, no manant al diumenge aquella reverencia que devia». «O, dix lo frare, mon fill aquexa es una lleugera cosa.» «Pero cascú es tengut de honrar lo diumenge e les sues circunstancies, per sò com en tal dia nostre senyor resucità de mort a vida». Dix lavós lo frare: «Mon fill, as tu alre fet?» «Micer, sí, dix micer Sipelleto, un gran e molt horitble peccat, sò es, que no recordant-men vaig scopir una vegada en la esgleya, qui es sant temple de Déu, sò que may no havia fet». E lo frare començà a somriure e dix: «Mon fill, aquesta cosa no es cosa de curar-sen, car nosaltres, qui som frares, o fem tot dia». Dix lavors micer Sipelletto: «E vosaltres feu molt mal, car no es cosa en lo mon que axí face a tenir nèta com lo sant temple de Déu, en lo qual se fa lo sant sacriffici». E aprés de semblants ne dix molts d'altres. E puys dareramènt començà fortment a sospirar e a plorar, axí com aquell qui o sabia fort bé fer quant sa volia; e lo sant frare, vaent lo gran dol que ell feye, li dix: «Fill meu: e que às tu?» Al qual respòs: «Oy-me, miser, que un pecat m'à romas que jo may no m son confesat, tan gran vergoya he de dir-ho, que tots temps que jo me n recort axí com vós vets ara, e par-me eser molt cert que Déu may aurà misericordia de mi per aquest pecat que cometí». «Vés avant, fill meu, dix lo frare, e que es axò que tu dius, car si tots los pecats que tots los homens del món àn fets, ne s'esperen affer, eren en hun sol cors d'ome qui ab tan gran contricció com tu fas los confessava, nostro senyor si ls li perdonaria liberalment; e donchs digues segurament.» Dix lavós micer Sipelleto tots temps plorant fortment: «Oy-me, pare meu, que l meu pecat es masa gran per eser perdonat, e si per intercesió de vostres prechs *(fol. VI)* Déu no m perdonara, no crech que may me sien perdonats». Dix lavós lo frare: «Digues, mon ffill, segurament, que jo t promet pregar Déu per tu». Mas gens per ço micer Sipelleto no l volia dir; e lo sant frare, con-

fortant-lo, lo amonestava que l digués. E aprés que micer Sipelleto hac plorat una gran pesa, tenint lo frare axí aprop, solicitant-lo que digués, gità un gran suspir e dix: «Pare meu, pus vos me prometeu que pregareu Déu per mi, jo us diré la veritat. Sapiau que una volta, com jo era petit infant, jo flastomava la mia mare, e axí tost com o aguí fet, axí tost comencé a plorar fortment, e tost temps é tengut al cor aquest tan greu pecat qui es contra l manament de Déu». «Ho, fill meu, dix lo frare, e par-te axí greu pecat aquest que no s pusca perdonar, e no veus tu cascun jorn del món los homens del món qui flastomen Déu e tots los sants, e com se confesen nostre senyor los perdona; e no dich tan solament per aver flastomada ta mare, ans si foses stat un de aquels qui crucificaren, demanant-loy ab la contricció que jo vetx en tu, si t perdonarà. Per que, mon fill, no plos, que certament nostre senyor te perdonarà». Dix lavós micer Sipelleto: «Oy-me, pare meu, que es açò que vos dieu? es raó que la mare mia dolça que m'à aportat en son ventre nou mesos de nit e de dia e m'à portat en sos brasos més de cinch centes vegades, sia per mi ab tant gran malicia stada flastomada? certament vos dich que jo crech que si vós no pregau a Déu per mi, que may no m serà pardonat». E vaent lo frare que no restava a dir a micer Sipelleto alre, li féu la absolució, donant-li la sua benedicció, avent-lo per hun sant e molt perfet home, axí com aquell qui creya qui fos ver tot sò e quant micer Sipelleto avia dit en la confesió. ¿E qui fóra aquell qui no u agués cregut, veent l'om confesar-se ab tant gran contricció estant en los articles de la mort? E aprés d'açò li dix lo sant frare: «Ab la ajuda de Déu, mon fill, vos sereu tantost guarit *(fol. VI v.°)*; mas si a Déu era plasent apelar la vostra beneyta e ben disposta anima, sera-us plasent de gaure al nostre monestir». Al qual micer Sipelleto respòs: «Micer, si; car en altre loch jo no vul jaure, pus vos me aveu promès de pregar Déu per mi, e ultra axò si é jo aguda tot temps gran devoció a la vostra horda. E per ço us prech que quant Deus vula que siau a casa vostra me fasau aportar aquell sant e preciós cos de Jhesu christ, lo qual vosaltres consagrau; no contrastant que jo no sia dichne de rebre-l, e aprés la santa e ultima unció, en guisa que si é viscut com a pecador que muyra com a christià». E lo sant home, hoint açò, dix que molt li pleya e que de present li seria aportat, e axí fonch fet. E los dos ffrares, los quals staven fort duptans que micer Sipelleto no ls enganas, s'eran posats aprés de hun postis qui mirava en la cambra hon geya micer Sipelleto e veyen la hu e l altre e scoltaven, e leugerament entenien sò que micer Sipelleto deya al frare; e d'açò avien gran voler de riure hoint les coses les quals ell confesave haver fetes, tant que casi se n morien entre sí mateys, he deyen: «¿E quin ome es aquest lo qual ni vellesa ni malaltia ni por de la mort de la qual se veu vahí ne

encara de Déu, davant lo qual de ci a poqua hora se spera a venir, de la sua malicia no l'àn poscut remoure ne fer que ell axí no vulla morir com à viscut?» Mas pur hoint que ell seria rebut a sopoltura en esglesia, gens del restant no s curaven. E aprés pocha hora micer Sipelleto començà a pigorar, e fonch-li aportat nostre senyor, lo qual rebé segons la confessió, e aprés la strema hunció. E aprés poch, aquell dia matex que hach feta la confesió, se morí. Del qual los dos frares hordonaren com ni en quina manera seria honorablament sebolit lo seu cors, e trameteran a dir al monastir dels frares que en la nit venguessen a la vella segons la usança, e al matí per la sepoltura totes les coses necesaries fosen aparellades. E lo sant frare qui confesat avia micer Sipelleto, hoint que ell era mort, ensemps ab *(fol. VII)* lo prior del monastir féu sonar a capitol als frares, en lo qual los mostrà e ells revelà micer Sipelleto eser stat un sant home en sa vida, segons que ell avia concebut per la sua confessió; de que sperava a veure molt miracles, per que deya a ells que ab gran reverencia e devoció aquel cors se devia rebre. De la qual cosa lo prior e los altros frares se acordaren anar en la nit là hon lo cos de micer Sipelleto jeye, hon feren una gran e solemna vigilia, e al matí, ab solemna profesó, anaren tots a rebre lo cors del sant home, e, aquell rebut en llur esgleya, seguint-los casi tot lo poble de aquella Ciutat, homens e dònes; e posant-lo en la esgleya, lo sant frare pugant en la trona, començà a preicar de la sua vida, de la sua confesió, de la sua mort, dels seus dejunis, de la sua virginitat, e de la sua simplesa, ichnocencia e santedat marawelloses coses. E entre les altres coses recità aquelles que micer Sipelleto per lo seu major pecat plorant li avia confesades e que ab gran pena li avia poscut metre al cap que Deu li dagués perdonar aquell peccat; e, girant-se al poble qui l'escoltaven, dix-los: «O vosaltres, maleyts de Déu, qui per hun feix de palla qui us va entre ls peus flastomau Déu a sa mare e tota la cort de paradís, e com no us penediu?» E dites aquelles e semblants coses, e moltes d'altres de la sua puritat, la sua castedat maniffestà, en tant que ho féu creure a tot lo poble, lo qual creya a ell fermament de tot quant deya, axí com aquell a qui donaven més fe que a negun altre, e si s mès al cab e en tanta devoció a tots quants hi eren, que aprés que l'offici fos acabat, tots, ab la major presa del món, li anaren a besar los peus e les mans e tots los draps li foren damunt squinsats, tenint-se per benaventurats aquels qui un poch ne podien aver; e si ls covench que tot aquell jorn axí l tenguesen *(fol. VII v.°)* per ço que per tots pogués eser vist e adorat. E aprés la nit saguent, en un moniment de marbre lo materen solemnament dins una capela, e tantost hi començà la gent a anar e fer grans romiatges e prometences, encenent-li grans luminaries e portant grans presentalles de cera e altres coses, sagons les prometences qui eren fetes. E

aquelles pengaren damunt lo seu solempne moniment, en tant que la sua fama cresqué tant que apenes negú qui en necesitat fos no s'atenie altre sant sinó en aquell. E vulgarment era apellat entre ells sent Sipelleto; e de ffet trobaren que en aquella terra affermen aquell sant aver fets e fer molts miracles tots dies en aquels qui ab devoció s'i recomanaven. E axí com dit vos é, fonch la vida de micer Sipelleto de Perato, e fon sant axí com vos avem comtat. Lo qual negar no volem no eser positble que ell no sie sant en la presencia de Deu, per ço com posat que la sua vida fos celerada e malvada, en los darés dies de sa ffi Deus li poch donar axí gran contricció que Deus ach compasió d'ell e de sos fets e en lo seu rechne per ventura l'acolí. Mas per com açò no es masa be licit de creure, segons alò que hom ne pot aparer, rahon e dich que pus tost deu eser de les mans del diable e en perdició que no en paradís; e si en paradís es, gran es la benichnitat de Deu envés nosaltres, la qual no a nostres merits, mas a la puritat de la nostra ffe, devem aver sguart, perquè devem fer nostron poder de viure com a bons cristians, crehent que no ns oblidarà axí com per ventura nòs a ell. E per ço que nòs ab la present congregació e bona companyia siam sans e saus, loant lo seu nom, en lo qual avem començada la present hobra, sopliquem-lo que li placia que en les nostres necesitats, en les quals lo demanarem, nos hoge e ns socoregue. Amen.

NOVELLA SEGONA

[ABRAM, JUEU, ESTIMULAT PER JOAN DE CIVINYI, VA EN CORT DE ROMA, E, VEENT LA MALVESTAT DELS CLERGUES, TORNA A PARÍS E S FA CRESTIÁ.]

(Fol. VIII.) La novella de Pamfilo fou en part risa e loada per totes les dones, la qual diligentment havien scoltada; e venguda a la fi, sient aprés d'ell Neiffile, li comendà la Reyna que n digués una, e siguent l'orde del comencament. La qual axí com aquella qui no era menys ornada de belesa que de bones costums, alegrament respòs que volentera, e començà en aquesta manera: Pamfilo nos à mostrat en la sua novella que la benichnitat de Deu no guarda les nostres erros ne ço que precehim en les coses qui veure no s poden: E jo en la mia vos entén a demostrar com aqueste matexa benichnitat, sosté pasientment los deffalliments de aquels los quals de ça nos deuen dar, ab hobra e ab paraules, ver testimoni de si mateys, e al contrari hobrant, nos demostre que aquell que nosaltres crem ab pus ferma sperança seguiscam.

Segons que jo he oit reonar, en París hac un gran mercader molt bon home, dotat de virtuosos costums, appellat Johanoto de Sivini, home molt leyal e molt rich, lo qual avia gran amistat ab hun juheu apellat Abram, lo qual axí matex era mercader molt leyal, los quals ensemps anaven e praticaven comunament. E com Johanoto vaés la lealtat de Abram, li començà a dir, e moltes voltes continuament, que gran tala era que un *(f. VIII v.°)* home axí leyal e axí bo com ell era, per deffaliment de incredulitat anas a perdició. Perquè moltes vegades amigablament lo començà a pregar que ell lexas les arós de la fe christiana, la qual ell podia bé veure que, axí com a santa e bona que era, sempre prosperava e auchmentava, axí com la sua, en contrari, disminuhia. Al qual lo juheu responia que nenguna altra ley no creya que fos santa ne bona sinó aquella del juheu, e que en aquella era nat, e en aquella entenie a viure e a morir; e que nanguna cosa no sería qui d'aquella upinió lo pusqués remoure. Mas gens

per axò Johanoto no stava, que semblants paralles continuament no li tornas reduir a memoria, axí com aquell qui bé li sabia dir e mostrar per quals raons la nostra era millor que la judayqua. E com un gran mestre del abraich legís tots dies a micer Abram e per la gran amistat que Johanoto avia ab ell, lo hoís tots dies, l'esperit sant paria que li digués tots los contraris, e solemnament li reprovava sa opinió, e lo juheu, mostrant aver compasió de la gran affecció que Johanoto mostrava aver a ell, pus obstinat en sa opinió, no s lexava girar en nenguna manera. Mas gens per ço Johanoto may no s lexava de solicitar-lo; a la qual solicitació e aproxulació lo juheu, vençut per moltes raons, dix a Johanoto: «Cert Johanoto pus a tu plau que jo m torn christià, jo he per acordat de fer-ho. Mas verament jo he proposit de anar primerament en Roma, e allà vull veura aquell lo qual tu dius qui es vicari de Deu, e considerar ses maneres e costumes, e axí matex dels seus frares los Cardenals; e si yo pusch veure que sò que tu dius per les tues paraules se most per les llurs hobres, e jo puch compendre que la vostra fe sia millor que la mia, axí com tu dius, jo m faré christià, e sinó jo romandré juheu, axí com me son». E entès per Johanot les raons de Abram, en sí matex fou molt dolent e sobtosament perduda la sua sperança, la qual obtimament cuydava *(f. IX.)* aver obtenguda, crehent que aquest agués convertit; per ço com ell veya que si aquest anava en Cort romana, e veya la vida celerada e la horde de clerecia, no tant solament (no tant solament) de juheu se faria christià, ans si s'era (s'era) fet christià sens falla se tornaria juheu, e per ço ell li dix: «Abram, amich meu, per què vols entrar tu en aquest affany, e en axí gran despesa com a tu serà de anar en Roma? car per mar e per terra a un tan rich om com tu est són inumerables perills. E no creus tu trobar ací qui t sabrà bategar? E si per ventura às alguns duptes en la fe pensa de demanar que si yo no t'i sé donar recapte, jo t cercaré de axí grans mestres ací per solre-t lo que volras saber, com alà matex farias. Perquè m semble que aquesta tua anada no fretur. Car pensar pots que tals són aquests prelats de ací com aquells de allà, e encara millós, car com més veins nos son e més valen per auran salut e pus domestichs son a nos e principalment al pastor nostre. E per ço aquest affany per mon consel tu reservaras a altra volta, e aquest viatge per algun perdó en que per ventura jo t faré companyia lexaras». Al qual lo juheu respòs: «Jo crech, Johanoto, que axí sia com tu dius, mas recort-te tota volta que jo son prest de fer sò que tu vols, però si tu vols que jo fasa sò que tu dius, jo hiré en Roma e en altra manera may no m faré christià». Joanoto, vaent lo seu voler, li dix que anas ab la gracia de Déu, creent en sí matex que may pus agués vista la dita Ciutat o Cort no s fera christià. E ab tant lo juheu, muntant a cavall, on abans pogué se n'anà en Roma, on fonch rebut per los juheus amichs

e parents seus molt honorablement; e aquí, sens dir a nengú ço per què hi era vengut, comença cautelosament a reguardar en les maneras del papa e dels Cardenals e dels altres prelats e de llur vida, axí com aquell qui era home molt avist en totes coses, e no res menys fou informat per alguns d'altres, en tant que el no trobà del major al menor sinó tots *(fol. IX v.º)* desonestament peccar en luxuria e publicament en peccat sodomia, e nengun gran peccat no ls paria massa desonest. E ultra asò universalment molt golosos bevedors e enbriachs e drets servidors he vassalls del ventre, a guisa de animals bruts. E ultra avariciosos e cobejosos del diner més que nenguna altra gent, e pensant en aquell e en affarar lo més que en negunes altres perdonances ne secrificis de Deu, e diligents en vendre e en comprar benificis pus abtament e ab major marcaderia que no fan a París los mercaders de draps o d'alguna altra cosa, matent nom a la vera simonia, esmena de llurs trebals, e a la goliarderia, sostenció de llur vida, la qual cosa li parech lenguatge de nou fet axí com aquell qui diu als ladres de la mar cosaris. E moltes d'altres coses viu e conech en ells, les quals li paregueren millors de calar que no de divulgar, axí com aquel qui era home savi e molt honest e nodrit de son parlar. E com li parech asats aver vist, se aparellà de tornar-sen envers París, hon, aprés que fon aribat, e Johaneto sabé que Abram era vengut, ab poqua sperança que ell se fos fet christià, lo anà veure e gran festa se començà a ffer entre ells; e, aprés que reposat se fon micer Abram alguns jo(r)ns, Johanoto li demanà que li paria del sant pare e dels cardenals e dels altres curials de llur cort. Al qual lo juheu respòs: «Johanoto, a mi m par tot mal e dich que Deu los meta en mal any quants són, car si yo sabés considerar en ells agués neguna santedat ne devoció ne neguna bona obra o eximpli de bona vida, en alguns d'els, sò es, dels richs, dich-te que u aguera a gran maravella; mas no y veig sinó luxuria e avaricia e gran golositat, envega, superbia e semblans coses e pigós, si pigós poden eser dites en alguna persona. E vistes aquestes coses en ells m'à aparegut més hobra diabolical que no divina. Per ço en tant com jo he poscut stimar ab tota solicitut *(f. X)* ab tot enginy e ab tota art me par que l vostre pastor e, per consaguent, tots los altros, percacen de areduir e tornar la christiandat a no res e gitar-la del món, e vetg la clarecia, là hon lo fonament e sosteniment nostro deurie eser, anar a perdició e a confusió. E no perquè ells o percacen o u meresquen veig la vostra religió augmentar e mantenir, e la veig hon pus va pus clara e pus luent. E par que lo sant sperit m'age abrigat axí de vera e de santa fe perquè més que per nengun altre fonament de bé affer que aga vist me son inclinat, si bé mostrava eser dur e fort en ma opinió de fer-me christià, ara apertament te dich que jo per neguna cosa no lexaria de penre lo batisme. Perquè t dich que susara que anem

a la esglesia, e aquí, segons la dreta costuma, jo m faré christià». E entès per Johanoto sò que micer Abram li deya, si fon lo pus content del món. E encontinent ensemps se n'anaren a nostra dona de Paris, hon requeriren los preveres de la dita esglesia que a micer Abram donasen lo sant batisme, los quals, com hoiren que micer Abram demanava lo batisme, prestament lo y donaren; e micer Johanoto, en les sagrades fonts fonch son padrí, metent-li nom Johan; e aprés a molts valents e bons homens lo feu aministrar en la nostra santa fe, la quall aprés poch temps molt bé hach apresa, e despuys fonch molt bon christià e valent hom en nostra fe, e visqué molt honestament e en santa vida, axi com de bon christià se pertany affer. Axí placia a Deu viscam nosaltres.

NOVELLA TERÇA

[MELCHISEDECH JUEU, AB UNA NOVELLA DE TRES ANELS, ATURA UN GRAN PERILL QUE SALADINO LI AVIA APARELLAT.]

Aprés que fon loada de totes la novella de Neifile, ela calà. Axí com a la Reyna plagué, Ffilomena començà axí a parlar: La novella que per Neifile es stada dita m'à tornat a memoria lo duptós cars qui esdevench a hun juheu. E per ço com ja de Deu e de la veritat de la nostra ffe avem ben parlat, de vuy més podem venir a les ventures e als achtes dels homens dels quals vos vull raonar; la qual, aprés que la aureu hoida, pus cautelosament respondreu a les castions qui fetes vos seran. Vosaltres, amorosa companyia, deveu saber que axí com la folia moltes voltes trau algú de gran stat e ll met en gran miseria, axí lo seny trau lo savi de grans perills e ll posa en gran e en segur repòs. E que sie ver que la folia de bon stat conduesca hom a miseria per moltes speriencies se veu, la qual cosa al present no ns fasa cura de recomtar per ço com tots dies se veu manifestament. Mas que al savi sia ocasió de consolació, axí com vos é promès, vos n'entench a comtar una novela, segons poreu veure.

Devets saber que en Babilonia fonch un home de pocha condició, e, per sa abtesa e sufficiencia, de poch ome que era sabé pugar a gran stat, lo qual avia nom Saladino; en tant que aquest Saladino, per sa bondat e abtesa, pervench a eser Soldà de Babilonia, e sens axò obtengué moltes vichtories sobre molts reys moros e chrestians. E esdevench-li que en diverses gueres avie despès gran partida de tot lo seu tresor. E com una volta ell agués mester gran cantitat de moneda, aquella encerquà en quina manera la podria aver, e encercant com ne de qui axí prestament com ell los avia mester los poria aver *(fol. XI)*, vench-li en memoria un rich juheu, lo nom del qual fou Melchisedech, ome gran prestador de hosura en Alexandria, e pensà lo Soldà que aquest avia poder de servir-lo,

si fer-ho volgués; e sabent que aquest era axí avar que si a sa voluntat era no n'auria may fet, ne lo Soldà am força no li volia fer, per encercar modo que lo juheu lo servís d'asò que ell demanave, pensà que li fes una força en manera acolorada que no paregués que per aquella raó fos fet. E encontinent faent-lo demanar e familiarment rebut aprés de sí, lo feu seure e li dix: «Valent home, jo he sabut per moltes persones que tu est molt entenent e molt sabent e avist e en les coses de Deu te trobes molt abte e sabent. E per ço volria saber da tu quala de les tres leys tu reputes per millor: o la judayca o la saraina o la christiana». Lo juheu, lo qual molt savi era e sabent, se avisà e conech que lo soldà l'aguiava de pendre-l en paraules per voler-hi moure alguna castió, e pensà no loar alguna de aquestes tres leys la una més que l'altra, per sò que lo Soldà no agués la sua intenció complida d'ell. E axí com aquell qui avia mester alguna resposta per la qual no pogués eser pres ne acusat, li vench l'enginy prestament e dix: «Senyor, la questió la qual vós me feu es molt bela, e voler-vos-ne dir sò que jo n sent me cové a dir-vos una novela, la qual vós hoireu de present. Senyor, a mi recorde que moltes voltes jo he oyt dir que una volta era hun gran rich ome copiosament complit de moltes joyes, entre les quals avie hun anel molt bel e molt rich lo qual avia molt car, e per fer-li gran honor in perpetuum ell lo vol lexar a sos desendens, e hordonà que aquell ffill en poder del qual aquell anel seria trobat com ell fos mort que aquell *(f. XI v.°)* fos lo seu areu e senyor de tots sos bens, e que en aquell fos feta major honor que a nengú dels altres. E per semblant fos fet en tots los desendents de aquell, e axí fou fet com ordonat o ach lo bon juheu; en aquesta manera, anà l'anel de mà en mà per los desendents de aquell, e darerament pervench en mà de hu lo qual avia iij ffills molts bels e virtuosos e al pare llur molt obedients; per la qual cosa tots tres agualment lo pare amave. Los quals sabien cascú la costuma del anel, e aquel cascú desigava aver axí com aquells qui desigaven cascú eser pus honrat entre ls altres, e cascú pregave lo pare, hon millor podie, que lo dit ânell li lexas en los darés dies de sa mort. E com ell fos ja veyll e molt enançat en dies, a cascú dels fills egualment amas e no sabent a qual lexar-lo dagués, pensà que a cascú lo prometés, e certament feu venir un bon home mestre de fer anels, y feu fer dos anels, la hu semblant del altre e tots semblants al primer, en tant que aquell mateix qui fet los avie apenes conaxia qual era lo verdader anel. E, venint a la mort, secretament donà a cascú dels fills lo seu, los quals, aprés mort del pare, cascú la heretat e la honor hocuppar se volie, e la hu negant-lo al altre, axí com se deu fer rahonablement en son cars e loch, cascú produí e mostrà lo seu anel com hora fou. E aprés, trobant-se la hun anel senblant del altre, l'aguiava en saber qual era lo verdader: en

naguna manera nengú no n podia saber ne conexer, e per ço romas castió entr ells quals d'aquests fos lo verdader succesor del pare, e penge la dita questió encara que may no s'es dicernida ne s dicernirà. E axí us dich, Senyor, de les iij. leys als tres pobles per Deus donades, de les quals la questió aveu posada de que cascú se cuyde aver guanyada la sua eretat e la vera ley se creu aver. Mas qui s vulla age la vera lley e lo ver anell encara n penge la questió» *(f. XII)*. E lo Soldà, vaent que lo jueu avia aguda conaxença de la sua praticha, pensà en sí matex que no li calie tenir pus tal pratica, e per ço l pregà, ab aquella millor manera que poch, que ell li volgués acorer, com ell agués gran necesitat per sos affers, de alguna cantitat de moneda, perquè l pregà que la li volgués prestar. E lo juheu, veent que al Soldà avia aguda conaxença de açò que ell li avia dit, e que aprés lo pregava en la manera que devia, vench per acordat de fer sò que ell volia, e de ffet feu a tota sa voluntat en tal manera que tots temps lo Soldà se tenc per tengut a ell e feu sò que ell volie e li asichnà vida en sa casa en manera molt honorable perpetualment.

NOVELLA QUARTA

[UN MONJO, CAYGUT EN PECAT DIGNE DE MOLT GRAN CASTICH, HONESTAMENT ACUSANT SON ABAT DE LA MATEXA CULPA, SE DESLIURA DE LA PENA.]

Ja calava Ffilomena de la novella pasada, quant Dioneo, qui aprés de ella seya, sens sperar de la Reyna altre comendament, conaxent ja per l'orde que avien començada que a ell venie lo novellar, encontinent en tal guisa començà a parlar: Amoroses dones, si yo é ben compresa la intenció de tots nosaltres, som ací per dir a nosaltres mateys coses qui ns sien plasens e que contra nosaltres no ffasen; per que stim que a cascú es licit, e axí ns ho dix la nostra Reyna poch à, que puscam dir aquelles noveles que més cregam que ns pusquen plaure. Perquè avent hoit que per los bons consels de Johanoto de Sivini, Abram ach l'anima salvada; e que Melsisedech, per son bon seny, dels aguayts del soldà se deffené sens aver reprensió; per ço entén a comtar breument com ab manera cautelosa e ab paraules honestes un Monge desliurà de greus presons sí mateix.

(Fol. XII v.º) Segons avem aprés, asats prop de les encontrades de Florença fonch un Monastir de mongos negres molt devot en santedat e molt copiós de frares, entre ls quals n'avia .j. jove bel e molt fort e tant que ne trebal de degunes ne vigilies no l podien cansar. Al qual per ventura un jorn de sesta, dormint tots los altres monjos, sen anà tot sol pasegant entorn de la sglesia, la qual era en loch molt solitari, on trobà una fadrina gentil e bella, la qual era filla de un pagès asats prop veí de la dita sgleya, qui anava cercant e colint certes erbes per los camps; e axí tost com lo mongo viu la joveneta, inclinat en la concupicencia carnal, acostant-se envés ella e aquella interrogant, tant anaren de raons en raons, que ells se acordaren ensemps de lurs besuyes, e de ffet la sen menà en la sua

cella, sens que per nengú no fou vista. E stant ells en la cella ab llur solaç acostumat, se esdevench que l'abat, levant-se de dormir, e anant cautelosament pasant pres la cella del dit frare, sentí lo solaç que aquests abdosos feyen; e per conexer mils la veu se acostà quedament a la cella per scoltar, en la qual manifestament conech que dins avia fembra, e tantost pensà en sí matex de fer-li obrir la cella; e puys, mudat de pensament, acordà de tenir en sí matex altra manera; e, tornant-sen a la sua cambra, esperà que l monjo anas fòra dell Monastir. E lo monjo, no contrastant que ffos occupat de aver son pler ab la dona, si estech ab gran ansia; e açò per tant com li paria aver sentit pasegar per lo dormidor algú, e aguaytant per un petit forat, avia vist l'abat qui cautelosament scoltant anava, e pensà que leugerament podie aver conagut que en la sua cella avia dona. E sabent lo dit monjo que en asò li coria gran pena, stretament ne fonch dolent; però, sforçant-se en sò matex, encercà, sens que la dona no agué sentiment, de cercar manera, si trobar-la posqués, de conservar sa honestat. E corent-li prestament una nova malicia, segons la s'ach esmaginada *(f. XIII)*, la mès en obra. E, parent-li aver stat asau ab ella, li dix: «Ma sor, jo vull anar cercar manera com jo t puscha traure de ací sens que nangú no t vege exir. Perquè t prech que stigues segura fins que jo sia tornat». E, exint deffòra lo dit frare, e tancada la cella, ab la clau en la mà se n'anà al dit abat, presentant-li la clau segons era acostumat entre ells com anaven deffòra, e ab cara alegra li dix: «Mosenyer, jo he feta fer una gran pila de lenya al bosc, la qual ne volria fer portar, perquè ab vostra licencia hiré al bosch pera fer-la n venir». E l'abat, per poder-se millor enformar del deffaliment de quell frare avia comès, e tament que lo frare no fos aparcebut d'açò que ell avia vist o sentit, fou content de tal cars, e, presa la clau, li donà licencia. E, aprés que sen fon anat, l'abat pensà qual manera seria millor, obrir la cambra en presencia de tots los frares, manifestant-los lo deffaliment d'aquell a ffi que no aguesen raó de marmirar contra ell si punís lo dit frare, o si primerament devia sentir la cosa com anava, ne si era axí com ell pensava. E, pensant en sí matex, desliberà que aquesta poria eser tal fembra e filla de tal ome que ell no li volria aver feta aquella vergonya de aver feta veure a tots los frares, e si s'avisà de voler veure primerament qui ere, e despuys pendre partit; e axí ho feu. E, anant-sen quedament a la cella dell frare, aquella obrí, e la donzela, vaent venir l'abat, tota esmarida, tement-se de major vergonya, començà a plorar. E monsenyer l'abat, posant-li la mà desús e levant-li un drap que s'avie mès davant la cara, e trobar-la bella e frescha, no contrastant la sua vellesa, vaent-la, sobtosament fou mogut del apetit del delitós delit no menys que el mongo jove era stat, e en sí matex començà a dir: «E per què no pren yo del pler que tant é desigat ara com ne puch

aver com açò sie cosa de que hom no pot aver tots temps que om ne vol? E donchs pus que ara vetg que aquesta es *(f. XIII v.°)* bela e gove e disposta pera tals affers, e que nenguna persona no se n'apercebrà sinó yo, e donchs que m cal als sperar? Mas d'altre stich duptant, car no sé si la poré inclinar a ffar-ne ma voluntat ne a mon pler, mas lo fer-me ve fort bé, car aldemenys asò serà fort selat, e diu lo salmiste que pecat celat es mitg perdonat, e en aquest cars per ventura no m veuré may pus, perquè m par eser gran seny de penre lo bé com Deu lo done». E, axí dient e avent ell proposat de fer sò en que l'apetit natural es pus inclinat que no en lo seny ne en la rahó, a la donzela se acostà, començant-la a confortar e a pregar que no ploras; e d'una paralla en altra ubrí lo desig a la donzela, la qual no era de ferre ne de tant gran fortalesa com lo diamant, e començà-li a plaure lo fet del abat; lo qual abrasà e besà algunes voltes sobre lo lit del frare, e aprés, avent sguart al gran pes de la dichnitat e a la vergonya més que a la devoció, e més perquè lo seu poder no bastave a ffer so que la sua voluntat era inclinada tant com ell volguera, se n'isqué. E lo monge jove, qui semblant avie fet d'anar al bosch e stave amagat en lo dormidor, com viu l'abat entrar tot sol en la cella, stimà que ell devia aver fet lo seu dever; e veent-lo tancar dintre, de ffet ho ach per cert. Exint de là hon stave, quedament anà ves un forat per on licitament podie mirar en la cambra, e hoir e veure tot sò e quant l'abat feye ne deye. E com aparech al abat aver estat prou en la cambra ab la donzela, tancada la cella, sen anà a la sua cambra, e aprés, quant sentí lo mongo eser vengut, creent que fos tornat del bosch, hon anat no era, se avisà de reptar-lo fort e de ffer-lo encarcerar per sò que ell tot sol posaís la donzela; e, faent-lo demanar, cruelment lo començà a rependre e a reptar, e ab fort cruel gest manà que fos encarcerat. A les *(f. XIIII)* quals paraules lo mongo promtament respon: «Pare reverent, jo no són encara en l'ordre de Sent Benet tant antich com vós, ne vós no m'avieu instruit ne mostrada la regla de les dones com s'i deu hom regir, axí com aviets dels dejunis e de les ores ordonades per sent Benet; més ara pus o he vist fer a vós, jo us promet que si aquesta m perdonau, que may pus no m'i tornaré, ans ho faré axí cautelosament com poré e segons vos é vist fer». E l'abat, qui ome molt sabent ere, prestament conech que aquest no tant solament avie sabut sò que ell avie fet, ans encara ho avie vist, sagons la sua raó. Perquè de la sua colpa matexa se remordé e s'esvergoyí de fer al mongo sò que avia començat ne merescut. E, perdonant-li tot sò que vist avie, per senblant li demanà perdó, e hon pus honestament posqueren tragueren la joveneta deffora, e aprés la y tornaren diverses voltes per ffer lo joch acostumat.

NOVELLA QUINTA

[La marquesa de Montferrat, ab un convit de galines e ab algunes bones paraules, reprimeix lo foll amor del Rey de França.]

Com la novella de Dioneo fou comtada, de primer una pocha de vergonya punyí lo cor de les dones qui scoltaven, e ab onesta color de llur cara ne donaren senyal; e puys, la una a l'altra gordant-se, apenes se posqueren tenir de riure, e somrient escoltaren la fi de aquella. E, venguda la fi, ab algunes paraules volgueren mostrar que senblants novelles no eren de recomtar entre dones, (a) la Reyna envés Filomena, qui aprés d'ella sobre les verdes *(fol. XIV v.º)* erbes seye, se girà e li comandà que seguís l'ordre; la quall ivarçosament vist lo seu esguart començà: Per que m par cosa profitosa mostrar alguns qui an trebalat en amor que es profitosa cosa aver promtes e savies respostes, vos vull notifficar una novella qui s seguí una volta, per la qual me apar que cascun ome de bé e d'onor deu guardar de no amar sinó dona de sa condició. E per semblant de les dones tantbé s deuen guardar de amar omens que no sien de llur condició. E per ço m'es vengut a memoria que us comthe una novella que a mi recorde d'una magniffìcha dona.

Lo marquès de Muntferat fonch ome de alt linatge e molt valerós, e en aquell temps per ganfanoner de la esgleya era pasat en ultramar en un general pasatge de christiandat, en lo qual era pasat molt honorablement. E raonant-se en cort del Rey de França son pasatge e les virtuts de sa persona denant lo Rey Phelip, qui en aquell temps recnave en França, e en aquell pasatge se aparellà d'anar molt solemnament; e parlant del dit marquès, denant ell vench un cavaler, lo qual era stat en la cort del dit marquès, e davant d'ell, e començà a dir com la marquesa de Montferat era una de les pus nobles e de les pus belles dònes que fosen sota lo cel de les steles. E que axí com lo Marquès era un singular ome en lo món,

axí sa muller era en aquella patria singular dona en belesa e en virtuts. Les quals paraules en tal forma e manera foren dites que encontinent entraren en enteni*(f. XV)*ment del Rey de França, que sens que may no l'avia vista sobtosament la amà. E no sabent en quina ne en qual manera la pusqués veure, com lo fet dels Reys sie pus sospitós a la gent que de nenguna altra persona, car ffoch de casa real luu més que negun altre; e de ffet lo Rey encarguà e pensà en quina guisa la poria visitar, e trobà que sens sospita de nengú ell podia anar veure la dita marquesana en aquesta manera. El avie emprès de anar en lo viatge damunt dit e provar per anar-se recollir en Genova, e pensà que quant pasas pel marquesat que hera en camí. E de ffet se feu axí com o ach pensat, car a ell parie que pus lo marquès no y ere, lo seu fet parie aver leu acabament, e de ffet mès son pensament en execució. E, trametent-ne totes ses companyes, ab fort pocha gent se mès en camí dresant la via del marquesat, e com fonch asats prop de alà hon era la Marquesa, lo Rey li envià a dir com lo dia aprés ell se iria dinar ab ella. La dona, qui molt savia era, rebut lo misatger, molt belament li dix que aquesta era la pus sobirana grasia que ella podie aver e que ell fos lo ben vengut. E, encontinent, entrada en pensament, ja que volie dir que un tan gran hom com era lo Rey de França, sabent que lo marit no y era, la dagués venir visitar, pensà en son avís que asò venie per la fama de la sua belesa. E tant més pensà en dar millor recapte en son aculliment, e tantost demanar consel d'aquels notables omes que en la tera eren romasos, feu donar orde en les coses necesaries a son convit. E, fet asò, hordonà que totes quantes galines eren en la terra morisen, e de aquelles soles, sens altra carn, fos fet lo con*(f. XV v.°)*vit reyal, e tal manament agueren los cochs. E vengut, donchs, lo Rey lo jorn asichnat, ab gran festa e onor fonch rebut per la Marquesa, e, vista la dona per lo Rey, en major singularitat li parech que l cavaler no li havia dit ne per altres no era stat informat. E mès lo Rey per la marquesa en una cambra per reposar, aprés poch temps venguda la ora del dinar, fou amenat en taula hon segueren ell e la Marquesa, e tots los altres en altres taules, segons llur calitat e condició, foren honorablement conlocats. E cascú fonch servit de moltes maneres de galines e en diverses guises aparellades, e de molt preciosos vins. E estant lo Rey a la taula, tots los delits del món no li eren res sinó com reguardava la Marquesa; del qual sguart se avia abstenir moltes voltes ultra son voler, per no mostrar lo seu delitós apetit, en lo qual sobiran plaer trobava. E mirant lo dit Rey lo convit e la manera de la Marquesa, se avisà que en lo convit no avia agudes sinó galines, de la quall cosa fou maravellat que volia dir, car ell havia donat spay de ffer casar algunes selvatgines e altres coses que en son convit poguera aver donades. E pensà que açò era cosa ab que ell podia entrar en noves ab la Marquesa, pensant

que no era stat fet sense misteri, lo qual desigava molt saber; e, pensat, ab cara omil se girà vers la Marquesa, dient-li: «Madona Marquesa, nexen en aquesta terra solament galines, sense negun gall?» La Marquesa obtimament la demanda entès e parech-li que, sagons lo seu desitg, Nostre Senyor li avia tramès lo temps oportú per poder la sua intenció demostrar al Rey, e alegrament envès ell respòs: «Senyor, no; mas les fembres, posat que en vestiments e en honor e en altres coses variegen, totes són e volen eser axí com vós vets». Lo Rey, oides aquestes paraules, conech bé la occa*(f. XVI)*sió del convit e de les galines e la virtut amagada de les paraules; e avisas que en va ab semblant dona ses paraules despenia. E, pensant que força en tal cars no avia loch, axí com desaventuradament s'era encès de la sua amor, saviament lexà anar per la honor sua lo foch mal concebut. E, sense pus motegar-la, tement-se de les sues respostes, fora de tota speranҫa se dinà; e finit lo dinar, per ço que ab presta partida cobrís la sua desonestat. E, regraciant-li la onor que d'ella avia rebuda, comanant-la a Deu, se n'anà en Jenova, on se recollí per fer son viatge.

NOVELLA SISENA

[UN VALENT HOM AB UN BELL DICTAT CONFON LA MALVADA HIPOCRISIA DELS RELIGIOSOS.]

Emilia, la qual aprés Fiemeta seya, avent ja totes les dones loada la valor e lo graciós castich que la marquesa avie fet al Rey de França, axí com a la Reyna plagué, bondadosament començà a dir: E jo per semblant vos diré un motet lo qual fonch dit per un valent home sechglar a un avar religiós, e ab un mot no menys de riure que de loar lo ffeu calar.

Encara no a gran temps fon en aquesta Ciutat un frare menor enqueridor de la eretical opinió, lo quall molt se depenyia persona devota e molt santa e deffenedora de la fe crestiana, axí com cascuns acostuman de fer; lo qual ere molt gran perseguidor de aquells qui avien la bosa plena, més que no de aquels qui en la fe eraven si pobres *(fol. XVI v.º)* eren. Per la qual raó li esdevench entre mans un ome qui era asau pus rich de dinés que no de senyal, qual s'esdevench un jorn que stant ab una gran bargada de companyons e de amichs parlant de molts materials, dix axí com es vulgar parlar, que ell avia de un vi tant fi que Deu ne beguera si anas per terra. Les quals paraules foren reportades a l'enqueridor, e ell, veent la riquesa e la hichnocencia del ome, prestament pensà que era loch en que poria mordre; e tantost, cum gladibus et fustibus, li formà procés a doos, no per lo crim que avia comès, mas per ço com sentie que de les sues mans traurie florins en gran suma. E aprés lo s feu venir davant ell, on li demanà si era ver so que avien retret que ell avia dit. E lo bon ome, qui mal no cuydava aver dit, li contà com ho avia dit. A les quals paraules l'enqueridor, com a persona devota e molt santa, li dix: «Donchs, en gove, vos avets fet nostre senyor bevedor de bon vi e goliart, axí com si ell fos un de vosaltres taverners e embriachs? e ara umilment parlant volets mostrar a nosaltres no aver res dit sinó una cosa leugera e de poch affer; e dich-te que no as fet tant poch com te penses; car de asò tu mereys lo foch si yo t vull aministrar la justicia rasa, axí com deuria fer». E ab aquestes e ab semblants paraules spaventables, e ab la vista furiosa, lo reprès en tant que aquest volguera eser stat negador de semblants paraules. E

breument tant fort l'espaordí, que l bon hom, per alguns migans, prestament li untà les mans de les empremtes de sent Johan Bocha d'or, segons àn acostumat rebre los aclesiastichs, en special los frares menós, qui dinés no toquen. E per ço que pus misericordiosament ell se agués envès ell, ho feu per miganes persones. Lo qual untament à tant gran *(f. XVII)* propietat en apagar lo foch, que Galien ni Ypocras no posen en llurs libres medecina qui tan apropiada li sia. E, fet açò, lo s feu venir e l'amonestà de moltes bones paraules, e, no contrastant sò que fet avie, li donà de penitencia que tots matins uhís una misa en una sglesia apellada Santa Creu, e abans de la hora del mengar ell se agués a presentar davant ell, e puys tot lo romanent del dia ell se anas a deportar lla hon li plagués per son delit. La qual penitencia ell graciosament acceptà, e axí com aquell qui era bon crestià, aquella tenia e observava diligentment, en tant que s'esdevench que un matí, hoint la misa, ell hoí un Evangeli qui deya: «Vosaltres rebreu hu per cent he poseireu la vida eternal»; les quals paraules ell en son enteniment retench e, segons li era comandat, a la hora del menjar, ell anà davant l'enqueridor, lo qual, sient en taula, com a persona ansiosa de sa penitencia, li demanà si avia la misa hoida aquell matí. Lo qual li respòs prestament: «Pare hoc». «Ara digues, dix l'enqueridor, as hoit en la misa alguna cosa en que tu duptes ne vulles demanar?» «Pare, respòs lo bon hom, en res que jo oga en la misa no dupte gens, ans ho crech tot fermament e verdadera. Bé es ver que he hoides paraules les quals me fan aver de vós e dels altres companyons vostres stranya compasió com pens en lo malvat stat en que vosaltres dellà en l'altre món sereu.» Dix lavors l'enqueridor: «E qualls foren aquelles paraules qui t mogueren en aver tan gran compassió?» «Pare, dix lo bon ome, açò foren aquelles paralles del avangeli qui dien: vós rebreu per hu cent e aureu la vida eternal.» «Axò, dix l'enqueridor, es ver, mas per què t'àn mogut aquexes paraules axí a compassió de nosaltres?» «Pare, dix lo bon home, jo us ho diré: despuys que jo vinch ací, jo he vist dar cascun jorn a la porta del vostre monestir, a molta pobre gent, adés dues, adés tres calderes de brou, e jo, vaent *(f. XVII v.º)* aquesta gran cantitat de brou donar per amor de Deu sense carn ne altra mescla, e pensat que si per cascuna caldera que n donau desà n'aveu cent delà, en l'altre món n'aureu tant que sereu fort perillosos de negar en brou». E com los altres frares que en la taula seyen ab ell hoiren co que lo bon hom dix, per poch no moriren de riure; e quant l'enqueridor viu axí riure los frares ach fort gran despit de sò que l bon home ach dit, e, si no fos per por de major blasme, li aguere fet un altre procés; mas pus no pogué tornar a ell, tornà-s als frares qui tant se n'eren risos, e aquels coregí extremadament davant lo bon hom.

NOVELLA SETENA

[Bergamino, ab una novella de Primas e del abat de Clinyi, honestament cessá una avaricia novament venguda a Micer Cane de la Scala.]

Finida la plasenteria de Emilia e la sua novella, la Reyna e tots los altres començaren a riure e a loar lo nou avisament del currusat. Mas pus que lo riure romas, e s foren asegurats cascuns, Filostrato, al qual tocava lo novellar, començà en tal guisa: Bella cosa es, valeroses dones, encercar de fferir en les coses qui may no s muden, mes aquella es casi pus maravellosa com alguna cosa no acostumada apar sobtosament, com per un arxer es ferida. Perquè l'envegós e sutza vida dels clergues, qui en moltes coses de llur dolencia donen ferm senyal sens gran difficcultat de dir ne de parlar e de mordre e de rependre cascú qui axí com ells o desijas de ffer. E per ço feya bé lo valent home qui l'enqueridor de la ipocrita caritat dels frares, qui donen als pobres ço que deurien dar als porchs o lansar deffora, mos*(fol. XVIII)*trava. Mas molt més stim de loar aquell del qual la present novella deu parlar, per lo qual micer Cane del Escala, magnifich senyor, d'una soptosa e usada avaricia qui en ell era, cessà ab una gentil novella qui en altri fonch affigurada, la quall entès bé que per ell se deya, e es aquesta.

Segons que la prospera fortuna ha acostumat de favoregar los homens del món, favorejà en tots los dies de sa vida micer Cane de la Escala en moltes e diverses coses, en tant que fonch hu dels pus notables e dels pus magnifichs senyors qui foren en Italia, del emperador Ffrederich segon ençà. Lo qual avia acordat de ffer una notabla e maravelosa festa en la Ciutat de Verona, en la qual moltes persones de diverses parts devien venir, e majorment omens de cort e de qualsevulla condició pus fosen sabents en llurs arts. E aprés, finida la festa, qualsevol fos stada la occasió, cascú

de aquells qui venguts hi eren foren licenciats feta la festa, exceptat hu apellat Bargamino Dopo, al qual, denegada licencia, fou detengut. E pensant que alò no devia esser fet sensa que algun bé no lin degués esdevenir, stava sperant ja que seria. Mas lo pensament de micer Cane era que tot quant hera donat era cosa pus perduda que si la lansasen al foch: mas ges d'açò no s curava dir ne ffer-li dir res, ans volia que tot quant avia li fes menjar e gastar estant aquí. E Bergamino Dopo[1], lo qual no era demanat ne li era dat res que necessari agués ne a ell se pertangués, e cascun jorn en l'ostal se gastava e despenia ell e los cavals e los escudés que manava. E veent que cascun jorn diminuhia lo seu, començà a pendre en si matex gran *(fol. XVIII v.°)* melanconia; e axí com aquell que no paria ben fet partir-sen sense licencia, pensà despendre abans tot quant avia que no anar-sen. E tant stech en la dita Ciutat que a ell no romangueren sinó tres robes que avia fort belles, les quals heren stades donades per altres senyós, e ell, volent donar compliment a son hoste de ço que li devia, com ja agués venut tot quant hi havia aportat qui bo fos, li donà e recenà la una de les cotes, e sobre aquella mengà e despené mentre bastà; e com a l'oste parech que li devia prou sobre aquella, a ell covench de donar-li l'altra, e per consaguent la terça. Com no y agués pus penyores, e com ell vaés que ja menjava sobre la terça, ell desliberà menjar fins que bastas, e que aprés sen anas com no posqués pus durar son fet. E estant axí menjant sobre la terça roba s'esdevench que un jorn anant Bergamino tot pensiu e consirós, trobà micer Cane, lo qual com lo viu l'escomès de noves, e casi per scarn e burlant-lo li dix: «Bergamino, e que as tu, que axí vas malenconiós? Certes, tu mostres que en ton ventre tens algun gran despler». E Bergamino, qui abte era, prestament hac la resposta sensa molt pensar, e encontinent començà de sos fets dir aquesta novella: «Senyor, vós devets saber que Primas fonch un gran home molt valent en son temps en sciencia e en special en gramaticha, e fonch molt gran metrificador de versos, per la qual cosa ell era molt presat, amat e conagut per lo món, e no tant solament de aquels qui l conaxien de vista, ans encara d'aquels qui l conaxien per fama, car no era nangú qui de ffet e de fama no l conagués. E esdevench-se una volta que ell se trobà a París en pobre stat, axí com ell avia acostumat de anar moltes voltes com els s'o tinguesen a gran virtut, e stant axí ell hoí raonar de un abat de Clini, lo qual era en aquelles encontrades lo pus rich Abat de *(fol. XVIIII)* rendes que la sglesia de Deu agués del Papa enfòra; e de açò del seu feya maravelloses coses en tenir gran cort, e may nagú no li venia en casa a qui fos denegat menjar ne beure, sol que mentre l'abat mengas ne demanas. La qual cosa

1) El traductor ha pres aquí l'adverbi *dopo* per un nom propri.

oida per Primas axí com aquell qui desijava veura senyós qui s'estudiasen en viure notablement e valerosa, desliberà de anar veura la sua magnificencia e demanà quan era luny l'abadiat on stava aquest abat tant valerós e tant notable. Al qual fonch respost que asau prop de la ciutat de París. E vaent Primas que, levant-se un matí, ell poria eser al abadiat a hora de menjar, faent-se mostrar lo camí, començà de anar-sen, sens que no trobà nagú per lo camí, e, tement-se que no fos a temps a l'ora del menjar, se mès tres pans al sí, faent comthe que per beure no li macaria aygua, com de poqua n'agués prou, axí com aquell a qui la pleya poch beure. Però lo camí vench tant bé per a ell, que abans de ora de menjar ell fonch arribat al loch hon era l'abat, e aprés que Primas fonch dins reguardà per tot e viu la gran multitut de les taules meses e lo gran aparellament de les viandes e lo gran traul de la cuyna, per lo qual stech tot entre sí mateix, dient: «Verament aquest es un maravellós home e singular en lo món». E stant axí entorn de aquestes coses, viu vanir lo majordom del abat, lo qual dix que hora era de menjar, e comandà que donasen ayguamans, e, presa aygua, feu seure tothom a taula. Hon per fet de ventura s'esdevench que Primas se fou mès a seura prop lo portal de la cambra per hon l'abat devia exir e venir a la sala per dinar. E era en aquella cort aquesta husança que sobre la taula no metien may pa ne vi ni altra cosa de menjar ne de beure fins que l'abbat era segut en taula. E meses les taules e asegut *(fol. XVIIII v.°)* tothom, lo majordom envià a dir al abat que tota hora que li plagués de menjar era prest; e l'abat faent hobrir la cambra per venir a menjar, en la dita sala vinent, lo primer home que viu fou Primas, qui mal vestit e mal aguiat era, lo qual nagú de vista no conaxia; e tantost que l'ach vist li vench a memoria un pensament fort dolent, al qual may no li era vengut en enteniment, e dix en sí mateix: «O malastruc de mi e a qui don a menjar ço del meu!». E, tornant-sen dintre, feu tancar la cambra; e, com fonch dintre, demanà en aquells qui ab ell eran si conaxien qui era aquell ribalt qui aprés la porta de la cambra s'era asegut, e cascun respòs que no. E Primas, lo qual avia talent de manjar, axí com aquell qui caminat avia, e no era en punt de poder dejunar, com ja agués tant sperat, vaent que l'abat no exia, si s trasch del sí la hu dels tres pans que aportats avia e començà a menjar. L'abat, aprés que un poch ach stat, demanà a hu de sos familias que guardas si se n'era anat Primas; lo qual familiar respòs: «Micer, no; ans menja pa, lo qual mostra que li plau com l'à a menjar». Dix lavors l'abat: «Ara menjs del seu, que del nostre no n menjarà huy». E desigant l'abat que Primas sen fos anat per ço com no l volguera convidar. Com Primas ac tant pa manjat fonch dit al abat que fet avia, e, faent guardar si se n'era anat, li digueren que no. E aprés que

Primas hac stat un poch e viu que l'abat no venia, començà a menjar lo segon pa, e com ach menjat lo segon començà a traure-s del sí e menjà lo terç, e encara fonch dit al abat, lo qual començà a pensar e a dir en sí mateix: «O masquí pobre de cor, e que es asò que en enteniment m'es vengut huy, e ab tant gran desdeny car tots temps é donat a manjar a molts, e ara a manjar no é volgut per aquest sens que no é guardat ne he volgut veure si ere gentil hom, vilà, mercader o ciu*(fol. XX)*tadà, pobre o rich, barater o traseguer, ne si es bon hom o avol, sinó que axí com l'é vist l'é volgut malmenar, faent viltat envers mi matex. E que en enteniment me sia entrat aquest pensament, e per aquest me sie entrada al cor tant gran avaricia, sert no u devia fer per tant petita cosa, tant gran avoriment no devia aver». E, dit açò, encontinent, per fer-li honor, bolch saber qui era e encerchà tant, fins que l trobà que era en Primas, qui era vengut veure la seva machnificencia per ço que n'avia hoit dir de ell, del qual l'abat, per fama de grans homens, gran temps avie n'avie hoit parlar, los quals l'avien per noble e per molt singular home; e com l'abat sabé que aquest era Primas, no sabent en quina manera li posqués smenar la vergonya que feta li avia, pensà de honrar-lo en totes aqueles maneres que posqués. E, aprés del menjar segons la sufficiencia den Primas se covenia, lo feu honorablement vestir, donant-li dinés e hun palafrè; a la sua voluntat romas l'anar e lo romanir; de les quals coses Primas, molt content del abat, retent-li aquelles gracies que a ell foren positbles, sen tornà a París, d'on era vengut a peu». E dit açò, micer Cane, lo qual era ome molt entenent, sense altre demostrança, abtament entès sò que dir volia Bargamino, e tot rient li dix: «Bargamino, molt bé as mostrat los dans teus e la tua virtut, e la mia avaricia, e alò que de mi desiges auras. E verament may res que partís de avaricia no fon bo, e dich-ta que de aquell mateix bastó que tu has divisat seras ferit». E de continent micer Cane feu pagar l'hoste de Bergamino e li feu quitar les tres robes que n penyora tenia, e, vestint-lo de una sua roba, noblament li donà diners e un palafrè e d'aquella volta lo soltà *(fol. XX v.°)* e li donà licencia de anar o de romanir a sa voluntat.

NOVELLA VUYTENA

[GUILLEM BOSER, AB BELLES PARAULES, VENÇ L'AVARICIA DE MICER ERMINO DE GRIMALDI.]

Aprés de Filostrato se(n)ya Laureta, la qual, aprés que ach hoida loar la industria de Bergamino, sabent que a ella convenia de dir alguna cosa, sens sperar algun comandament, plasentment començà axí a parlar: La present novella, cara companyia, me indueix a dir com un valent ome de cort, semblantment e no sense fruyt, puní un rich mercader de la sua cobajança; l'affechte de la cual no us deurà eser menys cara que de la pasada, pensant que sen porà saguir algun bé a la ffi.

En la ciutat de Genova fou gran temps ha un ome apellat micer Armino de Grimaldo, lo qual, per la eretat de un seu amich e parent, que aprés sa mort lo lexà ereu de tot quant avie, fonch un gran rich ome en dinés e en posesions casi lo major de Hitalia; e axí com en riquesa sobrepujava tots los ciutadans de Hitalia, axí ls sobrepujava ultra mesura en avaricia e en totes altresm alastrugueries. E no tant solament en honor e en profit de sos amichs e parents era avariciós, ans encara e sos fets e *(fol. XXI)* en ses necesitats e n son menjar e beure, vestir e calçar, la qual cosa es contra costums de jenovesos. En tant que per sa dolentia li era cangut lo nom de Grimaldo, e tant solament li deien micer Arminio Avaricia, e per tots era axí anomenat. E esdevench-se que en lo temps que aquest no despenia lo seu, multiplicava e avia e[n] Jenova en aquell temps un valent home acostumat en cort de senyós, ben parlant e ben trachtant, lo qual era anomenat Guilem Boser, no gens semblant en aquests qui són huy, los quals sense gran vergonya ab sutzes e vituperosos costums volen viure e volen eser gentils homens e senyós e són pus tost dichnes de eser mal parlats, car en tota captivitat e en tota brotura que homens pusquen fer s'estodien, axí com en les corts solien eser amats e les lurs faenes

solien metre en bé, e lo lur trebal ere en tractar paus e levar desdenys e eniquitats qui entre gentils omens fosen engendrats, trachtant matrimonis e parentats e amistats ab beles paraules e mots agradables e ab cara plasentera alegraven los trebalats; e ara ab agres respostes e ab paraules anugoses e ab cara desfeciosa aportant paraules de malvolença dels uns als altres e ab lagots matent zitzania entre los benvolents, dient paraules veres e no veres, com a mals omens les coses vils e acelerades retraent, volent conquistar onor. Mas tornant en açò qûe jo he començat, dich que lo dit Guilem de tots los gentils omens de Jenova ere honrat e molt amat. E stant axí alguns jo[r]ns en la Ciutat, e hoides moltes coses de la miseria e avaricia de micer Arminio, lo volch veure. E, no contrastant la sua avaricia *(f. XXI v.°)* li avench memoria que avia hoit dir en lo pasat que ab tot quant feya si era ome molt plasenter de ses noves, e de ffet axí era; e com micer Grimaldo sabé que en Guilem Boser era en Genova e que era ome en que avia molt de bé e moltes virtuts e gentileses, ach en voluntat de anar-lo veure, e axí o feu. E parlant ab ell paraules amigables, e ab cara plasentera de moltes e diverses coses departint, entre els lo menà ensemps ab d'altre jenovesos qui ab ells eren en ûna sua casa nova, la qual ell avia feta fer, e aprés la li ach tota mostrada li dix: «Micer Guilem, vós qui aveu vistes e hoydes moltes coses e sots anat molt per lo món, poriets-me mostrar cosa neguna que poqués pintar en la sala de aquesta mia casa, que may no fos pus stada vista ni feta per mi?» E com micer Guilem hoí lo seu mal parlar, li volch responre, e micer Arminio, sens que no l lexa encara responre, li dix: «Digues-me per amor de mi quina serà la cosa que y poré fer», casi volent-lo torbar ab ses paraules, axí com aquell qui ome molt entenent era e avie aguda conexença de açò que dit avie. Al qual Guilem prestament respòs: «Fets hich pintar bondat e cortesia, car sens aquella vostra casa no pot eser acabada». E com micer Arminio hoí les paraules que Guilem Boser li deye, lo pres una tant gran vergonya que ell ach força de mudar son voler tot en contrari de aquell que tots temps fins en aquella hora avia agut, e dix-li: «Micer Guilem, jo us promet que la y faré pintar en manera que may pus ne vós ne home del món no m porà dir que jo no l'aga vista may ne feta»[1]. E d'aquesta hora avant micer Arminio fonch tant bo e tant virtuós e tant gentil de cor, e ach en sí tanta de cortesia, que no fonch nengun gentil hom en Jenova ni en altra *(f. XXII)* part qui l ne pusqués pasar de res. E fonch lo mils aculent home de strangés que may fos vist e[n] aquella terra.

---

1) Per aquest indret se llegeix al marge, en lletra del segle XVIen: «Nota como micer boser fizo tornar a micer armenio de la mala carera a la buena con sus palabras buenas».

NOVELLA NOVENA

[Lo Rey de Xipre, reprès per una dona de Gasconya, de vil devingué valerós.]

A Lissa restava lo darrer comandament de la Regina, e, sens sperar-lo, tota festejant, començà: Gracioses dones, moltes voltes se esdevé que aquells qui ab variables reprensions e ab moltes paraules que àn dites una volta e moltes en alguns àn hobrat e no han poscut obrar en ells mateys. E moltes voltes per accident una sola paraula à hobrat en molts, la quall cosa apar asau bé en la novella recontada per Laureta; e encara jo ab un altra petita breument vos o entén a demostrar; com asò sie cosa ab que les bones dones tots temps se poran ajudar ab bona sperança quis qui sia lo ditor.

Perquè us dich que en lo temps del primer rey de Xipre, depuys que la conquesta fonch feta de la terra santa de Jherusalem per Godofrè de Billó, s'esdevench que una gentil dona de Gascuya, anant en pelegrinatge al sant sepulcre, aprés ach acabat son pelegrinatge, tornà a Xipre, on per alguns homens vilanament fonch ultratgada; per la quall rahó ella, dolent-se en sí matexa com a persona desconsolada e sens consolació nenguna, pensà de anar-sen clamar al Rey; a la qual fonch dit per alguns que tot son trebal se perdrie, e asò per tant com ell ere *(fol. XXII v.°)* ome de axí mala vida, que com que ell li n fes més no ls ne castigaria en nenguna manera. La qual cosa ohida per la dona, com a desesperada, desliberà de voler veure la miseria del dit Rey, e anar-sen plorant davant ell, e de ffet ho feu, al qual dix: «Senyor molt eccellent, jo no vench davant la tua presencia per demanar-te venjança de la injuria qui m'es stada feta, mas en sitisfacció de aquella jo t prech que tu m vulles mostrar com soffers aquelles les quals jo crech que a tu sien fetes, per ço que de tu jo puscha penre en quina manera jo poré comportar la mia; la qual

plagués a Deu jo t pogués comanar, pus tant bon comportador est de injuries»[1]. Lo Rey, hoides les raons de la dona, relevat de son mal proposit, entench e conech sò que la dona li deye, e, aguda conaxença de sa mala vida e de sa mala aministració e regiment, proposà de ffer justicia a cascú e gran castich feu de la injuria de la dona e executor fon gran dels mals faytors e gran aministrador de justicia. E visqué santament tots temps per avant en sa vida.

1) Per aquest indret se llegeix lo següent, escrit de mà del XVI[en] segle: «Nota como con las palabras de la romera convinció al rey de Chipre que no fazie justicia».

NOVELLA DESENA

[MESTRE ALBERT DE BOLUNYA HONESTAMENT FA VERGONYAR UNA DONA LA QUAL VOLIA FER-LO VERGONYAR A ELL PERQUÈ D'ELLA S'ERA ENAMORAT.]

Valeroses dones, axí com del Cel serè són les steles bell ornament, de la primavera les flors del vert prat, axí de loables costums e de bels raonaments són los plasents mots ornament. Los quals per ço com són breus, stan molt millor a les dones que lo molt parlar e lonch raonar que sense ells se puscha fer es impositble. E com huy nenguna dona qu'ich sia romasa, no entena algun bel parlar; o pur si l'entén hi sapia respondre, general ver*(f. XXIII)*(ver)gonya es de nosaltres e de tots aquels qui viuen. Per ço com aqueles virtuts qui foren en l'anima de les pasades àn tornades les modernes en ornament de llurs corsos. E aquella la qual se veu damunt los draps més squinçats e pus tacats e ab més sutzura, sentint-se dret en ben parlar, se creu que sia molt més presada que no les altres ben aresades, pensant qui quin posar damunt un ase si n portaria molt més que nenguna de elles. E no contrastant que jo contra mi digua aquestes coses, vos dich que axí com a estatues de marbre mudes e insensitbles stam, e axí responem si som demanades, que seria molt millor aver callat; e fan creure que de honestat procehex lo no saber parlar entre les dones, e entre ls valents homens, e la llur ignocencia o modoria àn mès nom onestat; e casi nenguna dona no pot eser onesta de tal honestat, sinó aquella que no parla sinó ab la sua sirventa o ab la lavanera o ab la fornera. La qual cosa, si la natura agués volgut axí com ells ho fan creure, per altra manera aguera limitada llur honestat. Es ver que axí com dien se deu guardar lo temps e lo loch e ab qui parlem, per ço com moltes voltes s'esdevé que creent alguna persona, hom o dona, ab alguna parauleta gentil metra les sues forces e saber ab aqueles de aquels qui les àn mesurades e rases. E per ço que vosaltres vos sapiau guardar e que per nosaltres nos pusque dir aquel proverbi qui comunament se diu per tot que les fembres de totes

coses tots temps prenen lo pigor. Per ço aquesta darera novella de huy, la qual ve a mi a dir-vos, vull mostrar per ço que axí com per noblesa d'enteniment sou dotades, axí encara per excellencia de bones costumes vos demostreu aquelles que sou.

(F. xxiii v.º) Encara no à mols anys pasats que en Bolunya hac un gran metge e de gran fama per tot lo món, lo qual per ventura encara es viu, appellat mestre Albert, e com fos ja vell e pres de lxx. anys, tanta era la noblesa del seu sperit, que, posat que tota la calor natural del seu cors fos perduda, no u era, però, en tant que no li agués romas encara apetit e voluntat de eser enamorat [1]. Per la qual raó se sdevench que stant en una festa hon avia moltes nobles dones, viu una dona vidua molt bella, de la qual se enamorà axí fortment que l retenir no era en sa potencia, la qual era anomenada, segons se diu, Madona Margarida del Soler. E aquella tant fortment amava que ulltra voluntat sua li covenia fer coses, qui s pertangueren més a hun ome jove que no a ell; en tanta e en tal manera, que nit ne dia ell no podia star ne durar lo jorn ne la nit que no la agués vista. E per ço li covench tant continuar lo pasar, adés a peu, adés a cavall, e en aquella manera que mils li venia davant la casa de la dona, que la dona e moltes d'altres de les sues veynes se aperseberen de la sua amor; e moltes voltes per elles era motejat; e vaent un home axí antich de anys e de seny axí enamorat, se maravellaven e casi creyen que la plasent passió d'amor tant solament en los jovens dagués abitar. E esdevench-se que continuant lo passar de Mestre Albert, un jorn dia de ffesta, stant aquesta dona ab moltes altres dones sient davant la sua porta, e vaent venir mestre Albert de lluyn, totes ensemps se meteren davant la porta, aparellant-se de rebre-l e de ffer-li gran honor, e aprés motejar-lo d'aquest seu enamorament; e axí o feren. E totes ensemps en una frescha lotge lo menaren, hon agueren aparellats de bons vins e confits, e ab belles e notables paraules li demanaren com se podia fer que ell, que tant vell era, fos tant enamorat de una dona tant jove e tant gentill com era aquella sabent *(f. xxiiii)* ell que d'ella eren enamorats molts homens jovens e gentils, los quals la amaven desmoderadament. E mestre Albert, sentint-se asau dels mots (mots) que les dones li deyen, respòs ab cara molt alegra, dient: «Madona, si yo am aquesta, no deu eser maravella a negun savi, e specialment a vosaltres, per ço com sabeu que als antichs homens naturalment són toltes les forces, les quals naturalment los enamorats exarciten;

1) En aquest indret hi han escrites, per mà del XVI[en] segle, aquestes notes marginals: «Nota, de los falsos viejos que ya tienen el hu pied en la fuesa y ahun quieren remozar». «Nota vita seneca. Los viejos quando juegan fazen deleytes de muerte.»

e si les forces los manquen no es maravella si raonen les coses qui d'amor se pertanyen, mas no ls es tolta la llur bona voluntat ne la bona intenció per la qual ja mils deu eser amat, mas tant més com les natures manquen als homens veyls, tant se deu aver major conexença. E la sperança, la qual me mou que jo, qui són vell, am a vós, qui sou amada de molts omens jovens, es aquesta: Jo son stat moltes voltes en loch on moltes gentils dones menjaven, e é vist moltes vegades que menjant poros, los quals són de vils sabor que no crech que res hi age bo; però lo millor que nosaltres hi vaem es lo cap, e é vist que com les dones lo menjen mengen les fulles qui es lo pus vill, e tenent lo cap en la mà, e aquell donen als misatges. E donchs, Madona, quina maravella si vos lexau los enamorats gentils e jovens e bels e preneu a mi? Car tala es la costuma de les dones, e si vós ho feu jo seré de vós, e si preneu los altres vós sereu llur; pus que vagen ells fòra e sia yo vostre». E, dit asò, la gentil dona, ensemps ab les altres, casi com a vergoyosa s dix: «Mestre: molt cortesament nos aveu castigades de la nostra presomtuosa enpresa; e ara us dich que la vostra amor m'es cara, axí com de home molt savi e valent deu esser, e per sò, salva la mia honestat, a tot vostre plaer me sotsmet a vós segurament». E lo mestre, levant-se de peus, ensemps ab sos compayons regra- *(f. XXIIII v.º)*cià a la dona la offerta que feta li avia, e ab gran festa e solaç begueren, e aprés d'ella e de les altres pres commiat e se n'anà. En tal manera les dones, no guardant a qui motegaven, creyen[t] vençre, foren vençudes. E per ço vosaltres, si volrets eser savies, gordat-vos de motegar.

Ja era lo sol inclinat al vespre e en gran part la calor era disminuida, com les novelles de les nobles dones e dels tres jovens foren finides; per la qual cosa la llur Reyna plasentment los dix: «De vuy més, cara companyia, no resta a mi neguna cosa a ffer en lo meu regiment per la present jornada sinó donar-vos Reyna nova, la qual, segons lo seu juy, en la sua vida e en la nostra honestament e delitosa se disponga. E posat que l dia pas d'aquí a la nit durarà perquè qui no pren temps avançat no m par que bé s puscha proveir en l'esdevenidor; e per ço que sò que la Reyna novella desliberada que deje eser necesari affer de matí se pusque preparar la present jornada començada. E per ço en reverencia d'aquell ab qui totes les coses viuen e a consolació de nosaltres, per aquesta segona jornada Filomena, la qual entre nosaltres es fort discreta, guiarà lo nostre rechne». E, dit açò e levant-se en peus, la garlanda de llorer mès reverentment a Filomena, e puys ella primera e aprés totes les altres e los jovens per semblant la agueren per llur Regina, e la sua senyoria placentment se offeriren. E Filomena, qui per vergonya era envermellida de collor vaent-se coronada de regiment e recordant-se de los paralles qui poch abans eren stades

dites per Panpinea, per ço que empegida no romagués, reprès son ardiment. E primerament los officis donats per Pampinea comfermà e s dispongué en saber sò que en lo esdevenidor *(f. XXV)* sopar, e per lo seguent matí se devia fer, e aprés axí acomençà a parlar:

Molt cara companyia: posat que Pampinea, per la sua cortesia més que per les mies virtuts, m'age feta Reyna de totes, no són jo per ço disposta sola, segons lo meu juy, seguir la forma del nostre viure, mas lo meu ab lo vostre ensemps; per ço que en ço que a mi perà de fer adobeu, e per consaguent tolre a affegir puscau a vostre plaer ab poques paraules, vos o entén a demostrar. Si yo é ben guardat huy a les maneras que Pampinea à tengudes, a mi par aver-les conagudes per loables e delitables, e per ço a mi apar que si aquella per masa continuació o per altra occasió no us vénen en anutg, no s deguen mudar. Donat, donchs, orde, e ja començat en açò que avem affer, levem-nos de ací e anem-nos deportar, e com lo sol sen deurà anar a la posta, tantost soparem ab la frescor, e, aprés d'algunes cansonetes e d'altres solaços, serà ben fet de anar dormir. E, levant-nos de matí, ab la frescor per semblant en alguna part nos n'irem deportar, axí com a cascú serà pus agradable de ffer; e axí com huy avem ffet, e a la ora deguda tornarem, en la qual cosa m'apar de aver gran part de plaer e de profit en special en nostre sanitat. Es ver que ço que Pampinea no ha poscut fer per eser tart elegida en lo regiment, jo u vull començar affer, ço es, a constrenyer dintre algun termini allò de que devem novellar, e per ço d'abans vos o vull dir, perquè cascú age spay de poder pensar en alguna bela novella, la quall compta sobra la proposició qui serà feta, la qual si a vosaltres plaurà, serà aquesta; que com açò sia cosa que del principi del món ençà los homens sien stats de diversos cassos per la fortuna manats, e seran fins a la fi del món, cascú sobre açò degué dir ço de que diverses voltes es stat vexat ultra la sua sperança, e aprés sia tornat a alegra fi». E a les dònes e als *(f. XXV v.°)* homens parent bo lo damunt dit horde aquell loaren e desijaren seguir. E Dion[e]o solament, calant tots los altres, dix: «Madona, axí com tots los altres àn dit, axí u dich jo, que subiranament es plasent e loable l'orde qui ns es stat donat. Mas per special gracia vos deman un do, lo qual vull que m sia conformat fins en tant que la nostra companyia durarà, lo qual es aquest; que jo en aquesta ley no sia constret de dir la novella segons l'orde qui per vosaltres serà donat, si no m volré, sinó aquella que més me plaurà. E per ço que algú no crega que jo aquesta gracia vulla perquè no aga novelles que pusca dir tots temps, són content de eser lo darrer qui deurà raonar». E la Reyna, la qual conexia ell per un ome molt burler, e festegant se avisà que açò ell no demanava, sinó perquè si la bargada fos hujada del raonar, que alegrament a la dareria digués alguna novella de riure, e, ab consen-

timent dels altres, alegrament la gracia li otorgà. E açò fet, levant-se del seure, a la vora d'un riu d'aygua molt clara s'eren posats, la qual devalava de una muntanya a una vall aonbrada de molts arbres entre vives pedres e verdes erbes, ab pasos suaus sen anaren e, aquí, descalços e ab los braços nuus anant per l'aygua, començaren a penre veritables delits entre ells. E, acostant-se la ora del sopar, enverç lo palau s'entornaren, e aquí ab gran delit soparen; aprés del qual sopar faent vanir los sturments, comandà la Reyna que començasen una dança, e aprés aquella manant la Laureta, comandà a Emilia que cantas una cançó ajudant-li Dioneo ab lo seu laut. Per lo qual comandament Laureta prestament començà una dança, cantant Emilia amorosament la seguent cançó:

Eu am tal que es bo e bel
E suy gaya com l'auzel
Qui per amor cria son xant,
E suy senyora e capdell
E sell qu'eu am no se n'apel
Car sus totes son mils amant
Que xausiray lo pus presant
E l mils del món. Eu l'ami tant.
Que s en pensant lo cuyt veser
E cartener e quant no s ver
Un desesper me fer tant gen
(f. XXVI.) Quant lo say en la dança.[1]

Aquesta balada finida, a la qual totes avien respost, posat que alguns pensasen molt en les paraules d'aquella, aprés d'algunes altres cançonetes, alguna part d'ela breument fon pasada. E per ço plagué a la Reyna de donar fi a la primera jornada, e, faent encendre entorxes, comandà per cascuns fins al matí seguent anasen a reposar, perquè cascú se n'anà a la sua cambra.

---

1) Aquesta cançó apareix escrita a ratlla seguida en el manuscrit. Porten lletra majuscula no més que ls versos primer i novè. Es l'unica de les poesies aplicades en aquesta traducció que s'han pogut comprovar; se troba en un dels cançoners proprietat del senyor Aguiló, de Barcelona (*D* segons la nostra classificació, núm. 52, fol. lxxj), sota l titol *La Reyna de Mallorques*, qual primer vers es *Ez yeu am tal que s be e belh* (una cobla de 28 versos i una tornada de 6). Va publicar-la sencera en Milà i Fontanals en 1878 (*Revue des langues romanes*, de Montpellier i tiratge apart: *Poëtes lyriques catalans*, pag. 18), reproduida en ses *Obras completas*, t. III, pag. 457.

JORNADA SEGONA

[Faneix la primera jornada del Decameron, e comença la segona, en la qual, sots lo regiment de Filomena, se raona de qui, de diverses coses encontrat e perduda l'esperança, sia arribat a bona fi.]

Ja per tot avia lo sol donat la sua claror al nou jorn, e los aucels sobre les verdes rames anaven cantant, donant plasents versos a les horelles d'aquells qui ls oïen, com egualment totes les dones e los tres jovens foren levats, e en los jardins se n'anaren ab pasos suaus calcigant les arbes rosades e faent llurs belles garlandes, per lonch espay se n'anaren deportant. Axí com lo dia pasat avien fet, axí ho feren lo present dia; e, dinant-se de matí, aprés agueren balat, se n'anaren a reposar, e, levant-se aprés de nona, axí com a llur Reyna plagué, vinent en lo fresch prat, entorn de ella se posaren a seure; la qual era molt bella e molt plasent ab la sua garlanda de lor; on, aprés que agueren un poch stat guardant tota la sua companyia, ab son senyal sacret, a Neifila comandà que en l'esdevenidor novella donas principi; la qual, sense neguna scusa affer, axí alegrament començà a parlar.

NOVELLA PRIMERA

[MARTELLINO, FINGINT-SE D'ESSER CONTRET, SOBRE SANT ENRICH FA VISTA DE GORIR, E, CONEGUT SON ENGAN, ES BATUT E APRÉS POSAT EN PRESÓ, E, VENGUT EN PERILL D'ESSER PENJAT PER LA GOLA, ESCAPA A LA FI.]

(F. XXVI v.°) Moltes voltes, molt cares dones, s'esdevé que qui s'es estudiat de enganar altri, e majorment de aquelles coses qui són de vejança dels engans, sovin lo dan es sobre ells retornat. La qual cosa, per ço que jo al comandament de la Reyna obeesca e do principi a una mia novella, vos entén a recomtar primerament ço qui desaventuradament e fòra de tot lo seu pensament se esdevench a un nostro ciutadà.

Encara no à gran temps que en la ciutat de Trevigi fonch un alamany, lo nom del qual era Enrich, ome pobre e acostumat de viure de sos trebals, lo qual era tengut per ome de santa e bona vida. Del qual se esdevench que aprés sa mort, segons troban e raonen los sants homens, totes les campanes de la matre ecclesia, sens nenguna força, per sí matexes tocaren. La qual cosa mostrà eser un gran miracle, e per aquell fou tangut, e per un sant home fou reputat, e per tots los ciutadants e poble de la dita ciutat; on verets venir gran romiatge de infinida gent de moltes parts, axí com rancalosos, contrets e horps, e de qualsevulla malaltia fosen detenguts, als quals paria que del sol tocament de aquest cors sant tantost fosen guarits. E tant gran era lo brogit e lo discoriment del poble qui era que no es nengú qui açò posqués pensar. Entre ls quals hi vengueren tres nostres ciutadans, dels quals la hu era anomenat Estequi, l'altre Mertalino e lo terç Merquesse; los quals eren omens qui continuaven de seguir cort de senyors e ab lurs plasents burles e noves contrafaent los uns als altres eren agradejats per los senyors, e axí anaven discorent per les corts e ffestes de Hitalia, los quals aquí may no eren stats. On aprés

foren venguts e aleugats en llur ostal *(f. XXVII)*, veent correr tot hom a la sgleya, foren granment maravelats que era, e, entesa la raó, o desijaren molt veure; e, pensant com o porien fer, dix Marquese: «Voleu que vegam aquest fet que es; ab tot que asò no porem fer sens gran difficultat, e asò per tant com jo he oit dir que la plaça es plena de alamanys e d'altra gent armada, la qual lo senyô de aquesta terra, per ço que remor no sich face, hich fa star; e ultra açò la sgleya es axí plena que casi nenguna persona no y pot caber». E Martelino, qui desijava molt veure aquelles coses, dix: «Per ço no romangue que per ventura fins al cors sant trobaré jo ben modo de anar». Dix Marquesse: «E com?» Respòs Martelino: «Jo t'o dire: jo m contrafaré contret, e tu per la un braç e aquest per l'altro, axí com si yo no podia anar, me ireu sostenint, faent semblant de voler-me menar alà, per ço que aquest cor sant me guaresca; e ells, vaent lo meu eser, no seran tant dolents que, atenent la mia necesitat, no m facen loch ni m lexen anar. E en tal manera veurem tot sò que volrem veure». E, dit asò, a Merquese e Stequi plagué molt la manera per ell dita, e tantost, sense nagun lagui, tots tres se n'anaren en un loch apartat, hon Mertalino se torcé les mans e los dits e les cames e encara la boca, e los huyls revexinats girats en vermel, en tant que paria una fera cosa lo veure-l; e no era negú qui aquell vaés qui no digués que aquest ome era affolat de tota la persona. E en aquesta manera enverç la sglesia se n'anaren ensemps, on tots tres, mostrant-se plens de pietat, humilment per amor de Déu demanaven, en aquels qui davant ells se paraven, que ls fesen loch; la qual cosa breument enpetraven; e en breu guardant-se tots e casi tots cridant: «Feu-los loch! feu-los loch!», prestament pervengueren en la capella on era lo cors de sent Enrich, lo qual era guardat per molts gentils omens, los quals prengueren Martelino, e sobre aquell cors sant lo posaren, a ffi que les maravelles de aquell sant fosen manifestades. Martelino, aprés que tota la gent fou atesa per veure *(f. XXVII v.°)* que seria de ell, abtament, axí com aquell qui molt be o sabia fer, començà a stenre la un dit, e aprés la mà, e aprés lo braç e los peus, e per consaguent tot lo cors. La qual cosa vista, la gent en la sglesia feyen axí gran remor que no s podien hoir. E fet açò, s'esdevench per ventura que aprés de ells avie hun florentí, lo qual coneixie bé Martelino, però per lo gran desfrasament que avia fet no l conech, lo qual, aprés que bé l'ach regonagut, dix que eren burles tot quant avien fet, e com digueren los altres: «E no era contret?», «No, placia Deu, dix ell, ans era axí adret com negú de nosaltres, mas aquestes coses sab ell fer de contrafer qualsevol persona mils que negun altre». E com ells hoiren açò, a grans crits cridaren: «Sia pres aquest traydor scarnidor de Deu e dels sants, lo qual no ere contret, e per scarnir nosaltres e lo nostro sant s'es fet contret!». Axí cridant, lo tragueren del loch ahon eren, tirant-lo

pels cabeyls e donant-li punyades e coces; totes les vestedures li squinçaren damunt. E Martelino, playent-se a grans crits, cridave: «Mercè! mercè per Deu!»; e, dient-ho axí tant com podie, s'i esforçave, mas açò no li valie res, car los colps li muntiplicaven cascuna hora damunt, e pus fort lo batien. La qual cosa vaent Staqui e Marquese, companyons seus, començaren a dir entre ells que la cosa anave mal per Martelino, e del mateys duptaven fortment, tant que no avien ardit de ajudar-li, ans axí com los altres cridaven «muyre, muyre lo traydor!»; però tots temps avien ansia com ne en quina manera lo porien traure de les mans del poble, lo qual fermament agueren mort si un argument no fos stat al qual prestament feu Staqui, e fou aquest: que ell, vaent que Martellino anave mall, prestament se n'anà en aquell qui en loch de la potestat seya, e, cridant agrament: «Mercè, mercè, senyor! vet que m'an fet que axí davant tu m'an tallada la bossa ab ben cent fflorins d'or, per que t placie penre lo mal fachtor, a ffi que yo *(f. XXVIII)* puscha cobrar lo meu». E, prestament ohit asò, li foren liurats dos sargans, los quals ab ell ensemps se n'anaren là hon ere Martelino, e sense pietat, caramenant-lo ab lo malor afany del món, tot gastat e arapat e malmenat, lo tragueren de les mans de aquels qui axí l tenien e malmenaven, menant-lo al palau, on lo seguiren molts, los quals eren molt mal contents de ell, e scarnint e malmenant lo menaven; avent hoit dir que per tallar boses era pres, e altres per tant com sabien la veritat, e més per ço com los parie, que no podien aver pus just titoll per dar-li mala ventura com era aquell; e tots començaren a cridar e a dir: «A mi es stada tallada la bosa!». «Hoch a mi!», deye l'altro per senblant. E com lo jutge de la potestat hoy açò, lo qual era un groser ome, prestament metent-lo a depart, lo començaren antorogar. Mas Martelino, qui savi era, responia motegant, casi dient que per no res avia aquella presó, axí com aquell qui s sent colpa d'aquell fet se sentia. Per que lo jutje, com a injuriat, faent-lo metre a la cola, li feu donar alguns trets de corda ab voler de fer-li confesar sò que posat li era per aquels, e aprés fer-lo pengar per la gola. Mas pus que l'agueren posat en terra, li demanà lo jutge si sò que deyen aquels era ver; e ell, no curant de respondre al enterogat, dix: «Senyor, no cureu de açò, mas feu venir aquels qui m'acusen, e cascú diguen quant ha que jo los tally les lurs boses, ne a hon, e lavòs jo dir-vos é sò que jo he fet e sò que no é fet». E, dit asò, lo jutge, molt content, feu venir alguns de aquells, e, interogats, dixeren la hu: «De mi a viij jorns»; deye l'altre: «E de mi sis»; e l'altre: «De mi tres»; e l'altre: «A mi huyt». E, hoit asò, Martelino dix: «Senyor: e si menten tots per la gola e que jo diga veritat, que serà? Jo, dix ell, vos provaré que may en sta terra jo no fuy sinó ara, e encara no à mitg jorn que jo sonací; e com fuy junt per ma desaventura són anat a veure aquest cors

(f. XXVIII v.°) sant, on jo son stat pantinat axí com vós me vets, e que açò no sia axí l'official del senyor vos ne pot informar, qui stà al portal de la vila, per semblant lo meu hoste. Perquè us placie que si axí o trobau com jo dich, que no m vullan axí malmenar ne alciure a instancia de aquests malvats homens». E mentre les coses eren en aquests termens, Merquese e Stequi, los quals avien sentit que lo jutge de la potestat a contra ell fermament procehia, e ja l'avien colat algunes voltes, deyen entre ells: «Mala havem procehit, car nosaltres avem tret aquest de la paella e avem-lo mès en les brases». Perquè acordaren que a llur oste se n'anasen e li comtassen lo cars. Axí fonch fet. E l'oste, veent en lo punt que eren, començà a riure, e ab ells ensemps a un savi ome qui en la ciutat de Trevigi era apellat Sando dopo, qui gran familiar era del senyor, se n'anaren, e ab ell ensemps al dit senyor se n'anaren, e dels affers de Martelino comunicaren se rien molt, e aprés Sando Dopo [1] pregà lo senyor que per Martelino trametés. Axí fonch fet, e com aquels qui per ell anaven fforen là, trobaren Martelino en camisa davant lo jutge, qui tot puruch e smarit stava, e açò per tant com veya que lo jutge venia per acordat de jutgar-lo en totes guises abans que l remetés al senyor; e açò per tant com era molt amich del florentins, e per amor del florentí qui l perseguia e ll'avia acusat, ell lo volia condampnar; però, per requesta del senyor, a ell lo covench remetre, e, vangut davant lo senyor, ell comtà mot a mot tot quant era stat, per orde; e aprés lo senyor, en loch de sobirana gracia, avent gran plaer de aver hoyda la manera que tenguda avia, soltament e quitia los lexà anar, e a cascú feu una bona roba e alegrament a llurs cases sen tornaren, no contrastant que Martelino ffos stat ben asotat.

1) També aquí l traductor converteix en nom propri l'adverbi de l'original.

NOVELLA SEGONA

[Bernat d'Ast, robat, arriba a Castell Guillem e es albergat per una dona vidua, e, restaurat de sos dans, sen torna a casa seva sa e saul.]

(F. XXIX.) Dels desestrats carsos de Martellino, recomtats per Neifile, sense modo se rieren les dones, e, majorment entre ls jovens, Filostrato, al qual per ço com aprés de Neifile seya, comendà la Reyna que la seguís; e encontinent, sens nagun laguí, començà: Belles dones: a recomtar me tira la voluntat una novella de coses catoliques e desaventurades mesclades ab amor en la major part, la qual per ventura no porà esser sinó profitosa a qui la hoirà, especialment aquells qui per lo pas de amor caminen, los quals, si no han dit lo pater noster de sent Jolià, moltes voltes, encara que hagen bon lit, alberguen mal.

Per instruir nostres coratjes a devoció, vos vull recomtar una novella per la qual hom acostuma de dir de algunes persones qui escapen d'un gran perill: lo pater noster de sent Julià à dit aquest ome huy. E perquè cascú l'age millor en devoció, vos comtaré com se seguí. Era una volta en lo marquesat de Farara un mercader apellat Bernat d'Ast, lo qual, per ses necessitats e mercaderies, era vengut a Bolunya; e acabats los fets per que i era vengut, tornà-sen a caval envers Verona; e fon sentit per alguns qui parien mercaders e omens de be, los quals eren monadés falços e omens ladres e de mala vida e de vil condició. Los quals li exiren a camí e, mostrant-se persones de be, se meteren en sa compayia, faent comte que aquest era mercader e home qui no podia eser que no portas diners e joyes e altres coses de gran valua. E anant *(f. XXIX v.°)* axí per llur camí parlant e burlant de llurs bones noves, desliberaren de robar-lo en lo primer loch hon los paregués que segurament o poguesen fer; e perquè ell mils se aseguras, ab paraules onestes e de benvolença amiga-

blement anaven parlant, de la qual companyia lo dit Bernat d'Aster stava molt content e aconsolat; e com ell no fos sinó ab un infant a caval, anant axí caminant e raonant, de hun raonament en altre vengueren a parlar de les horacions que cascun christià fa a Deu, e la u dels tres començà a dir a Bernat d'Ast: «E vós, gentil home, quina oració feu a Deu com caminau?». Als quals lo bon ome dix: «Verament de aquestes coses jo sé poch e són fort groser, car volentés lex anar ij. sous per xxiiij diners; mas que s vulla sia, jo he aguts tots temps en costum de dir tots matins com camina e isch de casa, un pater noster e una ave Maria per l'anima del pare e de la mare de sent Julià (dopo), los quals jo prech que la seguent nit me donen ostal e m jaquesquen ben albergar. E moltes vegades en mos dies son stat en molts perills, dels quals per gracia de Deu son scapat, e per consaguent la nit vinent stava tots temps ben albergat. E per ço jo he ferma creença que sent Julià, a honor de qui jo l dich, m'age aquesta gracia empetrada de Deu; e no m par que aquell dia puscha ben anar ne la nit ben albergar si lo matí no l'avia dit». Al qual demanà: «E huy aveu-lo dit?». «Hoc certament», dix Bernat, e aquell qui ja sabia com devia anar lo fet, dix en sí matex: «Bé t serà mester que axí sia com tu dius, car verament jo crech que tu auras anit mala nit e albergaras mal si lo meu comthe no s'erra». E puis li dix moltes vegades: «Jo m'he oit dir, mas quant es de mi jamés no l diguí, e tots temps he ben albergat; mas veurem anit qui albergarà millor, o vós qui l'aveu dit o jo qui no l'e dit. Bé es ver, dix lo bon om, que jo dich en loch de axò lo dirumpisti e lo salm de proffundis, qui, sagons que una mia avia me dix, tots temps es de gran virtut». E axí de moltes variables coses parlant anaven, e sperant loch e manera ahon posquesen fer ço que fer volien. E sdevenchse que ja a ora tarda, asats pres del castell apellat Castel Guilermo, al davant de hun flum, aquests tres vaent, e lo loch solitari e sacret, executaren ço que avien en proposit; e, aprés *(f. XXX)* l'agueren robat, a peu e en camisa lexaren lo dit Bernat, e, partint-se de ell, li digueren: «Ara vegam si lo teu sant Julià te darà anit bona nit ne bon alberch, car verament lo nostre sant la darà a nosaltres». E, pasat lo flum, sen anaren. E l'infant de Bernat, vehent que son mestre robaven, com a persona dolenta fogí, anant la via de Castell Guilermo, e may no aturà fins fon là junt e albergat, sens que negun altre enpatx no li fonch fet. E Bernat d'Ast romas en camisa e en bragues tot sol e descalç, lo qual avia bé raó de reclamar sent Julià, car fret feye stranyament e gran vent; e no sabent que s fes, e vaent sobre venir la nit, tremolant e batent les dens, començà a cridar e a mirar si entorn veera nagun resés hon metre ne star posqués, que de fret aquella nit no morís; e, no vaent loch qui bo li fos, començà al pus prest que poch enverç Castell Guilermo, no sabent però

que l seu infant fos là aribat, e pensant que là posqués aribar e entrar o aldemenys qualque socors trobar per amor de Deu, là 'nava, mas tant no cuytà que la nit e la gran foscha no l'agués pres abans una milla luyn del castel; perquè ell, vaent que la porta era tancada e los ponts levats, aquella hora, ple d'esmay, no sabent què fer, anà la via del castel, metent-se entorn dels murs, sercant si trobaria algun resés hon metre s poschés. E, anant axí, viu una cosa a manera d'un postich qui exia deffòra los murs, sots lo qual pensave anar-se metre, e axí o feu, dolent-se de sa desaventura e clamant-se a Deu e a sent Julià, dient que aquesta no era la fe que ell avia aguda tots temps ab ell. E sant Julià, avent esguart a ell e a sa bona devoció, li aparellà bon ostal on ell hi trobà més que no cercave. E fon axí que en lo dit castel avia una dona vidua de les pus belles christianes que fosen en tot lo marquesat, la qual lo marquès amava tant com la sua propia vida, e, per no donar sentiment a la gent, aquella feya star luy d'ell, tenint-la en lo damunt dit Castel; e axí a la dita casa, en lo loch on Bernat stava e lo postich era de la dita dona, ab la qual la nit saguent lo Marquès devia venir durmir; e sdevench *(f. XXX v.º)* se que lo Marquès, avent misatge fort cuytat, li covench anar en altra part, per la qual raó tremès a dir a la dona que ell no podia venir aquella nit a ella, perquè la dona, mitg desconsolada en sí matexa, se mès al bayn que fet avia per lo marquès, lo qual era asats pres d'alà on Bernat d'Ast era arribat fòra de la terra; e stant la dona en lo bany, sentí lo plant e lo tremolament que Bernat feya, del qual parien les sues dents una segoya. E ella, sentint açò, molt maravellada, cridà la sua sirventa, dient-li: «Ve sus lo mur e veges que es açò que tant gran remor fa». E la serventa, mirant dalt e ajudant-li la claredat del cel, entreveu aquest qui en camisa e descalç stava, e tremolant axí com dit vos é, la qual li demanà qui era. E ell, com mils poch, axí com aquell que no podia parlar massa bé, li comtà son fet e aprés li demanà que per amor de Deu no l lexas morir de ffret en aquella nit. La qual, aprés o ach hoit, piadosament tornà a la dona, comtant-li tot ço que vist avie. E la dona, avent pietat d'açò que dit li avia, recordant-se que avia la clau de una petita porta qui pres d'el era, per hon lo Marquès entrava, li dix: «Ve, prin la clau, e lo pus sacret que poras obri-li, e albergar-l'em aquesta nit». E la serventa, qui piadosa era, gens en açò no fonch pererosa, ans prestament lo feu entrar. E la dona, exida del bany, li dix: «Bon ome, vets e entrats en aquell bany que encara es calt, ab virtut del qual recrearets vostres sperits.» E lo bon hom, qui gran ops ho avia, encontinent se mès dintre, e stant en lo bany, recobrant virtut en sí matex, li parech que de mort a vida fos tornat. E la dona, moguda de compasió, prestament li feu donar les robes del marit qui poch avia qui era mort, e, vestides aquelles, li

parech que per ell fosen fetes. E aprés lo bon hom començà affer gracies a Deu e a sent Julià, demanant a la serventa què li manava que fes, pus Deu li avia feta tanta de gracia, que de la mala nit com s'esperave aver l'avie desliurat e l'avie mès en tant bon rapayre. E aprés de açò la dona, faent fer un gran foch en una gran xamenea, en aquella se n'anà escalfar, e aprés demanà a la sua serventa què era del bon ome, e la serventa li dix: «Madona, aprés que es *(f. XXXI)* stat vestit m'a paregut eser un bel ome e de gran affer, e par bé persona de bé e ben acostumada». «E donchs, dix la dona, crida-l e digues-li que s vengua ací dintre scalfar, e soparà, si sopat no à». E axí s feu, e, entrat Bernat en la cambra, viu la dona, e parech-li dona de gran reverencia, e feu-li gran honor e gracies del beniffici que fet li avie. E la dona, vehent Bernat, bé li parech que fos axí com la sua serventa li avia dit, e graciosament lo rebé, faent-lo seure domestigament pres de ella, e de la occasió qui aquí l'avia amenat lo demanà, lo qual Bernat, per orde, mot a mot li comtà. E per tant com la dona sabia que l'infant de Bernat era vengut en lo castel, e avia comtat que a son mestre avien robat, entegrament lo cregué de tot quant li avia dit, e dient-li sò que del seu infant sabie, l'aconortà, dient que no curas, car ell laugerament dematí prestament lo cobrarie. E aprés les taules meses e lo sopar aparellat, ensemps anaren a sopar, a ordonació de la dona, e, presa aygua mans, començaren a menjar. E la dona, mirant Bernat, lo qual era ome gran e bel e blanch e ros, e la sua cara bela e frescha, e en tots sos dits e fets molt cortès e jove casi de miga edat; e aquell mirant, com moltes voltes l'agués guardat, e de aquell agués sobiran alt, la concopicencia del apetit carnal li entrà en l'enteniment, desigant trobar via e manera com a Bernat poria dar antenent la sua intenció, la qual li desigava publicar. E aprés agueren sopat e les taules levades, cridà la sua serventa, e d'aquella pres consel, dient-li: «Amiga mia, ja veus la ventura quin ome m'à amenat en casa, del qual puch aver mon plaer sense sospita de negú, e merex-m'o bé lo Marquès, pus que axí s'à tret scarn de mi anit». E la serventa, vehent e conaxent l'apetit de la dona, saguint la sua voluntat, en aquella consantí. E la dona, aguda la sua desliberació, tornant-sen a Bernat, amorosament lo comensà a guardar ab alegra cara e ab vista punytiva, sagons los amorosos acostumen de fer, la vista dels quals continuament punyen lo cor dels remirant. E mirant *(f. XXXI v.°)* axí ella li dix: «Bernat, per què stats axí pensiu, e sou vós ome que per un caval ne per les vestedures que us àn levades vos degats axí esmayar? Jo us prech que us conforteu hon millor puscau, e stau ab esperança que vós sou en casa vostra, e axí vull que n façau comthe, car despuys que vós vos aveu vestides aquexes robes qui foren del meu marit, a mi par que propiament vós siau aquell. E dich-vos

certament que moltes voltes m'es vengut en enteniment, sinó que vergoya men remort, de besar e de abraçar-vos, e de ffet ho aguera fet força més de cent voltes a nit si no fos perquè he por de fer-vos greuge». Bernat, hoint les paraules de la dona e vehent lanpegar los seus huyls, e avent gran conexença de la sua voluntat, axí com aquell qui de semblants coses era ben vesat, prestament ab los braços huberts la corech abrasar, dient: «A dona mia, e com no pensau que com vós foseu la pus lega dona del món, atenent la restauració de mort que m'aveu feta, jo no us diguera de no de res que vós volgueseu, quant més ara que sou la pus bela dona que jo conega e aquella que jo més desijava a servir, e aquesta sola era la raó perquè jo stava pensant en mi matex, no pas per la perdua que feta avia; mas ara pus Deu m'à feta tanta de gracia que à acordada la mia voluntat ab la vostra, me tinch per lo pus benaventurat ome del món, crehent que la bona ventura me sia stada favorable, per la qual cosa jo regraciu la gran gracia que feta m'à. E pus axí es, veus-me ací, fets a mi a tota vostra voluntat, car jo no vull eser fet sinó per complir a vostre manament». E, dit açò, los vereu besar e abrasar estretament ab gran voluntat, car en açò no freturaven pus paraules. E poch aprés se levaren del foch e, entrant-sen en la cambra, se meteren al lit, on tot llur desitg ab gran voluntat compliren, e tant en llur deport stigueren, ffins que per los raigs de la claredat del dia foren gitats de llur solaç. E per ço que per nengú no pogués eser presomit ço qui stat era e sospita nenguna no pusqués eser engenrada en ells, li donà unes robes ffort dolentes, he, unplint-li la bosa de dinés, pregà-l que açò tingués *(f. XXXII)* sacret; e, mostrant-li lo camí per hon exir devia, graciosament, ab gran amor, son comiat pres, e, d'ella obtenguda licencia, se n'anà a la vila, hon trobà lo seu vaylet. E vestit de vestedures noves, volent muntar a caval ab lo caval del seu vaylet, se esdevench que los malvats homens que robat l'avien, per alguns mals que avien comesos en altra part, foren presos e manats en la vila, los quals, com per Bernat foren vists, si dix que aquests eren aquels qui robat l'avien, e de continent li fou tornat lo seu cavall e les sues robes e los diners, e aquells aquell dia matex foren presos e malmenats e aduyts a la justicia. E per ço que nostra devoció sia millor en mossenyer sant Julià, vos notiffich la present istoria, per la qual sia a vosaltres manifest com ne pres en aquest que en gran devoció avia sant Julià.

NOVELLA TERÇA

[Tres jovens, malament despenent lur aver, s'enpobriren; un factor dels quals tornant-sen en sa casa desconsolat, viu un abbat, que ell troba esser la filla del Rey d'Anglaterra, la qual prengué-lo per marit; e aprés repara lo stat dels tres jovens tornant-los en prosperitat.]

Ab gran admiració foren scoltats los carsos de Bernat d'Ast, e de les dones e dels omens la sua devoció fou loada, e a Déu e a sent Julià regraciaren com en la major necesitat li avia donat socors e ajuda. E gens per ço la dona no fou reputada per ffola com avia sabut penre lo be que Deu li havia tramès en casa. E mentre que de la bona nit que aquell avia aguda se raonaren burlant, Pampinea, qui al costat de Filostrato seya, avisant-se que a ella devia tocar la volta del novellar, pensà en sí matexa que devia dir; e, aprés del comandament de la Reyna, no menys ardida que alegra, començà a parlar: Valeroses dones, com més se parla dels fets *(f. XXXII v.º)* de la fortuna, tant més a qui vol les sues coses ben reguardar ne resta a dir més; e per ço nengú no deu aver maravella si discretament hi pensa, si totes les coses les quals nosaltres solament apelam nostres són en les sues mans, e, per consaguent, si ella, sagons lo seu amagat juy, e sens neguna raó, hoposa de hu en altre, e d'altre en altre succesivament, sens negun horde conagut per nosaltres. La qual cosa, posat que ab plena fe, en tots carsos tots jo(r)ns se mostra; e com ja en algunes novelles damunt dites se sia mostrat no res menys a la nostra Reyna plau que sobre açò raonem no sense profit dels scoltans. E per ço vull ajunyir a les damunt dites una mia novella, la qual me avís que us deurà plaure.

En la nostra ciutat[1] fonch, encara no à molt temps, un cavaler apellat

1) «Nota que en tot loch on diu en la nostra ciutat se entén per la ciutat de Florença, de la qual Johan Bocaci, acctor d'aquest libre, era ciutadà.» Nota marginal coetania en el manuscrit.

micer Taldo, lo qual, segons que alguns volen dir, fou nadiu de una ciutat apelada Lamberti; lo [qual] fou en son temps lo pus prosperat ome de riquesa qui s trobas, e en los darés dies de sa fi avia tres fiyls, lo primer dels quals ach nom Lamberto, e lo segon Cataldo e lo terç Aguoland, los quals eren jovens molt bels e jentils, e l'edad del major era de xviij anys, pocs més o menys. Lo qual micer Taldo, pervengut en strema vellesa, morí, la riquesa del qual era inmunerable, axí de moneda com de posesions e de bens mobles com inmobles. E lexat los fills sens fre negú, soltament agueren llur eretat, de la qual començaren a despendre tenint gran stat de companya e de cavalcadures e de aucels e de cans, e altres despeses qui no tant solament tocaven a estat de gentils omens, ans tot quan los venia del apetit jovenil en voluntat de fer feyen. E tant feren, que lo tresor lexat per llur pare en poch temps vench a menys, e puys, no bastant a les despeses començades a mantenir de llur renda, los covench a npenyorar e a venre llurs possesions, huy la una, demà l'altra, e aprés poch temps casi a no res foren venguts, en tant que la pobresa qui amagada *(f. XXXIII)* stava en ells covengué que isqués. Per la qual cosa aquell qui Lamberto avia nom apellà los altres frares, e ls dix: «O frares, e quanta es estada la riquesa del nostre pare, e ara quanta es la pobresa nostra, la qual per lo desordonat despendre nostre es perduda e desfeta», de les quals paraules entre ells se confortaren, e acordant qui ço que romas los era vanesen tot, e aprés que se n'anasen en alguna part on trebalasen en reparar llur stat; e axí o fferen. E, sense comiat de negú, ne sense pompa alguna, de Florença exiren e en Anglaterra se n'anaren. E aprés de Londres, hon negú no ls conexie, ells feren una caseta, e, faent petites despeses, fortment començaren de prestar a husura; e en açò fon la llur fortuna tant favorable que en poch temps agueren ajustada innumerable riquesa. Per la qual cosa ells successivament, adés la hu, adés l'altre, en Florença sen tornaren, e gran part de les lurs possesions compraren, e moltes d'altres n'i aplicaren, e la llur botiga alà gaguiren fornida e comanada a un llur factor apellat Alexandre; al qual gran cantitat de moneda comanaren, e ells ensemps en Fflorença sen tornaren, hon tenien llur stat notablement, e per tots los mercaders los era donada gran fe e creença. E a cab d'un temps ells volgueren anar per veure la botiga de Alexandre, lo qual avia mesa gran cantitat de moneda e prestada sobre castels e altres rendes de barons, los quals de gran avantatge li responien. E mentre que axí aquestos tres jovens despenien e compraven e venien, avent sperança ferma en la botiga de Anglaterra, s'esdevench que, contra la opinió de tothom, nasqué en Anglaterra una guerra entre l rey e un seu fill, per la quall tota la ylla se divisí, e los uns eren de una part e los altres d'altra; per la qual cosa foren tolts tots los Castels dels Barons a Alexandre, e totes les altres

rendes per semblant. E sperant cascun jorn obtenir de recobrar ço del seu, de la ylla no s partia, e los tres ffrares qui en Fflorença staven e cascun jorn grossament compraven, faent gran comte de la llur botiga, trametent a ell cambis de groses cantitats; e, aquels no complits, los covench venir a menys de llur *(f. XXXIII v.°)* promesa, per la qual raó agueren a retractar llurs compres, e aquelles a revendre ab grans perdues, perquè ls covench perdre la creença qui dada los era, e llurs creedors volent-se pagar, sobtosament foren presos, e llurs bens exocutats; e, no bastant a pagar llurs deutes, los covench a metre en presó ells, e llurs mullers e llurs petits infans covench anar pobrament entre llurs amichs e parents, no sperant per null temps reparació nenguna, ans entenien a viure miserablement tots temps en llur miserable vida. E Alexandre, lo qual en Anglaterra la pau sperada avia, e vaent que may no s faria e que en va treballava e stava despanent ço que romas li era, deslliberà anar-sen axí com aquell qui fora de tota sperança era, e, tot solet metent-se en camí, se esdevench que, exit un jorn de Bruges, ell viu exir per semblant un Abbat ab abit blanch e companyat ab gran moltitut de cavaleria, aprés dels quals venien dos cavalers antichs e parents del Rey, los qüals, veent Alexandre e per ells conagut, en llur companyia lo reberen graciosament. E, anant axí, el los demanava e qui eren los monjos qui ab tanta companyia cavalcaven. Al qual hu de ells respòs que era un mongo llur parent, qui novament era stat alet en Abat de una de les majors abadies de Anglaterra; e per ço com ell es encara pus jove que no deuria sagons llur rechgla mane, covê a nosaltres ab ell ensemps anar en Roma a nostre sant Pare per impetrar gracia de la jovenil edat en que es, e per ço no vol parlar ab nengú fins que en sa dichnitat sia confirmat. E caminant axí l'abat ab la sua companya, adés primer, adés darer, axí com nosaltres vaem cascun jorn que n fan los senyors anant per camí, li vench aprés de ell Alexandre, lo qual era jove asats de persona e de cara bell, tant com nengun altre posqués esser, e dotat de bons e de notables costums e molt plasent e de bela manera; lo qual axí tost com l'abat l'ach vist de la primera vista, li plagué axí fort que no fou a son seny poder contrastar a sa voluntat en sí fortment lo amà ultra mesura, e demanant-lo plasentment de noves, lo s'acostà e ab ell se pres a raonar e a demanar d'on es ne hon va ne d'on ve. Al qual Alexandre, on mils e pus saviament poch, li *(f. XXXIIII)* respòs al enterogat, offarint a ell e a son stat fer per ell tot ço e quant per ell fos positble de ffer. L'abat, veent lo seu raonament bel e ordonat de belles e notables paraules, ab molt major affecció se mogué en parlar ab ell, aconortant-lo de sos dans e perdues, metent-lo en sperança que Deu li ajudaria là hon ell volgués viure be, e notablement segons be avia acostumat en sos dies; e amigablament lo pregà que pus que en Toscana anave, li

plagués anar en sa companyia, e Alexandre li reté innumerables gracies del bon conort que donat li avia, offerint-se esser prest a tots sos comandaments. Caminant adonchs l'abat cascun jorn e parlant ab Alexandre cascun dia, pus fortment s'enamorave d'ell; en tant que un jorn caminant aribaren en una vila la qual no era gayre be fornida de ostals; e Alexandre, qui domestich era en la dita vila, feu posar l'abat en casa de un seu amich qui en aquella era molt amat e presat. E aprés lo majordom del abat se mès per la vila per donar recapte a la gent de l'Abat, qui on millor posqueren se conlocaren; e com cascuns agueren sopat l'oste dix al Abat: «Senyor, tots temps que vostra senyoria vulla anar dormir, prest està». E com cascuns agueren agut recapte, Alexandre demanà al hoste ja ell hon porie dormir, e l'osta respòs: «Verament jo no m sé a on jo t pusca recollir, car tot es ple e ja vets que tota la mia compaya dorm sobre la payla e loch nengú no hich ha; però es axí que per amor de tu jo t diré com o podem fer. En la cambra del abbat à un postic hon jo t faré un lit al pus quedament que jo poré, e aquí aquesta nit tu t posaras al mils que pusques». Al qual Alexandre respòs: «E com poré jo dormir en la cambra del abbat, qui es tant streta? E si yo sabés que en la cambra del abbat agués postit nengú, jo hi haguera fet dormir los monjos e cambrés del Abat, e ab ells jo aguera dormit pus secretament». Al cual l'oste dix: «La cosa es axí com dit t'é, e si tu vols tu pots dormir aquí lo mils del món, car l'abat dorm e les cortines són meses, perquè jo t'i metré quedament una cosera petita, e aquí dorm a ton pler». E Alexandre, vaent que açò s podia fer sense dar nenguna nova al Abat, s'i acordà, e hon pus quedament poch se mès dintre. L'abat, qui no dormia, ans en lur raonament *(f. XXXIV v.º)* pensava, axí com aquell qui tot o entenia, callà, e d[es]igant que Alexandre fos ja dintre, e vist que Alexandre era ja en la cambra e al lit, molt content de sa venguda, començà a dir: «Nostre Senyor à a mi tramès lo temps que tant avia desigat, e si no l prench per ventura altra volta tal avinentesa no n'auré». E de ffet desliberà que com la hora fos queda per l'alberch, que l prengués. E com li parech ora, ab veu somorna cridà: «Alexandre», dient-li que aprés de ell se vengués a colgar; de la cual cosa Alexandre molt se scusà; però enteses per moltes voltes la requesta del abbat, ell obay a son manament, e en son lit se anà a metre. E aprés que Alexandre fonch colgat, l'abat pres la sua mà, e sobre lo pits lo començà a tocar no en altra manera sinó axí com solen fer les dones jovens als llurs amans; de que Alexandre se maravellà fort, e, tement-se que l'abat no fos tocat de desonesta amor, stech fort duptós; de la qual presumció o suspita l'abat se apercebé, e, somrient-li, levà la mà del pits e, levada una camisa que tenia damunt, pres la mà de Alexandre e, metent-la-li sobre los seus pits, li dix: «Alexandre, posa aqueix teu fol pensa-

ment e guarda si coneixeras so que jo amach a tu e a cascuns». E Alexandre, posada la mà sobre lo pits del abat, trobà dues pometes rodones, lises, gentils, axí propiament com si fosen de fin vori, e aquest, conaxent que era fembra, la començà abraçar, e, volent-la besar, l'abat li dix: «Abans que tu t mogues, escolta jo que t vul dir. Axí com tu pots conexer, jo són fembra e no home; e poncela me son partida de casa del meu pare per anar a la santedat de nostre senyor lo Papa e a aquell suplicar que m vulla maridar; e la tua ventura e mia m'à aportada devant tu, e l'altre jorn, com te viu, axí tost com fuy ab tu, fuy de tu axí fortment enamorada, que jamés no amí tant persona del món; e per ço jo he desliberat de amar-te més per marit que a nenguna altra persona; perquè si tu no m vols per muller, partex-te de mi tantost e torna-ten en ton loch». E Alexandre, al qual no la conexia, havent esguart a la compayia que amenave, stimà aquesta eser una gran dona e richa e *(f. XXXV)* de gran affer; perquè sense gayre pensar respòs que si a ella açò pleya, que ell n'era molt content. E lavors, levant-se ensemps e sient damunt lo lit, e posades les mans damunt un petit retaule, cascuns juraren lo matrimoni, e, traent-se un anel de la mà, ab les paraules qui s pertanyen, s'esposaren. E, donat compliment a llur seguretat, lo restant de la nit meteren en llur deport, complint sens altra serimonia tot lur matremoni, e ab lo delit acostumat pasaren lo restant de la nit. E presa entre ells orda en llurs fets com lo jorn vench, levant-se Alexandre e exint-se de la cambra on era entrat sense sabuda de nangun, sinó del hosta, al qual pleya be que per nengú no fos stat vist, e llurs affers per entrar (entrar) en camí meteren en horde, e aprés moltes jornades pervengueren en Roma, on, aprés que reposat agueren alguns dies, l'abat, ab los dos cavallers e ab Alexandre sense pus, entraren per fer reverencia e explicar ço perquè hi eren venguts al Papa; e, feta la reverencia deguda, començà a parlar: «Pare Sant, axí com vostra santedat sab millor de mi, cascú e cascuna deu fogir a ocasió de mal affer a sí matex e a molts d'altres; e com jo, pare Sant, fos en punt de ffer molt de dan a mi e a molts d'altres, ab l'abit ab que m vets son fogida del meu pare ab gran cantitat de moneda, que me n'é aportada, e en companyia de aquests dos notables cavallers qui ací són son venguda davant vostra Santedat. La raó, Pare Sant, es aquesta. Mon Senyor e mon pare lo Rey d'Anglaterra, stant en guera ab son fill e frare meu, ultra ma voluntat, me volie maridar ab lo Rey de Scocia, lo qual axí com vostra Santedat pot saber, es home molt veyll e no pertanyent a ma edat, e yo, vaent la perdeció de ma jovenil persona, son fogida e venguda ací a vostra Santedat ab lo damunt dit tresor, suplicant en aquella que li placie maridar-me sens perdició de ma persona. E per que vostra Santedat, Pare Sant, sapie millor la veritat e millor me puscha *(f. XXXV v.°)*

dar ço a que no puch ne dech falir, vos contaré ma ventura. Jo, vinent ab lo proposit que comtat he a vostra Santedat, m'es sdevengut que per lo camí é encontrat aquest, lo qual crech que nostre Senyor, que es hordonador de totes coses, m'à deparat sabent que es aquell que jo avia mester; en lo qual jo he mesa axí ma amor e ell ab mi, que en naguna manera no s pots eparar, lo qual es aquest que vostra Santedat veu açí». E girant-se a Alexandre, qui al costat li stave, lo li mostrà, «les costumes e les valós del qual són axí grans e valeroses que no es nagú que no judicas la sua sanch eser millor de casa real que de gentil ome. Per que us dich que ell é pres e ell vull e ell auré com que n degua parer al pare meu e a qualsevulla altra persona, e per ço a nostre Senyor à plagut donar compliment a la primera raó perquè jo m'era mesa en camí per venir açí. L'altra era per visitar los Sants lochs, que vostra Santedat à en aquesta noble Ciutat, per que us placie que lo matrimoni qui entre Alexandre e mi s'es fet en la sola presencia de Deu se puscha fer en presencia vostra e de tots los altres. E per ço homilment vos soplich que ço que a Deu e a mi à plagut, sia plasent a vós e la vostra benedicció nos vullau donar per ço que ab aquella e ab pler de aquell del qual sou vicari nosaltres puscam viure e darrerament morir». Y, oides aquestes coses, granment se maravellà Alexandre com hoí que la muller era filla del Rey d'Anglaterra e de maravellosa alegria fou ple; mas molt pus maravellats foren los dos cavallers qui ab ella eren, e tant torbats foren que si en altra part fosen no davant lo Papa, hagueren a Alexandre, e forca a la dòna, feta vilania alguna. E d'altra part lo Papa se maravellà fort del abit de la dòna e de la sua alecció; mas, conaxent que enrera no s podia tornar, no la volch traure de son proposit. E primerament aconsolà los cavalers, qui torbats staven, e en bona pau e concordia los mès ab Alexandre, e aprés, tantost entès en dar obra ab acabament en lo matrimoni e en tot ço que necesari fos. E asichnà jornada on tots los cardenals foren apellats *(f. XXXVI)* ensemps ab molta notabla gent per solemnitzar lo dit matrimoni. E eser tots aparellats feren venir la dona, la qual vench realment vestida ab molts e insichnes aparelaments, la qual se mostrà axí bella que en tot lo restant del món no sen trobare una altra tal; e per senblant Alexandre vench vestit e aresat de nobles vestedures e en parença parie ome de gran affer e de notables costums e no pas hom que agués acostumat de prestar a hosura, ans paria mils home de casa Real; e acompanyat de notables cavallers, en plen consistori solebnament les sposalles celebraren, e aprés les noces magniffícament ab la benedicció del Papa foren celebrades. E aprés, feta la festa per lo Papa per spay d'alguns dies, obtenguda licencia del Papa, se n'anaren en Fflorença, hon foren rebuts ab gran e sollempna honor e reverencia per los ciutadans de Fflorença, qui ja de

la dita nova eren informats. E, aprés, de la presó dels tres frares se volch informar, que devien ni per quant staven presos, e tanttost tothom feu pagar e aquels feu soltar, e de continent tot so del lur de sos dinés los feu quitar, tornant-los en llur prosperitat. E, aprés, partint-se d'aquí e en llur companyia Golant, la hu dels tres frares sen menà la via de París, hon foren rebuts per lo Rey de França solepnament e ab gran honor, e stant aquí, los dos cavallés en Anglaterra trameteren, los qualls tractaren pau e concordia ab lo Rey d'Anglaterra, lo qual asichnà rendes per sosteniment de llur stat a la ffilla e al gendre, e aprés foren aribats en Anglaterra lo Rey lo feu Cavaller, e ll feu comte del comdat de la baronia de Cornualla. E ell axí benichnament e savia se sabé regir que en poch de temps pacifficà lo Rey ab son ffill, de que s saguí gran be en la ylla, e ell ne conquistà gran honor e gran amor de tot lo poble; e Aguolant recobrà tot ço que aver devie intregament dels Barons, als quals Alexandre avie prestat, e molt rich ultra mesura sen tornà en Fflorença, lo qual Aguolant, per lo Comte *(f. XXXVI v.°)*, ans que se n'anas, fonch fet Cavaller. E lo comthe, ab la sua dona, visqué gloriosament e en pacifficha amor e concordia. E, segons se diu, ell conquistà ab son bon seny e justicia lo Rechne de Scocia, e d'aquell fonch Rey coronat.

NOVELLA QUARTA

[LENDOLFO RUFULLO, ENPOBRIT, DEVENCH COSSARI, E PRES DE GENOVESOS, NAUFRAGÁ, E SOBRE UNA CAXA DE PEDRES PRECIOSES PLENA SE SALVÁ, EN GURÇO, RECULLIT PER UNA DONA, TORNA RICH EN SA CASA.]

Laureta, qui aprés Pampinea seya, vaent la gloriosa ffi de la sua novella, sens pus sperar, començà en tal guisa: Molt gracioses dones, segons lo meu juy, negun accte de fortuna no pot eser major que veure un ome qui en miseria sie stat, e puys en poch temps veure-s en stat reyal, axí com Pampinea nos à mostrat que fou lo seu Alexandre. E per ço qualsevulla que age a posar materia de qui avent de novellar, covendrà que stiga en aquest termini. Perquè no auré vergonya de dir una novella la qual, encara que major miseria en sí contenga, no haurà per ço tan bella desexida. Be sé que pur havent sguart en aquella, ab manor diligencia entre les altres serà hoida; e, no podent halre fer, seré scusada.

Segons que podem veura, de totes les parts del món qui sien en la marina, es la pus bella e la pus delitable entre Regols e Gayeta; en la qual assau pres de Salern, à una costa apellada la costa de Malfa, plena de petites ciutats e de gardins e de fontanes e d'omens richs e puxants en l'art de la mercaderia, axí com són molts de altres; entre les quals viles e ciutats n'à una apellada Ravello, en la qual ha molts homens richs e de gran stat, e entre ls altres n'i ach hu apellat Landulfo Rufullo, al qual no bastava la sua riquesa, segons la voluntat del seu despendre, e, desigant-la doblar, vench en punt de perdre-u tot. Aquest, donchs, axí com es usança de mercaders, fets tots sos comtes, comprà hun leny, lo qual comprà tot de sos diners propris, e aquell caregà de diverses mercaderies per portar en lo Realme de Xipre. On aprés fonch pervengut, atrobà que alà avien aribats molts d'altres lenys *(f. XXXVII)* caregats de aquella matexa mercaderia; per la qual raó li covench lançar gran partida d'aquelles, de que ell,

congoxat de anutg e despler per lo gran dan e perdua que feta avie, com en tan poch temps se veya esser vengut de rich home que era en pobresa. E, pensant en sí matex, desliberà que abans que en so del seu tornés, fos rich o pengat. Decontinent se mès en vendre lo leny que amenat avia, e que ab los dinés qui restats li eren de alguns draps que avia venuts, compras un leny sotil, lo qual armas de les coses necesaries a ell, e ab aquell anas en cos a ffi que, pus era partit rich de sa terra, no y tornas pobre, si fer-se posqués; e axí ell, partint ab proposit de anar robar a tothom e en special (e en special) a roba de Turchs, en breu de temps la fortuna, qui en la mercaderia li era stada contraria, li vench tant favorable, que en poch temps ach presos tants lenys de turchs, que no tant solament ach reparat so que perdut avia, ans encara ach redoblat tot quant avia may agut. Per la qual cosa ell, aconortat de la primera dolor de la perdua que feta avie, conexent que ell avie asau e que no volia més, se dispongué ab lo dit leny de tornar-sen a casa sua, e, no curant-se de la mercaderia, en altra manera sinó ab aquell leny ab que guanyat avie se mès, e, dat de remps en sà e an là envers la sua patria, tant anà enfins que pervench en l'Arsapelech, on, levant-se una nit gran vent al exaloch, qui no tant solament era contrari al seu navegar, ans encara per mar grosa e mal temps lo covench estar a resés de una petita hilla. E, stant en lo dit resés, ells veren venir dues quoques grans de genovesos, qui exien de la mar de la ntana, les quals, vehent alà lo dit leny, feren la sua via; e demanat de qui era, e sabut son nom per la gran fama de la riquesa que gonyada avie, encontinent fou conagut de aver aquella, axí com naturalment fan los omens, e en voler-lo pendre se dispongueren. E mèsa en terra part de la sua gent, ben armats e ab balestes parades, los feren anar en loch on nengú no n posqués scapar, si morir no volgués. E d'altra part les coques mèses en mar, li vengueren al damunt, en tant que en poqua d'ora els agueren pres lo leny e tota *(f. XXXVII v.°)* la xurma, sens escapar-ne ome, del qual encontinent feren pugar en la una coqua Lendolfo e totes les coses del leny; e, aprés que tot ho agueren tret, aquell esfondraren. E, partint-se d'aquí lo dia seguent, per anar la via de ponent feren vela, e tot aquell dia navegaren per llur dret camí fins a la nit seguent, la qual se mès gran tempestat de temps, per la qual los covench departir la una de l'altre, e per força de temps se esdevench que aquella coqua sobre la qual era lo pobre e miserable de Landolfo, ab gran empediment de mar ne anà a través sobre la hilla de la Xafelonia, e hon se encastà en una sequa, e per la tempestat del temps se desfeu e s perdé; per la qual cosa los mesquins qui dintre eren, vaent la mar plena de mercaderia e de taules e de caxes e de les altres coses qui en la coqua eren, axí com es acostumat en tal cars, e ab aquella tempestat era la nit scura e tenebrosa, e la mar grosa,

per les quals raons cascuns staven en congoxós pensament, desigant trobar spedients per los quals posquesen scapar del perill en que staven. Entre ls quals lo miserable de Lendolfo, lo qual la mort moltes voltes avia demanada, e aquella desigave més que no tornar a casa sua gordant la pobresa en que s veya; mas, vehent-les davant, gran por s'ach de aquella, e ab diligencia, axí com los altres, encerquà manera de scapar; e vinent-li en les mans una taula, ab aquella se affarà la pus industriosament que poch, trebalant per scapar e pregant nostre Senyor que li ajudas; e, cavalcant en aquella al millor que podie, vaent-se anar per la mar e pel vent adés ensà, adés enlà, se sostench fins al jorn clar; en lo qual, pervenguda la claretat del dia, guardant si entorn de ell vera nenguna terra on aribar posqués; mas fortuna, qui en alò l'avia conduit, no li lexà may veure sinó nuvols e mar, ecceptat que li parie que sobre la hona de la mar anas una caxa, la qual bonament dir no podie quina era, e d'una part li parie que dagués eser bona per scapar, e d'altra avie gran por que nol negas; a la qual, com ell alargave la mà per tocar-la, ella s lunyave de ell, e anant en tal forma com dit vos é; e sobtòsament se mogué un gran *(f. XXXVIII)* grob de vent, lo qual donave axí grans colps de la caxa a la taula en la qual lo pobre de Landolfo s'i ere affarat, que la taula li covench lexar; e lavors lo mesquí, forçat de romanir sens ajuda nenguna, e volent recobrar la dita taula, ella s fonch luyada tant que no fonch a ell de recobrar aquella, perquè li covench de afferarse a la caxa qui per voluntat de Deu se acostà a ell; sobre la qual se lançà, e ab los brasos stesos, posat que era flach de força, la regí dret a hon millor posqué. E en aquesta manera, anant per la mar, ara ensà, ara anlà, sense menjar, axí com aquell que no avie què e bevent més que no aguere volgut, sens saber hon se fos de tot aquell jorn, fins la nit vinent. E aprés lo dia seguent, a pler de Deu e a fforça de vent, qui l feu anar tots temps, servant la caxa al mils que poch, segons vehem fer a persones qui en punt són de negar; e com molt ach anat, pervench en la hilla de Igurço, ahon avie una pobra fembra qui en lo arenal stave lavant alguns draps seus. E, vaent acostar aquell, no conaxent en ell alguna forma, duptant no fos alguna mala cosa, se tirà anrera, no podent per glay cridar ne dir res. Mas pur menant-lo lançar a la terra, e conaxent que era caxa, prestament pensà en la fortuna qui en la mar era stada, per la qual creech fos venguda alà la dita caxa, e hon més la guardava e més conaxia que hi avia home, e asò per tant com li veyé los brasos stesos sobre la caxa casi del tot despoderats, e viu aprés la sua cara tresfigurada axí com aquell qui avia stat en tal paor, per lo perill en que s veye, e per semblant perquè sens menjar e sens beure avia stat. E, vist asò, la dona, moguda de gran compasió, s'i acostà e, prenent-lo pels cabels, ab la caxa ensemps, lo tragué de la mar e l mès en terra, e aprés donà la caxa

a una sua ffilla qui ab ella era; e ella, menant-lo com millor posqué, axí com si fos .j. petit infant, lo s'ennenà a la vila, e aquí, ab stodiosa cura, treballà en sa restauració, lavant-lo ab aygua calda, tant que a ell tornà la smarida collor *(f. XXXVIII v.°)* natural que avie perduda, e per semblant de la força que perduda avie recobrà gran partida; donant-li de bons vins e confits, e ab altres coses cordials lo confortà lo millor que poch, en tant que ell plenament recobrà la sua força e virtut. E la bona dona, vista la sua reparació, li parech que de huy més tornant-li la suya caxa, la li avia ben stogada, li pudie dir que percasas la sua vida; e axí ho feu. E Landolfo, qui de caxa nenguna no s recordava en res, la pres, pensant que no podia axí poch valer que no li fes la mesió alguns dies; trobant-la molt laugera asau, manquà de la sua sperança; mas noresmenys volch veure que avie en la dita caxa, e, no avent clau, sperà que la dita dona fos anada deffora, e aprés trenquà la dita caxa, hon trobà moltes precioses pedres e perles, lo qual axí com aquell qui en tals coses se entenie, ach clara conexença de la gracia que Deu li avia feta; e, loant nostre Senyor, que encara no l'avia volgut abandonar, se confortà del tot. Mas axí com aquell qui en poch temps per la fortuna era stat per dues voltes flagellat, duptà de la terça, e duptà e pençà en les damunt dites coses eser cautelós, per que les posqués dur segurament a casa sua; perquè en la millor manera que poch dix a la bona dona que ell per gracia de Deu no avia pus mester de casa sua, mas que li plagués dar-li un sach, lo qual la bona dona de bon grat li donà. E aprés, Landolfo, al millor que posqué, del beniffici que de ella avia rebut, li reté innumerables gracies; e, partint-se della, montà damunt una barqua, faent la via de Brandis, on trobà dels seus ciutadans e amichs e parents, entre ls quals avia alguns mercaders drapés qui, aprés agueren oides les sues fortunes, cascuns li donaren graciosament e l vestiren e l muntaren a caval. E, donant-li compayia, se n'anà fins a Ravello, on ell desijava tornar, segons cascú fa, en casa sua. E, junt en so del seu, ell regracià a Deu la grasia que feta li avia; e, tengut amagat lo seu saquet, ab gran diligencia encerquà les sues pedres e perles què valien, ne quines eren. Com encara no u agués ben regonagut e stimat, trobà que, venudes les sues coses affor covinent, och encara *(f. XXXVIIII)* a gran mercat, romanie al doble pus rich que no era com sen anà. E, trobada manera de spatxar les pedres, ne tramès per moltes parts del món. E, replegat so del seu, a la hilla de Curso tramès a la bona dona qui de mort restaurat l'avia gran cantitat de moneda per maridar la sua filla, e per semblant en aquells qui revestit l'avien. E là romanent, sens que mercaderia no volch fer, se aturà e honorablement visqué fins a la sua fi.

NOVELLA QUINTA

[ANDREUTXO DE PERUSA, VENGUT EN NAPOLS PER COMPRAR CAVALLS, SOBREPRÈS PER TRES ACCIDENTS EN UNA NIT, DE TOTS ESCAPA E AB UN ROBÍ TORNA EN LA SUA CASA.]

Trobades les pedres Landolfo, començà Ffiameta, a la qual tocava la volta del novellar, e tornant-li a memoria una novella qui no gayre de menys perill era stada que la damunt dita de Laureta; mas en tant és discordant de aquella, com en més temps laguià a pasar la sua fortuna.

Segons que jo he entès, en la ciutat de Perusa hach un jove lo nom del qual fonch Andreutxo de Petro, mercader de cavals, lo qual avia entès que en la ciutat de Napols, per la pau e concordia que era en lo realme, avia bon mercat de cavals; e sabut per ell, se mès sinch cens fflorins en la bosa per esmerçar en los dits cavals; lo qual Andreutxo may pus de sa terra no era exit, perquè ab altres mercaders se n'anà la via de Napols; on, aprés que fonch junt, informat ab l'oste on posave com ne en quina manera en la dita Ciutat se avia a regir, trobà que l'endemà dematí ell podia exir al mercat, hon trobaria molts cavals per a vendre; e axí ho feu, hon, com fou là, molts ne viu e molts ne trobà que li pleyen, e de molts preus, e molts ne maciquejava, sens que ab negú no s'acordà. Mas per mostrar que ell era vengut per comprar e que avia de què pagar, en presencia de aquells ab qui anava *(f. XXXVIIII v.º)* per certa hocasió trasqué la sua bosa, mostrant sos florins; e, stant axí mostrant aquels, pasà una dona jove siciliana, gentil e molt bella, la qual, veent los diners, dix en sí matexa: «Ho e com starien millor a mi aquells dinés que no fan en aquells de qui són». E en aquella saó anava ab la dita dona una vella per semblant siciliana, la qual com veu Andreutxo, abandonada la dita dona a un depart, sobtosament girà, anant la via de Andreutxo, lo qual començà abraçar e besar. La dona, vaent que sens dirli res avia feta tal cosa, per

semblant se acostà a ella per veure que seria de la veylla. E Andreutxo, girant-se a la vella, sobtosament la conech, e, faent-li gran festa, ella li demanà on stava ne que feya, e, sabut per ella, li promès que a la sua casa hiria; e, sens tenir gran sermó, se partí d'ella, e Andreutxo tornà a mercadejar, sens comprar res aquell matí. E la dona, que vista avie la bossa del jove e aprés la contesa de la vella, pensà de temtar si en neguna manera ella poria haver tots los diners o partida de aquells, e cautelosament començà a demanar a la veylla qui es lo jove, ne d'on es, ne d'on ve, ne com lo conexia. E la vella, mot a mot, li començà a dir qui era ne d'on es e com ella avie stat molt ab son pare en Sicilia, e aprés a Perusa, e que ella l'avia casi nodrit de poquesa ençà. E la dona, informada plenament del jove e de son parentat e de tots sos fets, ab una suptil malicia pensà de fundar sa intenció e enserca manera de metre la vella en feynes tot lo jorn en guisa que no agués manera de sercar ne tornar a Andreutxo. E, aprés que viu la vella en faenes, ella pres una infanta, la qual ella bé avia acostumada e nodrida en tals affers e adoctrinada com ne en quina manera ella hiria a sercar Andreutxo; e, mostrantli aon posava, là la tramès. E venguda la fadrina a la posada, hon per ventura trobà a la porta lo dit Andreutxo, al qual demanà a ell matex que era de Andreutxo de Perusa, e sabut que era ell, tirantlo a un depart, li dix: «Micer, una gentil dona de aquesta terra se recomana a vós, la qual desiga ad gran voluntat de parlar ab vós la hora e lo loch que a vós serà plasent; e si a vós plaurà venir en casa sua, ella serà molt contenta». Lo qual Andreutxo, enteses les raons per la fadrina dites, pensà en sí matex que, atenent sa gentilesa e joventut, no podia esser menys que alguna dona *(f. XL)* de la vila no s fos enamorada d'ell, la qual li avia tramesa la dita infanta. E prestament li respòs que era prest e aparellat de fer-li tot son manament, e que li digués quant ne ahon parlar-li volia. E la infanta prestament li replicà: «Micer, quant venir vos plaurà, ella us espera en casa sua». E Andreutxo, prest, sens dir alguna cosa al ostal, li dix: «Ara sus, mit-te al davant e yo seguir-t'e aprés». E la fadrina, mesa al davant, se n'anà la via de una encontrada apellada Malpertus, la qual, segons lo nom, podets veure que es honesta. Mas ell de tot açò res no sabia, ans en honest loch e en onesta encontrada e a onesta dona pensava anar; la qual la infanta li mostrà; e, entrant en casa, demanà la dona, la qual encontinent fou al cab de la scala. E aquella vista per Andreutxo bella e jove e gentil de persona, vestida e aresada honorablament e molt honesta, faent-li reverencia, a ella se acostà. La qual, ab cara molt alegra exint-li al davant ab los brasos stesos, contra la usança d'aquella terra, lo corech abraçar e besar el front molt honestament, e ab les lagremes als huyls e ab veu tremolosa li dix: «Andreutxo, frare meu, tu sies lo ben vengut». E el, maravelant-se de la salutació que la

dona li feya, axí amigablement li respòs: «Madona, vós siau la ben trobada». E ella, prenent-lo per la mà, lo sen menà en la cambra, la qual fou aparellada e enramada de flors de taronges e de roses e de altres flors odorants e molt flayrans, e empaliada de molts e notables aperalaments, segons la costuma de la terra, e per semblant moltes d'altres coses, les quals li parien coses noves, e per les quals ell entès que ella devia esser dona de gran affer. E, posant a seure sobre una caxa davant lo lit, li començà en aquesta manera a parlar: «Andreutxo, jo sé que tu t maravelles de la festa e del bon acolìment que jo t fas e de les lagremes que jo lanç per la tua venguda, e açò per tant com no sabs la raó perquè jo ho fas, axí com aquell qui no m coneys ne per ventura may anomenar no m'as hoida; mas tu hoiras cosa de la quall tu t faras molt pus maravellat, car sapies certament que jo son ta germana carnal; e dich-te que pus que Deu m'a feta tanta de grasia que jo ans de la mia mort he vists alguns de mos frares, pus tots no puch, qui era la cosa que jo més *(f. XL v.°)* desijava en aquest món, mas al meyns de ço que é vist són molt aconsolada. E si açò per ventura tu may no as hoit, jo t'o vull dir. Sapies que Petro, pare meu e teu, axí com jo crech que tu às poscut saber, a stat lonch temps en Palerm, aon per la sua bondat es stat molt amat e presat, e sdevench-se que, per sa ventura, la mia mare, la qual era gentil dona de natura e dona de gran affer, s'enamo[rà] d'ell stant vidua, e, ultra voluntat de son pare e de sa mare e de sos germans, deslliberà affer tot son pler e manament com que lin sabés esdevenir, en tant que per lur bona amistat jo nasquí e procehí d'els abdosos, e vet-me ací tal com me veus. E aprés, per occasió de Petro, pare meu e teu, s'ach a partir de Palerm per anar a Perusa, de que lexà la mia mare e a mi petita infanta, e casi despuis no s'es recordat de mi ni d'ella en nenguna manera, de que us dich que si mon pare no fos stat, jo per ventura lon aguera reprès per sguart de la ingratitut e strema desconexença que enverç la mia mare a aguda. Ara gaquiscam star la amor que a mi com a filla sua devia aportar, la qual no avie de vill mare ne de fembra que sospita nenguna degués aver e de moltes altres coses porie per mi e per la mia mare eser reprès, sinó que no vull tornar al davant les coses pasades, ans les vull aver per oblidades, car les coses mal fetes e de gran temps pasades són masa més pus greus de recordar que no de smenar; però la cosa va axí. Ell me lexà petita infanta en Palerm, on son crescuda axí com me vets, e la mia mare, la qual era riqua dona, me donà per muller a un gentil ome de Gargent, lo qual, per amor de la mia mare e de mi, sen vench star en Palerm; e aquí axí com aquell qui es de la part guelfa, començà a ffer trachte ab lo nostro Rey Carles, la qual cosa sentida per lo Rey Frederich, abans que compliment posqués aver lo trachte, li covench fugir de

Cicilia, hon jo sperava eser la major cavalleresa que may fos en Cicilia; e per la damunt dita raó a nosaltres covench a penre tot sò que posquem, qui fou fort poch en sguart de sò que lexam, e venguem-nos-en en aquesta terra, ahon lo rey Carles, ab sa marcè envers *(f. XLI)* nosaltres, à agut sguart de sò que per ell avem perdut e ns à ffet smena de cases e de posesions e de molts altres bens; e a mon marit, cunyat teu, done continuament provesió segons que tu poras veure. E vet en quina guisa, frare meu, jo son ací, on vetg a tu, qui desijava més veure que cosa que al món sia». E, dit asò, de cap primer lo tornà abrasar, e, plorant e lagremegant, lo tornà besar al front. E Andreutxo, qui axí ordonadament avie oida parlar aquesta en son raonament, no duptà en res, ne la sua veu no balbejà, ne ans ab paraula ferma deia quant dir volie e ab cara plorosa per alegria ò conformave. E Andreutxo, recordant-se que era ver que son pare avie stat gran temps en Palerm e donant fe a les paraules de la dona e a les sues lagremes, atenent que la edat jovenil dona fe volentera a les dones, més que més los omens que no àn cercat gayre lo món ne són scamnats per engans de dones, crech laugerament tot quant dit li avie. E stant, emperò, tot maravellat, li dix: «Madona, vós no us deveu meravellar si a mi par gran cosa ço que vós me dieu, car per null temps a mi no recorde que jo hoís raonar a mon pare de vós ne de vostra mare, ne ab mi, ne ab nenguns de mos ffrares; e, si u feu, jamés a noticia mia no pervench; però tant com m'es pus nou, tan m'es pus car com una tall germana m'é trobada, la qual jamés no cuydava trobar, e no es de maravellar sin son content, car jo no conec hom de axí gran affer qui no fos content de aver una tal germana e no li degués esser molt cara, quant més a mi qui són un sotil mercader. Mas sol d'una cosa us prech, que vós me digau com ne en quina manera vós ne aveu sabut jo qui són ne que fos vostre germà». Al qual ella respòs: «Sapies-te que aquest matí jo me n'anava per la ciutat, hon trobé una mia amiga singular, la qual sab tots los affers de vostre pare e meu e de la mia mare, e sabut vós com avieu nom ne d'on ereu, sobtosament vench a mi per dir-m'o, sabent que era la cosa de que jo esperava aver major pler que de cosa que sdevenir-me posqués. E dich-te que sinó que m parie que pus onestament fos fet que tu vengueses a mi que no que jo anas a tu sobtosament que ho aguí sabut, jo fora anada a tu». E, aprés de tot asò, ella *(f. XLI v.°)* lo començà a demanar del pare e de tots los parents, anomenadament cascú per son nom, segons ere informada. A la qual Andreutxo respòs que aquesta era la raó qui li feye creure més que no havia necesari de creure. E, aprés que agueren agut gran raonament entre ells, atenent que lo temps era calt e congoxós, ella tramès per vin grech e per confits, e li feu fer conlació honorablement. E aprés que aquests agueren parlat e feta conlació, e ja hora

del sopar era venguda, ell volch pendre son comiat per anar a sopar, per la qual cosa la dona lo començà a soptar dient: «Ay lasa, mesquina, e bé m mostres que jo són a tu poch cara, com ab tant poqua voluntat te vols aver envés mi, sabent ara certament que jo són ta germana e sens que jamés no m'as vista, trobant-te en terra stranya, on jo t puch fer plaers e honors, no ten vols servir e penses-te que si bé mon marit no hich es, que yo no t sapia servir e dar-te recapte en casa mia, e no t serà magor onor que no star al ostal. Cert si mon marit venie e sabie que tu hich foses estat e que foses anat en altra part ben serie despagat e mal content de tu, perquè car frare vós, si us plaurà, romandrets ací e soparets ab mi, car axí s deu fer». A les quals paraules lo jove respòs: «Jo, cara sor, vós è per cara e per molt amada, axí com dech, mas sò que dich dich, per sò com jo he companyia al ostal, e sperar m'àn a sopar, e faré gran vilania». «O beneit sia Deu, dix la bona dona, e no è jo en casa per qui enviar al ostal que no us speren? Cert jo y donaré recapte, però millor fore si enviasen a dir a tots tos companyons que vinguesen a sopar ací, e puys, com aguesen sopat, si us en volgueseu anar, anareu-vos-en tots de bargada.» E Andreutxo, qui molt cortès era, avent por que de sí mateix no li donas tedi, quant més de sos companyós, dix que no n fes comthe per aquella nit; mas pus axí ho volie, que d'el fes a sa voluntat. Lavors la bona dona mostrà semblant de trametre al ostal, per dir que aquella nit no sperasen Andreutxo, com ja ere convidat, e ab gran consolació els soparen aquella nit. E la dona, metent-lo en solaç fins a la nit scura, com Andreutxo sen volgués anar, ella li dix que per nenguna guisa no sofferie que ell se n'anas, e asò per tant com Napols era terra mal segura per anar de nits, majorment a un forester; e dient que com ella avie enviat a dir al ostal que nol sperasen a sopar *(f. XLII)*, si s'avie per semblant que no l'esperasen a dormir. E veus aquest enganat de falsa creença, qui segurament sens mal saber stava pres. Aprés que agueren sopat, en moltes raons e delits stigueren solaçant; e, pasada gran part de la nit, ella lexà Andreutxo per dormir en la sua cambra, ab un petit infant que li mostras e li donas si alguna cosa avia necessari. E ella, ab les sues fembres, en una altra cambra se n'anà a dormir. Feya en aquell temps inextimable calor, per la qual, tantost com Andreutxo fou en la cambra, demanà al fadrí hon havia loch pera scampar aygua, segons naturalment avie acostumat. Lo fadrí, mostrant-li a la hun corn de la cambra loch ahon podia anar, en aquell entrà. En lo qual Andreutxo, segurament entrant en la bescambra, li esdevench que ell, posant lo peu sobre lo cap de una post qui en l'altre cap no stava clavada, per lo seu contrapès alsant lo cab detras e ficantlo davant, a ell covench a caure davall dins la privada, hon a ell feu Deu gran gracia que nengun mal no s

feu, exceptat que per la gran sutzetat qui dintre era se sollà tot, del cap fins als peus. E perquè millor entenau lo loch en que caygut era, vos ò vull demostrar. Entre la casa de la dona e la casa de hun seu vahí avia hun carreró que om apella androna, e de la una part a l'altra avia dos bastons entravesats, sobre los quals avia dues grans taules sens clavar, e sobre aquelles Andreutxo anà, e volent anar fins al cap de la taula sots sobra per la qual Andreutxo ne anà daval; e com fonch daval e ensuzat tot de la malanança qui dins era, vaent que no sabia com sen tornas, començà a cridar. E l'infant qui damunt era romas, vaent-lo caygut, no curà sinó de anar-ho dir a la dona, la qual prestament vench a la cambra de Andreutxo per sercar la sua roba; e, aquella trobada, trobà los dinés, que ell may no lexava de aportar perquè no ls volia fiar a nengú; e, aquells trobats, prestament sen tornà a la sua cambra, mostrant no aver sentit res de la cayguda de Andreutxo. E Andreutxo, cridant fort, no era sentit, perquè ell, suspitant-se del engan, cridant pus fort, començà a pugar en una tapia qui clohia la dita androna, la qual exia pres la porta de la dita dona, la qual ell bé conexia; e aquí en va longament cridà, plorant e gamegant, axí com aquell qui conexia la sua desaventura, dient: «Oyme *(f. XLII v.°)* mesquí e en tan poch temps é perduts los meus cinch cens fflorins e una germana!» E en tal manera que tots los vaíns qui entorn li eran, no podent sofferir lo gran enuig dels crits que ell feya, se levaren. E, aprés, una de las donas qui staven ab la germana, tota soniosa levant-se, a la finestra s feu, dient: «Qui piqua lains?» «Ho, dix Andreutxo, e no m coneys tu? Jo son Andreutxo, lo germà de madona Flordaliso». Al qual ella respòs: «Bon home, si tu às masa begut, ve dormir e torna de matí, que jo no m sé qui s'es Andreutxo, ne quines sanxes són açò que tu dius. Ve en bona ora e lexa-ns dormir, si t plau». «Com? dix Andreutxo. E no sabs tu jo qui són? Cert si sabs; mas pus axí prestament se exubliden los parents de Sicilia, al menys torna-m les mies vestedures, les quals é lexades aquí, e hire-men volentés». Al qual ella respòs: «Bon ome, creu que tu somies». E, dit açò, tornant-sen dintre e tanchar la finestra, tot fonch hu; de que Andreutxo, ja cert dels seus dans, per dolor enrabià, per la sua gran hira, com de ffet no podia fer ço que per paraula volia mostrar, com a rabiós començà de cab primer. E, prenent una gran pedra, e ab molts majors colps que debans fet no avia, començà a tocar a la porta. La qual cosa molts dels vaíns, creent que fos alguna persona desplasent, lo qual aquestes coses fes e digués per enujar aquella bona dona, la qual tenien per bona, tornant-los en anuitg lo piquar que feya, faent-se a la finestra, no en altra manera sinó axí com si fos un qua foraster, tots aquels de la encontrada vinent-li ados, li començaren a dir: «Açò es una gran vilania

de venir en aquesta hora a casa de aquesta bona dona e dir tals coses. Lexa axò e ves en bon ora, e lexa-ns dormir, si t plau; e si tu às res a ffer ab ella, torna-y demà, e no dons anuitg aquesta bona gent». Per les quals paraules, fort abrivadament un home qui dins la casa era, ruffià de la bona dona, lo qual ell ne vist ne sentit no avia, se feu a la finestra e ab veu grosa e terrible ferament dix: «Qui es axò?», per lo qual Andreutxo, qui aquella veu hoí, levant lo cap en alt, viu un home, lo qual per ço que compendre-n poch mostrà que devia eser un gran bacallar *(f. XLIII)* ab la barba negra e foscha, e ab la vista fera mostrà esser ome qui s levava de dormir ab gran enuitg; e, com Andreutxo lo viu, sense por li respòs: «Jo són un germà de la dona de ací». Mas aquel no sperà que Andreutxo finas sa raó, ans pus agrament que dabans no avia li dix: «Jo no m sé perquè m'estich com no vaig aquí per dar-te tantes de bastonades fins que no n puxes pus portar, e que may te leix mentre t vega moure peu, e ja est tant fastigós e tan enbriach que anit no ns às lexats dormir»; e, tornant-sen dintre, tanquà la finestra. E alguns dels vaíns, los quals conexien la condició de aquell, omilment digueren a Andreutxo: «Per amor de Déu, bon hom, ve-ten e no vulles morir anit». E Andreutxo, spaventat de les paraules e de la veu e de la vista de aquell, e entès les paraules dels vayns, qui li parien esser moguts de caritat, dolorós, tant com may ome en lo món fos, e dels seus diners desesperat, envers la casa d'on l'infanta l'avia tret s'entornà. No sabent lo camí, près la via per envers aquella part d'on vengut li semblà que era; e anant e pensant en sí matex, axí com un desesperat pensà de anar a mar per lavar-se tot, axí com aquell qui tot sollat stava de la femna hon caygut era. E per una carrera que hom apela la rua Cathalana se mès. Axí anant, per ventura davant ell se viu dos homens qui ab una lanterna anaven; e ell, tement-se que no fossen de la companyia de la cort o algun altri que dan li pusqués fer, e per semblant per vergonya mirant on se posquera amagar, viu una casa enderrocada asau pres de ell, en la qual se va metre. E ells, axí com aquels qui en aquell propi loch anaven, sus là s'anaren metre, on la un de ells descaregaren una cantitat de feraments que aportava al coll. Ab l'altre companyó ensemps mentre parlaven, dix la hu: «Jo sent la maior pudor que may me paregués sentir»; e, açò dit, alsant la lanterna, viu lo mesquí de Andreutxo, al qual tantost dix: «Qui va llà». E lo mesquí, mogut de por e de vergonya, calant, volia cobrir aquella; mas los jovens, ensemps ab la lanterna, a ell se acostaren e demanaren-li: «E quin diable d'om *(f. XLIII v.°)* era ell qui axí pudia». Als quals Andreutxo comtà tot lo fet, axí com seguit s'era per manut. E ells, smaginant entre ells hon li podia esser esdevengut tal cars, tantost digueren que (que) en casa de Escarabone Botafoch devia esser estat. E, girant-se la hu, li dix: «Digues,

bon hom, que às tu perdut?» Dix Andreutxo: «Sinch cens fflorins». «Tu às molt que loar a Deu com tal cars t'es saguit, per lo qual tu n'est exit, e viu; segur que si adormit te foses, al primer sòn te aguera mort aquex fat bacallar barbut que tu às vist, e ab los diners agueres la persona perduda. E donchs no t curs de planyer més, car aytant poch pories aver tu de aqueys diners com de les steles del cel: ans te dich certament que si gayre parles, que prestament ne pories aver la mort aconseguida». E, dit açò, e aconselant-lo al mils que pogueren, li digueren: «Vine ab nosaltres, car gran compassió nos à presa de tu; perquè si tu vols venir ab nosaltres e vols eser a ffer una cosa, la qual nosaltres avem a ffer, tu pots eser ben cert que en part te tocarà lo valent d'açò que perdut às». E Andreutxo, qui desesperat stava, respòs que era prest. Havian en la Ciutat aquell dia soterrat l'arquebisbe de Napols, apellat miser Phelipo Minutulo, lo qual era stat soterrat ab molt richs e notables ornaments, entre ls quals tenia un anell al dit, en lo qual avia un rubí de valua de cinch milia florins, lo quall Arquebisbe aquels volien anar despullar. E Andreutxo, axí com aquell qui desijava recobrar ço que perdut avia, ab ells ensemps se mès en camí; e, anant enverç la sglesia major, dix la hu a Andreutxo, qui fortment pudia: «¿E no poriem nosaltres trobar manera que tu t'aneses lavar en qualque loch, en manera que axí ferament no podises?» Dix l'altre: «Si farà be, car nosaltres som prop de un pou on stà tots temps una coriola e un gran poal, perquè anem-hi e lavar-s'a à sa guisa». E junts al pou trobaren la curiola e la corda, mas lo poal no y fou gens; perquè ensemps, per fer-lo bell, desliberaren ligar-lo ab la corda e calar-lo al pou, on com fos lavat lo tornarien tirar; e axí o fferen. E, stant axí Andreutxo en lo pou, se esdevench alguna gent de la companyia de la senyoria, los quals *(f. XLIIII)* havien coragut darrera uns malfeytós, e per la gran calor que feya avien gran set, per la qual ocasió anaren beure en aquell pou, on no foren vists per aquels fins que ls foren prop. E ja Andreutxo al fons del pou s'era lavat e ligant-se la corda, per la venguda d'aquells, alls companyós covench fogir. E, vengut aquells e posades llurs armes e llurs robes, començaren a tirar la corda, creent que lo poal fos ple d'aygua. E com Andreutxo se viu a la vora del pou, sens dir mot, ell se afferrà en la dita vora, hon com los qui tirat l'avien lo veren, de gran por que agueren, lexant la corda, fogiren quant més posqueren; de que Andreutxo se maravellà fortment, pensant fosen sos compayons; mas si el no s fos ben tengut, ell ne fora anat al fons del pou, on per ventura fora mort; e, vaent les armes, les quals sabia que no eren de sos companyons, fonch molt maravellat. E, dolent-se de la sua fortuna, sense tocar alguna cosa de ço que lexat avien, desliberà de partir-sen, e anant-sen que no sabia ahon, se encontras ab los dos companyons seus, los quals anaven

per traure-l del pou; e quant lo veren, maravellant-se fort, li demanaren qui l'avia tret del pou, als quals Andreutxo dix que no sabia; e ells hordonadament comtaren-li com era stat, e el per semblant de ço que trobat avia fora lo pou; de que aquests, qui avisats eren, li comtaren, rient, com ne per què eren fugits, dient-li qui eren stats aquels que venguts eren ne l n'avien tret. E, sense pus paraules fer, com ja fos miga nit, se n'anaren a la sglesia major, e en aquella asau laugerament entraren e anaren a la tomba ahon l'Arquebisbe jeya, la qual era molt gran de pera marbre; lo cubertor de la qual, ab los fferraments que portaven, levaren tant com fou mester per entrar-hi un ome, e, aquell ben apuntalat, començà a dir la hu: «Qui y entrarà dintre?», al qual l'altre dix «No yo», «Ne yo», dix l'altre, mas entri Andreutxo». «Axò no faré yo», dix Andreutxo. E ells abdosos, rebellats contra Andreutxo, digueren: «En fe de Deu si tu no y entres, nosaltres te darem tantes ab hu de aquests pals de ferre sobre lo cap, que nosaltres te ausiurem». Andreutxo, tement se morir, entrà dintre encontinent; e, entrant, pensà en sí matex: «Aquests m'i fan entrar per enganar-me, per ço que com jo sia dintre e lls auré donat *(f. XLIIII v.°)* tot sò que hi es, mentre laguiaré a exir, ells se n'hiran e sen portaran sò que donat los auré, e jo romandré sense res a ma part». E per ço pensà ell de fer les parts; e, recordat del anell que ells li avien dit qui de tant gran valua era, traent-lo de la mà del Archabisbe, lo mès a sí mateix e donà a ells los vestiments e la mitra e los guants e les altres coses, despullat fins a la camisa, dient que no y avia pus. E aquells, pur affermant-se que l'anell hi era e que sercas per tot; e ell, responent que no l trobava e depanyent que l sercava, ells lo speraven. E aquests, qui d'altra part maliciosament eren, deyen pur que l sercas, e en l'endemitg que ell feya aparés que l sercava, e ells se n'anaren, e en aquell endemitg lo puntal ab que ells avien apuntalada la cuberta de la tomba se desfeu, e, la cuberta cayguda, ell romas enclòs. Per la qual cosa cascú deu pensar Andreutxo com romas aconsolat. E moltes voltes temtà e asagà ab lo cap e ab les spalles si alsar poguera la cuberta, mas en va treballave. Per la qual raó vensut, vengué a menys e caygué sobre lo cors mort del Archebisbe; e cert qui lavors l'agués vist envides coneguera qui era pus mort o l'Archebisbe o ell; e, com fonch retornat, al mils que poch se dresà e tendrament comensà a plorar, veent-se aquí hon sense dupte a una de dues fins devia pervenir, o morir aquí de fam e de pudor del mort, o que trobant-lo aquí, axí com a ladre avia a esser penjat. E, en aquest gran pensament stant, sentí per la esglesia anar alguna gent e parlar los huns ab los altres, los quals, segons sò que ell podia compendre, volien fer sò que ell e sos companyons avien fet. Per la qual raó a ell cresqué la paor fortment. E de ffet axí era com avia pensat. E com els se foren acostats a la tomba, ells levaren la cuberta

e aquella apuntalaren en la manera que ells avien fet; e ach entre els gran contesa qui entraria dintre, de la qual cosa cascú de ells se scusava dient: «Ne jo, ne jo»; en tant que un prevere de la companyia: «E com? e aveu vosaltres tant gran por que penseu que ls morts menjen omens? Guardau-vos que yo y entraré». E, mesos los peus e les cames dintre, e lo cap endeffora, se començà a calar *(f. XLV)* dintre la tomba. Andreutxo, sentint asò, se levà en peus e, prenent-lo per la una de les cames, faent semblant de voler-lo tirar dintre, la qual cosa sentint lo prevere, mès un gran crit, e, sobiranament espantat, sortí deffora lo muniment, de la quall cosa tots los altres spaventats, lexaren la tomba uberta e començaren a ffugir tant fort com posqueren, faent semblant que cent milia diables fosen llurs peseguidós. La qual cosa vista, Andreutxo sobtosament se n'exí per alent hon hi era entrat; e ja acostant-se lo jorn e l'alba clara, ab l'anel en lo dit anant a la ventura, pervench a la marina; e aquí lo seu alberch hon posava regonech, on trobà tots sos companyons e amichs, e l'osta, qui tota la nit l'avia sperat, stant en gran ansia de ell e de sos fets. Als quals tot sò que esdevengut li era comtà mot a mot. Al qual fonch dat de consel per lo seu oste, que de continent se degués partir de Napols, la qual cosa ell feu prestament; e, portant-sen lo seu anel, s'entornà a Perusa, lo qual anell sen portà en loch dels cavals perquè era anat, e aquell vené per avant, de que ach gran suma de moneda.

NOVELLA SISENA

[Madona Baritola, trobant-se en una illa ab dos cabirols, avent dos fills perduts, sen va en Lunisiana: aquí hu dels fills entra en servey del Senyor d'ella, e ab la filla d'ell jau, e es mès en presó. Sicilia, rebellada al rey Carles, e lo fill regonegut de la mare, pren per muller la filla del Senyor, e, son frare retrobat, tornen en gran stat.]

Havien les dones, e per semblant los omens, molt ris dels casos de Andreutxo recomtats per Ffiameta, com Emilia, sentint la novella finida, per comandament de la Reyna començà axí a dir: Greus coses e enujoses són los vans moviments de la fortuna, de les quals per ço com moltes voltes alguna cosa sen parle, tanta es la poqua fermetat dels nostres enteniments, les quals leugera*(f. XLV v.°)*ment s'adormen en los seus aguayts, que crech que may no s deu hom enujar d'escoltar los desleals e desaventurats aguayts, en tant que ls primers reten hom avisat e los segons aconsolen. E posat que moltes coses ne sien dites, jo entén a recomtar una novella no meyns vera que piadosa; la qual, encara que alegra fi aga aguda, es stada tant e axí longament detenguda, que apenes jo puch creure que may per alegria sia adolcida.

Gracioses dones, devets saber que, aprés la mort de Federich sagon, enperador e Rey de Cicilia, rechnà en lo regna de Cicilia lo Rey Mamfre, lo qual visqué en solèpne stat reyal, e ab ell visqué un gentil home apellat Arigueto Capasse, lo quall ach per muller una molt bella dona apellada madona Baritola. Lo qual Arigueto tench en son temps lo govern de la dita hilla en ses mans; e, sentint que lo Rey Carles avie a Benavento vençut lo Rey Mamfre, tot lo rechne se rebellà contra ell. E, avent pocha seguretat en la curta fe dels sicilians, no volent eser traydor a son senyor ne consentint en aquella, sobtosament se aparellà a fugir. Mas la gran

malicia dels Sicilians avent conaxença de sa fuyta, sobtosament a ell e a molts d'altres servidós del rey Manfre prengueren e aquells liuraren al Rey Carles, e aprés la posesió de la hilla no li fou denegada. Mas madona Baritola, en tots aquests mudaments, no sentie res ne sabie que s'ere de Arigueto; mas tots temps tement-se de vergonya, totes les sues riqueses lexades, ab un seu fill mascle de edat de .viij. anys apellat Manfre, e prenyada e pobra, muntà sobre una barqua, e ab aquella se n'anà a Liper, hon parí un altre fill mascle, lo nom del qual fou Asca; e aprés ach stat per spay de un temps, sen muntà a en leny per anar en Napols, hon tots sos parents e amichs eren. Mas la fortuna variatble hordonà en altra manera que ella no avia pensat, e açò per tant com per *(f. XLVI)* força de vent lo leny qui en Napols anar devie fonch aportat per contrari de temps a la hilla de Ponça, hon, entrats en un petit port, sperant temps per complir llur viatge, s'esdevench un dia que madona Baritola isqué en terra ensemps ab los altros per asbravar sa persona. E stant en terra anà sercar un loch apartat e solitari hon se pogués complayer de son marit Arigueto; e ella tota sola, dolent-se de sa desaventura, cascun jorn plorava. E, tenent aquesta sechta, se esdevench que un jorn, stant ella apartada e faent son dol en lo loch acostumat, no sabent-ho nengun mariner ne altra persona de la fusta, veus hon ne vench una galera de cosaris, la qual tots los del leny près a mansalva, sens scapar-ne nengú. E, presos, aquella se n'anà per sos affers, no sabent res de la romasa de madona Bartola. E madona Baritola, finant son plant, sen volch tornar al leny per veure los ffills, axí com cascun jorn avia acosumat, hon, com ffo alà, nenguna persona no trobà, de que forment se maravellà. E, pensant que podia eser stat, alsant lo cap e mirant la mar anllà, ella viu no molt luyn la guelera remolcant lo leny detras; per la qual cosa tantost conech que axí era sola romasa de fiyls com de marit, los quals no sabia de aquí avant hon los degués sercar. E, estant axí sola e pobra e abandonada en tal manera com un cors sens sperit, d'ora en hora tornava, havent pensament en les sues desaventures. Mas, aprés que l seu miserable cors hac recobrada la força de les sues lagremes, tornada al plant, longament plorà los fiyls, los quals anà cercant si en qualque cova algun ne fóra romas. E no trobant res de asò que sercava, donat algun remey en sos tenebrosos pensaments, en la nit sobrevinent se n'anà a la cova hon son dol acostumava de fer, e aquí aquella nit, ab molta por, e ab inextimable dollor, passà. E lo seguent dia vengut, e ja hora de tercia pasada, axí com aquella qui la nit pasada no havia menjat, destreta de fam començà a sercar erbes, e, menjades de aquellas e pensant en sa desaventura, ella viu venir una cabirola, la qual se n'entrà en una cova asau veyna *(f. XLVI v.°)* de la sua; e, aprés hac un poch stat, de aquella se isqué e per lo bosch se

n'anà pexent. E vist açò per madona Baritola, qui desijosa del seu pasatemps era, se n'anà la via de la cova hon la cabirola era entrada, hon atrobà dos cabirols petits qui força aquell matex dia eren nats, los quals li paregueren la pus dolça cosa del món. E avent gran compasió de aquels, axí com aquella qui abundantment avia let per lo novel part que avia agut, en lo pits los se posà. E los cabirols nò refusant lo servey, axí propiament la mamaren com si fos la llur propria mare; e de aquella hora avant de la mare a ella nenguna differencia no feren; perquè paria gran consolació a la gentil dona haver trobada aquella companyia, axí com aquella qui no avia en sí sinó pensament de plors e de dollors, menjant erbes e bevent aygua se treballava. E cascuna volta que en sos fills e marit e en sa miserabla vida pensava, com ves que aquí avia a morir, font de continues lagremes exien dels seus huyls. E per la gran continuació que feya de star ab los cabirols, la mare e los ffills eren tornats tan domestichs, que d'ella nos partien. E axí stant, la gentil dona fort fera per lo gran desayre e destret en que stave, s'esdevench que aprés alguns mesos foren pasats, là aribà un leny de pisans, qui per contrari de temps aquí stech alguns dies. En lo qual avia un gentil hom apelat Curado Malaspina, ab una sua muller, dona molt valerosa e molt santa; los quals venien de peregrinatge de tots los sants lochs de Roma, e ab aquell leny en casa llur sen tornaven. Los quals per esbravar-se ab la sua dona e ab alguns seus familiars e cans de cas[s]a se n'anaren deportant; e no gayre luny del loch hon era madona Baritola començaren los cans a corer derrera los cabirols, los quals ja granets eren, e per ells mateys se anaven pexent; e los cabirols, sentint los cans, en nenguna altra part no ffogiren sinó en la cova hon era madona Baritola, la qual, com viu los cans, sobtosament levant-se en peus, pres hun bastó e ls lansava de la cova. E com micer Curado e la sua dona veren que los cans gitaven deffora, encontinent pensant que açò era alguna cosa, sobrevengueren al damunt dit loch, hon veren madona Baritola, qui bruta e magra e palosa era tornada, tant que paria qualque cosa fera, de que ells com la veren foren molt ma*(f. XLVII)*ravellats, e ella molt més de ells. E aprés que foren ab ella tirats los cans arrere, ab ella se asigueren, e molt la pregaren que ls digués com ne en quina manera era aquí venguda ne romasa; la qual plenament los recità tot son fet, sens mentir de res. Les quals coses, enteses per Curado, mogut de compasió, la confortà al mils que poch, assajant-la de remoure e relevar de son gran dol, offerint-li de menar-la-sen e trachtar-la en la millor manera que posqués, axí propriament com si fos una sua jermana, volent que en honor fos trachtada egualment ab sa muller, fins que Nostre Senyor li agués redresada la sua fortuna. E, fetes per ell totes les damunt dites profertes, se n'anà a deportar; e, lexant la muller ab ella, pregant-la que

la induís en anar-sen ab ella e en fer-la menjar e beure, e vestir una roba de les sues, com ja les de madona Baritola fosen squinçades; e axí ho feu. E, ab les millós paraules que posqué, la aconortà de les sues fortunes, e ab la major fadigua del món la feu menjar e vestir una de les sues robes, e aprés li promès que ab ella se n'hiria, mas no en loch hon may posqués eser coneguda. E axí en companyia de la cabirola, qui lavors del desert era tornada, e per semblant dels cabirols, ab ella se n'anà, de que la dona fou molt maravellada de la gran festa que la cabirolla li feu en sa venguda. E axí, vengut lo bon temps, madona Baritola, ab Curado e ab la sua dona, sobre lo seu leny muntaren, e ab ells ensemps la cabirola e los cabirols. E, partint de quí ab bon temps, aribaren en la ffou de la Magra, hon hisqueren en terra la dona e micer Curado, e madona Baritola en abit de dona vidua. E axí com si fos una sua donzela, hobedient e omil stech a sos manaments, e los seus cabirols nudrí ab gran amor. E, estant axí, s'esdevench que los cosaris los quals avien pres lo leny en que madona Baritola ere venguda a Ponça e allà l'avien lexada per no aver-la vista, ab tota l'altra gent en Jenova se n'anà. E aquí lo patró de la galera partí la presa que feta avia, de la qual toquà a la part de micer Gaspar Doria la senyoria dels infans de madona Baritola e d'una serventa, dida del petit infant, los quals ell a casa sua tramès per tenir-los en servey de sa casa. E la serventa, dolent-se ulltra mesura de la perdua de la sua dona e de la miserable *(f. XLVII v.º)* fortuna en la qual los mesquins d'infans veyé cayguts, longament sen plorava cascun dia. Però pus se veye cativa ensemps ab los infans, gran conort prenie, axí com aquella qui posat que fos pobra fembra, si era ben savia e avista; perquè axí com mils poch se confortà; e puys, guardant hon eren venguts, se avisà que si los dos infans fosen conaguts pogueren aver leument desliurament. E, ultra axò, sperant que quant (que quant) se poria mudar la ffortuna e porien tornar al primer stat; e per ço pensà de no dir res a nenguna persona si temps e sahó no y ves; e tot hom qui lin demanava deya que sos fiyls eren; e al major, qui Mamfre avia nom, apellava Johanoto de Proxida, mas al menor no curà mudar-lo nom. E ab sobirana diligencia donà antenent a Mamfre perquè li avia lo nom mudat ne quin perill li coria si per ventura fos conagut; e asò no una volta, mas moltes li feya, recordant la qual cosa l'inffant, qui entenent era sagons la amonestació de la sua serventa, o feya molt bé. E estigueren adonchs mal vestits e pijós calçats a tot vil servey ab la sirventa ensemps alguns anys en casa de micer Gaspar. Mas Mamfre, qui Johanoto se feya anomenar, com fos de estat de .xvj. anys, avent major gosar que a hun sclau nos pertanyia, e indichnat per la vil condició en que era posat, muntà sobre una galera qui en Alexandria anava e del servey de micer

Gaspar se partí, e en moltes parts anà no podent res avançar. E, a la ffi, aprés dos o .iij. anys que foren partits de micer Gaspar, ell se feu bel jove e gran de persona, e sentí que son pare, lo qual se pensava que fos mort, era encara viu; però era en presó encativat per lo Rey Carles, per la qual raó, ell com a vagabunt anant per lo món, aribà en Lunigiana, e aquí per ventura ab micer Curado Malaspina se mès per servidor, lo qual servia abtament. Era ab lo dit Curado madona Baritola, sa mare, la qual ab la dona de micer Curado era, e cascun dia la veya, sens que may no la conaxia, ne ella a ell, tant s'eran transfigurats los uns e los altres despuys que vists no s'eren. E estant adonchs Johanoto en servey de micer Curado, se esdevench que una ffilla de micer Curado, lo nom de la qual era Spina, romas vidua de un gentil home *(f. XLVIII)* apellat Nichola de Grimaldo, e per raó de son viduatje li convench tornar en casa de son pare; la qual Spina era bella e plasent e jove e de edat de .xvi. anys; e stant axí ensemps la hun al altre remirant cascun dia, entant que la calor natural ensené extrema amor entre ells, la qual no fou longament sense que no aguesen compliment. E algun temps durà sens que nenguna persona no sen apercebé, per la qual cosa ells cuydant eser be asegurats, començaren a tenir pus indiscreta manera que en semblants coses no s pertanyie; e anant un jorn per un bosch bell e spes d'arbres, Aspina ensemps ab Johanoto, lexada tota altra companyia, entraren avant; e com los parech eser en un loch delitable e ple d'arbres e de fflors, clos e tancat de diverses arbres, se reposaren a pendre l'amorós plaer la hu del altro. Vers hon vench la mare de la vidua primerament, e aprés Curado, per los quals foren sobrepresos. E com Curado viu açò dolorosament ultra mesura fou escomogut d'ira e, sens alguna cosa dir, abdosos los feu pendre a quatre seus servidós e en un seu castel aquells feu menar; e d'ira de cor enrabiant, anave dispost per fer-los vituperosament morir. E la mare de Spina, axí com a santa e vera bona dona que era, reputava eser (dich) dichna sa filla de tota cruel penitencia; e avent per algunes paraules de Curado compresa qual era la sua voluntat, no podent comportar aquella, li anave detras; e, aquell aconsaguit, començà-l a pregar que li plagués de no corer furiosament sobre aquels ne voler que en la sua vellesa fos cruel homayer de la sua ffilla, ne ensutzar les mans en hun seu familiar, ans li plagués en altra manera sesar la sua hira, axí com es de fer-los star en presó, e aquí star tant fins que agen plorat llur peccat. E aquestes e moltes d'altres paraules li anà la santa dona dient, en tant que, revocat son pensament, manà que en presó fosen mesos, e aquí gordats ab molt desayre, fins a tant que ell alre desliberas de ells; e axí fonch fet, com la vida llur encativada e en continues lagremes e molts lonchs dejunis més que a ells no fore mester stigueren. E *(f. XLVIII v.°)* stant axí Johanoto e Spina en vida axí dolo-

rosa, e pasat ja un any, sens que Curado neguna cura d'els no avia aguda, s'esdevench que l rey en Pere d'Aragó, per trachte de micer Johan de Proxida, rebellà e tolgué el rey Carles la hilla de Sicillia; e sabuda la nova per Curado, com gibelí, feu gran festa. La qual Johanoto, sentint que un de aquels qui en guarda l'avien, gità un gran sospir, dient: «Oyme, mesquí. Pasat ha .xiiij. anys que jo són anat exarat per lo món esperant aquesta jornada, la qual ara es venguda com jo may pus no sper aver be, ans sper morir miserablement en presó». E, hoit asò per lo guardià, estech pensant, e aprés dix: «Digues, Johanoto, e que munte a tu so que los grans Reys e senyors fan en lo rechne de Sicilia, ne en les altres parts del món?» Al qual Johanoto respòs: «Sert, a mi par que lo cor me degue esclatar com pens en açò que l meu pare avie a ffer en aquell rechne, si be yo era là donchs petit infant com d'aquell fugí, mas puys recorde-m que jo ll viu senyor en lo temps del Rey Mamfre». E com dix la guarda: «E qui fou ton pare?» «Lo nom del meu pare, dix Johannoto, pux jo d'uy més manifestar, pus me veitx posat en tal perill, lo qual jo no entenia a manifestar. Ell fon anomenat, e encara, si viu es, à nom Arigueto Capace, e jo no é nom Johanoto, ans he nom Mamfre; e no dupte gens que si yo fos fora deací e tornas en Sicilia, que no hagués encara gran loch en aquell Rechne.» E lo valent ome, sens pus interogar-lo, al pus tost que posqué totes les damunt dites paraules recità a micer Curado. Lo qual, aprés les ach hoides, al pus prest que pusqué se n'anà a madona Baritola, e plasentment li demanà si ella negun ffill avia de Arigueto qui Mamfre agués nom, a les quals paraules la dona respòs playent e sospirant que si lo major fill que del seu marit avia agut fos viu, que axí aguera nom, e seria de etat de .xxij. anys. E, asò hoint, Curado entené que aquest devia eser, de les quals paraules en lo seu animo *(f. XLIX)* hach gran consolació, pensant que si axí era, ell poria fer una gran misericordia, car ell lo poria traure de presó e donar-lo per marit a sa filla Aspina. E per ço sacretament ell se feu vanir Johanoto, e, aquell apart pres, lo interrogà si era ver que ell fos Mamfre, fill de Arigueto Capace. E, açò otorgat per Johanoto, aprés li dix: «Joanoto sabs quanta he quala es la inguria que tu m'às feta per la mia ffilla, jo trachtant a tu axí amigablament com un servidor se deu trachtar. E tu devies a la mia honor e a les mias coses sercar honor e profit; e si axí ho agueses fet no fores vengut en sò que es vengut, perquè agueres merescut que, si la mia pietat no fos stada, t'agués fet matar. Mas pus que es axí com tu dius que sies ffill de gentil hom e de gentil dona, jo t vull traure de la captivitat en que stas e en una hora la tua honor e la mia vull tornar en so propri loch. E açò per tant com Aspina la tua amorosa e ffilla mia es vidua e à gran dot e bo, les costumes de la qual tu sabs, e per senblant sabs qui es son pare e sa mare, e del

present stat no dich res perquè jo son dispost que pus ella desonestament es stada amiga tua, que ara honestament sia ta muller, que en guisa de ffill meu ab ella matexa e ab mi axí com a tu plaurà stigue». E, dit asò, ell se mirà Johanoto, lo qual viu tot alterat e mudat de collor, axí com aquell qui per raó de la presó avia soferit gran desayre; mas tot asò no li avie tolta la gran amor qui avia a Aspina, ne lo sentiment natural que Deus li avia donat, ans ab cor valerós ferventment començà a responre axí com aquell qui tots temps avia desigat asò que Curado li offeria de fer e dix: «Curado, ne cobegança de senyoria ne desitg de dinés teus, ne voluntat de res del teu, ne fer-te trasió, no m'induhí may en fer sò que fet he, sinó sola amor que he aguda a la tua ffilla, la qual am més que cosa qui vischa, e no penses en neguna manera que jo may aga amada ta ffilla desonestament, ans tots temps la amí ab tota honestat; la qual cosa tu no devies penre axí cruelment com às; car, si be pensaves les coses que tu ne ls altres omens *(f. XLIX v.°)* vels aveu fetes en vostre jovent, no agueres aguda per tant crua ne per ta mala la amor de mi, ne de Aspina, ffilla tua; per la qual jo he a sobirana gracia tot quant per ella pas, ne he pasat; ne t pens que, per molt que m faces, jens per sò jo t vulla mal, ans tots temps amaré, tot quant de ella serà ne ab ella aurà deute ne amistat, e avet-ne así tota ma voluntat. Del matrimoni que dius que vols consentir entre mi e ta filla, dich-te que si m tengués per dit que u degueses consantir, lonch temps ha que per ma part te fora stat demanat; mas tant ne serà ara pus car, com me pens que per voluntat de Deu e a ta requesta ho às demanat. E si no às aquella voluntat que dius, tant me serà menys dolor, car ja me n'estich ab aquexa confiança, e tots temps que t serà plasent fem tornar en la presó, e aquí tant quant te serà plasent me fe aflegir, car tant com jo amaré Spina, tant per amor d'ella amaré a tu, que s que tu m fases, e tots temps te auré en reverencia de pare e de senyor». Curado, avent asò hoit, se maravellà, e ab gran amor lo près fort ferventment, e pus car l'ach de qui avant que si fos son propi ffill; e per ço, levant-se en peus, l'abrasà e ll besà stretament. E, per dar millor spatxament a la cosa, comandà que aquí fos menada Spina, la qual era tornada en la presó magra e sequa e trasfigurada e mitg dibula, e senblant era Johanoto, qui paria hun altro home; los quals en la presencia de Curado fferen sposalles per paraules de present segons la nostra husança. E aprés alguns jorns, sens que nenguna persona no n sentí res, los donà recapte de tot sò que mester los fou. E aprés li parech que en tot cars del món devie donar part de la llur alegria a lurs mares, qui de tot sò que seguit s'ere encara no sabien res. E encontinent tramès per la sua dona e per madona Beritola, a la qual dix: «¿Que donarieu vos, madona Baritola, si yo feya lo vostre ffill major marit de una de les mies filles?» A les

quals paraules madona Baritola dix: «Micer Curado, jo en asò no poria alre dir sinó que us seria de més tenguda que no són de sò que fet m'avets. E retent*(f. L)*me vós mon fill en la manera que m dieu, revocareu la mia sperança, la qual per perduda avia». E, plorant molt tendrament, callà. E lavós dix Curado a la sua dona: «E a vós, muller, que us en paria si yo us dava hun tal genre?» «No tant solament, senyor, dix la dona, aquex qui es gentil hom e de bona natura, ans encara hun ribalt pus a vós sie plasent, car si a vós plau si s fa a mi». E lavós dix micer Curado: «Jo m tinch per dit que en breus dies jo us faré alegres de asò que dit vos é». E, veent ja los aymans honorablement vestits e aresats, e en lur forma tornats, demanà a Mamfre: «Quina serie la tua alegria sobre aquesta que às, si tu veyes la tua mare?» A les quals paraules respòs Mamfre: «La sua ventura no m lexe creure que tant age viscut que tal jornada agués vista; mas pur si axí era subiranament me seria cara la sua vista, car encara per lo seu consel cuydaria recobrar gran partit del meu stat en Sicilia». E lavós Curado feu venir cascuna de les dones, les quals feren maravellosa festa a la novella sposa, maravellant-se fort quina spiració de Deu puria eser stada que Curado agués aguda tanta benichnitat que ab Johanoto agués fet matrimoni de sa ffilia. Al qual madona Baritola, per les paraules que Curado avie dites, començà a reguardar Johanoto; e, per dret sentiment maternal, alguna remenbrança li avench de la sua jovenil etat. E, sens sperar-ne altre demostrament, ab los brasos uberts lo corech abrasar al col; e la sobre abundant alegria maternal no permeté que li posqués res dir, ans tots los sentiments corporals li cloguéren, en tant que casi morta en los brasos de son fill caygué. Lo qual se maravellà molt d'asò, axí com aquell qui moltes voltes l'avia vista en aquell matex Castel e may no l'avia conaguda per mare; mas ab tot axò conech l'ayre maternal per la sua present vista. E, tenint-la en los brasos lagramegant, les mans e la boqua li besà moltes voltes *(f. L v.º)*. E aprés madona Baritola, per la dona de micer Curado, e per Spina, sa nora, fou tornada, donant-li tots aquels remeys qui necesaris foren per tal accident, e aprés ach recobrades ses forces, tornada de cap primer per son fill, ab moltes lagremes e paraules plenes de materia piadosa, e mil voltes o més aquell jorn l'abrasà, e l besà, e ell a ella reverentment, e ab sobirana amor e honor la comfortà. E, aprés que s foren reposats, ab gran consolació recitaren, la hu al altre, la ventura qui seguida ls ere; e, aprés que la hu a l'altre agueren la llur vida recomtada, fforen aquí tots los amichs e parents de Curado, per los quals ell avia ja tramès, als quals notiffichà sò que fet avie, ne com, ne en quina manera s'ere saguit; e aquí hordonadament feren be la festa, parlà Mamfrè e dix: «Curado, vós aveu fetes enverç mi moltes coses, per les quals jo són tengut a vós més que si foseu

mon natural pare, car vós aveu longament honrada ma mare, e aquella trachtada com si fos vostra propia mare, e per semblant aveu ffet e feu enverç mi hobres de ffill natural, no perquè ella ne yo vos o agam merescut, mas per vostra benichnitat e bonesa; e per ço us soplich que us placie complidament vullats fer a mi festa alegra, e asò us dic que s placie trametre per un meu frare, lo qual micer Gaspar Doria té com a servent, al qual, axí com dit vos é, ell près ensemps ab mi anant en cors; e de lavors ensà à tengut a ell e a mi, e a una dida qui à nodrit lo dit frare meu, tots temps per servents e per catius; e aprés vos placie trametre hun hom en Sicilia per informar-vos plenament del stat del país, e per senblant d'Arigueto pare meu, e per saber si es viu ho mort; e, si viu es, en quin estat es, e de totes coses plenament informat, prestament retorn a nòs». De les quals coses Curado fou molt content, e sens negun lagui dues discretes persones en tals affers tramès, una en Jenova, e altra en Sicilia. E aquell qui en Jenova anà trobà micer Gaspar Doria, e de part de micer Curado diligentment lo saludà, pregant-lo que li volgués trametre Ascaciato e a una sua sirventa *(f. LI)* nodriça del dit Ascaciato, e hordonadament lo comtà tot sò qui esdevengut s'ere entre Mamfre e sa ffilla, e per semblant de sa mare. De les quals paraules micer Gaspar se maravellà fort, com hoí so que lo misatger li deye, e li respòs: «Jo desitg fer per micer Curado sò en que ell tropie plaer, tant com per negun altro home qui vischa huy; e es ben ver que jo he en casa mia lo fadrí que tu demanes, lo qual ha ben .xiiij. anys, e per senblant una sua mare, los quals jo li trametré mol volenterosament; mas dir-li en de ma part que s guart de no aver masa cregudes les paraules de Johanoto, lo qual tu dius que huy se fa anomenar Mamfre, asò per tant com ell es masa pus malvat e pus sabent en falsia e en tot mal que ell no s pense». Açò dit, e ffeta honor al bon hom qui de part de micer Curado hi era vengut, si feu secretament aparellar la dida, e aquella cautelosament exeminà d'aquest fet. Avie enperò ja hoida e sabuda la nodrisa la nova de Sicilia, e, sentint que Arigueto era viu, gitada deffora la por que fins lavors aguda avie, hordonadament tot lo fet li comtà e li mostrà per qual raó avie tenguda la manera que servada avie. Micer Gaspar, vaent que la raó de la dida se convenie ab la raó de micer Curado, obtimament donà fe a tot sò que dit li avie, e, axí com aquell qui era ome molt industriós, per altre via sen volch encara informar, e saber si era exit de la presó Arigueto. E, sabut tot lo fet, gran despler ach de les injuries que fetes avie als fadrins, e del mal trachtar que ls avie fet; e, donant-sen gran vergonya, per esmena de sò qui era stat, una de les sues filles, de etat .xj. anys, li donà per muller, ab gran dot, conexent que, pus Arigueto era viu, no pudie eser meyns que aquell no fos un gran hom en Sicilia. E aprés asò fet, ab una gran festa

que feu del dit matrimoni, l'infant e sa filla e la dida e l'embaxador de Curado ab ell ensemps *(f. LI v.º)* mès sobre una galiota ben armada, e anà-sen a Larissi, hon fou rebut per Curado, ell e tota sa bargada, honorosament; e encontinent se n'anaren en un castel de Curado, no molt lluny de aquí, hon la gran festa era aparellada. E pensau quina ne qual fou la festa, ne l'alegria dels dos frares, ne de la feell nodrisa qui ab tanta diligencia e tant industriosament los avia nodrits, ne quala fou la festa qui per tots fou feta a micer Gaspar Doria, ne a la sua filla, ne d'els ab ells, e tots ensemps ab micer Curado, cert no seria negú qui per letra o posqués spacificar; e per ço ho jaquesch a vosaltes esmaginar. E, perquè la ffesta agués bon compliment de la alegria, Nostro Senyor, qui es donador de totes les gracies, volch trametre en aquella saó lo misatge qui era anat en Sicilia, lo qual resità la vida e la salut e lo bon stat de Arigueto Capaça. Lo qual comtà, entre les altres coses, que, stant ell en Catania, gardat per lo Rey Carles en presó, quant la remor contra lo Rey Carles se mogué, lo poble, ab gran furor, corech a la presó, e aucieren les guardes, e l trasqueren deffora, e aquí, com a capital enemich del Rey Carles, l'avien fet capità llur, e lo Rey Carles e tots los francesos avien morts. Per la qual cosa ell ere vengut en sobirana gracia del Rey en Pere d'Aragó, e ell e tots sos bens staven en molt bon estat, que com ell sabé que ell era vengut, que ab gran honor l'avia rebut. E per la sua venguda havia feta inextimmatble festa, e aprés tantost avia hordonat trametre per ells una sagetia ab alguns gentils homens, la qual venia aprés d'ell. E, dit açò, e largament feta relació de tot quant avie fet, aquest fou rebut ab gran alegria, e escoltat ab maravellosa festa. E, avent alguns de sos amichs al encontre, anaren als gentils homens qui per madona Baritola e per Mamfre venien, e aquells alegrament reberen, als quals la dona e Mamfre, e tots los altres ab tan gran alegria reberen, que may senblant no fou vista a abans que a menjar se posasen, de part de Arigueto los saludaren al mils que pogueren ne saberen. E a Curado e a la sua dona regra-*(f. LII)*ciaren la honor que feta avien a la sua dona e a sos fills, offerint-se per part de Arigueto a ffer per llur honor tant quant a ells sia plasent. E, girant-se a micer Gaspar Doria, li digueren que lo servey que ell avie fet a micer Arigueto no era pervengut a les sues orelles encara, per la qual raó ells de sa part no li deyen res; mas bé eren certs que si ell ó agués sabut, que ab aquelles gracies qui s pertanyien li n'agueren regraciat, axí com aquell qui a sos fills avia feta gran honor e servey. E, no contrastant que ls agués tenguts per servidós e per catius, aprés a la festa de les sposalles menjaren. E no tant solament feu festa micer Curado aquell jorn a son genre e a sos parents e amichs, ans a molts d'altres. E aprés que reposat agueren alguns dies, e parech a madona Baritola e a Mamfre e a

tots los altres, de dever-sen anar, ab moltes lagremes de Curado e de madona sua, e de micer Gaspar Doria, sobre la sagetia muntaren, e ensemps ab les dues nores sen partiren. E, havent bon vent, prest en Sicilia pervengueren, hon ab gran festa de Arigueto tots ensemps los fils e les dones pervengueren en Palerm, on foren rebuts ab gran festa per lo marit, e per tots aquels qui ls conexien, e stigueren ab gran honor, avent sguart enverç Nostre Senyor de la gracia que ffeta ls avia. E ab gran consolació entre ells en per tots temps de llur vida estigueren.

NOVELLA SETENA

La filla del Soldá, tramesa a marit al Rey de Garp, en spay de pochs dies vench en diverses achcidens e en mans de viiii. homens, dels quals moriren la magor part: e darerament per poncela fonch restituida al pare e per poncela la doná a marit.

(F. LII v.º) En poch estech que la novella de Emilia no faés moure la compassió de les dones, per los carsos de madona Baritola, en moltes lagremes. Mas aprés que en aquella agueren donada fi, plagué a la Reyna que Pamfilo seguís la sua; per la qual cosa ell, qui molt obedient era, començà e dix: Mal envides, plasens dones, se pot per nosaltres conexer sò que per nosaltres fa. E axí com moltes voltes avem poscut veure, molts stimam que si ells tornaven richs, e sens deligencia podien viure, no tant solament ab humils pregaries ho demanarien a Deu, ans, sens rebugar nengun trebal ne perill, ensercarien de aconseguir sò qui en aquelles, de qui vosaltres haveu recomtat, se esdevingué semblant a molts d'altres de baix stat, qui en mil perilloses batalles han permeses metre llur sanch, e de llurs frares, e de llurs amichs, per pugar a la altesa dels Regnes o senyoria d'aquells. E aprés que en aquella ab sobiran trebal són pugats, àn sentit e conagut que en ells e en les taules Reyals se bevia lo varí; e molts ne foren qui la força corporal, e la belesa, e certs hornaments, ab molt ardent apetit desijaren, e, abans que aguesen res obtengut, veren que ells e les llurs coses eren de mort, o de dolorosa vida ocasió. E per ço com jo particularment de tots los humanals desigs no poria parlar, aferm que nengú no pot eser ab ferma seguretat de affortunats casos sagur, axí com pels vinents e pels pasats pot eser vist; perquè si dretament provar volguesem açò, e pendre e procehir si ns degueren dispondre en pendre aquell bé, lo qual Ell sol conexer, e pot donar. Mas per ço com los homens de variables coses se suspiten, e desigen e stan en grans trebals e peccats; e vosaltres, per semblant, gracioses dones, sobiranament

pecau en una, ço es, en desigar eser belles, en tant que no us basta la belesa que la natura us ha consentida, ans encara ab maravellosa art cercau crexer aquella; e per ço m plau de recomtar-vos com desaventuradament *(f. LIII v.°)* a la belesa de una Sarayna en pochs anys covench fer nou vegades novelles noces.

Gran temps n'à pasat que en Babilonia fonch un Soldà, lo nom del qual era Baminadab, lo qual feu en sos dies molts actes cavalerivols, per los quals entre los vivens era dels pus benaventurats. E entre les altres benaventurances que avia, si era que avia molts fiyls mascles e de fembres, entre les quals avia una ffilla apellada Alatziel, la qual per tots aquels qui la veyen era tenguda per la pus bella fembra qui en aquell temps visqués en lo món. E per ço com en una gran vichtoria la qual avia aguda contra Alarbs, qui damunt li eren vanguts, li avia ajudat maravellosament lo Rey del Guarb, lo qual per special gracia li demanà per muller la dita Alatziel, ell agradablament la li otorgà. E vengut lo tems de les noces, e lo Soldà aparellada la sua filla honorablament de molts richs aparellaments, axí de vestits com de joyes, e d'altres coses necesaries per son noviatge, e ab companyia molt bella, e molt notable, la mès en una nau molt ben aparellada, e, donant-li licencia, près son comiat. E vengut lo bon temps e los marinés donada vela, se comanaren a Deu. E, exint del port de Alexandria ab bon vent, navegaren fins tant que ja pasada la ylla de Serdenya eren pervenguts, e en breus dies pensaven eser a la fi de llur viatge, se esdevench un jorn que axí com los vents fortunals àn acostumat de fer, se levaren molt grans, qui casi perien més cosa miraculosa que no acostumada; als quals donaren innumerables trebals a la dita nau on la dona era, en tant que los mariners se tenien per perduts. Mas pur com a valents omens, tota art e totes forces amprades veent-se de infinida mar combatuts, per spay de dos dies e dues nits, e ja començada la terça, los mariners, fora de tot arbitre, e no sabent hon ne en quals mars se fosen, qui per la gran foscha que feya, qui per la gran fortuna que avian correguda, tot l'art de marinatge avien perdut. E anant axí, no vaent *(f. LIII v.°)* sinó nuvols e mar, ells sentiren ferir la nau sobre la illa de Malorquas, a la qual cosa no vaent negun remey a la llur restaurasió, cascú enserçà si algun remey pogueren trobar en scapament de llurs persones, en tant que fou acordat entre ells metre la barqua de panescam en mar. E de ffet en aquella muntà lo patró, e aprés tots los altres, no guardant honor la hu al altre, ans ab los coltels en les mans contra qui digués que no y entrasen, no recordant als uns ne als altres de la Reyna Alatziel. E, cuydant campar a la mort, en aquella vingueren. E aprés que tots foren dintre la dita barqua e volgueren anar la via de la

terra, abandonada la nau, la qual romania tota huberta, e en aquella la dita Reyna sola ab les sues dones sens pus, era en aquell punt encara la gran fortuna fort horitble, per la qual la dita barcha, anant en terra, se trebuchà, hon tots los damunts dits, cuydant escapar, sens restauració nenguna moriren; e, romanent la Reyna Aletziel en la dita nau, faent-se a la cuberta e vaent-se la mort veyna, e aquella sperant, la nau del tot entrà e'n una petita plaga se acostà, on tota la nit stigueren abandonades per morir; e vengut lo jorn clar, e la fortuna recesada, e la mar queda, la dona, qui mitg morta era, alsant la testa, axí torbada com stava, començà a cridar adés hu, adés altre de sos servidors, e, no sentint-ne respondre nengú, ne vehent-los anar per nau, se maravellà molt. E, espantada de sò que veya, levant-se en peus, les dones qui en companyia sua eren, e les altres fembres totes viu jaure, e adés la una, adés l'altra somogué, e poques ne trobà qui sentiment nengú aguesen, ans, per gran congoxa e por que avien aguda, s'eren mortes partida d'aquelles, per la qual raó a ella vench molt major por que d'abans no avia. Mas noresmenys strenyent-la la necessitat, per ço con sola s veya, no conaxent ne sabent hon era, stech molt torbada, e pur tant les cridà, que aquelles qui vives eren feu levar; e trobades aquelles e no sabent los homens que s'eren fets, e veent la nau en terra uberta e plena d'aygua, ab aquelles ensemps dolorosament començà a plorar. E ja era hora de nona ans que nanguna persona sobrevingués en aquella part qui ajudar-li *(f. LIIII)* posqués, fins a tant que asats pres de pasada ora de nona passà un gentil hom appellat Pericó de Soldevila, qui vinent ab alguns seus familiars, vaent la nau en terra, sobtosament smaginà ço que era, e comandà a hu dels seus servidors que encontinent muntas dalt per encercar si en la dita nau trobara alguna cosa. E lo familiar, posat que ab gran difficultat ho agués a ffer, si muntà en la nau, hon trobà la dita Reyna, ab aquella poqua companya que avia, sota lo castell de proa. Les quals viu star totes consiroses, e plorant agrament li demanaren misericordia. E, aprés, avisant-se que no eren enteses, ab signes al mils que posqueren li mostraren la llur desaventura. E lo familiar, al mils que poch, reguardades totes les coses, ho comtà a Pericó de Soldevila; lo qual prestament feu devalar totes les dones de la nau ensemps ab les coses pus precioses qui dins eren ne aver-se pogueren, e ab ellas ensemps se n'anà en hun seu castel; hon ab precioses viandes, al mils que poch, les confortà, lo qual comprès, per los richs arresaments que trobà en la nau, que aquesta devia esser alguna gran dona, e aquella entre ellas encerchà, la qual encontinent conech en la honor que li veya fer a les altres. E, no contrastant lo gran mal e affany que avia pasat del mal de la mar, li parech la pus bella dona que may agués vista, per la qual cosa Pericó desliberà que si marit no avia la

prengués per muller; e, si per muller no la posqués aver, pensà de voler aver sa amistat. Era, emperò, Pericó, home de fera vista e molt rebust; e per spay de alguns dies avie feta servir molt be e honorablement la dita Reyna, la qual, aprés fou confortada, vaent-la ultra mesura pus bela que d'abans no era, e dolent-se per semblant com entendre no la podie, ne ella a ell, e no podent saber qui fos, faent heccés de la sua amor, per la sua gran bellesa, desmesuradamant ab achtes plasents e amorosos, la volch girar de fer-ne sens nagun contrast a son plaer; mas, no contrastant que ell fes axò, ella reffusava tots temps la sua amistat carnal; e tant com més la refusave, e tant més se encen*(f. LIIII v.º)*nie la amor de Perichó. E com la dona agués ja aquí per alguns jorns aturat, e sabés que per fer-se conexer no scapave que no agués a ffer, per força ho per amor, a la voluntat de Pericó, molt se n'entristà; mas, axí com aquella qui era dona de gran coratge, preposà de sofferir tot quant posqués, per seguir la miseria de la sua fortuna; e, vaent que contrastar no y podie, preses a un depart les sues dones, en aquelles comandà que no fos neguna qui per cosa en lo món denuncias ella qui era, si donchs no era en loch hon valer li posqués; e aquelles comfortant, pregà que la llur castedat volguesen conservar, afermant-los que ella avia en preposit que may sinó lo seu marit no la gaudirie. Per les quals paraules les sues fembres humilment li prometeren servar sa demanda e s'hofferiren promtes de tot llur poder en servar sos comandaments. Mas Pericó, qui de jorn en jorn més s'escalfave, e com més la veye més la cobejave, vaent que ella dilatava que a sa voluntat no volia consantir, deslliberà fer-ho per força. E veent algunes vegades que la reyna sabia bo lo vi, axí com aquella qui no l'avia husat, sagons la sua ley, pensà que laugerament sen torbarie; e per ço dissimulà de no curar-se de sò que li acostumave de dir, mas que tant solament volie fer una bella festa, per un sopar, en la qual feu venir la dona ab moltes d'altres; e, lo sopar aparellat, ell hordonà, ab aquels qui la servien, que de moltes maneres de vins mesclats li donasen a beure. Los quals ò fferen bé obtimament; e ella, qui d'asò no s guardava, per la plasenteria del beure, més ne près que a la sua necesitat no era hops; perquè, tota adversitat oblidada, vehent algunes dones balar a la guisa de Malorques, començà a balar a la guisa Alexandrina. La qual cosa vaent Pericó, li parech que alò era vahí de sò que ell demanave; e que ja ella no s podie escusar de no eser enbriaga, tots temps continuant-li lo molt beure ab gran abundancia de confits, per gran spay de la nit la perlongà. E darrerament, partits los convidats, ab la dona sola se n'entre en la cambra, en la qual, pus calda de vi que de honestat, ans aquella posada a un depart, sens neguna vergonya, sinó axí com si fos una de les sues fembres domestigues, se despulla e s mès al lit. E *(f. LV)* Pericó, no

mostrant que la volgués cuytar, feu semblant de no curar d'ella. E, apagades les lums, prestament se despullà e de la altra part se mès al lit, e aquella amorosament près al braç, e sens nangun reteniment ne contradicció ab ella amorosament comensà a fer lo joch delitós; la qual, aprés l'ach començat, no contrastant que may agués provat en quina ne en qual manera los homens acostumaven de jugar ab les dones, casi penident-se com tant ho avia refusat ne dilatat, per algunes voltes aquell començà anvidar, e posat que de lengua no u sabés dir, per semblança ho mostrava. E aquest gran plaer de Pericò durà tota aquella nit. E la fortuna, la qual no era contenta encara d'ella, no s volch asegurar per fer-la muller de Pericó, ans volch encara que fos amiga de molts d'altres, segons oirets. E, stant axí, s'esdevench que Pericó, havent hun frare de etat .xxv. anys, bell e fresch e ben acostumat, apellat Marato; lo qual, vista la dona, li plagué més que dona que jamés agués vista, parent-li, segons los acctes que n'avia poscuts veure, dona qui en tots sos fets era molt plasent. E, pensant que si d'ella desijava nenguna cosa no la li tolria sinó la sollempna guarda que Perichó li feya, car en altra manera la dona era molt contenta d'ell, segons sò que li mostrava, de la qual cosa Pericó caygué en hun cruel pensament de gelosia. E, stant cascuns en aquesta manera e ab llurs congoxes e basques, aribà per ventura en lo port de la ciutat una nau caregada de mercaderia per anar en Romania, en la ciutat de Carensa, de la qual dos jovens jenovesos eren patrons; e stant aparellats per anar-sen, com fos bon temps, Marato feu nolit d'ell e de la dona per muntar ab la dita nau la nit saguent. E, açò fet, la seguent nit se n'anà a casa de Pericó, lo qual de res d'ell no s guardava. E, descuydadament, ab alguns faels amichs e companyons als quals avia revalat ço que volia fer, e aquells requests *(f. LV v.°)* que li ajudasen e ab ell ensemps hi fosen, liberalment lo y atorgaren, e ab aquells ensemps en casa de Pericó se amagaren; e pasada gran part de la nit, uberta una dona la porta de la cambra on dormia Pericó e la dona, ells se n'entraren e mataren lo dit Pericó; e la dona, vaent açò, agrament se dolgué de la dita mort, a la qual menaçaren que si alre deya la mataren. E, presa la major part de les pus precioses coses que Pericó avia, sens esser sentits, prestament a la mar se n'anaren, e encontinent en la nau montaren Marato e la dona. E sos companyons, pres son comiat, de continent s'entornaren. E los marinés, avent bon temps e fresch, feren vela per fer llur viatge. E la dona, vaent la mort de Pericó per ella esser venguda, amargosament començà a plorar e fer gran dol, veent la sua fortuna no esser passada encara, a la qual Maroto començà a confortar al millor que posqué, e ab ses blanes paraules dolçament la induhí a sa voluntat. E ja la dita dona stava dommestiquament ab Maroto e Pericó avia hoblidat, com la fortuna li aparellà nova tristicia, no contenta

de les passades. Ara s'esdevench que per la gran belesa que ella avia, sagons ja us avem dit moltes voltes en la present istoria, que molt se enamoraren d'ella los dos jermans patrons, e, totes altres coses oblidades, solament entenien en servir a ella, guardant-se molt que Maroto no se n'aperçabés. E, sabent entre ells que la hu e l'altre n'eren enamorats, se acordaren que ells abdosos fesen amor comuna de la dita dona e que sen servisen, sens que entre ells no n'agués questió, ans fos axí comuna com era lla llur mercaderia. E per ço acordaren entre ells de matar Maroto, qui gran nosa los feya. E anant un jorn la nau a la vela, e faent gran via, Maroto stant a l'orla e mirant en la mar, per los dos germans fonch lançat en mar, on, abans que per negú fos regonagut, fou la nau lunyada més de una milla. E, vaent que no era per recobrar lo dit Maroto, fonch abandonat. La qual cosa sentida per la dona, e no vaent manera de poder-lo recobrar, nova dolor, novels turments e greus pensaments li entraren al cors *(f. LVI)* per los quals extremament ere congoxada, per lo confort de la qual los dos aymans encontinent vengueren e ab dolces paraules e grans promeses la comfortaven. E, posat que ella poch los entanés, se dolie axí de la perdua de Marato com de la desaventurada fortuna sua, de la qual se planyie fortment; e ells, trebalant en sa consolació a recobrar, continuament la amonestaven al mils que podien. E, aprés de molts sermons, com una e altra volta ab ella aguesen parlat, parent-los que casi la aguesen aconsolada, vengueren a raonament entre ells qual d'els la sen devie primer menar e ab ella gaure. E, volent cascú eser primer, no podent-sen entre ells concordar, primerament ab paraules greus e dures baralles començaren, entre ells se ensené la hira, en tant que la hu anà contra l'altre, e tants colps ensemps se donaren que aquels de la nau no avien poder de partir-los, ans tant fort se feriren que la hu covench morir, e l'altre, molt malament nafrat de greus colps, vench pres de semblant specia, la qual cosa desplagué molt a la dona, axí com aquella qui, perduda la consolació de aquels, se trobava sola, e d'altra part avia gran por que la ira dels amichs e parents no vingués sobre ella. Mas Deu no volch que axí fos, ans, aprés pochs dies, la nau aribà a Clarença, hon lo farit fou de mort desliurat, e aquí ensemps ab la dona devalà en terra e ab ell anà star en una casa. E sobtosament la ffama de la sua gran belesa anà per la terra, la qual fama pervengué a les horelles del princep de la Moreya, lo qual ladonchs era en Clarença vengut, lo qual, desigós molt de veure-la, l'anà veure, e, aquella vista, ultra la fama que n'avia hoida dir, li parech molt pus bella. E axí fort d'ella se enamorà, que en altra no podia pensar; e, avent hoit en quina guisa aquí era venguda, se avisà com la poria aver, e, cercant manera, tant tost los parents del ferit ho saberen, e, senç pus sperar, en continent la li trameteren, la qual fonch al princep *(f. LVI v.º)* sobiranament cara, e

a la dona parech eser stat granment son ben avenir, per ço com li paria eser fòra d'un gran perill; e aprés fonch ab ell e l'ach ben vestida e aresada a la costuma Real, al princep parech molt pus bella que dabans no era, e pus cara l'ach que dabans no avia. E parech-li be dona de gran affer e de gran stat en tots sos ffets e costums, car en altra manera no podia saber ne sentir d'ella ne de son stat que n'era, per la qual cosa la sua amor en ella redoblà, e molt honórablement la tingué, no en guisa de amiga, mas en guisa de primera muller sua la trachtava. E aprés que un poch de temps ach stat en aquell sojorn e fou retornada en son esser, qui per lo desayre qui avia pasat, qui per la mar, qui per los desplès que avie aguts de la mort de Pericó e de la mort de Morato, e per semblant per la mort del patró de la nau, reconortada de tot asò, sol aquella no parech que ffos, ans fou tall que per tota Romania n'avien que parlar. Per la qual cosa lo duch de Atenes, jove e bel, e prous home de sa persona, amich e parent del princep, vench desitg de veura-la; e mostrant que l venia visitar, axí com avia acostumat de ffer algunes vegades, ab bella e molt honorable companyia sen vench a Clarença, hon onórablement fou rebut ab gran festa. E aprés alguns dies lo duch vench a raonament ab lo princep de la bellesa de aquesta dona, demanant-li si era axí maravellosa cosa la bellesa de aquesta com se deye per tota Romanya. Al qual lo princep respòs: «Mon frare, molt més que no u dieu hi à, mas d'asò no vull cregats nagú sinó vos matex». E, partint de aquí ensemps, se n'anaren là hon ella era; la qual, sabuda la venguda de ells abdosos, axí com aquella que ben era acostumada, ben aparellada e ben aresada los resebé; e en mitg d'els abdosos se va aseure, no podent se raonar ab ells per no eser entesa la sua lengua. Perquè cascú d'els axí com a maravellosa cosa la guardaven, e majorment lo duch, lo qual envides podie creure que fos cors mortal, no duptant-se de l'amorós esguart que ella avia, ab *(f. LVII)* lo qual se bevie la sanch e l'enteniment de la gent que humillment volia guardar, per la qual raó ardentment fou enpatxada. E, enamorant-sen fortment, aprés que d'ella ensemps ab lo princep sen fou partit, e ach spay de poder pensar, pensà com tant bela cosa lo princep sobre totes les altres persones avia aguda al seu plaer. E, aprés, molts d'altros pensaments ach, per los quals hon més pensava e més se encenie lo foch de la sua tendra amor, en tant que la sua honestat apart posada, deslliberà que, que s que lin dagués esdevanir, ell encercas manera de poder-la aver. E, diligentment encercant com se farie, no li parech agués manera que s pusqués fer, eser bo gordant la gran custodia en que lo princep la tenie, si donchs lo princep no matave. Per la qual cosa feu venir a sí un sacret e molt gran familiar cambrer del princep, apellat Curiaci, e en aquell sacretament revellà tot son desig; e, trachtat d'asò que avien a ffer, enconti-

nent tot los seus cavals feu metre a punt, faent semblant de voler partir; e, aviada tota sa companya, la nit vinent, ab hun seu companyó, armats se materen detras lo lit de Curiasi, dins la cambra del princep, hon ell viu una hora de la nit que per la gran calor que feye lo princep tot nuhu stave sobre lo lit, e per semblant la dona. Avie en la dita cambra una finestra poqua, la qual mirave sobre la mar; e, vist asò ensemps ab son companyó, lo qual d'abans avie informat de so que avien a ffer, quedament anaren per la cambra fins a la finestra, e aprés, tornant al princep, aquell ab un coltel feriren per mitg dels pits, entant que de la altra part lo pasà; e, aquell mort, prestament lo prengueren e per la finestra lo lançaren. Era lo palau sobre la mar molt alt, e d'aquella part no avia nangun enbarch de res que contrastas que so que lansaven no n'anas en mar sens sentiment de alguna persona: perquè vench axí com lo duch avie ja acordat. E fet *(f. LVII v.°)* açò lo companyó del Duch, prestament près un caputxó, e, lansant-lo sobre la boqua de Curasi per ço que cridar no pogués sobrevengut lo duch, prestament lo ofegaren, e, aquell mort, per la finestra hon avien lansat lo princep lo lançaren. E, açò fet, manifestament conagueren que ne per la dona ne per altri sentit no era stat. E lavors près lo Duch un lum en la mà, anant enverç lo lit hon quedament dormia la dona, e, descobrint-la, la reguardà tota; e, aprés l'ach vista e mirada, sobiranament la lohà, e si vestida li avia peraguda bella, sens conparació despullada li avia paregut molt pus bella. E, sens penedir-se del peccat que avia comès, encara ab les mans sangonoses, al seu costat se colgà, e ab ella tota soniosa, creent que fos lo princep, se jagué. Mas pus que del lit se fonch levat, cridà son companyó ab gran pler, lo qual feu vanir quedament per pendre la dona, a fi que sens ramor per una falsa porta per hon eren entrats la trasquesen, e nllà muntasen a cavall. E, hon pus quedament pusqueren, ab tots los seus se meteren en camí, anant verç Atenes, hon aprés fou aribat; no en la ciutat, mas en un castell fora la ciutat qui sobre la mar mirave, la meteren. E la dona, pus dolorosa que de neguna altra cosa que fos stada may, se treballava; per [que] lo duch, qui desijós era de sa alegria, al mils que podia ni sabia la aconortava de sa tristicia, e li feya donar recapte honorablement d'açò que mester avia a sos ops ne a son delit. Ara veus lo matí saguent los canbrés del Princep, qui fins a hora de nona speraren que lo Princep se levas; mas, no sentint res, enpeses les portes de la cambra qui solament anlà eren tancades, entraren en aquella, e com foren dins, e nanguna cosa no vaeren, pensaren que amagadament en qualque loch fosen anats per llur esbatiment ell e la sua dona, sagons d'altres voltes avien acostumat; e, açò pensant, nengun altre pensament no s donaren. E, estant axí, s'esdevench que lo dia seguent un home foll entrà en la mar en la part

del castel hon geyen lo Princep e Curassi, e anant axí l'orat encontrà Curasi, lo qual pres per los cabels; e, segons costuma de ome fol, aquell menave tirant per la ribera de la mar, lo qual sens gran maravella fou conagut per molts, e, maravellats de açò, ab *(f. LVIII)* signes se feren menar là d'on l'avia tret, hon lo cors del Princep, ab gran dolor de tots aquells de la ciutat, fou trobat en aquell loch matex. E, ab aquella solempnitat que s pertanyia, aquell portaren al palau, e ab gran honor fonch sobolit fort honorablement. E, pensant entre ells qui podie eser stat cometedor de axí gran accés, veeren que lo duch de Atenes no se n'era anat axí cuytadament e amagada sens gran causa, e per ço estimaren que ell ho devie aver fet, axí com ere de veritat, e que se n'avie menada la dona. E per ço prestament elegiren llur Princep, e en la venga de llur Senyor diligentment enteneren, e ab tot llur poder la istigaren. E per ço tots los amichs e parents e servidors del Princep de diverses parts congregaren, e feren una gran e molt poderosa host pera anar contra lo Duch de Atenes. E lo Duch, per totes aquestes coses, en sa deffensió d'ell e de sa terra, moltes coses aparellà, en aguda dell qual vengueren molts senyors, entre ls quals fon tramès per l'emperador de Costantinoble, son fill, e Manuel, son nebot; los quals, ab molt noble companyia de jent, foren honorablement rebuts, e specialment per la duquesa. E, aparelant-se tot jorn de la guerra, un jorn la Duchesa, presa ora disposta, los feu venir en la sua cambra, on ab moltes lagremes e ab moltes paraules tota la istoria de la guerra ne com ne per què era venguda los comtà, mostrant-los com lo Duch, en despit seu, volia tenir aquesta dona per amigua; e, dolent-se de asò, los pregà que per la honor del Duch e per consolació d'ella volguesen tanir manera per metre en asò algun remey. E, sabut per los joves tot lo fet com era estat, ab bones paraules, al mils que pusqueren, la confortaren, metent-la en bona sperança; e, per ella informats la dona hon era ne hon stava, sen partiren; e, axí com aquels que la dita dona avien hoida loar de maravellosa belesa, la desigaren veure, e, sens fer senblant de asò que hoit avien, pregaren lo Duch que la ls mostras. Lo qual, mal recordant com n'avie mal pres al Princep per aver-la mostrada a ell, los promès de mostrar-la-ls; e encontinent hordonà que en un gardí del castel hon la dona stava fos aparellat un machnifich dinar e bella festa, hon lo sagon dia anaren ab fort pochs de llurs *(f. LVIII v.°)* servidors, e aquí per la dona foren rebuts ab maravellosa festa. E estant Constanti(noble) ab la dona, la començà a mirar, merevelant-se fort de la gran belesa de la dona, e affermant en si jamés tant bella dona no aver vista; e dix que per cert per scusat devie hom aver lo Duch com per una tal dona avie feta tració o altra desonestat. E, mirant la dita dona una vegada e altra, e pur cascuna refermant so que dit avie ne

pensat, li esdevench axí com esdevengut era al Duch. Perquè de la dona enamorat sen partí, e abandonat tot lo pensament de la guerra, no pensant sinó en quina manera la li porie tolre. Stant axí en aquest foch e axí cremant en amor, s'esdevench lo temps que ja lo Princep visitave les terres del Duch, e, aquelles calcigant, covench al Duch e a Constantí e a tots los altros, segons la horda que ls era donada, exir de Atenes per anar en sertes fronteres per resestir al Princep. E aquí estant, avent tots temps Costantí en l'ànima e en son pensament la dita dona, pensà que ara com lo Duch no era en Atenes, era temps de aver manera de parlar ab ella a son plaer; e, perquè agués manera de anar-sen, greument se feu malaut de la sua persona, e, obtenguda licencia del Duch e lexat tot son carech a Manuel, se n'anà Atenes, on, aprés alguns dies, parlant ab sa jermana, la mès en raonament del greuge qui pel Duch li era fet de la dona que tenia, dient-li que là hon ella volgués diligentment entenre en son remey, ell faria per manera que ella non staria pus ab enutx, car gran era lo desplaer que ell passava de son anutg, perquè avia per acordat de menarla-sen là hon alla u volgués. E la duchesa, pensant que Costantí per amor d'ella e no per amor de la dona faes asò, dix que molt li pleya, si emperò feye per manera que may lo Duch no sabés que ella en asò agués consentit, la qual cosa Costanti plenament li promès. E per ço la Duchesa li consantí en sò que fer volie, pregant-lo que al millor e pus secretament que posqués o faés. E, dit asò, encontinent Costantí feu armar una barqua e aquella tramès una nit al jardí hon stava la dona, e, informats aquels qui en la barqua eren de sò que fer devien, aprés ab alguns altres se n'anà al palau hon era la dona: e ab ell molts de sos servidors e companyons, axí com *(f. LVIIII)* los plagué, se n'anasen al gardí. E hu dels companyons de la dona hach ja huberta la porta qui exie a mar, e, fet senyal a la barqua, tots entraren e prengueren la dona e aquella meteren en la barqua; e, girant-se en aquells qui del Duch eren, los dix: «Amich, no sia negú qui s moga ne diga mot si no vol morir, car jo no són ací per robar al Duch la sua fembra, ne res del seu, mas per relevar la honta que fa a la mia jermana». E en asò no y ach negú qui tant ardiment agués qui guosas responre. E aprés Contastí muntà sus la barqua ab los seus, als quals comandà que donasen de rems e se n'anasen, los quals no semblava que vogasen, mas que volant se n'anasen. E lo dia saguent foren aribats en un loch apellat d'Egina, hon devalaren; e, reposant-se Costantí ab la dona qui la sua desaventurada belesa planyie, stigueren alguns dies, aprés dels quals muntaren en la dita barqua, anant la via d'un loch apellat Tios[1], hon stant e tement la reprensió del pare per

1) Hauria d'esser Chios o Quios.

la dona que amenada se n'avie, e per semblant tement-se que la dona no li fos robada, pensà Costantí còm en pus segur loch la pusqués metre. E, estant axí, planyie la dona cascun jorn la sua fort ventura, la qual Costantí continuament confortava; e, estant axí, e prenent cascun jorn son plaer, no tement-se dels aguayts que fortuna li aparellave, li avench que mentre que aquestes coses anaven en aquesta guisa, Asberch, que lavòs rechnave Rey dels Turchs e en continua guerra stave ab l'emperador, vench per ventura a les Mirres[1], hon hoí com Costantí ab una sua dona, la quall avia robada, sens negun proveiment stave a Tios, ab alguns lenys armats (perquè) acordà de anar là una nit quedament ab la sua gent, e axí fou fet, que entrats en la vila e aquella baregada, molts ne prengueren en llurs lits, sens apercebiment que ls enamichs fosen entrats; e ans que armes aguesen poscudes penre ne agueren morts molts; e, cremada tota la villa e presos ells ensemps ab tot so que penre posqueren, caregaren les naus e enverç les Mirres se n'anaren. Per la qual raó a Constantí covench fogir e abandonar la dona qui ensemps ab los altros *(f. LVIIII v.°)* fonch presa; hon, aprés que foren en les fustes, fou trobada per Asbech, qui ome jove era, lo qual sabé que aquesta era la bella dona qui durament fou presa en lo reyal lit on dormia Costantí, e subiranament fonch content de aver-la en son poder; e, sens nengun altre acort, per muller la pres, e, celebrades les noces, ab aquella s jagué, e, aprés menant-la a les Mirres, asseguradament la tenia per cara muller. E l'emperador, qui abans que aquestes cosas se saguisen havie tengut trachte ab Basano, Rey de Capadocia, que ab son poder sobre Asbech de la una part vingués, e ell ab la sua gent de la altra, (e) encara plenament no avia poscut fornir son aparellament, e açò per algunes indegudes coses, les quals Basano demanava a l'Emperador qui nou avia volgut fer. E, sentint l'emperador ço que era esdevengut al fill dolent seu, fora de mesura conplayent-se de les coses que l Rey de Capadocia demanava, ab aquell millor aparellament que poch, contra Asbech se aparellà d'anar. E Asbech, sentint açò que de dos poderosos senyors devia esser constret, volch anar contra lo Rey de Capadocia, e, lexant lo Castel de les Mirres en guarda de un seu ffael familiar e amich, ab aquell lexà la sua bella dona en sa guarda e custodia; del quall se esdevench que aprés pochs dies ab lo Rey de Capadocia se encontrà, e, ab aquell vengut a batalla, ffonch desconfit e mort e perdut. Per la quall raó Basano, vichtoriós, començà a venir verç les Mirres, e, vinent tota la gent a ell, com vichtoriós sen vench al familiar d'Asbech, lo nom del qual era Anticho, lo quall tenia la bella dona en guarda. Lo quall Anticho, no contrastant que la tingués en guarda e en comanda,

1) L'Esmirres ò l'Esmirnes.

se enamorà de ella, no servant a son senyor fe ne lealtat, axí com aquell qui entenia la lengua de la dita dona, la quall avia viscut alguns anys axí com si fos sorda e muda, no trobant qui entenés la sua lengua, ne ella la lengua d'altre. E per ço entre ells tanta familiaritat prengueren en pochs dies, que, no contrestant la faeltat de son senyor ne avent esguart que en armes ne en guerra fos, no solament amigable, mas amorós delit, la hu de l'altre prenien *(f. LX)* dejús los lançols. E stant cascun jorn en aquest solaç, per ells fonch sentit que Asbech era vençut e mort, e Besano qui venie prenent tot quant podie, e ja gran part dels millors castels e viles avie preses; e, oit açò, acordaren ensemps de no sperar-lo. E, prenent de les pus cares joyes e robes d'Asbech, endosos ensemps se n'anaren en Rodes, hon aprés poch temps Anthiquo enmalaltí de mal de mortal malaltia, e estant axí destret de gran malaltia, se esdevench que en aquelles saons aribà en Rodes un mercader Xiprà molt gran amich e familiar de Anthico; e Anthico, sentint-se ja pres de la mort, pensà de voler les sues coses a la sua cara dona lexar, e, ja vehí de la mort, los cridà abdosos, dient: «Axí, ma cara sor, e vos, mon frare, jo m veitg venir a menys, ço qui m dol e recobrar no puix. E de viure may no fuy tant content com ara era. Es ver que d'una cosa molt pus content muyr que nengú altre que may fos, per ço com pur dech morir en los braços de dues persones les quals jo més am en aquest mon, ço es, en los teus, molt car amich, e en aquells de aquesta dona, la qual més que mi matex he amada, despuys que jo la conaguí. Es ver que m dol molt per ço com la sent forastera e sens ajuda ne consell. Morint-me jo, la veig morir, e encara m seria pus crua cosa sinó la sentís pres de tu, qui crech que donaras a ella aquella cura per amor de mi que donaries a mi matex si vivia. E per ço hon més pusch te prech que si s'esdevé que muyra, que les mies coses e ella te sien recomenades, e que de l'u e de l'altre faces ço que cregues que sia consolació de la mia ànima. E a tu, carissima dona, prech que, aprés la mia mort, no t desmembre ço que jo t dich. E tu, car amich, pensa que seras amat de lla pus bella dona qui may fos de la natura angelical ençà. E si de aquestes dues coses vosaltres me donarets entegra esperança, sense negun dupte jo me n'hiré aconsolat». L'amich mercader e la dona, axí matex açò hoint, tendrament ploraren, e aprés ach dit lo confortaren, e li prometeren sobre llur fe de fer ço de que ell los pregave *(f. LX v.°)* si, ço que a Déu no plagués, ell moria. E, aprés poch espay dit açò, passà d'aquesta vida, e al seu cors fou feta aquella honorable sopoltura que s pertanyia. E aprés pochs dies, havent lo mercader Xiprà en Rodes los seus fets espatxats, volent-sen tornar en Xipre ab una cocha de Cathalans qui alà anava, demanà a la bela dona què volia fer, car a ell era forçat tornar en Xipre; al qual la dona respòs que, si a ell pleya, que volentera

se n'hiria ab ell, avent sperança que, per amor de Anticho, com si fos sa germana seria trachtada e reguardada. E lo mercader, qui de tot son pler era content, aquella rebé en sa comanda. E per ço que de tota injuria qui sobrevenir li posqués, per avant la posqués millor deffendre fins que en Xipre fos arribat, acordà de dir que era sa muller. E ab ella ensemps sobre la nau sen muntaren, on los donaren una cambra en la popa de la nau. E, per ço que los fets no fosen contraris a les paraules, enduy en un lit asau petit se adormiren. Per la qual cosa s'esdevench ço qui de l'u ni de l'altre no era stat de intenció fins en aquell cars; mas lo gran acostament que havien a ffer per la pochesa del lit e per la calor natural qui escalfava la hu e l'altre, oblidada la amistat de Anthico mort, començaren de amistançar-se ensemps. E, abans que a Baffa fossen, d'on lo Xiprà era, ensemps agueren fet parentat; e aprés que a Baffa foren, ensemps ab lo mercader stagué. E, estant axí, se esdevench que per sos affers ariba a Baffa un gentil hom lo nom del qual era Anthigono, e l'estat del qual era gran, e lo seny magor, mas la riquesa petita; per ço com en moltes coses entrametent-se ell del servey del Rey de Xipre, li era la fortuna estada contraria. Lo qual, pasant hun jorn davant la casa hon la dona estava, estant lo mercader Xiprà ab la sua mercaderia en Arminia, la viu per fet de ventura a la finestra de la sua casa. E aquesta dona, la qual bellisima era, Antigono començà a reguardar, e mirant-la se recordà de aver-la vista altra volta, mas ahon ne ahon no, en nenguna manera recordar no sen podia. E la bella dona, la qual longament era stada peseguida de la fortuna, e pensant que era passat lo terme que l seu mal devia aver fi *(f. XLI)*, com viu Antigono sobtosament se recordà com en Alexandria, en servey de son pare, l'avia vist en fort petit estat; per la qual cosa pres sobtosa esperança de poder retornar encara en stat Reyal, per lo qual pensament encontinent amagadament feu cridar Antigono. Lo qual, aprés que fou vengut, li demanà vergonyosament si de Ffamagosta era vengut, a la qual Antigono respòs que hoch, e ultra açò dix: «Madona, a mi par que jo us conega, mas per nenguna cosa no m pot recordar hon vos aga vista; per que us prech, si greu no us es, que vós me reduiscau a memoria qui sou ne d'on». E la dona, refermant-se que aquest era aquel que ella havia pensat, planyent-se fort, se gità ab los seus brasos al col sobre ell, e despuys a ell, qui fort se maravellava, demanà si en Alexadria l'avia may vista. La qual demanda, hoint-la Antigono, de continent conech aquesta esser Alatziel, ffilla del Soldà, la qual creyen que fos morta en mar; e volch-li fer la reverencia deguda, segons a ella s pertanyia. E ella, avent conaxença de açò que fer volia, lo pregà que al seu costat se asegués, e, sens pus dir, per son manament axí ho feu. E aprés li demanà com ne en quina manera era aquí, e que li plagués dir-lo-y, car per tota la terra

de Egipte creyen que temps avia pasat que ella era negada e morta. Al qual la dona respòs: «Ja plagués a Deu que axí fos estat, ans que no agués pasades les fortunes que he passades despuys, e crech que al meu pare plaguera per semblant, ans que no volguera que agués discoregudes tantes fortunes com he». E, açò dit, començà a plorar. E Antigono, vaent açò, li dix: «Modona, no us desconforteu ans que no us sia mester, e si vós hi trobau pler, comtau-me tot vostron fet, ne quina vida es stada la vostra; car per ventura los fets poden eser anats en manera que hi donarem bon recapte ab la ajuda de Deu». Al qual la dona dix: «Amich, a mi par que jo vega lo pare meu com jo vetg a vós, e, per conseguent, per aquell amor que jo port a ell per deute paternal, jo amaré més dir e fer-me palesa a vós que a nenguna altra persona qui vischa. E dich-vos que a poques persones seria poscut avenir de aver vista a mi, de que jo fos stada tant contenta com son de aver vist a vós, e de aver-vos regonegut per ço com la mia malvada fortuna he tots *(f. LXI v.º)* temps tenguda amagada; e ara a vós, axí com a pare, la vull maniffestar, per ço que vegats si la mia fortuna en alguna manera porieu tornar en lo meu stat Reyal. E si no us par cosa faedora, prech-vos que may a nenguna persona no vullats dir ne fer semblant de aver-me vista ne sentida». E, açò dit, tots tems plorant, tot ço que avengut li era despuys que a Mallorqua aribà fins en aquell li recità. De que Antigono piadosament plorant, pensà en sí matex, e, aprés que un poch hac pensat, li dix: «Madona, per moltes fortunes que vós agau agudes, sens ffalla en millor stat e pus cara que may no fos, vos tornaré al vostre pare, e aprés per muller vos faré tornar al Rey del Guarb». E tantost li dix tot ço que a ella era necessari de ffer, per ço que en l'endemitg nengun altre enbarch entrevenir no y pogués. E de present s'entornà en Ffamagosta, on davant lo Rey dix: «Senyor molt excellent, la vostra magestat pot fer a mi en una hora gran profit, e a vós e a la vostra corona reyal gran honor, sens que a vós no costara res». Al qual lo Rey dix en quina manera tal cosa se podia fer. E Antigono dix: «Senyor, a Baffa es venguda la bella dona ffilla del Soldà, de la qual es stada fama per lo món que era negada, e per servar la sua honestat à gran desayre soffert longament, e al present es aribada en vostre rechne en pobre estat, e, desigant de tornar-sen a son pare, es recoreguda a mi que à conagut. E si a vós pleya trametre-la-li sota la mia guarda, açò seria gran honor de vós e de mi gran bé e proffit; e no crech que may tal servey al Soldà degue desmembrar». E lo Rey, mogut de una real honestat, sobtosament respòs que li pleya e d'açò era molt content. E tantost manà que encontinent anasen a Baffa, e que d'aquí en Ffamagosta honorablament la fesen venir; e prestament axí fonch fet. E, venguda davant lo Rey e la Reyna, ab festa inextimable e ab machnificha

honor fonch rebuda, la qual, aprés que del Rey e de la Reyna e de tots los seus fonch demanada, segons la demostració que li era estada donada per Antigono, respòs e comtà al Rey que li plagués per sa mercè donar-li passatge ab bella e honorable companyia d'omens e de dones sota *(f. LXII)* lo guovern de Antigono; lo qual li fou atorgat per lo Rey, e ab solemne pasatge la tramès al Soldà, la qual si ab gran festa fou rebuda, negú no m'o deman, e Antigono per semblant ab tota la sua companyia. La qual, aprés que fon reposada, volch saber lo Soldà com era stat, sens fer-li asaber què era del seu estat ab lo qual ella aquí aribada era. E Alatziel, qui obtimament los amonestaments de Antigono avia a memoria, sens que res no lin era exoblidat, començà a parlar: «Pare meu, alguns jorns aprés de la mia partida s'esdevench que per fera tempestat la nostra nau ne anà a través en una plaga la qual en ponent, aprés d'un loch appellat Aygues-mortes, hon perdí tota la companyia que vostra senyoria m'avia dada, sense que no sé si són morts ho vius; mas recorde-m que, sobrevengut lo jorn, jo m trobé aytant morta com viua. E estant ja la nau rompuda, e vista per los homens de la terra, vengueren a la riba de la mar per robar aquella, d'on jo hisquí sola en compaynia de dues dones de les mies. E tantost com fom en terra posades, fom per alguns homens preses, e los huns de sà, los altres de là, ab les mies dones començaren a ffogir. So que aprés fonch d'eles jo may ho é poscut saber. Mas jo fuy presa per dos jovens, los quals sobre mi se combarallaven, e, tirant-me per los cabels, plorant jo continuament, se esdevench que, passant aquels qui m tiraven per un camí per entrar en hun bosch, quatre homens en aquella hora pasaven a cavall, los quals, com los veren venir, lexaren a mi, e començaren a ffugir. Per los quals encontinent fuy presa, e parechme que ffossen homens de bé, car, vaent açò en que jo era, encontinent me socorragueren, e moltes coses me demanaren, e moltes ne responguí; mas de res per ells no fuy entesa. E aprés de llur consell, me posaren sobre un llur cavall, e per ells fuy menada en hun monestir de dones religioses, segons la llur ley, e aquí m meteren, hon jo fuy de totes les dones benichnament rebuda, e honrada tots temps, e ab gran devoció ab ellas ensemps, e despuys, servint hun sant apellat en Greguesch Absoli, al qual (qual) les dones d'aquell país àn gran devoció. Mas pus que per spay *(f. LXII v.º)* de molt temps ab ellas aguí stat e ja aguí presa un poch de la participació de la llur lengua, me demanaren jo qui era ne d'on ne de qui era ffilla; e, tement-me que si digués la veritat no n gitasen de casa e de llur companyia, per ço com no era de la llur ley, responguí que era ffilla de un gentil ome de Xipre, lo qual me trametia a marit, e per fortuna que aviem coreguda la nau s'era rompuda, e som-ne venguts a través en aquesta terra, e no à-n canpat nangú, sinó jo. De que ellas

stigueren molt maravellades, perquè moltes voltes, en moltes coses, per por de pigor, é servades les llurs costumes. E fon-me demanat per la major d'aquelles, la qual apellen Abadessa, si men volia tornar en Xipre. A la qual responguí que nenguna cosa jo tant no desijavava; mas ella, tement la mia honor, may no m volch fiar a nengú qui enverç Xipre vengués, si persona fiable no era. E es-se avengut que qualsque dos mesos ha per alguns bons homens de Ffrança, ab les llurs dones, hon ne avia alguns qui eren parents e amichs de la Abadesa, passaven alens; e sentint ella que en Jerusalem anaven a visitar lo sepulcre, hon aquell que ells tenen per Deu fou sobolit, aprés que pels juheus fonch mort, en aquelles me comanà, pregant-los que an Xipre a mon pare me deguesen presentar. E pressa per los gentils homens, alegrament fuy rebuda, e ensemps ab les llurs dones me meteren en una nau, hon aprés de molts jorns aribam ab bon salvament a Baffa, hon, aprés que fuy venguda, ells me volgueren presentar a mon pare, segons la Reverent dona los avia dit; e jo, axí com aquella que nagú no conexia ne sabia que m digués als dits gentils homens, me aparellà Deu, lo qual no m'à may falgut, en la hora que exim en terra, Antigono, al qual jo cridí en nostra lengua prestament que l conaguí, e, per no esser dels gentils homens e de les gentils dones entesa, li diguí que com a ffilla me rebés. E ell prestament com a persona abta e discreta me entès, e, faent-me gran festa, ensemps ab aquels gentils homens e dones, segons la sua posibilitat, ab mi ensemps los menà al Rey de Xipre, lo qual ab aquella honor m'à rebuda, eací encontinent m'à tramesa axí com vets. E més avant, per gran enutg, comtar no us en poria, e si alre a mi dir resta, Antigono, qui moltes voltes *(f. LXIII)* aquesta mia fortuna a hoida, vos o recomtarà». E, finit son raonament, Antigono dix al Soldà: «Senyor meu molt excellent, segons moltes voltes m'à comtat la molt redutable senyora ffilla vostra, molt hordonadament vos o à dit. E, segons m'àn dit los gentils homens, los quals l'àn menada, solament una part hi resta a dir, la qual jo stim que, perquè no està bé a ella de dir, l'à lexada, e es aquesta: que certament vos puch dir que m'àn comtat los gentils homens e dones, quina ne qual es stada la vida e honestat que ha tenguda ab les dones religioses del Monastir, ne quin plant ne quin dol han fet com d'elles es partida, e de les sues virtuts e dels seus loables costums; e de les lagremes e plant que àn fet los gentils homens e dones com a mi l'àn restituida, e són partits d'alà, seria cosa inextimable de contar-vos. De las quals coses, si yo volgués dir a ple ço que ells m'àn dit, no crech que, al present jorn ne la seguent nit m'i bastas; mas solament ne vull aver tant dit que, segons que les paraules mostren e jo matex m'é vist, vos puch loar per lo món que aveu la pus bella e la pus honesta e la pus valerosa ffilla que nangun senyor que port

corona age». E, dit açò de aquestes coses, feu lo Soldà maravellosa festa, e moltes voltes pregava a Deu que tal gracia li otorgas que posqués de tots martiris guardar tots aquels qui la sua filla li avien guardada de desonestat e la li avien honrada, e magorment lo Rey de Xipre, per lo qual honorablement li era stada tramesa. E aprés alguns dies, fetes aparellar moltes dones en servey de Alatziel, Antigono per tornar-sen en Xipre licencià, donant-li donatius per los quals visqué copiosament en lo temps de sa vida, e al Rey, per part del Soldà, la terra gran enbaxada feu, retent-li infinides e innumerables gracies de ço que fet avia a sa ffilla. E, aprés d'açò, volent que ço que començat avie fos fet, volch que fos muller del Rey de Guarp, al qual de totes les coses certefficà per ço que si per muller la volia, no contrastant ço qui seguit s'era, que trametés per ella. E d'açò feu lo Rey del Guarb machnificha festa, e honorablement tramès per ella e alegrament *(f. LXIII v.°)* la rebé. E ella, qui ab .viij homens avia jagut força X milia voltes, per poncela al costat de son marit se colgà, e feu-li creure que axí era. E la Reyna alegrament per molt temps visqué, e per ço s diu en Hitalia aquella cansó qui diu: «Boqua baysata non perdé ventura, an se renova com o fa la luna».

NOVELLA VUYTENA

Lo Comte d'Anquerça, falsament acusat, fonch exellat ab hun seu fill e ab una sua filla, e anant per diversos lochs d'Anglaterra, aquels com regaços conloquà, e aprés prosperaren e per temps tornaren en gracia del Rey de França.

Molt tendrament suspiraren les dones per los variables casos de la dona bella filla del Soldà. Mas qui sab per quina raó movien aquells suspirs, car per ventura avia-n'i d'aquells qui no menys per desig de axí espeses noces, com per pietà de aquella suspiraven. Mas jaquiscam anar açò al present, car entre elles ach grans rialles, per raó de lles dareres paraules dites per Pamfilo. E vaent la Reyna que la novella sua era finida, girant-se a Lissa, comendà que ab una de les sues seguís l'orde. La qual, faent-ho, alegrament començà a dir: Ample canp es aquell per lo qual nosaltres anam huy, car no es algú que sol per una carera mas per deu no pusqués asau laugerament correr, en tal guisa nos à fetes la fortuna abundans de les sues noves e agreujoses coses. E per ço, veent-ne d'aquelles qui infinides són per recomtar, dix axí:

En lo temps que l'imperi de Roma era de francesos, e fou transportat en nació Alamanya, nasqué entre los uns e los altres gran desamistat e continua guerra, per la qual, tant per deffensió del seu país com per offensió del altre, lo Rey de França, ab un seu ffill, ab gran esforç de llur Rechne e emprament de llurs parents e amichs, feren un gran esforç de gent d'armes per anar contra llurs enemichs. E abans que açò fessen, per no lexar lo Rechne sens guovern, sentint *(f. LXIIII)* que Galter, comthe d'Anguerça, ere gentil e molt savi ome, e molt faell e leal servidor, e no contrastant que molt abte fos en l'art de la guerra, per ço com a ells parie ome molt delicat, pensaren que valia més lexar-lo guovernador del Realme de Ffrança, e de aquell general vicari, e axí ho

feren; e, açò mès en horda, se n'anaren per llur camí. Començà, donchs, Galter ab gran seny e ab gran horda lo offici qui comanat li era a regir tots temps, refferint les coses ponderoses a la Reyna e a la nora, be que lo carech fos tot seu, noresmenys com a dona sua, al mils que podie la onrave. Era lo dit Comte de sa persona molt ben vestit e aresat, segons aquell temps mils que negun altre senyor qui lavors visqués, e avench-se que stant lo Rey e son fill en la guerra ja dita, murí la muller de Galter, de la qual li romas un fill e una filla petits inffans, sens pus. E, estant axí, cascun jorn lo Comthe ere en la cort, parlant per los affers del Rechne, e de moltes altres coses; e segons moltes voltes avem vist, la muller del fiyll del Rey, mirant cascun jorn Galter, se enamorà d'ell, e ab gran affecció la sua persona e los seus costums li plagueren molt, e pensà que, atenent que aquest ere sense dona, laugerament lo seu degitg auria conpliment. E pensant que en açò neguna cosa no podie venir contra sinó vergonya de esser manifestat, e veent que alre no u contrastave, se dispongué de posar la dita vergonya a un depart. E, estant un jorn sola e parent-li temps de raonar-se ab ell, tramès per ell. E lo Comthe, lo pensament del qual era molt luny de aquell de la dona, sens neguna escusa a ella anà de continent, la qual trobà en una cambra tota sola. E, posant-se lo Comthe en la manera que ella volch, sient sobre un lit, li demanà lo dit Comthe quina era la occasió perquè l'avie fet venir, a les quals paraules ella, qui tots temps avia calat, e dareramert forçada per amor, tornant tota vermella per vergonya, casi plorant, e ab veu tremolosa, començà a dir: «Molt car amich e senyor: vostra saviesa à poscut ben conexer quanta es la fregilitat dels homes e de les dones, qui per diverses occasions, e més en una *(f. LXIIII v.°)* que en altra, degudament davant un matex jutge, un matex pecat en diverses calitats de persones no deu esser posat egualment, ne deuen portar una matexa pena. E qui seria aquell qui digués que no dagués esser pus reprès, un pobre ome o una pobra dona que ab lur trebal aguesen a guanyar llur vida, e volguesen seguir l'apetit de amar, que no a una richa dona, la qual stà hociosa, sens mancar-li alguna cosa, qui a son desitg sia plasent? Cert jo no crech que no dagués eser gran escusa en aquell qui les coses necesaries à a son plaer si s lexa anar en amor e en desig de carnalitat. E com asò sien coses qui endues, a mon parer, sien en mi, e ultra aquestes moltes de altres, les quals en amar me deuen induir, axí com es a la mia joventut e la longa distancia de mon marit; perquè us cové leveu en servey e en ajuda mia, e en deffensió de la mia voluntaria amor, davant la vostra presencia: la qual, sien an aquelles par faedor, be deu parer a la potencia d'u tant savi e tant bo com vós sou. E per ço us prech que consell e ajuda en açò que jo us deman me doneu. La veritat es que per la longa distancia qui es de mi

al meu marit, no podent jo contrastar a la voluntat de la carn ne a la força d'amor, les quals són de tanta potencia que als forts homens, quant més a les tendres dones, àn ja moltes voltes vençut e vencen tots jorns, e com jo, hychnocenta e variable, axí com vós vets, e axí com lo plaer d'amor requer, e a avenir encara que hom no u vulle, m'à forçada que m son enamorada, lexant escorer tots casos de vergonya, los quals jo conech be que no són honests a mi, però aconort-me com veitg que tals coses estan ten amagades, que les reput no eser veres ne desonestes. E encara més són de tanta amor, que no tant solament lo degut sentiment ne la alegria me tolen, ans me n'àn molt prestat, perquè vos prech que vós me amostreu una dona tal com jo, si deu eser amada d'un ome tal, que si lo meu parer no m'engane, jo reput lo pus bel e lo pus plasent e pus alegre *(f. LXV)* e lo pus savi e valerós cavaller qui en lo realme de França se pusque trobar. E donchs que jo sia al present sense marit, e vós sense muller, vos prech per aquella amor que jo us aport, que vós no m negueu la amor que vós aveu envers mi, qui axí com lo glas vers lo foch se consume, axí s consume envers vós la mi amor». E, dites aquestes paraules, en tanta d'abundancia de lagremes vench, que, posat que en moltes raons entenés abundar, no hach poder pus avant de parlar, ans furiosament lo corech besar als huyls, e com a vençuda se lexà caure sobre ls seus pits, hon continuà les sues lagremes. E, vist asò per lo Comte, lo qual molt leal Cavaller era, ab fort gran reprensió començà a remordre la sua fola amor. E, sospenent-la andarera com més avant volgués proceir per besar-lo, e sanament li affermà que abans sofferie de esser esquarterat que tal cosa contra la honor de son senyor ne en sí ne en altra no consentirie, la qual cosa hoida la dona, prestament oblidada la amor e encesa en taribla furor, dix: «E donchs seré jo d'un vilà cavaller axí del meu desitg escarnida, pus a Deu plau que vós me voleu fer morir, rahó es que jo fasa morir a vós, ho almenys gitar del món». E, dit açò, se mès les mans en los cabels, e, aquels arabasats e arapant-se los pits, començà a cridar fortment: «Ajudau, ajudau, que lo traydor del Comthe d'Anguersa me vol forçar!» E lo Comthe, veent açò, duptant fort la sua vergonya, e tement que més fe no fos donada a la mala dona que a la sua hichnocencia, levant en peus lo pus tost que poch, se exí de la cambra del palau, e, fogint verç la sua casa, sense altre consel a pendre, posà sos fiyls a caval, ab los quals al pus prest que poch se n'anà verç lo Calès. E, sentida la remor de la dona, envers ella ateneren molts, los quals, vista e hoida la occasió del seu cridar, no tant solament hi donaren fe al seu cridar e per lo seu plorar, ans encara per la gran alegria e per lo gran aparellament e aresament que lo Comthe feya cascun jorn, lo qual cregueren que u feye perquè fos enamorat de la Dalfina *(f. LXV v.°)*. E

tot asò entès, ab gran furor se n'anaren a la casa del Comthe per pendre aquell, e, no trobant ell ne sos fills, tant més donaren major fe a la cosa, per la qual lo poble furiosament tota la casa li robaren, e aprés aquella enderrocaren fins als fonaments. E aprés la nova anada a la host e pervenguda a horelles del Rey e de son fill, los quals, molt torbats de la dita nova, a perpetual exili condapnaren lo Comthe e tots sos desendents. E d'altra part gran prometença feren a tot hom qui viu o mort lo portas davant lo Rey, o davant lo Dalfí son fill. E lo Comthe, dolent-se que, de hichnocent que ere, s'ere fet culpable, e, vengut sens fer-se conèxer ne esser conagut ab sos fills a Calès, prestament sen pasà en Anglaterra, e ab pobre abit anà enverç Londres, hon, abans que entras, ab moltes paraules amonestà los dos petits infans, e magorment en dues coses: la primera que ells pacientment comportasen l'estat pobre, en lo qual, sense llur colpa, la fortuna ab ell ensemps los avie aportats; e, aprés, que sobre tot guardasen de may no manifestar d'on ni de qui són fills, e que asò guardasen tant com la llur propia vida. E tot asò perquè ne perquè no, los donà antenent al mils que poch. Era ladonchs, lo ffill mascle, de etat de x anys, lo nom del qual era Loys, la filla Violant, de etat de viij. anys, poch més ho menys, los quals, segons la lur poqua etat, comprengueren l'amonestament de llur pare, e per obra o mostraren. Atès los quals, per ço que millor o posquesen fer, li parech que s devien mudar lo nom, e axí ho feren; car lo mascle feu anomenar Paroto, e la fembra Joaneta, e aprés foren pervenguts pobrament en Londres, segons que veem fer als almoynés qui van per la terra, si s meteren anar demanant almoyna per Deu. E esdevench-se per ventura que anant axí com dit vos é, un matí foren en una esgleya on avie una gran dona muller del senescal del Rey d'Anglaterra, e, exint de la esgleya, viu lo Comthe e los dos infans qui anaven acaptant, als quals ella demanà d'on eren, ne si eren sos fills. A la qual ell respòs que era de Picardia, e que per meyns cap de un seu fill ribalt e de mala vida, ab aquests dos petits infans m'es convengut fogir. E la *(f. LXVI)* dona, qui molt piadosa era, mirant la infanta, molt li plagué, per ço com gentil e bella e fort avinent era. E dix-li: «Valent home, si tu t contentes de lexar a mi aquexa tua fadrina, jo la pendré e la t nudriré, e si Deu plaurà serà tant bona e tant valent, que a temps covinent jo la t maridaré, en manera que starà be segons son estat». E, hoida per lo Comthe la damunt dita offerta, molt content prestament respòs que molt volentera, e, tendrament lagrimegant, la li donà. E axí avent la filla conlocada, e sabent be ahon l'avia mesa, desliberà no aturar pus en aquella part, e acaptant travesà la hilla ab Paroto, fins que pervench a Gales, e ab gran affany, axí com aquell qui de anar no era vesat, hon avie un altre senescal del dit senyor, lo qual gran stat e molta

companyia tenia en sa cort, en la qual lo Comte, ab son fill, per aver que menjar, revenien. E avia en la dita casa hun fill del dit Senescal, e d'altres infans fills de alguns altres gentils homens qui feyen algunes infanteses, axí com es corer e saltar, ab los quals Peroto se començà a mesclar e fer sò que ls altres feyen, axí destrament e millor que degú dels altres no feyen. La qual cosa vaent lo Senescal, e plaent-li molt la manera del infant, demanà qui era; e fou-li dit que era fill d'un home qui aquí venia pendre almoyna algunes voltes, al qual lo Senescal feu demanar, e lo Comthe, axí com aquell que a Deu d'alre no pregave, liberalment lo li donà, no contrastant que li era fort cruu lo desexir del dit ffill. E avent, donchs, lo Comthe lo ffill e la ffilla conlocats, pensà no voler pus aturar en Anglaterra, ans al pus prest que posqué sen pasà en Hirlanda. E, vengut en un loch apellat Astamforda, ab un cavaler del Comthe Paysano [1] se mès per escuder, e, faent tot sò que un scuder e un regaçó deu fer, e aquí sens eser may conagut, ab gran desayre e affany stech lonch temps. E tornant a Violant, que Johaneta se feye dir, qui romase era ab la gentil dona, qui crexent, e en anys e en persona, e en belesa, e en tanta gracia de la dona, e del marit, e de cascuns de aquels de la casa, e de aquels que la conexien, de tots *(f. LXVI v.°)* amar se feye, en tant que açò era una gran maravella; e no era negú qui sos costums ne ses maneres reguardas qui no digués que devie esser dichne d'un gran be e honor. Per la qual cosa la gentil dona qui del pare l'avia rebuda, sens que may avia poscut saber qui fos en altra manera, sinó axí com dit li avia, preposà honorablament, segons la condició de la qual stimava que fos, maridar-la. Mas Nostre Senyor, que tots temps fou e es just regordonador dels merits de cascú, veent la nobla fembra qui sense colpa portava penitencia del pecat d'altri, hordonà en tal manera, per ço que en mans de vill om la dona no agués a venir. E si deu creure cascú que ço que li avench Deu per la sua bondat o permaté. E fon axí que la gentil dona ab la qual Johaneta stava avia hun ffill de son marit, lo qual ella e son pare amaven, no tant solament perquè era llur fill, mas perquè per virtuts e per merits valie més que negun altre, axí com aquell qui valerós e ben acostumat era, e prous e bel de sa persona. Conech les virtuts qui en aquella abitaven, lo qual per ventura avie .vj. anys més que Johaneta. E vaent-la bella e graciosa, axí fortment de ella se enamorà, que no veya ni hohia altra cosa sinó ella. Mas per ço com veye ella de baxa condició, no tant solament avia ardit de demanar-la per muller, ans encara avie gran por que per nagú no fos sentit, per tant que no fos reprès com en una dona de tant baxa condició avia mesa sa amor; e per

1) Paysano en lloc de pagès.

ço la tenie axí amagada, per la qual cosa, molt més que si sabut fos, la estimave e la tenie en major pena, que si ab algú sen posqués esbrabar. E tant stech ab aquesta congoxosa amor, que ell enmalaltí greument, per la qual malaltia vingueren a ell molts metges qui en son guariment continuament entenien, e d'aquell molt se maravellaven com no posquesen ab negun senyal entendre què era ne de què venia. Perquè tots comunament se desesperaven com no li podien retre salut, per la qual raó lo pare e la mare portaven axí gran dolor e malanconia, que major no podien. E moltes voltes ab piadoses pregaries lo demanaven de la hocasió del seu mal, als quals donave los sospís per resposta, dient que tot se sentie venir a menys. E esdevench-se un jorn que sient-se un metge asau jove de anys e de ciencia molt abte, aprés d'ell, e tenint-lo per lo bras hon los metges acostumen *(f. LXVII)* de cercar lo pols, Johaneta, la qual per manament de la mare a ell servie, ocupada la mare per alguns altres affers, entrà per la cambra, e tantost com lo jove la viu entrar, sens neguna paraula ne achte de semblança affer, se sentí molt més força al cor, e per la amorosa ardor qui l mogué li començà a batre lo pols pus fort que no solie; la qual cosa lo metje conech encontinent, e maravellas fort de açò que en el conexie, e estech segur per veure aquest batiment devie durar. E tantost com Johaneta hisqué de la cambra, lo batiment sesà; perquè lo metje conech ja part de la malaltia del jove. E, estant axí, aprés poch, lo jove feu demanar la dita Johaneta, faent semblant de voler alguna cosa, e, tantost com la viu entrar per la cambra, lo batiment del pols retornà al jove, e aprés sen fonch anada lo batiment cessà. Perquè parech al metge aver asau plena sertenitat de la malaltia del jove, e, tirant à un depart lo pare e la mare del jove, los dix: «La sanitat de vostre fill no à menester ajuda de metje. Segons que jo per certs senyals que jo he conaguts en ell, lo vostre fill affechtuosament ame Johaneta, la qual, segons que jo conech, no n'à sentiment negú, perquè en asò vosaltres vos sabeu que us aveu a ffer si la sua vida vos es cara». De les quals paraules lo gentil ome e la done foren contents com hoiren que en alguna manera trobar-se podia lo seu guariment. Echceptat, emperò, que ls era molt greu per ço com duptaven que no agesen a donar la dita Johaneta per sposa a llur fill. E, aprés que sen fou anat lo metge, se n'anaren al malaut, al qual la dita dona dix axí: «Ffill meu, jo jamés aguera cregut que de mi d'algun teu desitg te foses amagat, en special que tu t veges per aquell venir a menys la tua salut; e asò per tant com tu devies esser sert que per eser tu content d'una cosa la qual jo posqués fer per tu, més que més que fos honesta, jo la faria; quant més que tu l'ages feta, e que la tingues celada a mi, qui en neguna manera no t poria mancar, perquè m son fort maravellada. Mas pus que a Deu à plagut esser stat misericordiós de tu més que tu matex no est estat

per ço com d'aquesta tua malaltia m'à ademostrada la conaxença del teu mal, lo qual no es neguna altra cosa sinó amor *(f. LXVII v.º)* que aportes alguna dona o donzella, la qual que ella sia. E es la veritat aquesta que de maniffessar tu asò no t deuries dar vergonya, per ço com la tua etat ho requer; e si tu no foses enamorat jo t reputaria de poch saber. E adonchs, fill meu, no t guarts de mi, ans segurament tot ton desitg me descobre; e la malenconia e lo pensament del qual ve aquesta infirmitat; perquè mon fill proceex, e digues-m'o e conforta-t, car fas-te cert que neguna cosa ne serà positble a tu que jo de mon poder no fasa, axí com aquella qui am a tu més que a la mia vida. E lansa fòra la vergonya e la por, e digues-me si yo puch al comfort de la tua amor alguna cosa adobar; e si tu trobes que jo sia nechligent en donar-te recapte, digues que jo són la pus cruel mare que may parís ffill». E lo ffill, hoint les paraules de la mare, primerament se envergonyí, e puys pensà en sí matex que neguna persona al seu mal que ella no podia ajudar. E, posada la vergonya, li respòs: «Madona, neguna altra cosa no m'à feta tenir la mia amor amagada, sinó com veitg que la major part de les persones qui són velles no s volen recordar en les coses qui s pertanyen fer a persones jovens. Mas pus veitg que pus axí savia vos à Deus feta, e axí gran voler aveu de ajudar-me, axí com es raó de mare a ffill, no tant solament asò de que vós vo sou apercebuda vos atorgaré, ans encara de qui vos faré manifesta, ab tal pachte que vós de ffet seguiscau de vostre poder la vostra promesa, ab la qual poreu recobrar ma sanitat». E la dona, fiant que no li podie venir a menys so que ella pensava, liberalment li promès que segurament li affermave que ella sense nenguna falla daria obra ab que ell auria lo seu plaer. E, hoit asò, lo jove dix: «Madona, la gran belesa e la loatble manera de Johaneta, e la mia amor, e lo meu poch cor, qui no à agut ardit may de manifestar-ho en alguna manera en aquella per qui son vengut en aquest punt e que vós me vets, me fa estar en lo delitós turment. E si asò que promès me avets, o en una manera o en altra, no u feu, feu comte la mia vida farà absencia ab la vostra». E la dona, a qui lo temps de confortar-lo li paria fort luny, e no veya la hora que ajudar-li posqués, somrient li dix: «Ay fill meu, donques per axò t'às tu lexat sentir tant mal, conforta-t e lexa fer a mi, pus tu sies guarit, car segurament te afferm de esser liberal en ta ajuda». *(f. LXVIII)* E lo jove, ple de bona sperança, en breu temps, de gran mal que avia, vench en gran millorament, de que la dona contenta molt, se dispongué com ne en quina manera ella poria fer que lo ffill agués compliment de ço que desijava ne promès li avia. E un jorn, apelada la dita Johaneta, asau cortesament li demanà si avia nengun enamorat que ella amas. Per les quals paraules Johaneta tornà tota vermela, e respòs

envergonyidament: «Madona, a una pobra donzela fora de casa sua e dell seu pare, e de sos amichs, axí com jo son, e estant en servey d'altri, axí com jo fas, no està bé entendre en amar». «E si tu, dix la dona, no n'às e jo ten volie donar hu de que tu degudament deuries viure alegra, no l pendries tu?» «Certes no», dix la donzella. «E com? dix la dona. E sabs tu que no es covinent cosa que una donzella axí jove e axí gentill com tu est, no està be sens eser enamorada?» A la qual Johaneta respòs: «Madona, aprés que vós me agués levada de la pobretat del meu pare e m'aveu nodrida axí com si fos vostra ffilla, jo he fet a vostre manament; mas axò no faré yo en nenguna manera. Mas quant a vós plaurà dar-me marit, aquell amaré jo leyalment, e axí com dech, mas altre no placie a Deu; car de la eretat dels meus pasats no m'à romasa sinó la honestat, e aquella entén a guardar e conservar tant com vischa». E enteses aquestes paraules per la dona, li aparegueren fort contraries en ço que a ffer entenia per observar al fill la promesa que feta l'i avia; mas lavors, com a savia dona que era, dix a la donzela: «E com, Johaneta? E si mon Senyor lo Rey, qui es jove e bell cavaller, se altava de la tua belesa e de tu volia algun pler, negaries-lo-li tu?» A la qual ella respòs: «Lo Rey me poria fer força, mas ab mon consentiment may de mi no auria sinó so que honest fos». La dona, entesa la intenció de lla donzela, e la sua fortalesa, lexà star les paraules e pensà de metre-la a la prova; e per ço dix a son fill: «Ffill, la intenció de Johaneta no es aquesta que jo m pensava, perquè tu esforça-t, cara prés que tu sies fort jo la t metré en una cambra, hon vull que t'esforç de aver d'ella sò que plasent te sia». E, aprés, dient en son pensament que li paria desonesta cosa que ella com una roffiana preicas la sua donzela, sen calà, de la qual cosa lo jove no fou content en neguna manera, ans sobtosament pigorà *(f. LVIII v.°)* de sa malaltia, la qual cosa veent la dona, moguda de gran hira per la sana intenció de la donzela, dix al marit tot quant dit li avia e les respostes qui per ella li eren stades fetes; perquè li paria debades aver treballat, e per semblant veya lo ffill en pijor que may no era stat. E, considerat tot l'esser, desliberaren entre ells que la li donasen per muller, car més valia aver-lo viu ab muller bona e pobra de dinés e d'aver e d'estat, que no veure-l a la mort on cascun jorn se acostave; e, aprés fonch desliberat, ab ella parlant, li digueren lur intenció. De que Johaneta fou molt contenta e ab humils gracies a Nostre Senyor regracià com no la avie aguda per oblidada; mas ab tot axò may dir no volch fos ffilla sinó d'un Picart. E lo jove, qui molt malaut era, sabuda la nova com lo matrimoni era acordat de fer, aquell fou molt pus alegre que may no era stat, e, donant-se aquell solaç que tant avia desigat, en breus dies fou quiti de la sua malaltia. E, estant ells axí, tornarem a parlar de Peroto, qui en Gales era anat

ab lo senescal del Rey d'Anglaterra, qui en gran amor de son senyor muntiplicave cascun jorn; e, crexent, se feu molt bell home de persona, tant com nengun altre qui en la illa fos ne atrobar se posqués, en tant que ne torneig, ne juntes, ne en neguns altres actes d'armes no era nengú qui l passas, ne ab ell se agualas en neguna manera, ne entre els no s parlava sinó de Peroto al·Picardo, e per aquell era conegut. E axí com Nostre Senyor no avia oblidada la sua germana, axí poch oblidà a ell; e, estant axí, se esdevench que en aquella encontrada vingueren unes grans mortaldats de pastilencies, per les quals moriren la major part de la gent de la terra, e entre ls altres moriren lo Senescal son maestre, e sa muller, e un fill e una filla, e gran partida de aquell parentat, e de aquella casa no romas sinó una filla, la qual romas eretera de tots los bens del pare e de la mare. E aprés que aquelles morts foren passades, ella desliberà de penre marit; e, encercant qui més li plauria, no trobà nengú de quants ere romasos qui tant li plagués com Peroto lo Picart, e, desliberat, aquell pres per marit, e ab aquell estech en pau e en bona concordia per tots temps. Per sos virtuosos actes fou fet Senescal per lo Rey d'Anglaterra. E veus breument com se esdevench *(f. LXIX)* del fill e de la filla del Comthe d'Anguerça, los quals havien lexats com a perduts. E avia ja xvij. anys que lo Comthe d'Anguersa era fogit de París; e estant lo dit Comthe en Irlanda desconegut, hon molt de mal e desayre avia pasat, e vaent-se ja vell, li avench gran voluntat de veure que era stat dels fiyls despuys que no ls avia vists. E, ja del tot transfigurat de la forma que aver solia en sa joventut, vaent-se cansat de viure, e avent gran voluntat de veure sos fills, se partí asay pobre de dinés e en arnès de aquell ab qui longament avia estat, e vench-sen en Anglaterra, on son fill Peroto avia lexat; on lo trobà Senescal e gran senyor, lo qual viu sà e bell de sa persona, de que fou molt content; però a ell no s volch fer conexer fins tant que agués vista sa filla Joaneta. E tantost se mès en camí e no aturà fins que en Londres fonch aribat; on cautelosament demanà de la dona ab qui la sua filla avia lexada e de son estat, e, informat de tot, trobà la sua filla muller de son fill, de la qual cosa fou molt content, e totes les sues adversitats reputà a poch, pus viu los fills conlocats honorablement e be; e aprés desigà molt veure aquella, e com a un pobre hom se feu vehí de la llur casa. E un jorn, veent-lo a la almoyna son gendre, marit de Johaneta, per ço com lo veu pobre e veyll, ach de aquell gran compasió, e comendà a hu de aquells de la sua casa, familiar seu, que l menas en casa e li fes dar a menjar per amor de Deu; la qual cosa lo familiar feu volenterosament. En aquella saó avia Johaneta aguts ja alguns infans, lo major dels quals no avia més de viij. anys, e eren los pus bels e los pus donosos e mils nodrits infans del món. Los quals, com veren lo Comte menjar, tots

quants eren li foren a l'entorn, fent-li festa, e mostrant que Deu los donave sentiment que aquell era llur avi, e que l'espirit n'avia conaxença. Lo qual, com los viu e ls conech, los començà a donar gran amor, prenent ab ells consolació; per la qual cosa los infans d'el no s volien partir, a qui com aquell qui en llur govern entenie. E com la mare entenés que d'ell no s volien partir, exint de una cambra, vench là hon era lo Comthe, als quals començà a menaçar e fort *(f. LXIX v.°)* de batre-ls, ço que lo mestre no guosave fer. E lavors los infans començaren a planyer e a plorar, dient que alà volien estar aprés de aquel bon hom qui més los amave que no lo mestre; de que lo Comte e la dona se rieren. E lavors se levà lo Comte, e, sabent que aquella ere la mare dels infans, no axí com a pare, mas axí com a pobre hom, feu honor a la filla axí com a dona; e vaent aquella maravellosament trobà gran plaer en ella, e en la sua anima ne agué gran consolació. Mas ella, ne lavors despuys, no l conagué, per ço com ultra mesura era transfigurat d'aquell que esser solia, axí com aquel que veyll e canut e barbut era, e ans paria tot altre hom que lo Comthe. E veent la dona que ls infans d'ell no s volien partir, ans sen ploraven, dix al mestre que ls lexas estar. E, stant axí los infans ab lo prom, se avench que lo pare de Jaqueto tornà, al qual lo mestre lur dix com los infans no s volien partit del prom, per la qual raó, axí com aquell qui en malvolença avie Johaneta, dix al mestre: «Lexats-los estar en mala ventura que Deu los do, car si fan atret de là on són venguts, no es maravella, ne si volentera estan entre almoynés, car de part de mare vénen d'almoyners, e per ço no es maravella nenguna si volentera estan entre ells». E aquestes paraules hoí lo Comthe, les quals molt greu e ab gran dollor les sofferí; mas pur, estrenyent les spalles, aquella injuria sofferí. E Jaquet, qui sentida avie la festa que ls fiyls feyen al prom, molt li desplagué, però tant los amava que ans que no volia que plorasen los lexà star. E dix al prom que si aturar volie en casa, que aturas en bona hora, car ell hi trobarî gran plaer. Al qual respòs que ell hi romanria volenterosament, mas que nenguna cosa no sabia fer sinó pensar de cavals, car en tot lo temps de ma vida no avia alre fet. Al qual Jaquet dix que era molt content. E encontinent li feu liurar un cavall, e d'aquell li donà carech de pensar, lo qual ell pensava diligentment, e entenia en deportar los infans. E mentre la fortuna en aquesta manera que divisat vos é manava lo Comthe d'Anguersa e los ffills, se esdevench que lo Rey de França, avent guerregat molt de temps ab los Alamanys, morí, e en loch seu fou coronat per Rey e per Senyor lo ffill del quall era muller aquella per qui lo Comthe era estat gitat de sa terra. Lo quall, aprés fonch ffet Rey, finida la derrera treva, començà nova guerra ab los Alamanys; en ajuda del quall, axí com a nou parent, al Rey d'Anglaterra tramès molta jent, sots

lo guovern de Paroto son Senescal *(f. LXX)*, en companyia del qual anà lo prom, so es, lo Comthe, sots l'estat de Jaquet, e sens esser conagut per nagú aturà en la host per spay de temps en guisa de hun regas; e com a valent ome, per consel e per ffets mils que a el no s pertanyie, sagons son esser, molt be obrave. E durant la guerra s'esdevench que la Reyna de Ffrança enmalauti greument; e, avent ella conaxença que s'aproximave a la mort, avent consideració de sos peccats, devotament se conffesà ab l'Arquebisbe de Rems, lo qual per tots ere tangut per un sant home. Entre ls altres pecats li revelà sò que per ella era stat levat al Comthe d'Anguerça; e no tant solament fou contenta de dir-ho a ell, ans encara davant molts altres homens axí com era estat recomtà, pregant-los que per descarech de la sua anima ab lo Rey fesen per manera que si lo Comte era viu, o sinó hu de sos ffills, en llur estat tornasen. E aprés poch estar ella pasà d'esta vida, hon aprés per lo damunt dit la sua conffesió fou revellada al Rey, e aprés molts sospirs lançats per la malesa de la muller, e per la injuria feta al valent Comthe, per tot son Rechne, e per moltes altres parts del món, feu fer crida, que qui lo Comthe d'Anguersa o algú de sos fills li ensenyava, per ell granment ne serie reguardonat, com ell l'agués per ignocent de ço perquè era exellat; e com lo Rey, per la conffesió feta per la Reyna, en lo primer estat, e en major, l'entenia a tornar. La quall cosa lo Comthe, qui en forma de regaç anava, com la hoí e sentí que axí era la veritat, sobiranament se n'alegrà, e anà-sen a Jaquet, son gendre, pregant-lo que ab ell ensemps anasen a Peroto, llur capità, per ço com ell volia a ell mostrar ço que lo Rey anava cercant, e així ho feu. E aprés que tots tres foren ensemps, dix lo Comthe a Peroto, qui ja estava en pensament de publicar davant lo Rey qui ell era: «Peroto: pus a Deu plau, jo t vull revelar com Jaquet, qui ací es, à ta germana per muller, de la qual may no à agut negun exovar, ans l'à presa pobrament, sens negun dot. E per ço que ta jermana sens dot no sia, entench que ell e no altre deu aver aquest beniffici de ço que lo Rey promet, ço es, que crech que ell sen deu anar al Rey e que li digua com tu est ffill del Comthe d'Anguersa, e na Violant, qui en altra manera se ffa apellar Johaneta, es ta germana e muller sua; axí mateix de mi, qui vostre pare e Comthe d'Anguersa son, age ço que hoffert es stat». Peroto, aprés que açò hac dit, de ffi en fi se mirà lo Comthe e, tant tost regonech *(f. LXX v.°)* que aquest era son pare, als peus del quall sobtosament se gità, e besant aquells lo abrassà, dient: «Pare meu, vós siau lo ben vengut». E aprés Jaquet, qui primer avia hoit ço que lo Comthe avia dit, e puys vaent ço que Paroto avia fet ne feya, fou en una ora tanta maravella e de tanta alegria sobreprès, que apenes sabia que fer se degués; mas pur, donant fe a les paraules, se recordà de moltes paraules injurioses que avia dites al

Comthe estant ab ell com a regas, de las quals hac sobirana vergonya; de continent se lançà al seus peus, e humilment de tot ultratge pasat li demanà perdó, al quall lo Comthe, asau benichnament lo feu levar de n peus, e ab gran amor li perdonà. E aprés tots ensemps parlaren molt, raonant de llurs affers e complanyent-se de llurs fortunes, e aprés, alegrant-se, volgueren Paroto e Jaquet vestir lo Comthe de honorables vestedures, lo quall per nenguna manera no u volch soffarir; mas, ffet açò, volgué saber Jaquet si lo guardó que promès avia lo Rey li seria donat. E aprés ab aquell abit en que estava lo prengueren, e Jaquet lavors, ab lo Comthe e ab Peroto, se n'anaren davant lo Rey, offerint-li de presentar lo Comthe e lo ffill pus li plagués donar-li ço que per ell era estat promès en la crida per ell feta. E lo Rey, prestament oit açò, feu venir ço que promès era stat per trobes del Comte e de son ffill, e aquí li fou offert, dient-li que ls li amenas, que ell era prest de donar ço qui per ell era stat promès. Jaquet, lavors, girant-se detras, se mès lo Comthe davant, qui son regas era estat, e Paroto, son Capità, e dix: «Senyor, vet-ací lo pare e lo ffill, e testimoni de la ffilla, la qual es ma muller, e al present no es ací; mas, Deu migançant, prestament la aurem ací davant la tua majestat». E lo Rey, vaent açò, guardà lo Comthe, lo qual era molt mudat e transfigurat d'aquell que esser solia, e, com l'ach molt guardat, encontinent lo regonech; e quasi ab les lagremes als huyls, lo Comthe, qui a genolons estava, levà en peus e l'abrasà e ll besà, e amigablament lo rabé. E comandà que encontinent lo Comthe de vestiments e de companya e de cavalls e d'armes fos remuntat en son degut estat, segons que a la sua noblesa se pertanyie; la qual cosa fou feta. E, ultra açò, honrà molt Jaquet e volgué saber totes les coses qui ls eren esdevengudes en llurs passades fortunes. E aprés donà *(f. LXXI)* a Jaquet tot sò que promès li avia, e, girant-se lo Comthe a Jaquet, li dix: «Pren tot sò que mon senyor lo Rey te done, e recort-te de dir a ton pare que tos ffiyls e néts seus e meus no són de part de mare de linatge d'almoynés». E Jaquet pres tot sò que donat li avien, e prestament feu venir a París sa muller ensemps ab la muller de Paroto; e aquí ab gran ffesta foren ab lo Comthe, lo qual lo Rey envià en tots sos bens e en major estat remuntat que may no fou. E aprés cascú, ab sa licencia, tornà a casa sua, e ell fins a la mort visqué en París pus gloriosament que may no avia fet.

NOVELLA NOVENA

Bernabó Lomeli, jenovès, enganat per Ambrosino, perdé lo seu e comandá que la muller morís. E puys, escapada en forma d'ome, serví lo soldá; e aprés trobá l'enganador, e Bernabó en Alexandria, e, condoits davant lo Soldá, l'enganador fonch pres, e ella, cobrant l'abit femenill, tornant ab son marit e ab aquell longament visqué.

Havent Lissa, ab la sua novella, plena de compassió, finit son daver, Filomena Reyna, la qual bella e gran era de persona e de cara més que deguna altra, plasentment e rient en sí matexa, dix: Cové que ls pachtes sien servats a Dioneo, e per ço, com no resta a dir a altre, sinó a ell e a mi, jo diré primerament la mia, e ell, qui en gracia ho ha demanat, dirà la darera. E, dit açò, començà. Segons entenem, moltes voltes se diu un tals proverbi que l'enganador roman a peu del enganat; la qual cosa no par que per alguna raó se puscha mostrar esser ver, axí com se diu. E per ço m'es vengut en voluntat de mostrar-vos com se deu hom guardar dels enganadors en moltes maneres.

Eren una volta en París molts mercaders Italians, los quals uns per una raó, altres per altra, segons es usança de mercaders; e estant un jorn entre ls altres alegrament parlant, aprés agueren sopat, de diverses coses raonant, de una *(fol. LXXI v.º)* en altra vengueren a parlar de les llurs mullers, les quals avien lexades en llurs cases, e motegant començà la hu a dir: «Jo no m sé la mia dona que s fa com jo no y son, mas a mi, com me ve alguna dona entre mans, volentera jaquesch estar a un depart la amor que li aport e prench de aquella aquell pler que pusch, e aprés com son ab ella fas sò que pusch». E l'altre, hoint açò, respòs: «E jo per senblant; e per ço com crech que la mia dona e la tua percacen per llurs ops, e com si són tal se fan, e per sò si fan si fem per semblant e tal li

dam e tal rebem». E altercant casi en aquesta manera, la questió entre els a sentencia vench. E breument parech en asò que tots se concordasen que les dones, aprés que avien lexats a ells, no volien perdre temps, ans l'empraven com mils podien, e tots en açò se concordaren, exceptat hu, apellat Bernabó Lomeli, mercader jenovès, lo qual dix lo contrari, affermant que ell avia especial gracia aguda de Nostre Senyor, ço es, que li avia donada una dona per muller la qual era complida en gran part de tot ço que una dona deu aver, e encara hun cavaller o hun escuder o qualsevulla altra persona; per ço com ella era bella de cors e de cara e jove e molt destra e abta en moltes coses, axí com es hobrar de seda e tallar e cosir, e tot acte de dona molt millor que nenguna altra. E ultra açò no s poria trobar hun escuder ne nengun servidor que millor servís en una taula d'un senyor, que ella serveix axí com aquella qui es ben acostumada e savia e molt discreta. E aprés açò sab millor cavalcar hun caval e tenir millor un aucell e legir e scriure e fer un compte axí be e millor que si fos un mercader; e de moltes coses semblants a aquestes e de moltes altres coses la loà, oint-ho tots los altres qui aquí presents eren, de que estigueren molt maravellats com axí affermava que nenguna altra pus honesta ne pus cortesa no s poria trobar; e per ço ell creya fermament que si el stagués x. anys fòra de casa que ella may per semblant acte entrevendria en altre home. Era lavors entre aquels mercaders qui axí raonaven hun jove mercader apellat Ambrosino de Plasença, lo qual d'aquesta darrera laor que Bernabó avia donada a la sua dona començà a riure lo més del món, e burlant si li demanà si l'emperador li avia aquest privalegi atorgat més que a tots los homens del món. E Bernabó, un poch torbat, dix que no l'emperador, mas Deu, lo qual podia més que l'emperador, li avia aquesta gracia atorgada. E lavors dix Ambrosino: «Berna*(f. LXXII)*bó, jo no dubte que no cregues dir ver; mas segons que m par tu às poch resguardada la natura de les coses del món; car si guardat hi aguesses no t sent de axí poch sentiment que tu no agueses conegudes coses les quals te farien sobre aquesta materia pus tempradament parlar. E per ço que tu no cregues que nosaltres, qui molt largament avem parlat de les nostres mullers, no cregam aver altres mullers e en altra manera fetes que no avem dit, te dich que si fem mas ço que diem, avem dit per ço com naturalment les dones són d'aquexa natura. Mas sobre açò vull hun poch ab tu raonar. Jo he tots temps hoit dir que l'ome es lo pus noble animal que anch Deu creas, e aprés la fembra; mas l'ome axí, com generalment se creu, es pus perfet; e avent més perfecció, sens nenguna falla deu aver major fermetat, e per ço com universalment les fembres són pus movitbles, segons se poria per moltes raons naturals mostrar, les quals al present entén a lexar, e solament te vull dir com l'ome es de

major fermetat; e estant pus ferm no s pot tenir que no caigue en tal acte, e no tant solament a una qui ls ne prech, encara a quantes ne veuen desigen aver, e y fan tot ço que poden per ço que agen llur cor complit de ço que volen; e aço no una volta lo mes, mas mill lo jorn. E, donchs, ¿com te penses tu que una dona qui naturalment es tant variable se pusque tenir ne deffensar d'un home o de molts qui seran savis e sabents e trachtants e continuament entendran en llur affer ab tota diligencia? Cert com tu més t'i affermes tant menys crech que ho cregues, e tu matex pensa que ta muller es fembra e es de carn e d'òs axí com són les altres. Perquè si axí es, totes àn un matex desitx, e aquella matexa força que àn les altres à la tua a resestir aquest natural apetit. Be es positble que ella sia honesta, mas que ella no fasa sò que les altres fan, oradura es qui altre n creu. Perquè t prech que d'ecí avant tal estremitat no vulles penre, mas viu axí com los altros fan, car diu l'eximpli que benaventurat es qui escapa de eser cornut o ffill de bagasa». A les quals paraules respòs Bernabó e dix: «Jo son mercader e no son filosof, e axí com a mercader responré. E dich-te que jo conech que sò que tu dius se pot avenir a les foles, les quals no àn neguna vergonya; mas aquelles qui savies són àn tanta por de perdre *(f. LXXII v.º)* llur honor que sovint són pus fortes que no los omens, e de semblants coses no s curen, e d'aquelles semblants es la mia». Dix lavors Ambrossino: «Verament si per cascuna volta que de semblants coses se curen los vení hun corn al cap per testimoni de ço que fet aurien, jo crech que poques serien aquelles qui no n portasen; mas pus lo corn no nex, no curen de la vergonya que leugerament amaguen, e axí perseveren en les coses paleses, e com pus amagadament poden ho fan, e com ho lexen es senyal de horadura. E ages açò per cert que aquella sola es casta la qual may de nangú no fou pregada, e, si pregada fou, no fou continuada. E si yo conaxia per los naturals que no degués esser axí, no n parlaria axí a ple com fas, si yo no fos moltes voltes estat a la prova. E dich-te axí que si fos aprés d'aquexa axí santa dona jo creuria en breu de temps aportar-la en açò en que n'é ja d'altres portades». E Bernabó, tot torbat, hoint açò, respòs: «Tu pories ab paraules estendre massa, e tu diras e jo diré, e a la fi no muntaria res. Mas pus que tu dius que totes són axí laugeres e lo teu enginy es tant per ço que jo t fasa sert de la honestat de la mia dona, jo son dispost que m sia tallada la testa si tu may en cosa que t placia en tal acte la pots induir; e si tu no pots jo no vull que tu perdres aldre sinó Mill florins d'or». Ambrosino, ja sus la novella acordat, respòs e dix: «Bernabó, jo no m sé que m fes de la tua sanch si yo guonyava les messions; mas si tu n vols veure la prova de ço que jo he raonat, met cinch milia florins d'or, qui t deuen eser menys cars que no la testa, contra mill dels meus; e, si

be tu no y poses negun termini, jo m vull obligar de anar en Jenova, e dins tres mesos aprés que sia en Jenova que jo auré de la tua dona feta la mia voluntat, e que en senyal de asò men portaré ab mi de les sues coses pus cares en tal manera e en tantes que tu matex conffesaras esser ver; emperò que tu m prometes sus ta fe que en aquest termini no hiras en Jenova». E, acordat Bernabó, tots los altros mercaders qui aquí eren se esforçaren de destorbar aquest fet, conaxent que gran mal sen poria seguir; però els eren axí encesòs que, ulltra voluntat de tots los altros, ab escriptura de llur mà se obligaren. E, feta la obligació, Bernabó romas, e Ambrosino, al pus tost que poch, se n'anà en Jenova, hon, aprés hac estat alguns jorns, cautelosament se informà del nom e de la encontrada *(f. LXXIII)* e de les costums de la dona, e tot quant ne poch entendre fou senblant a açò que n'avia dit Bernabó; perquè li parech aver feta fola empresa. E, per donar compliment en aquella, acordà de amistançar-se ab una pobra dona qui en la casa de la dita dona husava molt, e per aquella era molt amada, a la qual ell continuament pregave, prometent en aquella gran cantitat de moneda si en los affers de la dona ella y treballave, la qual jamés no poch induir a sa voluntat, sinó en tant que li promès que ab una caxa, la quall Ambrossino ffeu fer artifficiosament, no solament en la casa, mas en la cambra de la gentil dona lo faria metre; en la qual Ambrosino poria estar amagadament, e açò promès axí fou fet. E axí com si ella en alguna part volgués anar segons la manera donada per la dona, la comannà a la gentil dona, pregant-la que per alguns dies la li volgués reservar. A donchs la caxa mesa en la cambra e venguda la nit e la hora queda, e Ambrosino viu la dona adormida, ab certs enginys uberta la caxa, quedament en la cambra isqué, en la quall avie un lum, ab lo qual, aprés que n fou exit, la forma e la manera de la cambra guardà axí de pintures com d'altres coses notables qui en aquella eren; e, aprés ach reguardat e affermat quina ne qual era la cambra e en sa memoria be comprès, acostant-se al lit, vehent que la dona e una petita infanta qui en la cambra eren dormien fort, tot planament e queda la descobrí, e viu que axí era bela despullada com vestida; mas no li viu negun senyal per poder-lo reportar a son marit sinó hu que n'avia en la sinestra mamella, entorn del qual avia alguns pèls blanchs e rosos com a hor; e, aprés que açò ach vist, planament la tornà cobrir; però, vaent-la axí bella, en poch estech de metre a risch la sua vida volent-se colgar al seu costat. Mas, per ço com avia hoit dir e affermar aquella sua bravesa esser girada en honestat, no gosà a riscar; e, estant la magor part de la nit per la cambra a son plaer, metent una bosa e un claver e alguns anels e una corega e algunes altres coses sues, en la caxa ensemps ab ell se mès dintre, e, tancant-se axí com dabans se estava, estech quet. E en aquesta manera o ffeu dues nits, sens

que la dona no sen apercebé de res. E venint la teça nit, sagons *(f. LXXIII v.º)* la horda donada entre ells, la bona dona tornà per la caxa, portant-sen aquella, de la qual Ambrosino hisqué, e, contentada la vella sagons la promesa que feta li avia, s'entornà al pus tost que poch a París ab totes les coses que agudes avia. E açò feu ans del termini per ell pres, e, aprés que fou junt, ell apellà los mercaders qui presents foren al metre de les mesions, e present Bernabó, li dix: «Bernabó, jo he guanyades les mesions que tu e jo aviem meses, car jo he acabat sò de que m'era gaubat, e, si vols veure que asò sia ver, primerament te divisaré la forma de la cambra de la tua dona e les pintures de aquella, e aprés te amostraré les coses que de ella é agudes», 'affermant que de ella e ab son voler les avia agudes. E, hoit asò, conffessà Bernabó que axí era feta la cambra com ell deye, e ultra açò conffessà les coses que ell mostrave eser estades de la sua dona; però dix que poria esser que la forma de la cambra poria aver sabuda per alguna persona praticha en la casa, e per senblant que les coses que mostrades avie porie aver agudes de algun infant o misatge de casa qui per diners les poria aver furtades. «Per que si altra informació no m donau, no m par que aquexa bast per aver guanyades unes tant grans mesions ne de tant gran carech com són les nostres». A les quals paraules dix Ambrosino: «La veritat es que aquestes coses deurien bastar, mas pus tu vols que pus avant jo digua, jo diré. Dich-te que madona Janeva ta muller à sota la sinestra mamella un senyal ben grandet, entorn del qual ha ben sis pèls rosos com un bel hor». E com Bernabò hoí açò parech-li que li fos donat d'un coltell pel cor, e la sua cara mudà de collor, e ell, tot glaçat e torbat, feu la cosa maniffesta per lo senyal que li avia maniffestat, dient: «Senyors, sò que diu Ambrosino es ver; e per ço, avent ell guanyat, tota vegada que li placia se pens de pagar». E, dit asò, axí fon fet, e lo dia saguent Ambrosino fou pagat. E aprés se partí de París Bernabó e contra la dona se n'anà enverç Jenova, e, là aribat, dins la ciutat no volch entrar, ans romas ben xx. milles lluyn, en una sua posesió; d'on tramès un seu familiar *(f. LXXIIII)* ab qui molt se fiave, ab letres sues e ab cavalcadures a la muller, manant-li que, vista la present, a ell vingués, al qual familiar comandà que encontinent que en loch ne fos que aquella aucís lo pus destrament que posqués, e tantost a ell retornas. E aribat lo familiar en Jenova, e donades les letres e feta la enbaxada, ab gran festa de la dona fou rebut, e tantost lo matí saguent muntada a cavall ab lo seu familiar e vers la sua posesió ab ell se n'anà; e, caminant e raonant ensemps de moltes coses, pervengueren en un torent molt fondo e solitari e molt espès d'arbres, en lo qual avia moltes coves. E veent lo familiar que era loch dispost per fer ço que son mestre li avia comandat, e tret lo coltell e presa la dona per lo braç, li dix:

«Madona, recomanau la anima a Deu, car vos covè morir e pasar d'aquesta miserable vida». E la dona, hoides les paraules dites per aquell e vist lo coltell ja tret per donar-li, tota espaventada, dix: «Frare meu, ages mercè de mi per reverencia de Deu. E prech-te que, ans que m'aucies, me digues de què t'é offès perquè auciure m degues». «Madona, dix lo familiar, vós a mi no m'avets offès de nenguna cosa; mas si vós avets hofès vostre marit, jo no u sé, sinó que us dich que ell me comande que sens nenguna mercè jo us aucia, la quall cosa es a mi fort crua de ffer e ab gran dolor fas son comandament; mas ell me à menasat que si no u fas que ell me farà penjar per la gola; e vós, madona, sabeu be de quant li son tengut ni com li puch dir de no de cosa que ell man fer a mi e sia quallsevulla, e sa Deu que de vós me sab molt greu, mas no y puch alre fer». Al quall la dona dix playent e plorant tendrament: «E per reverencia de Deu ages mercè de mi e no vulles esser omeyer de mi, qui may no t fiu desservey algú, e que tu per fer servey a altri me vulles auciure. Cert no fas be, car be sab Deu, qui totes les coses del món sab, que jo no fiu may cosa per la qual jo del meu marit degua tal merit recobrar. Mas prech a tu que vulles un poch escoltar. Tu pots, si vols, complaure a Deu e a mi e a ton senyor en aquesta manera, que tu prengues totes les mies robes, e dona-m solament lo teu jupó e lo teu caputxó; e ab les mies robes torna al teu senyor e meu, al qual diras que tu m'às morta; e jo jur-te per aquella salut la quall tu donada m'auras que jo m dispondré en anar-men en part *(f. LXXIIII v.°)* on may ne a tu ne a ell ne en aquesta encontrada no pervendrà alguna novella». E lo familiar, hoides les sues raons, lo qual mal volentera la auseya, esdevench piadós de la dona e axí u feu com per ella hera demanat. E, preses les sues robes, li donà tots quants diners portava, e, plorant tendrament la hu e l'altre, la pregà que en aquelles encontrades may no fos conaguda. E, lexant-la a peu en lo torent, s'entornà a son senyor, al quall dix que lo seu comandament no solament avia fet, ans encara havia donat a menjar lo cors a lops e a cans en guisa que pus avant res no sen trobas. E aprés algun temps Bernabó s'entornà en Jenova, hon, sabent per la gent ço que ell cuydava haver fet, fou granment blasmat. E la dona, qui sola era romasa e desconsolada, com la nit fou venguda, contrafaent-se a manera d'ome al mils que poch, se n'anà en una vileta qui d'equi era veyna, e en casa de una bona profembra fon acullida; e, estant aquí secretament, percassà ço que li era necessari de fer, e faent-se venir lo gupó a son modo, de la sua camisa se feu camisa e bragues; e, fet tot açò a manera de hun ome de pocha condició, se n'anà la via de mar, hon per ventura trobà un gentil hom Cathalà lo nom del qual era Francesch Carach, lo quall d'una sua nau era devallat per refrescar-se en una fontana, hon ab

la dita dona se encontrà, e, comunicant ensemps de moltes coses, ab ell se acordà per servidor e muntà sobre la nau, faent-se anomenar Segurano de Finale, aquell serví diligentment. Lo quall, ben vestit e ben aresat en arnès, lo gentil hom Català serví axí bé e endresadament, que li vench molt be de grat. E avench se aprés poch temps que lo Català ab la sua nau feu un viatge en Alexandria, hon per fer servey al Soldà aportà alguns falcons palegrins, dels quals li feu servey, e aprés que aquells li ach presentats, encara Asegurano los donava a mengar alguns dies; e veent lo Soldà un jorn, molt se altà del servey de Asegurano, e, plaent-li axí fort, lo Català pregà que aquell lexas en son servey. E, no contrastant que lo Català lo tengués molt car e molt li dolgués lo servey de Asegurano, si l li lexà. E, estant Asegurano en servey del Soldà, en poch temps la amor e la gracia de aquell conquistà ab lo seu ben obrar *(f. LXXV)*, segons avia guanyada aquella del Català. E aprés en poch temps conquistà la amor e la amistat de tots los mercaders christians e serrayns e totes altres quallsevol persones qui sota la senyoria del Soldà fossen. E per ço que les mercaderies e los mercaders estiguesen segurament, avia en aquelles saons lo Soldà acostumat de trametre ulltra los altres officials seus un gran ome familiar seu a Acre, qui ab la sua gent acostumava de anar a la guarda de la fira. E sobrevengut lo temps desliberà de trametre Asegurano, lo quall ja abtament la llur lengua sabia. Vengut, donchs, Asegurano en Acre senyor e capità de la guarda dels mercaders e de la mercaderia, aquí be e diligentment feya ço que a son offici se pertanyia. E anant entorn d'ells vaent molts mercaders Sicilians e Pisans, Jenovesos e Venecians e molts d'altres Italians, e veent que ab ell volentera se amistançaven, se esdevench que un jorn, entre ells altres estant ell en un alfondech de venicians hon era descavalcat, li vench davant una bossa e una corega, la quall ell prestament conech que era estada sua, de lo quall se maravellà molt, mas sens alre affer demanà plasentment de qui era, ne si u volia venre. Era aquí en aquelles saons vengut Ambrosino de Plasença ab molta mercaderia ab una nau de Venecians, lo quall, hoint que lo capità de la guardia demanà de qui era, se feu avant, e rient dix: «Micer, les coses són mies e no les ven, mas si us plauen, jo les vos daré molt volenter». E Asegurano, veent-lo riure, se suspità que aquest en alguna manera no l'agués affigurat; mas pur, faent ferma cara, li dix: «Tant rius per ço com veus a mi qui son ome d'armes demanar coses femenils?» Al qual dix Ambrosino: «Micer, jo no m riu d'axò, mas riu-me de la manera ab la qual jo les é guanyades». Al quall Asegurano dix: «Digues, si Deus te dó bona ventura, si es cosa qui dir se puscha, com les guanyist.» «Micer, dix Ambrosino, aquestes coses ab algunes altres me donà una gentil dona de Jenova apellada madona

Janeva e muller de Bernabó Lomali una nit que jo jaguí ab ella, e pregam que jo per amor de ella les tengués. E per ço me son ris jo com m'à recordat de la paguesa de Bernabó *(f. LXXV v.°)*, lo quall fon de tanta folia que mès ab mi v. mil fflorins d'or contra mill que jo la sua dona no conquistaria a ma voluntat, la qual cosa jo fiu en poch tems e gonyí les mesions, e ell, qui de la sua bestialitat devia punir si mateix més que no ella de aver fet sò que totes les fembres fan, se n'anà de París en Jenova e, segons que jo he hoit dir, la feu ociure.» E Asegurano, com hoí asò, prestament comprès quala fou la occasió de la hira de Bernabó contra ella, e maniffestament aquest esser hocasió de tot lo seu mal; e pensà no lexar-lo anar imponit. Però mostrà lavors Asegurano de aver agut gran plaer de ço que dit li avia, e prestament pres ab ell una streta amistat, tant que per lo seu confort Ambrosino finà la fira ab ell e ab totes les sues coses se n'anà en Alexandria, hon Asegurano li feu fer una casa, en la qual li mès gran cantitat de moneda perquè ell estigués pus aseguradament. E aprés Asegurano pensà en quina manera ell poria fer cert a Bernabó de la sua hichnocencia, e may no reposà fins a tant que ab hobra de alguns mercaders què lavors eren en Alexandria agueren trobada nova hocasió per fer-lo venir; lo qual, aprés que fon vengut en asau pobre estat, en hun seu amich lo feu rebre e ab aquell estar fins tant que li parech temps de ffer sò que fer entenie. Havie en aquelles saons Asegurano ja feta comtar a Ambrosino aquella novella davant lo Soldà, mostrant que ho feya per fer-lo riure; mas, aprés que fou aquí Bernabó, pensà que la cosa no era per dar-li dilació de temps. E, presa hora covinent ab lo Soldà, empetrà que davant li fes venir Ambrosino e Bernabó, e, aprés foren davant lo Soldà, Asegurano mogué certes raons per les quals fonch dit a Ambrosino que digués com fou alò de la muller de Bernabó. Per la qual cosa Asegurano comandà a Ambrosino que digués la veritat com avie guanyades les mesions de cinch milia fflorins d'or. E aquí present Asegurano, en qui Ambrosino avia magor esperança, ab vista molt torbada, menaçat a molts turments Ambrosino si no deya com fon. Perquè Ambrosino, d'una part e d'altra espaventat, e encara constret davant Bernabó e molts d'altres, no esperant aver d'alò neguna pena, sinó tornar cinch milia fflorins, de les coses qui eren stades de punt en punt comtà la veritat. E aprés hach dit Ambrosino, Asegurano, axí com executor del Soldà, dix a Bernabó: «E tu que ffist per aquesta falsia a ta muller?». Al qual Bernabó respòs *(f. LXXVI)*: «Jo, vençut de la hira de la perdua dels meus diners e de la honta e de la vergonya que m paria aver rebuda de la mia dona, la quall jo avia per la millor qui may fos en nostra terra, la fiu alciure a hun meu familiar; e, sagons ell me reportà, ella fou prestament devorada per molts lops». E totes aquestes coses en presencia

del Soldà dites e d'ells totes enteses, no sabent ells encara per què Asegurano avia tot açò hordonat e demanat, volch escoltar que diria, al qual dix: «Senyor meu, asau clarament podeu aver entès e conegut com aquella bona dona se podia gloriejar d'emich e de marit, e com aquest malvat en menys d'una ora ab malvada falsia gastà la sua fama e destruhi lo seu marit e ella. E lo marit, pus creent a les falsies d'altres que no a la veritat d'aquella que per longua experiencia avie poscuda conexer la sua fama, la donà a menjar a lops; e, ultra açò, es tant lo bé e l'amor que l'amich e lo marit li aporten, que ab ella longament estan e no la conexen. Mas per ço com vós obtimament conaxeu ço que cascú de aquests merexen, vos soplich que us placie per especial grau punir l'enganador e perdonar a l'enganat, e fer-l'é en presencia vostra venir». E lo Soldà, dispost en aquesta cosa a complaure Asegurano, dix que li pleya e que encontinent fes venir la dona. De la qual cosa Bernabó fou molt maravellat, lo qual creya fermament que sa muller fos morta. E Ambrosino, qui lo seu mal ja sentia, estava ab gran pensament e de pijor ach paor que de pagar los diners, esperant la dona e la sua venguda ab gran terror. E, feta lo Soldà seguretat de fer justicia Asegurano, ella, plorant e playent agenollada davant lo Soldà, casi per espay de una hora la femenil veu, no volent semblar pus home, demostrà e dix: «Senyor meu, jo son la miserable Jeneva qui son anada trebalant en forma d'un home per lo món per aquest traydor d'Ambrosino, e falsament son estada vituperada, e d'aquest cruell inich home qui sens nenguna prova me volch fer auciure a un seu macip e menjar a lops». E, aprés, esquinçant-se los draps davant los pits, feu palès al Soldà e a tots los altres ella esser fembra. E, girant-se despuys a Ambrosino, li dix: «Malvat, no deyes tu que ab mi avies jagut?». Lo quall, ja regonexent-la, per vergonya com a mut de res no s'escusà. E lo Soldà, qui *(f. LXXVI v.°)* tots temps per hom l'avie agut, veent açò en tanta maravella vench de ço que veya e hoia d'ella, que abans li paria esser somni que veritat. Mas pur com se fon maravellat conech la veritat, subiranament loà la vida e los costums e les virtuts de Janeva, qui fins en aquella ora era estada anomenada Asegurano. E comendà que li fosen portats vestiments femenils e dones qui en sa companyia estiguesen. E, segons la demanda que avia feta, a Barnabó perdonà la mort que avia merescuda, lo quall, aprés que l'ach regoneguda, se gità als seus peus e, plorant, la besà e l'abraçà. E lo Soldà encontinent comandà que Ambrosino que en lo pus alt loch de la ciutat fos al sol en un pal ligat e untat de mell, e que d'aquí may no fos levat fins que per sí matex ne cayguers, e axí fonch fet. E aprés de açò comandà que tot ço de Ambrosino fos donat a la dona, qui no valia tant poch que no valgués en sus de x. milia besans. E encontinent lo Soldà feu aparellar una bella festa, ab la

qual honrà micer Bernabó axí com a marit de madona Jeneva, al quall donà en aresament e en vexella d'aur e d'argent e en diners tant que valia en sus altres x. milia besans. E feu-los prestar un leny, e, aprés fonch feta la festa, los licencià de poder-sen anar en Jenova a llur plaer, hon rich e ab gran alegria s'entornaren, e ab sobirana honor foren rebuts, especialment madona Jeneva, la quall tots sos parents e amichs avien per morta, e tots temps de gran virtut mentres visqué fonch reputada. E Ambrosino, lo dia matex, fonch mès al pal e untat de mell, segons la sentencia a ell donada, ab gran vergonya e angoxa de les mosques e de les vespes, de les quals aquell país es molt copiós. E no tant solament fonch mort, mas fins als hosos devorat, los qualls romangueren blanchs, e, per los nirvis pengant, per lonch temps foren alà testimoni de la sua malvastat. E en tal manera romas l'enganador a peu del enganat.

NOVELLA DESENA

PAGAMINO DE MONAQUO ROBA LA MULER DE MICER LITXARDO DE QUINXIXA, LO QUAL, SABENT ELLA HON ERA, SE VOLCH FER AMICH DE PAGAMINO, PREGANT-LO QUE LA LI RESTITUÍS A RESCAT, LO QUAL LA LI ATORGA VOLENTEROSAMENT, E ELLA, NO VOLENT-HI TORNAR, FO APRÉS MULLER DE PAGAMINO.

(Fol. LXXVII) Cascuns de la honesta bargada subiranament loaren la novella per bella que la llur Reyna havia recomtada, e majorment Dioneo, al qual sol per la present jornada restava a recomtar. Lo quall, aprés de molts comandaments fets per la Reyna, dix: Belles dones, una part de la novella de la nostra Reyna m'à feta mudar la voluntat de no dir-ne una, la quall avia al cor de dir, perquè diré un altra; e açò per la bestialitat de Bernabó, qui, posat que be li n'esdevengués, havia aguda masa confiança en la sua dona, e per semblant de tots los altres qui volen creure ço que ell volia creura, ço es, que anant ell per lo món ara ab aquesta, ara ab aquella, adés una volta, adés un altra, se solacen e esmaginen que les dones qui romanen en casa tenguen tots temps les mans en la corega, creent que elles no coneguen ço que hom fa ne que fassen semblant. E, creent-ho axí, vos vull mostrar quanta es la oradura de aquests tals; e quant encara es major aquella de aquells los qualls se pensen esser pus potens que la natura, e creuen que ab demostració de paraules e de ffaules facen ço que no poden fer, e, esforçant-se, traure d'altri ço que d'ells no poguera traure nengú en llur joventut, no guardant la natura de que vénen. E per ço n'entén a dir una istoria sagons hoirets.

Fou una volta en Pisa un jutge home petit de persona e magre e ja veyll, dotat de poqua força e de poch enginy, lo nom del qual fou micer Ritxardo de Quinxixa, lo qual en sos darés dies desliberà de pendre muller, e, axí com aquell qui may no n'avia aguda, creya que ab aquelles

obres de solaços que ell feya al estudi la pasaria; e perquè era molt rich serchà de aver bella, jove e gentil dona per muller; de la qual cosa e la hu e l'altre, si s fossen sabuts aconsellar, devien fogir a tal acostament. Mas la sua fortuna li aportà la cosa a son punt que axí com ho sercava ho trobà, per ço com miser Loto Galtan li donà per muller una sua ffilla apellada Barthomeua, una de les pus belles e de les pus gentils dones de Pisa. E, vengut lo dia de les noces, lo jutge aparellà subiranament bella festa, e, fetes les noces belles e maghnifiques, la primera nit micer Ritxardo ach prou fet que una volta per consu*(f. LXXVII v.°)*mar lo matrimoni, e aquella fonch prop de esser taula. E, vengut lo matí, axí com aquell qui era magre e sech e de poc esperit, hach mester brous e suchs e restaurandis en gran suma per restauració de la persona. E aprés fou retornat micer Ritxardo, estimador de la sua força millor que d'abans no era, començà de encercar hun canalar de infans pochs, qui, estant a la escola tots dies, troben festes més que no n són. E per ço micer Ritxardo feu un comter en que trobava que no solament una festa, mas moltes, cascun jorn eren; per reverencia de les quals ell devia estar de no acostar-se a ella per fer la cosa. E no res meyns trobà sobre açò vigilies de apostols e d'altres mill sants e quatre tempres e ladanies, e lo divendres, per reverencia de la passió, e lo disabte, en reverencia de nostra Dona, e diumenge per la resurecció del fill de Deu, e per semblant molts punts de la luna en los qualls hom no deu fer tal achte, avisant-la que axí s devie fer. E si alguna volta se avia affer, se avisava e deya que ab gran consciencia ho feya. Aquesta manera no era sens gran malenconia de la dona, car ab tot quant podia avia prou fet que lin tocas una volta lo mes. E en aquesta manera la tenia molt aprop, no volent que altri li ensenyas los dies de lavorar l'achte, axí com ell li avia ensenyat lo dia de les festes. E, estant axí, se esdevench que, faent gran calor per lo coral estiu en que eren, a micer Ritxardo vench gran desig de anar-se deportar en hun loch molt bel e molt delitós lo qual ell avia asau pres de Munteneyro, e aquí estar per alguns dies, menant-sen ab sí madona Bartomeua. E, estant axí deportant, hun jorn li vench en voluntat de anar a pescar, e, aguts dos lauts, ab la hun muntà micer Ritxardo ab los pescadós, e en l'altre la dona ab algunes altres dones. E, anant axí deportant per la mar, ells anaren tant que s meteren en mar dues milles o més; e, anant axí deportant per la mar, veus hon ne ve sobtosament una galiota de micer Pagamino de Monecho, lo quall en aquell temps era molt famós cossari en la mar; e, vistes les barques e dreçant enverç elles, no posqueren axí tost fugir que Pagamino no aconsaguís aquella hon era la dona. E, vista la dona, sens voler-ne pus, encontinent la muntà en galiota, no curant de micer Ritxardo; la quall cosa veent micer Ritxardo, lo qual era axí gelós que

del ayre havia *(f. LXXVIII)* gelosia; e si d'açò fon dolent no es de maravellar. E, greument turmentat per la perdua de sa muller, se n'anà en Pissa, on, faent son dol e no sabent qui era lo cosari qui la muller s'enmenava, ne a hon la portava, ab gran dolor vivia. E Pagamino, veent la dona axí bella, li parech aquell any no aver tant guanyat; e, no avent muller, pensà de tenir aquesta tots temps en servey de sa cuxa, e a ella, qui fortment planyia e plorava, començà a consolar-la dolçament. E, venguda la nit, la començà a confortar en tal manera, que, no guardant festes ne dichmenges, abans que fosen a Monech pervenguts e lo jutge e les sues leys li foren exides d'esment, e començà a viure la pus alegrament del món ab Pagamino. Lo quall, aprés que l'ach menada a Monech, ultra la consolació que de nit e de dia li donava, si la tenia honradament en forma de muller. E aprés poch temps estant axí, pervench a les horelles de micer Ritxardo hon era la sua dona, e ab ardent desig se avisà en ço que necessari avia per aver-la; e, aparellats diners per son rescat, prestament se mès en mar per anar a Monech; hon, aprés que fou aribat, ab pura diligencia entené en veure-la; e aquella vista, e ella a ell, la nit vinent ella informà Pagamino de la sua intenció. E lo matí saguent Ritxardo, veent Pagamino, a ell se acostà, e ab poqua d'ora ab ell pres una estreta amistat, en tant que parech entre ells haver gran fraternitat, mostrant tots temps Pagamino de no conexer-lo. Perquè quant temps li parech micer Ritxardo, lo millor que posqué ne sabé, plasentment la occasió perquè vengut era li descobrí, pregant-lo que allò que li plagués prengués per rescat, e que li retés la dona. Al quall Pagamino respòs: «Mossenyer, vos siau lo ben vengut, e, responent-vos a vostra demanda, en breu vos dich que es ver que jo he en mon poder una joveneta, la qual jo no sé si es vostra muller o d'altri, e per ço com a vós jo no conech ne a ella per semblant, sinó en tant com ella ha ab mi hun poch de temps estat, si vós sou son marit, axí com vós dieu, per ço com plasentment la m demanau, jo us menaré là hon ella es, e son cert que ella us conexerà; e si axí es com vós dieu, ne si ella sen vol ab vós anar per amor de la vostra plasenteria, ço que vós matex me volrets donar per son rescat, d'allò seré content. E, si axí no es, vós farieu gran viltat de levar-la a mi per donar*(f. LXXVIII v.°)*la a nengun altre, car vós vets que jo son home jove e puch axí be com un altre tenir una dona jove, en especial aquesta, qui es la pus plasent fembra que jo ves may». Al quall respòs micer Ritxardo: «Certament ella es ma muller e a mi es molt greu com vós sabeu axí be sa plasenteria; mas pur si vós me manau là hon ella es, vós ho veureu prestament, car ella m saltarà tantost al coll. E per ço no vull que sia en altra manera sinó axí com vós matex haveu divisat». «Adonchs, dix Pagamino, anem.» E, venguts a la casa de Pagamino, e estant en una sua sala Pagamino ensemps ab micer

Ritxardo, e, ella vinent, plasentment feu reverencia a Pagamino, e a micer Ritxardo en nanguna manera no dix mot, sinó axí com si fos un altre foraster qui en casa sua fos vengut. La qual cosa veent lo jutge, qui esperava esser rebut ab gran festa de ella, se maravellà fort. E en sí matex començà dir per ventura la malenconia e la gran dolor que jo he aguda despuys que jo la perdí m'à axí transfigurat que ella no m regonex. Perquè li dix: «Dona, car me costa lo menar-te a pescar, car jo no crech que semblant dolor se sentís may com aquella que jo he aportada despuys que jo t perdí, e tu no m par que m regonegues segons sò que tu fas. E no veus tu que jo son lo teu Ritxardo, qui son vengut ací per pagar ço que s vulla aquest gentil ome e per rescatar-te e menar-tem, si de sa mercè serà que t vulla donar a rescat?» E la dona, girant-se enverç ell un poch rient, dix: «Micer, diets-ho vós a mi? guardau que no m prengau en escambi d'altra, car quant es a mi no m recorda que us ves may». «Oymè, dix micer Ritxardo, com no? E guarda-m be si tu t recordaras, car tu veuras be que jo son micer Ritxardo de Quinxixa.» E la dona, girant-se, li dix: «Micer, vós me perdonau, car no es a mi axí honesta cosa com vós vos esmaginau de guardar-vos; mas, per molt que us aga guardat, jo no conech que may vos aga vist.» E lavors esmaginà Ritxardo que ella fes açò per por de Pagamino, perquè en sa presencia no volgués conffessar de conexer-lo; perquè demanà a Pagamino en gracia que ell en una cambra sola li posqués parlar, e Pagamino, molt content, dix que li pleya, mas que li permetés que contra sa voluntat no la besaria; e axí ho promès micer Ritxardo. E, fet açò, Pagamino comandà que ab ell en la cambra se n'entras, e que ves què li diria, e que regonagués si ell era aquell que ell deya. E, dit açò, se n'entraren en la cambra la dona e micer Ritxardo a soles, e, sient-se *(f. LXXVIIII)* ensemps, li dix micer Ritxardo: «O cor del meu cors, o anima mia, o dolça esperança, o consolació de la mia vida, e no coneys tu lo teu Ritxardo, qui t'ama més que sí matex? com pot esser? son jo axí transfigurat que tu no m'ages conagut? O huylls del meu cor, guarda-m un poch». E la dona, lavors somrient, sens lexar-lo pus dir, li dix: «O Ritxardo, e no sabeu vós que jo no son axí desmemoriada que jo no conegua que vós sou micer Ritxardo de Quinxixa, mon marit; e que us he ben conagut; mas si vós, mentre que jo fuy ab vós, me aguesseu tant be conaguda, no fóra jo ara ací; ne si vós foseu savi o scient axí com vós voleu esser tengut, devieu aver tanta de conaxença que devieu pensar que yo era jove e frescha e bella, e per consaguent devieu conexer ço que les dones àn mester ultra vestir e calçar y mengar, be que elles per vergonya no u volen manifestar; e d'açò com vós ne husaveu vós vos o sabeu. E si a vós pleyen més les leys que la muller, no n devieu pendre; be que a mi no parech may esser muller de un jutge, mas de un

manifestador de festes, car axí be sabieu manar les festes e los diumenges e los dejunis com home del món. E dich-vos que si vós agueseu fetes fer tantes festes als lauradors qui lauraven les vostres posesions com feyeu fer al lavorador qui lavorava lo meu canp, vós no aguereu mai cullit un gra de blat. Perquè pus Deu m'à feta gracia que m son atrobada ab aquest que à plagut a Deu axí com a piadós de la mia joventut, ab lo quall jo m'estich en aquesta cambra, en la qual no sab hom quina cosa s'es festa ne diumenge, dich-o de aquells qui són pus devots a Deu que al servey de les dones, segons vós feu; ne en aquesta casa no s sab hom quina cosa s'es divendres ne disabte ne vigilies ne quatre tempres ne quaresma, ans de dia e de nit s'ich bat la lana; e despuy que en aquesta nit àn sonat les matines, jo sé be com ha anat, car de una volta en sus à lavorat lo meu lavorador. E per ço ab ell me entén a estar e lavorar mentre seré jove; e les festes e les perdonances e los dejunis me esogaré com seré vella. E vós en bona hora anau-vos-ne al pus que puscau e sense mi feu festes tantes com vos placie». Micer Ritxardo, hoint aquestes paraules, sostenia dolor inextimable, e, pus viu callar a ella, respòs: «O anima mia dolça, quines paraules són aquestes que tu dius e no às tu esguart a les paraules ne a la honor de tos parents ne a la tua? E vols tu abans estar açí per avol fembra de aquest qui t té en peccat mortal, que muller mia en Pissa e entre tos amichs? E aquest quant serà ugat de tu ab gran vituperi te gitarà deffora, e jo t'hauré tots temps per cara, e, encara que no u vulla *(f. LXXVIIII v.°)*, seras dona mia e de ço del meu. E si u vols dir per aquest apetit desordonat e desonest que vosaltres dones aveu, e per sò lexaras la honor tua e a mi qui t'am més que la vida mia? O esperança mia cara, e no u digues axí, mas vine-ten ab mi, e jo pus que conech lo teu desitg, esforçar-m'é en suplir a ta voluntat, pus que, vida mia, muda de consell e vine-ten ab mi, car may despuys que t perdí no m sé que s'es estat be nengú». Al quall la dona respòs: «De la mia honor nengú de mos parents no s senten ne n'agen cura, car, si aver-la-m deguesen, com me donaren per muller a vós hi agueren guardat; mas de la mia honor ne del meu pler no sen sentiren lavors ne jo ara no m vull sentir de la llur; e si ara jo estich en pecat mortal, qualque dia estaré solament en venial, pus que nengú no s cur de mi, car ací m par que sia muller de Pagamino, e en Pisa me parria que fos putana vostra. E pensau que ab punt de luna ne ab art de strologia no ns ajustarem pus avant vós e jo; dich-vos que no m'ich han axí avesada, car ací Pagamino tota la nit me té al bras, e estrenyent e mordent com me adoba, Deus vos o digua. E encara deits-vos que us esforçareu a què? a riure? ja u sé que vós sou tornat un prous cavaller despuys que jo no us é vist. Perquè anau e esforçau-vos be de viure, car pus tost vos veig segur de esser trist que de riure. E encara vos dich que com aquest me

lexarà no m par que jo aja encara acordat hon volré estar; e jo no entén per ço may tornar a vós, car qui tot vos premia no sen trauria un gresalet de such. E no us recorda que com fom nuvis per una sola volta en que us treballas cuydareu morir? Cert en altre loch hireu menjar civada. E per ço de cap vos torn a dir que ací no s fa festa ne vigilia, e per ço jo m'ich entén aturar. E dich-vos que hon abans puscau vos ne anau en nom de Deu, sinó certament vos promet que jo cridaré que vós me voleu forçar». Micer Ritxardo, veent-se en mal partit e conexent la sua folia de aver presa muller jove, se isqué de la cambra e dix moltes paraules a Pagamino, les quals no valgueren gayre, e aprés, lexada la dona, pres comiat de Pagamino e s'entornà a Pisa, e en tanta felonia vench per la gran dolor que passava per la gelosia e per vergonya que avia de la gent, que com anava per Pisa e nengú lo saludava o alguna cosa li demanava, altra cosa no responia sinó: «Micer, la mala usança no vol festa». E en tal manera visqué tots los dies de sa vida. E Pagamino, sentint e conaxent l'amor que la dona li aportava, la pres per muller, e, sens may fer *(f. LXXX)* festa, tant com les cames los posqueren portar lavoraren e s donaren bon temps. Per la qual cosa, dones mies molt cares, me par que si Bernabó disputava ab Ambrosino, feya gran folia, pus era fembra, e més com ho publicava e cavalcava la cabra per los crins e no entenia la costuma de les dones, posat que u podia fer, pus se trobava sol en haver tall muller.

Aquesta novella donà materia de tant riure a totes les dones e a tota la companyia, que no n'i avia nengú a qui no dolguesen les corades, e ab pensa acordada totes les dones digueren que Dioneo deya gran veritat e que Bernabó era estat una bestia com tant de sa muller fiava. Mas pus la novella fou finida e les rialles pasades, havent la Reyna esguart que la hora era huy més tarda e totes havien novellat, e que la fi de la sua senyoria era venguda segons lo comendament hordonat, traent-se la garlanda del cap, la posà sobre lo cap de Neyfile, dient ab alegra cara: «De huy més, cara companyia de aquest petit poble, lo guovern sia de aquesta»; e encontinent a seure s tornà. E Neifile, de la honor que ach rebuda un poch rogeta, semblant a una rosa de maig, ab los huyls saltigans, pus plasent a natura que de nenguna altra, estech un poch queda; mas aprés que la honesta remor dels circustants, los quals la llur favor envers la reyna alegrament mostraven, se fon reposada la sua anima, un poch més alt que acostumat no avia, dix: «Pus axí es que la present jornada son vostra Reyna, no partint-me de la manera tenguda per aquelles qui davant mi ho són estades, les quals vosaltres aveu hobeides, ab poques paraules vos entén a manifestar lo meu parer, lo qual, si de vostre consel serà loat, seguireu. Axí com vosaltres sabeu, demà serà divendres, e lo seguent dia

disabte, los quals, per les viandes que s'husen, són un poch enugosos a les demés jents; e ultra axò devem aver esguart en aquell qui en divendres per nosaltres sofferí mort e passió; perquè es dichne de reverencia e perquè aquesta cosa es molt honesta, entench que a honor de Deu devem entendre abans en horació que no en novellar. E aprés lo disabte es usança de les dones que s renten lo cap e que s denegen de tota sotzura que en la setmana passada agen rebuda; *(f. LXXX v.°)* e per semblant que en reverencia de la Verge Maria e del seu preciós fill devem dejunar. E d'equí avant, per honor del sobrevinent dichmenge, deu cascú reposar, perquè no podem axí a ple en aquell dia seguir l'orde per nosaltres pres de viure, me sembla que ns degam reposar. E per ço com nosaltres alguns dies aurem reposat, si volrem tornar perquè enuig no ns sobre entén que seria necessari de mudar-se e d'aquí avant anar-sen en altre loch hon jo he ben pensat e proveit. E com serem aquí adonats dichmenge aprés dormir, attenent que huy avem agut asau larch espay per discorrer e rahonar, serà encara pus bell que un poch se restrenga la licencia del novellar, e que sobre un de molts fets de la ffortuna se diga pus que é compensat que sia aquest l'achte de que devem tractar, ço es, de alguna cosa qui per alguns sia molt desigada e ab industria la age conquistada o alguna cosa perduda age recobrada. Sobre les quals coses cascú de nosaltres pens de dir lo millor que sapia, alguna cosa qui a la bargada pusque eser utill e delitosa, salvat, emperò, lo privilegi a Dioneo». E, dit açò, cascú loà lo raonament, e ço que la Reyna avia divisat fon servat axí com ella avia dit. E aprés de tot açò la Reyna feu apellar lo seu senescal e li comendà la present nit hon devia metre les taules, e ço que devia fer aprés en tot lo temps de la sua senyoria li ordonà largament. E, fet açò, levant-se en peus, tota la sua bargada largament licencià, que cascú fes ço que pus plasent li fos. On aprés tots los omens e les dones prengueren llur via envers un gardí on, pres que s foren un poch deportats, la hora del sopar fou venguda, e ab festa e ab solaç soparen tots ensemps; e levant-se de aquell axí com la Reyna plagué, manant Emilia la dança, la següent cançó fou dita per Panpinea, responent-la tots los altres[1]:

1) Hi ha en el manuscrit l'espai destinat a la cançó, però en blanc.

JORNADA TERÇA

[Feneix la segona jornada del Decameron. Comença la terça, en la qual se rahona, sots lo regiment de Neifile, de qui alguna cosa que ha molt desijada, ab industria la age conquistada, o alguna cosa perduda age recobrada.]

L'alba envermelida ja e lo sol se acostava, com la Reyna lo dichmenge dematí se levà e apellà tota la sua companyia, havent ja lo senescal gran estona havia tramès al loch hon devien anar ab les coses necessaries, on abans que la Reyna vingués havien fet aparellar lur estrado. E mesa la Reyna en camí, prestament feren totes les altres coses caregar, e, axí com si aguesen levat lur camp, ab tot lur caruatje tramès tota llur familia. E la Reyna, ab pasos suaus, lentament acompanyada de totes les dones e dels tres jovens ab ayre de plasents vents, per una carrera no gayre usada, ans plena de verdes erbes e de floretes qui per lo sobrevinent sol se començaven a hobrir, e pres lo camí envers l'ochcident, burlant, motejant e rient ab la sua bargada, sens esser anats ultra mil passos, abans de miga tercia foren aribats en un bell e molt rich palau, lo qual era asituat al cap de la plana, sus un pugolet. En lo qual, aprés que foren entrats e vistes les grans sales e les belles e molt ben aresades cambres e aquelles complidament fornides de ço que a cambres se pertany, subiranament reputaren per magnifich lo senyor de aquell. E aprés, devalant d'avall, e trobats los cellers plens de notables e molt maravellosos vins, e l'aygua freda e en gran cantitat qui aquí n sortia, e encara més de allò l loaren. E aquí (e aquí) casi plens de repòs, en una lotge molt ben aparellada plena de flós, qui segons lo temps procehien de la terra, se asigueren, e, vinent a ells lo discret senescal, ab maravellosos vins e preciosos conffits reberen algun comfort. Aprés de la qual cosa, faent-se hobrir un gardí qui costa lo palau era, se n'entraren; e parent-los aquell en la primera entrada de maravellosa bellesa, tots ensemps hordonadament començaren a reguardar; e en aquell trobaren a l'entorn, e en alguns lochs pel mitg grans coredors amples e drets empaimentats de

ragola de Valencia e cuberts de moltes leys de parres, de gisimins, d'anglentines e de murteres; les quals parres eren plenes de meravellosos rayms, e los gisimins e anglentines de maravelloses flors, qui, mesclades ab moltes d'altres que en lo jardí n'avia, maravellosa hodor lançaven; en tant que paria a ells esser entre totes les especies qui may hisquesen d'orient. E los coredors, al entorn tots de roses blanques e de gissimins e d'al*(f. LXXXI v.º)*tres maravelloses coses eren closos; per la qual cosa no tant solament lo matí, ans qualsevulla hora del dia que lo sol fos alt, sota les hombres, sens esser tochat d'aquell, podien per tot anar. E si om volia dir com ne en quina manera hordonadament eren posades les plantes qui en aquell eren, seria gran cosa de poder-ho recomtar. Mas pensau que no es neguna cosa que del nostre ayre proceescha sobre terra de que aquell no fos abundament provehit. E en lo mitg del qual, alò que no era de menys loar que altra cosa que hi fos, si era un prat de menudes e verdes erbes, casi tantes que paria fosen totes depint, ab mil variables flors, e closos al entorn de verts tarongés e limoners e xiprés, qui de llurs fruyts veylls e novels e flors qui no solament plasents hombres donaven als huyls, ans hodifferans eren molt. En lo mitg del quall prat avia una fontana de marbre blanch ab maravellosos entretalaments; en lo mitg de la quall, no sé si natural o artificialment, havia una figura qui sobre una colona en lo mitg de aquella dreta gitava tanta aygua envers lo cel; la qual aprés molt clara queya en abal dins la font, no sense delitable sò, e en tant gran cantitat que de menys aguera molt un molí. Lo qual del peu de la font, per canaletes, anava sots lo prat, e ab asau bels artifficis aprés se feya palesa, e tot lo jardí tornejava; e aquí per canaletes e per moltes parts del jardí discorria, reculint-se derrerament en una part del dit jardí, en lo quall era la bella exida, e devalant envers lo pla, on abans que en aquell pervengués, ab gran força, e no ab poch profit del senyor, dos molins ne molien. En tant que lo veure de aquest jardí e lo seu bel horde de les plantes e de les fontanes e de la aygua qui de dalt procehia plagué tant a cascuna de les dones e als tres jovens, que tots ensemps començaren affermar que si paradís se posqués fer en terra, no sabien conexer que altres coses pus delitables que aquelles qui en aquell jardí eren se pusquesen fer ne hordonar ne affegir en belesa. E, anant axí molt contents entorn lo dit verger, faent-se de veriables rams e de molt belles garlandes, oint per ventura tots temps vint maneres de xants d'auzells, cantant los uns ab los altres en tal manera que no es art nengú qui més ne posqués notar; e remirant de l'altra part, de la qual no s'eren apercebuts, on veren lo jardí ple força de cent maneres de animals, mostrant-se la un al altre conils de diverses maneres, blanchs e negres e de diverses maneres divisats, lebres per senblant en gran cantitat jaure, e correr

cabirols, e cervos anant pexent, e esquirols, marts, arminis, fusines, faysans, perdius e ffrancolins en gran nombre, ultra açò moltes e diverses maneres *(f. LXXXII)* de animals veyls e novels, qui cascuns à son delit, casi domestichament se anaven solaçant; la qual cosa, ultra los altres plaers, los fon molt delitosa. E quant agueren asau, adés aquesta cosa, adés aquella, mirat, comandà la Reyna que entorn de la fontana fosen meses les taules, e aquí en l'endemitg cantaren algunes·cansonetes, e, aprés agueren una stona balat, com plagué a la Reyna anaren manjar; ab gran e molt bon horde foren servits de bones e molt delitoses viandes e preciosos vins. E, aprés agueren copiosament manjat, alegrament se levaren, e a sons e a cansons balaren e dansaren tant fins que la Reyna, per lo gran calt qui sobrevenia, comandà que a qui plagués anar dormir que anas. Dels quals n'i anaren alguns, e alguns n'i romangueren axí com a vençuts de la bellesa del loch. E aquí, qui a scachs, qui a taules, se meteren a jugar, e los altres dormint se deportaren. Mas puys passada nona cascuns foren levats, e, ab l'aygua frescha refrescats, se asigueren entorn del prat, e axí com la reyna comandà, e asau veins de la fontana, posant-se en la manera acostumada, esperaren de novellar sobre la materia per la Reyna proposada. De les quals lo primer a qui la Reyna tal carech donà fou Filostrato, lo quall començà en aquesta guisa.

NOVELLA PRIMERA

MASSETO DE LANPORENQUIA, FEYENT-SE MUT, FONCH HORTOLÁ DE UN MONESTIR DE MONGES E GACH-SE AB TOTES, E DARERAMENT AB LA ABADESA, E APRÈS, PER VIRTUT DEL SANT SOTS INVOCACIÓ DEL QUAL ERA FUNDAT AQUELL MONASTIR, FEU APARES QUE COBRAS LA PARAULA.

Molt nobles dones, molts són de aquells homens e dones qui són axí fols que creuen que com posen a una fembra jove lo vel negre sobre l cap e li resten la cogulla, que aquella tal no sia pus fembra, ne senta pus de les famenils apetits, sinó axí com si de pedra l'avien feta tornar monga. E, si per ventura alguna cosa contra llur creença hoen, axí sen torben com si contra natura un gran e molt selerat cars fos estat comès, no sabent ne volent aver esguart a llur natura matexa, la qual à plena licencia de ffer ço que s vol e no s pot sadolar de la alegra força ne de la libertat que en ella es. E encara són molts de aquells qui creen que lo cavech e l'aradre e la falç tolguen del tot als lauradors de la terra lo desijós apetit e *(f. LXXXII v.°)* torna a ells l'enteniment molt gran en santedat e en repòs. Mas per ço com tots aquells qui axí u creuhen són enganats, me plau, pus la Reyna m'o à comandat, no exint-me de la proposició feta per la Reyna, fer-vos-ne pus clars e pus notoris ab una petita novella que us comtaré.

En aquesta nostra encontrada fou e es encara un monestir de dones asau famós de santedat, lo qual jo no vull anomenar per no disminuir la lur fama. En lo qual encara no à gran temps que estan aquí tan solament viij. monges e la Abadesa, totes jovens, e havia ab elles un homenet ortolà de lur gardí, lo qual per ço com no era content de llur salari, sen volch anar, e, aprés que ab elles ach comtat e l'agueren pagat e fet content, se n'anà en una vila apellada Amporechio, on alegrament fou rebut per tots sos amichs e parents, e principalment per un jove laurador molt bell de persona e asats plasent de cara, lo nom del qual era Masseto.

E, demanant-li hon avia tant estat, lo bon ome, a qui deyen Nuto, li dix que de tal monestir, al qual Masseto demanà de quines coses servia en lo dit monestir; e Nuto respòs: «Jo.los cavava e ls tenia en condret un llur bell jardí. E ultra açò anava algunes voltes al bosch e ls portava lenya, e per semblant aygua, e ls feya semblants serveys, mas les dones de dins me donaven axí pocha soldada que apenes men podia vestir. E, ultra açò, elles són totes jovens e par-me que tengan lo diable al cors, que no pot hom fer de res a llur guisa, ans algunes voltes, com jo lavorava, la una deya posa açò ací, l'altra posa-ho allà, e l'altra m tolia lo cavech de les mans, e l'altra deya açò no va bé, fes-ho axí. E, finalment, elles me feyen tans enuigs, que jo lexava estar mon lavor e exia-m del hort, en tant que per unes coses e per altres jo no y é volgut pus aturar e son-men vengut. E lo lur procurador à m molt pregat com me partí que si yo trobava algun ome qui fes per elles que l li trametés; mas axí ls fasa Deu sà dels huyls com jo li n trametré nengú». Masseto, oint les paraules de Nuto, li vench en cor un voler molt gran de esser ab aquestes dones monges, comprenent ab les paraules de Nuto que ell poria aver ço que desijava. E avisà-s de no dir-ne res a Nuto *(f. LXXXIII).* E per ço li dix: «Ho e com es ben fet de servir tant car: per cert més valdria estar entre diables que entre fembres». E, aprés, partit llur raonament, Maseto començà a pensar quina manera poguera trobar per la qual ell posqués esser ab elles. E, pensant que ell sabia ben fer totes aquelles coses que Nuto li avia dites que avia a ffer e no posà dupte nengú que no fos rebut si donchs no lo y tolia, perquè ell era masa jove e parençós. E per ço, esmaginades moltes coses en sí matex, dix: lo loch es asats luny de ací e nengú no m conexerà, e si yo puch fer semblant d'esser mut jo seré bé rebut. E, afermant-se en aquesta esmaginació, ell se n'anà ab una destral al coll sens dir mot a nengú, a guisa d'un pobre ome, al monestir, on com fon aribit[1] entrà dins, e per ventura trobà lo procurador en lo pati. E Maseto, faent los fets segons los muts acostumen de fer, feu senyal de demanar a menjar per amor de Deu, e lo procurador li donà a menjar de bon grat. E, aprés hach menjat, li mès davant certs troces de lenya que Nuto no havia poscuts estellar, los quals aquest, qui molt fort era, ho ach en poqua d'ora estelat. E aprés lo procurador ach mester de anar al bosch, e menà-l-sen, e aquí li feu taylar de la lenya, e puys li mès l'ase davant, e ab sos senyals li donà antenent que l portas al monastir. E Masseto, entès açò, feu molt bé ço que lo procurador li manà e comandà. Perquè lo procurador, veent son bon servey, lo s'aturà per fer certes feynes alguns dies; e, estant axí, se esdevench que un dia

1) Arribat.

la abadesa, veent-lo, demanà al procurador qui era, lo qual li dix: «Madona, aquest es un mut pobre, lo qual alguns dies ha que vench ací per demanar almoyna e jo la li fiu, e aprés li é fetes fer asats coses que avia mester. E dich-vos que si el volia cavar l'ort e tenir-lo en condret, jo crech que nosaltres ne auriem bon servey, per ço com ell es bon fayner, e porie-n om fer tot ço que hom volgués; e ultra açò no caldria duptar que ell motejas aquestes nostres monges jovens». Al qual la abadessa dix: «En fe de Deu vós dieu veritat, perquè us prech que sapiats si sabrà pensar del hort, fets vostre poder de retenir-lo e donats-li alguna roba vella e a menjar e a beure». Masseto, en açò, no era gayre luyn e feya semblant de estelar la lenya, e, molt alegre, en sí matex deya: «Si vosaltres me tenits dins, jo us lavoraré l'ort en tal manera que may trobas qui axí us espolsas». Ara, sabent lo procurador que ell sabia molt ben cavar, ab senyals li demanà si ell volia estar aquí, e Masseto, ab sos sichnes, respòs que era content de fer tot ço que a ell plagués. E lo procurador, havent-lo affermat, li mostrà tot ço que fer avia *(f. LXXXIII v.°)*, manant-li que pensas del hort, e aprés se n'anà per fer tots los altres affers del monastir, e Masseto romas aquí. On se esdevench que, lavorant un dia aprés l'altre en l'ort, les monges començaren a ffer-li algunes burles e metre-l en jochs segons hom acostuma de ffer als muts. E, pensant que ell no u entenia, li deyen de les pus abominables coses del món; e la dona, pensant que axí com era sens paraula era sens coha, no sen dava cura. E, estant axí, se esdevench un jorn que aquest, havent molt treballat, reposant-se dejús hun arbre, dues monges jovens qui per lo jardí anaven deportant-se, acostaren là hon ell era, qui feya semblant de dormir, e elles, remirant-lo, dix la una al altra, la qual era pus abrivada: «Si yo m pensava que tu m tengueses secreta, jo t diria un pensament que jo he agut moltes voltes, lo qual per ventura poria a tu molt ajudar». E, hoit açò, l'altra respòs: «Digues segurament, que certament te promet de no parlar-ne may a persona del món». Ladonchs aquella començà e dix: «Jo no m sé si tu t'as pres esment com nosaltres som tengudes en gran destret, e açò pertant que ací no pot entrar may home nengú, sinó lo procurador, qui es home molt veyl e sens que de ell ne pot hom aver nenguna consolació, e aquest mut. E jo he entès a dir moltes voltes que tots los plés e delits del món no són res en esguart de aquells que les dones àn com se deporten ab los homens. Perquè jo m'é pensat moltes voltes que pus no puch ab altre que ab aquest mut, prou si axí està en veritat, e es per açò lo millor del món, car encara que ho volgués dir no u porà ne u sabrà dir. E, segons tu veus, ell es jove e ben fet e de bona parença e bastant a ffer l'acte per nosaltres desijat. E per ço vull demanar a tu que ten sembla». «Ay lasa, dix l'altra, e que es açò

que tu dius? e no sabs tu que nosaltres avem promesa virginitat a Deu?» «O, dix l'altra, e tantes coses li promet hom a Deu tots dies e no li n'atén hom nenguna, e si tu la li às promesa, cerch-ne un altra qui la li tenga.» A la qual la companyona li dix: «E, si nosaltres nos emprenyavem, com hiria lo fet?» «Ho, dix l'altra, e com est grossera! Tu comences aver pensament del mal ans que l veges entrar per casa; e si axò esdevenia, lavors pensariem en dar-li recapte.» Aquesta, hoint açò e avent-hi ja major voler que l'altra en saber quina bestia es l'ome, dix: «Ara com ho farem?» A la qual l'altra respòs: «Tu veus que ara es pasada l'ora nona, e crech que totes les monges se són posades a dormir, sinó nosaltres; e axí guardem per l'ort s'ich à nengú, e si no ich à persona nenguna prengam-lo per la mà e metam-lo en aquella cabanyeta on *(f. LXXXIIII)* ell met los cavechs, e la una se n'entre dins ab ell e l'altra farà la guayta. E ell es axí hichnocent que farem de ell a tot nostre voler». Masseto, hoint totes aquestes paraules e dispost a hobeir, nenguna altra cosa no esperava sinó que fos pres per una d'elles. E aquestes, guardant bé per tot lo jardí, e veent que no podien esser vistes, acostant-se a ell aquella qui primerament avie mogudes les raons, lo pres per la mà, axí com aquell qui ja era despertat, e ell, faent algunes rialles bestials, lo menà a la cabayeta, on Masseto, sens fer-se gayre convidar, feu so que ella volia; la qual, aprés que ach agut ço que desijava, com a leyal companyona, donà loch a l'altra. E Maseto, mostrant-se simple home e de bona condició, feya pur a tot llur voler. Perquè abans que de aquí pertisen, de una volta en sus cascuna volch provar lo mut com savia cavalcar. E puys, moltes voltes endues raonant-se d'aquest fet, deyen que axí era dolça cosa com avien hoit dir; e, prenent hora covinent per no donar sospita a la gent, ab lo mut se anaven solaçar. E esdevench-se un jorn que una llur companyona, vaent açò algunes vegades de una finestra de la sua sella, ho mostrà a dues altres; e primerament entre elles agueren raonament de acusar-les ab la abadesa; e aprés, mudat lo consell, volgueren esser pertoneres de les dues, per provar lo mut a que era bastant. E aprés les altres tres per alguns accidents per avant feren bona companyia a les v. E darerament la abadesa, qui encara d'açò no sabia alguna cosa, anant hun dia tota sola per lo jardí, faent molt gran calor, trobà Masseto, lo qual avia de poch trebal prou, per lo gran cavalcar que feya la nit, lo qual s'era posat a dormir a l'ombra d'un taronger, sota l qual lo vent li avia levades les faldes davant, tant que tot estave descubert. La qual cosa veent la abadesa, en aquell matex apetit caygué que eren caygudes les altres sues monges; e pensà que l despertas, e, despertat, lo menà en una sua cambra, on lo tench alguns dies per son delit, de que les monges totes feyen gran clamor com no ls venie entrecavar les cols. E la abadessa, aprés que

ach provada e reprovada aquella dolçor, la quall solia tant a les sues monges esquivar, subiranament fon contenta de son hortolà, e ffinalment de la sua cambra trametent-lo en l'ort, e del ort en la sua cambra, no remeyava. E, volent les altres per semblant aver bona part, e no podent satisfer a totes, se avisà *(f.* LXXXIIII *v.°)* que si gayre durave lo seu estar mut li poria tornar en molt gran dapnatge. Perquè jaent Masseto una nit ab l'abadess', romput lo tell que a parer de totes avia tant tengut dejús la lengua, començà a e dir: «Madona, jo é entès que un gall pot asats ben bastar a x. galines, mas que x. homens envides poden setisfer a la voluntat de una dona, e a mi covê servir viiij. dones, la qual cosa per res del món jo no poria comportar; ans de açò que fins ací é fet son vengut en punt que anvides me pusch tenir. E per ço us prech que vós me lexets anar o m trobets alguna manera de repòs». La abadessa, oint parlar aquest, lo qual ella fermament creya que fos sort e mut, tota esbalaida dix: «Que es asò, Masseto? Car jo avia per cert que tu eras mut». «Madona, dix Masseto, veritat es que jo era mut, mas no per natura, ans fou per una malaltia qui m tolch la paraula, e solament ara en aquesta nit m'é sentit que la he cobrada, de que jo fas grans gracies a nostre senyor Deu». E la abadessa, creent-lo de açò que li deya, li demanà que volia dir allò que ell deya que a viiij. avia a servir. E Masseto li comtà tot lo fet axí com era stat. La qual cosa hoint la abadessa, dix en sí matexa que no avia monga en son monastir que no fos pus savia que ella, perquè axí com a discreta, sens lexar partir Masseto, hordonà ab totes les sues monges que trobasen manera en aquest fet per ço que per Masseto no ffos divulgat. E ordonaren ab Masseto perquè la gent qui entorn del monastir estaven creguesen que per les llurs oracions e per devoció del sant sots invocació del qual aquell monastir era fundat, al qual eren estades fetes certes oracions per les monges e per Masseto, que la paraula era estada tornada a Masseto, e axí fon cregut per tots. E aprés poch lo procurador morí, e de continent e voluntat de totes les monges, qui per molt car l'avien com a pare de llurs fills, fon fet procurador del monestir. E comportaren en tal manera de qui avant lo seu trebal, que ell o posqués comportar. E ja que ell ab l'abadessa e ab totes les altres monges engendras molts mongetons, axí saviament se procehí lo fet que de aquesta cosa res no s sentí tro aprés mort de la abadesa. E Masseto, qui ja era veyll, ach desitg de tornar entre sos amichs. Axí, donchs, Maseto, assats rich e pare de molts fiyls nodrits sens treball, havent sabut de hobrar en sa joventut, exint de sa terra pobre ab una des*(f.* LXXXV*)*tral al coll, aprés molt temps s'entornà rich e ben anant entre sos amichs e parents. E veus quin guardó ret nostre Senyor en aquells qui en tal manera servexen e fan bones hobres.

NOVELLA SEGONA

UN PALAFRENER SE GAGUÉ AB LA MULLER DEL REY AGUILUS; LA QUAL COSA FONCH ATROBADA PER LO REY, E, TONENT-LI UNA PART DELS CABELS, APRÉS ELL TOS, TONÉ TOTS LOS ALTRES; PERQUÈ ESCAPÁ E NO FONCH CONAGUT.

Venguda la fi de la novella de Filostrato, de la qual algunes voltes s'eren les dones envermellides e algunes altres se n'avien ris, plagué a la Reyna que Pampinea seguís lo novellar, la qual dix axí: Són alguns axí poch discrets que volen sentir e conexer ço qui per ells no ffa saber, e alguna reprenent descuydadament llur deffaliment, alguns se crehuen llur vergonya disminuir e crexen-la. E que açò sia ver, mostrant-vos lo giny de hu per ventura de manor condició que Masseto, que del seny de un valerós Rey obtingués vichtoria, ho porets conexer. Perquè m plau, graciοses dones, que per mi vos sia demostrat com se seguí, axí que si lo cars vos enseguia, pus saviament hi puscats guardar.

Aguilus, Rey de Lombardia, segons avien acostumat los seus predecessós, tenia sa abitació en una ciutat apellada Pavia, la qual era lavors cap de son rechne, axí com ara es Milà. E estant Aguilus en pau e en tranquilitat, pres muller una dona apellada Queudelunga, la qual era romasa vidua de Uetari Restato[1], dona molt bela e savia e honesta més que huy no s'acostuma, mas molt malaventurada en amors. E estant lavors, per la virtut e seny de aquest Rey Aguilus, les terres en pura pau, les mercaderies e altres coses prosperaven en aquella. E, estant en tal tranquillitat, se esdevench que un palafrener de la Reyna, home de vil condició, tant com toquava al mester *(fol. LXXXV v.º)* en que servia, e en altra manera ome molt bel de persona, e de totes altres beleses e virtuts e de

1) El traductor no entengué *re stato* de l'original.

costumes ben dotat, axí com si fos un fill de Rey, se enamorà de la Reyna estretament e fora de mesura. E no contres(ta)tant que ell fos axí enamorat, ell avia be conexença que la sua amor era fora de tota mesura e raó; e, axí com persona savia que era, no gosant descobrir a nenguna persona son mal, cremant en lo seu cor ardent de amor, sens alguna esperança vivia de no aver may d'ela nengun plaer, mas pur en sí se gloriegava com en tal loch avia mès son pensament. E ab aquesta esmaginació estudiosament feya millor que tots los altres seus companyons totes les coses que creya que fossen plasents a la Reyna. Perquè s'esdevenia moltes voltes que la Reyna pus volenterosament cavalcava lo palafrè que aquest pensava que nengun altre; e aquesta era la causa perquè aquest null temps d'ela s partia com cavalcava, e prou era content que dels seus draps posqués aver algun tocament. Mas, segons que nosaltre[s] veem sovent seguir, llà on la esperança es manor, là es la amor major. E axí s'esdevench d'aquest pobre de palafraner qui en tanta congoxa estava, que apenes podia comportar la gran pena que passava. E, sens nenguna esperança, moltes voltes pensà que, no podent-se descobrir de aquesta amor, li valguera més morir que viure, e per la amor que aportava a la Reyna pensà que més li valia que ell mateix temptas la sua fortuna si li seria prospera en poder aver del seu desig algun remey. Perquè volch temptar si s poguera fer que ell, attenent que sabia que lo Rey continuament no jeya ab la Reyna, ab algun enginy posqués venir en la sua canbra, e per ço que vaés en quina manera e en quin abit anas lo Rey vinent dormir ab la Reyna, moltes vegades de nit, en una gran sala qui era entre la cambra del Rey e de la Reyna, se amagava. E així aguaytant una nit entre les altres, ell viu exir lo Rey de la sua cambra abrigat d'un gran mantell, portant en la mà una petita antorxa encesa, e en l'altra una vergueta, e, anantsen a la cambra de la Reyna, sens dir alguna cosa, tochà a la porta; la quall encontinent li fon uberta; e, presa l'antorcha de la mà, tancaren aquella; la qual cosa, vista per lo palafrener, e per senblant lo retorn, pensà que axí ho poria fer. E, trobat modo de haver un mantell semblant de aquell qui avia vist vestir al Rey, e una entorxa e una vergueta en la mà, sentint que ja per tot lo palau tothom dormia, e parent-li temps de donar al seu desig compliment o de fer via per la dita hocasió a la dampnada mort, trasch foch *(f. LXXXVI)* d'un foguer e lo pus cautelosament que poch encès l'antorxa, e, abrigat lo mantell, se n'anà a la porta de la cambra, on dues voltes tochà a la porta ab la vergua. E encontinent la cambra, d'una cambrera tota sonjosa, fon uberta, e, presa la lum e aquella apagada sens dir alguna cosa, feu la via del lit de la Reyna, e, posat lo mantell, se mès al seu costat, e aprés la abraçà, mostrant esser feló. E açò feu per tant com era costuma del Rey, que, com era felló, no

volia res dir. E sens que ni ella no li dix res, ne ell a ella, algunes voltes carnalment se jach ab ella. E, dat compliment a son desig e dolent-se de la partida, lexant la Reyna cansada, se levà del lit e pres son mantell fallonament, e lo lum, e, sensa res a dir, se n'anà, e com pus tost poch s'entornà al seu lit. En lo qual apenes poch esser junt com lo Rey se levà per anar a la cambra de la Reyna, de la qual cosa ella fou molt maravellada; e aprés fou en lo lit entrat, alegrament la saludà, de la qual alegria ella pres gran ardiment e dix: «O senyor, e quina novitat es aquesta d'aquesta nit que vós aveu pres vostro plaer de mi ultra la manera acostumada, e sou-vos-ne anat, e ultra asò que aveu fet, sou vos'entornat tantost? Guardau que es asò que feu». E lo Rey, hoint aquestes paraules, sobtosament pensà l'engan que li era estat fet, e puys la Reyna, qui avisada no se n'era, no la volch apercebre axí com molts agueren fet dient: «No son jo aquex. Com es estat jo u vull saber», e per senblant moltes altres noves de que agueren nades moltes sospites, per les quals ell aguera a tort contrastat a la dona e li aguera donada materia de desigar altra vegada alò que ja sentit avia. E, calant, en nanguna vergonya no li podia tornar, e parlant li seria gran vituperi. A la qual respòs lo Rey, qui pus torbat en l'enteniment que no en la vista era, e dix: «Dona, e no us parech jo ome de poder altra volta esser estat e encara aquesta eser tornat?» All qual la dona respòs: «Senyor, sí, mas prech-vos que guardeu a la vostra salut». Lavors dix lo Rey: «A mi par que jo degua saguir vostro consel, e aquesta volta, sens dar-vos pus anutg, men vull tornar». E, avent ja l'enteniment ple de hira e de mala voluntat per ço que ves ço que li era stat fet, pres lo seu mantell e, exint de la cambra, pensà de voler quedament trobar aquell qui açò avia fet, e pensà que algú de la casa devia esser estat, e qualsevulla fos no devia esser exit de aquella. E, *(f. LXXXVI v.º)* presa una lanterna ab un petit lum, se n'anà en una longa sala qui en lo palau era sobre los estables dels cavals, en la qual casi tota la sua companya jeya en diversos lits dormint; e encerquà qui fora aquell qui alò avia fet perquè la dona deya, e pensà que encara no li fora lo pols asegurat ne lo batiment del cor reposat per l'afany que avia soportat; perquè tot gallart començà a la un cap de la casa tocant als pits de cascú per veure si lo cor los batie. E, com tots los altres dormisen fort, aquell qui ab la Reyna era estat no dormia encara, e vaent vanir lo Rey, avisant-se en asò que anava cercant, fortment començà a tremolar, tant que, sobre lo batiment del affany que avie agut, la por li n'avia ajusta un altre major, avisant-se que si lo Rey de açò se apercebie sens mercè lo farie morir. Mas, veent lo Rey sens nengunes armes, desliberà de ffer semblant de dormir e de entendre en so que lo Rey devie fer. Havent-ne, donchs, molts cercats, e algú no n'avia trobat que judicar posqués que fos estat

aquell fins tant que pervench en aquel, e, trobant que li batia fort lo cor, dix en sí mateix: «Aquest es aquell que jo deman». Mas axí com aquell qui no volia que neguna cosa sen sentís, neguna altra cosa no li feu sinó que ab unes tesores que aportades havia li toné una part dels cabels, los quals en aquel temps portaven molt larchs, per ço que per aquell senyal al matí fos conagut; e, fet asò, sen partí e se n'anà a la sua cambra. E aquell qui tot asò ja sentit avie, axí com aquell qui era maliciós, clarament se avisà com era estat asenyalat e, sens pus esperar, se levà e, trobades un parel de tesores qui en l'estable estaven per servey dels cavals, anant per cascuns de aquells qui en la cambra dormien, a cascú tallà los cabels sobre les horelles, e tots en una manera semblant a ell los asenyalà; e, asò fet sens esser estat sentit, s'entornà a dormir. E lo Rey, levant-se al matí, sens que les portes del palau no eren encara hubertes, comandà que tota la sua companya li vengués davant; e axí fon fet. Lo qual, sens neguna cosa a dir, començà a guardar per conexer qual era lo seu tos; e vaent la major part d'els de una matexa manera, se maravellà fort e dix en sí matex: «Aquest lo qual jo vaig cercant, de qualsevulla condició que sia, be à mostrat que es de gran seny». E puys, veent que sens remor no podia saber ne aver so que sercave, se dispongué en no voller per poqua vergonya guayar gran *(f. LXXXVII)* vergonya, e per ço ab una sola paraula lo volch somoure e mostrar-li que s'avisas d'aquí avant; e, giran-se a tots, dix: «Qui u à fet, may pus no u face, e anau-vos-ne en nom de Deu». E en tal cars un altro aguera volgut fer dan e, estrenyent ho rodant, l'aguera volgut trobar per fer-los dir qual era aquell, axí com cascú deu anar cercant de castigar tal malesa en guisa que n'aguesen presa entrega venjança. Mas, faent-ho axí, molt aguera la sua vergonya crescuda e guastada la honestat de la sua dona. E aquels qui aquelles paraules avien hoides estagueren maravellats longament, e entre ells examinaren què havia lo Rey ne per què havia volgut dir ço que dit avia; mas no n'i hach nengú sinó aquell a qui solament tochava, lo qual axí com a savi may, vivent ell Rey, no u descobrí, ne pus en sa vida may semblant achte no comès a la fortuna.

NOVELLA TERÇA

UNA DONA ENAMORADA DE HUN JOVE, SOTS SPECIA DE CONFESIÓ, INDUÍ UN SANT FRARE, LO QUAL, SENS AVISAR-SEN, DONÁ MANERA QUE ELLA SE GACH AB ELL.

Ja calava Pampinea com l'ardiment e la cautela del palafrener era de molts d'els estada loada, e per senblant lo seny del Rey, com la Reyna, girant-se a Filomena, li comandà que seguís lo novellar; per la qual cosa Filomena hiversosament axí començà a parlar: «Jo entén a comtar-vos una beffa qui fou ab veritat feta a un solempne religiós, la qual tant més deu esser plasent a cascú com de pus fols homens procex qui en costums e en totes altres coses creuhen més que tot altre valer e saber, perquè deuen esser de molt menys reputats, axí com aquells qui per viltat de ànima no havent argument axí com los altros homens de avançar-se, se retrauhen là hon aver poden que menjar, axí com los porchs. La qual, plasents dones, jo recomtaré no solament per seguir l'orde començada per la Reyna, mas per avisar-vos que ls religiosos, los quals nosaltres, ultra mesura creem ells donan masa fe, poden esser e són alguna volta no tant solament dels homens, ans de alguna de nosaltres cautelosament enganats.

(F. LXXXVII v.°) En la nostra ciutat, pus plena de engan que de fe ne de amor, fon encara no ha molts anys passats una jentil dona de natura molt bella e molt jentil de persona e arresada de notables costums e molt alta de cor, tant com nenguna altra qui may fos en la nostra ciutat, lo nom de la qual, posat que jo l sapia, no l vull manifestar per ço com encara viuen de aquells qui s donarien anutg com de ço oirien raonar. Aquesta, donchs, era nada de gran linatge, per raó del qual un ome apellat Artiffice Lanavioli [1] la pres per muller, e, no contrestant que

1) En lloc de «artesà llaner».

fos molt rich, no podia lo desdeny de la ànima sua aportar la terra, per ço com estimava que nengú de baxa condició, posat que fos lo pus rich que esser posqués, no era dichne de aver jentil dona per muller; e veent lo tal que encara, ab tota sa riquesa, de nenguna altra cosa no era pus avançat ne presat que de saber divisar una tela de seda com se devia hordir, e per semblant de lli, e ab una filetera disputar del fil si era ben filat o mal filat, proposà en sí de lunyar-se de sos abraçaments e en nenguna manera no acostar-se a ell, ans tant com podia lo y denegava. Mas per voler a sa voluntat satisfer servà trobar manera per aver algú lo qual li paragués que fos pus dichne que Llanaviolo, perquè se enamorà d'u asau valerós ome e de miga edat, tant que aquell dia que no l veye en nanguna manera la seguent nit no podia dormir ne reposar. E lo valent home, no guardant-se gens de la dita dona, no s curava d'ella, ne ella, qui molt cautelosa era, ne per anbaxada de dones ne per letra no s'ardia de fer-lin res sentir, tament-se del perils qui possitbles són a esdevanir en tal acte. E pensant que aquest era gran amich e familiar de hun religiós, lo quall era home de santa e molt honesta vida, e per aquell era tengut, perquè estimà en sí matexa aquest esser entre ella e lo seu amant compatent misatger. E, avent pensat quina manera en tal acte devia tenir, se n'anà al seu monastir e, faent-lo cridar, dix: «Pare: jo, freturosa de confessió, vench a Deu e a vós perquè us placia de escoltar-me». E lo frare, veent-la e stimant que era gentil dona, la escoltà volenterosament. E ella, aprés que ach conffessat, dix: «Pare, jo son aquella que dit vos é, e son certa que vós conaxeu mos parents e amichs e mon marit, del qual son més amada que la sua vida, e nenguna cosa jo no desitg qui a mon marit sia positble de ffer que axí com a rich home que ell es no m faça de continent, per la qual cosa jo l'am més que a mi matexa. E no cregau vós que solament l'am, que ans crech que si yo pensava cosa nenguna *(f. LXXXVIII)* que contra ell vengués, que no fou may fembra dichna del foch axí com jo seria. E es axí que un home lo nom del qual jo no sé, mas pur persona de be par que sia, o jo n son enganada, lo qual usa molt anar ab vós, bell e gran de persona, vestit de drap negre asau honestament, no avisant-se per ventura que jo aga la intenció que jo he, par que m'age posat setge, car jo no puch estar en porta ne en finestra ne exir de casa que encontinent no m sia davant; de que jo m dolch fort a Deu e a vós, per ço com aquestes coses tals fan conquistar blasme sovent sense colpa nenguna a les honestes dones. E per ço é pensat moltes voltes de fer-lo-y dir a hu de mos frares; mas aprés, pensant que sobre tals noves se seguexen algunes vegades avols respostes, e de paraules en paraules fets, perquè per ço que negun escandol no n nasque, men son calada e he desliberat de voler-ho dir a vós ans que a nenguna altra persona que jo

conegua; per ço com me par que siau son especial amich. E per ço com a vós e a semblants de vós està be de reportar semblants paraules, no tant solament a vostres amichs, ans encara als estrangers, vos prech per amor de Deu vós de açò lo vullau rependre e pregar que pus aquesta manera no tenga, car d'altres ne són asau qui per ventura són dispostes a plaure-ls tals coses, e si plau a elles esser veytades e scantades, no plau a mi, ans ho é a gran enutg, axí com aquella qui en nenguna manera no é enteniment dispost en tal acte». E, dit açò, casi lagremegant, baxà lo cap. E lo sant frare, vent la intenció que la dona mostrava aver e que d'aquell seu amich ho deye, liberalment li promès de obrar en tal manera que pus de semblant cosa no li seria fet enutg. E, conaxent-la que era riqua dona, molt li loà l'obra de la caritat de l'almoyna faent-la recordant de la sua necessitat. Al qual la dona dix: «Jo us prech per amor de Deu de asò siats recordant, e si el vos ho negue, segurament li digats que jo son estada aquella qui certament vos o é dit e a vós men son venguda dolre». E aprés, feta la confesió e presa penitencia, recordant-se del confort e de la almoyna del sant frare, amagadament la mà li umplí de diners, pregant-li que digués missa per l'ànima dels morts, e aprés a casa s'entornà. E al sant frare vench a poch istant, axí com se avia acostumat, vench lo valent home, e com agueren molt parlat ensemps d'unes coses e d'altres, tirant-lo a hun depart, asau cortesament lo reprès del mirar que ell feye en aquela dona, segons ella li avia donat antenent. De que lo valent hom se maravellà, axí com aquell qui may guardada no l'avia, be que sovent *(f. LXXXVIII v.°)* fos usat de pasar davant casa sua; e començà de voler-se escusar. Mas lo frare no l lexà parlar, ans li dix: «No t maravels ne perdes paraules de negar ço que tu no pots, e no t pens que aquestes jo aga agudes de vaíns, car ella matexa les m'à dites, dolent-se molt a mi, e per ço t'o dich com tals coses no estan be a tu; e si d'ací avant tals coses fas, tu men faras gran anutg; e per ço, per onor tua e per consolació d'ella, te prech que ten jaquesques e lexa-la estar en pau e en bon renom e fama». E lo valent hom, pus entenent que lo sant frare, sense gran industria la intenció de la dona comprès mils que lo frare no havia, e, mostrant-se de aver gran vergonya, dix que de qui avant no sen entenia a curar. E, partint-se del frare, a casa de la dona se n'anà, la qual aseguda estava en una petita finestra per veure lo bon hom si passaria. E, veent-lo vanir, ten alegra e tant graciosa se mostrà a ell, qui ell be asau be posqué conexer la intenció perquè ella ho avia fet; e ell, qui assau be avia compresas les paraules del frare, de aquell dia avant asau cautelosament, ab son pler e ab son dalit a consolació de la dona, faent semblant que altres feynes e hocasions lo feyen pasar per aquellas encontrades, l'an compleya. E la dona, avisant-se que ella pleya axí be a ell com ell a ella,

desijosa de voler-lo pus encendre e certifficar de la amor que li portava, pres loch e temps de tornar-sen al sant frare e, posant-se als seus peus en la esgleya, començà a plorar. E lo frare, veent açò, li demanà piadosament quina novella aportava; al qual la dona respòs: «Pare meu, les noves que jo aport no són sinó de aquell maleyt de Deu lo vostre car amich de qui jo m clam a vós l'altre jorn, per ço com jo crech que ell sia nat per ma gran destruchció e per fer-me fer cosa de que jo may no seré alegra ne relevada del seu carech si gayre dura». «E com, dix lo frare, e no s'es el estat de donar-vos pus anutg de ço que feya?» «Cert no, dix la dona, ans despuys que jo a vós me son dolguda, casi per despit, havent agut per mal que jo m sia clamada a vós, per una volta que n pasava, crech que n sia passat cent. E plagués a Deu que lo pasar e lo guardar-me hi bastas, mas encara es estat axí ardit e ariscat que hir me tramès una fembra en casa ab ses noves e ab ses frasques, e axí, com si yo no agués coreges ne bosses, me tramès una bossa e una corega, la qual jo he aguda. E, si no que me n'é stat per sguart de Deu e per amor de vós, jo aguera fet diables, tant aguera cridat, mas per ma honestat matexa son-me retenguda e nó é volguda fer ne dir cosa nen*(f. LXXXVIIII)*guna que jo no us o aga primerament fet a saber. E, ultra açò, havent-ne jo ja tramesa la dona ab la bossa e ab la corega que la li tornas, e donant-li brut comiat, havent por qu'ella no s'o retengués e que no digués que jo l'avia presa, axí com jo crech que tals dones fan algunes voltes, la torné cridar e, plena de deffici, la li tolguí de les mans e é la aportada a vós per ço que vós la li retau e que li digau que jo no é mester les sues per ço com a la mercè de Deu e de mon marit jo he tantes boses e tantes coreges que jo l ne cobriria tot. E aprés axí com a pare spiritual me escús, prometent-vos que si de açò el no s'està, jo o diré a mon marit e a mos frares, e vengue-n ço que venir ne puscha; car jo am més que ell rebe vilania que si yo rebia per ell blasme negú». E, dit açò, tots temps plorant fort, se trasch de sota son mantell una molt richa bossa e correga e, lansant-se al frare, lo qual plenament creya ço que la dona li deya, e trobant ultra mesura gran anutx en ço que dit avia, la pres e li dix: «Ma filla, si tu de ço te dols, no men maravell ne ten sabria reptar, ans te lou molt com en açò às seguit mon consel, e sapies que l repté molt l'altre jorn, e ell ha-m mal seguit ço que m promès, perquè per açò e per allò que ara novament à ffet jo li crech en tal manera scarcar les orelles que ell no t donarà pus avant bregua, e ab la benedicció de Deu ten be e no t jaquesques tant vençre a la hira que tu o digues a algú, car a ell ne poria mal seguir, e no duptes que may blasmat seguescha de açò, car jo t seré tots temps al davant a Deu e als homens, e t faré testimoni de la tua honestat». La dona, lavors faent semblant de confortar-se, e lexades aquestes paraules,

axí com aquella qui de la sua avaricia e dels altres conexia la veritat, dix: «Mosenyer, aquesta nit m'àn apareguts alguns de mos parents, e par-me que són en grans penes en purgatori, e no m demanen alre sinó almoynes, e en especial la mare mia, la qual me apar axí afflegida e turmentada que es una gran pietat de veure-la en les penes en que està, pus que vull que vós me digau per ànima llur les xxx. misses de Sent Amador, e de les vostres beneytes horacions, per ço que Deu los trague de aquella pena e de aquell oritble foch en que estan». E, dit açò, li mès en la mà, per senyal e per paga, hun bel florí, lo qual lo sant frare alegrament pres e ab bones paraules e ab bons eximplis li conformà la sua devoció, e, donant-li la sua benedicció *(f. LXXXVIIII v.°)*, la lexà anar. E, partida la dona, lo sant frare tramès per lo seu amich, lo qual, com lo viu torbat, encontinent se avisà que qualques noves hauria de la dona, e estech esperant que volia dir lo frare. Lo qual, racitant-li les paraules que ja altra volta li avia dites, e parlant-li injuriosament e cruel, lo reprès molt d'açò que la dona li avia dit que ell avia fet. E lo valent hom encara no viu lo frare, conaxent que l volia reptar, simplement negà que ell agués tramesa la bosa e la corega a la dona, sperant ja ço qui seguit se n'era, que era estat per ço que, si dada la li avia, que ell la posqués recobrar. Mas lo frare, encès fort en hira, li dix: «Malvat! E pots tu negar que axí no sia? Vet-la ací que ella matexa la m'à plorant aportada». E lo bon hom, mostrant haver gran vergonya, li dix: «Mosenyer, ver es que jo la conech e confés que jo he fet mal, e jur-vos que, pus jo la veig axí disposta e de tal intenció, que may d'açò vós ne sentireu pus paraules». E entre ells les paraules foren moltes, e la fi lo frare donà la bossa e la correga al seu amich, e aprés lo pregà e l'amonestà que pus en aquestes coses no entanés; e ell, havent-lo-y promès, lo lecincià e pres son comiat. E lo valent home, alegra de la certenitat que li parech aver aguda de la amor de la dona e del servey que avia rebut, com del frare se fou partit, servà manera de fer veure a la dona com ell havia rebut del frare lo servey que tramès li avia, de que la dona fon molt contenta; e més encara per ço com li paria que sos fets anassen de be en millor. E pus avant no esperava sinó que lo marit anas en alguna part perquè ella posqués donar compliment a la hobra que començada avia. Perquè s'esdevench que per alguna occasió aprés poch temps covench al marit anar en Jenova, perquè axí tost com fonch muntat a cavall e sen fou anat, axí tost la dona se n'anà al frare e, aprés moltes serimonies, li dix: «Pare meu, ara us dich certament que jo no u puch (puch) pus soffarir per ço com l'altre jorn jo us promès de no fer nenguna cosa contra lo vostre amich que primer no us ho digués, me son venguda escusar a vós, e açò per tant que vós conegau e cregau que jo é rahó de planyer e de dolre-m de ço que m fa e m'à fet esta nit, car

enans del jorn m'à feta la major por que jo nunqua agués, e veus com jo no m se quala malaventura li ha fet a saber que mon marit se n'hiria al matí en Jenova, e huy al matí, a la hora que jo us he dita, entrà en hun jardí e muntà-sen per una parra amunt fins a la finestra de la mia cambra, la qual bada damunt lo meu jardí, de la qual jo avia lexada la finestra huberta, e volia en la cambra entrar; e jo, sentint-lo subitament, me viag[1] levar e comencí a cridar, e aguera cridat pus fort sinó que *(f. xc)* ell, qui encara no era dintre, me demanà mercè per reverencia de Deu e per amor de vós, dient-me que ell era; e jo, veent-lo, per esguart vostre callé, e encontinent coreguí per tancar la finestra, e lavors en mala hora crech que anà-sen, car pus no l sentí. Ara, mossenyer, si aquesta us par bella cosa, ne si es de sofferir, vejau-ho vós e agau-me per escusada, car jo no u entench pus a comportar, que per esguart vostre é callat fins ací, e pus no entén callar de ací avant, car a massa tocha». Lo frare, oint açò, fou lo pus torbat ome del món, e no sabia que s digués, sinó que moltes voltes li demanà si ella l'avia be conagut, que ell fos estat e no fos estat altri. Al qual la dona respòs: «Loat sia Deu, e no conech jo a ell? jo us dich que ell fo, e encara que ell ho negas, no l ne cregau, car acostumat ha de ben negar». «Ma filla, dix lo sant frare, ací no a altre que dir sinó que açò es estat masa gran foll atreviment e cosa mal feta, e vós aveu fet ço que devieu de trametre-l ne en la manera que aveu. Mas jo us vull pregar que si Deu vos guart de vergonya, axí com dues voltes aveu seguit mon consell, que axí encara aquesta ho fasats, e que, sens clamar-vos a nengun vostre parent, lexeu fer a mi e lexau-me veure si yo poré refrenar aquest diatble desencadenat que jo creya que fos un sant home; e si yo pusch que jo l puscha tolre de aquesta bistialitat be està, e si yo no puch d'equí avant ab la mia benedicció, te don paraula que n façàs sò que lo cor te digua qui be sia fet.» «Ara be, dix la dona, per aquesta vegada jo no n vull desobair a vós, mas que ell se guart de aquí avant de enujar-me, car si u fa jo us promet de no tornar-ne pus a vós per aquesta ocasió». E, sense pus a dir, casi torbada, del frare se partí. E no era apenes fora de la esglesia que lo valent home sobrevench, e tantost fou cridat per lo frare, e, tirant-lo a un depart, li dix de les majors vilanies que may fosen dites a hom del món, anomenant-lo desleyal, desperjur, traydor, malvat. E aquest, que ja altres dues voltes avia conagut a què muntaven los remurdiments de aquest frare, stant aparellat ab respostes, prompte s ginyà de fer-lo parlar. E primerament dix: «Què es açò, Mossenyer? é jo crucificat Jhesu Christ?». Al qual lo frare respòs: «Vejau lo desvergonyat e ojau ço que diu: axí parla ne més

1) Vaig.

ne menys com si de hun any ha fos estat, o si per longuesa de temps hagués la sua dolencia e deshonestat oblidada. E ell de huy matí ençà li es exit d'esment la injuria que ha feta a Deu e a la bona dona. Digues, malvat hom, on fuist tu aquest matí poch *(f. XC v.º)* abans del jorn?» Respòs lo valent hom: «No m sé jo hon me fuy, mas tost son venguts a dir-vos-o». «Ver es, dix lo frare, que tu t creyes que per ço com lo marit no y era, que la jentil dona te devia encontinent acullir e metre-t al bras. E quin bon hom à así anador de nits, obridor de jardins e pujador de parres! O creus tu que per oportunitat vences la santedat de aquesta dona, pujant-li per la finestra e per los arbres de nit, dic-te que no à nenguna cosa en lo món que li desplacia tant com fas tu, e encara li vas entorn. En veritat en moltes coses t'o à mostrat, mas tu t'es en moltes esmenat per los meus amonestaments. Mas açò t vull dir, ella a la fi no u porà sofferir, e no per amor que ella t'age, mas per instancia dels prechs meus, s'es callada de ço que fet às fins así, mas certament no t serà pus comportat ans si nenguna cosa fas que li desplacia, certament ella ho dirà a sos frares.» E lo valent hom, havent asau comprès de ço que mester avia, axí com milló posqué ni sabé, ab moltes paraules promès e asegurà lo frare. E, partint-se d'el, axí com lo matí de la seguent nit avia dit la dona, ell entrà en lo jardí e, muntant per la parra amunt, e trobant la finestra huberta, se n'entrà en la cambra. E com pus tost poch en los braços de la bona dona se va metre. A la qual ab gran dilecció dix: «Mercès a mossenyer lo frare, qui axí bé m'ensenyà la via de venir así». A aprés prengueren la hu de l'altre aquell plaer que cascuns penriem, raonant e rient molt de la simplesa de fra bestia. E, deportant-se ensemps, ab gran delit se solaçaren e donaren horde a llur fet. E si feren que, sense haver pus a tornar a mossenyer lo frare, moltes d'altres nits ab alegria si tornaren. A la qual jo prech a nostre Senyor que en semblant en breu temps aduga a mi e moltes ànimes crestianes qui semblant desigen aver.

NOVELLA QUARTA

DON PHELIP ENSENYA A FRARE PUTCIO EN QUINA MANERA FORE SANT, E MOSTRANT-LI LA PENITENCIA, ELL SE GACH AB LA MULLER.

(F. XCI) Aprés que Filomena hac finida la sua novella si callà havent ja Dioneo ab dolces paraules molt loat l'enginy de la dona. E feta fi de tot Filomena, la Reyna, rient, guardà enverç Panfilo e dix: «Ara, Panfilo, continua aprés alguna plasent coseta per lo nostre delit». A la qual Panfilo, obedient a sos manaments, dix que molt volentera, e axí començà: Senyores molt nobles, moltes persones se esforcen de anar en Paradís, e, sens que no se n'avisen, hi trameten altri; e axí ho feu una nostra veina no à encara lonch temps, segon poreu hoir e entenre.

Segons que yo hoí dir, Vixino [1] de Sent Brancassi fou bon hom e rich, ab lo qual estech en companyia Putxio de Rimeri, ome molt devot, e per sa devoció se donà molt a Deu e s feu armità de Sent Francesch, perquè fou anomenat frare Putcio. E, seguint aquesta sua vida speritual, per ço com altra companyia no avia en sa caṡa sinó la sua dona e una fadrina, e no avent neguna art de que agués a viure, continuament entenie en lo servey de Deu, usant molt a la sgleya. E per ço com era ome de grosa pasta, deya sos paternostres e avemaries simplament, sens altres oracions, e a la missa sens que may no y falia, e tots temps en dejunar e diciplinar continuament se estudiave. E la muller, qui madona Hisabel avia nom, jove encara de xxviij. en xxx anys, frescha e bella e rodona, tant que paria una poma, per la santedat del marit e per ventura per la sua vellesa, feya molt sovent e masa pus longa dieta que no aguera volgut; e com ella volguera dormir o per ventura deportar-se ab ell, el li recontave la vida de Jhesuchrist o lo preich de fra Matheu, o lo plant de

1) En lloc de vehí o aprop *(vicino)*.

la Machdalena. E, semblants coses faent, se esdevench que en aquell temps tornà de París un monge appellat don Falip, coventual de Sent Branchasi, lo qual era asats jove e bell de sa persona e de sobtil enginy e de gran sciencia, ab lo qual frare Putcio pres una estreta amistat. E per ço com aquest tots sos dubtes molt be li declarave, e avent-li ell la sua condició coneguda, se mostrà ab ell molt sant e molt devot, perquè l començà moltes voltes manar a casa e donar-li a sopar e dinar, segons que Deu li havia aministrat. E la dona, per semblant, per amor de fra Putcio, era ab ell molt domesticha, e volentera li feya aquella honor que de son poder fer-li podia. E continuant *(f. XCI v.°)*, donques, en aquesta manera fra Falip en casa de fra Putcio, e veent la muller axí fresca e redona, se avisà qual devia esser aquella cosa de la qual passava major fretura; e pensà de voler tolre d'affany a frare Putcio e de voler soplir a les necesitats de la dona. E, dresant ll'uyl enverç ella una volta e altra ben cautelosament, tant feu que lo y mès en l'enteniment faent-li desigar sò que ell mateix desigave; de que lo mongo apercebut, acordà que la primera vegada que li vengués en avinentesa ab ella se raonas. E, trobada dispusició de parlar, trachtaren dels affers, e com be la trobas disposta per donar compliment a la hobra, no podie trobar manera neguna per ço com en negun loch del món no s podie fiar ab lo monjo sinó en casa sua, e no gosant-ho enpenre per ço com frare Putcio no anava may fora la terra; de que s donava fort gran malanconia. E, aprés molts pensaments, li avench que pensà una manera de poder esser ab la dona en casa sua matexa, sens neguna sospita, no contrastant que frare Putcio hi fos. E, anant un jorn frare Putcio e lo monje ensemps, li dix axí: «Ffrare Putcio, jo he ben comprès moltes voltes que tot lo teu desitg es de ser sant, a la quall cosa me apar que tu vages per una longa via, segons una que jo n sé que es molt curta, la qual lo Papa e los altres seus prelats qui la saben husen e no volen que la mostren; per ço com la horde qui es entreduida entre mare esgleya de les almoynes e de mises de que moltes gents viuen, serie encontinent destroida e desfeta, la qual cossa los sechglàs, ne ab almoynes ne ab misses, no poden aconseguir. E per ço com tu es mon amic e m'o às ben servit, perquè fiant de tu e no creent que a nenguna persona del món la pobliques, si la vols seguir la te n'ensenyaré». E frare Putcio, desigós de saber aquesta cosa, encontinent començà a pregar ab gran hinstancia a fra Ffalip que la li amostras, offerint-se a jurar que may a nagú no la mostraria, e prometent que si cosa era que fer posqués que encontinent s'i metria. E, hoides les profertes fetes per frare Putcio, li dix: «Ara, pus que axí m'o promets, yo t'o mostraré. Tu deus saber que los sants dochtors dien que aquels qui volen esser sants los cové a ffer la penitencia qui tu hoiras; mas entén-o sanament que yo entén a dir que aprés la penitencia tu no sies peccador axí

com tu es; mas es ver que los peccats que tu às fets fins a la ora de la penitencia tots te seran per aquella perdonats, e aquells que tu faras despuys no seran scrits a ta dapnació, ans se n'hiran axí leugerament com fan ara los venials. E per tot covė principalment confessar ab gran contricció de tots tos *(f. XCII)* peccats ans que tu començ la penitencia; aprés d'açò te covė fer un dejuni e una abstinencia gran, la qual covė que dur xxxx. dies, en los quals no tant solament de altra fembra, ans encara de ta muller te covė abstenir. E ultra açò t covė aver en la tua casa hun loch per lo qual tu pusques veure lo cel, e ora de completa anar en aquell loch, e aquí aver una taula molt longa e hordonada en guisa que, tenint tu los peus en terra, tu pusques estenre los braços en guisa de crucificat, e si tu la vols penjar en un clau be serà mils fet; e, estant en aquesta manera e guardant al cel, sense moure hun punt, fins al matí te covė estar. E si tu foses letrat te convenguera dir en entremitg algunes horacions que yo t donaria; mas parçò com no u'est te convenrà dir trescents paternostres e trescentes avemaries en reverencia de la santa trenitat e de la santa passió de Jhesuchrist; estant tots temps en aquella manera que estech ell en la creu. E aprés axí com matines tocaren ten poras anar si t vols, e axí vestit gitar-t'às sobre lo lit, e al matí anar hoir tres misses e dir cinquanta paternostres e atres tantes avemaries. E, aprés asò fet, hiras a ffer tos fets be e honestament si a ffer n'às alguns. E aprés dinar t'às e hoiras vespres a la esglesia, e aquí diras certes horacions que yo t donaré per escrit, sense les quals no s pot fer; e puys, aprés completa, tornar a la manera damunt dita. E, faent tu asò axí com yo ja é fet, tu sentiras, enans que no auras acabat, meravelloses coses de la beatitut eternal, segons la devoció ab que l'auras feta». E, oit açò, dix frare Putcio: «Açò no es masa gran cosa ne masa longa, ans asau se porà ben fer; e per ço yo en nom de Deu hordonadament ab sa licencia vull començar diumenge». E, aprés, partint-se d'el, se n'anà a casa, e mot a mot, ab licencia del monjo, ho comtà a sa muller. E la dona, que molt bé entès tot ço e quant lo marit hach dit, encontinent pensà perquè lo monje o avia hordenat, e dix al marit que d'asò e de tot quant be faés per la sua anima, era be contenta. E per ço que Deu li fes la sua penitencia profitabla a la sua anima, ella volia dejunar ab ell ensemps, mas no volie fer-la'vanç d'alò. Romangueren en bona concordia, e, vengut lo diumenge, ffrare Putcio començà la penitencia, e mossenyer lo monje, acordat ab la dona, a hora que no podia esser vist, sen vench sopar ab ella, hon trobava notablement aparellat de menjar e de beure, e puys ensemps se geyen fins al matí. E, aprés era levat, se n'anave a frare Putcio, e aquell tornava al lit. Era lo loch hon frare Putcio avie a ffer la sua penitencia al costat de la cambra en la qual jeya la dona e *(f. XCII v.º)* fra Felip, e lo mijà de la dita cambra era fort prim;

en tant que, raonant-se mossenyer lo monge e ella del llur delit, per lo poc mijà que hi era, ell ho sentí, e, lexant-se de dir los paternostres e fet senyal a la penitencia, sense moure-s, demanà a la dona: «Muller, e que es açò que vós feu?». E la dona, que molt era motejadora, per ventura cavalcant en aquella hora la bestia sense sella de sent Benet, respòs: «En bona fe, marit, jo m carmen aytant com puch». Dix lavors frare Putcio: «Com te carmenes axí, ne que vol dir aquex carmenar?». E la dona, qui de bon ayre e valent dona era, per ventura avent raó de riure e no gosant riure, respòs: «E com? e no sabeu vos açò e que vol dir? Per cert jo us e hoit dir moltes voltes que qui la nit no sopa, tota la nit se carmena». E creent lavors frare Putcio que lo dejunar, lo quall ella mostrava que feya, li fos occasió de no poder dormir, e per ço lo lit se carmenar, axí com a hom de bona fe, dix: «Dona, dona, jo t'é ben dit que no dajunases; mas pus tu ho has volgut fer, no pens en axò, mas pensa en reposar-te; car tu dones a tan gran voltes en lo lit que tu fas carmenar quant hic ha». Dix lavors la bona dona: «No us cureu, no, frare Putcio, car yo sé be ço que yo fas; feu vós pur ço que fer aveu, car jo faré ço que poré». Stech segur ladonchs lo frare Putcio, e tornà a dir sos paternostres. E la dona e mossenyer lo monge, de aquesta hora anant, feren hordenar lo lit en altra part de la cassa tant quant durà lo temps de la penitencia de frare Putcio, e ab gran festa se deportaven, e a matines lo monge se n'anave e la dona en son lit s'entornave. E a poch, estant frare Putcio continuant en aquesta manera la penitencia e la dona e lo monge a llur delit, moltes voltes motejant, dix la dona a ell: «Tus fas fer la penitencia a fra Putcio per la qual nosaltres havem guanyat paradís». E, parent a la dona que estava molt be, ho volch conservar, e per ço com del marit era estada tenguda en dieta, ho volch esmenar. E, aprés que la penitencia de fra Putcio fonch acabada, ella trobà manera de confortar-se ab ell en altra part, e tant saviament ho fferen, que longament ne pres son plaer. E per ço que a la derreria no ns siam discordats, se esdevench que faent frare Putcio penitencia, cuidava metre sí matex en Paradís, e mès-hi lo monge qui li avia mostrat lo camí de anar tost en Paradís, e la dona, qui en gran ansia vivia de ço que mossenyer lo monge li avia mostrat, com a misericordiosa li feya gran ajuda.

NOVELLA QUINTA

MICER FRANCESCH VARGELLESI, PER UN PALAFRÈ QUE LI DONÁ EN CIMA, LO FEU PARLAR AB SA MULLER, MANANT-LI QUE NO LI RESPONGUÉS EN RES QUE LI DIGUÉS, E ELL RESPONENT EN PERSONA SUA, E CONSEGUÍ D'ELLA SÒ QUE TANT AVIE DESIGAT.

(F. XCIII) Ja havia Pamfilo, no sense grans riales de les dones, finida la novella de fra Putcio, com domestigament la Reyna comandà la horda a Lissa proseguís la horda; la qual, axí be per proseguir la horda com per antich costum, començà a parlar: Creuhen-se molts que, per llur molt saber, altri no sapia res, los quals moltes voltes, mentre que cuyden parar a altri, aprés del fet són estats parats (parats) d'altri; per la qual cosa jo reput gran folia en aquell a qui temta sense necesitat. Mas perquè per ventura negú no sab de la mia opinió alò qui a hun cavaller de Pistoya ne esdevench, seguint la horde del raonar, me plau de recomptar.

Una volta fou en Pistoya, en la companyia del noble senyor Vargellesi, hun cavaller apellat monse Ffrancesch, lo quall era home savi e molt avist e molt rich e sobre tot sobiranament avariciós; lo qual fou alegit en potestat per anar a Millà. E per anar honorablement segons se pertany, de totes coses molt be era fornit, exceptat de un palafrè, lo qual avia mester per servey de sa persona; e no trobant-ne en nenguna guisa que bo ne bel fos, segons a el se pertanyia, ne estava en gran pensament. Exceptat que era lavors en Pistoya un jove apellat Ritxardo, hom de pocha condició, mas molt rich de moneda e de franquesa de cor, lo qual anava axí ornat e axí ben aparellat que per tothom generalment era apellat en Sima, quasi volent dir que sobre tots los altres era en aresar e en vestir superior. Havia lo dit Sima lonch temps amada la muller del dit micer Ffrancesch, la qual era molt bella e molt honesta dona. E avia lo dit Sima en aquell temps hun cavall molt bell e lo millor de Tos-

chana, lo qual avia molt car per la gran belesa e bondat que avia. Era la amor del dit Sima axí poblicha a tothom de la terra, no contrastant que a tal cosa requeria esser secreta. Fonch dit, doncs, en aquest ops a micer Francesch que si ell demanava lo cavall a vendre o a donar a micer Sima, que per la gran amor que aportava a sa muller ell auria lo dit cavall. E, pensant en açò micer Ffrancesch, e mogut de la malvada avaricia, acordà de trametre per an Sima e demanar-li lo cavall a vendre o a donar, fiant que encontinent li seria offert a donar, e axí fonch fet. E micer Sima, hoint asò, subiranament ne fonch content, e amplament respòs *(f. XCIII v.°)* al cavaller: «Mosen Ffrancesch, si vós me donaveu tot quant vós aveu en lo món per via de venda, vós no l podeu aver; mas si vós lo voleu per via de donatiu, vós lo podeu ben aver quant vos plaurà, ab aquesta condició que abans que vós l'agau jo pusca, ab licencia vostra, parlar ab vostra muller en presencia vostra, sol que vós ni nangú no puscha hoir ço que yo li vull dir». E lo cavaller, mogut de sobirana avaricia e pensant que ab açò se poria burlar den Sima e poria haver son cavall, dix que era content. E, lexant en Sima en la sua sala, se n'entrà en la cambra de la dona, dient-li com ell podia aver lo cavall den Sima, mas que covenia que en Sima avia a parlar ab ella en loch que tothom los ves; la qual cosa ell li avia atorgada. Perquè li manava que, per molt que li digués, que no li respongués ni poch ne molt, de la quall cosa la dona hac gran greuge; mas, forçada de hobeir lo manament del marit, dix que u faria. E encontinent ensemps ab lo marit se n'anà en la sala per hoir sò que en Sima volia dir. Al qual lo cavaller hac los pachtes refermats, e de la una part de la sala, asau luyn de tot hom, la dona se asech al costat den Sima, lo quall li dix, humill reverencia precedent: «Valerosa dona, a mi par eser cert que vós sou tant savia que ja ha gran temps que aveu poscut compendre en quanta amor m'a condoit la vostra bellesa, la qual sense neguna falla trespasa cascuna altra que may aga vista. E jaquesch estar los loables costums e les virtuts singullars qui en vós són, les quals haurian força de pendre l'enteniment de qualsevulla altre home qui fos lo pus fort e lo pus sabent del món, quan més a mi, qui axí sense falla la mia miserable vida ha estreta, faent sofrir pena congoxosa en aquests membres turmentats. E encara més que si dellà axí com deçà les animes se deuen amar ne s poden amar, per tots temps vos amaré. Perquè us podeu tenir per segura que nenguna cosa vós no aveu, per cara que us sia, que tant la puscau tenir per segura ne per vostra com feu a mi, ne axí en tot acte fer-ne comthe com de mi e de tot quant jo haga. E per ço que de açò vós siau pus segura vos dich que jo us reputaré a major gracia que vós me volgueseu comandar alguna cosa que yo fer posqués ne plasent vos fos, que si tot lo món obeiya a mos manaments. E donchs si axí son

vostre com vós hoiu, no sens gran misteri crem de foch ardent, perquè suplich a la vostra altesa, de la qual tot mon be e ma salut ha a venir, e no d'altri, axí com humil servidor vostre, que vós qui sou mon be e ma salut e sola esperança de la anima mia, qui en lo foch esperant en vós se nodrex, e us soplica que per la vostra benichnitat sia tanta que age esguart a la mia dolor, e la vostra duresa sie passada e abolida enverç mi, mostrant que son vostre e que de la vostra pietat sia confortat, axí com de la vostra belesa son inflamat. Per la quall *(f. XCIIII)* esper aver la vida, la qual si a mes suplicacions no s'enclina, sens falla nenguna romandré en la tribulació de que m morré. E llà, donchs, poreu esser dita homeyera de mi, e no y serà gran dollor haver fama que per vostra crueltat sia mort lo vostre servidor, del qual alguna volta la consciencia vos remordrà de haver-ho fet. E moltes voltes direu en vós matexa: «O malvada! E tan mal é fet que no aga aguda misericordia del meu Sima!» E, com aquest penidiment no haurà loch, vos serà occasió de major anutg. Perquè, per ço que no agau raó de ser membrant de tals coses, ans que yo muyra vos placia que hajats mercè de mi, car vós sola haveu poder de fer-me alegre o lo pus dolent home que visque. E perquè crech que serà tanta la vostra mercè que no soffereu que yo per tanta e per tal amor reba la mort per guardó de tal servey, vos placia que per alegra resposta sien plens de gracia e de confort los meus esperits, los quals spaventats tremolen de la vostra resposta». E aprés, dit açò, callà, ab los huyls abundans en lagremes; e ab suspís profundes casi rompent pel cor e faent-se bels los huyls, començà a entendre sò que la gentil dona li devia respondre, la qual no avia acostumat de sentir quina ne qual cosa era tresnuytar ne vellar les matinades ne estar esmaginativa, passajant-se sola, e ab croximent de cor e de entramenes fou moguda per la nova amor den Sima, la qual la avia moguda en aquella hora, sens que may negun sentiment d'ella no havia hagut. E ella, començant a sentir quina ne qual cosa era amor, e per saguir lo manament de son marit, callà, desijosa de respondre, mas gens per ço no s poc tenir de lansar amagadament alguns suspís que agueren lansat manifestament e responent si gosas, la qual cosa fora estada a n Sima sobirana consolació. E n Sima, ladonchs, mirant e escoltant e veent que nenguna resposta no feya, primerament se maravellà e puys pensà en l'art del marit, e de aquell hac presta conexença, e guardant-la en la cara viu alguns plasents moviments d'uylls per los quals, mogut de consolació, recolint alguns sospís, los quals ultra sa voluntat dels pits li exien, e açò li parech argument de bona esperança, e, ajudant-se de aquella, pres nou consell. E començà en forma de la dona, hoint-ho ella, a respondre a sí matex en tal manera: «Sima meu, gran temps ha que jo conexia que la tua amor enverç mi era gran e perfeta, e ara per les tues paraules molt més ho

conech e n son contenta tota volta. E no t pens que yo en lo meu enteniment sia estada aquella que de vista jo m sia mostrada, ans t'é tots temps amat e tengut en car davant totes les persones del món, mas axí m'es convengut a ffer, qui per por d'altri, qui per por de la mia honestat. Mas ara ve aquell temps en lo quall jo t poré clarament amostrar si t'ham ne t tench en car e t retré lo guar*(f. XCIIII v.º)*dó de la sobirana amor que tu m'às mostrada e m portes. E per ço com mosen Francesch sen deu anar dins pochs dies a Milà per potestat, axí com tu mateix sabs qui per la mia amor li às dat lo teu palafrè; lo qual com sen serà anat sense neguna falla te promet sobre la mia fe e la bona amor la qual jo t'aport que en breus dies tu t trobaras en mitg de la nostra amor, e dar-nos em plaer ab entregue compliment d'amor. E per ço que jo no t'aga altra volta a ffer parlar de aquesta materia, prin aquest senyal, ço es, que en aquell jorn que tu veuras una tovallola estesa en la finestra de la cambra mia la qual mira en lo nostre jardí, guardant be que no sies vist de nangú, ten vendras a la porta del hort, hon jo t'esperaré, e aquí aurem plaer e consolació la hu del altre axí com desigam». E com en Sima en persona de la dona hac axí parlat e ell començà despuys a parlar e respòs axò: «Molt cara dona, jo he per soberga alegria la vostra bona resposta e tench axí les mies virtuts hocupades e los sinch senys corporals torbats que envides pusch retre-us degudes gracies, formant la resposta en la manera que deuria, mas si yo u podia fer en la manera que dech ne a mi s covè a ffer, jo ho faria. E per ço jo u gaquesch a la vostra discreta consideració e romangue ço que yo desitg dar-vos a conexer qui ab paraules no us puch dar antendre. E solament vos soplich que axí com dit m'o aveu m'o atenau, car certa us fas que axí com dit m'o aveu ho faré sens falla, e lavors per ventura pus asegurat que ara no son de ço que consentit me avets, me estudiaré de mon poder de retre-us les gracies, les quals per mi seran positbles de retre. Perquè ara así al present no resta alre. E ab tant, la mia cara dona, Deu vos do aquella alegria e aquell be que vós desijau, e ab tant a Deu e al món vos coman». E per tot açò no dix la dona una sola paraula per senyal. E lavors en Sima, levant-se en peus, començà a tornar enverç lo cavaler, lo quall, veent-lo e levant-se, feu al encontre, e vent-se-li dix: «E que t par, Sima, é t ben servada la prometença que t'he feta?». «Mossenyer, no, dix micer Sima, car vós me promatés de fer-me parlar ab la vostra dóna e vós aveu-me fet parlar ab una estatua de marbre». E aquesta paraula plagué molt al cavaller, lo qual avia bona hopinió de la dona, e encara la n'ach molt millor; e dix axí: «Ara es meu lo palafrè qui fou teu». E en Sima respòs: «Mossenyer, hoc verament, mas si yo cregués haver treta de aquesta gracia que vós me aveu feta tal fruyt com n'é tret, jo sense demanar lo us aguera donat. *(f. XCV)* E ara plagués a Deu que jo

ho agués fet, e açò per tant com vós haveu comprat lo palafrè e jo no l'é venut». E lo cavaller, de ço rient, fon molt content, e, fornit de palafrè, en pochs dies entrà en camí enverç Milà per asser potestat. E la dona romas solta e desliura en la sua casa. E, pensant en les paraules den Sima, e en la amor la qual li aportava e en lo palafrè lo qual per amor de ella havia donat a mosen Ffrancesch, marit seu, e vaent-lo moltes voltes per casa sua passar sagons havia acostumat, dix en sí matexa: «E que fas jo pegua? Per què pert la mia joventut, ara com veitg lo temps dispost de aconsolar-me ab aquest qui tant me à amada, e veig que mon marit no deu tornar de aquests vj. mesos? E, si ara no u fas, quant ho faré? quant seré vella? E, ultra açò, quan trobaré yo un aytal enamorat com es en Sima, ne qui tant me ham, e yo son sola e no é por de nenguna persona? E, donchs, e per què no prench aquest bon temps mentre que yo pusch, car no hauré tots temps espay axí com he ara de present per dar compliment a mon desitg? E açò no sabrà may persona nenguna, a si saber-se deu, ab tot axò si es millor fer e penedir que penedir e no tenir. E, axí, consellant-se ab sí matexa, un dia ella posà a la finestra una tovallola estesa en la forma empresa, segons en Sima avia dit. E com en Sima ho vaés, alegrament la ni[t] vinent, tot sacret e sols, se n'anà al jardí de la dona, la porta del qual trobà huberta, e aprés, trobant una altra porta qui en casa entrava, trobà la gentil dona qui l'esperava. La qual, veent-lo vanir, levant-se en peus, amorosament lo abrasà, e ab gran festa lo rebé, e ell, abrasant e besant-la cent milia vegades, sobre l'ascala la lançà; e, sens negun contrast, los darés termens de amor li feu conexer. E posat que fos la primera vegada, si s fou la darrera, car en aquell punt mossen Francesch vench de Milà, lo qual per dreta gelosia, axí tost com hi fonch anat, axí tost sen fonch tornat, e la s'enmenà. Perquè d'aquí avant llur amor hac fi per no haver loch ne espay e no per fretura de bona voluntat, segons de molts se saguex.

NOVELLA SISENA

Ritxardo Minutulo amave la muller de Felipello, e mostrant-li que Felipello era enamorat de sa muller, com a desesperada per gelosia, la feu venir en hun bany, hon, cuydant trobar Phelipello, se jach ab Ritxardo.

(F. XCV v.º) No restava pus avant a dir a Lissa com agueren loada la praticha den Sima, perquè la Reyna comendà a Fiameta que saguís, la qual prestament començà: Al exint de nostra ciutat avem entès en moltes natures de istories, mas no m recorde aver hoit eximpli de tal materia com Lissa ha recomtat. Perquè, pus de les dones qui sobiranament se mostren esquives d'amor aveu parlat, ara us vull parlar del enginy de hun amant qui cautelosament volch sentir lo fruyt d'amor. E per ço de les coses qui s poden esdevenir per dar-vos delit, vos vull resitar com s'esdevench una volta en la ciutat de Napols, qui cupiosament es abundosa de tals fruyts.

En Napols, ciutat molt e molt delitable, tant e més que ciutat sia en Hitalia, fou hun jove qui per noblesa de linatge e per superabudancia de riqueses fou anomenat Resplando, lo nom propi del qual era Ritxardo Minutulo. E, no contrastant que avia per muller una gentil dona, s'enamorà d'una qui, segons la hupinió de tot-hom, pasave de belesa totes les dones Napolotanes, lo nom de la qual era madona Catarina, muller d'un joves hom apellat Ffelipello Siginolfo, lo qual molt honestament més que neguna altra cosa amava e avia per cara. Amant, adonchs, Ritxardo Minutulo aquesta dona Catarina, e faent totes aquelles coses per les quals la gracia e la hamor de una dona se deu pensar de conquistar, e no podent aver neguna cosa de la dita dona, estava desesperat e en punt que no podie viure ne morir. E, estant en tal manera, se esdevench que algunes dones amigues e parentes sues foren hun jorn ab lo dit jove, confortant-lo e

dient que de tal amor se degués lexar, car sertament en va se fadigave, e asò per tant com Catarina negun altre be no avie, ne amave sinó Ffalipello, del qual era axí gelosa que creya que tots los aucells qui per l'ayre anaven lo li deguessen tolre. E Ritxardo, hoint la gelosia de ella, sobtosament pres consell e comença a mostrar que la amor de Catarina avie del tot desemparada, e mostrà que de una altra gentil dona novament s'era enamorat, e per amor de aquella començà de fer armes e juntes e totes aquelles coses les quals per Caterina havia acostumades de fer. En tant que Caterina e tota altra gent Napoletana qui ls conaxien havien per cert que tot quant feye, feye per amor de aquella e no per amor de Caterina; e tant en asò perseverà que tots ho havien per ferm, per la qual raó Caterina lexà una bravetat que tenie en sí matexa e enverç ell mostrava per la amor que aportar-li solia, e domestichament com a veyna *(f. XCVI)* anant e vinent, axí com los altros lo saludava, segons hom acostuma als veyns. E, perseverant axí, s'esdevench que, estant lo temps calt, moltes dones e cavallers, segons la usança dels Napoletans, hanaven axí com huy en dia acostumen de anar a mar, qui per dinar, qui per sopar, segons llur voler, e hun jorn Ritxardo, sabent que Caterina en companyia de moltes altres dones ere anada a la mar, anant entre elles, anà verç la sua bargada, hon cortesament fon rebut, e, faent-se convidar de romanir entre elles, ne fon forçat per elles matexes. E aquí les dones, e Catarina ab elles ensemps, lo començaren a motejar de la sua novella amor, de la qual, mostrant-se ell encès, donà materia de voler-sen anar. E, romasa Caterina ab poques dones là hon Ritxardo era, Ritxardo se girà a Caterina, dient-li un mot de serta amor de Falipello, marit seu, per lo qual ella entrà sobtosament en gelosia, e dins son cor començà a cremar, desigant saber que era alò que Ritxardo volia dir. E puys, quant ach estat axí un poch, no podent-se tenir pus, pregà Ritxardo que per amor de aquella dona que més amave li degués complaure de fer-la serta de sò que dit li avia de Ffalipello. Lo qual li dix: «Senyora, vós me avets conjurat per persona tall que jo no us sabria negar cosa que vós me demanaseu; e per sò jo son prest de dir-vos-o, ab que vós me prometau que neguna paraula de ço que jo us diré no direu ni a ell ni a altre, sinó com veureu eser ver ço que jo us revelaré; e là hon vós vullau jo us mostraré com ho podeu veure evidentment». La qual cosa a la dona plagué molt tenir e observar ço que ell li demanave mils e pus fermament ho crech que dabans no creya. E encontinent jurà de no dir-ho may a persona del món, e, apartant-se a hun depart perquè no fosen hoits per nengú, Ritxardo començà a dir axí: «Madona Catarina, si yo us amas axí com jo us he ja amada, jo no y aguera ardiment de dir-vos cosa nenguna qui en anutg vos degués tornar; mas per ço com aquella amor es passada,

jo men curaré poch e us diré totes les coses que sé. Jo, madona, no sé si Ffelipello hac jamés honta de la amor la qual jo us he aportada, ne si à cregut may que vós me amaseu; mas, com se vulla que sia estat, a mi may no u ha mostrat; mas ara per ventura com veu que jo no men tem, vol fer a mi sò de que s dupte que jo no aga fet a ell, ço es, que vol a son pler la mia dona. E, segons que jo trop, ell de poch temps ançà secretament ab moltes ambaxades l'à solicitada, les quals jo he totes hoides, e tots temps ella ab ma voluntat li à feta la resposta segons que jo li é aconsellat. Mas pur huy matí, ans que jo vengués ací, jo trobé ab la mia dona en casa una fembra a estret consell, la qual jo creguí encontinent que fos sò que era, e per ço cridí la mia dona e li demaní de sò que la dita dona li demanava. La qual *(f. XCVI v.°)* me dix: «Ella es la misatgera de Ffelipello, la qual tu ab tes respostes de dar-li esperança m'às fet tenir a noves e en bastent, e diu que del tot vol saber ço que yo entén a ffer; e que, si yo u volia, que ell faria secretament en hun bany d'aquesta ciutat ell parlaria ab mi; e de açò m pregava, la qual cosa m pesa molt. E si no fos perquè tu m'às fet, e no sé per què, tenir aquests trachtes, jo l me aguera lunyat per manera que ell may no fora estat en loch hon jo fos estada». E jo, entès açò, me par que aquest proceex masa avant, e no es pus de sofferir perquè us ho vull dir. E per ço que vós conegau quin merit merex la vostra entrega fe, per la qual jo fuy ja pres de la mort; e per ço com vós no porieu creure may tals coses fins les veseu, jo fiu fer a la mia dona tal resposta que ella era presta de eser demà a hora de nona, com la gent dormen, al bany, de que la fembra molt contenta se partí d'ella. E veus, madona, com es egual la vostra amor ab la sua, ara no crech jo que vós cregau que ell la y age tramesa; mas si yo fos en vostre loch, jo faria que ell me trobaria en loch d'aquella que trobar-hi cuydaria, e com auria estat una estona jo li faria veure ab qui auria estat, e aquella honor que li pertany li faria axí com a desleal marit que ell es a tant leyal muller com vós li sou estada. E, açò faent, crech que li feria axí gran vergonya que en una hora l'anjuria que fer vol a vós e a mi seria venguda a ell». E Caterina, hoint açò, sensa haver alguna consideració de aquell qui lo y deya per son engan, ans, segons costuma de los gelosos, sobtosament donà fe a les paraules de Ritxardo, e, certes coses meses al davant, començà a temptar aquest fet, e, de sobtosa hira encesa, respòs que açò faria ella certament, car no seria a ella gran affany de fer-ho, e que si el hi venia ella li faria tant gran vergonya que tots temps que ell la veurie li hiria lo cor en ella. E Ritxardo, content de açò, parent-li que lo seu consel fos estat bo e proceint ab moltes altres paraules, li u conformà, faent-la jurà més avant que may dir no degués que d'el ho agués agut, la qual cosa ella li promès. E lo matí saguent Ritxardo se

n'anà en hun bany, dient a la dona ço que entenia a ffer, pregant-la que en asò fos favorable tant com posqués. E la bona fembra, que de molt li era tenguda, dix que molt volentera faria, e ab ella hordonà alò que fer devia. Havia en aquest bany una cambra molt escura, la qual fou molt ben aparellada, segons Ritxardo hac hordonat, faent-hi metre hun lit, en lo qual Ritxardo, al mils que poch, se fou mès, e aquí començà a sperar Caterina. E la dona, hoides les paraules de Ritxardo e en aquelles donada més fe que *(f. XCVII)* no fora mester, plena de desdeny tornà a casa, hon per ventura Felipello, ple d'altre pensament, no li feu aquella festa que era husat de fer, la quall cosa veent ella, entrà en major pensament que d'abans no era; e en sí matexa dix: «Verament aquest ha l'enteniment en aquesta dona, ab la qual demà se pensa aver plaer e delit, mas verament no farà». E sobre tal pensament e smaginació, com dit vos é, estech Caterina tota la nit. E l'endemà, venguda la hora de nona, Caterina pres sa companyona e, sens mudar consel en altra manera, se n'anà en aquell bany lo qual Ritxardo li avia dit, e aquí, trobada la bona dona, li demanà si Felipello hi era estat aquell dia. A la quall la bona dona, axí com aquella qui era aministrada per Ritxardo, dix: «Sou vós aquella bona dona qui ab ell deveu venir parlar?». E Caterina respòs: «Hoc, madona». «Ara, donchs, entrau, que vel-vos en aquexa cambra». E Caterina, que cercant anave ço que no volguera trobar, se feu menar en la cambra hon Ritxardo era ab lo cap cubert. E, entrant en aquella, e Ritxardo veent-la venir, alegrament se levà en peus, e, presa-la ab lo braç tot gint, dix: «Ben venga l'ànima mia». E Caterina, per mostrar-se aquella que no era, lo abraçà e l besà, e, faent-li gran festa, sens dir-li alguna paraula, tement-se que, si li parlava, no fos d'ell conaguda, estech queda. E Ritxardo, sens pus parlar, ab bon giny e ab afalagament, la induhí de pugar sobre lo lit, e aquí, per gran espay, ab plaer de la hu e del altre, estagueren. Mas com a Caterina parech temps de aver comprès ell qui era, e no podent contrastar que per aquella rahó no y fos venguda, pensant tots temps que era son marit, moguda de fervent hira, començà a parlar: «Ay mesquina, e quanta miseria han les affortunades dones, e com es mal egual la amor dels marits e de les mullers. Jo, mesquina, miserabla, he jagut viii. anys al teu costat, que may en altre hom no m'anà lo cor si no en tu, e tu per una altra dona cremes e t consumes. E malvat home que tu est, ab qui cuydes tu eser estat ab quala ab falses paraules tu às enganada, mostrant-li amor e amant-ne altra. Jo son Caterina, e no son la muller de Ritxardo, traydor desleal que tu est. Scolta si tu coneys la veu mia, que jo son aquella. E par-me que anam anar mil anys ans que nosaltres siam a la claredat deffora e que jo t puscha envergonyir segons que tu es dichne d'esser vituperat. Oymè, misera-

bla, e aquí é jo aportada tanta amor en aquest tant desleyal qui, creent-se tenir en los brasos una dona estranya, m'à fetes més falagadures e més *(f. XCVII v.°)* plasenteries en aquest poch temps que ací son stada ab ell que en tot l'altre temps passat. O malvat renegat que tu est, car en casa tua tu t sols mostrar hun diable e sens remey, e ací t'est mostrat hun angel. Mas loat sia Deu com en lo teu camp e no en altre has lavorat. Cert no es maravella si anit tu no m deyas res, car tu speraves descaregar la somada a altre e volies venir ab altre cavaller a la batalla; mas loat ne sie Deu com abuy às coraguda la hocha e jo la é guanyada. E com no respons tu e com no dius alguna cosa? Est tu tornat mut ara com me hous per la fe de Deu? Jo no m sé per què m'estich com encontinent no t trach los huyls. E creyas tu fer açò tant solament que faent tu aquest tal trayment negú no agués sentiment de tes malvestats? Certes pensar deus que tant sab altri com tu, e no t'es vengut lo fet axí com tu pensaves e cuydaves, car jo t'he agut millor lebrer a la coha que tu no t cuydaves». E, hoit açò, Ritxardo se alegrave en si mateix de aquestes paraules e, sens responre res, la abrasava e la besava e més que may la caradejava. E ella, seguint lo seu parlar, deya: «Si tu veyas ara ab aquestes tues falagadures com est fastigós e com tu m cuydes paciffiear e tu m'ahires més. E cert jo no seré may de açò aconsolada fins a tant que davant tots tos amichs e parents e tots los vayns jo te n'aga escantat e vituperat. Ara ¿com no penses la tua malvestat e no son yo axí bella dona com es la muller de Ritxardo Minutulo? Com no parles, fes-te enlà, malvat home, e no m tochs o m digues que ha aquella més que yo? E no son estada yo ben pega e dolenta perquè son venguda ací, sinó que m'agués fet venir ací Ritxardo, qui m'à amada més que la sua vida, e no s pot ventar que de mi age hagut may hun bell esguart, e que agués fet semblant que tu volies fer, e aguera millorat, car Ritxardo es beyll e pus gentil que tu no est, e sa muller no es pus gentill que yo ne tant com yo. E donchs no u meresqueres: cert si u agués fet no men posquera blasmar nengú». E de semblants paraules hi hac moltes, faent la dona gran ramango. E a la fi Ritxardo pensà que si anar-la lexas ab aquella creença molt de mal sen posquera saguir, perquè pensà de publicar-s'i e traure-la del engan en que estava; e, tenint-la al braç, la pres ab tal manera que partir no sen podia, dient: «Senyora mia dolça, no us torbeu, car ço que yo simplament e amant-vos no *(f. XCVIII)* he poscut obtenir, amor, ab son enginy, m'à fet haver. Sapiau que yo son lo vostre Ritxardo». La qual cosa hoida per Caterina, conaxent-lo en la veu, sobtosament cridant, se volch lansar del lit, mas no poch. E, tancant-li la bocha ab la mà, li dix: «Madona, no s pot fer que ço que estat es, estat no sie, e si vós cridau tot lo temps de la vostra vida no sen faria ni més ne menys, e si feu que açò sia sentit per

alguna via, dues coses ne aureu, la una que gastareu la vostra honor e vostra bona fama, car dient vós que yo ab engan vos aja feta venirací, yo diré que no es ver, ans vos hich he feta venir per dinés e per dons que us he promesos, los quals per ço com no ls vos é atesos segons vos avia promès, vos teniu per enganada, e per ço feu aquesta remor; e vós sabeu be que la gent creu abans lo mal que lo be, perquè abans seré cregut yo que no vós. E l'altra que deveu pensar que dient-ho a vostre marit, axí be he yo aresat de alciure a ell com ell a mi. De que, si tal cars se seguex, vós viureu tots temps trista e may no sereu contenta. Perquè, cor del meu cors, no vullau en una hora vituperar vós matexa e metre en brega lo vostre marit e a mi, car vós no sou la primera ne sereu la darrera qui es estada enganada, e tal engan deveu pensar que no es estat fet per tolre-us res del vostre, mas per soberga amor de que lo meu cor es aflegit, volent esser vostre homil servidor, segons tots temps he desigat, havent tots temps intenció que de qui avant ho sia més que may. Perquè, ma cara senyora, axí com tots temps sou estada savia en altres coses, axí us soplich que u siau en aquesta». E Caterina, continuament, mentre Ritxardo deya açò, tendrament plorava, e posat que fos molt torbada, molt se abonançà, e, donant loch a hoir les paraules de Ritxardo, conech esser positble de esdevenir sò que Ritxardo deya, e per ço dix: «Ritxardo, jo no m sé si Nostre Senyor volrà que puscha comportar la injuria e l'engan que fet m'às, en lo qual m'à aportada la mia simplesa e soberga gelosia, mas de açò viu segur que yo no seré may alegra si en una manera ho en altra jo no m veig venge de ço que fet m'às, perquè lexa-m e no m tengas més, pus às agut ço que tant às desijat carmenant-me a tot ton plaer; donchs, pus temps es de lexar-me, lexa-m, e de açò t prech». E Ritxardo, qui conexia l'enteniment de la dona encara molt torbat, se avia mès al cor de no lexar-la *(f. XCVIII v.°)* may si pau agradablement no feya ab ell, perquè començant amorosament ab dolces paraules a homiliar-se a ella, tant li dix e tant la pregà, e tant la conjurà, que levant-se ab ell, ab gran amor se paciffícà, e, de voluntat de cascú, gran peça aprés en gran delit estigueren ensemps. E conech lavors la dona quant foren pus saborits los besos del enamorat que del marit. E, girada la sua bravesa en dolça amor enverç Ritxardo, tendrament de aquell jorn avant lo amà e, saviament hobrant, moltes voltes gaudiren; e nosaltres fasa Deu, ab engan o sens engan, gaudir la nostra.

NOVELLA SETENA

Tadaldo de Glisei, enamorat de una gentil dona, se partí de Florença, e aprés un any torná en forma de palegrí e li desliurá son marit, lo qual devien pengar.

Ja callava Fiameta e la sua istoria per totes era stada loada, com la Reyna, per no perdre temps, prestament comaté a Emilia lo raonament; la qual començà a dir: A mi plau de retornar a la nostra Ciutat, d'on vosaltres vos sou partides, e açò per recitar-vos en quina forma un nostre ciutadà recobrà la sua dona, la qual avia perduda.

Gran temps ha passat que fou en la ciutat de Fflorença hun noble jove lo nom del qual fou Tadaldo de Gliseyi, lo qual de una dona apellada madona Armiliana, muller d'un gentil hom apellat Aldobrandino Palarmini, era enamorat. E per los seus loables costums e bondat havia d'ella aconsaguit l'amorós desitg, lo qual merexia de gaudir més que hun altre. Mas a la promutable fortuna plagué quallsevol occasió fos que la dona dix a Tadaldo, al qual lonch temps havia complagut, que pus avant no entenia ha conservar la amistat qui entre ells era estada, ne tant solament parlar ne escoltar alguna embaxada ne letra, ne tant solament veure-l en nanguna manera; de la qual cosa ell, com hun desesperat, pres infinida malenconia. E *(fol. XCVIIII)*, no sabent algú quala era la occasió de sa malenconia, aprés se fou molt esforçat de recobrar la amor que sens nenguna colpa havia perduda, sercant tot trebal que avenir li posqués per amor d'ella e per no fer alegre aquell qui era estat hocasió de son mal, se dispongué en aver aquells diners que aver posqué secretament, sens dir-ne res amich ne a parent que agués, sinó tant solament ha hun seu companyó, al qual tots los affers d'ell e de la dona sabia, se n'anà en Ancona, on se feu anomenar Ffalipo de Saldodosio. E aquí ab hun rich mercader se mès per servidor en una nau, e ab ell ensemps se

n'anà en lo Realme de Xipre; les costumes e lo servir del qual plagué tant al mercader que no tant solament li asichnà bon salari, ans part lo feu son companyó, e, ultra asò, gran part de sos affers li mès entre mans; los quals ell feu axí be e deligentment, que en pochs anys fonch rich mercader e molt famós, ben entenent en faenes. E continuament pensava en los fets de la crueltat de la dona, desigant-la veure més que cosa del món, mas ab tot axò vencé set anys aquella batalla, sens que jamés davant d'ella no volch vanir; fins a tant que s'esdevench que hun jorn, estant ell en Xipre, oí cantar una cançó qui en nom d'ells era stada feta, en la qual la amor e lo pler que d'ella havia agut se contenia; e hoint-la pensà que no s podia fer que ella l'agués axí del tot oblidat, e en tan gran desitg lo encès que pus no volch sostenir la sua absencia, perquè encontinent sen volch tornar en Fflorença. E, meses totes les sues coses en horde, sen vench ab hun seu fadrí en Ancona, on fou tota la sua roba junta, e, aquella tramesa en Florença al seu gran amich e companyó, seladament sen vench en forma de un pelegrí qui del sepulcre venie en Fflorença, on aribà en hun hostal vay de la sua dona. E, aprés fou junt, ans que anas en altra part, se posà davant la casa de la sua dona per mirar si veure-la posquera. E, axí mirant, viu les finestres e les portes de aquelles tancades; perquè ell, duptant fort que ella no fos morta o d'aquí no s fos mudada, estech fort maravellat. E, stant axí pensant, se n'anà enverç la casa de sos frares, davant la qual viu quatre de sos frares vestits de negre, de la qual cosa fou fort maravellat; e, vaent-se tan transfigurat d'abit e de persona d'aquell que eser solia com sen partí, crech que laugerament no posquera esser *(f. xcviiii v.°)* conagut, perquè, acostant-se verç hun sabater qui vahí de la dona era, demanà per què aquells anaven vestits de negre. Al qual lo sabater respòs: «Aquells gentils homens que vós vets són vestits de negre per hun llur germà qui gran temps ha no hic era estat, apellat Todolfo e era tornat be à xv. dies desfraçat per eser ab una dona que amava muller de Aldobrandino Palarmini, lo qual, aprés l'ach conagut, l'à mort». E, oint açò, maravellà-s fort Tadolfo que algú lo semblas tant que fos cregut que fos ell, e molt plangué la desaventura de Aldobradino, de la qual se dolgué molt. E sentint que la dona era viva e sana, aprés que fonch nit, ple de veriables pensaments, s'entornà a l'alberch hon posave, e, aprés que ach sopat, casi en lo pus alt loch del alberch li fonch donat loch pera dormir. E aquí, per molts variables pensaments qui l torbaven, e per lo mal lit que avia, e per ventura per lo magre sopar que havia agut, ja la meytat de la nit era passada com encara Todoldo no havia dormit. Perquè estant axí li parech sus la mija nit sentir sus lo terrat de la casa trepijar e devallar en la cassa algunes persones. On aprés per les cretes de la porta de la cambra viu venir un lum, e per ço

quedament a les fanelles se acostà, guardant que volia dir açò, e guardant viu una dona jove assau bella qui tenia lo dit lum, e enverç ella viu venir tres homens qui del seu terrat eren devallats; e, aprés de alguna festa entre ells feta, dix la hu d'els a la dita dona: «Nosaltres podem de huy més estar segurs, loat ne sia Deu, per ço com nosaltres sabem fermament que la mort de Tadoldo es stada provada per sos frares a Aldobrandino Palarmini, e ell de sa boqua la ha atorgada, e ja es scrita la sentencia; mas per tot açò es mester que nosaltres callem, per ço com si may se sabia que nosaltres ho aguesem fet, nosaltres seriem en aquexa matexa pena que es Aldobrandino». E, dit açò, aquella dona, mostrant-se fort alegra de semblant, s'entornà, e ells alegrament s'entornaren a dormir. E Tadoldo, oint açò, començà en sí matex a reguardar quantes ne quals eren les errós qui podien caure en l'enteniment dels homens: primerament pensant en sos frares, qui hun estrany havien sobolit en loch de llur frare, e aprés la hichnocencia de Aldobrandino, qui per falsa sospita era stat acusat *(f. c)* e ab testimonis falsos era stat condampnat a morir; e molt se maravellà dels administradós de la justicia e conexedós de les leys qui malvadament inpucnaven sens justes causes los homens moltes voltes a turments, per los quals los fan dir sò que no està en veritat, e amen més pendre lo diatble per amich, favoregant-lo més que no deuen, no volent administrar la justicia amoderadament. E, aprés de açò, en la salut de Aldobrandino girà lo pensament, e pensant en sí matex ço que avia a ffer, levant-se al matí Tabaldo, lexà lo seu infant al lit, e com li parech temps tot sol se n'anà enverç la casa de la sua dona; e, trobant la porta huberta, entrant-sen, viu seure la dona en terra en una petita sala de la dita casa, on tota plena de lagremes e de amergures, per compassió lagremegant, acostant-se a ella, li dix: «Madona, no torbeu la vostra pau e esforçau-vos, que Deu vos ajudarà». E la dona, hoint aquestes paraules, levant los huyls en alt, plorant dix: «Bon home, qual que tu sies, be sies vengut, e prech-te qui tu, que m pars hun forester palegrí, me digues què sabs de la mia pau ne de mon treball». Respòs lavors lo pelegrí: «Madona, jo son de Constentinoble e son tramèsací per Deu per convertir les vostres lagremes en alegria e desliurar de mort lo vostre marit». «E com? dix la dona. E si tu est de Costantinoble vengut, com sabs tu qui som ne mon marit ne yo?» E lo palegrí, lavors, tota la istoria de Aldobrandino li comtà mot a mot, dient qui ella era ni quant temps havia que era estada maridada, e moltes altres coses les quals ell sabia de sos fets; de que la dona se maravellà fort, havent-lo per un profeta, e, agenolant-se als seus peus, lo pregà que si per la salut de Aldobrandino era vengut, que prestament se avançàs, car lo temps era curt e no requeria triga; e lo pelegrí, mostrant eser sant home, dix lavors: «Madona, no

ploreu e ateneu be en ço que jo us diré, e guardau de no dir-ho may a nengú per ço com haveu maravella de la tribulació que Deu vos à dada; la qual vos dich que us ve per un peccat lo qual vós haveu comès per lo qual nostre Senyor ha volgut en part fer-vos porgar ab aquest anutg, e vol del tot que per vós se esmén, e si no u feu tornareu en molt major affany». E, hoit açò, dix la bona dona: «Mossenyer, de molts peccats son tenguda a nostre Senyor, dels quals vos prech me digau la esmena que a Deu serà plasent; *(f. C v.º)* e dient-m'o yo faré lo que poré per esmenar los meus deffaliments». Ladonchs lo palegrí dix: «Madona, jo sé be qual es aquell, mas per saber-ho millor e perquè vós matexa n'agau major remordiment, vengam al fet e deyts-me: recorde-us a vós que jamés vós ajau hagut negun enamorat?». E la dona, hoint açò, gità hun gran sospir, e, maravellant-se fort e no creent que may nenguna persona aguers sabuts tals affers, pensà que u diguers per aquell qui lavors era estat mort.e qui en loch de Tadaldo era stat soterrat, cuydant que alguna cosa sen devia haver dita, e per certes paraules no saviament husades qui per lo companyó de Tadaldo, qui les sabia, podien esser estades recitades. Respòs: «Jo veitg be que Deu vos demostra tots los sacrets dels homens. E per ço yo son disposta de no selar-vos los meus. Ver es que en la mia joventut jo amé sobiranament lo desaventurat jove la mort del qual es posada al meu marit; la qual mort jo he tant planta e tant dolguda per la crueltat que d'ell haguí ans de sa partida e en la sua partida e en la longa stada e encara en la sua desaventurada mort, que may lo m'àn poscut traure del cor». A la qual lo Palegrí dix: «Lo desaventurat jove que fou mort no amas vós may, mas Tabaldo de Gliseyi m'à dit a mi qual fou la occasió per la qual vos torbas». Al qual la dona respòs: «La occasió de nostre discensió foren les paraules d'un maleyt de ffrare ab lo qual jo una volta men confesé; per ço com quant jo li diguí la amor la qual jo en aquest aportava e la gran amistat que ab ell havia, me feu tant cruel resposta que encara me n'espavent, dient-me que si yo no men stava jo n'hiria en la bocha de infern, ahon seria mesa en loch infernal. De que m'entrà axí gran por en lo cors que jo m dispunguí en no voller pus la sua amistat; e, per no haver occasió de pus praticar, ne ses letres ne ses misatgeries, no volguí pus rebre ne escoltar. E per ço, segons que jo puch presumir, ell se n'anà com hun desesperat, e, veent-lo jo fondre axí com fa la neu lo sol, gens per ço jamés no m curí d'ell de res a dir-li, la qual cosa fou hocasió de sa partida». A les quals paraules dix lo palegrí: «Aquest sol es lo peccat qui us ha tribulada, car jo son cert que Tadaldo no us feu may força nenguna; car quant vós d'ell vos enamoras de vostra propia voluntat ho faés, e axí com vós matexa volgués *(f. CI)*, axí us avench, e jo sé la vostra amistat, la qual e ab paraules e ab fets

tanta de plasenteria li amostras, que si bé ell primer vos amava, en be mill dobles li fes la amor doblar per la vostra plasenteria. E, si axí fou, ¿qual fou la occasió qui us devia axí fer moure de voler-li tolre axí greument ço que tant havia desigat? aquestes coses se devien abans pensar que vós vos pensaseu tolre-us de ell axí com de mal affer. ¿E com pensaveu vós que ell fos vostre e que vós no foseu sua, e podieu-ne fer vós a tot vostre plaer axí com de cosa vostra, e volieu-li tolre a vós matexa, qui ereu sua propria? Açò era roberia plana e no cosa deguda llà hon la sua voluntat no fos de partir-se de vós, e que vós volgueseu husar en tal manera enverç ell qui era vostra propria, sertes no. Ara vós deveu saber que jo son frare [1] e per tal les lurs costumes jo sé; e si jo n parle a profit vostre ho dich, per ço que per avant hi guardeu millor que fins ací no haveu e no us desplacie, car ço que dich a vós no u diria a un altra; mas per ço com dieu que lo frare vos tolgué la voluntat que havieu, vos dich que tots aquels qui frares se anomenen no són frares si be besten abit. E aquex no us aconsellà axí com devia, car aqueys tals no curen sinó de vanagloriar-se per ço que les gents pusquen dir que bons consels donen e no pensen que sen pot esdevenir. E en aquell temps los sants frares e de bona vida pensaven que sen podia saguir e les santedats satisfeyen la una cosa a l'altra, car ells portaven los llurs abits grosos e la llur vida aspra e de gran penitencia. E huy los fan dels pus fins draps que poden, larchs e amples, e van ab tanta serimonia e per les esglesies e per les places rossegant lurs robes que par que sien setglars en tots llurs fets, e llur vida es tal que no playen sinó ço que roman. E donchs de tals homens qui deu creure llur consell certament vos dich que no l vos donarà ell tal per sí matex, car los pescadors no són tan golosos de pendre lo pex del flum ne de la mar com ells són de pendre moltes mesquines de fembres vidues e altres de qualsevol condició e ab elles se enbolumen. E per ço que conegau que jo us dich millor veritat, parau esment en ço que ells fan, car axí com los antichs desigaven la salut de les ànimes dels homens, aquests de huy desigen la salut de les *(f. CI v.°)* ànimes dels corsos de les fembres e la riquesa dels homens; e tot llur estudi han posat en spaventar ab remor e ab crits la gent hediota, e mostrant-los que ab almoynes e ab misses los peccats se remeten pus que ells sien ben pagats. E per tals coses se induexen a fer-se frares, perquè no pasen treball de res, manen a cascú de trametre-ls pa he vi e que fasen pietança per l'ànima de llurs passats. E mostren que es ver e cert que les almoynes e les horacions porgen los peccats; mas si aquells qui les fan veyen a qui les fan, aytant tost sen

1) Al marge exterior hi ha escrit, am la mateixa lletra del text: «Nota. Aqui comence Tadaldo a dir gran be de frares per anti fre sini».

fartarien altres tants porchs. E per ço que ells coneguen quals són los poseidors d'una gran riquesa, ells van demanant qui són ne ab qui s confessen, e aquels tenen aprop e no ls esquiven; mas si s confessen contra la luxuria, los esquiven per ço que cridant se lunyen del peccat de luxuria, e per ço que s lunyen de les dones e que elles romanguen a ells. E si us confessau del peccat de husura, de alò us faran fer satisfacció, per ço que a ells vengua affer e que ab allò se fasen majors e pus largues capes, e apleguen per haver bisbats e altres prelatures. E en preications fan moltes amonestacions, mostrant que volen ben fer e ben hobrar e mils mostrar, e ço que fan Deus ho sab; e, si són represos per nengú, la llur resposta es «feu ço que nosaltres vos diem e no façau so que nosaltres fem» e stimam que es dichne descaregament de hun gran pes. E quant són aquels a qui ells fan tal resposta qui no ls entenen per lo món, cert gran part d'ells la fan e volen que vós fassau ço que ells vos dien, per ço que ells humplen les llus boses de diners, e sens axò los fiau los vostres secrets, e dien-vos que observeu castedat e que siau pacient e perdonau les injuries, e guardau-vos de mal a dir e feu coses totes bones he honestes e totes santes, e es pijor, que fan compte que ells pusquen fer so que als setglars no s pertany; car sabe[n] que sens diners la paltonera no pot durar. E, si tu às tos delits e despens ço del teu, lo frare no porà paltonejar en l'orda; si tu vas entorn de les fembres, lo frare no porà fer sos affers; e, si tu no est pasient e perdonador de injuries, lo frare no haurà ardiment de venir-te en casa per sodegar la tua companyia. E si són reptats per nengú, ab gran esforç se escusen. E si axí ho volen fer perquè no seguexen lo sant evangeli que Jhesu Christ començà a ffer e a seguir, qui diu ffasam primerament a nosaltres e puys farem als altres. Jo n'é en mos dies vists Mil de vagabunts e *(f. CII)* de enamorats e visitadors, no solament de les dones setglars, ans encara dels monastirs; e pur aquells que major remor fan en sà e enllà, aquells aytals van darera a qui ls vol. Mas Deu sab si ells fan saviament ço que poden. Mas posat pur que açò sia cosa vera que l frare us cridas e digués que greu cosa era rompre la fe matrimonial, e no es molt major rompre e robar hun home? e no es major alciure-l o trametre-l en exill, anant per lo món perdut e exarrat? e açò deu considerar cascú, car l'ús e l'amistat d'un hom e de una dona es peccat natural; e robar-lo e alciure-l e destruir-lo malvadament, axí com vós fes a Tadaldo qui li tolgués a vós matexa, qui ereu sua de vostra propria voluntat, açò us dich que es gran peccat, car vós sabeu que tant com en vós fou vós l'auciés, per ço com per vós no romas com ell matex no s'aucie de ses propies mans; e volieu que aquell qui no es occasió de mal fos ponit egualment ab aquell qui n'es hocasió. E voleu dir que vós no siau estada causa del exill e dell anar exerrat per lo món vii. anys,

açò no podeu vós neguar. E donchs major peccat haveu comès en qualsevulla de cosa de aquestes tres que no cometieu en la sua amistat. Mas vejau per ventura si Tadaldo merex alguna de aquestes coses? certes no; e ja vós matexa ho aveu conffesat e dit; e jo, que sé que ell vos amava més que sí matex e nenguna cosa no fou may tan honrada e tant magniffìcha ne tant exalçada com ereu vós de ell, e si en nenguna part se trobava hon honestament e sens sospita engendrar a nengú ell podia parlar. Tot son bé, tota sa honor, tota sa libertat, era remesa en vostres mans. E no era ell noble persona de linatge? e no era ell entre ls altres ciutadans jentil e bell? e no era valerós en aquellas coses qui s pertanyen a ffer a hun jove? e no era amat? e no era tengut en car de tot-hom? direu que no? Cert no u podeu dir. E donchs per dit d'un frayrot pech, bestial e envegós devieu vós negun proposit cruel pendre contra ell? Jo no u sé quines coses ne quines errós són aquelles de les dones les quals esquiven los homens e ls presen poch, e deurian pensar ellas qui són e quanta e qualla es la noblesa que Deu los à donada enverç los altres animals *(f. CII v.º)*, e deurien-se gloriejar com són amades verdederament de algú, e aquell deurien aver per car e entendre ab tota diligencia en complaure-l, per ço que no s lunyas de amar-la jamay. Axí com vós haveu fet per les paraules d'un frare, el qual per cert devie esser hun butziner e mantenidor de torts qui per ventura desijava de metre-s en lo loch d'on ell volia gitar Tadaldo. Aquest peccat es aquell lo qual la divina justicia, la qual ab justa balança totes les obres mena a ffi, no à volgut lexar impunit lo fet de Tadaldo, ans n'à mesa a vós en tribulació e en perill, del qual si n voleu esser desliurada cové a vós prometre de fer açò, ço es, que si may s'esdevé que Tadaldo torn del seu bandejament, que vós li retau la vostra gracia e la vostra amor e la vostra benvolença e amistat, e en aquell estat lo torneu que era anans que vós vos confesaseu ab l'orat de frare». E quant lo palegrí hac finides ses raons, e la dona, ab gran afecció, les hac escoltades, per ço com li parien veres, e, hoint-ho raonar a ell, stimà que la sua tribulació en que era eran peccats seus, e dix: «Amich de Deu, asau me par que rahoneu veres les coses qui són e són estades, e per la vostra demostració conech que jo son estada pegua. Car jo tenia los frares tots per sants; e ara conech que lo meu deffaliment es estat gran en ço que contra Tadaldo é obrat, e si yo posqués volentera ho esmenaria en la manera que vós haveu dit. Mas açò com se poria fer? car Tadaldo es mort e no poria may tornar, e pus que no pot tornar a que profita que jo ho faré?». A la qual lo palegrí dix: «Madona, Tadaldo no es mort, segons ço que Deu me demostra, ans es viu e sà e en bon estat, e seria molt més si avia la vostra gracia». E, hoint açò, dix la dona: «Guardau que deyts, car jo l viu mort davant la mia porta, e de moltes

puntes de coltell ferit, e l tenguí en aquests brasos, e de moltes lagremes li banyé la sua cara morta, les quals foren per ventura occasió de fer-ne parlar tot ço que parlat se n'es desonestament». E lavors dix lo pelegrí: «Madona, que s vulla que vós vos digau, jo son cert que Tadaldo es viu: e llà hon vós me vullau prometre e atendre de tornar-lo en vostra gracia e mercè jo he esperança en Deu que vós lo veureu tost». La dona lavors li dix: «Açò faré jo molt *(f. CIII)* volentera; e totes coses qui fasen affer per esdeveniment de tanta alegria com seria veure lo meu marit desliure sense dan». E Tadaldo, vist he hoit açò, parech-li temps de publicar-se e de confortar la sua dona, e dix: «Madona, per ço que vós vos aconsoleu de vostre marit, hun gran secret me covè de mostrar-vos, lo qual guardareu que per la vida vostra vós may no manifesteu». E lavors eren ells en part asau apartada e sols, e, havent la dona presa gran confiança de la santedat que li paria que fos en lo palegrí, s'era lunyada de tota companyia, e Tadaldo tragué hun anell lo qual avia guardat ab sobirana diligencia, lo qual la dona li havia donat la darera nit que ab ell avia dormit, e mostrant-lo-li li dix: «Madona, conexeu vós açò?». Com la dona l viu li dix: «Micer, sí, e jo l doné a Tadaldo». E lo palegrí lavors se levà en peus e lançà la sclavina e levas lo capell del cap, e, parlant florentí, li dix: «E no m conexeu vós a mi?». E quant la dona l viu, conexent ell esser Tadaldo, tota estramordida, tement-se axí d'ell com si fos hun cors mort resucitat que may no agués vist e no axí com a Tadaldo vengut de Xipre, se lunyà d'ell ab gran glay e volch fugir. A la qual Tadaldo dix: «No dupteu, madona mia, que jo son lo vostre Tadaldo viu e sà e jamés no morí ne fuy mort axí com vós e mos frares vos creyeu». E la dona, reseguradá lavors e conexent la sua veu e reguardant-lo, reseguràe affermà que per cert ell era Tadaldo, e, playent e plorant, li posà los braços sobre l coll, dient: «Tadaldo meu, tu sies lo benvengut». E Tadaldo lavors, besant e abrasant-la, dix: «Madona, no es temps de fer pus estreta festa ne aculliment, car jo vull anar per fer-vos tornar Aldobrandino sà e sau. E esper que demà, enans que no serà nit, vós hoireu noves que us plauran per la sua salut, e jo vull per la sua salut esta nit venir a vós e comtar-les-vos-é e mayor espay que al present no puch. E, presa la esclavina e lo capel e besada la dona un altra volta, e ab bona esperança confortant-la, sen partí. E, anant-sen là hon Aldobrandino era pres, e pus fiant de la mort que no de salut, en manera de confortador *(f. CIII v.º)* se n'entrà e, posant-se ab ell a seure, li dix: «Aldobrandino, jo son hun teu amich tramès a tu per Deu per la tua salut, al qual per la tua ignocencia ha venguda pietat. E per ço si en reverencia sua un petit do que jo t demanaré me volras donar sense nenguna falla abans que demà no serà nit, axí com tu esperes la sentença de la mort, hauras aquella de la

tua absolució». Al qual Aldobrandino respòs: «Valent home, perquè s vulla que tu de la mia salut te entremetes, posat que jo no t conega ni m recorda que may pus t'aga vist, amich deus esser axí com tu dius. E es ver que lo peccat perquè hom diu que jo dech esser mort jutjat, jo no l fiu may, posat que n'aja fets molts d'altres, qui per ventura m'àn duyt en asò. Mas dich-te que si Deus me ajuda no pocha cosa mas molt gran reverencia de Deu jo faré si el ha misericordia de mi. E, per ço que t placia, demana, que sense falla, si jo scanp, jo ho observaré plenament». E lo pelagrí, ladonchs, li dix: «Jo no vull altra cosa sinó que tu perdons a iiij. germans de Tadaldo, qui t'àn en aquest punt aduyt creent que en la mort de llur frare foses estat content, e ages-los per frares e per amichs là hon ells de açò te demanen perdó». Al quall Aldobrandino respòs: «Ho e com es dolça cosa la venjança, ne ab quanta ardor se desija a qui ha rebuda la hoffensa; mas tota via per tal que Deus entena en la mia salut volentera los perdonaré, ara de present los perdó. E si yo de ací hisch viu ne scanp en açò tendré aquella manera que millor te tornarà en grat». E, dit açò, lo pelagrí fonch content, e, sense voler-li dir alre, subiranament lo pregà que ab bon cor estigués que per cert, ans que lo present jorn fos passat, ell hoiria noves certes de la sua salut. Partint-se d'ell, se n'anà a hun cavaller, lo qual en aquelles saons era aministrador de la justicia, e en sacret li dix axí: «Senyor meu, cascú se deu volentera fadigar en fer que la veritat de les coses se conega e majorment aquells qui àn carech del offici que vós regiu per ço que no porten la pena aquels qui no àn lo peccat comès e los peccadós sien punits. E per ço que venga en honor vostra e en mal de qui l merex, jo son vengut ací per dir-vos que axí com vós sabeu vós haveu greument contra Aldobrandino Palermini proceit, e par-vos aver trobada veritat que ell sia estat aquel qui aucís Tadaldo de Gliseyi *(f. CIIII)* e són en punt de condampnar-lo; la qual cosa sertament es falsa. Perquè us dich sertament que a nit, abans no serà miga nit, jo us donaré aquels qui mataren aquell jove, lo qual se diu que era Tadaldo». E lo valent hom, lo qual se dolia molt del dan de Aldobrandino, volentera donà horella a les paraules del palegrí, e de moltes coses raonaren dels affers per sa instrucció. E sus lo primer sò los dos frares hostalers e un llur macip a mà salua prengueren; e, per voler saber com era estat, encontinent los pugaren al turment, lo qual no sofariren, ans cascú per sí, e puys tots ensemps, apertament conffessaren ells esser estats aquels qui aucieren Tadaldo de Gliseyi no co[ne]xent-lo. E foren demanats de la occasió e digueren per ço com a la muller de la hu de ells era anat molt darera e, no estant ell en la ciutat, l'avia volguda forçar per fer-ne a son voler. E lo palegrí, hoint açò e sabut-ho tot, ab licencia del valent home de la justicia partí e amagada-

ment a la casa de madona Armiliana sen vench, e ella, estant sola, e ja tot-hom de casa era anat a dormir, trobà que l'esperava, desijant de aver bona nova del marit e de aconsolar-se plenament ab Tadaldo. A la qual, vengut ab alegra cara, li dix: «Cara dona mia, alegra-t, que sertament tu auras ací demà sà e sau lo teu marit Aldobrandino»; e per donar-te de açò pus entrega creença, tot ço que fet havia entregament li comtà. E la dona, sobiranament alegra de dues coses, ço es, de haver recobrat Tadaldo viu, lo qual fermament cuydava haver perdut e mort, e l'altra com havia desliurat son marit Aldobrandino, lo qual en pochs dies se cuydava veure e plorar mort, tant alegra com altra qui may fos abraçà e besà lo seu car amant Tadaldo; e ensemps se n'anaren al lit, e aquí de bon voler feren graciosa e alegra pau, la hu ab altre prenent delitós temps. E al matí, ja vaíns de l'alba, Tadaldo se levà e revellà a la dona tot so que entenia a ffer, e en habit de pelagrí se exí de la casa de la dona per donar horda com hora fos als affers de Aldobrandino. E, vangut lo jorn e haguda *(f. CIIII v.º)* la senyoria plena informació de la hobra, prestament soltaren Aldobrandino. E, aprés pochs dies, als malfactors qui havien fet l'omey tallaren la testa. E esent soltat Aldobrandino, ab gran alegria de ell e de la sua dona e de tots sos amichs e parents havent conexença, que per hobra del palegrí li era avenguda la sua restauració, lo manaren a casa llur per star tant quant li plagués aturar en la ciutat, e aquí li feren tanta de festa com fer-se podia, specialment la dona, qui sabia a qui la feya. E parent-li aprés alguns dies temps de aportar a bona concordia sos frares ab Aldobrandino la promesa que feta li havia. E Aldobrandino liberalment respòs que ell era aparellat. Al qual lo palegrí feu en lo saguent dia aparellar hun bel convit, en lo qual li dix que ell, ab sos parents e ab la sua dona, convidasen los quatre germans e les llurs dones, e que ell matex de la sua part los hiria a convidar a la llur pau e a la llur salut e al lur covit. E Aldobrandino, content de tot quant a ell playa, liberalment lo y atorgà. E lo palegrí encontinent anà als iiij. frares, als quals ab les paraules qui s pertanyen a dir en tals coses los amonestà e que demanasen perdó a Aldobrandino e que sa amistat ab bona pau demanassen; e de sa part, e de part de Aldobrandino, los pregà que l'endemà dematí se anassen dinar e ells e les llurs dones ab Aldobrandino, e sobre la sua fe los assegurà de venir en lo convit. E lo matí saguent, a la hora del menjar, primerament los iiij. frares de Tadaldo, axí vestits de negre, ab alguns de llurs amichs, vengueren a casa de Aldobrandino, qui ls esperava. E aquí davant tots aquels qui ls havien acompanyats, Aldobrandino, lansades les armes en terra, se donaren les mans, demanant-se perdó de ço que contra ell havien obrat. E Aldobrandino, plorant piadosament, los rebé, e, besant-los tots en la bocha, ab poques paraules

humiliant-se, tota injuria rebuda remès. E, aprés de açò, les mullers lurs, vestides de negre, vengueren a madona Armilina, de la qual d'ella e de totes les (les) dones foren rebudes graciosament. E, aprés foren estades rebudes e magnifficament servides en lo convit, los homens e les dones en aquell ajust no havien haguda nenguna cosa qui no fos estada de pler e *(f. CV)* consolació, sinó una tant solament, ço es, com tots los amichs e parents se veyen aquí vestits de negre e s recordaven de la mort de Tadaldo, per la qual cosa alguns avien blasmat lo palegrí, de la qual cosa ell se apercebé. E veent açò, e vengut lo temps dispost per tolra la via de la tristicia, se levà en peus, manjant encara los altres la fruyta, e dix: «Valerosa companyia, nenguna cosa no à mancat en aquest convit per fer-vos a tots alegres sinó Tadaldo, lo qual haveu hagut continuament ab vosaltres e no l'haveu conagut, e per ço jo l vos vull mostrar». E, tantost levant-se l'abit de palegrí damunt, romas ab una aljuba de sendat vert, e, ab gran maravella de tots, fonch guardat. E, abans que nagú ho hagués fermament cregut, Tadaldo, vaent aquí gran partida de tots sos parents e amichs, ab sos frares, los quals per alegria començaren a plorar, lo coragueren abrasar e besar en la bocha, e semblant feren les dones axí parentes com no parentes, exceptat madona Armiliana, a la qual Aldobrandino, veent-ho, dix: «E per què no fas tu festa a Tadaldo, axí com les altres dones?». E, hoint-ho totes les altres dones, respòs: «No n'ic ha nenguna qui pus volentera li degua fer festa que jo, axí com aquella qui més li son tenguda que nenguna altra, considerant que per les sues hobres jo t'age cobrat; mas fa-men estar com algunes gents han volgudes dir coses desonestes». A les quals paraules Aldobrandino dix: «Ve en bon ora e no cregues que jo age a creure los mals parlers; aquest ha percasada la mia salut e amostrat que no m'es stat fals, ne jo may no creguí tal cosa, perquè t dich que t leus e ve e abrasa-l». E la dona, qui res no desijava tant, no fou pererosa en alò a hobair lo marit. Perquè, levant-se axí com les altres havien fet, abraçant-lo, li feu alegra festa. E aquesta libertat de Aldobrandino plagué molt als frares de Tadaldo, e a cascun home e dona qui aquí era. E tota suspita qui en lo cor de qualsevulla d'ells fos entrada, per ço que veren perderen. E, feta ladonchs per cascú d'els festa a Tadaldo, ell mateix esquinçant damunt sos frares les vestadures negres qui aportaven, e per semblant *(f. CV v.°)* a les cunyades, e volent que cascú d'ells aquí fesen venir altres vestiments. E com foren vestits cantaren e ballaren e molts de altros solaços feren, més que dabans no havien fets, per la qual cosa lo convit qui quedament s'era començat agué fi ab subirana alegria; e axí com heren aquí tots plegats se n'anaren a casa de Tadaldo e de sos frares, hon soparen alegrament. E aprés alguns dies, ab pler gran, tingueren aquesta manera, continuant lurs festes molts jorns. E axí com si fos hun

home resucitat, merevelosament reguardaven Tadaldo, e a molts e sos frares encara n'era algun dupte, e masa be no s creya de hoch ho de no ne per ventura no u hagueren cregut si no s fos seguit hun cars qui ls feu clars de ço, maniffestant-los qui era estat lo mort, e fon aquest. Un jorn passava hun home de Lunigiana davant casa llur, e veent Tadaldo se feu al seu encontre e dix: «Be podia jo estar ab ansia de vós!». Al qual Tadaldo respòs en presencia de sos germans: «Vós me havets prés en escambi d'altre». E aquest, lavors, hoint-lo parlar, se envergonyí de ço que ach fet, e, demanant-li perdó, dix: «En veritat vós me semblau millor que home que ves may a hun nostre companyó, lo qual ha nom Fativolo de Pontriemolli, qui qualques xv. dies ha o poch més que no ns sabem que s'es d'ell. Be es ver que nosaltres nos maravellam del vostre abit, per ço com ell era semblant de nosaltres». E lo major frare de Tadaldo, oint açò, se feu avant e demanà de que era vestit aquex bon hom, e aquell li u dix, e a punt se trobà que axí era estat com aquell deya, segons se mostra per aquelles senyals, e fon regonagut que era aquell qui era estat mort, e que era Fativollo e no Tadaldo; per la qual rahó isqué la sospita dels germans de Tadaldo e de tots los altres. Tadaldo, donchs, fou tornat rich e perseverà en sa amor, e, sensa pus torbar-se la dona, discretament visqueren e longament gaudiren llur amor. E axí ns faça Deu gaudir la nostra ab consolació.

NOVELLA VUYTENA

FARUNDO, MENGANT UNA POLVORA, FONCH SOTARAT COM A MORT PER L'ABAT, QUE APRÉS SE GAGUÉ AB SA MULLER, E, TRAENT-LO DE LA SOPOLTURA, FONCH MÈS EN PRESÓ, FAENT-LI CREURE QUE ERE EN PORGATORI; E PUYS LO FEU RESUCITAR COM LI HACH ENPREYADA LA MULLER.

(Fol. CVI) Venguda la fi de la longa novella de Emilia, qui gens per la sua longuesa no fou enujosa als hoidós, ans de tots fou tenguda per breu, havent esguart a la sua calitat e als cassos per ella recomtats, la Reyna ab hun sol sichne mostrà lo seu desitg a Laureta, donant-li occasió de començar, dix axí: «Molt cares dones, a mi par que us dega recomtar una veritat qui molt més semblaria falsia que veritat, en la qual me son recordada que hu per hun altre fou plant e soterrat, e aprés, com a resussitat e no com a viu, ell matex e molts d'altres creyen que de la sopoltura era exit, perquè axí com a sant deguera esser adorat, e axí com a colpable ne deguera esser condemnat.

Fou ladonchs en Toscana una abadia de monjos, en la qual fou alegit per abat un monjo molt sant e molt devot en totes coses, exceptat en lo fet de les dones; lo qual sabia fer son fet axí cautelosament que negú may no se n'apercebia ne sen sospitava, e açò per tant com era tengut per sant e just en totes coses. E esdevench-se que ab aquest abat se havia molta amistança hun rich home, al qual deyen Fferondo, home molt grosser de son enginy, la amistat del qual no pleya al abat sinó per algunes coses que deya que eren més reputades a ignorancia que no ha saber; en las quals l'abat trobava gran plaer, més per riure-sen que no per altra via. E perseverant en aquesta amistat se avisà l'abat que Ferondo havia una gentil dona per muller, de la qual ell perseverant axí forment se enamorà que en altra nit ne dia no pensava. E posat que Ferondo fos

home molt grosser, en guardar sa muller era molt ginyós, e subtilment la guardava, e tant gelós n'era que casi sen desesperave. Mas per tant no fou avist que l'abat lo induhí que ab sa muller vench per pendre plaer e solaç en lo jardí del abat, en lo qual venien algunes voltes per llur delit; on l'abat los amostrava de la beatitut de la vida eternal e de moltes santes hobres de la vida dels sants pares los raonava continuament, en tant que a la dona vench gran devoció de confessar-se ab l'abat, e, demanant de licencia a Fferondo, e aquella obtenguda, e venguda a confessió ab l'abat, e posant-se als seus peus age*(f. CVI v.°)*nollada, enans que alre digués, li dix: «Mosenyer, si nostre Senyor no m'agués donat marit, per ventura a mi fora pus agradable, car ab los vostres amonestaments jo entrara en lo camí que rahonat haveu qui mena la gent a la vida eternal; mas com jo consider qui es Fferondo e la sua oradura, me puch dir més vidua e desconsolada, car sensa deguna rahó es axí foll e jalós e fora de mesura que yo no puch viure en pau ne en consolació, ans estich en continua tribulació e en mala ventura. Per la qual cosa, abans que en altra part de la confesió venga, vos prech que sobre açò vos placia donar-me algun concell, per ço que si de sí no començe la hocasió del meu be per poder be obrar e conffesar, poc me valria ma venguda». E, dit açò, aquest raonament, ab gran plaer, tochà a l'animo del abbat e parech-li que la fortuna li hagués huberta via de ço que ell desijava, e dix axí: «Ffilla mia, jo crech que gran enuig sia a una bella e delicada dona axí com vós sou haver per marit hun home quasi impotent, mas molt major crech que sia haver hun home gelós; perquè havent-vos e la hu e l'altre ço que de la vostra tribulació haveu dit, crech que sia. Mas, d'açò breument parlant, negun consell ne remey no y veig sinó hu ab lo qual Fferondo de aquesta gelosia guorescha. E la medecina de guarir-lo sé yo be fer, pus que a vós digua lo cor de tanir-ho sacret en la forma que jo us raonaré». La dona ladonchs dix: «Pare meu, de axò vós no dupteu, car jo m laxaria avans morir que yo digués a altri ço que vós me consellasseu; mas prech-vos me digau com se porà fer açò». Respòs l'abat: «Si nosaltres volem que ell guarescha de cert, covè que ell vage en porgatori». «E com, dix la dona, e porà-y ell anar vivent?». Dix l'abat: «Ell covè que muyra e que soffira tan gran pena que de aquesta sua gelosia se castich, e, com serà castigat, nosaltres ab certes oracions pregarem a nostre Senyor que en aquesta vida lo vulla tornar». «Ay lassa, dix la dona, e dech jo romanir vidua?» Respòs l'abat: «Hoc per un cert temps, lo qual vos convendrà guardar de maridar, per ço com Deu vos o hauria per mal. E tornant lavors Fferondo vos convendria tornar ab ell e seria pus gelós que may no es stat». La dona lavors dix: «Pus de aquesta malaventura guarescha e que a mi no covenga star tots temps en presó, jo son contenta». Dix

lavors l'abat: «Jo son content ab que de vós obtengua aquella remuneració que tant he desijada». «Pare, dix la dona, tot ço que a vós placia son desijosa de ffer qui a mi sia positble que pot fer una *(f. CVII)* dona semblant de mi a un semblant home que vós sou». A la qual l'abat respòs: «Madona, vós podeu no menys hobrar que mi ço que jo met a hobrar per vós; car axí com jo m disponch a ffer ço que vostra consolació deu esser, axí vós podeu fer allò que sia salut e scapament de la vida mia». Dix lavors la dona: «Si axí es, jo son aparellada». «E donchs, dix l'abat, donar-men vós la vostra amor e fer-men content de vós mateixa, per qui jo gran temps ha me consum e crem cascun jorn». Ladonchs la dona, tota esbalaida, respòs: «Oy mè, pare meu, e que es açò que vós me demanavau, car jo m creya que vós foseu hun sant home, e pertany-se als sants homens de requerir les dones qui a ells van per demanar consell de semblants coses?». A la qual l'abat respòs: «Oy mè, anima mia bella, no us maravelleu, car per això la santedat no es menor, car ella roman en l'anima, car açò que jo us deman es peccat del cors. Mas qu'es que sia la vostra belesa es stada tanta que m'ha destret de fer-ho fer. E dich-vos que la vostra belesa es tanta que us en podeu gloriejar, pensant que ella plauria als sants, qui són husats de veure aquelles belleses del cel. E, ultra axò, com se vulla que sia, encara que jo sia abat, jo son home axí com los altres, e axí com los altres, e, axí com vós vets, jo no son encara vell. E no us deu esser enuig, ans ho deveu desigar, car mentre Ffarondo serà en purgatori, jo us tindré de nits companyia, e aquella consolació que us deuria donar ell, si bo era, vos donaré jo; e may de açò nenguna persona se apercebrà, creent de mi ço que vós d'abans ne crèyeu. E axí no refuseu la gracia que Deu vos tramet, que assau ne son qui desigen açò que vós podeu haver e haureu si savia sou ne voleu creure lo meu consell. E, ultra açò, jo he de bels e de molts cars joyels, los quals no entén que sien d'altra persona sinó vostres. Ffeu, donchs, dolça sperança mia, per mi ço que jo faç per vós volentera». E la dona, tenint la vista baxa, no sabia com s'o negas, e l'atorgar no li paria fes a fer. Perquè l'abat, veent-la e parent-li l'agués ben escoltat, per dar compliment a la resposta, havent ja mitg convertida ab moltes altres paraules continuament a les primeres, abans que ella posqués resistir, li ach en lo cab mès que açò seria ben fet; perquè ella vergonyosament li dix que era aparellada a tot son comandament, mas que primerament ella volia que Fferondo anas en porgatori. A la qual l'abat, content, dix: «E jo faré que ell hi hirà encontinent. Vós feu en guisa que demà o l'altre ell sen venga ab mi estar». E, dit açò, li donà amagadament en la mà *(f. CVII v.°)* hun bell anell e la licencià. E la dona, alegra del do que fet li avia, pensà que hauria dels altres qui romanien, s'entornà a la sua companyia e maravelloses coses començà a

comtar de la santedat del abat. E, tornant-sen a casa, dix al marit que anas visitar monsenyer l'abat, car home era de santa vida. Perquè aprés pochs dies Fferondo se n'anà a l'abadia, on com l'abat lo viu si s'avisà de trametre-l en porgatori; e aguda una polvora de meravellosa virtut, la qual havia aguda de hun gran princep, lo qual affermava que com ell volia durment trametre algú en paradís, ell ho feya en tal manera, ço es, que feya dormir aquell qui la prenia, segons la cantitat que li n donava, mentre la sua virtut durava en tal manera que no era nengú qui may digués que ell agués vida en sí; e d'aquesta pres tanta qui era suficient a ffer dormir tres dies e tres nits, e mesa en hun pitxer de vi no ben clar, lo mès en la sua cella, e, sens que Fferondo no se n'apercebé, lo li feu beure, e ell aprés, menant-lo per la claustra de alguns altres monjes en sa companyia per pendre delit, vench en aquest una sobtosa sòn, tant que, estant en peus, se adormí, e adormit caygué encontinent. E l'abat, mostrant-se torbat del seu accident, lo feu prestament descenyir, faent-li donar aygua freda per la cara e moltes d'altres coses, mostrant que eren algunes fumusitats del ventreyll o altres qualsevol coses qui li tenien occupat lo sentiment e li volien labar la vida marrida de aquest món. E vaent l'abat e los monjos que per tot açò ell no sentia res, e tocant-li lo pols, no li trobaren negun sentiment, tots ensemps l'agueren per mort; e tantost ho trameteren a dir a la muller e als amichs, qui aquí prestament vengueren, e, aprés fet llur plant, axí vestit com era, lo ffeu l'abat metre en hun gran carner. E la dona, tornant-sen a la casa ab hun petit infant que havia, dient que may pus no entenia a pendre marit, romas guovernant lo fill e la riquesa de Fferondo. E aprés l'abat, ab hun seu monjo qui era de Bolunya, del qual ell molt fiava, se levaren la nit, e quedament tret Fferondo del moniment, lo meteren en hun carser, en lo qual nenguna claredat no o veya; al qual levaren tots seus vestiments, e, vestint-li hun abit de monjo, lo posaren sobre hun fex de paylla, e aquí l lexaren estar entro a tant que la medicina hac fet son cors. E en aquest endemitg lo monjo Bolunyès *(f. CVIII)*, informat de ço que havia a ffer per l'abat, sensa sentir-ne nenguna altra persona, nenguna altra cosa començà a ffer per manera que Fferondo se sentís en la nit. E l'abat, en lo saguent dia, a manera de visitador, se n'anà a casa de la dona, la qual trobà vestida de negre, mostrant-se atribulada davant tot hom, la aconsolà al milló que posqué, e aprés de la promesa que feta li avia la requerí. La dona, veent-se solta e sense enpaitg de Fferondo ne d'altri, veent-li al dit hun altre bell anell, dix que era aparellada, e ab ell concordà que la seguent nit hi vengués. E, venguda la nit, l'abat, vestint-se de les vestedures de Fferondo e acompanyat del seu monjo, hi anà, e ab ella, ab gran pler e consolació, estech tota aquella nit. E aprés, tornant-sen a l'abadia,

tench aquesta sechta fort sovent, e anant per lo dit camí fou encontra per algunes gents, les quals cregueren que fos l'anima de Fforondo qui alens fes penitencia; e puys moltes voltes entre la gent grosera de la vila fou revellat, e per semblant a la muller, la qual moltes voltes se mostrà esser espaventada per les vesions de Fferondo, e açò deya per maniffestar llur intenció. E lo monjo Bolunyès, sentint que Fferondo era despertat, no sabent hon se fos, entrà dintre ab una veu orrible e ab certes vergues en la mà donant-li de grans asots. E Ffarondo, planyent e cridant, no feya alre sinó demanar: «On son yo, mesquí?». Al qual lo monjo respòs: «Tu est en porgatori». «Com, dix Ffarondo, e son yo mort?» Dix lo monjo: «A la fe hoc». E lavors Fferondo, pensant en la muller e en lo fill, se començà a planyer lo pus novament del món. E aprés lo monjo li aportà a menjar e a beura, e ell, vaeent açò, dix: «Oy mè, e menjen los morts?». Dix lavors lo monjo: «Açò que jo t do es la magnificha offerta que ta muller à tremesa huy a l'esglesia per fer dir misa per la tua anima, e nostre Senyor vol que t sia presentada». Dix lavors Fferondo: «Deu li do bon any, cart cert jo li volia gran be anans que jo morís, e ella a mi, e mostre-m'o be ara, axí com yo feya a ella com vivia, car tots vespres la tenia tota la nit al braç besant e abraçant, e encara faent alre com men venia voluntat». E aprés, axí com aquell qui havia gran fam, començà a menjar e a beure; e, no parent-li lo vi masa bo, dix: «Domine, la dona t'à enganat, car no à donat a nostre Senyor del *(f. CVIII v.º)* millor vi; mas digues-li que t do de la bóta longa qui està prop de la paret». Mas açò no l restaurà, que aprés que hac menjat lo mongo no l reprengués e no li donas hun altra fart de açots ab les vergues. Al qual Fferondo, cridant, dix: «Per què fas tu açò?» Dix lavors lo monjo: «Per ço com axí m'o à manat Nostre Senyor per dues vegades lo dia te sia donada tal penitencia». «E per quina raó?» dix Fferondo. «Per ço, dix ell, com tu foyst gelós de la millor dona de muller qui fos en les tues encontrades.» «Oy mè, dix Fferondo, certes tu dius ver que yo havia la millor muller e la pus dolça qui fos ne trobar se pogués, mas yo no sabia que Deus agués per mal que l'om fos gelós, car si o faés yo no u fora estat». Dix lavors lo monjo: «De ço t devies tu apercebre mentre que eres en lo món, e esmenar-te; e si s'esdevenia que tu may hi tornases, fes que tu ages a memoria sò que yo t fas ara e que tu no sies pus gelós». Dix Fferondo: «E torne-y may nengú qui muyre?». «Si, dix lo monjo, aquells que Deu vol.» «O, dix Fferondo, que si yo hi torn may, jo seré lo millor marit del món; e may no seré gelós ne may no la batré ne li diré vilania, sinó del vi que ella hic ha tramès huy matí, e no hic ha trameses candeles nangunes, ans m'à convangut menjar a la fosqua.» Dix lavors lo monjo: «Si feu be, mas elles se són cremades a la missa». «O, dix Fferondo, tu dius

ver, e per ço, si yo hi torn, jo li lexaré fer a sa guisa e tot ço que ella volrà faré yo. Mas digues-me qui est tu que açò m fas?» Dix lo monjo: «Jo son aytambé mort e fuy de Sardenya, e per ço com jo loava molt a mon senyor qui ell fos gelós, jo son dapnat e he aquesta pena que jo t dege donar a menjar e a beure e t'aga a batre fins a tant que Deus desliber de tu e de mi que n serà». Dix Fferondo: «E no y ha pus persones sinó nosaltres dos?». Respòs lo monjo: «Si à a millers, mas tu no ls pots veure ne hoir, sinó axí com els fan a tu». Dix lavors Fferondo: «E quant som nosaltres luny de les nostres encontrades?» «Huy huy!, dix lo monjo. Som-ne luny més milles que tu no sabries nomenar». «Gran fet es aquest, dix Fferondo, que en tant breu temps siam venguts de tant lunyes terres». E estant en tal manera raonant e manjant e batent-lo, fou tengut *(f. CVIIII)* entorn .x. mesos, entre ls quals l'abat sovent visitava la sua bella dona e ab ella se donava lo pus bel pler del món. E aprés se esdevench, segons que les ventures se esdevenen, que la dona se emprenyà, la qual cosa encontinent dix al abat, perquè abduy, sense nanguna triga, acordaren que Fferondo degués eser de porgatori revocat e que, tornant a ella, li digués que era prenys de ell. E açò acordat, l'abat la seguent nit feu ab una veu contrafeta cridar Fferondo en la presó, dient-li: «Ferondo, conforta-t, car a Deu plau que tu torns en lo món. On, aprés que hi sies tornat, tu hauras hun fill de la tua dona, al qual metras nom Benet, per ço com per los prechs del teu sant abat e de la tua dona devota de Sent Benet t'es otorgada aquesta gracia, perquè tu pusques esmenar les injuries que has fetes continuament a ta muller». E, dit açò, Fferondo dix que bon viatge fes Deu e l'abat e sent Benet e la sua dolça muller. E lavors l'abat li feu donar del vi que ell demanava e de la polvora, per ventura tanta que l feu dormir en sus quatre hores. E, tornant-li lo seu vestiments, ensemps ab lo monyo quedament lo tornaren en lo sepulcre hon l'avien sobolit. E al matí, a la punta del jorn, Fferondo despertant, se viu per hun forat dell sepulcre lum, lo qual no havia vist .x. mesos havie, perquè li parech esser viu, e cridant «Hobriu-me, obriu-me!» començà a donar del cab a la cuberta de la tomba axí fort que feu moure la tomba, qui de poch moure havia prou. E com los monjes, qui aquella hora avien acabades matines, ho hoiren e conagueren la veu de Fferondo, e l veren ja exir del moniment, quasi tots espaventats per la novitat del fet, començaren a ffogir e al abat se n'anaren. Lo qual feu semblant de levar-se de horació e dix: «Mos fiylls, no agau paor, preneu la creu e l'aygua beneyta e veniu aprés de mi e vegam ço que la potencia de Deu vos vol mostrar». E axí fou fet. Era Fferondo ladonchs tot esblanquit, axí com aquell qui tant de temps havia estat de veure cel. Lo qual com viu l'abat li corech besar los peus e les mans, dient: «Pare meu,

les vostres horacions, segons que m'es estat revelat, e aquelles de sent Banet e de la mia dona, m'àn tret *(f. CVIIII v.°)* de les penes de porgatori e tornat en vida en aquest món, de que yo prech a Deu que us do lo bon any e bons temps e tota hora». E l'abat, agenollant-se, dix: «Loada sie la potencia de Deu!». E aquí cantaren tedeum laudamus, e puys l'abat li dix: «Ve, fill meu, pus Deu t'à tornat, ve aconsolar la tua muller, la qual despuys que tu pasest de aquesta vida ha estat plorant e lagremegant, e sies de ci avant amich e servidor de Deu». Dix Fferondo: «Be m'es estat dit; lexau pur fer a mi, que jo us promet que com jo la trobaré jo l'abraçaré e la besaré, car gran es lo be que li vull». E tantost se n'anà e l'abat romas ab los seus monjos, e mostrà haver açò per hun gran miracle, e feu despuys cantar devotament lo salm de miserere. E Fferondo tornà en la sua vila, hon cascú qui l veya fugia, axí com per rahó se devia fer e s fa de les horitbles coses; mas ell afermava eser resucitat. E la muller per semblant mostrava que havia d'el por. Mas pus que la gent se fou asegurada ab ell e veeren que ell era viu, demanaren-li de moltes coses, e cassi tornant savi, a tots responia e deye-ls noves de les animes de llurs pares, e feya d'ell matex les pus beles noves del món del fet del porgatori, e en publich recomtà la revelació que li era estada feta per la veu dissimulada abans que ressucitas. Per la qual cosa en casa s'entornà, e tornant en possesió de sos bens e de sa muller, aquella a son parer emprenyà. E per ventura se avench que, segons la hopinió dels dochtors, crehem que les fembres deuen portar nou mesos los infants, la dona parí hun fill mascle, lo qual fou apellat Benet Ffarondi. La tornada de Fferondo a les sues paraules, creent tothom que ell fos resuscitat, feren creure sense fi la santedat del abat. E Fferondo, qui per la sua gelosia molts açots havia rebuts, com de aquells fonch guarit la promesa que havia feta al abat, no fou pus gelós per avant; de que la dona contenta honestament, axí com se solia, ab ell visqué. Axí emperò que com podia volentera ab lo sant abbat se adeleitava, lo qual be e delingentment en les sues necessitats l'avia servida.

NOVELLA NOVENA

ANGALINA, FILLA DE MESTRE GIRART, GUORÍ LO REY DE FRANÇA D'UNA FÍSTOLA, PER LA QUALL RAHÓ LA DONÁ PER MULLER A BERTRAN, COMTHE DE ROSELLÓ, DE LA QUAL, SENS QUE ELL NO SE N'APERCEBÉ, HACH DOS FIYLLS.

(Fol. CX) Restava a novellar a la Reyna, e, per no rompre lo privelegi a Dioneho, com ja fos finida la novella de Laureta, sens esperar de ser solicitada dels seus, tota vergonyosa començà de parlar. ¿Qui porà dir de vuy més novella qui parega bella, havent hoida aquella de Laureta? Cert gran aventatge n'àn agudes les primeres, car despuys per milloria les altres no poden plaure tant als hoidós, e axí m pens que m'avendrà a mi de aquesta, que per aquesta jornada he à recomtar. Mas pur qual se quera quala sie aquella qui de la promta materia me hocorrà, comtaré.

En lo Reyalme de Ffrança fou hun molt jentil home de persona appellat Asnar, Comte de Rosselló, lo qual per indisposició de sa persona continuament tenia aprop de si hun metge apellat mestre Girardo de Narbona. Havia lo dit comte un fill apellat Bertran, lo qual era fort bell infant e fort plasent, e ab lo qual molts d'altres infants de la sua etat cascun jorn anaven jugar, entre ls quals era una infanta filla del dit metge, apellada Angelina. La qual subirana amor ultra la tendra etat aportava al dit Bertran; lo qual, aprés que l Comte fonch mort, lo covench anar per criar-se a París en poder del Rey de Ffrança; per absencia del qual la donzela estranyament romas desconsolada. E, aprés poch temps, lo pare de aquesta morí, e mort, si per alguna occasió ella posqués esser anada a París per veure Bertran, ella hi fóra anada; mas la costodia de sa persona era tant gran per la riquesa qui del pare era romasa, que ella no havia manera de poder-ho fer. E, estant ella de edat de maridar e no podent may hoblidar Bertran, molts marits que *(f. CX v.°)* sos parents e amichs

li havien volguts donar havia refusats, no dient la occasió per què ne per què no. E esdevench-se ladonchs que, cremant ella de la tendra amor de Bertran més que may no havia fet, vench nova que lo Rey de Ffrança, de una malautia que havia haguda en los pits, era stat mal guarit, per la qual li havia romasa una fistola, la qual de gran anutg e de gran engoxa era a sa persona, e no trobasen metges posat que se n'hi fosen molts esprovats qui d'açò l'aguesen poscut guarir; e, desemperat de tots, havia deliberat no voler pus de nengun metge consell ne ajuda. De que Angelina fonch hultra mesura molt contenta, e, pensant que no tant solament per aquesta legitima occasió posqués anar a París, ans si aquella malaltia que ella creya fos se posquera fer que aconseguiria aquell qui tant desijava per marit. E axí com aquella qui del pare li eren romases moltes coses d'art de medecina, aprés que u ach sabut, feu la sua polvora de certes erbes per fistoles a la malautia segons era informada; e ab la legitima escusa, muntada a cavall, se n'anà a París, on, aprés fou aribada, la primera cosa que feu si pensà de veure a Bertran, e, aprés que l'ach vist, se n'anà davant lo Rey, demanant-li en gracia que la sua malaltia li mostras; e lo Rey, veent-la bella e jove e havinent, no sabent-li contradir, la li mostrà, e, aquella vista, encontinent se confortà de deure-l guarir, e dix: «Senyor, quant a vos placia, sense negun affany vostre, jo he esperança en Deu de haver-vos guarit de aquesta malaltia en viij. dies». E lo Rey, en sí matex traent-se joch de les paraules d'aquesta, dix: «E ço que los majors metges del món no han poscut ne sabut guarir, com ho poria saber una fembra tant jove com aquesta?». E, regraciant-li molt la sua bona voluntat, li dix que proposat havia en sí mateix que no saguís pus consel de metge del món. Al qual Angelina dix: «Senyor, vós esquivau la mia art per ço com son fembra e jove; recort-vos que jo no guaresch nengú ab la mia esciencia, mas ab la ajuda de Deu e ab la esciencia de mestre Girardo Narbonès, lo qual fou mon pare, e mentre visqué fou metge molt famós». E, hoit açò, dix lo Rey en sí matex: «Per ventura aquesta m'es estada tramesa per Deu; donchs, per què no provaré jo ço que ella sab fer, pus diu que sens affany e en poch *(f. CXI)* temps ho farà?». E, acordant-se de provar-ho, dix: «Donzela, si vós no m guoriu e m feu trencar lo meu proposit, que voleu vós que us en vengua?». «Senyor, dix Angelina, feu-me guardar, e si yo no us guaresch dins viij. dies feu-me cremar; mas si us guaresch, quin merit n'auré de vós?». A la qual lo Rey respòs: «Vós no podeu pasar sens gran merit. Mas si açò feu, nòs vos maridarem bé altament a vostra honor». Al qual Angelina dix: «Senyor, a mi plau que vós me marideu, mas jo vull hun marit tal com jo l vos demanaré, sens que no us demanaré nengú de vostres fiyls ne de la casa Reyal». La qual cosa lo Rey li promès de fer. E la donzela començà la

sua medecina, e n breu temps del termini emprès l'ach duyt a guariment. E lo rey, encontinent sentint-se guarit, dix: «Donzela, vós haveu be merescut lo loguer que demanat me havets». Al qual ella respòs: «Senyor, he yo be merescut Bertran de Roselló, lo qual en la mia pueril etat jo comencé de amar e continuament despuys subiranament l'é amat». E, hoit açò, gran cosa aparech al Rey de deure-lo-li donar; mas pus promès lo li ach, no volent mancar de la sua fe, si l feu cridar e li dix: «Bertran, vós sou de huy més gran e fornit de tos bens, e per ço nòs volem que torneu en lo vostre Comdat, e que us enmeneu una donzella la qual nòs vos avem donada per muller». E, hoit açò, dix Bertran: «E qui es la donzella, Senyor?». Al qual lo Rey respòs: «Aquella que ab les sues medecines m'à retuda la sanitat». Bertran, lo qual la conexia e l'avia moltes voltes vista, molt bella li aparech, e havent conaxença que ella no era de linatge pertanyent a la sua noblesa, estech tot endeyós de açò e dix: «Senyor, donchs vós me voleu donar metgesa per muller? No placia a Deu que semblant fembra jo prengua per muller jamay». «E donchs, Bertran, dix lo Rey, e voleu vós que nòs vengam a menys de nostra fe, la qual nos havem promesa a la donzella per cobrar nostra sanitat, e en satisfacció de açò à demanat a vós en gracia, dient que us ama més que cosa del món e us ha amat de infantesa ençà?» «Senyor, dix Bertran, vós me podeu tolre tot quant he e donar-me qui us *(f. CXI v.°)* placia; mas de açò us ret segur que may yo no seré content de tal muller». «Si sereu, dix lo Rey, car ella es tant copiosa en virtuts e tant bella de persona que, considerat les sues virtuoses obres, he esperança que molt pus alegra vida haureu ab ella que ab nenguna altra dona de pus alt linatge». Bertran, calant, no volent contrastar la voluntat del Rey, feu fer l'aparell gran de les esposalles. E, vengut lo jorn determenat, posat que Bertran ho faés mal volentera, en presencia del Rey sposà la dita donzella, la qual lo amava més que a sí matexa. E, fet açò, axí com aquell qui ja avia pensat en sí matex ço que fer devie, ço es, que sen volia tornar al seu Comdat per consumar lo matrimoni, demanà comiat al Rey, e, muntant a cavall, no se n'anà al seu comdat, ans se n'anà en Toscana. E, sabut que Florentins gueregaven ab Senesos, en favor de ells se dispongué a servir, e alegrament rebut, e ab gran honor lo feren Capità de certa gent d'armes; e, havent bon gatge d'ells, en llur servey se romangué un gran temps. La novella esposada, poch contenta de tal ventura, sperant que per son bon hobrar lo revocas del seu proposit, se n'anà al seu comdat de Roselló, on de tots com a llur dona fonch honorablement rebuda. E trobant la dona notable e virtuosa, per lo lonch temps que havien estat sens lo Comthe, la terra era gastada e destuida, e ella, axí com a savia dona, ab gran diligencia totes les coses mès en degut horde. De la qual los vasayls

se contentaren molt e la agueren per molt cara en gran amor, e blasmaren molt lo Comthe com de tal dona no s contentava. E, havent la dona mès en degut horde tot lo Comdat, lo-n certefficaren, suplicant-lo que en açò del seu degués tornar, e que si per ella estava de no vanir al seu Comdat, que la n certificas, car ella, encontinent, per hobair son manament, sen partirà. La qual cosa ella durament consentia, posat que liberalment ho offerís; e pensant qui ne com per semblant hi poria trametre, hagut hun cavaller del Comdat, hom de be e de bona vida, li donaren carrech que al Comthe se n'anas de sa part e de tota la terra; e lo cavaller, obtenguda licencia, se n'anà al comte, per lo qual fou rebut alegrament. E, esplicada la embaxa*(f. CXII)*da e recitant lo gran guovern e bona horda que la comtesa donava al comdat, lo suplichà que degués tornar en ço del seu; e, si per la Comtesa estava de no tornar en sa terra, ella li notifficava que encontinent li lexaria sa terra e se n'hiria viure en altres parts del món, car ella no volia que per ella ne per son estar ell fos exellat de sa terra, suplicant-lo que si ella havia en res herat, que fos de sa mercè perdonar-li. E, entesa per lo Comthe la dita emba[xa]da, respòs e dix: «Tornau-vos-ne a la comtesa e digats-li de ma part que sense mi hi es anada e que sensa mi hi estarà, e que sens ma voluntat es estada ma muller e guoverna ço del meu, mas pus mon senyor lo Rey de Ffrança ho à volgut que axí s'es fet. E que fins que ella hage agut de mi aquest anell, lo qual jo aport en lo dit e l'am molt per certa proprietat que ha, e ffins que de mi age agut hun fill mascle, ella no serà ab mi ne yo ab ella». E, sens pus a dir-li, donà licencia de tornar en sa terra. E lo Cavaller, entesa la dura resposta, e veent que per ses paraules de son proposit no l podia traure, s'entornà a la dona e, resitada la resposta, dolorosa molt, aprés de lonch pensament, desliberà de aplegar de huna part dels millors e dels majors del Comdat, e, asau hordonadament e ab paraules piadoses, recomtà tot ço que ella havia fet per amor del comte. E, aprés de açò, los dix que sa intenció no era que per la sua estada lo comte estigués en perpetual exill, ans entenia a consumar lo romanent temps de la sua vida en peragrinatge e en servey misericordiós per salut de la sua anima, pregant-los per la guarda e guovern del comdat prenguesen e que certifficasen lo Comte com ella avie lexat lo guovern del Comdat e de la terra, e que ab la gracia de Deu vengués regir ço del seu ab consolació de ell e de sos vasayls, car ella no entenia pus jamés tornar en Roseylló. E, parlant la dita comtesa ab los dits vassalls del comdat, verets escampar moltes e innumerables lagremes de la major part dels bons homes de la terra. E, aprés de moltes paraules, a ella li pregaren que li plagués mudar de conseyll e de proposit e que romangués; mas no muntà a res, car ella, aprés *(f. CXII v.º)* encontinent los comanà a Deu, e ab hun seu cosí e una sua cambrera, en abits de

pelegrins, ben fornits de diners e de cares joyes, sens que nengú no sabé hon ne anaven, entraren en camí, e may ne aturaren fins que foren en Toscana, en la ciutat de Fflorença, on per ventura aribaren en hun hostal lo qual tenia una bona dona vidua, e aquí planament, a guisa de una pobra palegrina, se estava desijosa de sentir novelles del seu senyor. E stant axí se esdevench que lo seguent dia ella viu davant la sua casa passar lo comte a cavall ab una gran compayia, lo qual ella be conech, mas no res menys ella demanà a la dona del hostal qui era aquell. A la qual l'ostalera respòs: «Aquest es hun gentil home foraster, lo qual ha nom lo comte Bertran, lo qual es fort plasent hom e molt cortès e molt amat en aquesta ciutat per ses virtuoses hobres; e es lo pus enamorat home del món de una nostra veyna, la qual es fort jentil dona, mas es fort pobra e molt honesta donzela, e per pobresa no s pot maridar. E per ventura si la mare no fos qui es molt profembra, ella haguera ja fet ço que lo comthe aguera volgut». La comtesa, entenent aquestes paraules, les apercebé; e pus estretament examinant-la vinent a totes particularitats, e totes coses compreses, fermà son consell; e, apresa la casa e lo nom de la dona, un jorn, amagadament en habit de pelegrina, se n'anà; e trobà la dona e la sua filla asau pobrament, e, saludada, li dix si ab ella poguera parlar. E la dona, levada de peus, dix que aparellada era de hoir-la a son manament. E, dit açò, ensemps se n'entraren en una sua cambra, on la Contesa començà a parlà e dix: «Madona, a mi par que siau de les amigues de fortuna, axí com son yo; mas si vós voleu vos poreu a vós e a mi aconsolar». E la dona respòs que nenguna cosa no desijava tant com aconsolar-se honestament. «Si yo us dich, dix la Comtessa, açò que a mi es necessari, he u coman en vostra fe, e vós la m negau, vós gostareu los vostres fets e los meus.» «Madona, deits segurament, dix la bona dona, tot quant a vós plaurà dir-me, que sens falla may de mi no us trobareu enganada.» Llavors la comtessa començà a dir de la primera amor sua e de açò que li era esdevengut fins en *(f. CXIII)* aquell jorn, e recomtat en tant e en tal manera que la jentill dona, donant fe a les sues paralles, axí com aquella qui ja en part ho aviha hoit dir, començà haver d'ella compassió. Ladonchs dix la Comtessa: «Madona, hoit haveu entre ls altres enuigs meus quals són los dos dons que m covè aver si yo vull haver lo meu marit, los quals no es nengú que ls me pusque fer aver sinó vós; e si es ver allò que jo entén, ço es, que lo Comte mon marit ham vostra ffilla, Deu migancant, jo hauré compliment de ço que ell demane». A la qual la dona respòs: «Madona, si lo Comte ama ma filla, jo no m sé; mas ell ne fa gran semblant; mas que pot axò aprofitar en ço que vos desijau?». «Madona, respòs la Comtessa, jo us ho diré; mas primerament vos vull mostrar ço que jo entén a ffer si vós me voleu ajudar, axí com aquella que fer ho

podeu. Jo veig vostra ffilla bella e gran per haver marit, e, per ço que jo he poscut entendre e compendre, vós no haveu ben de que maridar-la, perquè l'aveu a tenir en vostra casa. E jo hoffir-vos que, en renumeració del merit que m fareu, li donaré prestament dels meus diners aquell dot que vós matexa hordonareu per maridar-la honorablement». E la dona, axí com a freturosa, plagué proferta; mas tots temps, axí com aquella qui havia lo cor gran en honors, dix: «Madona, deits-me ço que jo pusch fer per vós, e, si serà honest a mi, jo u faré volentera, e vós aprés fareu ço que a vós plaurà». Dix lavors la Comtessa: «A mi es mester que vós, per alguna persona de qui fiar-vos puscau, façau dir al comthe mon marit que vostra filla es presta fer a tot son comandament e pler, e pus que ella pusque esser certa que ell l'am axí com diu, que li placie trametre-li l'anell que aporte en la mà, e que en altra manera ella no u creurà may. E ell, hoit que ella l'ame, tantost la li trametrà encontinent; e, si lo li tramet, que vós lo m doneu. E aprés li trametereu a dir que vostra filla es aparellada de ffer a son plaer, e que açò sia secret e amagat, e aprés, en escambi de vostra filla, hi matreu a mi al seu costat; e per ventura Deus fer-m'à tanta de gracia que jo m'enprenyaré, e axí, aprés havent lo seu anell al dit e hun fill al *(f. CXIII v.°)* braç engenrat de ell, jo l recobraré e ab ell estaré axí com muller deu estar ab marit, e sereu-ne vós estada occasió». Açò parech greu cosa a la jentil dona, havent paor que sa ffilla no n fos blasmada; mas pur pensant que honesta cosa era donar hobra que la bona dona recobras lo seu marit, guardant que ella ha onesta fi se metia en fer açò e bona intenció, confiant que Deu li n'ajudaria, no solament de fer-ho ho promès a la Comtessa, ans encara en pochs dies li promès de dar compliment, ab que secretament se fes; e, segons la forma donada, en breus dies hac l'anell, la qual cosa fonch molt greu al Comthe com se n'ach a desexir. E, aprés, en escambi de la ffilla de la bona dona, la Comtessa maestrivolment jach ab lo Comte, de que la Comtessa en lo primer conjunyiment, axí com fou plasent a Deu, la dona s'enprenyà de dos ffills mascles. E no solament de aquella vegada fou contenta la jentil dona, ans moltes d'altres sacretament si tornà, que may no sen parlà en nenguna manera, creent lo Comte tots temps que no ab la muller, mas ab la aymia se jagués, a la qual lo comte al matí, com se n'anava, donave algunes joyes, les quals ella guardava be e deligentment. E sentint la Comtessa esser prenyada, no volch pus enujar la jentil dona de tal servey, ans li dix: «Madona, a la mercè de Déu e de vós jo he ço que tant he desijat, per què es temps que jo faça ço que jo us he promès e que despuys men vaga». E la gentil dona li dix que si ella havia ço que tant avia desijat, que li pleya; mas que açò ella no havia fet per esperança de guardó, mas per ço com li paria servir-ne

Deu, a la qual la Comtessa dix: «Madona, axò m plau be, e per ço jo no us donaré ço que jo us donara, ne vós me demanareu per guardó, mas per ço com me par que s dege fer axí segons Deu». E la jentil dona lavors, axí com aquella qui de gran necessitat era constreta, ab gran vergonya li demanà cent lliures pera maridar la sua filla. E la Comtessa, havent esguart de la sua vergonya, e veent la sua cortesia, sens demanar li n donà cinch milia e molt bels e notables joyels qui valien per ventura altrestant, de que la jentil dona fou pus que contenta e aquelles gracies que majors posqué reté a la Comtessa. E aprés que fou partida de la jen*(f. CXIIII)*til dona s'entornà al hostal. E la jentil dona, per tolre materia a Bertran de no anar ne venir pus en casa sua, sen anà fora la ciutat. E aprés pochs dies Bertran fou request de sos homens que tornas a son Comdat, e ell, hoint que la comtessa se n'era anada, encontinent s'entornà. E puys, aprés la Comtessa sabé que lo comte s'era partit de Fflorença e se n'era tornat al seu comdat, tant estech en Fflorença fins que vench lo temps de son part, e ella aquí, per voluntat de Déu, parí dos fills mascles, semblants a llur pare, e aquels feu diligentment nodrir. E com li parech temps, se mès en camí e, sens que de nengú no fou coneguda, ab ells sen vench a Monpeyler, e com aquí alguns jorns agueren estat e reposat, spiant hon era lo comte, ella sentí que lo jorn de Tots sants lo comte devia fer a Perpenyà una gran festa de dones e de cavallers; perquè encontinent, en forma de palegrina, segons havia husat, se n'anà. E, sentint que les dones e los cavallers en lo palau del Comte foren demanats per anar a taula, ella, sens mudar d'abit, ab aquests dos infans ffills del dit Comthe al braç, se n'entrà per la sala, e, entre homens e homens, se n'anà alà hon veu lo comte, e, gitant-se als seus peus, dix plorant: «Senyor meu, jo son la tua desaventurada esposa, la qual per laxar-te tornar en casa tua son anada per lo món, e ara son venguda ací per demanar-te de part de Deu que tu m degues les dues condicions que m'envihist a dir per lo cavaller que jo t trametí, e vet-ací lo teu anell en lo meu dit, e per semblant en mos braços no un sol ffill de tu, mas dos. E donchs temps es que jo de tu dech esser rebuda per muller, segons la tua promesa». Lo comte, oint açò, tot maravellat, regonech l'anell e los fiyls per semblant qui a ell molt semblaven, e dix: «E com poria açò esser vengut?». E lavors la comtessa, davant lo comte e tots los altres qui presents eren, ordenadament ço qui era estat comtà tot. Per la qual cosa lo comte, conexent ella dir ver e veent la sua perseverança e lo seu seny per haver axí bels dos ffiyls, e per servar ço que promès havia, e per complaure a tots los seus homens e a les dones, qui tots lo pregaven que ella com a llegitima muller degués de huy més *(f. CXIIII v.°)* aconsòlar e honrar, e veent açò, ell posà la sua obstinada duresa e aquella abraçà e besà, e per sua legitima muller regonech, e per

semblant los fiyls, faent fer de continent vestedures condecents per a ella e pells fiyls, ab gran plaer e consolació de tots quants hi eren e de tots los altres vasals seus qui açò sentiren, feren no solament aquell dia, mas molts d'altres gran festa; e d'aquell dia enant a ella, axí com a esposa e muller sua honrant la, la amà e subiranament l'ac per cara.

NOVELLA DESENA

ALIBECH, SERCANT QUI LI MOSTRAS FFER LO SERVEY DE DEU, TROBÁ FRARE RUSTICO, QUI LI MOSTRÁ DE METRE LO DIABLE EN INFERN, E APRÉS FONCH MULLER DE NERBALE.

Dioneo, qui diligentment havia scoltada la novella de la Reyna, sentint que era finida, e que no restava a dir sinó a ell, sens esperar comandament, somrient, començà a dir ab gran alegria: Gracioses dones, vosaltres no haveu may hoit dir com ne en quina manera met hom lo diable en infern; e per ço, sens partirme gayre del fet ne de ço que vosaltres haveu raonat, huy tot jorn vos o vull dir. E per ventura encara vosaltres aprenent-ho, ne poreu guanyar l'anima, e encara poreu conexar que posat que amor abit [o] estiga en alegres palaus e en beles cambres, pus volentera que no en pobres cases, ne enfre avols tabans, no resta que algunes voltes entre espesos boschs e en desertes montayes no s faça sentir; perquè podem compendre per totes les coses del món són subjectes a la sua potencia.

Adonchs vinent al fet, vos vull comtar com en Barberia, en la ciutat de Cafçe, fou hun rich home ben dotat de fiyls e de ffilles, entre les qualls havia una filla bella e jentil, lo nom de la qual era (era) Alibech. E, sens que no era christiana, s'esdevench que stant en la ciutat havent-hi molts christians que instruíen la jent en la fe christiana e al servey de Deu *(f. CXV)*, se esdevench que hun jorn ella demanava ha hu en quina manera ella poria fer lo servey de Deu pus devotament. Lo qual li dix que los mestres d'açò fugien en la solitut dels deserts de Tabadia. E la donzella, qui simpla era molt e de etat força de xiiij. anys, hoint açò, no de desordonat desig, mas d'un infantivol apetit, sens que no n feu asentir nenguna cosa a persona del món, lo matí seguent se n'anà enverç lo desert de Tabadia. E anant axí per lo desert durant-li l'apetit del servey de Deu, viu no molt luny de ella una caseta de hun sant home, e, aquella veent,

hi anà, hon trobà hun bon ome armità stant sobre lo seu terrat, maravellant-se fort com viu axí la donzela; e, demanant-li que anava sercant, li respòs que ella, espirada de Déu, anava sercant d'esser al seu servey o de qui li ensenyas com se devia servir. E lo valent home, vaent la infanta jove e bella, tement-se que si la tengués longament lo dimoni no l matés en via de temptació, no curà de metre-la en pus raonament, sinó en tant que li donà a mengar rael d'erbes e pomes salvatges e datils e a beure l'aygua, e puix dix: «Ma filla, no molt luyn de ací ha un sant home, lo qual de ço que tu vas sercant es molt major mestre que jo no son, perquè ves-ten a ell»; e aprés la mès en la via. E, venguda en la cella d'un valent home, de ell hach aquelles matexes paraules que del altre havie agudes. E, anant pus avant, pervench a la sella d'un armità asau bon home e ben devota persona, lo nom del qual era Rusticho, al qual aquella matexa demanda feu que avia feta als altres. Lo qual, per voler fer de la sua fermetat una gran prova, no la tremès pus havant, ans la s retench ab sí, e aquí li feu hun lit de palma en la una part de la sua cella, dient-li que sobre aquell li covenia reposar. E, fet açò, no laguià molt de donar-li enuig la temptació per donar batalla a la sua força, e, trobant-se de luyn enganat, d'ella fugí, retent-se per vençut. E, posat de una part lo sant pensament e les horacions e disiplines, e sercant en son *(f. CXV v.°)* pensament la joventut e la belesa de aquesta, pensà quina via e quina manera ell devia tenir per ço que ell no s lexas anar a ella en manera de home dissolut, ans en la manera que ell desijava que pus honesta a ell se posqués trobar. En tant que ab certes demandes que li feu la donzella mostrà que may no havia conagut home, perquè ab especia de servir a Deu li parech que la degués haver a son servey e a son pler. E primerament, ab moltes paraules, li mostrà com lo diable era enamich de Deu, e aprés li donà antendre que lo major servey que hom podia fer a Deu si era metre lo diable en infern, en lo qual nostre Senyor l'avia condampnat. E la donzella li demanà com ne en quina manera se feya, a la qual Rustico dix: «Tu ho sabras tost si lo servey de Deu volras observar, perquè faras ço que veuras fer a mi». E, començant-se a despullar aquelles poques vestimentes que avia, romas tot nuu, e per semblant feu la infanta, e posant-se a jenollons en manera de qui vol adorar, al seu costat la s feu posar; e la infanta, estant axí e vahent-la tota nua, may no fou pus encès en lo peccat de luxuria que fou lavors; e, veent la resurrecció de la carn al davant, e guardant-lo, Alibech se maravellà molt e li dix: «Rustico, quina cosa es aquexa que jo t vetg que axí t'ix enfora e jo no u he?». «O ma filla, dix Rustico, açò es lo diable del qual jo t'é parlat; e, veus tu, ara ell me dona tant gran malicia e tanta que jo apenes la puch soffarir.» Lavors dix la infanta: «E loat ne sia Deu, que jo veig que jo estich millor

que tu, car jo no n'he d'aquex diable». Lavors dix Rustico: «Tu dius ver, ma filla: mas tu às un altra cosa en escambi d'aquesta». Dix Alibech: «E què?». «Tu, dix ell, has infern; e dich-te que jo crech que Deus t'ageací tramesa per salut de la mia ànima, per ço que si aquest diable me dona aquest enutx e tu vols haver de mi pietat e vols sofferir que jo en infern lo meta, tu m donaras gran consolació e fer n'às a Deu gran servey e pler. E si tu per açò est venguda ací *(f. CXVI)* axí com tu dius, laugerament pots salvar l'ànima». Al qual la donzela, plena de bona fe, respòs: «O pare meu, pus que jo he infern, sia pur axí com a vós placia». Dix lavors Rustico: «Ma filla, beneyta sies tu de Deu com tan bona intenció has envert Deu. E, pus axí t plau, anem e metam-lo-y en guisa que despuys no m turment pus». E, dit açò, la menà sobre hun lit dels seus, e li ensenyà com ne en quina manera devia estar per encarcerar aquell maleyt de Deu. E la donzella, qui may pus en infern no havia mès diable nengú, per la primera volta sentí hun poch d'affany, e per ço ella dix a Rustico: «Per cert, pare meu, mala cosa deu esser haquest diable e be crech verament que deu eser enemic de Deu, car encara no es dintre si plora per despler que n'ha». Dix lavors Rustico: «Calla, ma filla, que ell no u farà tots temps, axí per fet que sen meta». Mas tant no feu que sis vegades ans que s partís del lit lo y hac a metre perquè l posqués fer estar segur, e tant feren que aquella volta li feren posar la superbia que tenia al cap e estec volentés en pau. E per avant si tornaren moltes voltes, e la donzella obedient a rebre-l se dispongué moltes vegades. E avench-se que lo joc li començà a plaure e començà a dir a Rustico: «Be es ver ço que deyen los valents homens en Cafçe, que lo servey de Deu era axí dolça cosa, car per cert a mi no recorde que may nenguna altra cosa jo fes qui tant plasent me fos com es metre lo diable en infern; e per ço ho dich con tota persona qui en alre entén sinó en lo servey de Deu es reputada una bestia». E per ço li deya continuament: «Pare meu, jo son ací venguda pera servir a Deu e no per estar hociosa, e per ço us dich que anem metre lo diable en infern a fasam lo servey de Deu». La qual cosa faent deya moltes voltes: «Rustico, jo no m sé lo diable per què fuig del infern, car si el hi entras axí volentera com l'infern lo rep, ell no n'exiria jamay». E axí soven convidava la donzella a Rustico al servey de Deu, solicitant-lo tant, que lo cothó li havia tret del gipó, en tal manera que tal volta ell sentia fret que un altre fora suat; e per ço el començà a dir a la donzela que lo diable no era per castigar *(f. CXVI v.°)* ne metre en infern, sinó com ell hauria la superbia al cab: «E nosaltres, per gracia de Deu, l'avem axí castigat, que li plau estar en paciffìcha pau». E, dient-ho en aquesta manera, donà un poc de calament a la donzella, la qual, despuys com veya Rustico, no l requeria de metre axí continuament lo diable en

infern. Perquè hun jorn, estant Rustico pobre de delit, pus desitjós de folgar que de treballar, li dix Alibech: «Rustico, si el diable teu es castigat e no t dona pus enuig, a mi lo meu infern no m lexa estar; per què farias be que tu ab lo teu diable ajuts a traure la rabia del meu infern, axí com jo ab lo meu infern é feta posar la superbia al teu diable». Mas Rustico, qui de rels d'erbes e d'ayga vivia, podia mal responre al seu dit, li dix axí: «Ma filla, molts diables hauriem a esser a poder sadolar infern, mas jo faré ço que poré per traure-li la rabia». Mas tot quant feya era tant tart, que era axí com gra de mill en bocha d'ase, perquè la donzella, qui no podia servir a Deu tant com volguera, murmurava cascun dia. Mas mentre lo diable de Rustico desijava de entrar en infern ab aquell affogat desig, pus pobre de poder que no de voler, se pres hun gran foc en Cafçe, e la primera casa en que s pres fou en la casa del pare de Alibech, per lo qual cremaren ell ab tots quants e companya havia; per la qual cosa Alibech, de la sua casa e de tot quant havia, romas ereva universal. E hun jove appellat Nerbale, havent en son poder totes les sues facultats, sentint aquesta esser viva, se mès en cercar-la, e aquella recobrada, davant la cort, axí com a persona sensa aministrador, hultra voluntat de Rustico e contra voluntat de ella matexa, la menà en Cafça, hon la pres per muller, e ab ella ensemps ab lo seu patrimoni visqueren richs e ben enants. E un jorn, estant ella entre dones, fou demanada en lo desert quin servey feye a Deu estant ab Rustico. E Alibech respòs que ella servia de metre lo diable en infern, e que Nerbale havia agut gran peccat de aver-la tolta de semblant servey. E, oit açò, li demanaren com se metia lo diable en infern, e la dona, qui ab paraules, qui ab sichnes, los o mostra, de que les dones feren tan grans rialles que *(f. CXVII v.º)* encara crech que sen riuhen; e, aconortant-la, li digueren: «Ma filla, no t dons malenconia, no, car aytant be t farà fer servey a Deu Narbale». E, sabut açò, los huns e los altres anaven per la ciutat dient que lo major servey que hom pot fer a Deu si era que hom matés lo diable en infern, lo qual mot passa de sà mar e dellà mar, e encara dura. E per ço vosaltres, dones jovens, les quals la gracia de Deu haveu mester, aparellau-vos de metre lo diable en infern, car fort es agradable a Deu e plasent a les parts, e de que molt de be se pot saguir.

Mil voltes o més havia la novella de Dioneo promogudas a riure la honesta bargada, tal los paragueren les sues paraules. Per què vinent ell a la conclusió e la Reyna conaxent que lo termini de la sua senyoria era finit, levant-se la garlanda del cap, aquella assau plasentment posà sobre lo cap de Ffilostrato, dient: «Tost veurem si lo lop sabrà millor guiar les hovelles que les ovelles no àn guiat lo lop». E Ffilostrato, hoint açò, dix

tot rient: «Si jo n fos estat cregut lo lop haguera mostrat de metre lo diable en infern a les ovelles no menys que Rustico feya Alibech. E per ço no anomeneu lop posat que vosaltres siau hovelles; mas pus que m'es atorgat lo regiment, jo regiré aquest regne al millor que poré». Al qual Naiffile respòs: «O Ffilostrato, vos haveu volgut mostrar a nosaltres seny si l'aguesem volgut apendre axí com feu Masseto a les monges qui sens parlar e sens mestra los mostrà de burlar-se ab ell». E Ffilostrato, conaxent que ffalses se trobaven no menys que ell, lexà estar lo motėjar e adonà-s al guovern del rechne discretament. E, faent-se vanir lo senescal, volch sentir en quin punt eren totes les coses; e ultra açò avisat que les coses estaven be per dar compliment a la companyia tant com la sua *(f. CXII v.°)* senyoria devia durar, girant-se a les dones, dix axí:

Amoroses dones: per la mia desaventura posat que mal ho ajau conagut per la belesa de alguna de vosaltres son estat tots temps subjugat a esser homil e hobedient en seguir ço que n'es estat conagut d'esser plasent a vosaltres. E, segonament tots los seus costums he saguits lo mils que he poscut, e ultra axò per una via o per altra son estat abandonat e tots temps son anat de mal en pijor, e crech que hiré fins a la mort; e per ço m plau que d'açò e no d'altra materia raonem demà segons que mos fets se conformen, ço es, d'aquells als quals amor ha conduits a fael fi; e per ço, com jo molt hauré fet, entén a ffer semblant fi e no d'altra vull tractar de tal materia. E, dit açò, levant-se en peus, fins a la hora del sopar licencià cascuns.

Era lo jardí en que eran axí bell e delitable que no n'i ach nengú que alegís d'exir d'aquell per sentir major pler en altra part. E com lo sol fos ja declinat, en tant que no feya nosa als animals, axí com són cabirols e conills, dels quals hi havia en gran abundancia, isqueren, e entre ells espeses voltes pasaven per mitg d'els saltant e jugant, en tant que l'encalçar-los tornava en hanutg. E Dioneo e Ffiemeta començaren a cantar una cançó, e Filomena e Panfilo se adonaren a jugar a scachs; e, axí faent, cascú qui una cosa, qui un'altra, sobrevench la hora del sopar, qui per ells era esperada; perquè, meses les taules entorn de la bella fontana, ab gran delit soparen aquella nit.

E Filostrato, per no exir del camí de aquelles qui Reynes eren stades, davant ell com les taules foren levades, comendà que Laureta prengués una dança e digués una cançó. La qual dix axí: «Senyor meu, jo no sé negunes altres cansons, ne de les mies no m recorden nenguna qui sia covinent a axí alegre bargada com aquesta; mas si vos de aquelles que a mi recor*(f. CXVIII)*den ne voleu hoir, jo us ne diré volentera una jeno-

vesca». A la qual lo Rey dix: «Nenguna cosa que de tu isqui no pot esser sinó bona e bella e plasent, perquè tall com te recorda tal la digues». E Laureta, lavors, assau laugerament, e ab manera piadosa responent·li los altres, començà axí: [1]

E, dita la cançó, féu fi Laureta, la qual fou notada de tots e de molts fou entesa. Aprés de aquesta, ne foren dites moltes mil d'altres sobres les erbes e flors, e, avent-ne fets molts encendre en amor, los feu cantar fins que ja totes les esteles eren exides e mostraven llur claredat, perquè parent-li hora de dormir, comendà que cascú anas a la bona nit dormir a la sua cambra.

1) L'espai destinat a la cançó està en blanc.

JORNADA QUARTA

[Fenex la terça jornada del Decameron e comença la quarta, en la qual, sots lo regiment de Filostrato, se raona de aquells los amors dels quals hagueren desaventurada fi.]

Molt cares dones: per les paraules dels savis homens són oides, o per les coses que de mi moltes voltes haveu vistes e hoides, jo estimava que l'impetuós vent caent de la envega, no degués donar sinó en les torres e en les pus altes simes dels arbres; mas ara jo m trob de la mia estimació ultra mesura enganat; per ço com fugent jo sempre del gran impadiment d'aquest rabiós vent, e no solament pels plans, ans encara per les profundes valls cuytadament me son amagat e enginyat de fogir. La qual cosa pot aparer a aquells qui les presents istories reguardaran, les quals no solament en vulgar *(fol. CXVIII v.°)* fflorentí per mi són scrites sens titol, ans encara en molt homil stil les e posades, tant com he poscut. E per tot açò no son de tal vent escusat, ans ne son pus afligit, e tot dels mossos de la envega son turmentat, e no u he poscut cessar d'esser-ne toccat. Per que asau manifestament puch compendre que sia ver ço que solen dir los savis que sola es la miseria sens envega en les coses presents. Són, donchs, discretes dones, estats alguns qui legint aquestes novelles àn dit que vosaltres me sou molt plasents e que no es honesta cosa que jo prenga tant gran delit en complaure-us e de aconsolar-vos com jo fas, e alguns àn dit pijor, ço es, que no son dichne de comendar-vos. E·alguns altres qui pus amadorament han volgut mostrar e dir que a la mia etat no està be de anar de vuy mes derrera aquestes coses, ço es, de reonar ab dones ne de complaure-ls. E molts qui saben lo fet dien que jo faria pus saviament de estar-me ab les esciencies que no mesclar-me ab aquestes truffes entre vosaltres. E són-ne alguns de altres qui pus despitosament han dit que jo faria pus saviament que pensas d'on dech haver pa e vi que no anar-me pexent de vent. E alguns qui dien que en altra guisa són estades les coses per mi recomtades que jo no dich; e com jo les vos denech, se estudien

en adarreriar lo meu affany. E com de tans e de semblants affanys de scarns a rellevar-me entenés, mentre en vostre servey me estudias, creent esser sots pes de tota mala opinió lla hon jo ab la mia bona voluntat, segons sab Deu, escolt e entén vostres notables dits. E posat que a vosaltres pertangua la mia deffessa, gens per ço jo no entén blasmar la mia força; ans sens respondre com sia hora covinent ab alguna leugera resposta entén a torçre les mies horelles, e açò faré sense ffalla. Per ço com jo no son encara vengut en la terça part de la mia present hobra, e si són molts e moltes presuntuoses, jo m pens que, abans que jo pervengua a la fi, ells poran en tal guisa esser muntiplicats que, no havent primerament haguda alguna repulse, ab llur poch affany me volrian metre a fons, e per ço, posat que elles sien grans, volria resistir a les llurs forces. Mas abans que jo vengua a ffer resposta a nengú, me plau en favor mia dir part de una novella, per ço que no peregua que jo vulla les mies novelles ab aquelles de axí nobla companyia, com es la vostra, mesclar; per ço que l seu deffalliment matex mostre que no es d'aquells; e a mon plaer dich axí:

(F. CXVIIII.) Gran temps ha passat que en la nostra ciutat fou hun ciutadà lo qual fou anomenat Ffalip Maldussi, hom de condició asau laugera, mas rich e benanant e molt espert en les coses que lo seu e[s]tat requeria; e havia per muller una dona la qual sobiranament amava, e ella a ell, e ensemps en reposada vida vivien, e en nenguna cosa tant no se studiaven com en complaure la hu a l'altre. E esdevench-se per ses jornades axí com naturalment es acostumat, que la bona dona passà de aquesta vida en l'altra, e de ssí lexà a Ffelipó, un son fill que d'ell havia concebut, lo qual era de etat per ventura de dos anys. E per la mort de la sua dona romas tant desconsolat con may nenguna altra persona romangués de cosa que amas. E veent-se romanir sol de aquella companyia, la qual ell més amava, se dispongué de no voler esser pus del món, ans se volgué donar al servey de Deu, e semblant volch fer del seu petit infant. Perquè, donant totes les sues coses per amor de Deu, se n'anà sobre la muntaya d'Einayo, e aquí, en una petita cella, se mès ab lo seu fill, ab lo quall ab almoynes, oracions e dejunis·se vivia. E sobiranament se guardava de no raonar lla hon ell fos de alguna temporal cossa ne de lexar lin veure alguna per ço que ell de semblant servey no l retragués, ans tots temps de la gloria e de la vida eternal e de Deu e de tots sos sants lo raonava, ensenyant-li tots temps horacions. E tenint-lo en aquesta vida molts anys, e no lexant-lo exir de la sella ne mostrant-li nenguna altra cosa sinó sí matex, lo tench gran temps. Avia, enpero, acostumat lo valent home de venir alguna volta a Fflorença, e aquí, segons les sues oportunitats, dels amichs de Deu era socorregut, e aprés encontinent sen tornava a la

sua cella. E esdevench-se que estant ja l'infant da etat de xviij. anys e Ffalip ja vell, lo fadrí li demanà hont anava tant sovent. E Ffalip li ó dix. Al qual lo fadrí dix: «Pare meu, vós sou de vuy mes veyll e sou mal dispost a treballar; perquè m plaurie que vós me menaseu una vegada a Fflorença perquè m fessets conexer les amichs e devots de Deu e de vós, e jo, qui son jove e pusch mils treballar, despuys poré per nostres necessitats anar a Fflorença la hora que a vós plaurà e vós romandreu *(f. CXVIIII v.°)* ací». E lo bon hom, pensant que ja aquest seu fill era gran e era axí abituat al servey de Deu, que mal envides les coses del món lo n porien traure, e en sí matex dix: «Aquest diu bé». Perquè, havent-hi anar, lo sen mena. On lo jove, aprés que fou a Fflorença, vaent los palaus e les cases e les esglesies e totes les altres coses de les quals es plena tota la ciutat, axí com aquell que may pus li recordas no havia vistes, se començà fort a maravellar, e de moltes coses demanava lo pare que eren, e lo pare lin deya, e ell, havent-ho hoit, romania content de aquellas; e axí, demanant lo ffill e lo pare responent, per llur ventura s'encontraren ab una bergada de molt belles dones e molt ben hornades de yoyes e de vestedures, les quals venien de unes noces; lo qual, com les viu, demanà al pare quines coses eren aquelles. Al qual lo pare dix: «Fill meu, baxa los huylls en terra e no les guarts, car açò són males coses». Dix lo fill: «Pare, e com han nom?». E lo pare, per no fer-li desijar lo concupisible apetit, no les volch anomenar per llur nom propri fembres, mas dix: «Ellas han nom oques». De que maravellosa cosa de hoir que aquell qui may pus tals coses no havia vistes, no curant-se de palaus ne de bous ne de cavalls ne d'asens ne de diners ne d'altres coses que agués vistes, e d'açò sobtosament dix: «Pare meu, jo us prech que vós fassau per guisa que jo haga una de aquestes hoques». «Oyme, fill meu, dix lo pare, calla, car ellas són males coses». Al qual lo jove demanà e dix: «E són axí fetes les males coses?». «Sí», dix lo pare. Ell, lavors hoint que loy refermave, dix: «Jo no m sé vós què us dieu ne per què aquestes sien males coses; quant es a mi no m sembla que encara n'aga vista nenguna axí bella ne axí plasents com són aquestes; car a mi semble que sien pus belles que no los angels pintats que vós me haveu moltes voltes mostrats. Perquè m plauria que ns enmenassem una d'aquestes hoques ab lo nostre ase e jo menar-l'é a pexer». Dix lo pare: «No n vull, mon fill, car tu no sabs hon se pexen». E encontinent sentí lo bon hom que major força havia la natura que no lo seu enginy; e penedís encontinent de haver-lo y menat a Fflorença. E pus é dit fins ací *(f. CXX)* de la present novella, vull que m bast e gir-me en aquells a qui l'é recomtada.

Dien, donchs, alguns dels meus reprenedors, que jo fas mal de com-

plaure e de acostar-me a vosaltres, e que vosaltres plets massa a mi. La qual cosa jo apertament confés que vosaltres me plets molt e que jo m'estudiu de complaure a vosaltres. E deman-los si de açò se maravellen, guardant la conexensa dels amorosos besàs e dels plasents abraçaments e la conjunció delitable que de vosaltres, molt cares dones, se acostuma de penre cascun jorn. E noresmenys lo haver vist e veure continuament los notables costums e la gran belesa e plasenteria e gran onestat qui en vosaltres es. E, donchs, si aquell qui s'es nodrit e crescut sobre una muntanya salvatge e solitaria en los termens d'una petita cella, sense altra companyia sinó del pare, com vos viu, encontinent per ell fos sobiranament cobejades, tirant-vos aquell puerill sentiment. Rependran-me, adonchs, mordran-me, lexar-me [1] àn aquests si yo he lo cors del qual lo cel produex tot acte de amar-vos, e jo, qui de la mia pueril etat ençà é disposta la mia anima en servir-vos, sentint la virtut de la lum dels vostres huyls quant més ab l'ajuda de les paraules que són flames enceses de piadosos suspís. E, donchs, si vosaltres me plaets, ne si yo en complaure-us me estudiu, quina maravella atenent e guardant que vosaltres abans que nenguna altra cosa havets plagut a hun armitanet jovanet e sense sentiment, semblant a hun animal selvatge? Donchs cert es (donchs cert es) que qui no ame a vosaltres no desige d'esser amat, ans axí com a persona a qui no plau la virtut de la natural afecció ne sent ne conex aquella, me reprèn de que jo poch me cur. E aquels qui contra la mia etat van parlant, mostren mal que coneguen, perquè lo porro ha lo cab blanch e la coa verda. Als quals, dexant lo motegar dels huns e dels altres, responch que jo may reputaré haver vergonya fins en l'estrem de la mia vida de complaure en aquelles coses a les quals Guido Cavalcant e Dant Eligeri, ja molts veyls, e micer Sino de Pistoya, ja molt pus veyll, se tingueren la honor e ls fou plasent en l'estrem de la llur vida *(f. CXX v.º)* aquest delit. E si no fos que seria fòra d'estil per massa longitut, jo produiria les istories e aquelles mostraria totas plenes de antichs e de molt valerosos homens qui en llurs madurs anys subiranament han estudiat de complaure a les dones. E si açò no saben, vagen-ho apendre. E dien que jo ab les mies esciencies vaga estar, la qual cosa aferm que es bon consell, mas tots temps nosaltres no podem estar ab les sciencies ne esser ab elles, mas quant se esdevé que l'om se partex de helles e s delita de veure coses qui ls semblan, no es cosa de blasmar. Com les sciencies sien subiran be, no valen a açò que les dones valen, e pur elles no han lo primer respecto semblança de aquells. E com per hobra no m plaguesen e per açò m deurien plaure, possat que elles són stades occasió de fer-me compondre

1) En lloc de *lacerar-me*.

mil versos de amor e les esciencies may no m foren occasió de ffer-ne nengú en fer-los. Enperò me ajudaren elles be e mostraren-me de ffer-los e en scriure aquestes istories, posat que sien coses molt simples si són elles vengudes moltes voltes a ffer-les en semblança de les dones. Perquè calen-se de aquestes coses, ne del munt de Pernasso, ne de les esciencies no m'es greu tant com molts se pensen. Mas què direu vosaltres de aquels qui de la mia vida han tanta compassió, dient que mils m'estaria que procuras d'on haure pa ne vi? Certes, jo no m sé sinó que vull en mi matex pensar qual deu esser la llur. resposta, perquè m pens que si yo per necesitat lo sen demanava que m dirien: «Ve en bon ora, cerca-ten entre les novelles e faules que has escrites». E cert que jamés no trobaren entre les llurs faules los poetes, car molts, anant darrera les llurs faules, han feta florir la llur etat, e, en contrari, molts, sercant de haver més pa que necessari no ls era, són perits. Donchs lansen-me deffòra aquests tals la hora que jo n demanaré a ells, car encara, a Deu mercè, no n'é mester. E com pur sobrevingués la necessitat, jo he, segons l'apostol, cor per abundar e per sofferir necessitat; perquè no carega a nengú més de mi que a mi matex. E aquells qui dien que aquestes coses no són estades, hauria per molt car que les volguesen sercar, si ço que jo escriu es discordant, e si ó era se*(f. CXXI)*ria justa cosa la llur reprensió, e jo matex me estudiaria de esmenar-me; mas attenent que alre no m'apar sinó paraules, jo ls lexaré estar ab la llur hopinió, seguint la mia, e dient de ells ço que ells dien de mi. E havent per aquesta vegada asau respost, dich que ab l'ajuda de Deu e de vosaltres, senyores molt nobles, jo procehiré girant les espatles en aquest vent e lexant-lo buffar, car jo no veig que de mi pusquen alre esdevenir; lo qual buffament torba alguns, no movent-los de la terra; e si ls mou los porta en alt e sovent sobre los caps dels homens e sobre les corones dels Reys e dels emperadors, e tal volta sobre los alts palaus e sobre les eccellents torres los lexa caure; de les quals si n cauen no poden anar pus avall que del loch hon foren levats. E si may ab tota la mia força me dispongui en dever-vos complaure, ara més que may m'i deport per ço com jo conech que altra cosa no poria dir algú ab raó, sinó que jo e los altros qui us amam hobram naturalment. A la qual ley, ço es, la natural, voler contrestar, ha mester massa gran força, e moltes voltes no solament en va, mas ab molt gran dan del trebalant se obren. Les quals forces jo confés que jo no he desig haver en açò, e si les agués jo les prestaria pus tost que no les obraria. Perquè callen los mordedós e lexen-nos estar en aquesta breu vida. E tornem là hon nos departim de la horde començada e ajam asau vagat.

Ja havia lo sol gitadas del cel totes les estelas e de la terra la ombra

de la nit com Filostratto feu levar tota la sua bargada. E anant-sen en hun bell jardí, aquí s començaren a deportar; e venguda la hora del manjar se dinaren llà hon la nit passada havien sopat. E, levant-se de dormir e stant lo sol en la major sumitat, en la manera acostumada après de la fontana se posaren a seure. E aquí Filostrato comandà a Ffiameta que principias a novellar; la qual, sens pus esperar, honestament axí començà.

NOVELLA PRIMERA

TANCREDI, PRINCEP DE SALERN, AUCÍS L'AMANT DE SA FILLA, A LA QUAL TRAMÈS LO COR, E, MESCLANT AB AQUELL AYGUA ENVERINADA, LA BECH E MORÍ: LOS NOMS DELS QUALS FOREN GISCART E GUISMUNDE.

(Fol. CXXI v.º) Fera materia de raonar-nos a huy comendada lo nostre Rey, pensant que pus som venguts per alegrar-nos, hajam a recomtar las lagremes dels altres, les quals no s poden dir en manera que qui les diu e qui les hou no n'age compassió. E açò crech que age fet per temprar la alegria que havem aguda en los dies passats; mas que es que lo y age mogut, pur a mi no covè de mudar la sua voluntat. E per ço hun piadós accident e desaventurat dichne de les nostres lagremes vos recomtaré.

Tancredi, princep de Salern, fonch senyor molt benichne e molt humà e de benichne enginy, e visqué molt benicnament si en la vellesa no s'agués les mans ensutzades en sí matex; lo qual tot l'espay de la sua vida no hac sinó una filla, de la qual fora estat pus alegre que may no l'agués aguda. E aquesta fonch per lo pare tan tendrament amada com may fos nenguna altra ffilla per pare; e portant-li aquesta tant tendra amor, ella s'avançà de molts anys, e no sabent-la lo pare partir de sí matex, no la maridava, ans ab sí continuament la tenia; mas a la fi li covench a donar-la a un fill del duch de Capua, ab lo qual poch temps estech maridada, e, mort lo dit marit, romas vidua, perquè li covench tornar star ab lo pare. Ere aquesta subiranament bella de cors e de cara, tant com may fos nenguna altra fembra, e molt savia (e molt savia), més que a dona per ventura no s pertany. E stant ab lo pare axí com a gran dona e ab moltes delicadures, veent que lo pare, per la gran amor que li aportave, pocha cura havia de remaridar-la per no haver-la a partir de sí, ne a ella per semblant no paria honesta cosa de requerir-lon; e estant en

tal manera si pensà de voler haver, si esser pogués amagadament, hun valerós amant. E veent husar molts *(f. CXXII)* homens en la cort del pare axí com nosaltres veem en les corts dels senyors, considerà la manera e los costums de molts, e entre ls altres d'un jove veylet del pare, lo nom del qual era Guiscart, home de ximpla condició, mas per virtuts e per costums era molt noble, e perquè li plagué més que nengú altre, fortment se encès de la sua amor. E lo jove, lo qual no era poch avist, d'ella encontinent se apercebé, e avent-ho per cert, en tal manera al cor la s'avia mesa, que en nenguna altra cosa sinó en amar-la no havia son enteniment. E en tal manera amant la hu al altre secretament, nenguna altra cosa no desijaven sinó que fossen ensemps, no volent-se de aquesta amor la hu ne l'altre ab nenguna persona fiar. E volent-no n certefficar en si matexa, pensà una nova manera, la qual fonch aquesta. Ella escreví una letra, e en aquella ço que havia a ffer lo jorn següent per esser ab ella lo notifficà, e aprés aquell a mès en hun canyó de canya, e solaçant la donà a Guiscart e li dix: «Guiscart: fes de aquesta canya al vespre un buffador a la tua serventa, ab lo qual ella encena lo foch». E Guiscart, prenent la dita canya, avisà en si matex que aquesta sens occasió no li era stada dada, e, axí pensant, sen partí e sen anà a la sua casa, e, guardant la canya, aquella viu fesa, e hobrint-la trobà dintre la letra, e, aquella legida e ben comprés sò que havia a ffer, lo pus content ome fou que may fos, e adonas encontinent en dar hobra al acabament que a ella posqués anar en la manera per ella contenguda, e fou aquesta. Aprés del palau del princep havia una cova antiguament feta, en la qual cova dava claredat hun espirall fet per força qui exia en la sumitat del munt, la qual per ço com per longa antiquitat era abandonada, era plena de prunyons e d'erbes de sobre; e en l'antrada de la qual havia una escala per la qual hom devallava en la dita cova, la qual estava tancada en manera que nengú no y podia entrar si per part de dins no era consentit. E en l'altre cap de la cova, per consagüent, havia una escala qui anava en una cambra secreta del palau, la qual la dona tenia per hun portal lo qual estava tancat, e per antichitat havia gran temps que no era hubert. E per ço era axí fòra de enteniment a la gent que no u havie a nenguna memoria, e quasi no era nengú en memoria de qui fos. Mas amor, als huylls de la qual nenguna cosa secreta no s pot amagar, l'avia portada en memoria de Guismunda *(f. CXXII v.º)*. La qual, per ço que nengú no sen posqués apercebre, molts dies continuament ab son enginy havia [penat] pensant en quin ne en qual manera poria venir fet de obrir la dita porta; la qual huberta, viu l'espirall en la dita cova, e, ben vist e ensercat com se poria fer, tramès a dir a Guiscart que en la manera per ella dita degués venir, designant-li l'altesa que havia. Perquè Giscart, entesa la cosa, se forní d'una corda ab certs

nuus per la qual pusqués muntar e devallar per l'espirall. E aprés se vestí d'un cuyro qui de les romagueres e prunyons e altres espines lo deffenesen, e, sens fer-ne nenguna cosa a sentir a nengú, en la següent nit a l'espirall se n'anà, e, comanat la hun cap de la corda en una brancha que havia en la bocha del espirall, per aquella se acalà en la cova, e aquí esperà la dona. La qual tota aquella nit ab ansia estech esperant saber si Guiscart seria entrat en la cova. E lo dia següent ella guardà si Guiscart si per la cort lo vera, e, no veent-lo, encontinent pensà que era en la dita cova, on aprés foren dinats, faent semblant que volia dormir, tramès fora totes les donzelles, e, tanqada tota sola dins la cambra, devallà en la dita cova, on trobà lo seu Guiscard, e aquí ensemps se feren maravellosa festa. E entrant-sen en la sua cambra, ab gran plaer gran part d'aquell jorn estigueren; e donant sacreta horda en lur amor, per ço que sacrets fosen, sen tornà Guiscard en la dita cova, e ella, tanchada la porta, sen tornà sacretament a les sues donzelles. E la ni[t] següent Guiscart, per la corda en sus, isqué de la dita cova. E aprés, pus lo camí fou dispost, en poch de temps moltes vegades hi tornaren ensemps. Mas la fortuna, envejosa de axí gran delit e alegria, en poch de temps los tornà en tristicia e en amargós plant, e fou per semblant manera. Tancredi havie en costuma algunes voltes de venir-sen tot sol en la cambra de sa ffilla, e aquí estar-se ab ella raonant e solaçant axí com aquell qui no havia altra consolació ne altre deport sinó com ab sa filla podia esser. E hun jorn, aprés que agueren menjat, lo princep se n'anà per solaçar-se ab la ffilla e trobà que Guismunda se n'era anada al jardí ab totes les sues donzelles, e sens que per nengú no fou vist ne sentit *(f. CXXIII)* se n'entrà en la sua cambra, e, sentint que era al jardí, no volent-la torbar de son delit, trobant les finestres de la cambra tancades e les cortines del lit tirades, als peus del lit en hun cantó sobre un banquet se reposà, e posat lo cab sobre lo lit e tirada la cortina sobre sí, axí casi com si amagadament s'i fos mès e amagat. E axí durment, veus que vench Guismunda, qui per sa ventura aquell dia havia fet venir Guiscart en la cova, e lexades les sues donzelles al jardí, planament sen tornà en la sua cambra, e aquella tanchada, sens pensar que nenguna persona hi pogués haver, e uberta la porta, a Guiscart, qui la esperava, se n'anaren sobre lo lit. E axí com havien acostumat, ensemps burlant e solaçant, se esdevench que Tancredi se esvellà e sentí viu sò que Guiscart e la ffilla feyen; e, dolent-se de açò ultra mesura, primerament volch cridar e aprés pres partit de callar e de amagar-se, dissimulant ço que vist havia si plagués a Deu ho hagués servat en la manera que u havia proposat. Mas la fortuna variatbla no li lexà servar son dagut pensament, ans aprés que ls dos aymans hagueren estat per lonch espay ensemps, axí com havien acostumat, sens talayar-se de Tancredi ne de

nengun altre, com los paragué temps devallaren del lit e Guiscart sen tornà en la cova, e ella, exint-se de la cambra, se n'anà al jardí. E Tancredi, posat que era vell, per una finestra se calà en un jardí sens que no fou vist de nengú, e com a mort en la sua cambra se n'anà destret de greu dolor. E aprés, per horda, ell provahí que en l'exir de l'espirall Guiscart fos pres, e axí ho feu, car en la següent nit, sus lo primer sòn, Guiscart, exint de la cova ab lo vestiment de cuyro, fou pres secretament per dos homens e amenat a Tancredi. Lo qual, com lo viu, casi plorant dix: «Guiscart: la mia benichnitat e amor que jo havia envert tu no havia merescut l'ultratge e la vergonya la qual has feta a les mies coses, segons jo dels meus huyls he vist». A les quals paraules Guiscart nengunes coses no respòs sinó aquestes: «Amor pot més que vós ne yo no podem». E, sens pus a dir, lavors comandà Tancredi que en una cambra fos mès e aquí ben guardat. Havia lavors Tancredi molts e innumerables pensaments ab los quals *(f. cxxiii v.º)* congoxosament passava son temps. E al després menjar, sagons havia en husança, se n'anà en la cambra de sa filla, la qual feu cridar, e, tancant-se ab ella de dins e plorant, li començà a dir: «Guismunda: jo m pensava conèxer la tua virtut e la tua honestat e may no haguera poscut caber en l'enteniment si a mi fos estat dit, si yo de mos huylls no u hagués vist, que tu desota nengun home, si ton marit no fos, te fosses mesa. E tant solament no pensara que u aguesses fet, ans encara no creguera que u aguesses pensat, per la qual rahó aquesta pocha romanent vida qui m resta en la mia vellesa serà tots temps de açò recordant, e no tant solament me recordarà açò, ans encara ne sofferé vida greu e enujosa. E al mens hagués plagut a Deu que, pus que a tanta desonestat te devies enclinar, haguesses pres home que a la tua noblesa fos condecent; mas, entre tans que n'usen en la mia cort, has elegit Guiscart, jove de vil condició qui en la nostra cort de poquesa ençà quasi per amor de Deu havem nodrit; de que tu m'às en gran affany e en cruel pensament, no sabent jo quin cab me dega pendre ne que dega fer de tu, car de Guiscart, lo qual jo fiu pendre anit quant exia de la cova, ja l'é fet metre en presó, e ja sé yo en mi matex que deig fer; mas de tu sab Deu que jo no sé que men dega fer, car de la una part me tira la amor que jo tots temps t'é aportada, més que pare may no feu a sa filla, e d'altra part me tira la gran injuria que per tu é presa e per la tua gran folia; e la hu vol que jo t perdó, e l'altre vol que jo contra la mia natura me cruellesqua; mas abans que jo prengua partit de açò he desig de hoir ço que tu eñ açò deus dir». E, dit açò, baxà los huylls plorant, axí com si fos hun infant ben batut. Guismunda, oit lo pare, axí com aquella qui conaxia que la sua sacreta amor era descuberta, e no tant solament eren desuberts ans encara Guiscart era près, e en aquell punt

sentí dolor inextimatble e fou en punt de mostrar-ho ab crits e lagremes, segons les fembres acostumen de ffer; mas pur aquesta volta vencé lo seu cor e alterà la sua cara, e ab maravellosa força respòs havent ja proposat en sí matexa *(f. CXXIIII)* que si Guiscart moria, ella no volia pus viure, pensant que ja fos mort lo seu Guiscart. Perquè no com a dolenta fembra represa de son deffalliment, mas axí com a no curant-se de res e valerosa, ab cara exuta e ferma e de nenguna part no torbada, dix al pare: «Tancredi, pare meu, ne a negar ne a pregar no son disposta, per ço com ne la hu no m valria ne l'altre no vull que m valega; e, hultra açò, en nengun acte no m vull retre benichne en la tua mansuetut ne en la tua amor; mas lo ver conffessant primerament ab justa rahó entén a deffendre la fama mia, puys ab fets fortment seguir lo meu guosar, la veritat es que jo he amat e ham Guiscart, e tant com jo viuré, qui serà poch, l'amaré; e si aprés de la mort nengú ama l'altre, jo amaré a ell; mas en açò no m'induhí mi la tua pocha diligencia de maridar-me. Maniffest devia esser a tu, pare meu, que pus tu eres de carn, tu havies engenrada filla de carn e no de fust ne de pedra ne de ferro; e recordar-te deuries ara com est vell quines ne quals són estades les forces de la tua joventut, e com tu, qui est home, qui en ta joventut t'est exercitat en amors, e no devies menys conèxer aquelles coses que les delicadures aporten als vells e als jovens. E son, donchs, axí com tu, engenrada de carn, e he tant viscut que encara no sia jove; e per la una cosa e per l'altra son estada plena de incomparables desigs, les quals forces la vellesa ha tretes de tu e no de mi; e per ço, com son estada maridada é conagut quin pler era donar compliment a semblant desig. A les quals forces jo no posqué resistir, ans haquelles aguí a seguir, e axí com a jove fembra me disponguí anamorar-me. E cert en açò posí totes les mies virtuts, e no vull que valeguen a tu ni a mi, e d'aquel natural peccat me callava tant com per mi se podia callar, per no haver vergonya. A la qual cosa piadosa amor e benichna fortuna asau amagada via me havien donada e mostrada, per la qual, sense sentir-ho algú, jo a mos desigs pervenia; e açò, quis qui t'é age mostrat e com se vulla que tu ho sapies, jo no m sé. Guiscard no ha haguda a mi *(f. CXXIIII v.°)* per cars desastrat, axí com fan molts, mas ab desliberat consell elegí ans a ell que no a nengun altre, e ab evist pensament longament me son gaudida del meu desitg, de que par a mi que, ultra l'amorós peccat que dius que he comès, vols seguir la vulgar hopinió, ans que no la veritat, dient que pus amargosament te torbes com jo no he pres home noble de linatge e de condicions que no feres, e que un home de baxa condició me son mesa a hamar. La qual cosa lexa anar e lexa les dichnitats, e reguarda quants princeps veuras de una matexa carn, e tota la carn ha creada hun matex creador, e totes les animes ab eguall

força e ab egual potencia e ab egual virtut són creades, e la primera virtut que nosaltres havem si es que tots nexem e nexerem eguals sens nenguna differencia. E aquells qui major part han en ben hobrar són dits nobles e los altres sien qualsevullen romanen sens noblesa. E ben contraria usança haveu vosaltres, e cert aquesta ley està amagada entre vosaltres, e ella no es tolta ne amagada de la natura dels bons costums; e per ço aquell qui virtuosament obra apertament se mostra jentil, e qui en altra manera lo nomena no aquell qui es anomenat, mas aquell qui anomena comet deffalliment. Reguarda, donchs, tots los teus nobles homens, e examina la lur virtut e les lurs costums e les lurs maneres, e d'altra par los costums e les maneres de Guiscard, e, si tu volras jutjar sens animositat, tu diras a ell molt noble, e a tots aquests teus nobles diras vilans. De les virtuts e de la valor de Guiscard jo no n'é creguda may nenguna persona sinó les tues paraules e los meus huylls. E qui lohà may tant com Guiscard com tu de totes aquelles coses honoroses de que hun noble hom deu esser loat? E cert no pots negar que axí no sia, car si los meus huylls no m'enganen nenguna lahor no li fonch may donada que jo no la ves hobrar a ell pus maravellosament que les tues paraules no podien examinar; e si en açò jo son estada enganada, en res per tu son estada enganada. E si tu diras que ab hun home de baxa mà o condició me són atrobada, no diras ver; mas per ventura si tu deyes axí que yo he sabut un valent home servidor teu metre de baix estat en alt, diries ver. E tu *(f. CXXV)* sabs be, pare meu, que may pobretat no tolgué jentilesa a nengú. Molts e molts grans princeps e senyors foren pobres e molts de aquells qui caven la terra e molts de aquels qui guarden les hovelles foren e són molt richs. Lo darrer dupte que m mous si es que dius que amor te força que m perdons, e d'altra part la injuria que t'é feta te requer que t'encrueltesques contra mi, perquè ço que en ta joventut no às fet, fes-ho ara en ta vellesa, ço es, que t'encruelesques e husa en mi de la tua crueltat; per lo qual nenguns prechs no son disposta de fer a tu, axí com de primer feya ans de la occasió d'aquest peccat, si peccat pot eser dit, e per ço, com jo t fas serta que ço que de Guiscart has fet o faras, si de mi no u fas, lo semblant faré jo ab les mies propries mans. Ara via ab les fembres, ve escampar les tues lagremes e encruelex-te contra mi, e si t par que t'ó aga merescut, alciu-me». Lavors conech lo princep lo gran esforç e lo guosar de la sua filla, mas gens per ço no crech que ella fos disposta axí fortment en tot ço que les sues paraules sonaven ne ella deya. Perquè, partint-se d'ella ab intenció de voler en alguna cosa proceir contra ella en sa persona, pensà que lexas refredar la sua fervent amor. E comandà a dos qui Guiscard guardaven que la següent nit, sens nenguna remor, lo escanyasen, li traguessen lo cor e aquell li aportassen;

los quals axí com los era estat comandat ho meteren en hobra. E vengut lo següent dia, lo princep se feu venir una gran e molt bella copa d'or, e en aquella lo cor de Guiscart feu metre, e per un seu secret familiar lo tramès a la sua familia, dient-li quant lo li donas li digués: «Lo teu pare te tramet açò per aconsolar-te de la cosa que tu més ames, axí com tu has aconsolat ell de la cosa que ell més amava». E Guismunda, aprés que l pare sen fonch partit, lo dia abans, no movent-se del seu ferm proposit, se feu venir erbes e raels verinoses e aquelles destillà, sperant si allò de que ella s temia se esdevenguera que agués ab que executas lo seu proposit; e vengut lo familiar ab lo present e ab les paraules del princep, ab cara ferma la copa pres, e aquella descuberta, com viu lo cor e hac enteses les paraules, tantost hac per cert que aquell era lo cor de Guiscard. Perquè levant los huyls envert *(f. CXXV v.°)* lo familiar e mirant-se aquell, dix: «No s pertanyia menys dichna sopoltura que d'or a semblant cor d'aquest, e en açò ha lo meu pare obrat molt saviament». E, dit açò, acostant-se lo cor a la bocha, lo besà, e puys dix: «En totes coses e en la fi e en l'estrem de la mia vida he trobada envert mi la amor del meu pare, e ara més que may, e per ço les dereres gracies les quals jo li dech de tant gran present li vull retre». E, dit açò, girant-se envert la copa que tenia estreta en les mans, resguardant lo cor dix: «Ay dolç palau de tots los meus plaers, maleyta sia la crueltat d'aquell qui ab los huylls del front a mi t fan veura e mirar! Asau era a mi que ab aquells del meu cor te miras cascun hora. Tu às fornit lo teu cors, tu est espatxat, tu est vengut a la fi a la qual cascú corre e ha de venir; tu às lexades les miseries d'aquest món e los affanys del teu enemich matex, aquella sepoltura has que la tua valor à merescut. Nenguna cosa no t mancava a haver complides les tues exequies sinó les lagrimes de aquella la qual tu mentre vivies às tant amada; la qual per ço que tu les agueses ha posat Deu al cor del meu cruel pare que a mi t trametés e jo les te donaré ab los huylls exuts e ab cara de nenguna cosa espaventada l'auras. E aprés, sens nengun laguí, faré que la mia ànima se ajustarà ensemps ab aquella que jo tant carament é amada. E ab qual companyia poria jo anar pus contenta ne millor segura que ab la sua ànima! E jo son certa que ella es encaraací dintre e resguarda los huylls del seu delit axí com aquella qui encara ama e espera la ànima mia per la qual es sobiranament cridada». E dit açò, no en altra manera, sinó axí com una font d'aygua agués en lo cap, e sens fer hun famenil acte se enclinà, e plorant comensà a vesar tantes lagremes que miraculosa cosa fou de mirar, e besant infinides voltes lo cor mort que ella tant amava. Les sues donzelles se meravellaven quin cor era aquest ne què volien dir les sues paraules, les quals no entenien; mas, vençudes de compassió, plorant totes, demanaven a ella piadosament quina era la

occasió del seu plant, mas *(f. CXXVI)* tot ho demanaven en va, e molt com més podien ne sabien se estudiaven de confortar-la. La qual, aprés que hac molt plorat, alsant lo cap e exugant-se los huylls, dix: «O cor meu molt amat! Tot mon offici envert tu é finit e no m resta alre a ffer sinó fer venir ací la mia ànima a fer companyia ab la tua». E, dit açò, si s feu donar hun got d'aur en lo qual era l'aygua que lo dia davant havia feta, la qual mès en la copa hon era lo cor lavant de moltes de les sues lagremes, e sens nenguna por hi posà la sua boqua, bevent aquella, e aprés que hac begut ab la copa en la mà sen muntà sobre del seu lit, e on millor e pus honestament posqué compongué lo seu cors e lo seu cor aprés d'aquell del mort o sens dir alguna cosa esperava la mort. Les sues donzelles, havent vistes e hoides algunes coses axí com aquelles qui no sabien quina aygua era aquella la qual ella havie beguda, trameteren a dir a Tancredi tot ço que vist ne hoit havien; lo qual, tement-se de açò que li avench, prestament vench en la cambra de sa filla, en la qual atenc en aquella hora que ella en son lit se posà. E Tancredi, ab dolces paraules, la començà a confortar-la, e, veent los termens en que era, començà dolorosament a plorar; al qual Guismunda dix: «Tancredi, estoga aquexes lagremes a menys dolorosa fortuna que aquesta e a mi no les dons, car no les desitg. E qui viu may nengun altre plorar sinó tu d'açò que ell matex agués volgut cometre? Cert tu comencest metre en horda tal praticha, perquè t prech d'aquí avant no la vulles servar, mas prech-te que si gens d'aquella amor que tu m'às portada viu encara en tu, que per lo darrer do me atorch que pus no t'es vengut en grat que jo cativament e amagada visqués ab Guiscart, al menys lo meu cors ab lo seu, hon que tu l'ages fet gitar, mort palesament (ment) stiga». E dit açò, la gran angoxa no lexà responre al princep. E ja Guismunda si sentí esser venguda a la sua fi, e estrenyent lo cor mort ab los seus pits, dix: «Romaniu vosaltres ab lo nom de Deu, que jo men vaig». E, girant los huylls e perdut tot lo sentiment, d'aquesta dolça vida se partí. E axí dolorosa fi feu la amor de Guiscar e de Guismun*(CXXVI v.º)*da, com haveu ohit, la qual Tancredi, aprés de molts plants, penedint-se tart de la sua crueltat, ab general dolor de tots los Salernitans honorablement abdosos en un matex sapulcre los feu sabullir.

NOVELLA SEGONA

FRARE AUBERT D'IMULA, AB UNA FALSA CONFECIÓ, SE JACH AB MADONA LICETA, DONANT-LI ENTENENT QUE ERA L'ANGEL SENT GABRIEL

Fou la novella de Fiameta comtada com les lagremes de cascuns moltes voltes foren vengudes fins als huylls, e, aquella complida, lo Rey, ab vista esmayada, dix: «Pocha cosa m faria donar la mia vida per la meytat del delit que Guiscart hac de Guismunda, e d'açò no us deveu maravellar, com açò sia cosa que jo, vivint cent en una hora, mil voltes la mort, e per tot açò una part de delit, per pocha que sia, no m'es dada. Mas jaquiscam estar al present los meus fets en lur terme, e vull que en los fers raonaments e en los accidents semblants en part al meus, Pampinea raonant li vage aprés; e sense dupte ja algun congoxós pensament començ a sentir en lo meu cor per lo seu raonament.» Pampinea, sentint que comandament venie a ella, per son sol sentiment conech l'esmayament de la companyia e aquell del Rey per les sues paraules. E per ço, pus desposta a voler-los recrear que pel comandament del Rey, per contentar-los volch dir una novella de riure, e, sens exir del proposit, se dispongué a començar axí: «Vulgarment se diu un tal proverbi: *Clergue qui bo es tengut, pot fer mal que no es cregut,* lo qual proverbi me mostre de parlar materia quanta ne qual es la iproquesia (Ipocrasia) dels religiosos, los quals ab vestadures amples e largues e ab vista artifficialment posada e ab veu homil e mansueta per dar entendre als pechs que deuen tolra a altri per donar a ells per venir a salvació. E açò diuen no com a homens qui han a guanyar ne a percassar paradís, axí com nosaltres, mas axí com a possehidors e senyors d'aquell, donant*(f. CXXVII)*ne a cascú qui mor segons la cantitat dels diners que lexa, e en tal manera lo posen en excellent loch. E puys en aquells qui en lurs paraules donen fe, se esforcen de enganar, dels quals, si licit fos a mi de mostrar, tost ho auria declarat a molts simples mesquins qui creuen laugerament ço que

en lurs capes largues tenen amagat. Mas ara fos pler de Deu que axí n prengués a cascú d'ells de les lurs falsies com feu en hun frare menor, no pas jove, ans de aquells qui en major estima era tengut en Venecia, dels quals subiranament me plau recomtar perquè les ànimes nostres, plenes de compassió per la amor de Guismunda que havets entesa en la prop dita novella, vullats relevar ab pler e ab rialles». E per açò dich axí.

Devets saber que en Himola fonch un home de celerada vida, lo nom del qual era Alberto de la Massa, lo qual vituperosament era trachtat per los ciutadans de Himola, en tant que no tant solament de lles falsies no l creyen, ans encara de lles veritats no era cregut en loch hon fos conagut; perquè ell, parent-li per la sua guargamella no havia loch entre ells, com a deseperat se n'anà a Venecia, aon tota brotura es rebuda, e aquí pensà de trobar manera al seu malvat obrar, la qual no havia feta ne tenguda en nenguna altra part hon fos estat. E aquí, de consciencia remordint de les malvades obres per ell fetes en lo passat e ab sobirana humilitat, se mostrà a tothom esser tornat ver catholich, e, faent-se frare menor, se feu anomenar frare Albert d'Imola; e segons l'abit començà a fer per semblant una aspra vida e tenir molt estremament la penitencia e la abstinença de la vida e retgla, no menjant may carn, ne bevent vi quant no n'havia qui li plagués. E, no apersebent-sen nengú, de ladre e d'alcavot e de subiran mentidor e homayer que era, sobtosament fonch tornat un gran preycador, sens que gens per axò no havia los preichs *(f. CXXVII v.°)* vells abandonats quant amagadament los podia metre en obra. E per semblant tots temps al altar, quant selebrava, si molts lo miraven, continuament plorava la passió del Salvador, axí com aquell a qui costaven poch les lagremes quant les volia mostrar. E en breu de temps, ab los seus preichs e ab les sues lagremes, ell sabé en tal guissa los vanecians escar, que quasi de tots quants testaments s'i feyen era fael comissari e depositari e guardador dels diners e conffessor e aconsellador quasi de la major part dels homens e de lles dones. E, faent-ho axí, de lop que era fonch tornat pastor, e la sua fama de santedat era tornada major en aquella part que no fonch may de sent Francesch. E estant-se esdevench que una jentil dona apellada madona Lisseta, muller d'un gran mercader lo qual en Flandes ab les gualeres era anat, s'anà a confessar ab lo sant frare ab algunes altres dones. E estant agenollada als seus peus e havent dita part de sos affers, fou demanada si havia nengun enamorat, la qual ab fort e mala cara respòs: «Huda, mossenyer, e no haveu vós huylls al cap per veure la mia bellesa si es feta axí com d'aquestes altres? Massa n'auria jo dels enamorats si n volia; mas no es la mia bellesa tal que s dege lexar amar a tals homens com huy són en lo

món; ne es tal com d'aquelles que vos havets acostumades de veure, car jo son dichne d'esser bella en paradís». E, ulltra açò, dix tantes coses d'aquesta sua bellesa, que fonch hun gran fastig d'hoir-ho. E frar Albert conech encontinent que aquesta deya més açò per folia que no per bon seny, e parent-li dona fort vana e disposta per haver-ne son obtat, laugerament d'ella se enamorà; mas, pur per mostrar-se sant, aquella vegada la començà a rependre e a dir-li que açò era vanagloria e gran peccat, e escanpant moltes d'altres paraules per aquella raó la reprenia, perquè la dona li dix que ell era una bestia e que ell no conaxia que era una bellesa més que altra; perquè frar Albert, no volent-la pus torbar, aprés que ach feta la confessió, la lexà *(f. CXXVIII)* anar ab les altres. E aprés hac estat uns quants dies, pres un seu fael companyó, se n'anà a casa de madona Lisseta e, tirant-se a un depart en una sala ab ella, no podent esser vist de nengú, se agenollà davant ella e dix: «Madona, jo us prech per Deu que vós me perdoneu d'açò que jo digmenge propasat vos diguí a casa nostra en vostra confesió raonant-vos de la vostra bellesa, de que jo fuy la següent nit axí forment castigat que may despuys no m son poscut levar del lit fins huy». «Oy-me, mesquina, dix la dòna, e qui us n'à axí castigat?». A la qual dix fra Alberto: «Madona, jo estant la nit en horació, axí com me suy estar temps, jo viu sobtosament en la mia sella una gran resplandor, e abans que no m posquí esser girat, jo m viu damunt un jove molt bell ab un gros bastó en les mans, lo qual me pres per la capa e, lansant-me als seus peus, tantes me donà, que tot lo cors me rompé. Al qual jo aprés demané per què açò havia fet, e ell, asegurant-se, me dix: «Per ço com tu has huy presumit de rependre la celestial bellesa de madona Lisseta, la qual jo ham sobre totes les coses del món». E jo, lavors, demané ell qui era, lo qual me dix que era l'angel Gabriel, e jo lavors, agenolant-me, li diguí: «O senyor meu, placie-us que vós me perdoneu». Al qual, aprés de moltes pregaries, me dix: «Jo t perdó ab tal covinent que tu a ella vages demanar perdó, e si ella no t perdona, jo hic tornaré a donar-te tants que jo t faré dolent per tot lo temps de ta vida». E ço que més me dix jo no us o diré si primerament no m perdonau». La dona folla, qui naturalment creu tot quant li es dit, tota alegra crech laugerament tot quant li deya, e aprés li dix: «Frare Albert, e no us deya jo que les mies baleses eren celestials? cert bé meresquereu que us agueseu mort; mas si Deus m'agut, a mi es greu fins ací. E per ço que no us sia fet pus mal decí avant, jo us perdó en tal manera que vós me digau aprés ço que l'angel vos dix». La donchs frare Albert dix *(f. CXXVIII v.°)*: «Madona, pus me haveu perdonat, jo us ho diré volentera, mas recort-vos una cosa, que ço que jo us diré vos vos guardeu de no dir-ho a persona qui sia en lo món, si donchs vós no voleu guastar

vostres fets. Ara com sou la pus benaventurada dona qui sia en lo món. Aquest angel Gabriel m'à dit que jo us digués que ell vos ama tant que no es cosa en lo món que tant am, e que moltes vegades fora vengut de nits estar ab vós, sinó que à por que no us espaventets. Perquè us tramet a dir per mi que una nit vol venir solaçar-ce ab vós una stona, e per ço com ell es angel e no l porieu tocar, vol venir per vostre delit en forma d'ome, e per ço diu que vós li trametau a dir quant voleu que ell hic vengua e n forma de qui, e encontinent ell serà ab vós; de la qual cosa vós vos poreu tenir per benaventurada més que nenguna altra dona qui visque en lo món». Madona Lisseta, oint frare Albert e molt contenta de la amor del angel Gabriel, li dix que molt li pleya que l'angel Gabriel la amas, per ço com ella amava bé a ell. E no era may que en tot loch hon lo veya depint no li encenés una candela davant, e tota hora que ell volgués venir que ell fos lo ben vengut, e que ell la trobaria tota sola en la cambra, ab aquesta condició que ell no la degués lexar per la Verge Maria, car ella havia hoit dir que el li volia molt de bé e que bé u podia hom conexer, car en tot loch hon hom la veya li estava agenollat davant; e hultra açò que ell no estigués de venir en qual forma s volgués, pus no li fes por. A la qual dix frare Albert: «Madona, vós parlau saviament e jo hordonaré ab ell tot ço que vós me direu ab que vós me permetau fer una gracia qui a vós no costarà res, e es aquesta que vós vullau que ell venga aquest meu cors, e veus en que m fareu gracia que ell m'à promès traure l'ànima del cors e metre-la en paradís, e tant com ell estarà ab vós tant estarà l'ànima mia en paradís». Dix lavors la dona: «Bé m plau: jo vull que en loch de les bastonades les quals vós haveu rebudes per mi, que vós ajau aquesta consolació». *(f. CXXVIIII)* Lavors dix frare Albert: «Ara fareu que aquesta nit que ell tropia la porta de la vostra casa en manera que ell pusque entrar, per ço que vinent ell en cors humà no poria entrar sinó per la porta». E la dona, molt contenta, dix que ho faria. E frare Albert, sentint que havia acabats sos affers, se n'anà e ella romas faent axí gran gloria que no l tochava la camisa al cul, parent-li que mil anys estava a venir l'angel Gabriel. Frare Albert, pensant que cavaller e no angel li covania a esser la nit, ab confits e ab altres bones coses pensà de confortar-se per ço que laugerament no fos descavalcat. E, aguda la licencia, ab un seu companyó, com fou nit, se n'entrà en casa de una sua amiga, de la qual altres voltes havia pres lo cos com anava a corer la jumenca; e de qui quant temps li parech, e transfigurat se n'anà a casa de la dona, e en aquella entrà ab les sues frasques que aportades havia, transfigurant-se com a angel, e pujant-sen dessús, entrà en la cambra de la dona. La qual, com lo viu axí vestit com a angel, agenollà, e ell com a Angell la benehí, e, levant-la en peus, li feu senyal que se n'anas al lit.

La qual cosa ella voluntaria a obeir sos manaments feu presta, e l'angel aprés ab la sua devoció se colgà. Era frare Albert home fort e bel de sa persona e home rebust, e staven-li fort bé les ales sobre la persona; e trobant madona Lisseta frescha e bella, altres jochs li feu que lo marit no li havia fets, e moltes voltes sens ales li covench a volar aquella nit, de que ella fort se tench per contenta; e hultra açò moltes coses li dix de la gloria celestial. E puys, vinent lo dia, donà horda a tornar-sen, e ab sos arnesos sen hisqué, tornant-sen a son companyó, lo qual per ço que no hagués por de dormir sol, havia feta dormir ab ell la bona dona de la casa, faent-li amigable companyia. E madona Lisseta, l'endemà, aprés que fonch dinada, contentissima del an*(f. CXXVIIII v.º)*gel Gabriel, se n'anà a frare Alberto per recitar-li ço que de ell havia hoit de la gloria e de la vida eternal, e com era feta e en quina manera applicant en açò maravelloses coses. A la qual frare Alberto dix: «Madona, jo no m sé a vós com vos à anat ab ell: de mi us dich que anit, aprés que jo li aguí feta la embaxada, ell sen porta la mia ànima entre tantes flors e tantes roses, que may no sen veren deçà tantes, e stiguí en hu dels pus delitables lochs que ves may, e stiguí-y fins vuy matí a matines; ço qui del meu cors se esdevench jo no m sé ne us ho dich». Dix la dòna: «Lo vostre cors estech tota la nit al meu braç ab l'angel sen Gabriell; e, si vós no men crets, guardats vos sota la mamella esquerra, he trobar-hi-eu hun gran suclet que jo doné al angel, en tal manera que y parrà d'aquests grans dies». Dix lavors frare Albert: «Per ma fe jo faré vuy cosa que no fiu gran temps ha, ço es, que m despullaré l'abit per veure si es ver ço que vós dieu». E, aprés de moltes paraules, la dona s'entornà a casa, a la qual frare Albert anà moltes voltes sens rebre nengun empediment. En tant que s'esdevench que un jorn, estant madona Lisseta ab una sua comare e ensemps departint de bellesa e qüestionejant per metre la sua al davant de tota altra, axí com aquella que poc cervell havia, dix: «Ay comare, que si vós sabieu a qui plau la meva bellesa, en veritat vos callarieu». E la comare, axí com aquella que bé la conaxia, dix: «Comare, vós porieu dir veritat, mas tota via si yo no sabia qui es aquex no men trestornaria axí laugerament». Lavors la dona, qui poch seny havia, dix: «Comare, jo no vull anomenar, mas la mia entenció es que es l'angel Gabriel, lo qual me ame més que a sí matex, axí com a la pus bela dona qui sia en món, segons que ell me diu e jo meresch». La comare hac lavòs voluntat de riure, mas pur sen re*(f. CXXX)*tench per fer-la parlar pus avant que dit no avia. E dix: «En fe de Deu, comare, si l'angel es vostra intenció que sia, dich-vos que vós vos podeu tenir per la pus benaventurada dona del món, mas jo no creya que los angels deguesen fer tals coses». Dix lavors la dona: «Comare, vós vos er[r]au, que per la fe de Deu ell ho fa

millor que mon marit, e ha m dit que si fa encara lla sus; mas per ço com jo li parech pus bella que nenguna qui sia en lo cell, s'es enamorat de mi e ve-sen estar ab mi ben sovent». La comare, partida de madona Lisseta, li parech mil anys en esser en loch on ella se posqués de açò riure. E raonant-se una festa ab una gran bargada de dones, e ellas hordonadament recomtà la novella. E aquelles dones, dient-ho als marits e a d'altres dones, e aquelles a altres, pervench a tant que en menys de dos dies ne fonch plena tota Venecia. E entre ls altres aquells a qui aquestes coses pervengueren foren los cunyats de la dona, los quals, sensa res a dir, se meteren en cor de trobar qui era aquest angel e de veure ell si sabria volar; e moltes nits estagueren en aguayt. E avench-se que de aquests fets vengueren algunes noves a les horelles de frare Albert, lo qual, per rependre-la, hi volch anar una nit, e apenes se fonch despullat, los cunyats d'ella, qui l'avien vist venir, foren al portal de la cambra; la qual cosa sentint frare Albert e avisant-se de açò que era, se levà, e, no veent altre remey, obrí una finestra la qual responia sobre la major canal de Vanecia, per la qual encontinent se lançà en l'aygua. E per lo fons qui era gran, prestament nadant, se n'isqué sens que nengun mal no s feu, e muntat en altra part del canal en una casa que trobà huberta, se n'entrà, pregant hun bon home qui dins era que per amor de Deu li campas la vida, dient-li perquè aquella hora era era aquí. E lo bon home, mogut de pietat, avent anar per fer sos affers, lo mès en lo seu lit, dient-li que aquí estigués fins que ell tornas, e tanchant-li desús, anà per fer sos fets. E los cunyats de la dòna, entrant per la cambra, trobaren que l'angel Gabriel hac lexades les ales, e que sens elles havia volat; perquè casi escarnits del angel *(f. CXXX v.°)* qui escapat los era, digueren de grans vilanies a la dona, e a la darreria, lexant-la desconsolada, s'entornaren ab los arnesos del angel. E en aquest endemitg, vengut lo jorn clar, stant lo bon hom en certa part de la ciutat per fer sos fets, hoi dir com l'angel Gabriel era anat a jaure ab madona Lisseta e que ls cunyats lo y havien trobat, e per por s'era lansat en lo canal, no sabent que li havia esdevengut; perquè prestament se avisà que aquell qui en casa sua era devia esser. E anant-sen a casa aprés moltes noves, li dix que si ell no volia que ell ho digués als cunyats de la dona, que ell li fes venir sinquanta ducats, a la qual cosa frare Alberto prestament donà compliment. E aprés de açò, desijant frare Alberto de exir de aquí, li dix lo bon hom que en nenguna manera no podia exir sinó en una, e es aquesta: «Nosaltres fem vuy una festa en la qual se mena una bestia vestida com a onso e à n-i en guisa de homens salvatges, e qui d'una guisa, qui d'altra, e en la plasa de sant March se fa una caça, la qual, aprés que es ben fornida e finida, cascú sen va hon li plau ab aquell qui y ha menat. E si vós voleu, ans que res fasam, que vós siau

hu de aquells, e que jo en alguna de aquestes maneres vos hic traga, jo us poré menar la hon vós volreu. En altra manera no m sé com exir hic puscau que no sia conagut, car los cunyats de la dona pensen que vós sou a sens entorn en algun loch, e per tot an meses guardes per haver-vos». E posat que fos dura cosa a frare Albert l'anar en tal manera, per la por que havia dels parents de la dona, s'i acordà; e dix en aquell on lo volia menar, e aquell, que ja l'avia tot untat de mel e damunt ensalzat de plomes, matent-li una cadena al coll e una capsana d'ayllases al cap, e donant-li en la una mà hun bastó, e en l'altra dos grans cans que havia menats de la carneceria, tramès per hun corador qui anà cridant que tot hom qui volgués veure l'angel Ga*(f. CXXXI)*briel que anas a la plasa de sant March; e fou lo coredor home venecià. E aquests abduy lo menaren deffora, e metent-los davant e tenint-lo detras per la cadena, no sens gran remor de molts que deyen «qui es aquell?», lo menaren a la plasa, on entre aquells qui venguts hi eren detras e aquels qui havien hoit lo corredor qui hi eren venguts, eren gent sens fi. E aprés que allà foren pervenguts, en una colona fou ligat l'om salvatge, faent semblant de voler esperar la cassa, al qual les mosques e vespes donaren tant gran treball, que per ço com era huntat de mell era untat de molt gran enutx; mas pus que aquest viu la plaça ben plena, faent semblant de voler desencadenar lo seu hom salvatge, li leva la garlanda d'ayllases, dient: «Senyós: pus que lo porch no ve a la cassa, per ço que vosaltres vegau l'angel Gabriel, lo qual es devallat del cell en la terra per aconsolar les dones venecianes, jo l vos mostraré». E com la garlanda li fonch fòra del cap, la qual era molt gran, axí tost fonch frare Albert de tothom conagut, contra lo qual se levaren los crits de tots, dient-li les pus vituperoses paraules e les majors vilanies del món. E ultra açò li gitaren per la cara qui una legesa, qui altra, e axí per hun gran espay lo tengueren, fins que a la nona anà als frares del monastir, dels quals encontinent hi vengueren .vj. d'ells, qui lansant-li una capa damunt e desencadenat, no sens gran remor darrera, fins a casa lur lo sen menaren, on, encarcerat, aprés de miserable vida creu hom que ell moris. E axí aquest, tengut per bo e hobrant mal, no content, se feu l'angel Gabriel, e aprés en hom salvatge convertit a la fi, axí com havia merescut, sens peñitencia donada, plorà los peccats comesos, e axí placia Deu puscha venir a tots los altros.

NOVELLA TERÇA

TRES JOVENS AMAVEN TRES GERMANES, AB LES QUALS SE N'ANAREN EN CRET: E LA UNA MATÁ LO MARIT (DE) L'ALTRE MATÁ SA MULLER E SE N'ANA AB L'ALTRA, E LOS DOS ALTROS FOGIREN.

(Fol. CXXXI v.°) Filostrato, oida la fi de la novella de Pampinea, una stona estech entre sí matex; puys, girant-se envert ella: «Un poch es estada bona e qui m'à plagut en la fi de la vostra novella; mas massa més n'i hac abans per a riure, la qual cosa aguera volgut que estada no y fos». E puys, girant-se a Laureta, dix: «Madona, seguiu aprés ab una millor, si esser pot». E Laureta, rient, dix: «Senyor, massa sou cruell contra los amants, com axí malvada fi desijau d'ells; perquè jo, per obeir a vós, vos en comtaré una de tres los quals egualment foren mal contents de lur amor». E, dit açò, començà: Savies dones, segons vosaltres apertament podeu conexer, tot vici pot tornar en molt gran enuig de aquell qui l husa, e moltes vegades d'altri; e entre ls altres ço que en major perill nos aporta me par que sia la hira, la qual no es nenguna altra cosa sinó hun moviment sobtós e inconsiderat, lo qual de tota rahó ha gitats los huyls de la pensa, havent-los de tenebres enfosquits, encenent la nostra ànima en ferventissima furor. E com açò avengue soven en los homens, e més en uns que altres, e no res menys ja en major dan sentim nosaltres en aquell enceniment e cremament ab flama pus clara e ab menys reteniment la sostenim. E d'açò no es maravella, per ço com si reguardar volrem veurem que l foch de sa natura se pren pus tost en les laugeres e seques coses que en les (que en les) dures e pus fexugues. E donchs nosaltres, qui som molt pus movibles e pus delicades que ells no són, no hajen a mal los homens la hon se veu naturalment que açò es enganable. E aprés veem com la ira e la furor es a la nostra benichna mansuetut de gran enuig e perill, per ço que d'aquella ab pus fort pensament nos guardem, la amor de tres jovens ab altres tantes dones *(f. CXXXII)* axí com damunt es dit,

per la hira de una d'ellas, de faels que eren, esdevengueren molt infaels, la qual cosa vos entén ab la mia novella a mostrar.

En la ciutat de Massella, la qual segons cascuns de vosaltres es en Proença, aprés de la marina, e es estada poblada de molts e notables mercaders, més que vuy no es. E entre ls altres n'i havia hu appellat Arnaldo Sivada, home de clara fe e leyal mercader, e de possessions e de diners era molt rich sens estima, lo qual d'una sua dona havia molts infans, e entre ls altres ne havia tres filles majors de dies que tots los altres. Les dues de les quals eren beçones, de edat de xv anys, e la terça de xiiii; lo nom de les quals era la una Nineta e l'altra Magdalena e la terça Bartella. De la Nineta era enamorat hun jove jentil home de persona e posat que fos pobre, la amava tant quant se podia fer ne dir, e la Nineta de ell per semblant. E si havien sabut tant cautelosament e tan savia que entr'els havia agut tot compliment d'amor, sens que no era persona en lo món qui de açò se apercebés com ja bona peça havien gaudit. E, segons es costuma, se esdevench que dos jovens companyons, dels quals la hu era anomenat Falco e l'altro Vaqueto, aprés mort de lur pare romangueren richs, e la hu dels quals de na Magdalena e l'altre de na Bartella se enamoraren. De la qual cosa avisat per na Nineta, se apercebé Restamone, amant de la dita Nineta, e encontinent pensà que de aquells prengués amistat, e adés ab la hu, adés ab l'altre, moltes vegades abdós los acompanyave a veure les lurs dones, e ell la sua, e quant los parech domestic e asau amich de aquests, un jorn en casa lur los cridà e lls dix: «Cars frares: la nostra husança vos pot aver fets certs quanta es la amor que jo us aport e ço que jo per vosaltres hobre. E per ço com jo us am molt, vos entén a dir ço qui m'es vengut en l'enteniment de dir, e vosaltres aprés a mi ensemps ne penreu aquell partit *(f.* CXXXII *v.º)* que us parrà millor de pendre. Vosaltres, si les vostres paraules ne los vostres actes no menten, segons de dia e de nit jo he poscut compendre, de les dues donzelles filles de Arnau Sivada e elles de vosaltres ensemps, cremau de cordial amor, e jo per semblant de la terça lur germana, en la qual amor lla hon vosaltres vullau me diu lo cor de trobar asau dolç e plasent remey, lo qual es aquest. Vosaltres sou richs e jovens, ço que jo no son, e si vosaltres vos voleu ajustar ensemps en una e que jo sia lo terç poseidor ab vosaltres ensemps en ço del vostre, jo faré en guisa que les tres germanes, ab gran part d'açò del pare, ab nosaltres allà hon nosaltres volrem anar sen hiran; e aquí cascun ab la sua en guisa de tres frares porem viure los pus contents homens del món. Per que en vosaltres està de pendre lo partit e volervos de açò aconsellar o lexarlo». E los dos jovens, qui ultra mesura cremaven, hoint que les lurs aymies haurien si açò seguir volien, li offeriren liberalment aparellats de

fer ço que Restamone volgués. E aguda Restamone resposta d'ells, aprés pochs dies se trobà ab la Nineta, a la qual sens gran trebal anar podie; e aprés que ab ella ach estat, aprés de moltes paraules offerí de ffer la empresa que offerta havie. E tant com tochava de sa part e per les germanes, offarí de ffer tot ço e quant per ells fos hordenat. E Restamone, subiranament alegre, sen coré als dos germans, als quals molt continuament los solicitaven, e de ço que raonat avien dient-los de part de lurs dones que de l'obra de lur anada eren prestes seguir lur ordinació. E encontinent, venudes algunes possesions les quals havien sots titol de anar mercadejar, e fets diners de moltes altres coses, compraren una sagetia, e aquella secretament armada, esperaren lo terme donat per ells. E estant axi, la Nineta, qui lo desig dels jovens sabia, assau ab dolces paraules tant com podia les jermanes induhia, e en lo desig de aquest fet les encenia, tant que ellas no entenien tant a viure que en açò pervenguesen vives. E venguda la nit que ells se devien recullir e la jornada assichnada per ells, les tres jermanes obririen hun gran caxó e d'aquell una gran cantitat de moneda e de joyes trasqueren, e, ab aquellas, de casa sacretament se is*(f. CXXXIII)*queren, segons l'orde donat entre elles e los lurs tres aymans, qui aquells esperaven, trobaren; ab los quals, sensa negun affany, muntaren en la sagetia, e donat de rems, sen anaren; e sens que en nagun loch no s'aturaren, la seguent nit aribaren en la ciutat de Jenova, hon los aymants primerament ab lurs aymies prengueren aquell pler e consolació que tant havien desitjat. E aprés que agueren reffrescat de aquelles coses oportunes a lur necessitat, per anarsen adés en hun loch, adés en un altre, ans que l vuytèn jorn fos vengut sens negun empediment, pervengueren en Cret, on grans e belles possesions compraren, a les quals molts vains de Candia feren de belles abitacions e molt delitables; e aquí ab molta companya e ab cans e ab aucels e ab cavals, faents de grans convits e festes, ab gran joya ab les lurs dones, los pus contents homens del món foren, e en guisa de barons començaren a viure. E en tal manera estigueren fins que s'esdevench que, segons nosaltres veem cascun jorn, que quant més les coses plaen a hom e hom n'à de soberch cant tornen a hom en major enuitg. E per ço Restamone, lo qual avia molt amada la Nineta, podent-la ell haver sens nenguna suspita a son pler, li començà a mancar la amor e enujarla. En tant que estant el en una festa subiranament li plagué una joveneta de la terra, bella e molt gentil dona, e aquella perseguia studiosament, e per amor d'ella començà a ffer merevelloses cortasies, e tant feu que la Nineta, apersebent-se de la amor de Restamone, entrà en tanta jelosia que ell no podia anar hun pas que ella no u sabés, e aprés ab paraules e ab crits a ell e a sí matexa tribulava. Tant que axí com la habundancia de la cosa desijada fa fastig, axí les coses desijades e negades

muntipliquen l'apetit, e axí los crits de la Nineta encenien les flames de la nova amor Restamone. E com se vulla que fos o que Restamone agués compliment de la amor de la dona, e que alguna mala persona lo y reportas, ella ho ach per ferm. En tant que ella caygué en tanta tristicia e ira, e, per consaguent, en tanta furor transcorrech que, revol*(f. CXXXIII v.°)*tada, la amor la qual aportava a Restamone axí en gran oy e fastig li tornà per la onta li paria haver rebuda, la qual entenia a venjar. Que encontinent, aguda una vella gran mestressa de compondre verins, la induí de fer una aygua mortal, la qual ella, sens aconsellarsen ab nengú, aquella una nit donà a beure a Restamone, lo qual d'ella no s guardava; la potencia de la qual l'ach mort abans del matí. La qual mort, sentint Vaqueto e Falco e les lurs dones, sens que no sabien per què fos mort, ensemps ab la Nineta amarguosament lo plangueren e honorablement en aquell feren deguda sopoltura. E aprés poch temps s'esdevench que per algunes malvades obres la dita vella, qui a la Nineta havia composta e donada l'aygua enverinada, fonch presa, la qual per molts altres mals per ella comesos fou turmentada, e aquell e molts d'altres denuncià e ls mostrà ço que avengut era; per aquella rahó de que lo duch de Cret, sens dir-ne alguna cosa, calladament una nit fonch en casa de Falco e sens remor ne contradicció nenguna sen menà la Nineta. La qual, sens nangun turment, tantost que saber volgueren la mort de Restamone, los o compta, sens que en nenguna manera no ls sabé negar res qui per els los fos demanat. E Ffalco e Vaqueto, sentint els e les lus dones per què Nineta era stada presa, fortment los desplagué e ab tot estudi entengueren en campar la dita Nineta del foch, en lo qual entenien que seria justiada, axí com aquella qui be l'havia merescut; mas tot quant en açò feyen los paria no res per ço com lo duch entení pur ferm en fer-ne aquella justia que s pertanyia. E Magdalena, la qual jove e bella era, de la qual lo duch era molt enamorat, ab gran engoxa e tristor estava de tal inconvenient, e pensant si per ella fer a voluntat del Duch ell la li donaria, cautelosament, on millor poch, per un seu femeliar lo y envià a dir, retenint-se enperò dues coses a ffer: la una e principal que la sua jermana salva e quitia havia a donar; l'altra que aquesta cosa fos sacreta. Lo duch, hoida l'ambaxada, plaent-li longament, pensà en sí matex si u faria, e a la fi, destret per aquell dolç pensament, dix esser content. E concordant-se entre ells de *(f. CXXXIIII)* consentiment de la dona, retench una nit Falco e Vaqueto en la presó, mostrant que de els volia pendre clara informació, e ab la dona. Aprés secretament ab Magdalena anà dormir. E abans de açò lo Duch feu semblant de haver mesa Nineta en hun sach e aquella haver negada aquella nit, e aprés ab sí la amenà a sa jermana, la qual pregà que aquella nit, axí com era estada la primera de lurs amors, no fos la darrera, e ultra açò dix a Magdalena que ell la pregava

32

que la Nineta trametés deffora, per ço que a ell no fos blasme ne li conegués de cap contra ella encruelir. E en la nit seguent oiren Ffalco e Vaqueto la nova que la Nineta era estada negada, e ffermament creent-ho, foren soltats, e sen anaren a lurs cases per aconsolar les lurs dones de la mort de la jermana. E Magdalena, continuament estudiosa, feya tenir esment a la jermana que no fos vista, mas tant no feu que Falco sobtosament se apercebé que ella era viva e que la tenien amagada, e sobtosament se sospità, avent ja sentiment que lo duch havia amada e amava Magdalena; e demanant com açò s'era poscut fer que Nineta fos aquí, Magdalena, qui savia era, encontinent hordí una nova manera a voler dar antendre que en altra manera era estat; mas Ffalco, qui maliciós era, no n crech res, ans continuament la destrench per saber la veritat, la qual, aprés de moltes paraules, li atorgà. E Ffalco, vençut de dolor e muntat en gran furor, tirà una espasa, la qual veent Magdalena, piadosament li clamà mercè, e ell, sens escoltar-la ne haver d'ella nenguna pietat, la ausís. E aprés, tement la ira e la justicia del Duch, lexada ella morta en la cambra on la Nineta estava amagada, se n'anà. E, mostrant cara alegra, dix: «Sus tost anem allà on es determenat per les tues germanes, per ço que pus no vengues en mans del duch». La qual cosa la Nineta, com a poruga, crech, e desijant de partir-sen ab Ffalco, sens altre comiat pendre de les jermanes, prestament se mès en camí, e ab aquells pochs diners que havia se n'anaren a mar, on encontinent muntaren en una barcha e se n'anaren, e d'aquells may pus hom no sabé res on aribaren. E lo *(f. CXXXIIII v.°)* següent dia, trobada Magdalena morta, sen anaren alguns al duch, qui per envega e hoy que aportaven a Vaquet lo acusaren dient que Vaquet en açò havia sentit; per la qual cosa lo Duch, qui affactuosament amava Magdalena, corech a casa de Vaquet, qui d'acò res no sentia, e ell e la sua dona pres e costret per conffesar si en açò sabia ne sentia res, ne si en la mort de Magdalena ab Ffalco eren colpables. De la qual confessió els tement-se de la mort, se guardaren, e ab gran enginy ab aquells qui ls guardaven feren trachte e ls coromperen, donant-los una certa cantitat de diners los quals ells en lurs cases tenien amagats e guardats per los carsos oportuns. Ab les guardes ensemps, sens haver espay de poder-sen aportar alguna cosa del lur, se n'anaren, ab una barqua muntaren de nits e fugiren en Rodes, on visqueren ab pobretat e ab miseria poch temps. E veus en quin partit vench ne quina fi feu la folla amor de Restamone e de Nineta.

NOVELLA QUARTA

GERBINO, NÉT DEL BON REY GUILLEM DE CECILIA, CONBATÉ UNA NAU DEL REY DE TUNIÇ PER PENDRE UNA SUA FILLA, LA QUAL FOU MORTA PER LOS SEUS MATEYS, E LO REY GUILLEM FEU LEVAR LA TESTA A GERBINO SON NÉT.

Finida Laureta la sua novella, ja callava, com la lur (com la lur) bargada, qui en una manera, qui en altra, de la desaventura dels aymants se dolien; qui la ira de Nineta blasmaven, e qui d'una cosa, qui d'un altra deyen, con lo Rey, alsant lo cap e lexat son profundo pensament, signà a Lissa que digués, la qual aprés, asau humilment, començà: «Plasens dones: molts són aquels qui creuen que amor se encena ab los huyls, trametent les sues sagetes en aquells a qui volen, estimant que algú per hoida dir no s pot enamorar; los quals manifestament mostren esser enganats, segons apar en una novella, la qual no solament estima açò que sensa veure-s jamay agen hobrat, ans cascuns conduí a miseriable mort, segons mostre manifestament.»

(Fol. cxxxv) Lo Rey Guillem, segon Rey de Sicilia, en los dies de sa vida hac dos infants, la hu dels quals fonch apellat Roger e l'altra, filla, apellada Cosfaça. Lo qual Roger, en sos darrés dies, lexà hun fill anomenat Gerbino; lo qual per son avi fonch diligentment nodrit, e per disposició de sa persona isqué molt bel e molt famós de proesa, e per intelligencia molt savi e molt avist. En tant que no solament se escampà la sua fama en lo Regne de Sicilia, en lo qual no estech enclosa, ans en moltes parts del món manifestada; en tant que en Barberia, qui en aquell temps era trautaria al Regne de Sicilia, fon poblica fama. Entre les altres horelles de qui pervench la magnifica fama e virtut e la cortesia de Gerbino fou en una filla del Rey de Tuniç, la qual, cascú qui vista l'avia, raonava esser una de les pus belles creatures qui may en natura humana fos (fos) estada

formada, e la mils acostumada e ab lo pus noble enginy qui may fos, la qual volentera de valerosos homens oía raonar les coses virtuoses obrades per Gerbino; e hoint-les raonar e recomtar altre les retenia en sí, e tant li pleyen que ab los huyls de sa pensa esmaginà com ne en quina manera devia esser fet de cors ni de cara; e, axí pensant, sobtosament de ell s'enamorà tant fort que pus volentera raonava d'el que de nenguna altra persona qui visqués, e si n'oía raonar volentera n'escoltava raonament. E per semblant manera en Sicilia era pervenguda la gran fama de la bellesa e de la valor d'aquesta, on ab gran dalit e no en va a les orelles de Gerbino era entrat, en tant que no menys que ella d'ell era inflamada ell d'ella vivia inflamat. En tant que sercà honesta hoccasió que del avi posqués impetrar licencia de anar a Tuniç, desijant ultra mesura veure aquella, e a cascun amich e femiliar seu qui allà anava donava carech que de tot llur poder fesen que sentisen noves d'ella, e si ab ella podien per qualque via parlar que noves li aportasen d'ell, offerint-los d'ell gracia e mercè. E de aquestes coses donà carech a tans fins que un jove mercader per reverencia sua pres carrech de anar parlar ab ella en certa manera e forma, ço es, que ell havent gran cantitat de joyes de dona de aquelles que a ell mils senblava que li deguesen plaure, se n'anà, e, cercant manera de voler *(f. CXXXV v.°)* mostrar a ella les dites joyes, segons los mercaders acostumen de fer, e encercada manera com li posquera parlar, al pus prest que poch li dix com Gerbino se recomanava en sa gracia e mercè, offerint-li a ella aquelles joyas qui aquí eren totes a son comandament e servey, supplicant-la que l'hagués per seu com no havia cosa en lo món que ell tant desijas com veure e parlar ab ella. La qual, hoides les paraules, ab cara fort alegra l'embaxador e l'embaxada rebé, responent-li com ella per semblant amor cremava per ell, e en testimoni de açò li tramès una de les pus cares joyes que ella havia. La qual Gerbino, ab tanta alegria com fer ne dir se pusque, rebé, e per aquell matex fiablament li escriví e li tremès molts presents e joyes e certs trachtes entre ells havia per los quals ells se devien veure si la lur adversa fortuna ho agués consentit. E anant les coses en aquesta guisa, e hun poch ab major dilacions que mester no fóra, trametent la dona de una part, Gerbino de altra, s'esdevench que lo Rey de Tuniç la maridà ab lo Rey de Granada; de que ella ultra mesura se dolia, com pensava que no solament per longa distancia se lunyava del seu amant, ans del tot li era tolta e lunyada; e si avinentesa ne ab qui hagués agut volentera fóra fogida per venir a Gerbino. E sabuda la nova, Gerbino per senblant sentit, lo maridatge, sense mesura vivia molt dolent, e en sí matex pensava si poria haver manera de levar-la per força, pus per mar se n'anava a maridar. Mas lo Rey de Tuniç, qui alguna cosa havia sentida de l'amor de la filla e de Gerbino e de la provisió que ell feya, per semblant del seu voler e del seu

poder duptava que vinent lo temps que tremetre lan devia no li fos feta alguna novitat. E, tement-se de açò, tramès embaxada al Rey Guillem, notifficant-li com ell entenia a trametre sa filla per muller al Rey de Granada, e que li plagués que per ell e per Gerbino ne per altri per ells no fos empatxada, ans fos per ells assegurada e guiada. Lo Rey Guillem, qui en estrema vellesa era posat e del enamorament de Gerbino res no sabia, no pensà consultar-lo de tals affers. E de continent tal seguretat li atorgà com demanada havie; e en senyal de major fermetat li tramès hun guant. E aprés que l Rey de Tuniç hac haguda la dita saguretat, feu una gran e molt bella nau, e formida de ço que en tal mester es necessaria per tremetre la filla en Granada; *(f.* CXXXVI*)* e altre no esperava sinó bon temps. La qual cosa sabuda la filla, amagadament tramès hun seu servidor christià en Palerm, manant-li que Garbino, de part sua, li saludas manifestant-li com ella dins pochs dies devia anar en Granada; perquè li plagués que si tant la amava com moltes voltes li avia fet maniffestar, que prestament dagués provair en obtanir ço que tant havia desijat. Lo qual prestament feu la embaxada e sen torna en Tuniç. Gerbino, veent e sabent que l Rey Guillem son avi havia feta la seguretat al Rey de Tuniç, no sabia que s fes; mas amor, qui del pus leal fa traydor, oides les paraules que la dona li avia enviades a dir, prestament lo forçà, e dissimuladament e amagada se n'anà a Mecina, on encontinent feu armar dues galeres groses, e, aquelles ben fornides de notable gent, ab ellas en la ylla de Sardenya se n'anà, avisant-se que la dita nau aquens devia passar. E aprés poch temps, segons lo seu avís, viu venir la nau un jorn alba de matí en lo loch on els la speraven. La qual vaent-la Gerbino dix a sos companyons: «Senyors: gran es la confiança que jo he e he tots temps aguda en vosaltres e en les grans forces e virtuts; e per ço vos é ací amenats en ma companyia, esperant haver de vosaltres aquel servey que un senyor spera haver de sos servidors e vosaltres havets acostumat de ffer. E per ço com crech que cascú de vosaltres es o es stat enamorat, vos notiffich com ço que jo fas fas per dreta amor. E donchs pensau que si vosaltres veyets que per un tal cars com es aquest en que vosaltres vets posat ara a mi ací speraveu haver la dona que més amau en lo món, com cascuns de vosaltres seriets alegres e ab quanta ansia entendriets en donar recapte en haver-la; car jo no crech que nengun home mortal pusque haver en sí nenguna virtut ne amor ne bé si enamorat no es o no es estat. E donchs laugera cosa es a vosaltres compendra lo meu desig. Jo am, e amor me induex en dar-vos la present fadiga a vosaltres e a mi, e açò pertant com ço que jo am es dins la present nau que vosaltres vets, la qual, ultra la cosa que jo am, es plena de innumerable riquesa, la qual posseirem ab poch affany si vosaltres voleu combatre valerosament; de la qual victoria e presa jo no vull que a ma part

ne venga sinó una dona per amor de la qual la mia *(f. CXXXVI v.°)* ànima se mou, e totes les altres coses sien vostres e liberalment les vos atorch. Anem, donchs, e combatrem bé e virtuosament, fins que en la nau siam pugats: puys Deus es favorable a la nostra empresa, ara com sense vent està en calma». No eren a Gerbino tantes paraules necessaries, car los mecinesos qui ab ell eren eren desijosos de la rapina, e ab gran desitg esperaven de fer ço que Gerbino los confortava ab paraules. Per les quals a ffi de son raonament feren tots ensemps molt gran remor e en senyal de vichtoria sonaren poderosament les trompetes; e, preses les armes, donaren de rems fins que a la nau pervengueren. On, com aquels qui sobre la nau eren, com de luyn veren les galeres e no podent-los escapar per no haver vent, proveiren a la deffesa. E junts les galeres a la nau, Gerbino feu comendar que lo patró de la nau li trametesen en galera, e si açò no feyen que de la bataylla s'aparellasen. E los sarains, certeficats qui eren ne que demanaven, digueren que ells feyen contra la fe qui a ells era atorgada per lo Rey Guillem, e en senyal de açò los mostraren lo guant del dit Rey; la qual cosa ells negaren, dient-los que entre ells no havia algun falconer qui afreturas de guant; e ls digueren que no sabien res, affermant-los que si no s volien retre per grat que per batalla los covandrie retre, e ells del tot acordaren e els digueren que la nau ne res del lur no ls retrien sinó per batalla. E Gerbino, en açò veent la dona sobre la popa de la nau, la qual estimà de bellesa molt més que ell no cuydava en son enteniment e per l'offegat desitg que en son cor avia concebut, dix que si de present no volien al menys donar la nau, que al menys la dona li donasen, e sinó que de continent se aparellasen de la batalla. La qual per ells de continent fou donada, e sens pus esperar començaren a jugar les balestes e les sagetes e pedres en gran nombre, e los uns envert los altres cruelment començaren la batalla, e en gran dan dels huns e dels altres; e a la derreria, veent Gerbino que poch proffit feya lo combat, atenent que aquells se deffenien meravellosament, pres hun leny lo qual havien amenat de Serdenya, e en aquell mès foch, lo acostaren a la nau, la qual cosa veent los Sarains e conexent que per necesitat destrets los covania de retre ho de morir, acordaren-se de ffer venir la ffilla del Rey sobre cuberta, la qual per dol sobiranament era destreta *(f. CXXXVII)* e aquella pujaren sobre lo castel de proa de la nau, e feren cridar Gerbino, e present los seus huylls, cridant ella mercè e ajuda, e axí agrament fou lansada en mar, dient: «Nosaltres te donam sò que tu més ames, segons la tua fe merex». E Gerbino, veent la dona anar en mar e aquella morir, veent la crueltat e mogut de gran dolor, com a un leó enrabiat, no curant de sagetes ne de pedres, a la nau se acostà; e en aquella, ab virtut de ses armes e malgrat de sos enemichs, muntà, e tallant ara aquest, ara aquell,

miserablement los aucís e mès foch a la nau ab lo dit leny; e al pus prest que poc ne feu traure de la roba allò que mils posqué per pagament dels marinés, e aprés se n'hisqueren ab poqua vichtoria de sos enemichs e ab menys alegria, e faent sercar lo cors de la sua dona, aprés l'ach tret de la mar, ab moltes lagremes playent e suspirant, lo sen porta la via de Trapena, on en una hilleta onestament lo feu sobollir, e aprés sen tornà a casa pus dolorós que home qui may fos de tal ventura. E aprés, sabuda la nova, lo Rey de Tuniç, pus dolorós que de nenguna cosa que may poscuda agués saber, tramès embaxadors al Rey Guillem, dolent-se a ell de la fe que trencada li avia, comtant-lo mot a mot tot ço que Gerbino contra ells los havia fet. De que ell, fortment torbat e no podent negar la justicia que li demanaven, feu pendre Gerbino, e de son consell propri, no demanant-hi nengú dels seus barons, lo condampnà a mort, on, aprés que foren venguts, contrastaren en la dita justicia e d'alò en nenguna manera no posqueren obtenir gracia nenguna del dit Rey, ans en presencia sua li feu tallar la testa, dient que ell amava més romanir sens nét que esser tengut per Rey sens fe. E veus com en pochs dies, miserablament, sens haver algun fruyt de lurs amós, moriren los dos aymans.

NOVELLA CINQUENA

LOS FRARES DE ISABEL AUCIREN LO SEU AMANT: LO QUAL DESPUYS LI APARCH EN SOBNI, MOSTRANT-LI HON L'AVIEN SOTERAT. E ELLA, DESOTERANT-LO, MÈS LO CAB DINS UN TEST D'ALFABEGUA QUI APRÉS LI FOU FURTAT; PERQUÈ MORÍ.

(Fol. CXXXVII v.°) Finida la novella de Lissa, la qual per lo Rey fou molt loada, feu comendar a Filomena que raonas, la qual, tota plena de compassió del miserable Gerbino e de la sua dona, aprés de un piadós suspir començà: «La mia novella, gracioseș dones, no serà de gent de axí alta condició com foren aquests dels quals Lissa à recomtats, mas per ventura no serà menys piadosa; e al recordar-me de aquella m'à tirada Macina de que poch abans havien parlat per l'achcident damunt dit».

En aquell temps foren en la ciutat de Mecina tres jovens, los quals, aprés mort de lur pare, romangueren molt richs dels béns de fortuna, e havien los dits jovens una jermana apellada Hisabel, jove e bella, la qual encara no havien maridada. Havien aquests tres jovens en lur alffondech un jovenet pisà apellat Lorenç, lo qual tots lurs fets de la mercaderia guiava. Era lo dit Lorenç, jove molt bell de sa persona, e havent-lo moltes veguades guardat la dita Isabel e ab ell raonat, li començà a plaure lo seu raonament e bellesa, tant que en son cor en als no pensava; de que Lorenç se començà avisar, e per semblant aprés ne fou apersebut, e una volta e altra ab gran ardor se començà anamorar; e, lexades totes altres amors, en aquella començà a metre fermament son enteniment, en tant que discretament entre ells donaren compliment a lurs amors. E no passà gran temps aprés que s foren asegurats en ço que més desijaven cascuns, que en açò continuant, s'esdevench que no sacretament segons se pertanyia, una nit, anant Isabel a la cambra de Lorenç, no guardant-se ella de res, lo major de sos frares se n'apercebé; e havent clara conaxença de la cosa, axí

com aquell qui savi era, posat que li fos molt anujós saber tal cosa, ab veriables pensaments, tota la nit callà, no volent-ne consultar a nengú, ans en sí mateix portà aquella pena fins al matí. E vengut lo jorn, a la cambra de sos frares se n'anà (se n'anà), comtant-los ço que de Isabel e de Lorenç havia vist aquella nit, e ab ells ensemps aprés agueren desliberat lur consell, per ço que a ells ne a lur germana alguna infamia no vengués, desfreçadament e amagada, no mostrant que de açò may haguesen hagut sentiment nengú, fins tant que te*(f. CXXXVIII)*mps vengués en lo qual ells sense dan adobasen aquesta vergonya, ans que pus avant anas, pensaren de levar la vista de la hu al altre. E no faent res aparés d'açò qui estat era, stant en tal dispusició alegres, burlant e rient ab Lorenç, axí com havien acostumat, se esdevench que ells feren semblant de anar-se deportar fòra la ciutat ab gran delit; e ab gran pler tots tres germans se n'anaren ensemps ab Lorenç, fins tant que pervengueren en hun loch molt solitari e aremà, on lo desestrat de Lorenç, qui de açò neguna guarda no s donava, aucieren e l soterraren en tal guisa que nenguna persona no se n'apercebé. E, aprés foren tornats en Mecina, donaren fama que aquell havien tramès per lurs affers; la qual cosa fou creguda laugerament, per ço com moltes voltes ho havien acostumat. E, estant en tal manera, no tornant Lorenç, moltes voltes Isabel demanava hon era ne hon l'avien tramès, e gran era la blasma e la congoxa que ella menava de saber-ne noves; en tant que hun jorn ella molt estretament demanava a hu de sos germans on era, lo qual li dix: «¿E què vol dir açò, Isabell, ne que às tu affer de Lorenç, que axí sovent ne vas demanant? En bona fe, si tu n demanes pus, nosaltres te farem aquella resposta que a tu se pertany de fer». Perquè Isabel, tement-se e no sabent de què, no guosant-ne demanar continuament n'estava trista e esmarrida, e moltes vegades en la nit lo suspirava e l cridava en durment, pregant-lo que vingués. E algunes veguades ab moltes lagremes se dolia de la sua estada, e sens alegrar-se null temps, esperava la sua venguda. En tant que una nit, avent aquesta molt plant e plorat Lorenç, e veent que no tornava, se esdevench, a la fi, que plorant ella s'adormí, e, axí dormint, Lorenç li aparech tot esquinçat e tot rebust e escabellat, li dix: «O Isabel, tu no m fas sinó cridar e de la mia longa estada estas trista e ab les tues lagremes fermament acuses a mi davant Déu; e sapies que jo no puch pus tornar, per ço com lo darrer dia que tu m vist tos frares me aucieren». E, ensenyant-li lo loch hon lo soterraren, la pregà que pus avant no l cridas ne l'esperas. E, dit açò, li desparech, per la qual cosa se despertà, e, donant-se a la visió, amarguosament plorà. E puys al matí, aprés fonch levada, no avent ardit de dir alguna cosa a sos frares, proposà de voler anar al loch que li avia mostrat Lorenç en sa visió. E obtinguda licencia de sos frares de anar deffòra la *(f. CXXXVIII v.°)*

ciutat a una devota, en companyia de una dona ab qui diverses veguades era anada, secretament de tots sos fets on pus tost posqué se n'anà; hon, aprés que agueren molt anat, esdevengueren en hun loch lo qual li fou semblant que fos aquell que li avia dit l'esperit de Lorenç. On, aprés que agueren molt cavat, trobaren lo cors del seu miserable amant, que encara no era guastat ne coromput; per la qual cosa manifestament conagueren que era estada vera la sua visió, perquè fou pus dolorosa que nenguna altra fembra qui may fos. E conaxent que aquell no era loch covinent per planyer, se refermà en sí matexa de no fer aquell dol que aguera volgut fer, e volenterosament tot lo cors se n'aguera aportat per donar en aquell aquella sopoltura que a ell era condacent; mas veent que axí no podia esser, ab hun coltell, lo mils que pogué, li levà lo cab del cors, e aquell enbolcat en una bella tovallola sen portà, e lo restant del cors, a la millor manera que posqué, cobrí de terra, perquè per nengú no posqués esser conagut. E junta en casa, se n'entrà en una cambra, e en aquella ben tanchada, sobre lo cap de Lorenç començà a ffer molt gran dol, en tant que tota la testa ab les sues piadoses lagremes levà, donant en aquell mil besàs en cascuna part. E aprés pres un alfabeguer, e en aquell lo dit cap mès enbolcat en hun bel drap blanch, e al dessús terra, en lo qual plantà una bella planta de alfabegua selernitana, la qual de nenguna altra aygua no regava sinó d'aygua ros ho d'aygua naffa, e moltes vegades de les sues propries lagremes. E per husança avia pres de seure tots temps aprés del dit alfabaguer, e aquell continuament mirava axí com aquell en que era lo cap del seu Lorenç molt amat; e aprés que aquell havia molt mirat, prenent-lo-sen, anava en hun loch amagat, e sobre la dita alfabegua tant plorave fins que aquella tota havie mullada e regada de les sues propries lagremes. En tant que la dita alfabega, per lonch espay de temps, per lo ben regar e per la graxesa de la terra qui procehia de la testa de Lorenç, se feu la pus bella e la pus hodorant que may fos vista. E servant Isabel la manera del continuu regar, per algun temps de sos vahins fou vista diverses vegades. E meravelant-se los frares de la sua bellesa, com axí continuament se gastava per lo molt plorar, li paria que los huyls li isqueren del cab, per los quals fonch dit *(f.* CXXXVIIII*)* als germans: «Nosaltres som certs que vostra germana té tots dies tal manera». La qual cosa hoint los frares e no avisant-se què era, la reprengueren moltes vegades, e, no faent semblant de res, amagadament li feren furtar lo test. Lo qual no trobant-lo ella, ab molt gran affany moltes vegades requerí a sos frares que lli tornasen; e ells de negar-li lo dit test. Ella, continuament faent son plant e plor, enmalaltí, e en la sua malaltia nunca demanava alre sinó lo seu test, de que los jermans se maravellaren fort del demanar aquell test. E per ço, volent veure què havia dintre, buydaren la terra, e, aquella buydada,

trobaren lo drap, e en aquell enbolcat lo cap, qui encara no era axí consumat que en los cabels ruls no conaguesen que aquell era aquell de Lorenç. De que ells se maravellaren fort, e, tementse que aquella cosa no s sabés, sens alre a dir, lo soterraren, e sens pus a dir cautelosament se hisqueren de Mecina e se n'anaren en Napols. E la jove, no restant de demanar lo test, continuament plorava, e plorant se morí; e axí la sua desaventurada amor hac fi. E puys, aprés poch temps que açò fonch estat fet, se manifestà e foren alguns qui per amor d'ella feren aquella qui encara huy se cante en Sicilia qui diu:

Qualo fo quillo mal christiano
Qui mi furau la resta
meu basilico salernitano, etc.[1]

1) Els versos van a ratlla seguida en el text amb alguna correcció.

NOVELLA SISENA

ANDREUA AMA A GABRIEL, E COMTANT-LI UN SOBNI, E ELL A ELLA UN ALTRE, ENCONTINENT MORIREN ABDOSOS

La novella que Ffilomena ach dita fou a les dones molt cara, per ço com moltes veguades avien aquella cansó oida cantar, e may, per molt que aguesen demanat, havien poscut saber qual era la ocasió perquè era stada feta. Mas havent lo Rey de aquella hoida la fi, comendà a Pamfilo que digués aprés, e Pamfilo ladonchs dix: «Lo somni recomtat de la present istoria *(f. CXXXVIIII v.°)* me dona materia de recomtar-ne una en la qual se fa menció de dos los quals són de cosa qui avia a venir, axí com aquell que era de cosa intrevenguda, e apenes foren finits de dir per aquells qui fets los havien, que l'affechte se seguí de abdosos. E per ço, amoroses dones, devets saber que jeneral pasió es a qui viu veure en sos sobnis veriables coses, les quals, posat que dorment totes pareguen molt veres, si són algunes monsonegues e algunes molt verdaderes e d'altres fora de tota veritat, e noresmenys se troba que n són moltes esdevengudes. Per la qual cosa molts presten a cascun somni tanta fe com prestarien en aquelles coses que vellant fesen; e per los lurs somins mateys s'entristexen e s'alegren, segons que per aquells se temen o s'esperen en contrari alegrar. E per semblant ne són molts qui nengú no n creuen fins a tant que s veuen cayguts en lo demostrat perill; los quals ne l'ú ne l'altre no llou per ço com no són tots temps vers, ne són tots temps falsos; e que no sien tots temps vers moltes vegades ho pot cascú de nosaltres haver conagut, e que sien tots temps falçes ja desobre en la novella de Ffilomena se demostra, e en la mia, segons avant vos é dit, vos o entén a demostrar. Perquè judich que en lo virtuosament viure e hobrar nengun sobni en contrari no s deu tembre, ne per aquell lexar lo bon proposit; per les coses perverses e malvades, posat que n somnis aquellas pareguen favorables, ne ab segona demostració que a ell creguen ne conforten gens, per ço nengú

no ls deu creure ne axí en contrari en tots dar plena fe. Mas, lexant açò, vengam a la novella».

En la ciutat de Bressa fonch un gentil hom apellat micer Negro de Ponte Carano, lo qual, entre ls altres fills que havia, havia una filla apellada Andreua, asau jove e bella e sense marit, la qual per ventura d'un seu vahí apellat micer Gabriel se enamorà, lo qual era home de baxa condició, mas home era de loables e valerosos costums, e de la sua persona bell e plasent; e ab la hobra e ajuda de hun infant[1] de casa obrà tant que no tant solament sabé fer que Andreua amà Gabriel, ans encara los concordà que en hun jardí del pare d'ella una e moltes vegades a delit d'una part e d'altra foren ensemps. E per ço que nenguna cosa no posqués separar la hu del *(f. CXXXX)* altre sinó la mort, secretament se juraren per marit e muller; e axí esforçadament lur conjunció continuant, se esdevench que Andreua, una nit durmint, li parech en somni esser en lo jardí ab Gabriel, e que ella ab gran pler de cascú lo tenia en lo braç; e mentre que axí estaven li parech exir del seu cors una cosa escura e terrible, la forma del qual ella no podia conexer, e parent-li que aquesta cosa prenia Gabriel; e a malgrat seu, ab maravellosa força lo y levà dels braços, e ab ell ensemps se n'entrava sota terra, e may pus no poch veure ne l'ú ne l'altre; de que ella asau dollor inextimable sentia. E per ço, posat que n fos alegra, veent que no era axí, mas que u havia somiat, no res menys li entrà gran por en l'enteniment. E la següent nit, volent Gabriel venir a ella, ella tant com posqué se esforçà que a ella no vingués; mas veent lo seu gran voler, per ço que ell no sospitas de alre, la següent nit lo rebé graciosament axí be e millor que may no havia fet en lo seu jardí; on collí moltes roses blanques e vermelles, e per la gran calor qui era entre ells al peu d'una molt bella font del jardí se meteren star, e aprés agueren stat e aguda entre ells festa e solaç molt gran e bella, Gabriel demanà quina era la occasió perquè lo dia davant ella no volia que ell vengués. E Andreua, mot a mot, li contà lo sobni que d'ell havia fet lo dia davant, e la suspita que havia presa de aquell; e Gabriel, oint allò que ella deya, en somrient li dix que gran peguesa era de donar fe en somnis, per ço com per sobrefluytat de ventreyl o per mancament de aquell venien, e tots dies se deyen aquells esser tots vans. «E si yo, dix Gabriel, hagués volgut anar dret a somnis, jo no fora vengut ací aytant per lo teu com per hu que jo n'é fet aquesta nit passada, lo qual fou que a mi paria esser en una bella e molt delitable selva, e que per aquella anava casant, e que havia presa una bella cabirolla tant bella com altra que jo n ves may, e perie-m pus blanqua que la neu, e que en

1) En lloc de serventa (ital. *fante*).

breu temps parech a mi esser tan domesticha que jamay de mi no s partia. E perie-m que al coll portas hun collar d'or, e que jo ab una cadena d'or la tenia ligada. E aprés d'açò me parech que reposant-se una vegada aquesta cabirolla, e tenint-li lo cap en la falda, e no m sé com ni com no ella tornà tota negra e espaventada e brava envert mi, e no m parech que nenguna resistencia li posqués *(f. cxxxx v.°)* fer; ans parech que m donas un tan gran colp en lo costat sinistre que aquell me donava tant gran dolor que m paria que lo cor me trasquesen del cors, per la qual cosa jo sentia tant gran mal que m despertí; e sobtosament ab la mà me correguí al costat, sercant si en aquel era naffrat; e no trobant-m'i res, me trasquí escarn de mi matex de sò que sercat havia. Mas què vol dir axò? que de semblants e de pus espaventables n'é jo vists que gens per ço ne pus ne menys no me n'à esdevengut. E donchs jaquiscam-ho anar e pensem de donar-nos bon temps». E Andreua, hoint lo seu somni, fou pus espaventada que d'abans no era; mas per no esser occasió d'algun desconfort de Gabriel, tant com posqué amagà la sua por. E estant ab ell abrasant, besant e solaçant, suspitant-se e no sabent de què, lo mirava en la cara, e continuament remirava per lo jardí si vera venir nenguna cosa negra de nenguna part. E, estant en tal manera, Gabriel gità hun gran suspir e dix: «O anima mia, ajuda-m, que jo m muyr». E, dit açò, caygué en terra sobre les erbes del prat; la qual cosa veent Andreua, tota esbaida, casi plorant, dix: «O senyor meu, e que às tu?». E Gabriel no respòs mot, mas roncant e suant fort, en poch espay passà d'aquesta present vida. E si açò fou enugós a Andreua e de gran dol, cascú s'o deu pensar. E estant axí e plorant agrament, moltes voltes lo cridà en va; mas, aprés que hac per cert que del tot era mort, havent-lo guardat per cascuna part del cors e per tot, lo trobà fret, no sabent que s fes ne que digués, axí plorosa com era; e plena d'engoxa e de treball se n'anà cridar hun seu amich e parent, lo qual en aquesta sua amor era consent, e en aquell la sua dolor demostrà. E, aprés que sobre lo mort agueren plorat, dix Andreua al seu amich e parent: «Pus que Déu m'à tolt aquest que jo amava més que cosa que al món fos, jo no entén ne vull viure més; mas abans que jo m vulla alciure volria jo que nosaltres prenguesem modo compatent a conservar la mia honor e la sacreta amor qui es estada entre nosaltres, e que lo cors del qual la gloriosa ànima s'es partida fos sobolit honorablement». A la qual l'amich seu respòs: «Ma *(f. cxxxxi)* sor, tals paraules de vós no isquen, ço es, que vós vos vullau auciure, e açò per tant com si tu l'às perdut ací en aquest món, aucient-te tu l'auries perdut en l'altro món per semblant, e açò per tant que tu n'iries en infern, e jo son cert que la sua ànima no y es anada, car en sa vida ha ben viscut; perquè jo he per molt millor de confortar-se e de pensar que ab horacions e ab altres almoynes fasam

l'ànima sua entrar en paradís. E per sò ns par que nosaltres degam pendre manera de soterrar-lo en l'ort en manera que nengú no u sapia jamay, car nengú no sabia que ell degués venir ací; e si ací no vols que l metam, metau-lo fòra del jardí, e sens que nengú no u sabrà jamay qui posat lo y ha, jaquiscam-lo-y estar en bona hora, e al matí serà trobat, e portar-lo se-n'àn e fer-li-àn sos amichs e parents honorablement aquella sopoltura que s pertany». Mas Andreua, la qual era plena de amargosos suspirs, continuament plorava e feya son dol, e ab tot que era atribulada escoltava lo consell que li donava lo seu amich; e la primera part no acordada, respòs a la segona dient: «Ja Deus no vulla que axí car amich, e axí carament amat de mi com era aquest, sia soterrat a modo de hun ca ne lensat en la carrera ne en terra lexat. Ell ha agudes les exequies de les mies lagremes, e tant com jo poré aurà aquelles dels seus parents e amichs, e ja m va per l'enteniment allò que en açò avem a ffer». E prestament pres una pesa de drap de seda, la qual tenia en hun seu coffre, e, aquella aguda, encontinent sobre lo cors de Gabriel la posà, e, mès hun bell coxí al cap, li feu una bella garlanda de roses e de violes, e ab moltes lagremes li tanchà los huyls e la bocha, e mès-lo apunt en la manera que dit vos é. Dix lo seu amich e parent: «Decí a casa sua ha poch camí, perquè tu e jo l'aportarem en la manera que l'ave(ve)m aparellat, e posar l'em davant la sua porta. E posat que als seus amichs no sia nenguna consolació, a mi serà gran pler com sabré que està en la manera que li pertany». E, dit açò, ab abundants lagremes lansant-se sobre ell, moch terrible dol e per lonch espay plorà la sua mort; la qual lo seu amich e parent ab bones paraules amonestà al mils que poch, e per ço com lo jorn se acostave lo dressà *(f. CXXXXI v.°)*, dient que fessen ço que fer havien, e ella pres aquell anell ab lo qual ell la havia esposada del seu dit, e mès-lo en lo dit de Gabriel, ab gran plant dient: «Senyor meu molt car, si la tua ànima veu les lagremes ni en lo teu cors ha romasa alguna conaxença, reb aquest darer do de aquella la qual tu vivent has tant amada». E, dit açò, esmorteida li caygué desús; e aprés, ab gran affany retornada, pres lo cors del seu amat ab lo drap ab que estave enbolcat, e aquell ab lo seu amich trasqueren del jardí, e envert de la sua casa se n'anaren. E, anant axí, per cars se esdevench que alguns familiars del potestat qui aquella hora anaven entorn la ciutat per fet de ventura foren trobats; e coneguda Andreua, qui era pus desijosa de mort que no de vida, franchament los dix: «Jo conech vosaltres qui sou ne què voleu saber de mi, perquè us dich que lo meu fugir no muntaria a res; ans son presta de venir ab vosaltres davant la senyoria e comtar-li la mia desaventurada ventura; però dich-vos que no sia dengú qui sia tan ardit de tochar-me, pus jo son obedient als vostres manaments, ne per semblant d'aquest cors nengunes coses no vullats moure si de mi

no volets esser acusats». E, açò dit, en la manera que trobat los havien foren menats al palau. La qual cosa sentida, lo potestat se levà, e, informat de la manera com era estat trobat, mas no com era stat mort, faent regonexer si ab verí o ab altra manera lo bon hom fora estat mort e gitat d'aquesta present vida, e aprés fonch be regonagut, tots affermaren que no; mas digueren que alguna cosa vesina al cor s'era rompuda que l'avia alfegat. Lo qual, sentint e oint que en pocha cosa era colpatble, per gran alt que ach d'ella fore content de donar-li ço que vendre no li posquere si ella ab son pler hi volgués consentir. Mas ella, oint aquelles paraules e en aquells no volent consentir, ab gran desdeny e ab vilanes paraules se lunyà d'ell. E, vengut lo jorn clar, aquestes coses foren reportadas a micer Negro, les quals, aprés li foren recomptades, dolent-se fins a la mort, ab molts de sos amichs se n'anà al palau, e aquí, informat de totes coses per lo potestat, demanà que la filla li fos retuda. E lo potestat, volent-se acusar primerament de la força que fer-li volia abans que d'ella no fos acusat, loant Andreua e les sues costumes, ab moltes bones paraules vench a dir *(f. CXXXXII)* que ell havia volguda provar aquella, e dix ço que fet ne dit li havia; e que per ço com l'avia vista de tant ferma amor, subiranament l'avia presa en grat e en amor perquè là hon fos en pler d'ell qui son pare era, e per semblant d'ella no contrastant que ella agués agut marit de baxa condició, volentera per muller sua la sposaria. E en aquest endemitg que ells axí parlaven Andreua fonch menada davant lo pare, e plorant se gità als seus peus, e dix: «Pare meu, jo no crech que sia necessari que us comte la istoria del meu desitg ne de la mia amor, car certa son que hoida l'avets, e pus la sabeu tant com més pusch ne sé, humilment vos deman perdó per ço com sense vostra sabuda havia pres marit qui molt me havia plagut. E no us deman perdó perquè m perdoneu la vida, mas per ço com envert Deu ne son tenguda, e perquè muyra com a vostra filla e no com a vostra enemiga». E, dient açò e plorant e lagremejant, li caygué als peus. E micer Negro, qui hom antich era e de benichna natura e molt amable, oint aquestes paraules començà a plorar, e plorant levà la filla e piadosament li dix: «Filla mia, jo aguera a molt car que tu agueses hagut tal marit com a tu segons lo parê meu e segons los teus amichs se pertanyia; e si tu l'avies tal com a tu havia plagut, pus a tu pleya si devia fer a mi. Mas haver-lo pres amagadament, la tua pocha fe me fa dolre, e més encara com veig que l'às perdut. Mas pus axí es que en sa vida jo no li é feta la honor que aguera feta a hun meu genre, ara en sa mort la li vull fer». E lavors, girant-se a sos fills e parents e amichs, los comandà que aquella sopoltura se aparellas a Gabriel honorable e bella qui a ell se pertanyia. E en aquest endemitg, venguts los parents e parentes de la jove qui sabuda havien la nova, e tots los homens e dones qui en la ciutat eren vengueren

aquí; e en mitg de la cort fou posat lo cors de Gabriel embolcat en lo drap de seda, e en les roses e violes que aquí havien duytes, e no tant solament d'ella e de sos parents fon plant, ans encara de totes les dones de la ciutat e de molts homens; e no en guisa que a ell se pertanyia, mas en guisa de senyor e ab honor de la cort e de tots los ciutadans fon portat a la sopoltura. E aprés alguns dies *(f. CXXXXII v.°)* lo pare li mès al davant ço que l potestat li havia dit, e raonant micer Negro ab la filla de aquella materia, may no l volgué de allò escoltar; ans en hun monastir qui lavors en aquelles parts era molt famós e de gran santedat se mès a monga, e en aquell visqué en santa vida, e si fassam nosaltres.

NOVELLA SETENA

SIMONA AMA PASQUINO, AB LO QUAL, STANT EN UN HORT MENGANT UNA FULLA DE SALVIA, MORÍ, E ELL[A], MOSTRANT COM ERA STAT, PER SEMBLANT MORÍ.

Pamfilo era de la sua novella desliurat, com lo Rey, no mostrant aver nenguna compassió de Andreua, regordant Emilia, li feu semblant que li era de grat que ella, ab aquells qui havien dit, dient continuas. La qual, sense nenguna triga, començà: «Cara companyia, la novella dita per Pamfilo me tira a dir-ne una qui en nenguna altra cosa (cosa) a la sua no es semblant, sinó, com Andreua, en lo jardí perdé lo seu amant. E per semblant aquella de que dech dir; en semblant manera com Andreua fou, no ab força ne ab virtut, mas ab mort inopinada se desliurà de la cort, axí com ja altra vegada entre nosaltres es estat dit. E posat que amor age per sues les coses dels nobles homens e dels senyors e gens, per ço no refusa l'imperi dels pobres, ans si en aquels alguna vegada les sues potencies demostra, axí com a molt potent senyor dels pus richs se fa tembre. La qual cosa, posat que no en tot, en gran part apar en la mia novella, ab la qual me plau en la nostra ciutat tornar, de la qual aquest dia, parlant de diverses parts del món, nos som lunyats».

Encara no à gran temps fou una infanta bella e jentil, segons la sua condició filla d'un pobre, apellada Simona; a la qual covania a guanyar ab sos propis braços lo pa que menjava filant llana o altres faenes honestes e bones, segons se pertany a una honesta dona; mas ab tot açò no fou axí pobre de cor que ella en son enteniment ab acctes e ab paraules plasents no retengués en amor hun jove lo nom del qual *(f. CXXXXIII)* era Pasquino, no de major condició que ella, lo qual anave donant lana a filar per son maestre per la vila. E rebuda en sí clara conaxença de la amor que li aportava, envert ella començà a entendre; e aquella axí fort solicitava del filar que pus sovent hi tornava que lo torn no s girava ne voltava lo fus

filant, e ella per semblant en lo filar metia més suspirs que no feya agullers, pensant en qui la li havia dada a fillar. E Pasquino molt sovent la solicitava que filas be la lana del seu mestre, axí com si aquella sola que Simona filava degués complir la sua tela. Perquè la hu solicitant e l'altre desijant esser solicita, se esdevench que la hu cremava d'una part, l'altre de l'altra, e posant a hun depart la vergonya e la honestat, continuaven de estar ensemps, e de lur plaer se concordaren. Los quals tant de la una part com de l'altra ensemps se acordaren la hu ab l'altre en tant que no esperaven que la hu ne l'altre envidasen, ans cascú per voler-hi esser primer feyen encontre. E axí aquests, continuant lur plaer, un jorn e altre e tots temps encenent-se en lo continuar, se esdevench que Pasquino dix a Simona que del tot ell volia que ella trobas modo de poder venir en hun jardí on la volia menar, perquè allí abduy estiguessen, la qual cosa ab desitg esperaven cascun d'ells. E Simona, sercant modo de poder-hi esser, donà entenent al pare hun diumenge depus dinar que ella volia anar a la perdonança a sent Gallo ab una sua companyona apellada Laguina, de que ella se n'anà al jardí hon ell ensemps ab hun seu companyó apellat Putcio, e vulgarment anomenat Astramba, les esperaven; e com foren en lo jardí e agueren estat e solaçat una gran peça, Astramba e Laguina lexaren a hun depart. E en aquella part del jardí on Simona e Pasquino anaren, havia una gran e molt bella mata de salvia; aprés de la qual se estigueren solaçant gran peça ensemps, e aprés agueren reposat, Pasquino, qui estava recoldat aprés de la salvia, de aquella cullí una fulla, començant-se ab aquella a fregar les dents e les ginives, dient que la salvia molt bé denejava tot quant romania en les dents aprés que hom havia menjat. E, aquelles fregades, tornà en lo raonament que d'abans deya. E aprés poch espay, sens que no agueren gayre raonat, li començà tota la sua cara a tremudar, e aprés lo seu cambiament no estech *(f. CXXXXIII v.°)* gayre que ell perdé la vista e la paraula, e aprés poch encontinent morí. La qual cosa veent Simona, començà a planyer e cridar Astramba e Laguina, los quals prestament li acorregueren, veren Pasquino no tant solament mort, mas tot inflat e ple de clapes negres en la cara e per lo cors, e sobtosament cridà Astramba: «Ay malvada fembra, tu l'às enverinat!». E, faent gran remor, fou sentit de molts qui eran vains del jardí. Los quals coragueren a la remor, e trobant aquest mort e inflat, e vaent Astramba doler-se axí fort e acusar Simona qui enguanat e enverinat l'avie, quasi esbaida no sabent-se escusar, fou reputada de tots colpatble, cascuns creent que axí fos com Astramba deya. Per la qual cosa, playent tots temps fort, al palau del potestat fou menada. E aquí ab ella ensemps Astramba. E pesseguint lo mal dit de companyó de Pasquino, qui ensemps ab hun jutge qui sense dar espay a la cosa se mès a examinar-la del fet; e no

podent compendre aquest de aquesta cosa, e havent aperta la malicia, volch ell matex veura lo cors mort e la manera per ella recomptada, per ço com per les paraules sues no u comprenia asau bé; faent-la amanar sens nagun tabustol lla hon era encara lo cors mort de Pasquino inflat com una bóta; e meravellat del mort, aprés demanà com era estat. E aquesta, acostant-se a la mata de la salvia, com la precedent istoria hac recomptada, per dar-li antendre pus plenament lo cars qui sobrevengut era, feu axí com Pasquino havia fet, e pres una de aquelles fulles de salvia, sen fregà les dents. La qual cosa, mentre que per Astramba e per los altres amichs seus, parents e companyons de Pasquino, axí com a frevol e vana en presencia del jutge era escarnida, e ab molta instancia la sua ignocencia no acusaven d'alre sinó que lo foch fos punidor de la sua malicia; e la mesquina de Simona, qui de la perdua del perdut amant seu e de la por de la justicia e del malvat Astramba, qui continuament la peseguia, levà de la salvia per fregar-se les dents, e frega*(f. CXXXXIIII)*des aquelles, en aquell matex accident caygué que primerament era caygut Pasquino, no sense gran maravella de quants hi eren presents. O faels animes, a les quals en hun matex dia es esdevenguda la fervent amor e la mortal vida los à fets finir! e pot esser pus fael que ensemps morir en hun matex loch cert si en l'altra vida nengú s'ama, vosaltres vos deveu amar axí com deçà haveu fet! Mas molt pus leal es l'ànima de Simona, qui hicnocentment es venguda morir segons la opinió d'aquells qui l'acusaven e lla peseguien, la qual venia de Astambra e dels seus amichs, qui per ventura eren lo cardador o l'escardasador, o per ventura pus vils homens qui ab honesta via volien pesseguir la mort dell lur amat Pasquino. Lo jutge, feta justicia en collir lo procés de la mort de Pasquino, en presencia de tots quants hi eren, no sabent què dir, longuament estech maravellat, e puys, tornat en son seny, dix: «Cert bé s mostra que aquesta salvia sia verinosa; e per ço vull que aquesta salvia sia tallada fins a la rayll per ço que semblant cars no pusca esdevenir ne algun altre no n sia offès en semblant manera. E per ço vull que aprés sia tallada sia mesa al foch». La qual cosa aquell qui del jardí era guardià, en presencia del jutge, aprés que hac abatuda la salvia, perquè fos a memoria de la mort dels dos miserables aymants, feu una gran fossa, e feta aquella fossa sota la salvia, un calapet de maravellosa granesa trobà, del qual exia inextimable pudor, lo qual estimaven que havia feta verinosa la salvia, lo qual calapet negú no havia ardiment de acostar-s'i, e feta entorn una gran foassa, aquí ensemps fou cremat ab la salvia. E, fet açò, fou finit lo procés del jutge sobre la mort del mesquí de Pasquino, lo qual ab la sua Simona, axí inflats com eren, per consel de Astramba e dels altres amichs e parents seus, foren soterrats en la esgleya de sen Pau, de la qual per ventura eren parroquians.

NOVELLA VUITENA

SILVESTRA AMA GERONIM, PER LA QUAL DE DOLOR MORÍ EN LOS SEUS BRASOS; E, PORTANT-LO A LA SGLEYA, ELLA PER SEMBLANT MORÍ

(Fol. CXXXXIIII v.º) Havia la novella de Emilia ja fi com per comendament del rey Neifile començà axí: «De qui valeroses dones són aquells les quals més que nenguna altra gent cuyden saber, e per ço no solament a consell d'elles, ans encara contra la natura de les coses, presumexen sobrepujar lo lur saber; de la qual presumció ja grans mals se són esdevenguts e nengun bé no se n'à vist jamés. E per ço entre les naturals coses aquella qui menys consell reb o operació en contrari es amor, la natura de la qual pus tost se pot consumar per sí matexa qu'ell anar per algun avisament. E per ço m'es vengut en voluntat de comtar-vos una novella d'una dona la qual, mentre ella serchà d'esser pus savia que a ella no s pertanyia, ni no era, e encara que no sostangués la cosa, si feya voler mostrar lo seu seny creent traure amor del enamorat cor, la qual per ventura li havien mesa les esteles, e la qual amor pervench a gitar en huna hora l'ànima del cors de son fill».

Fou encara no à gran temps en la nostra ciutat, segons recomten los antichs, un rich mercader apellat Leonart Seguer, lo qual hac de la sua dona un fill apellat Geronim. E aprés que l dit Leonart hac viscut largament en aquest món, en sos derrés dies caygué en malaltia, en la qual, aprés hac ordonats sos fets, passà d'esta vida. E lo dit infant romas en poder de la mare e dels tudors, los quals lo regiren e li guovernaren sos fets be e diligentment. E l'infant, crexent, ab los infants de la sua encontrada se amistançà, entre ls altres ab una infanta del seu temps més que ab nengun altre se acompanyà; e vivint e crexent alegrament, la lur amistat se convertí en subirana amor. En tal manera que Geronim no sentia be ni repòs sinó tant quant ab aquesta aturava o la veya; e ella, qui no anava menys *(f. CXXXXV)* a ell que ell a ella, per la qual cosa continuament

ensemps estaven. La mare del infant, veent la praticha que l'infant tenia, moltes vegades lo n reprès e l barallà; e, veent que per ella no sen volia estar, als tudors seus sen clamà, axí com aquella qui s temia que l'infant no fos enganat en fer-la-li penre per muller, e ls dix: «Aquest nostre infant encara no a xiiii. anys s'es enamorat de una infanta d'un sartre vahí nostre apellada Silvestra, e dich-vos que si nosaltres no la li levam davant, ell la pendrà amagadament hun jorn per muller, e si açò fa jo may pus no seré alegra; e si no u fa es aparellat que per tal amor se consum per ella si ela altre marit ha. E per ço me semblaria que per levar-lo de aquesta occasió lo deguessem trametre en alguna part luny deací en servey de la companyia nostra; e açò per tant com nosaltres lunyant-lo d'ací ella li exirà del enteniment, e puys, tornant-li, darem alguna donzella ben nada e de bon linatge per muller». E los tudors en açò loaren lo consell de la dona, offerint-se de reprendre aquell de tal joventut e de lur poder, lunyar aquell de tal voluntat. E, fet demanar l'infant, aquell meteren en l'alfondech, on li començaren de dir: «Fill meu, tu est de vuy més gran, e es raó que tu veges en tots tos affers. Perquè nosaltres nos acontentariem molt que tu anasses a París, on veuras gran part de la tua riquesa e veuras com se fa, e sens açò t'avisaras e n seras molt millor e pus presat e amat, e veuras lo Rey e aquells barons e senyors e lurs costums. E aprés age estat hun temps, ten poras tornar». L'infant, escoltant deligentment lo raonament que li feyen los seus tudors, breument respòs que d'açò no n faria res, e açò per tant com creya que ell podia axí ben estar en Fflorença com negun altre. E los valents homens, oint açò, replicant ab moltes paraules, li reprovaren que deya mal e havia mal consell, e, no podent-ne traure resposta, o digueren a la mare. La qual lo pres a hun depart, dient-li e pregant-lo que ell volgués estar a concell e a ordinació llur, e que volgués anar a star un any a París; e tant feu que l'infant lo y atorgà, e axí fonch fet. E anant adonch Geronim a París, finament enamorat, e stant alà de huy en demà, hi fon tengut dos anys. E aprés, pus enamorat que may *(f. CXXXXV v.°)* no fou, sen tornà, e trobà la sua Silvestra maridada ab hun jove flasader, e hoint açò ultra mesura sen dolgué e n fou torbat. E veent que alre no y podia fer, se enginyà de saber hon estava sagons la husança dels jovens enamorats; e sabut hon estava, ne començà a passar creent que ella no agués a ell hoblidat, sinó axí com ell havia a ella. Mas l'obra estava en altra guisa que ell no s pensava, car ella no s recordava d'ell sinó axí com si may no l'agués vist; e si per ventura sen recordava si mostrava lo contrari; de que en poch de temps lo jove sen apercebé, e no sens gran dolor. Mas noresmenys tot ço que podia feya per entrar-li en l'ànima; e veent que no n podia res fer, se dispongué en sí matex que com sabés morir ell parlaria ab ella. E ab un seu vahí informat

com la sua casa era feta, una nit que ella e lo seu marit eren anats a vellar ab alguns lurs vahins, amagadament se n'entrà dintre la sua casa, on derrere los talers de les flasades qui estesos estaven se amaguà, e tant esperà que ells foren tornats e se n'anaren al lit a dormir, e ell, sentint adormit lo marit, al lit lla on s'era colgada Silvestra se n'anà, e, posant-li la mà sobre los pits, tot gint dix: «O ànima mia dolça, e dorms tu encara?». E Silvestra, qui encara no dormia, espaventada, volch cridar; mas lo jove prestament dix: «O per amor de Deu no crits, car jo son lo teu Geronim». E, oint ella açò, tota tremolant dix: «O Deu, Geronim, e ve-ten, car pasat es aquel temps que en la nostra infantesa nosaltres erem enamorats; e ara tu véns que jo son maridada, perquè no estaria be a mi entendre en amar altre home sinó lo meu marit; perquè jo t prech per amor de Deu que ten vages, car si mon marit te sentia, posat que no sen seguís alre, si seria que may no m calria viure en pau ne en concordia ab ell, e son amada d'ell, e en be e tranquilitat visch ab ell». E lo jove, hoint aquestes paraules, sentint enujosa dolor e recordant-li lo temps passat de la sua amor, ab molta instancia la pregà, prometent-li grans dons; mas ab tot axò nenguna cosa no obtangué d'ella. Per la qual rahó desijà morir més que viure, e encara derrerament la pregà que per merit de tanta amor que ell havia aguda ella sofferís que al seu costat *(f. CXXXXVI)* se posqués colgar tant fins que s posqués esser escalfat, car esperant a ella s'era tot glasat; prometent-li que no li diria ne li faria negun acte desonest, ans tantost que s fos hun poch escalfat se n'hiria. E Silvestra, havent una pocha de compassió d'ell, ab les condicions dites per ell ho consentí. Colgat, adonchs, lo jove al seu costat sense tocar-la, e caygut en hun pensament de la longa amor que li havia aportada e recordant-li la present duresa d'ella e la esperança perduda, desliberà de no viure pus; e, restrets los esperits en sí matex, sense fer-ne negun mot ne semblança, closos los puyns, al seu costat se morí. E aprés poch espay Silvestra, maravellant-se de la sua continença, havent por que l marit no s'esvellas, començà a dir: «O Geronim, e per què no ten vas?». E, no sentint-lo responre, pensant que s fos adormit, ultra açò esteses les mans envert ell, perquè si dormís lo despertas, lo començà a temptar, e tochant-lo lo trobà fret com hun glaç; de que ella, maravellant-se e tocant-lo pus fort e ab més força, e sentint que ell no s movia, sens pus tochar-lo conech que era mort; de que ella, dolent-se ultra mesura, estech gran pessa sens saber que s degués fer. E, pres consell en sí matexa de voler en altra persona posar lo cars per veure què diria lo marit, li dix: «Marit, a una mia veina s'es esdevengut un tal cars», narrant-li lo seu, e puys li demanà si a el esdevenia un tal cars què n faria. A la qual lo marit respòs que a ell paria que lo mort se degués aportar a casa sua e aquí lexar sens nenguna remor; e lavors

Silvestra dix: «E axí covĕ fer a nosaltres». E, presa-li la mà, li feu tochar lo jove mort. De que ell, tot esmarrit, se levà de peus, e pres hun lum, sens entrar ab la muller en altres noves, l'om mort de les sues matexes robes vestí, e sensa nenguna altra industria, ajudant-li la sua ignocencia, levant-lo sobre les sues espatlles, a la porta de la sua casa lo aportà, e aquí posat lo jaquí estar. E vengut lo jorn e vist aquest mort davant lo seu portal, fon feta gran remor; e sercant e reguardant-lo tot e no trobant-li plagua ne nenguna cosa, per los metges fonch generalment cregut que ell era mort de dolor, axí com de ffet era. E lavors fonch lo dit jove aportat en una *(f. CXXXXVI v.°)* esglesia, hon vench la dolorosa mare e alguns altres parents e amigues sues, sobre lo qual començaren a planyer e a plorar dolorosament, segons la nostra husança. E mentre lo gran dol se feya, lo bon hom en casa del qual era mort dix a Silvestra: «Ve, posa-t lo mantel al cap e ve en aquella esglesia hon es aportat Geronim, e mit-te detras les dones e escoltaras ço que s diu de aquest fet, e jo faré semblant detras los homens, per ço que nosaltres sentiam si nenguna cosa se diu contra nosaltres». E Silvestra, qui tart era venguda piadosa, fon contenta de ço que lo marit li ach dit, e axí com aquella qui desijava veure mort aquell qui en vida no havia volgut complaure d'un sol besar. O, e quant es maravellosa cosa de pensar quant són faels les forces d'amor! qui en lo cor lo qual la alegra fortuna de Geronim no havia poscut hobrir, la miserabla lo obrí!, e les antigues flames r'essuscitades totes sobtosament, mudà en tanta pietat com viu la cara del mesquí qui mort era sota lo mantell clos, metent-se entre dona e dona, no s'aturà fins que al cors mort fonch pervenguda, on li vench sobtosament gran fret, e sobre lo jove mort se lançà, lo qual no banyà de moltes lagremes, car axí com a Geronim la dolor havia tolta la vida, axí sobtosament la tolch a Silvestra. Mas pur les dones la confortaven dient-li que s levas sus, no conaxent aquella encara, mas pus qu'ella no n se levara, la n volgueren levar, e trobant-la inmobla e aquella regoneguda, conagueren que era Silvestra, morta. De que totes les dones qui aquí eren vengudes de doble pietat començaren lo plant, molt major que d'abans no era. E sobtosament se escampà la nova fòra la sglesia, e entre los homens, la qual pervenguda a les horelles del marit qui detras ells era, sens escoltar consolació e confort d'algú per lonch espay plorà. E puys a molts de aquells qui y eren la istoria recomptà de ço que era estat la nit pasada d'ell e de lla muller sua. E per tots fou sabuda la occasió de la mort de cascú de aquests, la qual per tots fou planta. E presa, donchs, la morta Silvestra, axí hornadament com se costumen los morts sobra aquel matex lit al costat del dit jove la posaren a jaure. E *(f. CXXXXVII)* aquí longament fon planta e en una matexa sopoltura foren sobollits ensemps; e ells, qui vius no s'eren pogut conjuyir, la mort los conjunyí en inseparable companyia.

NOVELLA NOVENA

Mosen Guillem de Rosselló dona a mengar lo cor de mosen Guillem Gardesanch a sa muller, la qual, aprés que l'ach mengat, se lançá per una finestra e morí.

Finida la novella de Neifile, no sens haver mèsa gran compassió en tota la sua companyia, lo Rey, lo qual no entenia a guastar lo privilegi a Dioneo, no restant-hi altre a dir, començà: «A mi plau, piadoses dones, dir-vos una novella la qual, pus que axí dels affortunats cassos de amor vos doleu, vos covendrà no menys compassió haver d'aquesta que de les passades, per ço com foren de major condició aquells als quals ço que jo diré esdevench, e ab pus fer accident que aquells dels quals havem parlat».

Devets saber que, segons que reconten los proençals, una vegada foren dos nobles cavallers, cascú dels quals senyorejaven castels e vasayls sota sí, la hu dels quals havia nom mossen Guillem de Rosselló e l'altre mossen Guillem Guardasanch; e per ço com la hu e l'altre eren prous homens en fet d'armes, se amaven ensemps molt estretament, e entre ells havien costuma de anar ensemps en juntes e en torneigs e en tots altres fets d'armes, e per semblant continuament anaven vestits d'una matexa guisa. E com cascú d'els estaguesen en son castell, no contrastant que era la hu luyn de l'altre ben .x. milles, se anaven visitant la hu a l'altre cascun jorn. Havia mosen Guillem de Roselló una bella e molt jentill dona per muller, de la qual mosen Guillem Guardasanch, no guardant la amistat ne la companyia qui entre ells era, se enamorà, e tant feren la hu e l'altre, que la do*(f. CXXXXVII v.°)*na per semblant se n'apercebé, e conaxent-lo per valerós cavaller, li plagué tant que començà de posar sa amor en ell, en tant que nenguna cosa més no desijava ne pensava sinó en ell. E no agueren molt estat que ells foren ensemps una veguada e altra, e amant-se fort, ensemps usaran menys discretament que no fora necessari; en tant que lo marit se n'apercebé, e la amor que lo marit aportava a

mosen Guillem Guardasanch convertí en mortal oy; mas axí com aquell qui persona discreta era ó sabé tenir amagat mils que los dos aymants no havien tengudes secretes lurs amors; e en sí matex desliberà del tot alciure-l si pogués. Perquè, stant mosen Guillem Rosselló en aquest proposit, sobrevench que un gran torneig se batí en França, per lo qual mosen Guillem de Roselló certiffichà mosen Guardasanch que a ell vengués per desliberar ensemps si al dit torneig hirien o no. Al qual mosen Guardasanch alegrement respòs que lo dia saguent sensa falla hiria sopar ab ell. E mosen Roselló oint açò, encontinent pensà que lo temps era vengut e que ell segurament lo podia auciure; e, armant-se bé, lo dia saguent, ab hun seu femiliar muntà a cavall, e força una milla luyn del seu castell en hun bosch secretament se amagà, aguaytant quant mosen Guardasanch passaria; e, esperant aquell, lo viu venir desarmat, ab dos escuders per semblant, axí com aquell qui de res no s guardava; e arribat mosen Guardasanch en lo loch on ell lo volia, ladonchs ell, ple de mal talent, ab una lança a sobre mà li vench al damunt, cridant: «A mort, traydor, a mort!». E, dit açò, li donà de la lança pels pits; per la qual occasió mosen Guardasanch, sens fer nenguna deffessa ne dir paraula, passat del colp de la lança sobtosament caygué en terra, lexant la present vida. E los seus, sens (sens) haver conagut qui açò havia fet, voltades les testes dels cavals, com més posqueren fugiren envers lo castell de lur senyor; e mossen Roselló, devallant en terra, hobrint los pits a mosen Guardasanch, ab les sues propies mans lo cor del cors li departí; e, fet açò, e aquell en un bell drap enbolcat, comandà al seu femiliar que aquell portas a cassa, e manant-li que no fos tant ardit que d'açò digués mot a persona del món; e, muntat a cavall, sen tornà al seu castell, hon gran ora *(f. cxxxxviii)* de nit pervengueren. E la dona, qui entès havia que aquella nit mosen Guardasanch devia venir, lo qual desijosament esperava, e no vaent-lo vanir, se marevellà, dient al marit: «E què es estat? mosen Guardasanch no es vengut?». A la qual lo marit respòs: «Muller, ell m'à enviat a dir que no pot venir fins demà»; de la qual cosa la dona romas hun poch torbada. E mossen Roselló, descavalcat, feu cridar lo coch, dient-li: «Prin aquell cor de senglar e fes-hi una pocha de salsa la millor e la pus delitable que tu pusques per a sopar». E, dit açò, lo coch, ab tota aquella diligencia que posqué, entès en aparellar aquell diligentment, faent d'aquell un menjar molt fi. E mosen Guilem, com temps li parech, ab la sua dona se mès en taula per menjar. E ell, axí com aquell que havia comès estava en pensament, no poch menjar. E, vinguda la vianda que feta havie aparellar del damunt dit cor, aquella feu posar davant la dona, mostrant que aquella nit ell no havia nengun apetit de menjar. E la dona, que apetit havia, saborosament menjà d'aquell abundantment, e lo marit,

veent que ja la dona l'avia tot menjat, dix: «Dona, que t par es aquesta bona vianda?». Al qual la dona respòs: «Mossenyer, en bona fè fort m'à plagut». «Si m'ajut Déu, dix lo cavaller, jo us en crech, e no men maravell si us ha molt plagut, car com era viu vos pleya més que nenguna altra cosa». La dona, hoint açò, estant hun poch pensosa, dix: «E com? e quina cosa es aquesta que vos me haveu feta menjar?». «Cert, dix lo marit, la cosa que vos haveu menjada es lo cor de mossen Guillem Guardasanch, lo qual vós, com a desleyal fembra, tant haveu amat; e sapiau certament que ell es stat seu e jo lo li é arencat, poch abans que jo vingués, del seu pits». E la dona, hoint açò de aquell que tant amava, si n fou dolenta no es de maravellar; e un poch aprés dix: «Vós haveu fet ço que desleyal e malvat cavaller deu fer; car si yo, forçant-lo n, l'avia fet de la mia amor (fet) senyor, no n devia ell portar la pena; mas jo mas pus axí es, no plasia a Deu que sobre una tant nobla vianda com es aquesta del cor de mosen Guillem *(f. CXXXXVIII v.º)* Guardasanch ne entre may altra». E, levada en peus, sens altra desliberació, per una finestra qui davant les espatles li estava se lexà caure, per la qual raó no tant solament morí, ans casi tota s desfeu a peçes. Mossen Guillem, veent açò, tot estremordit, li parech aver mal fet; e havent paor que dels homens de la terra e del comte de Proença no fos pesaguit, ffaent ensellar los cavalls, se n'anà. E aprés los de la casa devalaren a pendre lo cors de la dona, per la qual fonch fet molt teritble dol e plant. E lo matí saguent, sabent per tota la terra com lo cruel desastre era estat, per los vassalls de mossen Guillem Guardasanch, e encara per aquells del castell de la dona, ab gran dolor e plant foren los dos cossos recullits, e en l'esgleysia del castell de la dona en una matexa sopultura foren posats; e sobre la tomba foren possats versos metrifficats certifficans qui eren aquels qui dintre eren sobolits e la hocassió de lur mort.

NOVELLA DESENA

La muller de un metge, per exoblit que un seu amant avie begut, lo mès dins una archa, pensant fos mort; e puys l'archa fonch furtada per dos usurés, e ell, despertant, fou pres per ladre ichnorantment, e volent-lo pengar, se sabé la veritat e scapá.

Solament a Dioneo, havent ja lo Rey feta fi al seu raonament, restava la fadiga, lo qual, conaxent-ho e ja del Rey comendat, començà: «Les miseries de les desleyals amors recomptades, no solament a vosaltres dones, mas a mi, han ja agreugats los hulls e los pits; e per ço subiranament é desijat que fossem a la fi. Ara loat ne sia Deu, pus són finides, si donchs jo no volia fer de aquesta darrera una malvada, de la qual cosa Deu me guart, de anar pus darrera tan dolorosa materia, ans en pus alegre e en millor vull començar».

Devets saber, gracioses dones, que poch temps ha passat que en Salern fonch hun gran metge en silor*(f. CXXXXVIIII)*gia apellat mestre Matheu de la Muntanya, lo qual, ja en la sua ultima vallesa vengut, pres per muller una molt jentil dona de la sua ciutat, la qual de nobles vestedures e joyes e de tot ço que una dona pot plaure millor que nenguna altra de la ciutat la tenia fornida; pero es ver que lo més temps estava refredada, axí com aquella qui en lo lit estava mal cuberta per son marit; lo qual, axí com micer Ritxardo de Quinxixa, del qual havem parlat, ensenyava les festes e los dejunis a sa muller, axí aquest en aquesta mostrava que lo jaure ab una dona una vegada se leguiava a recobrar un gran temps, e semblant esciencia li mostrava; de que ella vivia copiosament contenta. E axí com a savia e de gran ànima per poder aquells de casa reptar com feyen ço que no devien, se dispongué de estar en l'antrada per voler veure lavorar la sua companya. E, axí continuant molts jorns, remirà en ça e allà, e a la fi li entrà en l'animo un jove, en lo qual ella posà tota la sua esperança e tota la sua amor e tot lo seu bé; de la qual cosa lo

jove se apercebé, e, plaent-li fort, per semblant en ella tota la sua amor posà. Era aquest apellat Roger de Garoli, de noble nació, mas de cativa vida e molt blasmat de ses condicions, en tant que parent ni amich no s'avia lexat qui be li volgués; e per tot Salern de ladronisi e d'altres vils costums era blasmat, de que la dona poch se curà, ans plasent-li aquell mes que nengun altre, ab hun seu infant tant cautelosament hordonà, que ensemps pervengueren a esser. E, aprés agueren pres lur delit, la dona lo començà a blasmar de la sua passada vida, pregant aquell que, per amor d'ella, se estigués de aquelles coses que acostumades havia de ffer; e per dar-li materia de relevar-lo de tots vicis lo començà a socórrer adés una cantitat de diners, adés d'altra. E en aquesta manera perseverant ensemps asau discretament, se esdevench que en poder del metge fonch mès en cura un malalt qui gastada havie la cama; e vista la malaltia per lo metge, dix a ell e a sos amichs que si ell havia hun ós trencat en la dita cama, que a ell la li covania tallar tota ho morir, e tallant-la-li ell poria encara guorir; però *(f. CXXXXVIIII v.º)* que ell no l pendria ne se n'empararia sinó per mort e avorrit; e, oint açò, acordant-se los amichs, aquell li liuraren per mort, faent-li n carta. E, fet açò, lo metje se avisà que tal cura ell no podia fer sens que en lo tallar de la cama ell no donas cert dormitori al passient, car en altra manera ell no podia sofferir lo tallament de la dita cama. E, donada hora de fer la dita cura, ell feu certes aygues destillades per fer dormir lo passient tant com seria necessari per fer la hobra, e, aquella aygua feta, la mès dins huna ampoleta, sens dir a nengú quina aygua era ne a que fos bona. E, venguda la hora del vespre, e volent anar per fer la dita obra, li vench hun missatge de certs amics seus de la costa de Malfa pregant aquell que per cosa nenguna no estagués que decontinent a ells no anas, per ço com entre ells havia aguda una gran brega, en la qual molta jent havia escalabrada. E lo metge, perlongant la cura de la cama lo matí seguent, muntà sobre una sagetia, anant vert la dita costa; la qual cosa sabuda per la dona, e sabent que la present nit no devia tornar a casa, amagadament se feu venir a casa Roger, lo qual mès en una cambra fins a tant que totes les altres persones de la casa fosen anades a dormir. E, estant adonchs Roger en la cambra e esperant la dona, li vench per qualque occasió una gran set, e vista la ampoleta a la finestra plena d'aygua bella e clara, la qual lo metge havia aparellada per fer dormir lo pacient, pensant que fos aygua de beure, aquella begué; e poch estant fou pres d'una gran sòn, per la qual fou axí adormit que mils parech cors mort que no viu. E la dona, on abans posqué, vinent en la cambra, trobà Roger qui dormia, e, volent-lo despertar, ab veu baxa li començà a dir que s levas; mas tot quan feya no era res, car ell no respo-nia ne s movia de res que li fos fet; perquè la dona, torbada, ab major

força lo sotspès, dient: «Leva sus, dormidor, car per dormir no hic devies venir». E Roger, qui sotspès estava, caent en terra d'una caxa sobre *(f. CL)* la qual s'era adormit, altre continent no feu que aguera fet hun cors mort. Lo qual la dona, quasi espaventada, per voler-lo relevar, lo carmenà pus fort, e, prenent-lo per lo nas e tirant-li la barba; mas tot li era poch, car ell havia ligat lo seu ase a bona clavilla. Perquè la dona se començà a tembre que no fos mort; e, volent-ne esser pus certa, fortament li començà a strenyer les carns e a cremar aquell ab una candela, mas tot açò no era res. Perquè ella, qui metgesa no era, posat que son marit ó fos, creent sens falla ell esser mort e amant-lo sobre totes altres coses, fou la pus dolorosa dona del món, e no gosant fer remor, sobre ell començà a planyer e a plorar, dolent-se de semblant desaventura. E aprés, tement la dona de no aconseguir lo seu dan, pensà que sens laguí covenia trobar manera com se tragués lo cors mort de casa; e sacretament cridant la sua serventa e mostrant en aquella la sua desaventura, li demanà consell; e la serventa, maravellant-se fort e mirant aquell, lo trobà sense sentiment, e dix ço que la dona deya, ço es, que certament era mort, e prestament consellà de traure-l de casa. A la qual la dona dix: «E on lo porem nosaltres portar, que nengú no sen sospit ne pensen que de ací sia exit?». A la qual la serventa respòs: «Jo viu anit vespre a la botiga de aquest fuster nostro vahí una gran caxassa vella, la qual, si estogada no la ha, vendrà fort be a nostros fets, car nosaltres lo porem metre dins e dar-li tres o quatre colps de coltell, e lexar-lo estar; e qui s vulla qui l tropia dintre no m sé per quina raó presumesque que sia exit d'ecí mes que de nengun altre loch; ans raonablament creuran que, per ço com es estada mala persona, que anant a fer algun mal, algun seu enamich l'age mort, e puys mès en la caxa». E, oit açò, plagué molt a la dona lo consell de la serventa, exceptat, emperò, que no consentia de donar-li nengun colp, dient-li que no loy poria per cosa del món sofferir lo cor. Encontinent la tramès per veure si l'arqua fora romasa la hon l'avia vista, on, aprés fou tornada, dix que hoc; e com a virtuosa fembra axí aquella qui ben temprada era, ab ajuda *(f. CL v.º)* de la dona pres Roger sobre les espatles e, anant la dona davant per guardar si vera venir neguna persona, vengueren a la caxa, dintre de la qual meteren Roger, e, aquella tanchada, lo lexaren estar. E, fet açò, se esdevench que estant en Salern dos jovens companyons, los quals prestaven a hosura, voluntaris de guanyar e de poch despendre, e havent mester en lur servey aquella caxa, la qual lo dia davant havien vista romanir deffora la porta del fuster, ensemps proposaren que si la nit hi romania que la se n'aportasen. E, venguda la miga nit, se exiren de casa, e anaren per veure si l'archa era romasa, e, aquella trobada, la se n'aportaren en casa lur, e, no guardant si lo pes era soberch,

la meteren a lats d'una cambra en la qual dormien les fembres de casa, e, sens curar-se de adobar-la massa, anaren a dormir. E Roger, lo qual gran pessa havie dormit e ja digest lo abeuratge e la virtut de aquell era ja consumada, essent ja hora de matines, se despertà; e, posat que la sòn li fos pasada sens que no havia recobrada la sua virtut, romas tot tabuxat, e no tant solament aquella nit, ans encara alguns dies aprés, lo tench estramordit; e ubert Roger los huylls e no veent res, se maravellà, e, estesos los braços e les mans ançà e anlà, e trobant-se dins la caxa, se començà a recordar dient en sí matex: «E que es açò on jo son? Dorm jo ho somiu? Per cert a mi recorda que anit jo venguí en casa de la mia dona, e ara m par que sia en una caxa. Què vol dir açò? Seria tornat lo metge o hauria ich sobrevengut algun altre cars, per lo qual la dona me agués, durment, ací amagat? Jo crech fermament que axí sia». E, per amor de açò, començà de estar quedament e escoltar si sentiria alguna cosa; e com axi ach estat en gran desayre en la caxa, qui petita era per ell, dolent-li lo costat e volent-se girar de la altra part lo pus quedament que poch, li esdevench que per tal com la caxa no estava ben pitjada, pres un gran lats, e aprés lo seu moviment caygué; e caent feu una gran remor, per la qual les fembres qui al costat d'allà on estava la caxa dormien se despertaren, havent gran por, e per aquella espaordides callaren. E Roger, qui per lo caure de la archa duptà fort, e sentint lo bruzit que fet havia, amà més exir que si l'aguessen trobat dintre. E, aprés fon fora, axí com aquell qui no sabia on s'era, començà anar per la *(f. CLI)* casa, una amunt, altra avall, brassejant per veure si alguna porta ho escala posquera trobar per hon ses posqués anar; lo qual, aprés que per les fembres fon sentit passejar e anar per la casa, començaren a dir: «Qui va la?». Mas Roger, no conaxent la veu, no respòs; perquè les fembres començaren a cridar los dos jovens, los quals, per ço com molt havien vellat, dormien fort, no sentint nenguna de aquestes coses. Per la qual cosa les fembres, pus paurugues que d'abans no eren, obrint una finestra, començaren a cridar: «Al ladre, al ladre!». E, sentida la remor per los vains, ateneren, qui per terrats, qui per teulades, los uns per una part, los altres per altra, e corent entraren en la casa; e los jovens, per semblant desperts en aquesta remor, se levaren. E Roger, qui aquí s veya no sabent com casi, maravelantse en sí matex, deya: «D'on son exit ne que es açò?». E d'altra part, pensant de qual part fogir poria, e mirant amunt e avall, per tot se veya pres. E veent-se la companya del justicia de la terra, qui a la remor eren atesos, ja prop, lo prengueren, e pres lo menaren davant lo justicia; e per çò com malvat hom era tangut, sense negun laguí lo meteren al turment, on encontinent conffessà per força de turments que en la casa dels prestadors era entrat per furtar; e per çò e per molts altres mals que havia comesos en temps

passat, lo justicia desliberà que aquell fos penjat per la gola lo matí seguent. E encontinent la nova anà per Salern publicament que Roger era estat pres en la casa dels prestadors, hon era entrat per furtar; la qual cosa, oida per la dona e per la serventa, de tanta meravella foren que casi estaven en punt de creure elles matexes que aquella nit allò no fos estat, mas que u havien somiat. E ultra açò del perill, lo qual era major, la dona sentia axí gran dolor que casi enrabiava com a persona folla. E aprés poch asats per prop de mija tercia lo metge, tornant de Malfa, manà que la sua aygua li aportasen, la qual havia feta per fer dormir lo pacient; e, trobant la ampoleta buyda, començà a ffer una gran remor, dient: «Estranya cosa es açò que en aquesta casa no ich pot res durar». E la dona, qui en altra dolor era posada, hiradament respòs dient: «E què dirieu vós, mestre Matheu, d'una gran cosa *(f. CLI v.º)* que d'una ampoleta d'aygua feu tant gran remor? e no sen troba pus al món?». A la qual lo metge respòs: «Dona, no axí tost; car vos pensau que aquella fos aygua clara e no es axí, ans es una aygua destillada per fer dormir». E açò per què l'avia feta fer li contà. E la dona, oint açò, se avisà que Roger havia aquella aygua beguda, per la qual havia paragut mort, e dix: «Mestre, açò nosaltres no sabiem; perquè feu-ne més». E lo mestre, veent que alre no s'i podia fer, encontinent provahí en fer-ne més. E poch aprés (que) la serventa, qui per comandament de la dona era anada a saber què s deya de Roger, tornà e dix: «Madona: de Roger se diu tot mal, e, per molt que jo men sia entremesa, no é poscut saber que parent ni amich sen entremeta no s sia levat per ajudar-li; e tot hom creu que demà lo justicia lo farà penjar. E encara us diré altra nova que he après que Roger es estat pres en casa dels prestadors, e dir-vos é com hi es vengut: vós sabeu bé que del fuster del qual ere l'arqua on nosaltres lo metem; e trobareu que ell era vuy en gran qüestió ab l'ome qui la li avia comandada, car l'om li demanava los diners que havia aguts de la archa e lo fuster deya que furtada la li havien, e aquell deya que no era ver, car ell l'avia vista en casa dels prestadors, los quals li havien dit que la havien comprada; e ell, escusant-se, los desmentia, dient que ells la li havien emblada la nit passada. E axí raonant, de fet sen són anats als prestadors, e jo men son ací venguda, e axí com vós podeu veure, jo comprench que en tal manera Roger es stat trespostat e menat en casa dels prestadors, mas jo no m sé com ne en quina manera se sia resussitat». La dona lavors, comprenent obtimament com lo fet era estat, dix a la serventa ço que del metge havia hoit, pregant-la que a restauració de Roger degués donar ajuda, axí com aquella qui si s volia en una hora poria campar e salvar la honor e la vida de Roger. «Madona, dix la serventa, mostrar-me com, car volenterosament entendré en la sua salut». La dona, axí com aquella a la qual estrenyien los esperits per gran

congoxa que passava, *(f. CLII)* avisant-la de ço que fer devia, ordonadament la informà. La qual primerament se n'anà al metge, e, plorant, li començà a dir: «Mossenyer: a mi cové demanar-vos perdó d'un gran deffaliment lo qual envert vos é comès». A la qual dix lo metge: «E de què?». E la serventa, no cesant les lagremes, respòs: «Mossenyer: vós sabeu qui es aquell jove Roger de Garoli, lo qual plaent-li jo e ell a mi, es estat mon amich; e sabent ell hir vespre que vos no hich ereu, me pregà tant que jo no li posquí dir de no que no l metés en la mia cambra a dormir ab mi, e estant dins li vench gran set, e jo, no avent que li donas a beure ne aygua ne vi, perquè madona qui era en la sala no se n'apercebés, no guosí anar per aygua, e per avinentesa vaig-li donar una ampoleta d'aygua que trobé en la vostra cambra, e com l'ach beguda torné l'ampola allà hon l'avia levada; e jo trob que vos ne haveu feta gran remor. E per ço jo conffers haver fet mal; mas qui es nat per no errar? Jo son molt dolenta de la errada que he feta, per tant com en moltes guises se n'à seguit gran dan, tal e tant que Roger ne perdrà la persona si vos no m'ajudau; perquè jo tant com pusch vos soplich me perdoneu e m doneu licencia que jo vaga ajudar a Roger en ço que puscha». E lo metge, hoint açò, ab tot que havia gran hira, motajant respòs: «Tu às donada la perdonança, e per ço tu te n portaras la pena, e en bona fè merexeries que t costas lo pelicó, car tu li has donat un dormitori; perquè ell es vengut en hun gran perill, e per ço ve e percaça la salut del teu amant, e d'aquí avant te guarda de no menar-lo pus avant en casa, car si u fas jo t paguaré d'aquesta vegada e de l'altra». E la serventa, per la primera vegada, li parech haver ben provait, e on abans posqué se n'anà a la presó on Roger estava pres, e tant pregà lo carceler que la lexas parlar ab Roger, que ell ho feu; la qual, aprés que l'ach informat de açò que devia resporre al justicia, se n'anà e tant feu que devant lo justicia vench. Lo qual, ans que escoltar-la volgués, per ço com jove, jentil e frescha era, volch fermar lo seu rocí a la crestianeta de Deu, de que ella, per esser mils entesa, no n fou jens carestiosa; e, levada de la feyna, li dix: «Mossenyer: vos *(f. CLII v.°)* teniu pres davall en la pressó Roger de Garoli per ladre, e no es ladre e no es ver que en axò sia colpable». E, dit açò, començà a comtar tota la istoria de cap primer fins a la fi, comtant-li com havia beguda la aygua del dormitori e com per mort l'avia mès en l'archa; e aprés d'açò li comtà ço que del fuster e del senyor de l'archa havia hoit, e li mostrà com Roger era vengut en casa dels prestadors. Lo justicia, veent que laugera cosa era provar si axí fors estat com deya la serventa, feu demanar lo fuster de qui era l'archa, e per semblant los prestadors, e aprés moltes raons trobà que los prestadors la nit passada havien emblada l'archa e la s'avien mesa en (en) casa. E derrerament tramès per Roger,

e demanant-li hon havia albergat la nit passada, al qual dix que no sabia hon avia albergat, mas li recordava que en casa de mestre Matheu era anat albergar ab la sua serventa, en la cambra de la qual havia beguda aygua per gran set que havia, e despuys no s sabia com se era estat, car no li recordava de res, sinó com se trobà en casa dels prestadors dins una archa. Lo justicia, hoint aquestes coses, fou molt content, e hoint la serventa e Roger e lo fuster e los prestadors moltes vegades, los ne feu riure. E a la fi, conexent que Roger era ignocent, condempnà los prestadors qui havien emblada l'archa en .x. unses e soltà Roger, la qual cosa si a ell fou cara, negú no men deman e per semblant a la sua dona fou car ultra mesura. La qual despuys ab ell e ab la sua serventa, qui donar-li volia ab lo coltell, ensemps sen rieren moltes vegades e agueren festa e solaç tots temps, continuant de be en millor: de la qual cosa volria que axí avengués a mi, mas que no fos mès en l'archa.

De[1] les primeres novelles tots los pits de les delicades dones havien suspirat diverses vegades, mas la darrera de Dioneo los feu tant riure que tot lo piadós pensament los relevà, especialment com lo justicia dix que havia fermat lo seu rosí a la serventa. Mas veent que lo sol començava a declinar e lo terme de la sua senyoria era vengut, ab asau plasents *(f. CLIII)* paraules la bella dona se escusà de ço que fet avia, ço es, de haverles fetes raonar de axí ferma materia com es aquella de la faeltat dels amants. E, feta la escusa, se levà en peus, e del cap se levà la garlanda, e, esperant les dones a qui posar la volria, plasentment sobre la molt bella de Fiameta la posà, dient: «Jo pos en millor loch la senyoria que no fiu lo comendament de la aspra jornada que huy havem aguda de novellas, fiant que ella sabrà reconsolar ab aquella de demà los nostros esmays». E Ffiameta, los cabels de la qual eren casi truyellats e lonchs de bona mesura, referint a fil d'or molt fi escampats sobre sos delicats muscles, ab aquell front egualment posat per sa mesura, e ab aquella color de blancha neu mesclada ab vermelles roses escampada per tota la sua cara, ab los huylls del cap semblant d'un falcó palegrí, ab una bocha petita, los labis de la qual parien dos robinets, somrient respòs: «Ffilostrato: volentera só contenta de reconsolar la vostra companyia, e per ço que tu complesques ta voluntat de ço que fet às fins ací, vull e man que cascú se aparel de raonar demà de ço a que faelment es pervengut algun amant aprés de alguns fets e desaventurats accidents, perquè siam tornats en deguda amor e consolació». La qual proposició plagué a tots. E ella, faent-se venir lo senescal, e de les coses necessaries ensemps ab ella tractaren, e, levant-se de seure, fins a la

1) El ms. diu «Me».

hora del sopar alegrament los licencià. Partint-se aquests ladonchs per lo jardí, la bellesa del qual no era per dever-se enujar, partida de aquells anaren pres del molí qui fòra del jardí molia, e qui sà, qui là, prengueren diversos plaers, cascú segons son desig requeria, fins a la hora del sopar. Los quals aprés foren venguts axí com havien acostumat aprés de la bella fontana, ab molt gran plaer e ben servits alegrament soparen. E levats del sopar, axí com havien acostumat, se adonaren al cantar e al sonar, e manant Ffilomena la dança, dix la Reyna: «Ffilostrato: jo no m'entén a desviar dels meus pasats; mas axí com els han fet, axí entén jo a ffer, ço es, que tu, per lo meu comendament, cants una cançó; per ço com jo son certa que tals són les tues cansons com són les tues novelles, e per ço que pus no *(f. CLIII v.º)* siam vuy torbats de tots casos afortunats, vull que n digues una qual més te placie». A la qual Ffilostrato respòs que molt volentera, e sens triga en tal guisa començà: [1]

Les paraules de aquesta cansó clarament mostraven qual era l'animo e la voluntat de Ffilostrato, e la ocasió; e força que u aguera més declarat, sinó que les tenebres de la sobrevinent nit amagaren la rojor de la cara de alguna de les dones qui eren en la dança. Mas aprés que ell hac dat en aquella callament, ne foren moltes d'altres cantades, fins tant que la ora de anar dormir sobrevench, perquè, comendant-ho la Reyna, cascú sen anà recullir a sa cambra.

1) L'espai de la cançó està en blanc.

JORNADA CINQUENA

[Feneix la quarta jornada del Decameron. Comença la quinta, en la qual, sots lo regiment de Fiameta, se raona de ço que a alguns amants feliçment avé després de alguns fets fers e desaventurats.]

Era ja tot l'orient blanch e los surgents raigs tot lo nostre imperi havien fet clar quant Fiameta, ab los dolços cants dels aucells, los quals la primera hora del jorn sus per los arbres alegrament anaven cantant, cuytadament se levà, e totes les altres, e los tres jovens feu cridar; e ab suaus passos pel camp amunt sobre les erbes rosades, per la ampla planicia, fins tant que l sol fou alsat, cascú ab sa companyia raonant, qui d'una cosa, qui d'altra, se n'anaren. E sentint que ja los calts raigs del sol los escalfaven, devés la lur habitació giraren los passos; e alà pervenguts, ab maravellosos vins e ab molts *(f. CLIIII)* confits, del lauger affany que havien sostengut, se confortaren; e aprés per lo delitable jardí fins a la hora del menjar se deportaren. La qual venguda, e cascuna cosa discretament per lo senescal aparellada, aprés d'una estampida e dues o tres ballades foren cantades alegrament, e segons que a la Reyna plasqué se meteren a menjar. E aquell ordonadament e molt alegra fet, no oblidant lo desús dit horde del dansar, ab los esturments e ab cançons prengueren lur solaç fins a la hora del dormir; e, aquella venguda, la Reyna licencià cascú per anar dormir; dels quals los uns anaren a dormir e los altres prengueren lur solaç per lo jardí, cascú axí com mils li fonch plasent. Mas tots, un poch aprés que l'ora de nona fonch passada, axí com a la Reyna plagué, vains de la fontana, segons la acostumada manera, se raonaren; e posant-se la Reina a seure reguardant devers Pamfilo, li mostrà que principi donas a la fael jornada, lo qual en açò volenterosament se dispongué, e axí dix:

NOVELLA PRIMERA

SIMON, ESENT FOYLL, AMÀ EFIGÍNIA, E PER AMOR DE LA QUAL TORNÀ SAVI, E APRÈS SEN SEGUIREN MOLTES COSES SAGONS LA SUA ISTORIA RECITA

Moltes vegades, delitoses dones, he desitjat de donar principi a exí alegra jornada com serà aquesta, perquè per mi posqués esser recomptada sens parer-me nengun davant una istoria qui molt m'à tots temps plagut, per ço com per aquella poreu compenre no solament la leyal fi per la qual començam a raonar, mas quant son poxants e quan poderosos e de quants béns plenes les forces d'amor, les quals molts, sens saber que s diuen, dàmnen e vituperen a gran tort; la qual cosa, si yo la deya per ço com crech que sien enamorades, vós deuria molt pesar.

(F. CLIIII v.°) Segons que en les antigues istories dels Xiprans se lig que en la ylla de Xipre hac un noble hom appellat Aristipo, rich e benaventurat de totes les coses temporals mes que nengun altre de aquell regne; e si de una sola cosa fortuna no l'agués fet dolent, més que nengun altre podia esser content d'ella. E axò era que ell, entre los altres fills que havia, n'havia hu lo qual de granesa e de bellesa de cors trespassava tots altres jovens de la terra, mas quaix foll, e lo pare n vivia sens tota esperança, lo verdader nom del qual era Galleso; mas per ço com jamés ne per trebal de son mestre ne per batiments ne per falagaments del pare ne per enginy de nenguna altra persona li era poscuda entrar al cab letra ne nodriments alguns, ans ab veu grossa e difforma e ab maneres pus covinents a bestia que ha ome, quax per escarn tothom lo apellave Simon, lo qual nom volia dir en lur lenguatge bestia. La perduda vida del qual lo pare ab molt gran enutg comportave; e essent-li tota esperança fogida per no haver tots temps davant si la hoccasió de la sua dolor, manà que se n'anas en una sua alqueria ho casa que havia deffora, e aquí estigués ab los seus lauradors e ab l'altra companya sua; la qual cosa Simon ach per fort cara, per ço com les costumes e husances dels homens grosés li

eren pus agradables que les dels ciutadans. Anant, donchs, Simon a la alqueria, e aquí exercitant-se en les coses a aquella pertanyents, se esdevench que un jorn, vert hora de mitg dia, passant ell de una possesió en altra ab un seu bastó al coll, entrà en hun bosquet lo qual era en aquella encontrada molt bell; e per ço com erem en lo mes de maig, era tot fullat; per lo qual anant Simon, esdevench axí com la sua fortuna lo guià en hun bell prat environat d'arbres molt bels, en la un cantó del qual havia una bella fontana d'aygua freda, e al costat de aquella viu sobre lo vert prat dormir una donzella jove e molt bella, vestida de una alcandora tant prima e tant delicada que quax en res (en res) no contrastava que hom no li posqués veure la carn, que havia blanca e molt bella; e era de la sintura aval cuberta de una vanova blanqua e delicada, e als peus d'ella semblantment dormien dues fembres e un home servent de la dita donzella. E com Simon la viu, axí com si jamés no hagués vistes fembres *(f. CLV)*, recoldat sobre lo bastó que portava, sens dir alguna cosa, ab molt gran admiració la començà fortment mirar en los pits blanchs. En tant que aquest, en lo qual per mil amostraments nenguns costums de ciutadanatge o de jentilesa no eren poscuts entrar, estant axí sentí en sí mateix un pensament, lo qual en la sua pensa axí rude e grosa li raonava aquesta esser la pus bella que jamés per nengun home vivent fos estada vista. E aquí ell començà a contemplar destintament totes les partides del seu cors, loant-li primerament los cabels, los quals ell creya que fossen d'or, lo front, lo nas, la bocha, la gola, los braços e los pits, los quals per gruxa fort poch se revelaven en carn en alt; e, finalment, de laurador fou fet jutge sobtadament e estimador de bellesa, esperant ab gran desitg que li posqués veure los huyls, los quals ella per gran sòn agreujada tenia tanchats, e per veure-los-li moltes vegades lo vench en voluntat de despertar-la. Mas parent-li ultra mesura pus bella que altra fembra que may agués vista, duptant-se no fos alguna dehesa; e pus tant sentiment havia ell que jutjava les coses divines eser dichnes de major reverencia que les mundanals, e per ço se abstenia que no la gosava despertar, esperant que per sí mateixa se despertas, e jatsia que l'esperar li paregués masa, pus retengut per lo plaer que li prenia mirant, no sen sabia partir. Esdevench-se adonchs que aprés lonch espay la jove, la qual havia nom Afigenia, ans que alguns dels seus ho sentisen, alçà lo cap, e huberts los huyls, veen Simon recoldat sobre son bastó estar-li davant, maravellas fort e dix: «Simon: que vas tu ara cercant aquesta hora per aquest bosch?». Era Simon axí per la sua forma e bellesa com per noblesa e riquesa del pare, conagut quaix per totes les jents de aquella terra. E ell, a les paraules de Afiginia, res no respòs, mas com li viu los huylls uberts, ficat lo seu esguart en aquells, estech en sí mateix, e començà a reguardar, e fo-li

semblant que de aquells partís una dolçor que li donà tant gran delit e plaer que jamés no n'havia sentit semblant. La qual cosa veent Afigenia, començà a duptar que lo guardar axí ferm de Simon no mogués la sua rustichesa a alguna cosa que a *(f. CLV v.°)* ella posqués tornar a vergonya, perquè, cridades les sues fembres, se levà e dix: «Simon: coman-te en nom de Déu». A la qual Simon respòs: «Jo me n'hiré ab tu e acompanyaré tots temps». E tement-se Afigenia d'ell que jamés lo posqué de sí partir, moltes vegades lo requerí que se n'anas; mas ell, enluminat dels raigs d'amor, jamés la volch lexar fins a tant que la hac a sa casa acompanyada; e d'aquí partint-sen, anà a casa de son pare, affermant-li que d'aquí avant no volia pus tornar ne estar a la alqueria; la qual cosa, be que fos greu al pare e a sos amichs, pur lo lexaren estar, esperant que vesen quina occasió era aquella que axí l'avia fet mudar de proposit. Esent, donchs, a Simon entrada la sageta d'amor en lo cor per la bellesa de Affigenia, en lo qual nenguna dochtrina may no era poscuda entrar, e en fort breu temps vinent d'un pensament en altre, feu maravellar lo pare e tots sos amichs, e encara tothom qui l conaxia. En tant que ell primerament requerí son pare que l fes anar vestit e aresat axí com los altres frares seus anaven; la qual cosa lo pare molt volenterosament ho feu. D'aquí avant, e husant ab jovens valerosos e hoint quins costums se pertanyien als gentils homens e majorment als enamorats, primerament ab molt gran admiració de tothom, en fort breu espay de temps no solament aprés les primeres letres, ans encara aprés fonch molt valerós e scient entre los filosoffs; e aprés, essent de tot açò ocasió la amor que aportava a Afigenia, no solament la sua veu grossa e rustical reduhí e mudà en covinent e gentil, ans encara isqué mestre e molt espert e fort cavalcador e abte en les coses bellicoses e pertanyents a armes e a batalles, axí de mar com de terra. E breument, per tant que pus avant particularment no m calegua dir de totes les sues virtuts, no fonch complit lo quart any del dia del seu enamorament, que ell isqué lo pus jentil e lo mils nodrit e acostumat e ab més particulars virtuts que algun altre home jove agués en la ylla de Xipre. ¿Què direm, donchs, jentils dones, de aquest Simon? Certes no altra cosa sinó que les altres virtuts del cel infuses en la sua valerosa ànima eren estades de la enve*(f. CLVI)*josa fortuna en qualque partida del seu cors ab ligams molt forts tanchats e enclosos, los quals ligams amor romp tots, axí com fa molt sovent de molt pus forts e pus potents que ell; e axí com accitador del enginy endormiscat, ab la sua força levà e sotspès aquelles virtuts obscurades de cruel obumbració en clara lum, mostrant clarament de qual loch tragué l'esperit a el sospès e en qual lo tire e l met lo seu coratge. Simon, doncs, jatsia amant Afigenia en algunes coses faés accés e més avant de raó, axí com fort sovent

fan los homens jovens enamorats, no res menys de Aristipo considerat que amor lo havia fet tornar de moltó home, no solament li ó sofferí, ans encara en seguir-li tots sos plés lo confortava e l narave. E com alguns lo volguesen anomenar per son vertader nom, que era Galleso, ell no volgué que li fos dit altre nom sinó Simon, recordant-se que com Afigenia se despertà lo cridà Simon; e volent ell posar honesta fi a son desitg, moltes vegades feu asajar Oisco, pare de Afigenia, que la li donas per muller; mas Oisco tots temps respòs que ell la havia promesa a hun noble jove de Rodes apellat Passimunde, al qual no entenia venir a menys. E vengut lo temps aprés de les noces de Afigenia e tremès lo marit per amenar-la-sen, dix Simon entre sí mateix: «O Afigenia! Ara es temps de demostrar quant es tu amada de mi. Jo son estat fet per tu hom, e si jo t puch tenir, no dupte que jo no sia pus gloriós que un Déu; e per cert o jo t'auré o jo morré». E, dit açò, escalfadament requerí alguns nobles jovens qui eren sos amichs, e, fet secretament armar hun leny ab tota cosa covinent e necessaria, a batalla se mès en la mar, esperant lo leny sobre lo qual Afigenia devia esser aportada en Rodes a son marit. La qual, aprés molta honor rebuda del pare d'ella e remesa als amics del marit, envert Rodes tengueren lur via. Mas Simon, lo qual no dormia, lo dia saguent ab lo leny junyí lo leny on era Afigenia, donant-li desús de la proha, e com li fou *(f. CLVI v.°)* desús aquell qui era a la proha, cridà fort: «Aturau e calau les veles o us aparallau d'esser vençuts o negats en la mar». Los adversaris de Simon, tretes armes de sobre cuberta, se aparellaren de deffendre; perquè Simon, aprés de algunes paraules, pres un rampagoll de ferro e lansà-l sobre la popa dels Rodians, qui fortment se n'anaven, e aquell a la proha del seu leny forment acostà e conjunyí per força; e axí, fer e brau com hun leḥó, sens esperrar que nengú lo saguís, saltà sobre lo leny dels Rodians, axí com si tots los agués quaix per no res; e punyint-lo Amor, ab maravellosa força entre los enemichs se mès ab la spasa en la mà, ara ferint aquest, ara aquell, quaix axí com a bestia. La qual cosa veent los Rodians, gitades en terra lurs armes, tots a una veu se conffesaren per presoners. Als quals Simon dix: «Jentils homens: ne cobejança de presa, ne oy que jo aga contra vosaltres no m feu partir de Xipre per saltejar-vos en mitg de la mar mà armada. Ço que m'à mogut es a mi molt gran cosa de haver-la conquistada, e a vosaltres es asau leugera de otorgar-la m; ço es, Afigenia, de mi sobre totes coses amada, la qual no podent-la jo haver de son pare com amic e en pau, Amor m'à constret de haver-la de vosaltres com a enemich e ab mà armada; e per ço jo vull esser a ella aquell que lo vostre Passimunde li devia esser; perquè donats-la-m e anats-vos-ne ab la gracia de Déu». E los jovens, los quals més per ventura libertat que altra cosa constrenyia, planyent-se, Afigenia a Simon

la otorgaren. Lo qual veent lo pler, dix: «Noble dona: no us desconforteu: jo son lo vostre Simon, lo qual per la vostra amor vos é molt més merescuda de haver que Pasimunde per prometensa que li n sia estada feta per Oisco, pare vostre». E feta tresportar Afigenia en lo seu leny, e, sens pendre cosa alguna dels Rodians, los lexà anar. Ladonchs Simon, content més que altre home de la conquesta de aytal presa, pus que algun poch hac entès en aconsolar la donzella, qui del cars se despleya fort, deslliberà ab sos companyons no esser licit de tornar-sen al present en Xipret; perquè, de comunna concordia e acort de tots, dresaren la proha envert Cret, on se creyen *(f. CLVII)* esser segurs, majorment Simon, per antic parentat e per novell e encara gran amistat que y havia, manant-sen ab ells ensemps Afigenia axí com dit es. Mas la fortuna no estable, la qual asats alegra e favorable era estada a Simon en conquistar la dona, mudà sobtosament, la inextimable alegria del jove anamorat en trist e en enugós plant convertí; car no foren encara quatre ores complides aprés que Simon hac lexades los Rodians, que sobrevench la nit, la qual Simon esperava aver pus plasent e pus delitosa que may agués haguda, en la qual se levà hun temps molt teritble e tempestuós, lo qual cobrí lo cel de nuvols e la mar de vents pestillenciosos; per la qual cosa nenguns no podien veure què farien ne hon anà-sen, ne s podien encara sobre lo leny tenir ne fer algun servey. Quina ne qual era la dolor que Simon de açò havia, no ho cal demanar; car a ell era vijares que per ço li aguesen atorgats los deus son desitg, que major dol e enuig hagués de la mar, de la qual, si no fos per ço que havets hoit, ell se fora poch curat de entrar-hi. Dolent-se semblantment sos companyons, mas sobre tot se planyia e s dolia Afigenia, e tement-se fort de cascuna percudida que sentia de les hones, e en cascun plant ella malahia asprament la amor de Simon, blasmant fort la sua voluntat e ardor, e afermant que per nenguna altra cosa aquella tempestuosa fortuna no era esdevenguda, sinó perquè los deus no volien que aquell qui contra lur pler volien haver esposa, se posqués de ço ab presumtuós desitg alegrar, mas que veent ella primerament morir, ell aprés morís. Ab aquests aytals plants e plors, e encara ab majors, no sabent los mariners què deguesen fer, e crexent cascuna hora lo vent pus fort, sens saber ne coneixer on se n'anaven, foren venguts fort prop de la ylla de Rodes; e, no conexent-la, ab tot lur enginy se esforçaren de per estorçre les persones, que ells prenguesen aquí terra. A la qual cosa fortuna los fou favorable e aportà-ls en un petit recés de mar, en lo qual poch abans los Rodians que Simon havia lexats eren aribats. E ans que ells no s foren avisats que en la ylla de Rodes foren, fo alba, la qual, retent *(f. CLVII v.°)* lo cel pus clar, ells se veeren a hun tret de dart prop del leny que lo dia ans havien lexat. De la qual cosa Simon, molt dolorós e tement-se que no

li avengués ço que puys li avench, manà que tothom faés tot aquell esforç que posqués per exir de aquí, e puys que fortuna los portas là hon li plagués, per ço com en nenguna part los poria pijor esdevenir que aquí. La força, adonchs, se mès gran per exir de aquí, mas debades, car lo vent tant fort en contrari, que temien que ells posquesen exir de aquell poch recés on eren, ans volguesen o no, mal lur grat, los empès en terra. A la qual com foren pervenguts, encontinent conaguts per alguns dels Rodians qui del lur leny eren exits; los quals encontinent corregueren a una vila qui prop de qui era, en la qual tots los nobles jovens de Rodes eren venguts, comtant-los com Simon e Afigenia eren venguts per força de temps, axí com els mateys eren. Perquè aquests, oint açò, molt alegres, ab molts dels jovens de la vila prestament foren a les armes, anant a la mar per dabnifficar aquells; on Simon, ab tots los seus e ab Afigenia ja devallat en terra havia, pres consell de fugir en alguna selva qui aquí ls fos vaina; mas lur remey no ls valech res, car ells vengueren tants e tan soberchs, que encontinent foren tots presos, ensemps ab Afigenia, e menats a la vila, e per consaguent a la ciutat. E Licimaco, lo qual en aquell any era sobiran mestre dels Rodians, ab gran multitut d'omens d'armes los rebé e ls menà a la presó, segons que Passimunde, ab lo consell de Rodes, havia hordonat. E en tal guisa lo miserable enamorat de Simon perdé la sua Afigenia, la qual poch abans havia guanyada sens haver d'ella alguna [cosa] aguda, sinó algun besar. E Affigenia fou rebuda de moltes nobles dones de Rodes e confortada de la dolor que havia aguda de la sua presó e del treball que havia sostengut per la tempestuosa mar que havia pasada; e aprés ab ellas ab gran sojorn estech fins lo dia asichnat de les noces. E a Simon e a tots sos companyons, per la libertat qui era estada otorgada al jovent de Rodes, ço es, que ells los aguesen a sentenciar, fou otorgada la vida ab tots *(f. CLVIII)* los seus, la qual Passimunde son poder havia solicitat de fer-los tolre, e a presó perpetual foren condempnats; en la qual, segons devem creure, estaven dolorosos e molt trists, sens esperança de algun pler. E Passimunde, tant com podia, solicitave la jornada de les esdevenidores noces. Mas la fortuna, quasi penidida de la subirana injuria qui era estada feta a Simon, produí nova malicia per la sua salut, e fou aquesta. Havia Passimunde un jermà menor de dies, mas no de virtuts, lo qual havia nom Ormisde, ab lo qual era estat tractat moltes vegades de donar-li per muller una nobla donzella e molt bella de la ciutat, apellada Casandra, la qual Licimaco subiranament amava, e ja moltes vegades lo matrimoni era estat destorbat per molts accidents qui eren sobrevenguts. E ara, veent Passimunde que ell havia a celebrar grandissima festa per les sues noces, pensà que seria molt be fet si en aquesta matexa festa, per no tornar altra vegada a les despeses e treballs de semblant festa, que si fer-se

podia, en aquella matexa jornada Ormisde, frare seu, prengués muller; e per ço ab los parents de Cassandra començà a tornar a tractar del matrimoni; e de fet ensemps ell e lo frare ab ells desliberaren que aquell matex dia que Passimunde menaria a noces Afigenia, que Ormisde menas per semblant Casandra. La qual cosa sentida per Licimaco, li desplagué molt, e per ço, com veya venir lo dia qui li feya perdre la sperança que havia, ço es, que si Ormisde no la prenia creya que ell aconseguiria ço que tant havia desitjat. Mas, axí com a savi, lo seu enutg tenia amagat continuament, pensant en quina manera poria trobar que l dit matrimoni no vengués a fi; e nengun remey no veya posible sinó furtar-la. E açò li paria be possitble per l'offici que tenia, mas tant li paria pus desonest com tenia lo dit offici; mas en breu, aprés longa esmaginació, desliberà donar loch a amor e pres partit en haver Cassandra per furt, e ques que lin degués avenir. E pensant en la companyia que devia haver en fer açò ne en quina horde devia tenir, se recordà de Simon, lo qual ab tots sos companyons tenia en presó, e esmaginà que nengun *(f. CLVIII v.°)* altre companyó ne pus fiable no podia haver en aquesta cosa com Simon; perquè la seguent nit amagadament en la sua cambra los feu venir, començant-li a parlar en semblant manera: «Simon: axí com los deus són donadós de les coses virtuoses als homens, axí són absagadors de les lurs virtuts, e si aquells troben ferms e constants en tots los cassos, axí com ha valerosos de molt major merit los fan dichnes. E per ço àn volgut de les tues virtuts pus certes esperiencies que aquellas que de tu se són mostrades dins la casa de ton pare, lo qual jo conech abundant de riqueses; e primerament t'àn volgut esprovar ab la punyent solicitut de amor, car de insensat animal que eras, segons jo he entès, t'àn tornat a esser valerós home; e aprés ab dura fortuna e al present ab enutg estant en presó, volen veure si lo teu ardit se muda de aquell que eras poch temps ha per lo glay de la perdua que feta às; los quals si aquell matex est que solies, de nenguna cosa tan alegre no t porien fer com de aquella que al present se aparella de donar-te; per la qual per ço que sies loat aparella-t e torna animós, e gosa-t d'empendre ço que t'entén a mostrar. Passimunde, allegre de la tua desaventura e diligent procurador de la tua mort, tant com pot se esforça de celebrar les noces de la tua Afigenia, per ço que per aquell gotig tu perdes aquella alegria que fortuna t'avia otorgada e sobtosament la t tolgué. E quant te deu dolre si axí es com jo crech e conech per mi mateix, qui per semblant injuria com la tua en hun mateix jorn me esper a venir per Ormisde, germà seu, e flagellació continua de ma vida per la presa de Cassandra, la qual jo sobre totes altres coses del món am. E per fugir a tanta injuria e a tant enuig de la mia vida, nenguna via hi veig que per ella sia lexada sinó la virtut de nostres ànimes e de les nostres mans

dretes, en les quals nos covê haver les espases tretes per tornar a tu en lo segon furt e metre a mi en lo primer de les nostres dones; perquè si tu la tua no vols deslliurar, la qual crech que desija venir en les tues mans, vulles-me seguir en la mia empresa, que ls déus m'àn atorgada». Aquestes paraules feren retornar *(f. CLVIIII)* en vida la esmarida ànima de Simon, e sense gran acort se pres a la resposta e dix: «Licimaco: ne pus fael ne pus fort companyó de mi no pots haver en aquesta cosa, si açò men deu seguir que tu raones, e per ço allò que tu parrà que a mi se covenga fer mana-m'o, e veuras com ab maravellosa força jo t serviré per la tua restauració e mia». Al qual Licimaco dix: «Vuy es lo tercer dia que les novelles esposes entraran primerament en les cases de lurs marits, en les quals tu ab tos companyons armats, e ab alguns meus en los quals jo he ma fiança, una hora de la nit entrarem en mitg dels convidats, e ab virtut de les vostres armes les traurem de mitg de ells, e en una nau la qual vuy secretament jo faré aparellar menar-les-nos n'èm, aucient qualsevulla qui en açò presumesca contrastar». E, dit açò, plagué molt a Simon l'orde qui per Licimaco era donat, e la provació que feta hi avia, e amagadament s'entornà en la presó, on estech fins al temps per ells hordonat. E vengut lo dia de les noces, la pompa fou gran e magnificha, e cascuna part de lles noces foren de alegra festa plens. Licimaco, totes les coses necessaries aparellades, e Simon e sos companyons e per semblant sos amichs, tots armats dejús les robes, estaven aparellats, havent-los primerament ab moltes paraules amonestats en ço que fer devien; e partint-los en tres parts, de les quals amagadament tramès la una al port per ço que nengú no posqués empatxar lo recullir de la nau quant mester fos, e ab les altres dues parts de la dita jent vench a la casa de Passimunde, e venguts la una part, ne lexà a la porta per ço que dintre nengun no ls posqués socórrer; e lavors lexada aquella ab lo romanent, ensemps ab Simon muntà per la scala. E pervenguts en la sala hon les novelles esposes eren ab moltes altres dones, e ja a la taula eren per menjar aseguts, com aquests ardidament se feren avant e lançades les taules en terra, cascú pres la sua, e meses en los braços de sengles companyons, comandaren que a la nau les aportasen de present. E ellas començaren a planyer e a plorar e a cridar, e per semblant totes les altres *(f. CLVIIII v.º)* dones e servidors, e sobtosament fou tot ple de remor e de plant. Mas Simon e Licimaco e la lur companya, tirades les espases, sens nengun contrast donant a ells lur via, se n'anaren vert l'escala; e aquels devallant, encontraren Passimunde, lo qual ab un gran bastó en la mà a la remor acorech, al qual Simon animosament ab la espasa li donà molt gran colp sobre l cap, de que l mès en terra com a mort. E Ormisde, per semblant atès a la remor, e per Simon, ab virtut de sos brasos, fou mort, e per semblant

alguns altres de la companyia de Ormisde e de Passimunde foren morts e nafrats per la companyia de Simon e de Licimaco. En tant que ls covench desemparar la scala. E lexada la casa plena de sanch, de plants, de plors e de tristicia, sens negun enpadiment tots ensemps ab la lur rapina pervengueren a la nau, sobre la qual meteren les dones; e pujats ells e la lur companya, prestament fou la ribera de la mar plena de jent armada qui en socors de les dones venien. Mas que ls valch? que ells donaren vela e alegrament se n'anaren per lur fets, fins que en Cret pervengueren, on de molts amichs e parents alegrament foren rebuts; e esposades les dones e feta gran festa, alegrament de la lur presa se gaudiren. E en Xipre e en Rodes foren les remors molt grans longament per les obres d'aquests. E darrerament, interposant-s'i en un loch e en altre los amichs e parents de aquests, trobaren manera que, aprés de algun exill, Simon ab Afigenia alegrament s'entornaren en Xipre ab tots los seus. E Licimaco per semblant ab Cassandra s'entornà en Rodes, e cascuns ab la sua longuament visqueren contents de lur amor en la lur terra.

NOVELLA SEGONA

Costança ama March, e, pensant que fos mort, se mès en una barqua per morir, sens vela e sens rems; aribant a Tuniç, lo troba viu.

(f. CLX) La Reyna, sentint finida la novella de Pamfilo, aprés que la agueren molt loada, comandà a Emilia que, dient-ne una, seguís, la qual començà: «Cascú se deu degudament delitar de aquelles coses a les quals ell veu lo guardó seguir, segons la aflicció; e per ço com amor merex millor delit per afflicció a lonch anar; ab molt major pler meu, parlant de la present materia, obeiré la Reyna, que de la pre[ced]ent no s[feu al Rey]».

Devets saber que, assats pres de Sicilia, ha una ylla apellada Liper, en la qual, no à encara gran temps, fou una molt bella donzella apellada Costança, asau de honorable linatge. De la qual un jove de la ylla apellat March Gomito, asau bell e ben acostumat de totes gentileses e en son art molt valerós, se n'enamorà, e ella per semblant d'ell, en tal manera que may no sentia be ne remey sinó tant com lo veya. E desijant March de haverla per muller, la feu demanar al pare d'ella, lo qual respòs que, attenent la pocca facultat de viure, no la li volia donar. E March, endichnat, veent que per sa pobretat era refusat, ab alguns seus parents e amichs armà un leny e jurà de may en Liper no tornar fins a tant que fos rich e que per pobresa no posqués esser refusat. E encontinent de qui s partí per anar a cosejar la Barberia, robant cascú qui menys que ell podia; en la qual cosa en breu temps asau li fou favorable la fortuna, si ell agués sabut posar manera a la sua prosperitat; e no content de esser esdevengut rich, ell ab sos companyons en breu temps encara anaven sercar la desaventura que trobaren. E anant axí una amunt, altra avall, se esdevench que un jorn fou encontrat de cert lenys de sarains, dels quals fou estretament combatut, e, aprés longa desfeta, ab tots sos companyons fou pres e robat, e, esfondrat per ells lo leny de March *(f. CLX v.°)*, lo sen menaren pres en

Tuniç, on fou mès en presó e tengut e guardat en longa miseria. E aprés no per una, mas per moltes e diverses persones, en Liper pervench la nova que tots aquells qui ab lo leny eren anats de March eren estats negats. E oint açò Costança, la qual de la partida de March era estada molt dolenta, e oint que ell ab tots los altres eren morts, longament plorà la sua desaventura, e disponent en sí matexa de no voler pus viure, pensà de alguna manera alciure-s; e exint-se sacretament una nit de casa del pare, se n'anà al port, on, per bella ventura, trobà un laut de pescar separat dels altres navilis, dell qual havia fort poch que l senyor d'aquell n'era exit, lo qual havia lexat fornit d'arbre e de veles e de rems; sobre lo qual prestament muntada, e ab los rems se mès en mar; e axí com aquella qui del art de la mar sabia segons totes les fembres de aquella ylla acostumen de saber, feu vela, e lansats tots los rems en mar e per semblant lo timó, al vent e a la fortuna se comanà, pensant que de necesitat lo vent la devia aportar en loch on devia perir, attenent que sens guovern ne governador anava ne devia anar a través en qualque escull on se rompés lo laut e ella rebés aquella mort que desijava. E anant ella axí en manera que si campar volgués no posqués, ans forçadament agués a negar. E envolcat lo cap en un mantell, en lo fons de la barqua, planyent e plorant, se mès a jaure. Mas en altra manera esdevench que ella no havia pensat; e açò per tant com la fortuna favorable a ella trachtà en tal manera, que l vent fou a la tremuntana asau susau e la mar plana e queda, e la barcha ben regent, tant anaren, que lo seguent dia en la nit fou aribada be cent milles sobre Tuniç e una plage vehina de una ciutat apellada Sussa. E Costança, la qual la mort esperava, sens conaxença alguna que no havia de esser més en mar que en terra, encara no havia lo cap levat ne l'entenia a levar fins alà fou pervenguda. E lavors, per ventura venguda a la mar, com la barcha aribà, una proufembra, la qual levava del sol los filats dels seus pescadors; e veent la barcha, sen maravellà com ab les veles plenes s'era lexada anar en terra. E pensant que en aquella los pes*(f. CLXI)*cadors dormissen, se n'anà a la barcha, on nenguna altra persona no viu sinó la joveneta, la qual cridà moltes vegades, pensant que dormís; e Costança, la qual jamés pensant no aguera degués venir en loch hon campar posqués, levant lo cap en sus prestament, fou conaguda per christiana, e, parlant-li hitalià, li demanà com era açò que ella aquí ab aquella barcha soleta fos arribada. E la jove, hoint-la parlar hitalià, duptà que per ventura altra veu lo vent no la agués a Liper tornada; e sobtosament levant-se en peus, reguardà entorn, e no conaxent les encontrades e veent-se en terra, demanà a la bona fembra on era. A la qual la bona dona respòs: «Ma filla, tu est en Barberia, asau prop d'una ciutat apellada Sussa». La qual cosa hoint Costança, dolent-se com Deu no li avia la mort tramesa, duptant-se de

vergonya axí com aquella que no s sabia que s fes, en la sua barqua se posà a seure, e començà a plorar e a ffer gran dol. La bona dona, hoint aquesta plorar e avent pietat d'ella, tant la pregà que en una sua cabanyeta la menà, e aquí estant, la amonestà que ella li degués dir com era aquí arribada; e veent la bona dona que encara era dejuna, del seu pa dur, ab alguns peys e aygua, li aparellà de menjar; e tant la pregà, que ella menjà. E aprés Costança li demanà qui era ne com era aquí; a la qual la bona dona dix: «Ma filla, a mi dien Carapressa, e fuy nada en la ciutat de Trapena, e per una desaventura estich ací servint alguns christians pescadors». La joveneta, hoint dir Carapressa, possat que fos molt trista e no sabent ella matexa quina occassió en tal loch l'avia duyta, en sí matexa pres bonavuyr de haver hoit aquest nom e començà a pensar desijant la mort; e sensa manifestar qui fos ne qui no, pregà Carapressa carament que per amor de Deu agués misericordia de la sua joventut e que algun consell li donas per lo qual ella posqués fugir, que vilania no li fos feta. Carapressa, oint açò, a guisa de *(f. CLXI v.º)* bona dona, lexant-la en la barracha, prestament recullits los seus filats, a ella retornà, la qual diligentment amonestà, e ab ella ensemps la menà a Sussa; on, com foren pervengudes, li dix: «Costança: jo t metré en casa d'una bona dona seraina a la qual jo fas molts serveys soven de les coses que ella à mester, e ella es dona antiga e misericordiosa; a la qual jo recomtaré lo mils que jo poré ton esser, e son certa que ella t'aurà per recomanada e t trachtarà com a filla propria, e tu, estant ab ella e servint-la de ton poder, conquistaras la sua gracia e amor, e estaras fins a tant que Deus te trameta altra ventura». E axí com ho dix, axí ho feu de continent. E la dona, la qual vella era, aprés hac hoida la nova, guardant-la en la cara, començà a lagremejar, e, besant-la al front, la pres per la mà e menà-la en la casa, en la qual la dona estava ab algunes altres fembres, sense nengun ome, cascuna de les quals lavorava de diverses coses de lurs mans, axi com es de seda, de palma e de diverses coses; de les quals la jove dins pochs dies après, e ab elles ensemps començà a lavorar. E aprés, en tanta gracia e amor vench de la bona dona e de totes les altres, que fonch maravellosa cosa e en poch de temps a bastament après lo lur lenguatge. E axí estant Costança en Sussa, se feu en casa de son pare gran plant e dol, no sabent que era d'ella, havent-la per morta. E en aquest endemitg se esdevench que era rey de Tuniç hu lo nom del qual era Manabdala, contra lo qual se levà un jove de gran parentat e de molta potencia, al qual deyen que s pertanyia lo realme de Tuniç; e, aplegada gran multitut de jent d'armes, sobre aquell vench per gitarlo del regne. La qual cosa vench en horelles de March, qui en presó ladonchs estava, e veent que lo rey de Tuniç feya gran esforç en sa deffesa, dix a hu lo qual era de aquels qui ell e sos companyons guar-

daven: «Si yo posqués parlar ab lo Rey, a mi diu lo cor que jo li donaria un tal *(f. CLXII)* consel per lo qual ell vençria sa batalla». E oides aquestes paraules, encontinent per la guarda foren reportades al Rey. Per la qual cosa lo Rey comandà que prestament March li fos menat davant, al qual demanà quin era lo seu consell, al qual respòs: «Senyor: en altre temps jo en aquesta vostra terra[1] é husat, en la qual é vista la manera de les vostres batalles, e par-me que més ab archs que ab altres armes fassats vostres fets. E per ço he pensat que llà hon se trobas manera que al vostre adversari mancasen les sagetes e los vostros ne fosen copiosos, que la vostra batalla se vençria». Al qual lo rey dix: «Sens falla si ço que tu dius se podia fer, jo crech que jo seria vencedor». Al qual March dix: «Senyor: là hon vos vullau ab laugera posibilitat se poria be fer, e veus com. A vós, senyor, cové que fasau fer les cordes dels archs dels vostres arxés pus primes que aquelles que s fan comunament; e aprés, senyor, feu fer gran suma de sagetes, e aquelles agen las tens fort estretes, en manera que l'encasament pusque entrar escassament en les cordes primes; e açò, senyor, cové que sia fet secretament, en manera que lo vostre adversari no n sia asabentat, car ell trobaria manera a la occasió perquè jo dich açò e seguir s'i é aprés en contrari de ço que los arxés del vostre enemich aurien despeses les lurs sagetes, lavors los vostres tirarien, e ells, volent collir les lurs, de aquelles vostres no n porien tirar per colpa de les cordes groses, e los vostres reculliran les llurs; ab les quals jugaran aprés que les lurs auran despeses obtimament he be; e en aquesta manera los vostres seran copiosos de sagetes e los altres no hauran de què fer armes». Al rey, lo qual savi senyor era, plagué molt lo consell que March hac donat, e prestament l'executà, per lo qual trobà haver vençuda la sua batalla; per la qual cosa March vench en la sua gracia granment, e en gran e en rich estat sobrepugà. E escampada la fama per les demunt dites coses *(f. CLXII v.°)* per la terra, pervench a les horelles de Costança que March Gomito era viu, lo qual longament havia cregut esser mort; perquè la amor qui adormida estava en lo cor de Costança, ab sobtosa f[l]ama se encès en major ardor que abans no era. E la morta esperança de Costança ressucitada, a la bona dona ab la qual estava entegrament comtà tot son accident e la sua ventura, dient-li com ella desijava molt anar a Tuniç per sadollar los huyls de açò que les horelles, per les veus que havia hoides, la havien feta desijosa; la qual cosa la dona li lohà molt, e axí com si fos sa mare, ab ella ensemps ab una barqua per anar a Tuniç se meteren, on aprés foren aribats ab Costança ensemps ab na Carapressa en casa d'una sua parenta foren rebudes honorablement. E aprés poch Carapressa anà per sentir què poria hoir

1) Al marge diu *encontrada*.

de March, ne si l poria veure; lo qual encontinent hac trobat sà, alegra e en bon estat; e feta per ella relació a Costança e a la bona dona, plagué a la jentil dona de casa que March vengués aquí parlar a ella. E lavors se n'anà la jentil dona là hon March era e li dix: «March: en casa mia arribat un teu servidor qui ve de Liper, lo qual ab tu volria secretament parlar; e per no fiar-men ab nengú, jo matexa son venguda manifestar-t'o». E entesa per March, a la bona dona regracià molt la sua enbaxada; e aprés ab ella se n'anà a la sua casa; en la qual, quant foren allà arribats, Costança, veent March, per gran alegria per poch no morí, e, no podent-sen abstenir, ab los braços huberts lo corech abraçar al coll, e per compassió de les fortunes per ells passades e per la present alegria, sens poder dir alguna cosa, sobtosament començà a plorar. March, veent Costança, fortment se maravellà e començà per semblant a planyer, e puys, suspirant, dix: «O Costança mia! E encara ets tu viva? Cert gran temps ha que jo havia entès a dir que tu eras perduda ne en casa de ton pare no s sabia res de tu». E, dit açò, tendra*(f. CLXIII)*ment plorant, la abrasà e la besà. E Costança li comtà tot son accident, e la honor que havia rebuda de la dona ab qui havia estat. E, aprés agueren molt raonat, se n'anà al Rey son senyor e tot son fet li comtà mot a mot, e per semblant d'ella; e après li dix, ab sa licencia, segons la sua ley, aquella volia esposar. De les quals coses lo rey se maravellà molt; e faent-se venir Costança e sabut que era axí com March li havia recomtat, li dix: «Per cert tu às ben merescut haver-lo per marit». E encontinent feu venir aquí moltes joyes, donant-ne a cascú d'ells part, dient-los que entre ells fessen tot ço que pus plasent los fos. E aprés March honrà molt la jentil dona ab la qual Costança havia estat, e regracià-li molt lo servey que fet li avia, e li donà de grans dons, e, comanada a Deu, no sense grans lagremes d'ella e de Costança sen partí. E aprés, ab licencia del rey, ab Carapressa se muntaren en hun leny, he ab bon vent s'entornaren a Liper, on fonch feta per lurs amichs axí gran festa que may no s podia dir ni comtar. E aquí March la tornà esposar, e feren gran festa per lurs noces, e aprés ensemps en pau e en repòs gaudiren lur amor.

NOVELLA TERÇA

PERE BOQUAMASSA SEN MENA ANGELINA, E VOLENT-LO PENGAR, ESCAPÁ, E VINENT LA HON ELLA ERA, LI FONC DONADA PER MULLER

Negú de tots quants eren no restava que la novella de Emilia no loas, la qual, conexent la Reyna esser finida, girant-se a Lissa, li comandà que continuas; la qual, desijosa de obeir, començà a parlar e dix: «A mi, hiversoses dones, ha apareguda davant una malvada nit que dos jovens poch discrets havien aguda; mas per ço com a ells se seguiren molt alegres jorns aprés, axí com es conformat pel *(f. CLXIII v.°)* nostre proposit, me plau de recomtar-la».

En la ciutat de Roma, la qual axí com vuy es coha, es estada cap del món, se esdevench una vegada, encara no ha gran temps, que hun jove apellat Pere Boquamassa ere entre ls romans asau honorable, lo qual se enamorà de una molt bella donzella appellada Angelina, filla d'un noble ciutadà apellat Loys Saulo, lo qual era molt car als ciutadans romans. E, amant-la, tant sabé obrar que la donzella començà no menys amar a ell que ell a ella. E Pere, amant Angelina de fervent amar e no podent soferir la aspra pena que li donava la amor de aquesta, la demanà per muller. La qual cosa sabuda per los parents, tots foren blasmant-lo fort de ço que ell volia fer; e d'altra part digueren al dit Loys que en nengun partit en les paraules de Pere antenés, car si u feya, may per amich ne per parent no volien que ls apellas. Pere, veent aquella via enpatxada per la qual creya venir a fi del seu desitg, volch morir de dolor; e si Loys ho agués volgut consentir, contra voluntat de quants parents havia, la aguera presa per muller; mas pus veent que alre no y podia fer, se mès al cor que per interposada persona envias a dir a la donzela que lurs fets no podien haver compliment en aquella manera, mas que li plagués anar-sen ab ell e que en aquella darien compliment a lur desitg, de que la donzella, molt contenta, donà horde de suplir a la voluntat de Pere. E un jorn Pere, levant-se gran matí, aparellades lurs cavalcadures, ab ella ensemps muntaren a cavall, prenent lo camí envert una vila apellada Alanya, hon Pere

havia molts amichs e parents, dels quals molt confiava; e axí cavalcant, no avent espay de fer noces, ensemps raonant, alguna volta la hu a l'altre besava. E anant en aquest deport se esdevench que, no sabent Pere gayre be lo camí, aprés agueren anat entorn .viii. milles luyn de Roma, devent tenir lo camí a man dreta, lo prengueren a man sinestra. E no agueren *(f. CLXIIII)* cavalcat gayre més de dues milles, com ells se veren veins de un castel, lo qual era estatblit de companya de la part del linatge de la Colona, qui contra Orcins en aquell temps fortment guerejaven, del qual encontinent que foren vists isqueren entorn .xii. homens a peu; e la donzella, veent-los, cridant dix: «Pere, fugiam, car nosaltres som saltegats». E, axí com mils sabé, per una selva gran girà lo seu rocí, e tenint los esperons al costat e tenint-se al arçó, lo rosí, sentint-se punyir, corrent per aquella selva, la s'enportà. E Pere, qui pensant e mirant lo camí anava, e no mirant en altra part, sens que no s fou apersebut, sobtosament saltejat, e aquell pres, ells feren devallar, demanant-li qui era, e haver-lo-s'o ell dit, aquests començaren entre ells haver consell, dient entre sí: «Aquest es dels homens de nostres enemichs. Què n devem nosaltres fer, sinó tolre-li les vestedures e lo rosí e penjar-lo en hu de aquests arbres?». E ja tots acordats en aquest consell, comandaren a Pere que s despullas, e despulant-se e veent-se lo seu mal al damunt, veus hon isqué un aguayt de be .xxv. homens a peu cridant: «A mort! a mort!», los quals, sobrepresos de açò, lexaren estar Pere, girant-se en lur deffesa; mas veent-se molt menys que aquells qui exien del aguayt, començaren a fugir e los altres encalsar. La qual cosa vista Pere, sobtosament pres les sues robes e muntà en son cavall, començà a fugir on més posqué per aquell camí hon havia vista fogir Angelina. Mas no veent ne sentint ne conexent per la selva petjada de cavall ne altres senyals, pus a ell parech esser sagur fora de les mans de aquells qui pres l'avien, e encara dels altres qui aquells eren estats asaltegats, no trobant la sua donzella, pus dolorós que altre ome, començà a plorar e a demanar ansà e allà per la selva, cridant, mas debades, car nenguna persona no li responia, e ell, no gosant tornar anrera, anant davant, no conaxia on se degués aribar; e d'altra part de la sal-*(f. CLXIIII v.°)*vatgina qui en la selva habitava, de cascuna de aquestes coses, e per semblant de Angelina, la qual li paria veure cascuna hora especegar a lops e a onsos, segons son albir estava atribulat. Anava, donchs, aquest desaventurat de Pere, tot jorn per aquesta selva cridant e ahucant e tornant a enrera, creent-se anar avant; e per lo plorar, e per la paor e per lo lonch dejunar era axí vençut que pus enant no podia. E vehent la nit sobrevenguda, no sabent quin consel altre se prengués, trobà un gran roure e, devallant del caval, en aquell lo ligà; e aprés, per no esser de la salvatgina devorat, en la nit alt sen muntà; e poch aprés, levada la luna e

lo temps clar, no havia Pere ardiment de adormir-se per por de caure, posat que pur hagués agut espay la dolor que de la sua donzella havia no l'aguera lexat dormir; perquè ell, sospirant e planyent a ella e maldient la sua desaventura, vellava. E la donzella, fugint axí com davant havem dit, no sabent ahon se anava sinó axí com lo seu rocí la aduya, se mès tant en la selva que ella no sabia veure lo loch hon l'entrada era; per la qual raó no en altra manera, sinó axí com havia fet Pere tot lo dia, ara esperant, ara anant e plorant e cridant dolent-se de la sua desaventura, per lo salvatge loch se anava planyent; e a la fi, veent que Pere no venia, se mès per hun caminet estret, segunt aquell. E poch més de dues milles hac anat com ella viu una caseta, a la qual se n'anà on pus tost posqué, on trobà un bon home molt vell ab una sua muller per semblant molt vella; los quals, com la veren venir sola, foren molt maravellats, e dient-li: «Ma filla: e com vas axí sola per aquesta encontrada?». E la donzella, plorant, respòs com havia perduda la sua companyia en la selva esmarrida. E demanà quant havia de aquí a Alanya, a la qual lo bon hom respòs: «Ma filla, aquesta no es la via de anar a Alanya, car més de .xii. milles es luyn de ci». E lavors dix la donzella: «E no haací abitacions per albergar*(f. CLXV)*hic?». Lo bon hom respòs: «Habitacions no à ací en nengun loch prop hon tu posqueses anar de jorn». Als quals dix la donzella: «E donchs placie-us que, pus que en altre loch no puch anar, que ací per amor de Deu pusqua albergar aquesta nit». E lo bon hom respòs: «Ma filla, a mi es molt greu que aquesta nit tu hages a romanir ací; e açò per tant com arreu van de nit e de dia amichs e desenamichs e de males bargades, los quals moltes vegades me fan de grans desplés e de grans dans; e si per ventura anit nich venia nenguna e t veyen axí bella com tu est, els te farien despler e vergonya e nosaltres no t poriem ajudar. E si açò t'esdevenia, tu no t pories de nosaltres ajudar». E la donzella, veent que la hora era tarda, posat que les paraules l'espaventassen, dix: «Si a Deu plau ell guardarà a vosaltres e a mi de aquest enuig e vergonya, la qual, si m'avenia, amaria més per los homens esser rosegada que no si per lo bosch era per salvatgina menjada ne escorterada». E, dit açò, descavalcant del seu rosí, se n'entrà en casa del pobre home, e aquí ab ells de ço que havien pobrament soparen, e après, tota vestida, en hun pobre lit ab ells ensemps se gità, e en tota aquella nit no cesà de suspirar e de planyer la sua desaventura e aquella de Pere, de la qual no sabia que degués esperar sinó tot mal. E acostant-se l'alba, veina del jorn, ella sentí una gran remor de gent; per la qual cosa ella se n'anà en una gran cort o corral qui ab la petita caseta se tenia, e veent en la una part de aquella molt fe, en aquella se amagà per ço que si aquella jent aquí venia que per ells no fos axí tost trobada. E apenes fou acabada de amagar, com una gran bargada de malvats

homens foren deffora a la porta de la petita casa, e, faent-se obrir, en aquella entraren, hon trobaren lo rosí de la donzella encara enselat, al qual demanaren de qui era; e lo bon home, veent que la donzella se era amagada, dix: «No hich a nenguna persona sinó nosaltres, mas aquest rosí, de *(f. CLXV v.º)* qui s que sia, fugí anit, e nosaltres, fiant que era de algú, lo matem en casa per ço que los lops no l menjasen». E ladonchs dix lo major de la bargada: «Aquest rosí serà bo per a nosaltres, pus no à altre senyor». E puys, partint-se per la casa e partida, se n'aleugaren en la cort, e posades lurs lances e lur taulatxos, se avench que hu de ells, no sabent alre que fer, lansà la sua lansa en lo fe, de que fonch fort pres de alciure la mesquina de Angelina, qui amagada estava, per la qual raó li covench esser prop de manifestar-se per lo colp de la lansa qui li vench al costat, tant pres que ab lo ferro li esquinçà les vestedures, perquè ella fou pres de cridar, pensant esser ferida; mas, recordant-se hon era, estech queda. E la bargada, qui gran remor feya, algun sentiment d'ella no hagueren, e encontinent, aprés agueren menjat e bagut, se n'anaren per lurs affers, menant-sen lo rosí de la donzella. E aprés se foren perlongats, lo bon hom demanà a la muller què era de la donzella, car ell no la havia vista despuys que s'era levat. E la bona dona respòs que no sabia, e anant-la cridant e la donzella sentint que ells s'eren partits, isqué del fe; de que lo bon hom fou content com viu que Deu li havia feta tanta de gracia que a les mans de tal jent no era pervenguda; e, faent-se ja dia, dix a la donzella: «Ans que lo jorn no venga, si a tu plau, nosaltres te acompanyarem fins en hun castell qui es pres de ací sinch milles, e seras en loch segur; mas covendra-t anar a peu, car aquesta mala jent qui sen es anada ara de ací s'enmenen lo teu rocí». E la donzella, donada pasiencia en ço que deya del rocí, lo pregà per amor de Deu que al castell la menas; e, metent-se en camí, allà pervengueren envert miga tercia. Era lo castell de hu dels Orcins, lo nom del qual era Liello de Campdeflor, qui en aquellas raons tenia dins una sua dona qui santa e molt bona dona era; e veent la dona prestament conech qui era, e ab gran festa rebuda, ordonadament *(f. CLXVI)* volch saber com era aquí arribada, e la donzella loy comtà mot a mot. E la dona, qui per semblant conexia Pere, axí com aquell qui era amich del marit, fou fort dolenta del cars qui avengut li era; e dix a la donzella: «Pus axí es que tu no sabs ahon es Pere, tu estaras ab mi fins a tant que jo t pucha tremetre segurament en Roma». Ara tornem aprés que estant en lo roure tant dolorós com en lo món podia, viu sus lo primer sòn venir en sus de .xx. lops, los quals tots com veren lo rocí li foren al entorn, e lo rocí, espaventat, tirant, trenchà les rechnes, volent fugir, e estant environat de lops, ab coces e ab dents se deffenia lo mils que podia; e a la fi de ells fou aterrat e espesegat, e sens

lexar-li res sinó la hosa, tots lo devoraren e sen anaren. De la qual cosa Pere, al qual paria haver del rocí una gran companyia e gran sosteniment del seu treball, fou molt esmayat, e pensant de no exir may de la selva. E era ja pres d'alba, e morint-se ja de enuig e de por sobre lo roure, axí com aquel qui continuament guardava entorn per veure si alguna cosa veia ne sentira, si veu entorn de una milla luyn un gran foch; d'on, com fou fet jorn, no sens gran por, del roure devallà e envert là dressà hon veya lo foch; e tant anà que alà pervench, hon trobà pastors qui menjaven e s daven bon temps, dels quals fou rebut graciosament, donant-li a menjar e a beure; als quals, com hac menjat, comtà la sua desaventura ne com ne per què aquí era aribat, demanant-los si en aquella part havia vila ne castell on ell posqués anar. E los pastors, veent-lo exerrat, diligentment com aquí pres a .iii. milles havia un castell de Liello de Camdeflor, en lo qual era la sua dona; de que Pere, molt content, los pregà que algú d'ells fins allà lo acompanyassen, la qual cosa dos d'ells feren volenterosament. On, aprés que Pere allà fonch pervengut, enserçà de trobar manera que agués algun conaxent seu qui diligentment sercas Angelina per la selva. E sabuda per la dona del castell la ven*(f. CLXVI v.º)*guda de Pere, per ella encontinent fou demanat, a la qual prestament anà; e veent Pere que Angelina era ab ella, may senblant alegria no fou vista. E estant axí ensemps ab ella, continuament se estremia tot per anar-la abrasar, sinó que estava per vergonya de la dona; e si ell de açò fou alegre, la alegria de la donzella no fou menor. E la jentil dona, faent-li festa, lo recullí, e havent oit d'ell ço que li era entrevengut, lo reprès molt de sò que contra sos parents fer volia; mas veent pur que ell era dispost en ço que començat havia e tant li agradava, e dix en sí mateixa: «¿e en que treball jo? aquests se amen e s conexen, e paren-me cascuns amichs del meu marit, e lo lur desig es honest e crech que placia Deu, pus la hu es campat de la forqua e l'altre de la lança, e abdosos campats de les salvatgines, e per ço crech que s degue fer». E, girant-se a ells, dix: «Si a vosaltres diu lo cor de voler esser marit e muller ensemps e a mi aytantbé». A la qual Pere e Angelina, qui pus desijosos eren de açò que de cosa en lo món, regraciaren-li sa proferta graciosament e be. E aquí les noces honorablement se ordonaren a despesa de Liello, dient-los que la pau entre ells e lurs parents farie ella be. Pere, molt alegre e Angelina molt més, se esposaren; e en la millor manera que en muntanya se pot fer, la jentill dona los feu fer honorable festa, e aquí les primés fruyts de lur amor dolçament sentiren. E aprés la jentil dona, aparellada ab ells, ensemps muntaren a cavall, e ben acompanyats s'entornà en Roma, on trobaren los parents de Pere fort torbats de ço que fet havie, ab los quals los tornà en bona pau e bona concordia. E ells ab molt repòs e plaer fins en lur vellesa visqueren e nosaltres si fassam.

NOVELLA QUARTA

Ritxardo Minutulo ama la filla de micer Louís, e trobat ab ella ab lo rosiyol en la má, la pres per muller e romangueren en bona pau.

(F. CLXVII) Callant Lissa e escoltant les laors donades per la sua companyia a la sua novella, comandà la Reyna a Ffilostrato que n digués alguna, lo qual, rient, començà: «Jo son estat de tantes de vosaltres tantes vegades mordut, que jo he materia de fer-vos cruels raonaments, e segons que m par jo he volgut moltes vegades restaurar aquest anuitg e son tengut de dir alguna cosa per la qual algunas vegades vos farà riure. E per ço com amor no done altra materia sinó suspirs e una pocha de por mesclada ab vergonya, e puys pervé a alegra fi, segons en una novella asau petita vos entén a demostrar».

Molt valeroses dones, devets saber que encara no ha gran temps que en Roma fou un cavaller lo nom del qual fou micer Loys de Valbona, lo qual en la sua vellesa hac una filla de madona Jacomina, muller sua, la qual, crexent per sos dies, fonch la pus bella e la pus plasent donzella de totes aquelles encontrades. E per ço com lo pare e la mare pus infants no havien, subiranament la amaven, e ab maravellosa diligencia la guardaven, esperant que en lur vida fesen de ella algun gran matrimoni. E stant axí la dita donzella se esdevench que en casa de micer Loys, ab ell ensemps entrevenia hun jove abte, bel e jentil de la persona, apellat Ritxardo, del qual micer Lois ne sa muller nenguna guarda no s donaven, sinó axí propriament com feren d'un lur fill propri. Lo qual Ritxardo, veent la donzella e ab aquella praticant *(f. CLXVII v.°)*, veent-la bella e jentil e dotada de notables costums, d'ella estretament se enamorà, e ab gran deligencia amagada tenia la sua amor; de la qual cosa la donzella se apercebé, e, sens fer-sen esquiva, vench acordada per semblant de amar Ritxardo; de que Ritxardo, molt content, ab gran por esperava loch e

manera de poder-li alguna cosa de lurs amors manifestar. En tant que hun jorn, tacitament e amagada, pres ardiment en sí matex, dient-li: «Caterina, prech que tu no m fases morir». E fretura de pus raons, segons los fins enamorats acostumen, per temensa de no esser represos e de no falir en lur temerós parlar, callà; e Caterina, qui ab gran desitg esperava que ell li començas a parlar de semblant materia, sobtosament li respòs: «Plagués a Deu que tu no fesses més morir a mi, qui continuament estich en incessiable turment». Aquesta resposta plagué molt a Ritxardo, e gran ardiment li donà en son parlar, e dix: «Per mi no mancarà may cosa nenguna qui a tu placia, ne a nostres fets venga bé, mas en tu està trobar modo a restauració de la tua vida e de la mia». Caterina, lavós, acordada de voluntat ab Ritxardo, no desijant tant res, dix: «Ritxardo, tu veus jo com son guardada, e per ço jo no sé veure manera com tu pusques venir a mi; mas si tu pots veure manera com sense ma vergonya jo pusqua eser ab tu, digues-la-m, que jo la faré de bon grat sens nengun laguí». Ritxardo sobtosament pensà, e ja que pensat hi avia, dix: «Caterina mia, jo no sé veure via nenguna ab que nosaltres puscam esser ensemps si donchs tu no exies a dormir en lo porxo qui bade sobre l'ort de ton pare, e si tu podies venir de nit, allà jo trobaria enginy e manera, posat que sia molt difficil a mi, que jo hi venria». Al qual Caterina respòs: «Si a tu par que y pusques venir, a mi semble que jo trobaré manera de venir-hi dormir». E *(f. CLXVIII)*, dit açò, sobtosament se partiren, besant-se una vegada, e, a manera de una gent fugitiva, se n'anaren. E en aquest temps erem ja a la fi del mes de maig, e la següent nit la donzella començà davant la mare a clamar-se que la nit passada, per la sobrefluytat del gran calt, no avia poscut dormir. E la mare, havent gran enutg de les alamentacions de la filla, dix: «O filla mia, e quina calor es aquexa que tu às sentida anit? car a mi no ha aparegut que la age feta tant gran com tu dius». A la qual Caterina dix: «Ay mare senyora, cert vos ho deurieu dir a mon pare, car vos deveu pensar que pus caleroses son les tendres fadrines per la pueril etat en que són que les dones qui per lur etat hàn lur calor natural trempada». Per les quals paraules la mare dix: «Ma filla, ver es; mas jo no pusch fer ne més calt ne més fret a voler meu, en la manera que tu volries, e per ço que ve que hom ha a soferir axí com Deu dona a hom lo fret e lo calt; e per ventura anit farà major frescor e dormiras millor». «Açò vulla Deu, dix Caterina, mas no sol esser usança que vinent l'estiu les nits vagen refrescant». «E donchs, dix la mare, què vols tu que s'i fase?». Dix lavors Caterina: «Mare senyora, si a vós e al meu pare pleya, jo faria fer un litet ací en lo porxo, sobre la cambra de mon pare, qui bada sobre lo jardí, e aquí durmiria e hoiria cantar lo rosinyol, e ab ell dormiria molt pus fresch que no faç en la vostra cambra». A la qual dix la mare: «Ma filla,

conforta-t, quar jo u diré a ton pare, e fer-ho èm axí com ell volrà». E axí s feu; e dites les damunt dites raons per la mare a micer Loís, ell, axí com aquell que un poch sospitós vivia sabent los fets de les dones ab quanta falsia se acostumen de fer, dix: «Quin cant de rossiyol es aquest ab que ella vol dormir? si gayre m fa jo la faré dormir al cant de la sigala». La qual cosa sabuda per Caterina, més per desdeny que per callar, la següent nit tant solament ella no dormí, ans encara no lexà dormir la mare. La qual *(f. CLXVIII v.°)* cosa sentida, la mare al matí se n'anà a micer Loís, son marit, e en aquell dix: «Mossenyer, a mi par que vos ajau poch cara vostra filla, car vos la voleu fer morir per la gran calor que fa, car certament vos puch dir que ella no ha dormit anit poch ne molt, ans es cuydada del tot morir. ¿E què us fa a vós si ella dorm sobre aquell porxo? car en veritat ella no troba loch de gran calor que soffer, e ultra açò vós sou maravellat com diu que ha gran pler de oir cantar lo rosiyol, ¿e no sabeu vos que totes les coses del món cerquen son semblant? e com ella sia jove e infanta desije de hoir cants d'aucells e coses delitoses semblants a ella». Micer Loís, oint aquestes paraules e veent la voluntat de la mare e avent pietat de la filla, dix: «Feu-li hun lit al porxo, que tant solament hi capie ella, e entorn feu-hi metre una cortina, e puys oge cantar lo rosinyol a son pler». La dona, hoint açò, prestament li feu fer un lit a tot son pler per fer-la-y dormir la següent nit; e la donzella, veent açò, prestament entès en veure Ritxardo, e faent-li un senyal qui entre ells era emprès, per lo qual ell entès ço que fer devia. E la nit vinent, aprés que ella fou anada dormir, micer Loís, tanchada la porta del terrat qui de la sua cambra anava al porxo, per semblant anà dormir. E Ritxardo, qui ab gran desitg esperava la ora que li paragués disposta per entrar, estava escoltant; e, venguda la hora queda, ab ajuda de una escala sen pugà sobre un mur, e aprés de aquell pasant en un altre, ab gran affany e ab gran perill si caygut fos, vench en lo porxo, on quedament ab gran festa de la donzella fou rebut; e aprés de molts besas donats de la u al altre, là pus plasentment que posqueren se meteren al lit, e casi tota la nit prenent plaer la hu del altre se estigueren, faent cantar moltes vegades lo rosinyol. E per çò que en lo demunt dit temps les nits són curtes e lo delit gran, ells no agueren poscut gens reposar; e com vench en l'alba, ja vains del dia, ço que ells no creyen, se adormiren, e per lo gran calt que feya e per lo trebal que havien mo*(f. CLXVIIII)*gut, sens nenguna cosa damunt ells, sinó la cortina qui entorn los estava, se adormiren, en tal manera que Caterina tenia lo braç dret sota lo coll de Ritxardo, e ab la mà sinestra tenia a Ritxardo aquella cosa de que vosaltres dones haveu gran vergonya de nomenar entre los homens. E en tal manera dormint sens esvellar-se, sobrevench lo jorn; e micer Loís, levant-se e recordant-li que la filla

dormia en lo porxo, hobrí lo terrat e dix a sa muller: «Lexa-m veure lo rossinyol com ha feta dormir anit Caterina». E, anant avant, quedament levà la cortina ab la qual lo lit estava encortinat, e viu Ritxardo e ella ensemps descuberts qui dormien abraçats en la guisa damunt dita; e havent be conagut Ritxardo, quedament se n'hisqué e anà a la cambra de la sua dona, e, cridant-la, dix: «Sus, dona, tost leva-t e vine veure com ta filla es estada tant desijosa de hoir lo rossinyol, que no tant solament l'à hoit, ans encara l'à pres e l té en la mà». Al qual dix la dona: «E com pot esser axò?». Dix micer Loys: «Tu ho veuras si vens tost». La dona, rient, se espatxà de vestir e quedament seguí micer Loís, e anant-sen abdosos al lit e levada la cortina, prestament feu veure a madona Jacomina com Caterina havia pres lo rosinyol e l tenia a la mà, lo qual ella tant desijava de hoir cantar. Per la qual cosa la dona, veent que era Ritxardo, se tench fort per enganada e dessebudà, volch cridar, dient-li moltes vilanies; mas micer Loís, com a savia persona, li dix: «Dona, guarda que per quant tu às car en lo món tu no digueses mot, car en veritat pus que ella lo s'à pres, ell se serà seu, car Ritxardo es graciós jove e de bona natura e rich, e nosaltres d'ell no podem haver sinó honor. E si ell se volrà de ci partir, a ell covendrà que ans la espòs, e axí ell trobarà que ell haurà mès lo rosinyol en la sua gabia e no en altra». Per les quals paraules la dona, aconsolada, e vaent que lo marit no era torbat de a*(f. CLXVIIII v.°)* quest fet, e considerant que la filla havia aguda bona nit e s'era ben reposada e havia pres lo rosinyol, si tanchà la cortina. E aprés poch que aquestes paraules foren dites, Ritxardo se despertà, e, veent que lo jorn era clar, se tench per mort e cridà Caterina, dien: «Oy-me, anima mia, e què farem, que lo jorn es vengut e ham ací enclòs?». A les quals paraules micer Loís vench avant e, levada la cortina, dix: «Fareu tot bé». E com Ritxardo lo viu li parech que lo cor del cors li fos sortit, e levant-se asech sobre lo lit e dix: «Senyor meu, plasie-us que m perdoneu, car jo conech, axí com a desleal e malvat hom que son, que jo meresch la mort; e per sò feu de mi ço que (de mi que) millor vos placia, e placie-us, si fer-se pot, que vós ajau de la mia vida mercè e que no muyra». Al qual micer Loís dix: «Ritxardo, açò no merexia la amor la qual jo t'aportava e la fe que jo havia en tu; mas pus axí es e la tua joventut t'à aportat en tant gran deffaliment, per ço que tu tolgues de tu la mort e de mi la vergonya, ans que tu t mogues esposa per muller Caterina, per ço que axí com es estada anit tua, axí ho sia mentre ella vischa; e aprés la mia pau e la tua sie salva, e llà on tu no u vulles fer recomana a Deu la tua anima». E mentre aquestes paraules se deyen, Caterina lexà lo rossinyol, e, cobrint-se, començà fortment a plorar e a pregar lo pare que a Ritxardo perdonas, e d'altra part pregava Ritxardo que fes sò que micer Loís volia, per sò que

ab seguretat lonch temps ensemps posquessen haver de semblants nits. Mas en açò no foren molts prechs necesaris: per ço com de una part hi era la vergonya del deffaliment que havia comès e la voluntat del esmenar e del altra part la por del morir e lo desitg del campar; e ultra açò la ardent amor e l'apetit de posair la cosa amada; e per totes aquestes coses liberalment e sens nengun treball li feu dir que ell era aparellat de fer ço que micer Loís volia. Perquè micer Loís prestament féu aportar a madona Jacomina hu dels seus anhels, e aquí, sens mudarse, en presencia lur Ritxardo esposà per muller Caterina. La qual cosa aprés fou feta, micer Loys e la dona sen partiren, dient-los: *(f. CLXX)* «Reposau-vos a la bona hora, que major mester ho aveu que no l levar-vos». E aprés sen foren partits, los jovens s'abraçaren ensemps. E no havien pus .vi. milles caminades aquella nit, e ans que s levassen ne caminaren dues, e feren a la primera jornada. E aprés foren levats hagueren cert raonament micer Loís e Ritxardo, per lo qual aprés pochs dies, axí com se covenia ffer, en presencia dels amichs e dels parents de nou esposà la donzella, e ab gran festa la s'enmenà a casa sua e feu honorables e belles noces. E aprés ab ella longament en pau e en consolació feren cantar lo rosinyol de dia e de nit, e d'estiu e d'ivern, e a la hora que ls plagué, que no y guardaven primavera.

NOVELLA QUINTA

GUIDO DE CARMONA LEXÁ A GACOMINO DE PAVIA UNA INFANTA QUE AVIA, LA QUAL AMAREN JOHAN DE SAVERNIO E MINGET DE MINGOLE, E, APRÉS DE GRAN CONTESA, FOU MULLER DE MINGET.

Havia cascuna de les dones la novella del rosinyol escoltada e tant risa, que encara que Filostrato hagués acabat de novellar, gens per ço ellas no s podien abstenir de riure. Mas pus aprés que asau agueren ris, la Reyna dix: «Segurament si tu hir fuist afflegit per la tua novella, tu l'às dita huy tant delitable que nengú millor de tu no deu eser remunerat». E puys, girant-se a Neifile, li comandà que parlas; la qual alegrament començà a parlar: «Pus que Filostrato raonant es entrat en Romanya, a mi per semblant hi covendrà de entrar, perquè passejant-me, ab lo meu novellar dich»:

En la ciutat de Ffano foren dos Lombarts dels quals la hu havia nom Guido de Carmona e l'altre Jacomino de Pavia, los quals ja eren homens havançats en dies, e en la lur joventut quasi tots temps foren ensemps infants d'armes e soldats. E per lurs dies Guido pervench *(f. CLXX v.°)* a la mort, e no havent nengun fill ne gayre amich ne parent de qui fias més que de Jacomino, e havent lo dit Guido en son poder una infanta força de etat de .x. anys, tot quant havia en aquella lexà, e al dit Jacomino la comanà, e la dita infanta e tot quant havia en sa vida li liurà, e per semblant tots los seus fets li acomanà, e aprés se morí. E en aquell temps se era esdevengut que la ciutat de Fflorença [1] havia estat gran temps en guerra e en malaventura, e lavors, havent pau e concordia, volent tornar en sa prosperitat, liberalment consentí que tothom qui venir volgués per estar en la ciutat fos recullit e li fos remès tot delichte que comès agués; per la qual cosa Jacomino, qui ja en altra temps hi havia estat, e la estada

1) En lloc de Faença.

d'aquella ciutat li pleya molt més que de nenguna altra, tot quant havia se n'hi portà, e ab sí s'enmenà la infanta que Guido li avia lexada, la qual amenava axí com si sa propria filla fos. E crexent la dita infanta, se avench que s feu axí bella fadrina com nenguna altra qui fos en la ciutat ne posqués esser; axí com bella, axí ben acostumada e honesta era. Per la qual cosa per diversos homens fou envejada, e sobretots de dos jovens asau jentils homens e de be e ben acostumats, los quals li aportaven grandisima amor, en tant que per jelosia entre ells començà gran oy e rancor fòra de mesura. Ere lo nom de la hu d'ells Johan de Savarino, e l'altre Minguet de Mingole; e no era nengú d'ells que estant ella de etat de .xv. anys no l'agués volentera presa per muller, si de lurs parents los fos estat consentit. E veent-la axí honesta, cascun d'ells sercava occasió ab que la posquera millor haver en altra manera. E en aquellas saons havia Jacomino en casa sua una fadrina gran e un fadrí apellat Crivello, persona burlera e delitable e fort agradosa, ab lo qual Johan havia presa gran amistat; e com li parech temps e saó, tota la sua amor li descobrí, pregant aquell que per haver lo seu desitg li fos favorable, faent-li grans prometences si açò feya. Al qual Crivello dix: «Jo *(f. CLXXI)* en açò no t poria nenguna cosa fer ne ajudar, sinó en tant que com Jacomino vage a sopar fòra casa jo t metré llà on ella serà, e pus no t poria fer, car si yo li volia dir paraula nenguna per tu, no m seria may escoltada, ans ne seria malvolgut, e dequí avant de mi no fiarien. E si açò plau a tu, yo ho faré e t'ó promet, e puys fes tu ço que a tu parrà que fer degues». E de açò Johan fou molt content; e en aquesta condició romangueren. E Minguet, per semblant de la altra part, havia domesticada la fadrina, e ab ella havia tant hobrat que la fadrina moltes vegades havia aportades enbaxades a la donzelleta, de Minguet, e ja casi en la sua amor la avie encesa; e d'altra part li avia promès de metre ab ella, com cas se esdevengués que per qualque hocasió Jacomino anas de nits fòra de casa. E aprés poch temps se esdevench, que per trachte de Crivello, Jacomino anà sopar a casa de un seu amich; la qual cosa feu a saber a Johan, acordant entre ells que quant ell li faria un secret senyal que ell vingués, e que trobaria la porta huberta. E la fadrina, d'altra part, no sabent res de açò que Crivello trachtava, feu asaber a Minguet que Jacomino no sopava en casa, dient-li que estigués prop de casa en guisa que com ella li faria cert senyal, que ell que vengués e entras dintre. E venguda la nit, e no sabent-ho los dos aymants la hu del altre, cascú ab certs companyons per entrar com lo senyal se faés. E Minguet, ab los seus, en casa de un seu amich que era vahí de Jacomino se anà a metre, e Johan, ab los seus, estech al cantó de la casa un poch luyn. E Crivello e la fadrina se estudiaven de metre la hu e l'altre, perquè cascú posqués fer ço que havien emprès. E Crivello deya a la fadrina:

«Per què no vas tu a dormir? com te vas axí enbarbullant per casa?». E la fadrina deya a Crivello: «Mas tu per què no vas per acompanyar lo senyor, pus tu às sopat?». E en tal manera la hu no podia fer moure l'altre de son loch. E Crivello, conexent que la hora que havia donada a Johan era venguda, dix en sí matex: *(f. CLXXI v.°)* «E que cur jo de aquesta, car si ella no està queda, ella haurà la sua part». E de continent feu lo senyal, e aprés anà hobrir la porta, e Johan, entrant dintre ab dos de sos companyons; e trobada la donzella, començà a cridar, e la fadrina per semblant; la qual cosa sentida per Minguet, prestament vench ab sos companyons, e veent la donzella ja fòra portal, tirada la spasa, cridaren tots «a mort! a mort! que no hirà axí com vosaltres pensau». E, dit açò, los començà a fferir, e d'altra part tot lo veynat axí defora a la remor, e ab lum e ab armes començaren ajudar a Minguet; e aquesta cosa blasmaren molt, perquè aprés longa contesa, Minguet tolgué la donzella a Johan, la qual encontinent per ell fou lexada; partint, sen anà amagar a casa sua. E encontinent los sarjans del capità de la terra, atenent a la remor, sobrevengueren entre ells, per los quals fou pres Minguet e Johan e Crivello, e en presó foren mesos ab molts d'altres. E aprés la cosa se paciffică, e Jacomino tornà a casa, tot malenconiós, demanant com era estat, e trobà que en nenguna cosa la donzella no havia colpa, perquè ans se feu pau entre ells, proposant en sí matex que on abans posqués, per ço que pus senblant cars no s'esdevengués, li donà tantost marit. E lo matí saguent, los amichs de la una part e d'altra sabuda la veritat, e veent lo mal que sen podia seguir, e volent Jacomino metre en hobra ço que raonablement hagueran poscut fer, foran ab ell e ab dolçes paraules lo pregaren que la injuria rebuda per lo poch seny dels jovens no guardas, ans li plagués lexar anar totes males voluntats e aquella convertir en amor e en benvolença, offerint a ell si mateys e los jovens qui havien fet lo mal e tots lurs amichs, e que tota aquella esmena qui a ell fos plasent de pendre li farien. Jacomino, lo qual en sos dies havie vistes asau coses axí com aquell qui havia molt anat per lo món, e havia bon sentiment, respòs prestament: «Senyors: si jo fos en la mia patria axí com son en la vostra, e fos axí vostre amich *(f. CLXXII)* com ara son, de aquests afers ne d'altres jo no fera sinó ço que a vosaltres plagués; e ultra açò me dech mils enclinar per ço com vosaltres haveu a vosaltres mateys offesos, més que no a mi ne a la donzella, per ço com aquesta donzella, axí com molts estimen, no es de Carmona ne de Pavia, ans es florentina, posat que jo ne aquell de qui jo la aguí no sapiam de qui es filla; e per ço de que tant me pregau serà fet per mi tant com jo poré». E los valents omens, vaent que aquesta era florentina, maravellant-se, reteren gracies a Jacomino de la sua liberal resposta; pregant-lo que ell los degués dir com aquesta donzella li era

venguda entre mans, ne com sabia que era florentina, als quals Jacomino dix: «Guido de Carmona fou companyó e amich meu molt singular, e com fou a la mort me dix que com aquesta ciutat fou presa per Federich Emperador, fou mesa a sacomano [1], ell ab sos companyons entrà en una casa, e aquella be plena de roba trobà e abandonada de tots los habitans, sinó tant solament de aquesta infanta, la qual era de etat de .ii. anys, o aquel entorn, e estant sobre la escala li cridà pare; de la qual cosa a ell pres molt gran compasió, e pres-la en tant gran amor que ab totes les coses de la casa la sen aportà a Ffano, e aprés per sos dies ell morí, e ab gran diligencia ab tot ço que havia la m recomanà, donant-me carech que com fos temps jo la maridas e li donas en dot tot ço que seu era estat, la qual cosa desitg molt de fer; mas despuys que es de etat no m'es vengut davant partit qui agradable me sia (sia) estat; mas si ho fa jo ho faré molt volentera ans que altre cars semblant d'aquell de hir men seguescha». E, dient açò Jacomino, era entre ells un mestre en medecina qui ab Guido era estat en aquest fet e sabia molt bé la casa que Guido havia robada quala era; e veent entre ls altres aquell de qui era estada, a ell se acostà dient-li: «Bernabó: hous tu ço que Jacomino diu?». Al qual dix Bernabó que sí. «En aço pensava, més com jo m recort que en aquell borbull jo perdí una filla de aquella etat que Jacomino diu». Al qual Jacomino *(f. CLXXII v.°)* lo metge dix: «Per cert ella es aquella, car jo m son ja trobat en loch on jo hoí divisar a Guido, lo qual jo conaguí be la casa que ell havia robada aquella jornada, e conaguí que era estada la tua, e per ço recort-te si en nengun senyal la pories conexer, e faent-lo sercar tu trobaras fermament que es ta filla». E, pensant Bernabó, se recordà que ella devia haver una plaga sanada feta a manera d'una creu sobre la horella esquerra, qui li era romasa d'una naxença que li era venguda poch abans que la perdés, la qual li havia tallada; perquè, sens pus pendre acort, se acostà a Jacomino, que encara era aquí e prenia comiat dels bons homens qui ab ell havien parlat, e pregà-l que l menas a casa sua e que li fes veure aquesta donzella, la qual cosa Jacomino feu molt volentés. E, vengut en casa, davant ell la feu venir, la qual, com Bernabó la viu, axí tost li parech veure la cara de la mare, qui encara era viva, e fort bella dona era estada. E no contrastant açò per major sertenitat, dix a Jacomino que ell lo pregava e en gracia li demanava que li posqués un poch levar los cabells de sobre la sinestra horella, de que Jacomino fou molt content; e Bernabó, acostant-se a ella, qui molt vergonyosa estava, li levà los cabells, per los quals encontinent viu la creu, per la qual cosa prestament conech que aquella era sa filla; e

1) Al marge exterior se llegeix la nota següent, en lletra del XV^{en} segle: «Aci apar com la ciutat de Fflorenca fo presa e donada a sacomano per l'emperador Ffraderich».

tendrament començà a planyer e a plorar, abraçant-la, posat que ella li contrastas; e girant-se a Jacomino dix: «Frare meu, aquesta es ma filla, e la mia casa fou aquella qui per Guido fou robada, e aquesta ab la furor nos hoblidà dintre, e fou robada ab lo restant de la casa, e fins ací havem cregut que aquesta se fos cremada en la casa qui en aquelles saons fou cremada». La donzella, oint açò, e vaent l'home axí esbait, mogut de gran pietat, e vaent que Jacomino no li contrastava, donant fè a les sues paraules, li sofarí los seus abraçaments, e ab ell tendrament començà a plorar. E Bernabó decontinent tramès per sa mare e per les altres sues parentes e per ses jermanes e per sos frares *(f. CLXXIII)*; a tots la amostrà, e aprés mil abraçaments los comtà lo fet com era vengut; e feta la festa gran, e estant-ne Jacomino molt content, ab sí la s'enmenà a casa sua. E, sabut açò, lo capità de la terra, qui home molt valerós era, e conaxent que Johan, lo qual era fill de Bernabó e frare carnal de la donzella, se avisà que del deffaliment que havia comès pasas benichnament; entremès-se de aquestes coses aprés ab Bernabó e ab Jacomino e ab Johan ensemps; donà per muller a Aminguet la donzella, ab gran pler de tots sos parents, lo nom de la qual era Agnès, e ab ells ensemps desliurà Crivello e tots los altres qui per aquesta occasió eren presos. E aprés Minguet, molt alegrament, feu les noces belles e grans, e menant-la-sen en casa, ab ella en pau e en bona concordia visqueren ensemps, e si fasam nosaltres ab les nostres.

NOVELLA SISENA

JOHAN DE PROXITA AMÁ RESTITUTA DE ISCLA, AB LA QUAL FO PRES EN PODER DEL REY FEDERICH DE CECILIA, E, CONDAPNAT A CREMAR, FOREN RESTAURATS PER ROGER DE LURIA, ALMIRALL DEL REGNE DE CECILIA.

Finida la novella de Neifile, la qual havia asau plagut a les dones, comendà la Reyna a Pampinea que s dispongués en dir-ne una. La qual prestament, levant son clar vis, començà: « Molt grans e molt plasents plaers, plasents dones, són aquels d'amor, e en grans fets e entrebucats e no pensats perills disponen les ànimes dels amants, segons per moltes coses recomtades vuy e altres vegades podem compendre; mas noresmenys encara l'ardiment d'un jove enamorat vos vull demostrar, axí com hoireu en la present novella ».

(F. CLXXIII v.°) Iscle es una ylla veyna de Napols, en la qual fou una donzella bella e molt jentil, lo nom de la qual fou Restituta, filla d'un home de la ylla apellat Maribolgar, de la qual un jove de una ylla veyna de Iscle, apellada Proxida, era subiranament enamorat, lo nom del qual era Johan de Proxida. Amava lo dit Johan la dita Restituta sobre la sua vida, e ella a ell subiranament; lo qual per veure cascun jorn la dita Restituta, de Proxida a Iscla anava moltes vegades, per la qual cosa li era ja avengut que, no trobant pasatge de Proxida a Iscla, anava sovent nadant per poder veure, si alre fer no posqués, les parets de la casa de la sua dona. E durant aquest amor axí farvent, se esdevench que, anant un jorn d'estiu la sua dona tota sola vora la mar, d'escuyll en escuyll deportant ab un coltelet en la mà, sercant per les roques pagelides e altres semblants coses, se esdevench en un escuyll en lo qual ha una fontana molt frescha e bella, en la qual sopaven alguns jovens Sicilians qui de Napols hi eren aribats ab una lur sagetia; los quals, veent la donzella fresca e bella e sola, entre ells desliberaren de penre-la e aportar-la-sen; e segons la desliberació

se seguí l'afechte. E aquella presa ab molts inextimables crits, per por de no esser sentida la meteren en barqua; per la qual encontinent en aquella hora pervengueren a raonament entre ells de qui aquella donzella devia esser, e breument cascú d'els la volia; e perquè entre ells no s trobava concordia, tement que entre ells no s saguís major escandol, vengueren a conclusió de donar-la a Frederich, rey de Sicilia, lo qual en aquelles raons era jove qui en semblants coses se delitave. E pervenguts a Palerm, on trobaren lo dit rey, aquella li presentaren; la qual agué per molt cara; mas atanent que per lo mal de la mar era malalta, fins tant que fos be retornada acordà de fer-la anar en una bella casa d'un seu jardí, la qual se anomenava la Cuba, on manà que fos servida be e deligentment. E, feta la dita presó, se seguí en la dita ylla de Iscla molt gran remor de la presa de Restituta; e açò qui més los pesava si era que *(f. CLXXIIII)* ells no podien saber qui eren estats aquells qui furtada la havien. Mas Johan, lo qual ne pretenia haver major interès que nengun altre, no esperà que en Iscle fos sabut, ans encontinent sabé envers quina part era anada la barqua, e hivarsosament, faent-ne armar un altra, en aquella muntà e hon més posqué discoregué tota la mar de la[n] Minerva fins a la Scala en Calabria; e, demanant per tot diligentment de la donzella, li fou dit a la Scala que mariners Sicilians la se n'avien aportada a Palerm; hon prestament Johan, faent-se menar en aquella part, aprés hac molt sercat, trobà que la damunt dita donzella era estada donada al rey de Sicilia e que per ell era en la dita Cuba; e, entès açò, quasi tota esperança perduda, no tant solament de haver-la, ans encara de veure-la, romas desconsolat. Mas pur Amor, qui tots temps té enlaçats lo cor dels enamorats, contrastà a Johan de no lexar la empresa començada, e pensà de trametre la barqua e de romanir aquí; e considerant que aquí de nengú no era conagut, se romas, e cascun jorn continuant de pasar per la Cuba, li avench que un dia per ventura ella estava en una finestra, viu a ell, e ell a ella, de que cascú fou molt content. E vaent Johan que lo loch era molt solitari, s'i acostà, e com mils posqué li parlà; e informat per ella de la manera que atenir havie, si pus prop li volia parlar, sen partí, havent enperò ben considerat la disposició del loch; e esperant la nit, e de aquella lexada passar bona part, llà s'entornà, e arrapinyant-se en loch hon no s foren affarats moscarts, en lo jardí se n'entrà, en lo qual trobà una anteneta, ab la qual en la finestra de la donzella sen pujà, e per aquella per semblant laugerament sen podia devallar. La donzella, de huy més parent-li que la sua honor havia a perdre, per ço com la tenien en gran guardia, la qual ella no havia acostumada de tenir en lo passat, no havia en sí la bravesa que havia acostumada de haver en sa honestat; e pensant que a nenguna persona pus dichnament que en aquest no podia esser donada la sua amor, avisant-se si l poguera

induir que la s'enmenas, en sí matexa havia proposat de complaure-li en tot son desitg; e per dar compliment a sa voluntat lexà la fin*(f. CLXXIIII v.°)*estra uberta, perquè pus prestament pusqués entrar. E Johan, vengut en aquella, quedament se n'entrà; e colgant-se al costat de la donzella, qui no dormia, a la qual ans que alre venguesen tota la sua intenció descubrí; sobre tot ella lo pregà que de qui la s'enmenas. A la qual Johan respòs que denguna cosa tant no desijava com aquella, e que sens ffalla encontinent que sen fos exit en res tant no entendria com en traure-la d'equí on era, e que no dubtas que la primera vegada que ell vengués aquí ell la s'enmenaria. E aprés aquest, ab gran plaer de la hu e de l'altre, abrasant-la, prengueren aquell delit ultra lo qual amor no n pot prestar altre major; e aprés aquell moltes vegades agueren retornat, sens avisar-sen, en los braços la hu e l'altre se adormiren. Lo rey, al qual aquesta, per lo primer esguart que havia agut, li havia molt plagut, recordant-se d'ella e sentint-se be de sa persona, posat que lo dia fos vahí, desliberà de anar ab ella una estona; e ab alguns de sos servidors quedament se n'anà a la Cuba, e faent hobrir la cambra en la qual sabia que la donzella dormia, en aquella ab una gran entorxa encesa se n'entrà; e guardant sobre lo lit viu ella ensemps ab Johan abraçats qui delitosament dormien. De la qual cosa ferament fou torbat, e, sens dir alguna cosa, en tanta de hira muntà que en poch se estech com ab un coltell lo qual tenia al costat ensemps no ls aucirs sens dir nenguna cosa. E puys, pensant que era vil cosa a qualsevulla persona, quant més a hun rey, auciure dues persones durment en hun lit, e retengut en sí, pensà de alciure-ls publichament e fer-los morir ensemps al foch; e, girant-se a hu dels servidors qui ab ell eren, dix: «Què t par de aquesta malvada fembra, en qui jo tanta amor e esperança havia mesa?». E, dit açò, li demanà si conexia lo jove qui tant gran gosar havia agut de venir en casa sua per fer-li tan gran ultratge e despler; al qual lo servidor respòs que no s recordava que may l'agués vist. Ladonchs lo rey, molt torbat, pertint-se de la cambra, comandà que los dos aymants, *(f. CLXXV)* axí nuus com eren, fossen presos e ligats e menats a Palerm, e en mig la plasa ligats en un pal, girant la esquena la hu al altre, en tal manera estiguesen fins a hora de tercia, a fi que per tots los de la ciutat fossen vists e aprés cremats, sagons havien merescut; e, dit açò, s'entornà en Palerm asau pensiu. E, partit lo rey, molts dels seus sobrevengueren sobre los dos aymants, e no tant solament los despertaren, ans sobtosament los prengueren e ls ligaren sens nenguna pietat. La qual cosa veent los dos aymants axí esser descuberts, foren molt dolents de lur desaventura, per la qual encontinent temeren morir. E, segons lo comandament del rey, foren menats a Palerm e ligats en hun pal en mig la plaça on davant ells mateys fou feta l'astiba de la lenya per metre-ls al

foch la hora que per lo rey fos comandat. E sobtosament tots los Palermitans, axí homens com dones, corregueren per veure los dos aymants; e tots los omens anaven per reguardar la donzella, qui per tots fonch jutjada per la pus bella dona que may aguesen vista, e les dones per semblant anaren per reguardar Johan, e tots a una veu sobiranament lo jutjaren per molt bell. E los desaventurats aymans, envergonyits, estaven ab los caps bays plorant la lur desaventura, esperant la cruel mort del foch. E mentre axí eren tenguts esperant la ora determenada, cridant cascuns lo deffaliment per ells comès, pervench la fama a les orelles de Roger de Luria, home de valor inextimable e de nació catalana [1], e en aquelles saons almirall del reyalme de Sicilia, lo qual per veure aquells se n'anà envert ells là on eren ligats; e, pervengut là hon eren, primerament reguardà molt la donzella, e aquella loà molt de bellesa inextimable; e aprés vench a Johan, lo qual mirant sens laguiar-hi molt, aquell regonech, e, acostant-se vert ell, li demanà si ell era Johan de Proxida. E Johan, levats los huylls, aquell mirant, conech que ell era l'almirall, e respòs: «Senyor: jo fuy aquell que vos demanau, mas ara no son aquell ne son per esser pus conagut». E lavors l'almirall demanà quina cosa en allò l'avia aduyt, al qual Johan respòs: «Amor e la hira del rey». E lavors l'almirall, faent retenir la justicia, havent entès tot ço que *(f. CLXXV v.°)* estat era e volent-sen partir, Johan lo cridà, dient: «Senyor: per la vostra mercè, si esser pot, enpetrau-me una gracia de aquell que axí m fa estar». Al qual Roger demanà quina, e Johan respòs: «Jo, senyor, veig que he tost a morir, e per ço vull de gracia que mentre jo son ab aquesta donzella que jo he més amada que la mia vida, e ella a mi per semblant, ab la qual estich ab la squena girada e ella a mi, que vós me recapteu tal gracia que jo li gir la cara e ella per semblant a mi, per ço que morint jo e mirant la sua cara, me puscha anar aconsolat». E Roger, rient, dix: «Molt volentera ho faré en manera que tu l'auras encara tant que ten enugaras». E, partint-se d'ells, comandà en aquell qui elegit era de menar a exocució aquesta cosa, que, sens altre manament del rey, no menas a fi la dita ex[ec]ució; e, sens pus trigar, al rey se n'anà. E posat que l ves molt torbat, no lexà de dir son parer, dient: «Senyor: de que t'àn offès los dos jovens los quals has comandat cremar en aquella plaça?». Al qual lo rey comptà mot a mot tot lo quant era estat; e oida Roger de Luria la culpa a ells donada per lo rey, si dix: «Ells ho merexen bé, mas no de tu; e axí com los deffaliments merexen punició, axí los benefficis merexen guardó. E tu, senyor, coneys qui són aquells los quals tu vols que sien cremats?». E lo rey respòs que no. Dix lavors Roger: «Jo vull que tu ls conegues e que

1) El text italià no parla de que Roger de Lluria fos català.

tu discretament te jaquesques tresportar de la tua hira. Sapies, senyor, que lo jove es fill de Landolfo de Proxida, per les obres del qual tu est senyor de la ylla de Proxida[1]. E la donzella es filla de Maribolgar, la potencia del qual fa huy per la senyoria no sia foragitada de la ylla de Iscle. E, ultra açò, aquests són joves e són-se amats longament ensemps, e, constrets de amor e no per voler fer desplaer a la tua senyor[i]a, han comès aquest peccat, si peccat pot esser dit; e allò que per amor fan los jovens han fet aquests, e si en aquesta fi ho han fet, donchs, senyor, ¿per què ls vols fer morir, per ço que ab gran pler los degueres honrar e acullir en ton Rechne?». E lo Rey, oint açò e retent-se cert que Roger deya ver, e axí com pigor entenia a obrar e proceir, envert ells benichnament se abstengué de la sua hira e de ço que fet havia se pe*(f. CLXXVI)*nadí, e per ço encontinent tramès que los dos aymants fosen del pal levats e menats davant ell, e axí fonch fet. E veent entegrament son deffaliment, conaguda hac la llur colpa per nulla, e pensà que ab honor e ab donatius la injuria que feta ls havia los tornas en honor; e decontinent los feu ho[no]rablement vestir. E sentint que la lur voluntat era concorda ab agradable pensa, los feu esposar. E aprés, faent-los magnifichs dons, contents los tramès a casa lur, on ab molt gran festa foren rebuts e longament ab pler e ab gran joya visqueren ensemps aconsolats la hu de l'altre.

1) El traductor no va entendre aquest passatge. Hauria hagut de dir: «fill de Landolfo de Proxida, germà de Johan de Proxida, per les obres del qual tu est senyor de la ylla de Sicilia».

NOVELLA SETENA

[TEODORO, ENAMORAT DE VIOLANT, FILLA DE MICER AYMERICH SON SENYOR, L'EMPRENYA E ES A LA FORCA CONDAMNAT; A LA QUAL ROCEGANT ESSENT MENAT, DE SON PARE RECONEGUT E DESLIURAT, PREN VIOLANT PER MULLER.]

Les dones, les quals totes temeroses estaven de hoir que dos enamorats deguesen eser cremats, e veent que eren escapats, se n'alegraren e n loaren Deu. E, hoida la fi, la Reyna donà lo carech de la següent istoria a Laureta, la qual alegrament se pres a dir:

Gracioses dones: devets saber que, segons trobam en les antigues istories de Sicilia, en lo temps que lo bon rey Guilem regnava en lo regne de Sicilia, havia en lo regne un gentil ome apellat micer Americh Abat, habitador de la ciutat de Trapena, lo qual, entre les altres gracies que Deus li havia fetes, si era que nostre Senyor l'avia ben dotat de fills e de filles, per los quals havia mester molts servidors. E en aquest temps se havench que en Trapena aribà una galera de cossaris janovesos qui exia de Levant, la qual havia molt cossejat en Arminia, e cossejant havia presos molts infants Arminis, e ell, creent fosen Turchs, molts de aquels comprà; e entre los altres ne *(f. CLXXVI v.°)* havia comprat hu per fer de aquell pastor, lo qual era molt jentil infant, e de condicions fou mils dotat que nengun altre, lo qual fou apellat Teodoro, lo qual, crexent (lo qual crexent), posat que fos trachtat com esclau, ab los fills de micer Aymerich se criava, havent-li relevat per sos bons costums l'offici de pastor. E estant axí en lo servey de micer Aymerich, tant li plagué, que, creent que era turch, lo feu batejar, e fon apellat Pere, e havent aquest per molt car, de sos affers li donà tant gran carech com si propriament fos son fill. Havia micer Aymerich en aquelles saons una filla molt bella e graciosa e dotada de bons costums, apellada Violant, la qual estava per

maridar. Se esdevench que ella se enamorà del dit Pere, e, amant-lo, feya de les sues hobres e dels seus costums gran estima, mas no gosava, emperò, descobrir la sua amor. Mas Amor, piadosa d'ella, lin tolch lo seu affany, segons veurets per avant. Pere moltes voltes cautelosament havia mirada Violant, e d'ella molt era enamorat, tant fort que nengun repors no sentia, sinó tant com ab ella era e la veya. Mas molt se guardava que nenguna persona de açò no s'apercebés, car be li paria que indegudament fes de amar-la. De la qual amor la donzella se apercebé, e per dar-lin major seguretat, moltes vegades lo compleya ab gran voler de la sua vista. E estant en aquesta manera, no gosant-se atrevir de dir la hu al altre alguna cosa, posat que cascú ho desijas; e mentre que ensemps axí cremaven de la amorosa flama, la fortuna, axí com si ja hagués desliberat e volgués que axí fos, trobà manera de fer gitar la temerosa por qui l's empatxava a cascú, e fou en semblant manera. Havia micer Aymerich, luny de Trapena força una milla, un bell jardí, al qual la sua dona e la ffilla ab algunes altres dones, segons havia acostumat, per deportar era anada; e faent gran calor, ab sí havia menat lo dit Pere; e estant en lo dit jardí se esdevench, segons nosaltres havem acostumat de veure en lo temps d'estiu, que sobtosament lo cel se cobrí de nuvols molt escurs, perquè la dona, ab la sua companya, per çò que la tempestat del temps no la enclo*(f. CLXXVII)*gués, se mès en camí per tornar en Trapena cuytadament tant com podia. E Pere, qui jove era, e per semblant la donzella, se avançaren de la dona e de la altra companyia, no menys per amor de anar ensemps que per por del temps; e trobant cascú gran consolació de anar la hu ab l'altre, e eren-se tant avançats de la dona e dels altres que apenes se veyen. E avench-se que, aprés de molts trons, sobtosament un gran nuvol gros e espès començà a venir e abundar en gran aygua, per la qual la dona, ab la sua companyia, fogí en casa de hun laurador, on se amagà; e Pere e la donzella, no havent pus prest reffugi, se n'entraren en una esgleya antiga casi enderocada, en la qual nengú no estava; e en aquella, sota un poch de cubert que romas hi havia, se suplujaren abdosos. E, estant axí, los costrangué la necesitat de la poca cuberta que ells se hagueren a tocar ensemps, lo qual tochament fou ocasió de assegurar un poch les ànimes de aquells qui tant se amaven, e per semblant fou causa de fer obrir la bocha a Pere per manifestar a la donzella lo seu amorós desig. E primerament començà per a dir: «Ja plagués a Deu que estant jo ara axí com estich aquesta pluja may no cessas». A les quals paraules la donzella respòs: «Ben seria contenta per ma fe». E de aquestes paraules vengueren a pendre-s per les mans, e estrenyent-les-se ab una plasent calor, de ço vengueren abraçar-se e besar, e açò faent tots temps a manera d'un gran recel, e casi com a una cosa furtada, segons podets pensar mils

que jo especulativament no us poria especifficar. E axí continuant los temps, may no cesà fins que la primera delechtació de amor ensemps hagueren conaguda, e hagueren hordonat de haver lur plaer per havant; e pasat lo temps ells hisqueren de la dita esgleya, on trobaren al entrant de la ciutat la mare qui ls esperava, e ab ella ensemps a casa sen tornaren, on moltes [voltes] delitosament ab molt plaer secretament si tornaren; e tant husaren lurs affers que la donzella se enprenyà, la qual cosa fou a la hu e al altre molt desplasent; e per ella moltes arts foren asajades per fer-la parir contra cors de natura, mas res no li valgué, car a Deu *(f. CLXXVII v.°)* no fou plasent que en nenguna manera ella paris fins naturalment fos a sos dies pervenguda. Per la qual cosa Pere, tement perdre la vida, desliberà de fugir, la qual cosa dix a Violant; e, açò entès per Violant, dix: «Pere: si tu t'ich parteys, jo m'alciuré». A la qual Pere, qui molt l'amava, dix: «E com vols tu, ànima mia, que jo muyraací, car lo teu prenyat descubrirà lo nostro deffaliment? Mas a tu serà perdonat leugerament, e jo, miserable, seré aquell qui del teu peccat e del meu me covendrà portar la pena». Al qual la donzella dix: «Pere: lo meu peccat se sabrà, mas sies cert que lo teu, si tu no l dius, no s sabrà may». Lavors dix Pere: «Violant: pus que tu m'ó promets, jo restaré; mas pensa de servar-m'o». La donzella, qui tant com havia poscut havia tengut lo seu prenyat amagat, e veent que per la gran gruxa del seu ventre no s podia pus amagar, ab gran plant ho manifestà un dia a la sua mare, pregant-la de la sua salut. La dona, dolent-se sense mesura, li dix de grans vilanies e d'ella volch saber de qui ne com era estat. La donzella, per ço que a Pere no fos fet mal, componé una gran falsia, de que la dona la cregué laugerament; e per saber lo deffaliment de la filla en una sua possesió fòra la villa la s'enmenà; e aquí, pervengut lo temps del parir, cridant la donzella, segons les dones fan en tal achte, no avisant-se la mare que aquí micer Aymerich degués venir, qui acostumat no havia, vinent aquella hora de cassa, no fou vist, fins que fou als lats de la cambra hon la filla cridava, e, maravellant-se, sobtosament entrà per la cambra, demanant què era la causa de tant grans crits. La dona, veent que lo marit era sobrevengut, lavant-se com a persona trista, li comtà ço que a la filla era esdevengut. Mas ell, menys creent e no donant fe en açò que la muller la havia donada, dix: «Açò no deu esser anat ací que ella no sapia de qui es prenys». E per ço del tot ho volch saber e dix: «Ella poria la sua pena doblar sens nenguna misericordir si no diu la veritat». E ab la espasa nuha en la mà correch sobre la filla, la qual, mentre la mare havia tengut a noves lo pare, havia parit *(f. CLXXVIII)* un fill. E, estant-li al damunt ab la espasa en la mà, dix: «O tu, malvada, digues de qui às engenrat aquest prenyat, sinó tu moras sens nenguna mercè». La donzella, tement la mort, oblidà la promesa que

havia feta al seu amant e dix tot lo fet com era estat. La qual cosa hoint lo pare, redoblà la sua hira en tant que per poch se poch abstenir de alciure la filla; e ab aquella hira muntà a cavall, anant-sen vert Trapena, e a un gentil home apellat micer Curado, qui lavors era capità de Trapena, recità la injuria que li era estada feta per Pere, e sobtosament lo feu penre, e, sens que ell no sen temia, lo feu metre al martiri, per la força del qual sobtosament comfesà sò que estat era. E aprés alguns dies per lo capità fou condabnat que fos rossegat per la terra e aprés penjat per la gola. E desliberat per lo cavaller que en una matexa [hora] morissen ensemps e per semblant lo fill que parit havia, micer Aymerich, lo qual per haver a mort conduit Pere no havia mesa la sua hira en hoblit, mès verins en una ampoleta ab vi mesclat, aquell donà a un seu familiar, e ab l'altra mà un coltell, e ab aquestes dues coses li dix: «Ves ab açò a Violant e da-lo·y de ma part, e digues-li que prestament prenga qualsevulla de aquestes dues morts, o del verí o del ferre; e digues-li que açò faça sens nenguna triga, sinó que jo la faré morir davant tots los ciutadans de Trapena e la faré cremar axí com ella ha merescut. E fet açò pendras lo seu fill, qui pochs dies ha que es nat, e bat-ne les parets, e puys dona-l a menjar als cans». Donada per lo pare aquesta cruel sentencia contra la filla e lo nét, lo familiar, qui més a mal que a be era dispost, se n'anà. E Pere condempnat, per los sarjants era menat a la forqua; e rosegant axí com lo menaven, plagué a Deu que l pasaren davant un alberch on tres nobles homens d'Arminia posaven, los quals per lo rey d'Arminia eren tramesos per ambaxadós en Roma per trac*(f. CLXXVIII v.°)*tar ab lo Papa de grans coses per un pasatje qui s devia fer; e aquí eren exits per refrescar de vitualles e per reposar alguns dies, on foren molt honrats de molts nobles homens, e especialment de micer Aymerich. E aquests, sentint passar aquells qui menaven a la justicia Pere, vengueren a la finestra per mirar. Anava Pere de la sintura en sus tot nuu, ab les mans ligades derrera, e mirant la hu dels ambaxadors, qui home molt antich era e de gran actoritat, apellat Ffineo, li viu una gran plagua vermella en los pits, no pas tinta, ans naturalment venguda a manera d'una rosa; la qual vista sobtosament li vench a memoria un seu fill qui per cossaris li era estat furtat be havia .xv. anys en la mar de Lajasso, e may noves no n'havia poscudes saber; e considerat la etat del mesquí d'ome que rosegaven, pensà que si lo seu fill fos viu fora de semblant etat que aquell paria esser, e començà a sospitar per aquell senyal, no pensant encara que aquell fos; e puys pensà que si aquell fos a ell encara recordaria del seu nom e d'aquell del seu pare, e de la lengua alguna cosa; e per ço com li fou davant cridà: «O Teodor!». La qual veu hoint Pere, sobtosament levà lo cab; al qual Ffineo, en armini, dix: «D'on fust tu ne de qui fust ffill?».

E los sargants qui l menaven, per reverencia del valent hom, tantost se aturaren, e Pere tantost respòs: «Jo fuy d'Arminia e fuy fill d'u qui havia nom Ffineo, e patit infant fuy tresportat de no m sé quina gent». La qual cosa oint Ffineo, conech certament esser son ffill, lo qual perdut havia; e per ço, plorant, ab sos companyons encontinent devallà d'avall, e en mitg de tots los sargants l'anà abraçar e besar; e lansant-li damunt un mantó de un rich drap que aportava, pregà aquell qui l feya rossegar que l plagués de esperar-se fins a tant que agués comandament de tornar-lo an detras, per reverencia del qual respòs que cessaria volentera. Havia ja Ffineo sabuda la occasió perquè aquest era condampnat a morir, per la fama qui era anada per la terra; perquè ab la sua companyia prestament anà a micer Curado e dix-li: «Micer: aquell que vos haveu *(f. CLXXVIIII)* condemnat com a esclau es franch e es mon fill, e es prest a penre per muller aquella la qual se diu que ha privada de virginitat; perquè us placia de retenir la exocució fins a tant que sapiam si lo pare de aquella lo volrà per marit de sa filla». Micer Curado, oint que aquell era fill de micer Ffineo, se maravellà molt, e enterrogat Pere, hac gran vergonya del peccat e de la fortuna, e confessà esser ver ço que deya micer Ffineo. E, aprés que tot fou raonat, prestament lo feu retornar a casa, e enviat per micer Aymerich, mot a mot li resità les dites coses; e oides per micer Aymerich, qui ja creya que la ffilla e lo nét fosen morts, fou lo pus dolent home del món de ço que fet havia, havent conaxença que si morta no era que totes les coses se podien esmenar. E noresmenys sens triga nenguna tramès llà hon la filla era per ço que si fet no era lo seu comandament que no s fes. E aprés fonch junt allà aquell lo qual darrerament hi fou tremès, trobà lo familiar lo qual micer Aymerich hi havia tremès que li havia posat davant lo vorí e lo coltell, e per ço, com ella axí tost no alegia la hu o l'altre, li deya de grans vilanies, volent-la constrenyer de fer-lo-y pendre; mas, oit lo comandament del senyor, la lexà estar, e tornant-sen dix a micer Aymerich com era estat. De que micer Aymerich, content, se n'anà llà hon era Ffineo, e casi plorant, com mils posqué, se escusà de ço que esdevengut los era, demanant-li perdó, affermant-li que si Teodoro volia la sua filla per muller, que era molt content de dar-li per muller. E Ffineo, rebudes les escuses, ab gran plaer respòs: «Jo entén que mon fill dege pendre vostra ffilla per muller, e llà hon ell no u vulle vage enant la sentencia qui li es estada dada». E estant Ffineo ab micer Aymerich en concordia, Teodoro, qui era encara molt pauruch, axí com aquell qui no s sabia que li havia esdevengut de la restauració de la mort e alegria del pare que havia trobat, lo demanaren de aquesta cosa quin era lo seu voler; e Teodoro, oint que Violant, Deu valent, seria sa muller, tanta fou la sua alegria que de plaer li parech que d'infern saltas en

paradís, e dix que açò seria a ell la pus grandissima gracia que haver *(f. CLXXVIIII v.°)* poria. E decontinent trameteren a Violant per saber quin era lo seu voler; la qual, hoint açò qui a Teodoro era esdevengut, e era per havenir, axí com pus dolorosa que altra fembra esperava la mort, aprés gran espay donant fè a les paraules, un poch se alegrà e respòs que si lo seu desig de ço se havia a complir, de nenguna cosa major alegria no li podia esdevenir que d'eser muller de Teodoro; e que tots temps ella era presta de ffer tot ço que lo pare li comandaria. E en tal manera feta la concordia, los esposaren, e fonch feta entre ells molt gran festa, ab subiran plaer de tots los ciutadans. E Violant, confortant-se e faent nodrir lo seu infant patit, aprés poch temps tornà molt pus bella que d'abans no era; e levada del part e esperant Ffino de la tornada de Roma, ab aquella reverencia lo rebé que a Pere se pertanyia; e ell, fort content de axí bella nora, ab gran festa los feu fer les lurs noces, e en loch de ffilla la rebé, e tots temps en aquell comthe la tench. E aprés alguns dies lo seu fill e ella ab lo petit infant muntaren en galera e ab ells los s'enmenà a Lajasso, on ab repòs e en pau de dos aymans visqueren tant com la lur vida durà.

NOVELLA VUITENA

[Nastagio l'Onest, amant una dels Traversari, guastá les sues riqueses sens esser amat. Pregat pels seus, va-sen a Quiassi; aquí veu que un cavaller encalça una jove, la aucís e fa-la devorar dels cans. Convida als seus parents e aquella dona d'ell amada a un sopar; la qual veu aquella mateixa jove e l cavaller; e, tement-se de semblant esdeveniment, pren Nastagio per marit.]

Així tost com Laureta callà, així tost per comandament de la Reyna començà Ffilomena: «Molt cares dones: així com la pietat es a nosaltres agradable, així per nosaltres e per la divina justicia la crueltat es fortment venjada; e per ço que jo us ho demostre, vos vull dar materia de lansar-la fora los vostres coratges. E per ço m plau dir-vos una novella no menys plena de compassió que delitosa de dir».

(F. CLXXX) En Italia ha una provincia que hom apella Romanya, en la qual es una ciutat(at) qui antigament ha florit en insignes virtuts, apellada Revena, la qual fou ciutat molt nobla e habitada de molts nobles ciutadans, entre ls quals fou un jove gentil de natura e de persona apellat Nastigio l'Onest, qui per la mort del pare e de un seu oncle, sens estima ere romas molt rich. E, segons los homens jovens han acostumat de fer estant sens muller, se enamorà de una donzella filla de miser Pau Traversari, la qual era subiranament bella e molt ben acostumada e dotada de moltes virtuts, per la qual ell pensava de fer tantes e tan virtuoses obres per les quals ella se induís en sa amor; e com que més per son ben hobrar ella s'enfortís e s'encruelís envert ell, no se n'abonançà en neguna manera, ans ab desdeny prenia tot quant ell feya, e res que ell faés en nenguna manera no li pleya ne li paria ben fet. La qual cosa era a Nastagio tant crua e tant greu de comportar, que per dolor que n'avia moltes vegades, aprés de moltes dolors, li vench en voluntat de alciure-s. E aprés,

retenint-se de son foll pensament, se metia al cor de lexar-la del tot e haver-la en avoriment, axí com ella havia a ell. E com molt havia pensat, conexia que en va havia mès tot son foll pensament, car tant com més la esperança li mancava, tant més la amor li muntiplicava. E perseverant axí lo dit jove en la amor e en lo despendre desmesuradament, aparech a alguns seus amichs e parents que ell despenia e guastava tot quant havia; per la qual cosa moltes vegades lo pregaren e li consellaren que ell se degués partir de Revena e anar en algun altre loch per algun temps, e faent-ho axí passaria la desordonada amor e romanrien les foles despeses. E d'aquest consell se trasch escarn moltes vegades Nastagio, mas pur solicitat diverses vegades per los amichs, li covench atorgar de fer-ho. E encontinent, axí com si en França o en Espanya degués fer un gran viatge, aparellats sos cavalls e *(f. CLXXX v.º)* lureyes, muntant a cavall e de molts de sos amichs e parents acompanyat, se isqué de Revenna, e anant-sen en un loch apellat Siasi, força tres milles lluny de la dita ciutat, on feu venir pavallons e tendes, dient en aquels qui acompanyat l'avien que pus avant de aquí no volia passar; e regraciant-los lur bona companyia, pres lur comiat, de la qual cosa ells foren molt maravellats; e veent que aquell era son proposit, s'entornaren a Ravenna. E Nastagio atendat, començà de fer la pus bella e la pus maravellosa vida del món, convidant adés aquest, adés aquell, a dinar e a sopar, segons era acostumat de fer en la ciutat. E, estant així, se esdevench que un divendres, quasi al entrant del mes de Maig, faent lo temps molt clar e molt plasent, trobant-se sol de convidats, entrant en pensament de la sua cruel dona, dix a tota la sua companya que l laxasen sol per poder pensar mils a tot son pler; e passejant un pas davant altre, pervench al cap de la plana hon ell estava atendat. E, passada ja la major part del dia, no recordant-se de menjar ne d'altres coses, sinó en son dilitós pensament, sobtosament li parech oir un gran plant e plors de una donzella, per los quals lexà son pensament e alçà lo cap per veura què era; e no veent res en la plana, se maravellà, e remirant guardà per un bosquet, on viu venir per lo dit bosch, qui asau espès de prunyons e de romagueres era, una dona molt bella e jove, nua, escabellada e arrapada per la espesura del bosch, e cridant: «Mercè! mercè!»; e ultra açò detras los flancs li viu venir dos grans e molt fers mostins, los quals durament llà on li aconseguien la mordien adés a hun costat, adés a altre. E darrera ells viu venir un cavaller vestit de negre ab la cara molt fera, cavalcant en un cavall molt negre, ab un estoch en la mà, menaçant-la de mort ab paraules espaventables e molt vilanes. De la qual cosa molt se maravellà Nastagio e gran espaventament li mès en l'ànima, e darrerament gran compassió hac de la desventurada donzella, la qual, si el posqués, hac gran desitg de desliurar de axí gran turment

e cruel *(f. CLXXXI)* mort. E trobant-se sens armes, pres un gran ramaç en loch de bastó, faent-se avant contra los cans e l cavaller. Mas lo cavaller, veent açò, li cridà de luyn: «Nastagio: no t'espantys de ço: lexa fer als cans e a mi ço que per Deu es hordenat e aquesta malvada fembra ha merescut». E, dit açò, aconseguida per los cans, la aturaren davant ell, e lo cavaller sobrevengut, devalant del cavall e vengut a raonament ab Nastagio, li dix: «Cavaller: yo no m sé tu qui est qui axí m'às conagut, mas dich-te que gran vilania es de un cavaller qui axí vilanament vol alciure una fembra tota nua, manant-li detras tals cans com tu menes, e si ella fos una bestia salvatje, dich-te certament que jo la deffenera; e si m faré a ella tant com poré ab virtut de mos braços si tu no m dius qui est ne per què u fas». Al qual respòs: «Jo fuy d'una matexa terra que tu, e eres tu en mon temps infant molt petit, e fuy anomenat Guido de Glinastagi, e era molt pus enamorat d'aquesta que tu no est ara d'aquexa de Traversari; e per la sua bravesa, crueltat e gran desconexença fou tal la mia fortuna, que un dia ab aquest estoch lo qual tu m veus en la mà jo m'aucié com a desesperat, e per aquell peccat son dabnat en les penes eternals. E no passà aprés gayre temps que aquesta la qual de la mia mort fou alegra ultra mesura, se morí, e per lo peccat de la sua crueltat e de la alegria que havie aguda dels meus turments no conffesant ne penident-se, axí com aquella qui no n'entenia haver peccat, per semblant fou dabnada en les penes infernals. En les quals com ella devallà, nos fou donada aquesta pena a ella e a mi, a ella de fugir e a mi, qui tant l'avia amada, de encalçar axí com a mortal enamigua e no com a dona amada, tantes vegades com jo la conseguesch ab aquest estoch, ab lo qual jo aucié mi matex, l'auciu e la obre per la squena, e aquell mal nat cor dur e fret, on may amor ne pietat no posqué *(f. CLXXXI v.°)* entrar segons en los altres es acostumat, axí com tu veuras incontinent, lo li trasch del cors e l don a menjar en aquests cans. E no estarà molt aprés, segons la divinal justicia de Deu vol, que ella resucitarà axí com si no fos estada morta, e de cap començarà la dolorosa fuyta, e jo e los cans encalçant-la; s'esdevé que tots divendres en aquesta hora jo la aconseguesch en aquest loch e ací n fas la justicia; e açò per tant com en aquest loch una vegada jo la encontré, e ella envert mi husà de sa crueltat e desconexença; e per ço en aquest loch e en tots los altres hon per ella fou husat envert mi de crueltat jo n faç la cruel exocució segons per Déu es hordenat. E no t penses que en los altres dies nosaltres reposem, ans la aconseguesch en los altres lochs en los quals ella cruelment usà o pensà envert mi. E, axí com tu veus, de leyal amant son tornat enamich e cruel justicier, e en aquesta guisa la m covéseguir tans anys com ella fou cruel a mi mesos. E donchs lexa-m menar a axocució la divina justicia e no t'empatxs de ço en que

no pories contrastar». Nastagio, hoint aquestes paraules, tot estramordit e casi no havent pèl a dos qui arritat no li fos, se tirà arrere, e, reguardant la miserable donzella qui pauruga esperava ço que lo cavaller faria. Lo qual, finit lo seu raonament, a guisa d'un ca rabiós, ab l'estoch en la mà corech a dos a la donzella, qui agenollada e tenguda fort per los mostins li cridava «Mercè! mercè!», e en aquella ab tota sa força donà per mig dels pits, pasant-la de l'altra part; e rebut lo colp, caygué sobtosament abochada en terra, tot temps planyent e cridant. E lo cavaller, mesa mà en un coltell, aquela obrí per la squena, e traent-li lo cor e tot quant entorn hi avia, donant-lo a menjar als cants affamats, los quals encontinent guolosament s'ó menjaren. E no estech molt aprés que la donzella, axí com si res no fos estat, sobtosament se levà en peus e, començant a fugir envert la mar, e ls cans tots temps aprés d'ella sempre pesseguint-la, e lo *(f. CLXXXII)* cavaller, remuntant a cavall e pres lo seu estoch, la començà a seguir, e en poqua d'ora se lunyà d'ell en manera que per Nastagio no foren pus vists. Lo qual, havent aquesta cosa vista, estech gran peça molt piadós e molt temerós, per la qual visió li avench en enteniment que aquesta cosa li poria molt valer e ajudar, pus tots divenres se esdevenia aquell semblant cars en aquell loch. Perquè, senyant-se, s'entornà a sos familias, e aprés, com li parech temps, tremès per alguns seus parents e amichs, als quals dix: «Vosaltres me aveu lonch temps amonestat que jo m tolgués de amar la ffilla de Traversari e que romangués aquest meu despendre desordonat, les quals coses jo son prest de ffer ab que vosaltres me empatrets una gracia, ço es, que divenres qui ve vosaltres fassau que micer Pau Traversari e sa muller e sa filla e totes les dones parentes sues pus acostades e homens aquells qui a vosaltres e a ells plaurà, se venguen dinar ab mi». E, dit açò, petita cosa parech als parents la demanda de Nastagio, la qual li otorgaren. E tornant-sen a Ravenna com los parech hora, los convidaren, prometent que si açò feyen, que ells los feyen segurs que may pus Nastagio de la amor de la filla de Traversari no s curaria. E ells, axí com aquells que açò molt desijaven, prest otorgaren. E com fos dura cosa de poder-hi amenar la donzella amada per Nastagio, pur veent que les altres hi anaven, ab gran industria lay menaren ensemps ab les altres. Nastagio, sabent llur venguda, fou molt content, e feu magnificament aparellar de menjar, faent metre les taules sots los pins de la pineda entorn de aquell loch hon havia vist lo gran astrayll de la cruel donzella. E, esperada la hora que la exocució se devia fer, los feu anar a taula, e hordonà que la donzella fou posada a seure davant lo loch hon se devia fer la cruel exocució. E aprés agueren menjat gran part del dinar e la darrera vianda venguda, la ramor se començà a sentir de la cruel donzella, de que cascuns se maravellaren fort què era açò, e nenguns no sabent-ho

dir, se levaren en peus guardant que podia esser, e vaent vanir la *(f. CLXXXII v.º)* malaventurada donzella ab los cans e cavaller qui la peseguien; e a poch estar fonch feta remor molt gran entre ells. E los cans e lo cavaller, per fer la exocució e molts dels altres per ajudar la donzella, se feren avant; mas lo cavaller, parlant ab ells axí com havia parlat ab Nastagio, no solament los feu tornar atras, ans tots los espaventà, omplint-los de gran maravella; e faent ço que l'altra vegada havia fet, totes quantes dones eren, entre les quals ne havia asau qui parentes e amigues eren estades de la cruel donzella e del desesperat cavaller se recordaven de la amor de abdosos, e tots axí amargosament ploraven com si en elles matexes haguesen vistes fer semblant exocució. La qual cosa complidament acabada e (a) anant-sen la dona e lo cavaller, romangueren aquests en molt e en variables pensaments, e entre les altres aquella qui pus espaventada romas si fou la cruel enamorada de Nastagio, la qual totes les coses distintament hac vistes e oides, e conagut que aquestes coses e ella més que a neguna persona qui aquí fos tocaven, recordant-se de la crueltat e desconexença de que ella tots temps (ella) havia husat envert Nastagio, li parech que ja fugís davant ell tota nua, tenint los cans ja al costat qui la encalsasen. E tant gran fou la por que de açò hac, que per ço que semblant a ella no esdevengués, en la primera avinentesa en que s viu, axí com aquella a qui lo gran oy que havia s'era tresportat en amor, tramès una sua fael cambrera a Nastasio, la qual de part de ella li dix que li plagués anar parlar ab ella, car ella era presta de fer tot ço que a ell fos plasent. A la qual Nastagio feu resposta que ell de açò sobiranament era alegre, mas que si a ella pleya aquell seu desigat desitg volia ab honor e plaer d'ella e de sos amichs, perquè la suplicave que per marit lo volgués acceptar. E la donzela, la qual sabia que per ella tant solament era romas moltes voltes que sa muller no era estada, li feu respondre que de ço era molt contenta. Perquè ella matexa *(f. CLXXXIII)* fou al pare e a la mare fael misatger, dient-los que era molt contenta de esser esposade de Nestagio, de la qual cose foren molts contents; e lo diumenge seguent Nestagio, de voluntat de sos parents e amichs, aquella esposà, e, fetes les sues noces, gran temps alegrament visqueren. E no fou aquesta por ten solament ochasió de aquest be, ans enquara de totes les dones de Revetne, les quals per por dequí avant foren e són pus hobedients a complaure a le voluntat dels homens que debans no eren estades. Perquè placia a cascuna de nosaltres aver a memoria de foragitar crueltat e seguir la voluntat de aquells qui ns amen.

1) Aquest foli, que sols porta 13 linies escrites de mà diferenta dels anteriors, es blanc en el verso, i segueix després un foli blanc la qual numeració no compta. El foli següent, que es el *CLXXXIIII*, es el primer escrit a dues columnes i d'altra mà.

NOVELLA NOVENA

[FREDERICH DELS ALBERICHS AMA E NO ES AMAT, E EN CORTESIA DESPENENT TORNA POBRE, E ROMAN-LI UN SOL FALCÓ, LO QUAL, NO AVENT ALTRA COSA, DÓNA A MENJAR A LA SUA DONA QUI LO VENCH VISITAR; LA QUAL, AÇÓ SABENT, MUDADA DE PENSAMENT, LO PREN PER MARIT E L FA RICH.]

(F. CLXXXIII v.°) Havia ja acabat de parlar Filomena, com la Reyna vehé que no y restava a dir pus algú sinó ella e Dioneo qui per lo seu privilegi devia romanir derrer, ab alegra cara dix: «A mi de vuy més pertany de rahonar; e yo, molt cares dones, vehent que en part neguna semblant a la precedent istoria se ha dita, volent-ho vosaltres, diré volentera no solament perquè vosaltres conegau com la vostra gentilesa reposa en cor gentil, mas perquè aprengau de esser vosaltres mateixes llà on se cové donadores de vostres serveys, sens leixar esser a la fortuna guiadora vostra. La qual no discretament, mas axí com se avé desmoderadament, les demés voltes reguardona a cascuns».

Devets saber que Domenech de Burguesa fo en la vostra ciutat, e es encara per ventura, hom de gran e de reverent auctoritat e de honesta vida, e per costums e per virtuts molt més que per noblesa de sanch molt car e de eterna fama entre vosaltres; e estant ja vell e ple de molts anys, moltes voltes de les coses passades ab alguns vehins e altres amichs se adelitava de rahonar, la qual cosa ell ab major e ab millor orde e ornat parlar que nengun altra hom ho sabia fer e dir. Lo qual havia acustumat, entre les altres coses, de recomptar que en Florença fo una volta un hom appellat Frederico de micer Philipo Alberigui, lo qual en fets d'armes e de cortesies era pus presat que nengun altre escuder de Toschana. Lo qual, axí com los més dels gentils homens acustumen, se enamorà d'una gentil dona appellada madona Johana, la qual en son temps floria en bellesa e en

bondat més que alguna altra dona de Florença; e per conquistar la amor d'aquesta continuament junyia e tornejava e feya tot fet d'armes e tots altres solaços que a un gentil hom se pertanguen ne pusca fer. E donava lo que havia e sens algun reteniment despenia ço del seu; mas ella, qui no menys honesta que bella era, de neguna de aquestes coses qui per ella s feyen se curava, e ja menys de qui les feya. E despenent, donchs, Frederico, e alguna cosa no conquistant, axí com a necligent en sos bens, les sues riqueses mancaren, e aquest romas pobre, sens altra cosa esser-li romasa sinó una pocha cosa, ab possessions de la qual stretament vivia; e ultra açò un seu falcó, lo qual era dels millors que s trobassen en lo món. Perquè amant-la més que may *(f. CLXXXIIII)* e no parent-li que jamés pusqués viure en stat segons ell desijava, en un seu camp se n'anava tots jorns star; e aquí stant parava tots jorns a aucells, e sens solas de alguna persona prenia pacientment la sua pobretat, e aquella comportava al mills que podia. Estant axí Frederico en extrema pobresa, se sdevench que lo marit de madona Johana se enmalaltí, e vehent-se vehí de la mort, feu testament; e, axí com aquell qui molt rich era, leixà hereu e molt poxant un seu fill qui en aquella sahó era ja granet, e aprés d'aquell, si sens hereu legitim moria, lexava hereva madona Joana. E ordenats tots sos fets en aquesta manera, romas la dita dona jova e vidua, e, segons es usança de les dones de star un any en casa, ab aquest seu fill se n'anà en una sua possessió que havia en lo comtat de Florença, assats prop d'aquella de Frederico. Perquè se sdevench que, cassant aquest infant, ab Frederico se començà de amistançar, e delitant-se molt lo dit infant en aucells e en cans, vehent moltes voltes volar lo falcó de Frederico e plaent-li molt, stretament desijava de haver-lo; mas vehent la extrema necessitat, no s gosava atrevir de demanar-lo-y, vehent que tant lo amava. E, stant axí, se avench que l'infant se enmalaltí de greu malaltia; de que la mara dolorosa molt, axí com aquella qui més no n'havia, e aquell amava tant com fer-se podia, e stant-li prés cascun dia no restava de confortar-lo, e fort sovent li demanava si era alguna cosa que ell desijas haver, pregant-lo que lo y digués, car si possibla era en lo món de haver-la, ella la li hauria. E l'infant, hoynt tots dies aquestes profertes, dix un die: «O mara mia, si vós feyeu que yo hagués lo bon falcó de Frederico, yo crech que prestament yo gorria». E la dona, hoynt açò, prestament comensà a pensar en ço que a fer havia per haver lo dit falcó. E pensant que Frederico la havia amada longament e que may d'ella un sol sguard no havia hagut, dix entre sí: «E com trametré yo a demanar aquest falcó, qui, segons que yo hoig dir, es lo millor qui may volas en poder d'om? E, ultra açò, ab ço que aquest falcó pren, ell manté sa vida, e com seré yo axí desconexent que a un gentil hom al qual algun altre delit no ha romas sinó aquest, e

que aquest li vulla tolre?». E, stant empatxada en semblant pensament, posat que ella fos certa de haver-lo si l demanava, axí com aquella qui no sabia que s digués, no responia al fill alguna cosa; mas derrerament tant la vencé la amor del fill que per contentar-lo se dispongué *(f. CLXXXIIII v.º)* en demanar-li, e dix: «Fill: conforte-t e pensa de gorir, que yo t promet que la primera cosa que yo faré al matí si serà que yo iré per haver lo falcó de Frederico». De la qual cosa lo fill, molt alegre, lo die mateix mostrà haver pres gran millorament. E la dona al matí següent pres una altra dona, en companyia de la qual, a manera d'un deport, se n'anà a la petita casa de Frederico, al qual, per ço com no era temps, no era anat aquell die a caça, ans era en un seu ort on feya lavorament. Lo qual, oynt que madona Johana lo demanava a la porta, se maravellà molt, e fort alegre correch. La qual, vehent-lo venir, ab una honesta plasenteria se levà en peus, anant contra ell, la qual Frederico reverentment saludà, e aprés de llurs salutacions, sient-se, li dix: «Frederico: yo só venguda ací per restaurar-te del dan lo qual tu has ja hagut per mi amant-me més que mester no t fora stat; e la restauració es aquesta que yo ab aquesta mia companyona ensemps só venguda domesticament dinar-me ab tu». A la qual Frederico humilment respòs: «Madona: negun dan me recorda haver may rebut de vós sinó tant de be que si neguna cosa valech, per la vostra valor e per la amor que portada vos he, me ve. E per cert aquesta vostra venguda es a mi pus cara que no fora si susara me fos donat més que yo no he despès jamés fins ací, posat que siau venguda en pobre hostal». E, dit açò, vergonyosament dins la sua casa la meté, e en lo seu jardí, no havent a qui fer-li tenir companyia, li dix: «Madona: pus que altra no ych ha, aquesta bona dona, muller d'aquest lavorador meu, vos tindrà companyia, mentre yo iré a fer metre la taula». Ell ab tot que la sua pobretat era extrema, no s'era encara tant abondonat que ell hagués gosar de dir que fora d'orde hagués despeses les sues riqueses tant que ell no hagués de que donar a menjar; mas aquell matí fo ventura que alguna cosa no trobava de que pusqués honrar la dona, perquè molts d'altres per amor havia honrats, e faent-ho ensercar e no trobant res, com a persona plena d'angustia e de treball, en sí mateix malehint la sua fortuna a manera de hom fora de seny, discorrent ençà e enllà e no trobant-se ne diners ne penyora, essent ja la hora tarda e lo desig gran de poder-les honrar en la manera que ell volguera, e no volent-hi demanar algun altre sinó tant solament lo seu missatge qui li pensava del ort, li correch en lo enteniment e als ulls al seu bon falcó, lo qual viu en una perxa en la sua sala. Perquè, no havent alre a qui recorrer, lo pres, e, trobant-lo que era gras e lo millor que may fos, pensà que aquesta era digna vianda pera tal dona. E per ço, sens pus pensar, tirant-li lo coll, a una sua infanta lo donà

(f. CLXXXV) e prestament lo feu plomar e aparellar e metre en un ast, fahent-lo rostir diligentment. E mesa la taula ab tovalles molt blanques, de les quals havia encara algunes, ab alegra cara tornà a la dona en lo jardí e dix: «Madona Johana: lo dinar qui per aquesta jornada s'es pogut aparellar es ja aparellat». E la dona, levant-se ab la sua companyia, anà a taula ensemps ab Frederico, sens saber què menjaven, la qual ab sobirana diligencia fo servida; e menjat lo bon falcó e levats de taula, ab plasents rahonaments, parent a la dona que fos temps per dir ço perquè venguda hi era, axí benignament com pusqué envert Frederico comensà a parlar: «Frederico: si recorda a tu de la tua passada vida e de la mia honestat, la qual per ventura tu has reputada a duresa e a crueltat, yo no dubte punt que tu no t degues maravellar de la mia presumpció com sentes allò perquè principalment só venguda ací; mas si tu haguesses haguts fills per los quals poguesses conexer quanta es la amor que hom los porta, yo só certa que en part tu m'hauries per scusada. E com tu no n'hages e yo n'haja hu, no puch fugir a la ley de les altres mares; la qual força seguint-la, me cové ultra la voluntat mia demanar a tu un do lo qual yo scé que sobiranament t'es car, e es rahó per ço com no has altre delit ne algun altre deport e neguna consolació te ha lexada la tua extrema fortuna; e aquest do que yo t deman es lo teu falcó, del qual lo meu fill es axí fort envejat que si yo no lo y aport yo he paor que ell no pijor tant fort en la sua malaltia que ha que no lin seguesca cas perquè l perde. E per ço t prech, e no per la amor que tu m'aportes, per la qual tu no m'est tengut de res, mas per la noblesa en la qual en usar de cortesia est major que negun altre, me amostres que degue plaure de donar-lo-m per ço que yo per aquest do pusca dir que has tornat de mort a vida mon fill e que per açò te sia tots temps obligada». Frederico, hoynt açò que la dona demanava, e sentint que servir no la n podia per ço com lo y havia donat a menjar, comensà en presencia sua a plorar abans que paraula neguna pogués respondre. La qual cosa la dona cregué que fes per dolor com havia a partir de ci lo seu falcó, e pensant en açò, fo en punt de dir que no l volia; mas pur tenint-se spera, aprés del plant la resposta de Frederico, lo qual dix axí: «Madona: depuys que a Deu plagué que yo metés la mia amor en vós, en assau coses se es mostrada la fortuna esser contraria a mi. E per ço m só d'ella sobiranament dolgut ara, mas totes me són stades leugeres en sguard del *(f. CLXXXV v.°)* turment que dona al present, perquè no crech haver jamés pau ab ella com pens que vós, qui en la mia pobra casa sou venguda, qui com era richa jamés vos hi plagué venir, e que ara volguessets de mi un petit do, e ella haja romput que yo donar no l vos pusca. E per ço com açò no pot esser vos diré breument, que com yo viu vostra benignitat era tanta que us pleya dinar ab mi, havent yo sguard a la vostra

excellencia e a la vostra valor, pensí que era digna cosa que pus la vostra persona me feya tanta de gracia e de mercè que venia en casa mia, que ab la pus cara vianda que yo havia segons la mia possibilitat yo us degués honrar; car si yo us donas de les viandes qui comunanment se donen, no us donara ço qui a vós se pertanyia; e per ço, recordant-me del falcó que m demanau e de la sua bondat, lo reputí digna vianda vostra, e en aquella manera vuy lo haveu hagut devant vós en vostre plat, lo qual propriament havia collocat en lo loch on merexia star. Mas ara, com veig que en altra manera lo desijau, me es axí gran dol, com servir no us ne puch que may crech que consolar no men poré». E, dit açò, les plomes e los peus e lo bech li feu lançar al devant. La qual cosa vehent e oynt la dona, primerament lo blasmà com per donar a menjar a una dona havia mort un tal falcó; e puys de la granesa del seu cor e de la sua libertat, la qual la pobretat no havia poscuda ne podia retenir, e en sí mateixa se maravellà. E romasa fora de la sperança de haver lo falcó, e per aquell de la salut del fill entrada e[n] esmay, e regraciant a Frederico la honor que feta li havia e lo seu bon voler, tota malancoliosa sen partí e torna-sen al fill. Lo qual, per malancolia com lo falcó haver no havia poscut e per la malaltia que havia, no passà molts dies que ell ab gran dolor de la mara passà d'aquesta vida. La qual, aprés que de amargor e de lagrimes fo stancada e romasa encara jova e molt richa, moltes voltes fo destreta per sos frares que prengués marit. Lo qual may no havia volgut pendre, e vehent-se molt prexenulada per sos amichs e recordant-se de la valor de Frederico e de la sua magnificencia, e derrerament de ço que havia fet de auciure un falcó semblant com aquell era per fer honor a ella, dix a sos germans: «Yo volentera, si a vosaltres pleya, sens maridar-me romandria; mas pus axí voleu que yo prengue marit, per cert yo no n podré may si yo no he Frederico de Ghalberichi». A la qual los frares, fahent-se befa de ella, digueren: «Folla, que es açò que tu *(f. CLXXXVI)* dius ¿com vols tu a ell qui no ha cosa al món?». Al qual ella respòs: «Frares meus, axò scé yo be que es axí com vosaltres dieu, mas yo am més hom qui fretureig de riquesa que riquesa qui fretureig de hom». Los frares, hoynt la voluntat de la germana e coneixent Frederico de molt temps passat, posat que fos pobre, ab tota la sua riquesa la li donaren. Lo qual, com semblant dona e que tant havia amada se viu per muller, e ultra açò ab tant gran riquesa, ab gran alegria visqué aprés tot lo temps de sa vida.

NOVELLA DESENA

[PERE DE VINCIOLO VA A SOPAR FORA DE CASA; SA MULLER PORTA A CASA UN JOVE; TORNAT PERE, ELLA AMAGA EL JOVE SOTA UNA POLLERA; PERE DIU HAVER ESTAT TROBAT EN CASA DE ARCOLANO, AB LO QUAL SOPAVA, UN JOVE MENAT ALLÍ PER LA MULLER D'AQUEST; LA DONA BLASMA LA MULLER D'ARCOLANO; UN ASE, PER DESGRACIA, POSA LA POTA SOBRE'LS DITS D'AQUELL QUI ERA SOTA LA POLLERA; ELL CRIDA; PERE CORRA ALLÁ E VEU-LO, CONEIX L'ENGANY DE LA MULLER, AB LA QUAL ULTIMAMENT SE CONCORDA PER LA SUA MALVESTAT.]

Ja havia fi lo rahonament de la Reyna, com per totes fo loat Deu com tant dignament havia reguardonat Frederico, e Dioneo, qui may comandament no sperava, comensà: «No m scé si m diga que sia accidental vici, o per malvada costuma sobrevenguda entre ls mortals, que naturalment abans se riu hom de les dolentes coses que de les bones obres, specialment com aquelles tals no s pertanguen a nosaltres. E per ço que la fadiga la qual altra volta he empresa e ara vull pendre, no ha sguard sinó a relevar malancolia e posar-nos en rialles e en alegria, posat que la materia de la mia seguent novella dels enamorats jovens sia en part deshonesta, per ço que aquella pusca posar en delit, la diré; e vosaltres, scoltant, feu-ne ço que haveu acostumat de fer com entrau en los jardins e steneu les delicades mans cullint les roses e lexant star les spines; la qual cosa fareu lexant los dolents homens star ab la malaventura e ab deshonestat, e riureu-vos dels amorosos engans de les llurs dones, havent compassió dels mesquins».

Encara no ha molt temps que fo en Parusa un rich hom appellat Pere de Vinsiolo, lo qual, més per enganar altre e per renovar la general oppinió que d'ell havien tots los homens de Parusa, los quals creyen que per vellesa e per impotencia havia stat e stava de pendre muller, acordà

de pendre-n. E fo la fortuna axí favorable al seu apetit en aquest fet que la muller que ell pres era una donzella jova e bella, la qual haguera amat més pendre dos *(f. CLXXXVI v.°)* marits que hu, segons son apetit, perquè ella en poch de temps, conexent e vehent-se bella e fresca, gentil e poderosa per fer tot be, se comensà a regoneixer, coneixent que en poder d'aquell hom era perduda, ab lo marit comensà haver algunes baralles e quaix continua mala vida. E aprés, vehent que aquesta sua batalla tornava abans en mala vida que en adobament de la dolencia del marit, en sí mateixa dix: «Aquest dolent me ha del tot abendonada e vol que per la sua dolencia yo l faça anar a Cornualla, perquè, per satisfer a sa dolencia e complaure a ma voluntat, yo m studiaré de portar-ne altre en nau sobre cuberta. Car com yo l prenguí per marit yo li doní gran e bon dot, pensant que era hom, e crehent que era bastant en ço que són e deuen esser bastants los homens lo prenguí; car si yo no hagués cregut que ell fos stat potent, yo no l'haguera may pres. Mas pus ell lo malvat sabia que yo era fembre, perquè m prenia, pus les fembres li són axí contraries a son voler. Cert açò no es de sofferir, car si yo no hagués volguda esser del món, yo no haguera may pres marit, ans ne fora feta monja; mas volent haver pler e delit axí com yo desijava lo prenguí; e si yo sper haver delit e pler d'aquest, per ventura yo envelliré e speraré en va; e quant yo seré vella, revirant-me entorn, me veuré la mia joventut perduda, perquè en aconsellar-me he mester bon mestre per mostrar-me de delitar en ço de que ell se delitava com era pus jove; lo qual delit fora a mi agradable e ara es a ell de gran blasme». E havent, donchs, la bona dona semblant pensament, moltes voltes per donar acabament secretament al seu pensament se amistançà ab una bona dona vella qui paria sancta Sophia sense virtuts, la qual anava tots temps ab los paternostres en la mà sercant les perdonances e may no parlava sinó de la vida dels Sancts Pares e de les plagues de sant Francesch, e quaix per tots era tenguda per una sancta dona; e com temps li aparech li mostrà que havia tota la sua intenció complidament entesa. A lo qual la vella dix: «Ma filla, sab Deu, qui totes les coses sab, que tu fas be de haver tal intenció com has; e com no u fesses per alguna altra cosa si u deuries fer tu e cascuna dona jova per no perdre lo temps de la vostra joventut, per ço com no ha tant gran dolor al món a qui sentiment ha com perdre lo temps de la sua joventut. ¿E a què diables som bones nosaltres, pus que som velles, sinó a guardar la cendre entorn lo fogó? E si algú ho sap, me pot fer testimoni que yo só una d'aquelles, *(f. CLXXXVII)* qui ara com só vella no puch viure sens fer grans parenseres de ànima, mostrant que en mi ha altres coses qui no paren defora; e conech lo temps que he deixat anar, si be no l'he perdut; car no

volria aytantpoch que tu creguesses que yo só stada una sancta, mas pur yo no he tant fet com haguera poscut; de que m pinet ara com men record e m veig axí com tu m veus, qui no trobaria qui m metés foch al encenser, Deu sab quina dolor yo men sent al cor. Dels homens no es axí, car ells són bons a moltes coses stant vells que no són stant jovens; mas les fembres ¿a quina altra cosa són bones sinó en axò e en haver infants, si n saben fer, e per ço són preades? E si tu no te n'avises ara com est jove, ton temps hauras perdut com seras vella. E deus tu pensar que tots temps sies bona a n ço a que los homens te hauran mester. E, ultra açò, deus pensar que una fembra basta a cançar molts homens e molts homens no basten a cançar una fembra. E per ço com scé que per açò som nades e per açò som bones e per açò som preades e amades e no per alre, te dich que tu faras molt be que tu retes a ton marit pa de que faça les sopes, a fi que la tua ànima no haja en vellesa a reptar la carn de ço que leixà perdre en son jovent. E specialment a les fembres, a les quals cové de emprar lo temps com l'àn, car tu pots veure que com envellim ne marit ne altre volen hom veure, ans cascuns lancen hom a la cuyna a comptar rondalles ab los gats e a mirar les olles e les scudelles, e pijor encara que a nosaltres meten en cançons, e a les jovens donen los bons bacons, e a les velles venen les rancors e a les jovens les honors, e encara molts mals mots nos lançen. Mas per ço que no t tinga més en paraules te dich a la fi que tu no podies a persona en lo món mills descobrir ton cor qui t fos pus profitosa que yo; car no es algú axí ardit ne sabent a qui yo no gosas dir ço que mester fos, ne es axí dur ne axí socoltre que yo no l'induís a fer ço que yo volria. Donchs fes tu pur que m mostres qual te plaurà, e puys leixa fer a mi; mas una cosa de record, filla mia, ço es, que yo t sia recomanada, car yo só persona pobra e vull que tu sies participant en totes les mies perdonançes e de tots quants paternostres yo diré e lums yo encendré e apagaré». E en semblant forma feu fi a les sues paraules. E en aquesta concordia romas la jova ab la vella que si vehés avinentesa de un jove lo qual per aquella encontrada passava molt sovent, del qual li dix totes les entresenyes, que y prengués aquella millor manera que a ella fos vist fahedor, segons que ella s sabia; *(f. CLXXXVII v.°)* e aprés li donà un tros de carn salada, trametent-lan en nom de Deu. La vella, diligent e abta en los affers, no passà molt de temps que amagadament la mès ab aquell de qui ella la havia pregada en una cambra, e aprés poch temps ab un altre, e per conseguent ab tants com a la jova eren plasents, la qual en totes guises que fer pusqués no lexava may perdre tret. E tement-se emperò tostemps del marit, se sdevench que una nit lo marit devia anar a sopar ab un seu amich, lo qual havia nom Arcolano, e la jova, sabent-ho, avisà la

vella que aquella nit li fes venir un jove qui era dels pus bells e dels pus plasents de Perusa, la qual ho feu prestament; e posada la dona ab lo jove a taula per sopar, veus on ne ve Pere son marit tocant a la porta que li obrissen. E la dona, sentint açò, se tench per morta, no sabent què s fes del jove, lo qual en una lotgeta vehina en una sua cambra on sopaven, sota una pollera que y havia, lo feu amagar, e lensant-li demunt un gran drap de un gran saccas que aquell die havia fet desfer, lo cobrí; e, fet açò, prestament feu obrir al marit. Al qual, aprés que fo entrat en casa, dix: «E tantost lo us ne havets enujat aqueix sopar? par que l vos hajau begut». «Ne begut ne menjat, que no y havem encara comensat», dix Pere. «E com es stat axò? dix la bona dona, e no us ha donat a sopar?» «Yo t'ho diré, dix ell. Aprés que ns som posats a taula Arcolano e sa muller e yo, nosaltres sentim aprés de nosaltres starnudar una persona de que nòs ne la primera volta ne la segona no ns en curam; mas aquell qui havia starnudat starnudà encara la terça volta e la quarta e la quinta e moltes d'altres, en tant que tots nos feu maravellar. De que Arculano, qui lavors per la muller stava molt torbat, per ço com gran peça nos havia fets star a la porta sens obrir, quaix ab iniquitat dix: «que vol dir açò e qui es açò qui axí starnuda?». E, levant-se de taula, anà envert una scala la qual los stava assau prop, e sota la qual havia un armari de posts qui stava al peu de la scala; e parent-li que d'aquí venia lo sò del starnudar, obrí una portalleta que y havia, e com l'ach uberta soptosament ne isqué la major pudor del món de çofre, be que ja d'abans ne havien sentida gran pudor; e remellada havia dit la dona que ella havia emblanchats los seus vels ab lo sofre e puys havie-ls dejús l'escala, per ço que reebessen lo fum, e encara ne ix la pudor. E aprés que Arcolano hach ubert lo armari, li avench tant gran pudor que per poch no cuydà offegar; e pus, guardant de dintre, viu aquell lo qual starnudat havia, e encara starnudava per ço com la *(f. CLXXXVIII)* pudor del çofre li strinyia los pits tant fort que si gayre hi hagués stat ne starnudar ne altre may haguera fet. Arcolano, vehent-lo, cridà: «O dona! Ara veig yo que era allò perquè nosaltres fom tant detenguts a la porta sens obrir-nos, mas no m do Deu may cosa qui m placia si yo no ten pach!». La qual, vehent e oynt que lo seu peccat era paleç, sens fer alguna scusa, levant-se de taula, fugí e no ns sabem on s'es anada. E Arcolano, no avisant-se que la muller fugís, dix moltes voltes en aquell qui starnudat havia, que isqués defora; mas aquell, axí com aquell qui no s podia moure, per molt que aquell li digués, no s movia; fins que Arcolano lo pres per una cama e l tirà fora e correch per un coltell; mas yo, tement-me de la senyoria, no lo y leixí auciure ne li lexí fer algun dan, ans cridant e defenent-lo, só stat occasió que alguns vehins hi són

venguts, los quals lo se n'han amenat e no scé on. Per la qual cosa lo nostro sopar es stat torbat». E vehent la dona aquestes coses que a la muller de Arculano eren sdevengudes, volentera ab paraules la haguera deffesa; mas per ço com moltes voltes blasmant lo deffelliment de altre fa hom lo seu pus delliure de tot mal, e per ço comensà a dir: «O, e que bella cosa de aquesta malvada dona que hom tenia per tant sancta! que per ma fè si yo hagués a confessar ab alguna dona, yo m fora confessada ab ella, tant me aparia dona de Deu en tots sos fets; e pijor que ja era vella e tots temps donava molt bon eximpli a les jovens. E, segons que veig, ella deya be e obrava mal; si maldita sia la hora que ella en aquest món nasqué e encara aquí la leixà viure, sinó que hom ne fes polvora en aquest món e lexa en l'altre per donar-ne eximpli a les altres, axí com a malvada fembra que ella deu esser, car universal vergonya e vituperi es de totes les dones d'aquesta terra. E ja plagués a Deu que per amor d'ella yo pogués negar que en aquesta terra fos nada, car ella ha lençada la honestat e la fè que havia promesa a son marit e la honor d'aquest món, no havent vergonya de envergonyir semblant hom e sí mateixa ensemps ab ell, si Deu me ajut; de semblant fembra no n deuria hom haver misericordia, ans la deuria hom auciure cruelment e tota viva metre en un gran foch e fer-ne cendre». E aprés, recordant-se del seu amich qui dejús la pollera tenia assau pres, d'aquí comensà a confortar Pere e a dir-li que no sen donas despler, e que anas dormir, car temps era d'uymés. E Pere, qui major voluntat havia de menjar que de dormir, demanava pur si y havia res de que sopas. E la *(f. CLXXXVIII v.º)* dona responia: «E hoc! e ara hich haurà de que sopar, car nosaltres havem acostumat que com vós no ych sou, apparellem be de sopar! crech que vos pensau que yo sia la muller de Arcolano! valria mes que anasseu a dormir, car be us podeu fluixar una nit sens sopar». E semblants rahons havien ensemps, e ere-s seguint que en casa de Arcolano havia vengut aquella nit un ase de una sua casa defora carregat de vitualles; e aquell havien mès en un stable qui stava al costat de la lotge on era lo dit jove sens donar-li a beure; e en aquella hora l'ase se treballava sercant que beure, en tant que s trasqué lo cabestre, e per sercar ayga isqué defora, e anant ençà e enllà sdevench a la pollera on era lo jove, qui per la stretura en que stava li covenia a traure adés lo peu, adés la mà, e en aquelles sahons tenia la mà defora, e tanta fo la sua desaventura que l'ase li posà lo peu sobre la mà; per la qual cosa, ell sentint gran dolor, li covench a metre un gran crit; e oynt-lo Pere, se maravellà molt e avisà que allò devia esser dintre la casa. Perquè exint de la cambra e sentint aquest qui encara congoixava, no havent-li encara l'ase levat lo peu de sobre la mà, ans tots temps fort lo premia, dix: «Qui ha llà?». E, corrent envert la pollera e alçada aquella, viu lo jove, al qual

ultra lo dolor que havia haguda de la premuda de la mà del peu del ase, tot tremolava que Pere algun mal no li fes. Lo qual, aprés que de Pere fo regonegut axí com aquell a qui Pere per la sua dolentia era anat molt derrera, li demanà: «què fas tu aquí?». E ell res no li respòs, ans li pregà que per amor de Deu no morís. Al qual Pere dix: «Leva sus e no duptes que yo t faça algun mal, mas digues-me com est ací e per què?». Al qual ell comptà tot lo fet com era stat, perquè ell, no menys alegre de haver-ho trobat que la dona trista de esser descuberta, lo pres per la mà e ab ell ensemps lo s'enmenà a la cambra en la qual la dona, ab lo major pahor del món, lo sperava. Aprés de la qual Pere se posà a seure e dix: «Ara tu, malvada, qui axí maldeyes la muller de Arcolano e deyes que cremar-la devien e que era gran vergonya de totes vosaltres; e per què no n deyes tu de tu mateixa? E si no u volies dir de tu, com podies sofferir de dir-ho d'ella, sentint tu que tu mateixa havies fet ço que ella havia fet? Cert alguna altra cosa no t'hi induhia sinó que vosaltres totes sou tals que ab les culpes dels altres voleu cobrir los vostres mals. Si encara pusca venir foch del cel qui totes vos crem, malvada generació que vosaltres sou». La dona, vehent que la primera junta altre mal no li havia fet sinó de paraula, conexent-lo per un cugul, per ço com devant se *(f. CLXXXVIIII)* veya un tant bell jove que ella molt amava, pres cor e dix: «Yo só molt certa que tu volries be que foch vingués del cel qui totes nos cremas, axí com aquell qui es axí golós de nosaltres com lo ca de bastonades; mas de les coses de Deu no t cures gens, e si tu t vols, volentera te rahonaré un poch ab ell e ab tu per saber tu de què t clames; car per ma fè yo staria be si tu a la muller de Arcolano me acomparaves, la qual es una velia pollosa qui ha d'ell tot ço que vol e la té cara, axí la deu tenir muller de marit, la qual cosa a mi no sdevé. Que, posat que yo sia ben vestida e ben calçada, del avans tu saps com men va, car en lo lit tu saps com me tractes. E entén sanament, Pere, que só fembre axí com les altres, e vull ço que les altres volen, e axí, si yo men percas, pus no n'he de tu, no men deus dir mal, e al menys fas-te tanta d'onor que no men vaig ab ragassos ne ab tinyosos». E Pere, vehent que les paraules no eren de venir a menys en tota la nit, axí com aquell qui curava poch d'ella, dix: «Ara no pus, dona, que d'açò yo m content be, perquè fes per cortesia que nosaltres hajam de que sopar, car a mi apar que aquest jove no deu haver sopat axí com yo m'he». «Cert no, dix la dona, car quant tu en mala hora venguist nosaltres nos posavem a sopar». «Ara ve, donques, dix Pere, fes que nosaltres sopem. E aprés yo dispondré en aquesta cosa en manera que tu no t'hauras de clamar». La dona, levant-se en peus e vehent son marit content, prestament feu metre la taula e feu venir lo sopar, lo qual havia aparellat,

e ensemps ab lo malstruch de marit e ab lo jove alegrament sopà. E aprés sopar, allò que Pere divisà per dissimular ço qui era stat, feu. E aprés scé yo be que al matí vinent Pere acompanyà lo jove fins a la plaça, e aquí pres son comiat. E per ço vos vull dir, dones mies molt cares, que qui tal vos farà, tal li feu; e si tot no podeu, teniu-hi sment fins que puscau, car qui tal reebrà tal donarà per algun peccat no n'haurà.

Finida la novella per Dioneo, més per vergonya que per poch delit de les dones, no fou gayre *(f. CLXXXVIIII v.°)* risa. E la Reyna, sentint que la fi del seu regiment era venguda, levant-se en peus, trahent-se la corona de lor del cap, aquella plasentment mès al cap de Lisa, dient: «En vós, madona, stà d'uymés lo comandar». E Lisa, reebuda la honor, axí com ça enrrera era stat per les altres, e primerament donat orde per lo senescal en ço que necessari era per lo temps de la sua senyoria, dix: «Nosaltres havem ja moltes voltes hoyt dir que ab bells mots e ab promptes respostes e ab prests avisaments molts han sabut ab degut bocí musar les dents dels altres e lençar fora los sobrevinents perills. E per ço com la materia es bella e pot esser profitosa, vull que demà, ab la ajuda de Deu, de aquestes coses rahonem». E, dit açò, fo molt loat per tots. Per la qual cosa levant-se la Reyna en peus, a tots fins a la hora del sopar licencià. E la honesta bergada, vehent la Reyna esser levada, tots se dreçaren, donant-se cascuns, segons que havien acustumat, al major delit que pusqueren. E lexant-se ja les cigales de cantar, fahent cridar cascuns, anaren sopar, los quals ab alegra festa a cantar e a sonar se adonaren. E havent ja ab voler de la Reyna presa una dança Emilia, fo comandat a Dioneo que cantas una cançó. Lo qual prestament comensà: *Si m trobau al bosch soleta sol sol no men demandeu*. De la qual totes les dones comensaren fortment a riure, e majorment la Reyna, la qual li comandà que lexas aquella cançó e que n digués una altra. A la qual dix Dioneo: «Senyora: si yo hagués lo meu temboret, yo diguera *Dejus lo formatge fresch bona m'es l'amor,* o si volguesseu que digués *E la tum tum vitarda,* o diguera *Vitum vitayna la calorete m ve,* o volrieu que digués *En Burell m'à vist lo cony, mesquina*. Mas yo no he lo temboret, e axí vejau vós qual voleu que vos diga; d'aquestes plau-vos-ne alguna? sinó feu-vos-ne tallar una al bosch». «Ve, dix la Reyna, digues-ne una altra bona». «Donques, dix Dioneo, voleu que diga *Vayandano vayando vayandana mia*». Lavors la Reyna, rient, li dix: «Ve en mala hora! Digues-ne una bona, car nosaltres no volem de aqueixes». Dix lavors Dioneo: «Madona: no us doneu despler d'açò, car yo diré aquella que vos volreu, car yo n scé més de mil, perquè si voleu que diga *Ay, marit, com no m'ho feu, per pauch me feu Deu descreure; per Deu, dona, no us cuyteu,* yo la diré». La Reyna, donchs, fellona, posat que les altres sen riessen

dix: «Dioneo: lexa star lo motejar e digues-ne una qui sia bella, sinó yo t poria mostrar *(f. CLXXXX)* yo com me scé enfellonir». Dioneo, oynt açò, leixant star les burles, prestament en tal guisa comensà a cantar:[1]

No puch guarir de la nafra preyon
Que m fech amor quant me pres de son for,
Qu en ten alt loch m'à fayt pausar lo cor
Que m fay amar la pus bella del món.
E llas, on poray trobar garida,
Ans que ma vida
Fenesca per greu mort?
Tort me fa amor gran e fort.

Què feray eu, pus no trob confort
En finamor, ans me leixa morir?
A vós atén, dona, que fay grasir,
Que m detingats dins vostro segur port.
Ladonchs stort seray de la marrida
Nafra poyrida,
Si vostro curial
Tal me fessets a caball.

Cors ben format, just tallat e egual,
Fayta us ha Dieu a compas e a livell,
Que ls membres tots de vós porten segell
De beutat gran, si que l món no n'ha tal,
Dôs si no m val amor qu'eu ay servida,
Dona grasida,
Fayts-me vós garisó.
Só de vós e d'altri no.

Pus rich seray que David hanch no fo
Si d'un sol hoch me fasiau joyós,
E s hauran fi mes nafres e dolors,
Dona, qu'eu pas ab cruel passió.
E si lo do que us deman no m da vida,
Sera finida
Ma salut e morray.
Ay! planyent-vos finay.

De jenollons mercè us deman, cors gay,
Si hay fallit en ma cançó d'amor.
Forçat me n'ha una punyent langor
Qui m part del cor e no m laxa jamay.
Donchs què feray si de mercè complida
No trop la mida

1) Aquesta cançó, lo mateix que les altres, apareix escrita com a prosa en el manuscrit.

En vós per ajudar?
Dar -la-m podets sens tardar.

Cert no m desplay la mort si m quer ni m crida,
Car en partida
Morray per vos amar.
Car am vós noble sens par[1].

1) Manca l paragraf que porta l Boccaci després de la cançó de Dioneo.

JORNADA SISENA

[Feneix la cinquena jornada del Decameron; comença la sisena, en la qual, sots lo regiment d'Elisa, se rahona de qui ab alguns bells mots se defenés o ab promptes respostes e prests aviraments defuig perdició o perill o escarn.]

Havia la luna, stant en mig del cel, perduts los seus raigs per la nova claror del die, que venia per totes les parts del nostro món, qui ja era clar, can la Reyna, aprés que fo levada, feu cridar tota la sua companya, e aprés, ab passos suaus, lunyant-se del bell palau, vinent de un rahonament en altre, parlaren de moltes e variables coses qui entre ells foren recitades, rient-se de aquelles qui per riure eren, fins a tant que, alçant-se lo sol, comensaren haver calor, e a totes aparech dever tornar envert llur casa; perquè, voltats los passos e aquí estant ja les taules meses e tot de belles roses o de flors enramat, ans que més la calor se enfortís, per comendament de la Reyna se meteren a menjar. E aprés hagueren menjat, ans que alre fessen, cantà algunes cançonetes, cascú anà qui a dormir, qui a jugar, e qui a taules. E Dioneo ensemps ab Laureta comensà a contar de Troyol e de Briseyda. E, venguda la hora de dever entrar en consistori, cridades totes per la Reyna, segons eren usades, se posaren a seure entorn de la fontana[1]. E volent ja la Reyna comandar la primera novella, se esdevench cosa qui encara no s'era sdevenguda, ço es, que per la Reyna e per tots fo sentida *(f. CLXXXX v.°)* gran ramor qui per los scuders e per les serventes era feta en la cuyna. Per la qual rahó feu la Reyna cridar lo senescal, demanant qui cridava e qui era occasió de tant gran ramor, lo qual respòs que la baralla era entre Lisista e Tindiaro; mas la occasió ell no sabia, així com aquell qui tant solament arribava entre ells per fer-los star segurs, com per part de la Reyna era stat cridat. Al qual la Reyna comandà que encontinent fes aquí venir Lisisca e Tindaro; los quals, aprés foren venguts, demanà la Reyna quina era la occasió de llur ramor. A la

1) Al marge se llegeix: «nota bella qüestió».

qual, volent Tindaro respondre, Lisisca, qui pus afilada lengo havia, no cançada per lo cridar que fet havia, girant-se envert ell, ab una mala cara dix: «Vejau lo bestia d'om qui s'atreveix, llà on yo só, de parlar abans de mi? Lexe dir a mi». E, girant-se a la Regina, dix: «Madona: aquest me vol fer congoixar[1] la muller de Siccofante, axí ne pus ne menys com si yo no fos acostumada, me vol dar entendre que la primera nit que Siccofante jagué ab ella, micer Maça entrà en son cau per força e ab scampament de sanch, e yo dich que no es ver, que ans hi entrà pacificament e ab gran plaer. Vejau lo bestia com se creu que les fembres jovens sien axí folles que estiguen perdent llur temps stant en poder del pare o dels frares, qui de les .vii. les .vi. sobrestant .ii. o .iiij. anys més que no deurien a maridar. Cert be staria si ells laguiaven tant a pendre la fè de Jhesuchrist, e crech que yo u dech saber com axí ho afferm, car yo no scé que haja vehina alguna qui sia anada poncella a marit; e encara de les maridades scé yo be quines e quantes burles fan a llurs marits. E aquesta peccora d'om me vol fer conèixer les fembres axí com si yo fos nada ir». E mentre Lisisca parlava, feyen les dones axí grans rialles que totes les dents los haguera hom poscudes traure que no u hagueren sentit. E ja la Reyna li hagueren posat scilenci moltes voltes; mas res no li valia, car ella no callà may, fins tant que hac dit ço que li plagué. Mas aprés que hach feta fi a les paraules, girant-se la Reyna a Dioneo, dix: «Dioneo: aquesta qüestió fa per tu; per què faras per guisa que com haurem finides les nostres novelles tu dons sentencia final sobre aquest fet». A la qual Dioneo prestament respòs: «Madona: sens alre oyr, la sentencia es donada, e sens alre veure dich que Lisisca ha gran rahó, e crech que axí sia com ella diu; e Tindaro es una bestia». La qual cosa vehent Lisisca, comensà a riure, e, girant-se a Tindaro, dix axí: «Ja u deya yo, pech: ve-ten en bona hora, e cuydes tu saber més que yo, qui encara no he tornats los ulls a mestre. Grans mercès que no he viscut yo en va en aquest món, no». E si no fos que la Reyna ab una mala cara li posà *(f. CLXXXXI)* silenci, comendant-li que més paraules ne ramor no fahés, si donchs no volia esser scobado, e a ella e a Tindaro comandà que se n'anassen encontinent. La qual, aprés sen foren partits, la Reyna (la Reyna) imposà a Filomena que donas principi al novellar, la qual alegrament axí comensà:

1) Per «conèixer».

NOVELLA PRIMERA

[UN CAVALLER DIU A MADONA ORETA DE PORTAR-LA A CAVALL AB UNA NOVELLA, E DIENT-LA MALAMENT ELLA LI PREGA QUE LA POS A PEU.]

Senyores molt nobles: axí com del cel serè són les steles ornament e de la primavera les flors del vert prat, de les quals es revestit axí de loables costums e de bells ornaments, són los bells e promptes mots ornament, los quals tant com són pus breus, tant stan millor a les dones que no als homens lo molt parlar. Es ver que qual se sia la ocasió o la malvestat de nostro enginy o inimicicia singular qui al nostro segle sia aportada de cel en terra, vuy poques o neguna dona ha romasa, la qual cosa es general vergonya de totes nosaltres; mas per ço com per Pampinea fo ja dit moltes voltes, no n'entén pus a parlar; mas per fer-vos veure quanta bellesa havien en sí en lo temps passat, un cortès callament donat per una gentil dona a un cavaller me plau comptar.

Segons que molts de vosaltres posau, tots sabeu les coses per oyda dir o per haver-ho vist. E per ço jo y vull recomptar que no ha encara gayre que en la nostra ciutat fo una gentil dona ben acustumada e molt ben parlant, la valor de la qual no mereix que lo seu nom sia amagat. Adonchs fo aquesta appellada madona Oreta, e fo muller de micer Auger Spina, la qual per ventura fo convidada a anar ab algunes altres dones amigues sues e ab alguns cavallers e gentils homens qui lo die devant ab ella ja eren dinats, per via de deport, en alguns lochs los quals eren caucom lunyet de llà on ells eren; e tots ensemps anaren a peu, e anant axí dix un dels cavallers de la bargada: «Madona Oreta: si vós (vos) voleu, yo us aportaré gran part del camí que havem anar a cavall, comptant una de les pus belles novelles del món». Al qual la dona respòs: «Mossenyer: io us prech molt que u fassau, car gran plaer hi trobaré». E lo cavaller, al qual per ventura no li stava gayre millor la spasa al costat que l comptar de la istoria en la lenga, aprés que hagueren cavalcat, comensà una sua nove-

lla, la qual de sí matexa a la veritat era molt bella; mas ell adés tres, adés quatre, adés cinc voltes, replicava una matexa paraula, *(f. CLXXXXI v.°)* e tornant adés avant, adés atras, dient «yo no he ben dit, errat me só», e anomenant un per altre, stranyament la guastava e molt pijorava la sua rahó on més anava, e més. En tant que madona Oreta, qui molt abta e molt entenent persona era, oynt la materia de son rahonar, sovent venia en gran suor de anuig e en un gran deffalliment de cor, axí com si de una gran congoixa de malaltia fos detenguda. La qual cosa pus no poch soferir, coneixent que lo cavaller era entrat en lo corral e que no era per a exir-ne; e per ço, on pus plasentment poch, li dix: «Mossenyer: aquest vostro cavall ha fort mal trot; perquè us prech que us placia de posar-me a peu». E lo cavaller, lo qual per ventura era miller entenedor que relador, entès lo mot e descontinent la mès en burles e en rialles e mudà ses noves, e la istoria que havia comensada e mal acabada lexà anar.

NOVELLA SEGONA

[CISTI FORNER AB UNA SUA PARAULA FA REPENSAR A MICER GERI SPINA D'UNA SUA DEMANDA]

Molt fo de les dones e dels homens loat lo parlar de madona Oreta; lo qual comanà la Reyna a Pampinea que seguís; perquè ella comensà axí:

«Belles senyores: yo no scé de mi mateixa coneixer qual pecan més o la natura aperellant en una nobla ànima un vil cors, o la fortuna apparellant un vil offici, axí com en Cist, ciutedà nostro, e en molts d'altres, havem poscut veure. Lo qual Cist, fornit de molt gran ànima, la fortuna feu forner. E certes yo mal diguera la natura specialment a la fortuna si yo no conegués que la natura fos molt savia e la fortuna, e hagués mil ulls envert elha, los quals yo avís que axí com avisats fan ço que los mortals moltes voltes han fet, los quals incerts dels cassos sdevenidors, per la llur importunitat, les llurs pus cares coses han los pus vils lochs de les llurs cases, axí com a menys sospitosos soterren, e aquí en major seguretat ho tenen, havent-les en vil loch pus segurament servades que no hagueren en la bella cambra. E exí los dos ministres molt sovint les llurs coses pus cares amaguen sots l'ombra del art reputat a pus vil, per ço que trahent-lo de la necessitat, parega pus clara la llur resplendor. Lo qual, com en pocha cosa Scisci forner li declara, remetent a micer Verí Spina, al qual la novella de madona Oreta, que haveu comptada, muller sua, me ha tornada a memoria, perquè m plau recitar-vos una petita novella. E dic axí:»

(F. CLXXXXII) (Stant) Bonifaci Papa e micer Geri Spina, ciutedà de Florença, stant en gran stat, tramès certs ambaxadors en Florença per alguns seus affers. E un jorn devallant los seus missatgers en casa de micer Geri, e ell ab ells ensemps tractant dels affers del Papa, se sdevench que per quins ques fossen los affers ne la ocasió, Micer Geri, ab aquests

embaixadors del papa, tots ensemps, a peu, quax tots matins passaven devant Sancta Maria, on havia un forner qui personalment lo seu offici (offici) exercitava. Al qual la prospera fortuna era stada axí favorabla que ell en poch de temps era sdevengut un gran rich hom; e sens voler abandonar la sua art copiosament vivia, e a son delit, e entre les altres coses, habundantment havia los millors vins blancs qui s trobassen en Florença e en tot lo comtat. E anant los dits missatgers en tal manera ab micer Geri passant tots matins devant la sua porta, en temps de gran calor, per lo gran calt que feia, se avisà que gran cortesia seria qui ls donava a beure del seu bon vin blanc tots matins; mas havent sguard a la sua condició envert aquella de micer Geri, no li paria honest que ell degués presumir de enviar-lin; mas pensà de tenir manera ab la qual ell induhís a micer Geri que ell mateix se convidas. E havent lo dit forner un gonell blanch, ab lo qual paria millor monjo que forner, e sobre lo dit gonell se lançà un brocal del dit vin blanch, e tots matins, a la hora que micer Geri amb los ambaxadors devia passar, ell se metia devant la sua porta, e aquí ell feya traure una cetra d'aygo fresca, e per semblant un pitxer del seu bon vin blanch, e amdosos los pitxers staven axí blancs que parien de bell argent; e posant-se a seure a la porta, aprés que s'era un poch spolsat, comensava a beure axí saborosament aquell seu bon vi que ell ne fera venir voluntat als morts. La qual cosa vehent micer Geri dues o tres voltes, un matí dix: «Tot qual ha Cist, tot es bo». E levant-se Cist en peus dix: «Micer sí, mas ho sabeu vós qui no u haveu assajat? assajats-ho, e puys porets-ho dir millor». Micer Geri, al qual la qualitat del temps s'o aportava, posat que no u havia usat, per ventura lo asaborit beure que veya fer a Cist li havia engendrada set, e girant-se als ambaixadors e somprient los dix: «Senyors: seria bo que nosaltres assajassem del vi d'aquest valent hom, car per ventura ell es tal que no ns en penedirem». E, dit açò, ab ells ensemps encontinent se n'anà envert Cist. Lo qual de continent, feta venir una bella [banqueta] defora del forn, los pregà que seguessin; e *(f. CLXXXXII v.°)* a llurs familiars, qui ja per levar los pitxers se feyen avant, dix: «Companyons: tirau-vos arrera, e lexau fer aquest servei a mi, car yo no scé gayre menys servir que enfornar». E, dit açò, ell matex se lavà .iiii. gobellets bells e nous e feu-se venir un petit flasconet del seu bon vi, e diligentment donà a beure a micer Geri e a sos companyons; als quals lo vi apperech molt millor que de gran temps no havien begut. Perquè lo pregà molt que mentre los ambaixadors hi fossen, que quaix tots matins ab ells vinguessen a beure. Espatxats micer Geri los missatgers, feu un magnifich convit, en lo qual convidà una gran part dels pus honorables ciutedans de Florença, e entre ls quals convidà Cist, lo qual per alguna manera del món anar no y volch. Al qual micer Geri tramès un dels seus familiars que anas per un flascó del

vi de Cist e que d'aquell donas mig gobellet per hom a la primera vianda. E lo familiar, indignat contra Cist per ço com neguna volta havia poscut beure del seu vi, hi aportà un gran flascó, al qual, com Cist lo viu, dix: «Mon fill: Micer Geri no t tramet a mi». E refermant lo familiar moltes voltes que sí feya, altra resposta no poch haver d'ell, ans ab aquella s'entornà a Micer Geri, dient-li ço que Cist li havia dit. Al qual Micer Geri dix: «Torne-y e digues-li que sí fas. E si en tal manera pus te respon, demana-li a qui t tramet doncs?». E lo familiar tornà a Cist e dix: «Per cert, senyer Micer Geri me tramet pur a vós». Al qual Cist dix: «Cert, mon fill, no fa». «E donchs, dix lo familiar, a qui m tramet?» Respòs Cist: «A no darten». La qual cosa reportà lo familiar a Micer Geri, lo qual sobtosament obrí los ulls de son enteniment e dix a son familiar: «Leixe-m veure quin flascó li has portat». E aprés lo hach vist: «Cist diu ver». E, dient-li moltes vilanies, li feu pendre un flascó cominal. Al qual Cist dix: «Ara scé yo que ell te tramet a mi». E alegrament se levà en peus e li donà lo vi, e puys aquell mateix die feu recomplir lo carratell de aquell mateix vi e suaument ho feu aportar a casa Micer Geri ensemps ab ell mateix, e trobat-lo en casa li dix: «Micer: yo no voldria que vós creguesseu que l flascó vuy matí m'agués spaventat; mas parie-m que us fos exit de sment com l'altre die vos mostré que lo vexell era petit e us diguí que açò no era vi de companya, e per ço vos ho he volgut recordar vuy, perquè yo no us ne vull esser pus guardià, e per ço lo us he fet venir tot. Perquè feu-ne per avant tot ço que a vós placia». Micer Geri hach loables gracies a Cist e molt agradablement lo aculli, e tots temps per avant lo hach per molt car amich.

NOVELLA TERÇA

[MADONA NONA DEL PULCI AB UNA PROMTA RESPOSTA IMPOSA AL POCH HONEST MOTEGAR DEL BISBE DE FLORENÇA]

(F. CLXXXXIII) Aprés que Pampinea hach finida la sua novella, de totes les dones e la resposta et la liberalitat de Cist fo molt loada. E aprés plagué a la Reyna que Laureta digués, la qual alegrament comensà a dir axí: «Virtuoses senyores: primerament Filomena e ara Pampinea han tocada assau la veritat de la nostra pocha virtut e de la bellesa dels mots. A la qual per ço com tornar no us hi cal, sinó en aquells mots que són stats dits, vos vull recordar que la natura dels mots es tal que axí com la peccora mort deu ells mordre los hoydors e no axí com els cans; per ço com si lo ca mordia al mot no seria mot, mas vilania. La qual cosa obtimament fo feta a les paraules de madona Oreta e a la resposta de Cist. Es ver que si per respostes va e lo responedor mort com a ca, stant primerament mordut, no m par que sia de rependre, sinó axí com si avengut no fos, e per ço se deu guardar com ne quant ne ab qui, e per semblant on se motege. A la qual cosa poch guardà un vostro Prelat, lo qual no reebé gayre menor mors que donà; la qual cosa en una petita novella vos vull demostrar».

Stant Bisbe de Florença Micer Anthonio d'Arço, lo qual era molt valerós e molt savi Prelat, vench en Florença un gentil hom cathalà appellat micer Jacme de la Rata, senescal del rey Robert. Lo qual era hom molt bell e molt valerós de sa persona, e per semblant molt gran barbajador de dones. E avench-se que entre les altres dones florentines li plagué molt una la qual era molt bella dona e neboda d'un frare del dit Bisbe; e sentint que lo marit de la dita dona, posat que fos hom de bona natura, era de avol vida e molt avariciós, e, per la gran avaricia que havia, ab lo dit senescal se pactà que li donas .D. florins e lexar-li ha jaure una nit ab sa muller. E, fet lo pacte, li feu deurar una moneda appellada papolins, qui en aquell temps se corrien.

E, aprés que ab ella hach jagut, posat que u fes contra son plaer, sinó per la avolesa del marit, li donà los dits .D. papolins. La qual cosa sabuda per molta gent, romas al malstruch d'om la vergonya e lo dan: la qual cosa [sabuda] per lo Bisbe, com a savi, fenyé no saber res de aquestes coses. E usant molt ensemps lo Bisbe e lo senescal, se sdevench que al die de sanct Johan, cavalcant lo hu al lats del altre, mirant les dones per lo carrer on lo pali se corria, lo Bisbe viu la dona, la qual prestament cridà, dient-li: «Madona Nonna: vine ensà». La qual Nonna, en aquelles sahons, era una bella e molt fresca dona e ben parlant e de gran cor; e aprés fo venguda aquí, la mostrà al senescal; e posant la mà al muscle del dit *(f. CLXXXXIII v.°)* senescal, li dix: «Madona Nonna: e que t par de aquest cathalà? creuries lo hi enganar?». E oydes madona Nonna les paraules, li aparech que aquelles mordessen la sua honestat e que aquelles deguessen entrar en les animes de aquells qui les oyien. Perquè, per no dar a entendre a algú que ella se empeguís de ço que lo Bisbe li deya, ni metre-ls en sospita per porgar la sua sospita e retre colp per colp, prestament respòs: «Senyor, força que per ell no vençria a mi, mas volria bona moneda». La qual cosa, oyda per lo senescal e lo Bisbe, parant esment en la continença del dit senescal, axí com a fahedor de la deshonestat feta a la neboda de son frare, e l'altre axí com a reebedor de la dita deshonestat per son propi frare, sens guardar lo hu l'altre, se envergonyiren, e callant se n'anaren sens dir pus aquell. E axí, donchs, la dona (la dona) qui era stada morduda per lo motegar del bisbe, motejant mordé a cascú d'ells.

NOVELLA QUARTA

[CHICHIBIO, COCH DE CURRAT GIANFIGLIAZZI, AB UNA PRESTA PARAULA A LA SUA SALUT, LA IRA DE CURRAT TORNA EN RIALLA E ESCAPA DE LA MALA VENTURA QUE LI ERA ESTAT MENAÇADA DE CURRAT.]

Ja callava Laureta, com de tots sobiranament era stada loada madona Nonna, com la Reyna comandà a Neyphile que seguís; la qual dix: «Posat, amoroses dones, que l'enginy humanal haja proveit en moltes e prestes e profitoses e belles paraules, segons los accidents, e parladores ha la fortuna, algunes voltes ajudat de paraules vengudes sobre la llur lenga, e soptosament de aquelles posat que may en ànima reposada per l'oditor no seria sabut trobar; yo per la mia novella vos entén a mostrar».

Curado, ciutedà nostro, axí com molts de vosaltres haveu poscut veure e entendre, ha viscut en vida honorosa, tinent tots temps cans e ocells, delitant-se continuament en llurs obres. Mas jequiscam star al present les altres coses e sapiats que un jorn, ab un seu falcó, ell hach presa una grua, e aquella morta, vehent-la grassa e jova, la tramès a un seu coch, lo qual era appellat Sisibio, hom venecià, trametent-li a dir que per a sopar la apparellas. E Sisibio, axí com aquell qui era novell en l'art e parech-ho be, encunsà la grua e, metent-la al foch, ab diligencia la comensà a coure. La qual com fos ja prop de cuyta e vinent-ne gran odor, se sdevench que una joveneta de la encontrada, la qual era appellada Bruneta, de la qual Sisibio era fort *(f. CLXXXXIIII)* enamorat, entrà en la cuyna, e sentí la odor de la grua, e, vehent-la, pregà carament a Sisibio que li n donas una cuxa. E Sisibio respòs en cantant: «Vós no la haureu de mi, dona Bruneta; vós no la haureu de mi». De que la dona Bruneta, un poc torbada, li dix: «En fè de Deu, si tu no men dones, tu no hauras de mi mai cosa qui t placia». E a la fi entre ells foren moltes noves, aytant que Sisibio, per no barallar-se ab la sua dona, tolta una de les cuxes a la grua, la li donà. E vengut

Curado a sopar ab alguns convidants, meteren la grua devant ells sens cuxa. E Curado, maravellant-sen, feu cridar Sibibio, e demanant-li que s'era feta l'altra cuxa de la grua. Al qual lo venecià respòs: «Mossenyer: les grues no han sinó una cuxa e una cama». Al qual Curado dix: «Jo no viu may grua sinó aquesta qui no hagués sinó una cuxa». Sisibuio, seguint sa oppinió, dix: «Mossenyer: axí es com vos dich, e si vós ho voleu veure yo us ho mostraré de les vives». Curado, per amor dels forasters qui ab ell sopaven, per no fer ramor, no volch contradir a Sisibio, sinó que li dix: «Pus que tu dius que m faras veure de les vives, ço que yo may no viu ni hoyí dir que axi fos, yo u vull veure demà dematí, e si axí es, yo n son content. Mas yo t jur sus lo cors de Jhesuchist que, si lo contrari es, jo t faré encunsar en tal manera que tu ab ton dan te recordaras tots temps del meu nom». E, fehent fi aquella nit a les paraules, lo matí seguent, com lo jorn fo vengut, Curado, a qui per lo dormir la ira no era passada, ans encara tot desficiós comandà que los cavalls li fossen amenats; e feu muntar Sisibio sobre un rossí e ensemps ab ell se n'anà enverç una flumayre, a la riba de la qual tots temps solen star als matins moltes grues, e pensà que aquí al menys se veuria tost qui havia mentit. E Sisibio, vehent que encara durava la ira de Curado e que li covenia fer prova de la sua falcia, no sabent com ho pogués fer, cavalcava aprés de Curado ab la major pahor del món, e volentera si hagués poscut fora fugit. Mas no podent, guardava adés devant, adés detras, creyent que tot quant veye fossen grues qui stiguessen ab dos peus; e aprés poch ells pervenguerenn a la riba de la flumaire, on ell, abans que algun altre, viu ben xii. grues qui totes stigueren en un peu, segons acustumen de star com dormen. Perquè ell prestament *(f. CLXXXXIIII v.º)* los mostrà a Curado e dix: «Mossenyer: ara podets vós veure que yo anit vos diguí veritat que les grues no han sinó una cuxa e una cama. Però guardau aquelles qui allà son com stan». Curado, vehent-les, dix: «Spere·t que yo t mostraré que elles n'àn dues; e acostant-se en aquelles pus prop, cridà: ou, ou, ou, per los quals crits les grues posaren l'altra peu en terra, e aprés d'alguns passos comensar a fugir. E lavors Curado se girà a Sisibio e dix: «Que t par, baccallar, par-te que n'hagen dues?». Sisibio, quaix esmayat, no sabent ell mateix què fer, respon: «Mossenyer: hoc. Mas vós no cridas anit en aquella del tallador ou, ou, ou, car si u haguesseu, ella haguera tret l'altre peu e l'altra cuxa axí com han fet aquestes». E, hoynt açò Curado, li plagué tant aquella resposta, que tota la sua ira se convertí en festa e en alegria. E dix: «Sisibio: tu has gran rahó, car axí ho devia fer». E axí ab la sua prompta resposta cessà en la sua mala ventura e passificà la ira de son senyor.

NOVELLA CINQUENA

[MICER FORESE DE RABATA E MESTRE GITO PINTOR, VENINT DE VEURE LURS POSSESSIONS, L'UN MOTEJANT L'ESTRANY SEMBLANT DE L'ALTRE, ES MORDUT.]

Com Nehifile hach callat, havent les dones pres gran plaer de la resposta de Sisibio, Pamphilo, ab voluntat de la Reyna, dix: «Molt cares dones: moltes voltes se sdevé que axí com la fortuna sota vil art ha alguna volta molt grans tresors de virtut amagats, segons poch ha per Pampinea fo mostrat, axí encara moltes voltes sota vil forma de homens se troben meravellosos enginys de natura. La qual cosa se mostra assau en dos nostres ciutedans, dels quals yo entén breument a parlar. Per ço com hu, lo qual fo appellat Micer Forece de Rabata, hom de persona molt petita e difforma de tots sos membres, ab la cara sclafada e sobiranament leja, en tant que fora stat sufficient a esser capità de linatge de Barunxi, e aquest tal fo de tant gran sentiment e tant abte en leys, que per molts valents homens fo reputat per una archa de rahó civil. E l'altre, lo nom del qual fo Guiotho, hach en sí un enginy de tanta excellencia, que no era alguna cosa que natura mara de totes coses haja obrada que ell ab lo grafi e ab la ploma e ab lo pinzell no pintas semblant, e moltes voltes millor e pus bell que no li era mostrat, en tant que moltes voltes en les sues obres se trobava que en lo seny dels homens queya error crehent que era ver ço que ell (*f. CLXXXXV*) pintava. E per ço, fahent ell luyr en lo món aquella art tant que molts de aquells qui en aquella error creyen, dilataven més los ulls en ço que ell feye que no en lo enginy de saviesa; en tant que per ells era dit que aquest era una de les lums de la gloria florentina; e tant com ab més humilitat refusava esser digne de apellar-se mestre dels altres, tant més en lo temps de sa vida fo pus digne d'esser appellat mestre, lo qual titol, refusat per ell tant més en ell resplendia, com en major desig de aquells qui sabien menys que ell e de sos dexebles era

fortment usurpat; mas posat que la sua art fos molt gran, no era ell per ço de persona ne de cara en res pus bell que Micer Forece».

Mas vinent a la novella, dich axí: que una volta micer Forece e Johanoto eren anats cascú per sí a veure les seves posessions, e era en aquelles sahons temps de stiu, en lo qual eren feries en la Cort. E anava lo dit Forece a cavall ab un petit rocí e fort sotil, e vinent per ventura encontrà lo dit Johanoto, lo qual per semblant era anat veure les sues, segons vos he dit; e tornant-sen en Florença, era axí mal a cavall e en arnès com ell mateix; e axí com los homens vells han acostumat, sen venien passejant planament e suau, e acompanyant-se ensemps, se sdevench que axí com en lo stiu se acustuma de fer moltes voltes, soptosament vench un gran colp de pluja, per la qual axí tost com pogueren fugiren en casa d'un pagès amich e conexent de cascú d'ells. Mas aprés que hagueren stat, vehent que la aygo no feya semblant de passar, e ells volent aquella nit anar en Florença, pregaren al pagès que ls prestas dos mantos ab que s'abrigassen de aquella pluja, los quals agradablement los prestà, e per semblant dos capells de sol tots roigs per sobres de vellesa, los quals volenterosament prengueren, pus de millors no n'havien. E metent-se en camí, se sdevench que aprés hagueren anat una estona e foren tots mullats, e per los allenegays e trepig que ls rossins fan ab los peus, ells no curant-se de res, e anant ensemps callant e no dient res la hu a l'altre, se trobaren tots salpicats e pintats de fanga; e comensant a rahonar, dix micer Forece a Micer Johanoto, lo qual era molt bell parler, comensant-lo a mirar e de costat, e de cap, e vehent-lo de totes coses axí contrafet e axí dissimulat, sens haver en sí alguna consideració, comensà a riure e a dir: «Johanoto: e si ara venia a la encontra de nosaltres un hom forester qui may no ns hagués *(f. CLXXXXV v.°)* vists, creus tu que ell cregués que tu fosses lo millor pintor del món axí com tu est?». Al qual Johanoto prestament respòs: «Senyer: yo crech que ell ho creuria tantost com guardaria a vós, e creuria que vós sabeu de pintar». La qual cosa micer Forece, hoynt la sua e ror, regonech, e viu-se pagat de tal moneda com era estat pagador.

NOVELLA SISENA

[PROVA MIQUEL SCALÇA A CERTS JOVENS COM LOS BARONXI SÓN LOS PUS GENTILS HOMENS DEL MÓN Y GUANYA UN SOPAR]

Encara reyen les dones de la bella e presta resposta de Givoto, com la Reyna imposà a Phiameta que seguís. La qual comensà axí a parlar: «Gracioses dones: lo recomptar que ha fet Pamphilo dels Barunxi, los quals per ventura vosaltres conexeu axí com fa ell, me ha tornat a memoria una novella en la qual se mostra quanta es la llur noblesa sens que nons desviarem del nostro proposit. E per ço m plau de recomptar-la».

Encara no ha gran temps passat que en la nostra ciutat havia un jove appellat Miquel Ascalsa, lo qual era lo pus plasent e lo pus solasser hom del món e aquell qui havia per mà les millors noves del món, per la qual cosa los jovens florentins lo havien molt car; e com en una bargada se trobaven e l podien haver, ne eren molt contents. Perquè s'esdevench un jorn que anant ell ab alguns companyons, entre ells se comensà una qüestió, ço es, quals eren los pus bells homens de Florença e los pus antichs. Dels quals alguns deyen que Ghoberti e los altres Lomberti, e qui n deya una e qui una altra, segons que millor li aparia. La qual cosa hoynt-ho Ascalfa, comensà a sompriure e a dir: «Anau, anau, pechs, que vosaltres sou tots modorros e no sabeu que us diets, car los pus gentils homens e los pus antichs de Florença e del món són lo linatge de Baronxi; e en açò se són acordats tots los philosofs, e tothom qui ls conega axí com fas yo; e per ço que vosaltres no u entenau d'altres yo u dic dels nostros vehins de Santa Maria (Maria) Major». E com los jovens qui speraven que ell degués dir alre e oyiren açò, tots se feren befa d'ell. «Tu ns cuydes ensenyar axí com si nosaltres no conexiem hi Baronxi, axí com fas tu». Dix Ascalfa als companyons: «Yo us dich veritat, e si n'hic ha algú qui vulla metre un sopar ab tots sos ops a haver-lo a donar *(f. CLXXXXVI)* a qui guanyarà ab sos companyons e ab aquells qui més li plauran, yo lo

y metré volentera; e encara faré més, que faré jutge a qui vosaltres volreu». Entre ls quals dix un qui havia nom Neri: «Yo só apparellat de voler guanyar aquest sopar». E, dit açò, ensemps se acordaren de haver per jutge micer Pere de Firatino, en casa del qual eren. E ensemps se n'anaren a ell ab tots los altres qui ls seguien per veure perdre Ascalsa e per fer-li anuig si perdia la sua qüestió, la qual li comptaren mot a mot. E micer Pere, qui hom discret era, hoyda primerament la rahó de Neri, aprés se girà a Ascalsa e dix: «E tu com poras mostrar açò que affermes?». Dix Ascalsa: «Yo us ho mostraré per semblant forma que no solament vós, mas aquests mateixs, axí com ho neguen, diran que yo dich ver. Vós sabeu que tant com los gentils homens són pus antichs, tant són pus gentils, e axí s diu entre nosaltres. E com li Baronxi sien pus antichs tant són pus gentils; e axí s diu entre nosaltres, cové, donchs, que sien pus gentils. E si voleu veure que sien pus antichs, yo us ho mostraré sens alguns dupte e hauré guanyada la qüestió. Vós deveu saber que li Baronxi foren fets per Deu en lo temps que ell comensà de empremptar e de pintar los homens, e los altres homens e vosaltres veureu los altres ben composts e degudament proporcionats, e veureu li Baronxi lo hu ab la cara molt longa e streta e l'altre haver-la ultra mesura pus longa, e l'altre ab lo nas molt lonch, e tal qui l'ha tort, e tal qui l'ha en sus ravaxinat, e tals qui paren cara d'ase, e ha-n'i de tals qui han lo un ull pus gros que l'altre, e encara pus avall, axí com solen esser les cares que fan de pint d'en primer los infants qui aprenen de pintar. Per que axí com he ja dit són pus antichs que ls altres e axí són pus gentils». De la qual cosa micer Pere de Firantino e Neri, qui havia meses les messions, e quescú dels altres recordant-se, e vehent lo plasent argument que de Ascalsa havien hoyt, tots comensaren a riure e affermar que Ascalsa havia rahó e que havia guanyat lo sopar, e que per cert los Baronxi eren los pus gentils homes e los pus antichs qui fossen no tant solament en Florença, ans encara en lo món. E per ço Pamphilo, vehent la turbació de la cara de micer Forece e volent-ho mostrar, dix que seria bo a un de Baronxi.

NOVELLA SETENA

[MADONA PHELIPA, TROBADA AB UN SEU AMANT PER LO MARIT, E PORTADA EN JUSTICIA, AB UNA PROMPTA E PLASENT RESPOSTA SE DELLIURA E FA MODIFICAR LO STATUT.]

(F. CLXXXXVI v.º) Ja callava Phiameta, com quescú encara reya del nou argument de Ascalsa, qui volch ennoblir sobre tots altres gentils homens los Baronxi, com la Reyna comès a Philostrato que novellars. Lo qual comensà axí a dir: « Valeroses dones: bella cosa es en tota part saber ben parlar, mas yo la reput a molt pus bella a qui u sap fer llà on la necessitat ho requir. La qual cosa sabé ben fer una gentil dona de la qual vos entén a recomptar, qui no solament mès en rialles e en festa los oydors, ans encara lliurà sí mateixa de vituperosa mort ».

En la terra de Peroto fo fet un statut, no menys blasmat que aspre; lo qual, sens fer alguna distancia, comendava que fos cremada axí be aquella dona maridada que seria trobada en adulteri ab altre hom per amors, com seria per diners. E durant aquest statut se sdevench que una gentil dona molt se enamorà de un gentil hom, lo nom de la qual fo madona Philipa, e fo trobada una nit per Arnau de Pugliesi, son marit, en los braços de Latzarino, lo qual era molt noble e molt bell, e habitador de aquella terra, lo qual ella tant com sí mateixa amava e per semblant era de ell amada. La qual cosa vehent Arnau, forment torbat, comensà a correr demunt ells per auciure-ls; e si no fos que duptava de sí mateix, per la Senyoria guardant la sua ira, los haguera morts. E temprada aquella, però no en tant que no la volgués perseguir per lo statut de la terra, posat que a ell no fos licit de perseguir la mort de la sua dona. Però ab tot quant havia vist li covenia a provar ab covinents testimonis lo dit delicte. E, vengut lo die, sens altre consell pendre, acusà la sua dona, fahent-la requerir devant la potestat. E la dona, qui de gran cor era, axí com generalment acostumen les dones

esser enamorades, e segons fo aconsellada per alguns parents e amichs seus, se despongué de comperer e de confessar abans la veritat e ab fort cor morir que no vilment fugir, e per contumacia viure en exili, e negar que no era digne de un semblant amant com aquell en los braços del qual era stada trobada la nit passada. E assau be *(f. CLXXXXVII)* acompanyada de homens e de dones e de tots aconsellada de negar devant la potestat, e venguda demanà ab cara ferma e ab veu enfortida on era aquell qui allí ella demanava. E lo potestat, reguardant aquella e vehent-la bella e de manera molt loable, segons que les sues paraules testifficaven de gran coratge, comensà de ella haver gran compassió, duptant que ella no comensas cosa per la qual a ell covengués per fer servar la sua honor la fahés morir. Mas pur no podent cessar de aconsellar-la d'açò qui n contra li era, dix: «Com vós veureu que Arnau, vostre marit, se dolrà de vós e us dirà que ab altre hom vos ha atrobada en adulteri; per la qual cosa demanarà que, segons un statut que ha en la terra, vós muyrau, vós continuament negau; car açò no puc fer si vós de vostra propia bocha no confessau lo delicte qui per ell vós es posat; perquè guardau be en ço que vós respondreu e digau si ver es açò de que vostre marit vos acusa, en guisa que millor yo us pusca ajudar». La dona, oynt lo potestat, sens smay, ab veu enfortida e assau plasent, respòs: «Mossenyer: ver es que Arnau es mon marit e que ell aquesta nit passada me trobà en los braços de Latzarino, en los quals jo era per bona e per perfeta amor que yo li aport e moltes voltes hi só stada; e açò no negaria may; mas per ço com só certa que vós sabeu que les leys deuen esser comunes e deuen esser fetes ab consentiment de aquells a qui toquen; la qual cosa, posat que axí sia, no s tén sinó en aquelles qui semblant cosa fan per diners e per vilania. E noresmenys que no ych ha alguna dona qui, quant statut fo fet, hi prestas son consentiment en alguna manera ne y haja fermat, perquè encontra nosaltres deja haver valor. Però mostrau-me que alguna hi fos may demanada, per la qual cosa rahonablement se pot dir per nostra part que es malvada, e si voleu en prejudici del meu cors e de la vostra ànima esser executor de aquella, en vós stà. Mas abans que alguna cosa se procedesca, vos prech que una petita gracia me fassau, ço es, que vós demaneu al meu marit si yo tota volta e totstemps que a ell ha plagut, sense dir may de no, de mi mateixa li consentí entegra copia o no a sa voluntat». A la qual cosa Arnau, sens sperar que lo potestat lo y demanas, prestament respòs que sens algun dupte la dona a tota sa requesta lo havia copiosament bastat de tot son plaer tots temps que per ella era stada demanada. Ladonchs seguí prestament la dona e dix: «E donchs, mossenyer lo potestat, si ell ha tots temps pres de mi ço que n'ha hagut mester, e li *(f. CLXXXXVII v.º)* ha plagut, yo què devia fer de ço que li sobrava? devie-u lençar als cans? E no val més que haja servit a un gentil hom qui

m'ama més que sí mateix, que no lexar-ho perdre e guastar?». E, dit açò, foren aquí a la examinació e de tant famosa dona tots los jutges de la terra, los quals oynt axí plasent resposta, soptosament, aprés de moltes rialles, tots a una veu cridaren que la dona havia gran rahó e que deya molt be; e abans que d'aquí s partissen, consellant-ho la potestat, limitaren lo cruel statut e ordenaren que solament se entenés per aquelles dones les quals per diners fessen falla a llur marit. Per la qual cosa Arnau romas de axí folla empresa e partís del juy; e la dona, alegra e solta e quaix del foch resuscitada, s'entornà a la sua casa gloriejant-se de son bon juy.

NOVELLA VUYTENA

[FRESCO CONFORTA LA NEVODA QUE NO S'ARREU SI LOS DESPLASENT, COM DEIA, LI EREN ENUTJOSOS DE VEURE]

Aprés que la novella de Filostrato fo recomptada, primerament ab un poch de vergonya fo punyit lo cor de les dones qui scoltaven, e ab una honesta rojor en les llurs cares envides ne donaren senyal; e puys, guardant la una a l'altra, apenes se pogueren abstenir de riure, e somprient aquella scoltaren. Mas aprés que ell fo vengut a la fi, la Reyna, girant-se a Emilia, li comandà que seguís. La qual no en altra manera sinó axí com si de dormir se levas, sospirant, comensà: «Gracioses dones: per ço com un gran pensament me ha tenguda gran peça luny d'ací, per obeyr a la nostra Reyna força ab molt menor novella que fet no haguera si y hagués pensat, me passaré, recomptant-vos la folla error d'una donzella qui ab un plasent mot de un seu oncle, si ella ho hagués entès, fora stada corregida».

En la nostra ciutat fo e es encara un gentil hom appellat Frescho de Salatino, lo qual havia per neboda una donzella appellada Parnesina, la qual, posat que fos bella e fresca en sí mateixa, pres una tal ymaginació que li aparia esser un angelet, en tant que en sí se reputava esser de tanta e de tant nobla manera que per cascuna havia pres de blasmar e homens e dones e a quescuna cosa que havia, sens que alguna conexença no havia de sí mateixa; per la qual cosa era tornada tant desplasent e anujosa *(f. CLXXXXVIII)* que alguna cosa a sa guisa no s podia fer; e, ultra açò, era tant orgullosa, que encara que fos de la casa reyal de França si fora sobre, en tant que com anava per la vila li venia axí gran fastig de les gents que veye, que no feye sinó torçre lo morro, mostrant que li pudia tot quant veya e hoya. E, lexant-me de molts d'altres seus costums anujosos e fastigosos, vos diré que s sdevench que un jorn, stant ella en casa de Fresco tota consirosa en sí mateixa, sient en una cadira, no feya sinó sospirar. E, vehent-ho Fresco, li

demanà: «Parnesina: e què vol dir açò que vuy que es festa est axí tost tornada en casa?». Al qual ella, tota cascada, respòs: «Oncle, la veritat es que yo men só venguda axí tost per ço com yo no crech que may en aquesta terra fossen e homens e fembres [fossen] tant desplasents e anujosos som són vuy, car per ma fè no pas per alguna carrera que no m desplacia tot quan veig, axí com la mala ventura, e yo no crech que sia en lo món fembre a que sia pus anujós a veure les coses pus desplasents e persones motejadores com a mi. E per ço men só axí tost venguda, no podent-ho sofferir». A la qual Fresco, a qui desplayen les costumes desficioses de la neboda, dix: «Ma filla, si axí t són desplasents les coses que tu veus com tu dius, si vols viure alegre, no t vestes ne t'arreus ja més e no t miraran ne t motejaran». Mas ella, qui més que una canya vana era, qui de seny volia parejar ab Salamó, no entès lo vertader mot de Fresco, sinó axí com haguera un moltó; ans dix que ella se arrearia axí com les altres. E axí ab la seua grossitut se romas, e encara se stà.

NOVELLA NOVENA

[GUIDO CAVALCANTI DIU AB UN MOT HONESTAMENT VILANIA A CERTS LOS QUALS L'HAVIEN ENCALÇAT SOPTOSAMENT]

Sentint la Reyna que Emilia se era delliura de la sua novella, e que a altra no restava dir sinó a ella, e aquell qui ab privilegi havia de dir derrer, comensà axí: «Posat, gracioses dones, que per vosaltres me sien vuy stades toltes de dues en sus de les novelles les quals yo m'havia pensades de dirne una, noresmenys me n'ha romasa una recomptar, en la qual se conté un tal mot que força vuy no se n'hi ha comptat algú de tant gran sentiment.»

Adonchs devets saber que en lo *(f. CLXXXXVIII v.°)* temps passat foren en la nostra ciutat molt belles e loables usances, de les quals vuy no n'hi ha alguna romasa sinó lo contrari de veritat, la qual ab les riqueses es crescuda entre les gents. Entre les quals ne havia una tal que en diversos lochs de Florença los gentils homens se rahonaven e praticaven emsemps e feyen una bergada de cert nombre de gentils homens, entre ls quals guardaven de metre tals qui comportar no poguessen les despeses; e vuy lo hu e demà l'altre, e axí per orde, tots metien taula e convidaven los uns los altres cascú lo seu die. E tota la bergada girats en aquelles despeses, acustumaven de honrar los gentils homes strangers com entre ells ne venien; e semblantment se vestien ensemps los dies pus notables e cavalcaven per la ciutat, e entre ells se assolaçaven, specialment en les festes principals o com alguna alegra novella de victoria o d'altra cosa fos venguda en la ciutat. Entre les quals bergades ne havia una de micer Beto Brunelesqui, en la qual micer Beto e sos companyons se eren molt sforçats de tirar Guido de micer Cavalcante; e no sens rahó, per ço com ell era hu dels millors logichs qui fossen al món, e per semblant gran philosof e natural, de les quals coses la bergada se curava fort poch; e si fo hom molt alegre e ben acustu-

mat e ben parlant e totes les coses que fer volia e a gentil hom se pertanyia sabia fer millor que altre hom; e ultra açò era molt rich, segons sa condició, e de lenga savia honrar aquells qui en la ànima li playen e li paria que u meresquessen. E per sguard de totes micer Beto continuament havia trebellat de haver-lo en sa companyia, mas per tant no l'havia poscut haver, speculant se sforçava dels homens e anava solitari. E per ço com ell prenia algunes oppinions entre les gents, vulgarment lo anomenaven lo apartat e deyen que aquella sua speculació era solament en ensercar si s pusquera trobar que Deu no fos ne fos stat. Ara se sdevench que un jorn, partint-se Guido del ort de Sanct Miquel e vinent-sen per lo quos degli Adimari fins a Sanct Johan, lo qual sovent era son camí, e stant entre aquells moniments de marbre qui vuy són de Sancta Reparata, detras les colones de pocha fè[1] qui són en aquell moniment de la porta de Sanct Johan qui es tancada; veus micer Beto ab la sua bergada vinent a cavall sus per la plaça de Sancta Reparata; e vehent Guido allà entre aquelles sepultures, digueren tots: «Anem-li donar brega». E donant dels sperons als cavalls en guisa d'un assalt solassant, li foren al demunt abans sen fos apersabut, e comensaren-li *(f. CLXXXXVIIII)* a dir: «Guido: tu refuses de esser de nostra bergada per ço com vas cercant que Deu no sia stat, perquè t pregam que ns digues com ho hauras trobat què hauras fet». Als quals Guido, vehent-se d'ells encalsat, prestament dix: «Senyors: vosaltres me podets dir a casa vostra ço que a vosaltres placia». E posada la mà sobre una de aquelles archas qui eren molt grans, axí com aquell qui era molt leuger, pres un gran salt e fugí de l'altra part, e, desembelumant-se d'ells, se n'anà. E aquets romangueren tots guardants lo hu l'altre, e comensaren a dir que ell era un desmemoriat e que ço que havia respost no volia res dir, com açò fos cosa comuna, e aquí on eren no havien ells pus a fer que tots los altres ciutadans de Florença, e Guido ja menys que algú d'ells. Als quals micer Beto, girant-se, dix: «Pus desmemoriats sou vosaltres, car si vosaltres lo haveu entès, ell vos ha dita honestament en poques paraules la major vilania del món; car si vosaltres guardau be aquestes tombes són les cases dels morts, les quals ell diu que són nostres, a demostrar-vos que vós e los altres homes ydiotes e no letrats no són a comparació d'ell ne dels altres homens scients, que són pijors que homens morts, e per ço com nosaltres som tals, som a casa nostra». E lavors cascú entès ço que Guido havia volgut dir, e may pus no li donaren brega ne tedi, e tingueren a micer Beto d'ací avant per molt pus entenent cavaller que d'abans no feyen.

1) El traductor no va entendre *porfido.*

NOVELLA DESENA

[Fra Ceba promet a certs pagesos que ls mostrará la ploma de l'angel Gabriel, en lloch de la qual trobant carbons, ell los diu esser d'aquells que rostiren Sant Llorenç.]

Havent quescuns de la bergada recitada la sua novella, conech Dioneo que a ell tocava lo dever dir. Per la qual cosa, sens gayre comendament solenne sperar, posat callament en aquells qui el sentit mot de Guido loaven, comensà: «Valeroses dones, posat que jo haja per privilegi de parlar de ço que més me plau, yo vuy no m'entén a separar de aquella materia de la qual vosaltres totes havieu vuy assau noblament parlat; mas seguint les vostres petjades, vos entén a mostrar com cautelosament ab solenne e sobtosa reparació un dels frares de sanct Anthoni fugí a un scarn que dos jovens li havien apparellat. Perquè no us sia greu *(f. LXXXXIIII v.º)* siyo per ben dir la novella complidament me stén en parlar, car si al sol guardau, encara es al mig del cel».

Certaldo, segons que havets poscut hoyr dir, es un castell edificat en la val d'Elsa, en lo comtat de Florença, lo qual, posat que sia vuy petita cosa, es stat ja poblat de molts e de notables homens. E per ço, com hi trobaven bona pastura, havien acustumat una volta l'any a recullir les almoynes un dels quistors de sanct Anthoni, appellat frare Ceba, per lo nom del qual per ventura axí be com per altra devoció era ben recullit per ço com en aquella terra se produexen cebes, les quals són molt famoses per tota Toschana. Era aquest frare Ceba hom molt petit de persona e de pèl roig, ab la cara molt alegra, e lo millor bergant del món; e ultra açò, si be no havia alguna sciencia, era axí be parlador e prompte, tant que qui no l conegués lo haguera extimat per un gran retorich semblant a Tulli o a Quintiliano; e quaix de tots aquells de la encontrada era o compare o amich e ben volent. Lo qual, segons la sua usança, en lo mes

de Agost anava una volta al acapte, perquè s sdevench que un diumenge dematí, stant tots los bons homens e les dones qui de les viles entorn eren vengudes a la missa, com temps li apparech, se feu avant e dix: «Senyors e dones: axí com vosaltres sabets, vostra usança es de trametre cascun any als pobres de beneventurat baró mossenyer sanct Anthoni del vostre gra e de les vostres vitualles, qui poch, qui molt, segons lo poder e la devoció de cascú de vosaltres, per ço que lo beneventurat mossenyer sanct Anthoni vos sia guarde dels vostres bous e dels vostros asens e dels porchs e de les ovelles vostres. E, ultra açò, solets pagar specialment aquells qui en la vostra confraria sou scrits, aquell poch deute que quesqun any se paga una volta. Per la qual cosa a recullir yo só de mon major, ço es, de mossenyer lo abat stat tramès; e per ço ab la benedicció de Deu, aprés de nona, quan hoyrets sonar la campana, vindreu ací defora la sgleya, llà on yo, segons es acustumat, vos faré la predicació e besareu la creu. E ultra açò, per ço com vos conech a tots per molt devots de mossenyer sanct Anthoni, de special gracia, vos mostraré una sanctissima e molt bella reliquia, la qual yo mateix he aportada de la sancta terra de ultramar; e es aquesta una de les plomes del Archangel sanct Gabriel, la qual romas en la cambra de la verge Maria com ell la vench a saludar en Natzaret». E, dit açò, feu fi e tornà-sen a la missa. E, dient *(f. cc)* aquestes paraules frare Ceba, entre ls altres havia en la sgleya dos jovens, los qual havien nom lo hu Johan del Bragonero e l'altre Brachio Pinsini; los quals, com hoyren de la reliquia de fra Ceba, fortment sen rieren, posat que fossen granment sos amichs e de la sua bergada, e entre ells pensaren de fer-li de aquesta ploma alguna burla. E sabent que frare Ceba se dinava al castell ab un seu amich, e l sentiren en taula, se n'isqueren a la carrera, e en lo hostal on lo frare havia posat se n'anaren ab aquest proposit, que Brachio degués tenir a noves lo moço de frare Ceba, e Johan degués entre les coses del frare cercar aquesta ploma, qual que ella fos, e aquella amagar, per veure com ell aquest fet diria al poble e com se n'arrearia. Havia frare Ceba un moço, lo qual alguns anomenaven Gutcio Balena e altres Gutcio Inbrata, e alguns qui li deyen Gutcio Porch; lo qual era tant dolent que may seu semblant no fo trobat; del qual moltes voltes fra Ceba havia acustumat de motejar ab la sua bergada e de dir «lo meu moço ha en si .ix. coses tals, que si la una d'aquestes fos stada en Salamó o en Virgili o en Seneca, haguera per ventura guastades totes les llurs virtuts e tota llur sanctedat; perquè pensau quin hom deu esser aquest en lo qual ne virtut ne seny ne sanctedat alguna no ha». E fo per alguns moltes voltes demanat quals eren aquests .ix°., e deye que ell era «pererós e fullart e falcier e necligent e desobedient e maldient e desmembrant e descurat e gran goliart e ingrat a tota res; e sens aquestes ha algunes altres taques les quals yo m vull

callar. E la millor es que sobiranament es de riure, car ell en tot loch on va vol pendre muller; e perquè ha la barba gran e negra e ben untada li par que sia axí bell e axí plasent que li par que quantes fembres lo vehen se enamoren totes d'ell; e tantost com l'é lexat a totes va derrera, perdent la correge e quant aporta. Però es ver que m'es de gran ajuda, per ço com may algú no m vol de secret parlar, que ell no vulla hoyr la sua part. E si sdevé que m demanen de alguna cosa, ha n tant gran pahor que yo no y sapia respondre, que tantost ell respon de hoc o de no o judica si mester es». E aquest aytal havia lexat fra Ceba en casa, comendant-li que guardas que alguna persona no tocas les sues coses, specialment les sues beasses, per ço com en aquelles eren les coses segrades. Mas Gutcio Inbrata, lo qual era pus desijós de star en cuyna que lo rossinyol es de *(f. CC v.°)* star en les verdes rames, majorment si y sentia moça alguna, e vehent-n'i una de la hosta qui era groça e graça e petita e mal feta, ab un parell de anques que parien un parell de cistelles, e ab una cara qui paria de les cares dels Baronxi, tota suada, untada e fumada, e no en altra manera, sinó axí com si encalsas la guineu, lexà la cambra de fra Ceba uberta, e totes les sues coses abandonades, a la cuyna se n'anà; e no contrestant que fossen d'agost, se posà a seure prop del foch e començà ab la moça, qui Nuta havia nom, a entrar en paraules e a dir-li que ell era gentil hom· fet per procurador, e que ell havia florins més de milanta nou, sens aquells que ell havia a donar a altri, eren abans més que menys, e que ell sabia tantes coses fer e dir que era gran maravella; e sens guardar en un seu caputxó que aportava, en que havia tanta de suor e de greix que y haguera hom cuyt un bon calderó de cols, e un seu fesset squinsat e apedessat entorn del coll e de les faldes de més pedassos e de més colors que may no foren vists de drap de Alamanya e n India, e les sues sabates squinsades, e les calses sgarrades e apedassades, e stant en tal manera li comensà a parlar axí affermativament com si fos stat a sanct Jacme, dient e prometent-li que la volia vestir e metre-la en arnès, e de traure-la de aquella captivitat de star ab altri; e, sens haver grans possessions, la mès en sperança de millor fortuna que no havia, e d'altres coses assau, les quals com molt affectuosament les digués, totes se convertiren en vent, axí com les més de les sues empreses se feyen, qui totes tornaven bell fum. Adonchs trobaren los dos jovens Gutcio Porcho entorn del foch occupat, de la qual cosa foren molt content, per ço com la meytat de la llur fadiga era cessada; pus no havien algú qui ls contradigués, en la cambra de frare Ceba [entrats], la qual trobaren uberta, e la ploma enbolcada en un gran bolich de sendat qui stava dins un petit coffret qui era ubert, e en aquell una ploma de la coha d'un papagay, la qual avisaren que era aquella que ell havia promès de mostrar en aquells de Valldesa. E certament ell

ho podia fer leugerament creure en aquell temps, per ço com encara no eren les mortaldats sinó fort poch en Toschana, axí com despuys en gran quantitat e en destrucció de tota Italia són stades; e posat que poques fossen stades en aquelles encontrades, eren en tant pocha quantitat que quax a no res eren tengudes, exceptat, emperò, que havien una malaltia que hom appella fosa; e ab tot eren moltes gents e molt antigues, no havien may vist en aquella encontrada papagays, ne encara hoyts *(f. CCI)* anomenar per null temps que ls recordas. E com los jovens veren la ploma, feren molt contents de haver-la trobada, e aquella prengueren, e, per no lexar la caxeta buyda, vehent carbó en un cantó de la cambra, de aquell lo ompliren, e aquella tancada, e totes les altres coses tornades axí com staven, sens que no eren stats vists de algú, alegrament sen vingueren ab la ploma e començaren a sperar ço que dirien los homens e les dones com los mostraria lo carbó en loch de la ploma que ls havia promesa mostrar. E, aprés la. missa fo dita, cascú s'entornà a casa sua, dient-ho lo hu al altre, e la una comara a l'altra. E, com foren dinats, tants homens e tantes fembres vingueren al Castell que apenes hi cabien, sperant ab gran desig de veure aquesta ploma. Frare Ceba, aprés fo ben dinat e hach un poch dormit, se levà e, sentint la gran multitut de la gent qui era venguda per veure, tramès a Gutcio Inbrata que vingués lassus ab la campaneta e que aportas les sues beasses. Lo qual, aprés que ab gran affany se fo partit de la cuyna e de Nuta, ab les coses demanades, ab passos molt suaus, lentament se n'anà lassús; e arribat Gutcio, per ço com lo beure de la aygo li havia fet créixer lo ventre, ab gran affany, per comendament de fra Ceba, se n'anà sus la porta e comensà fort a sonar la campana. E, aprés que tot la poble fo ajustat, fra Ceba, sens que no s fo apercebut que les sues coses fossen stades mogudes, comensà lo seu preych, e en adobament de sos affers dix moltes paraules, e venguda la hora per mostrar la ploma del Archangel Gabriel, e feta primerament ab gran solemnitat la confessió general, feu encendre dues antorxes, e suaument desembolicant lo sendat, havent-se ja levat lo capiró del cap, [tragué] la caxeta. E dites algunes paraules a laor e recomendació del Archangel Gabriel e de les sues reliquies, obrí la caxa, la qual viu plena de carbó. No s sospità que Gutcio Balena ho hagués fet, per ço com no l conexia per a tant ne l malahia com ho havia mal guardat, per ço com no era bastant per guardar res; mas malahí amagadament sí mateix, qui la guardia li havia comanada, coneixent-lo axí com feya per necligent e per desobedient e descurat e desmemoriat. Mas gens per això, sens mudar color, alçà los ulls e les mans al cel e dix axí, que de tots fo hoyt: «O Deu! loada sia la tua potencia!». E puys, tancada la caixeta, girant-se al poble, dix: «Senyors e dones: vosaltres devets saber que, stant yo encara molt jove, yo fuy tramès per

monsenyor lo abat en aquelles parts ont ix lo sol, fou-me comès ab aspre comendament que yo cercas tant fins que yo trobas lo privilegi de la porcelana, la qual es que, encara que de sercar no costassen res, són molt pus profitoses a altre que no són a hom mateix. Per la qual cosa me só mès en camí, partint-me de Venecia e anant*(f. CCI v.°)*men per lo burch de Grecia, e aprés per lo realme del Garp, e cavalcant pervinguí en Parione, on sens affany aprés vinguí en lo realme de Hiringa. Mas per ço com vos vull totes les encontrades qui prop de mi foren manifestar, vos dich que yo arribí en Trufa o en Bufa, qui són terres molt habitades e poblades de gran poble; e d'aquí pervenguí en terra de Falcia, on molts de nostres frares e d'altres religiosos trobí assau, los quals tots dies anaven per amor de Deu demanant, curant-se poch del treball d'altri, pus que ells hagen llur profit no despenent alguna altra moneda per aquell pahís sinó per amor de Deu sia. E d'aquí passí en terra de Bruso, on los homens e les fembres van ab sochs per les muntanyes e vesten los porchs de les llurs serres mateixes; e un poch pus enllà trobí gent qui aportaren lo pa en les ampolles e lo vi en los sochs; de les quals aprés pervinguí en les muntanyes d'Erbasqui, on totes les aygues corren en avall; e aprés tant aní endintre terra que yo pervinguí en India Pastinanca, llà on vos jur per l'abit que yo port demunt que yo viu volar les rates penyades, qui es cosa incredible a qui no u hagués vist, e d'això yo no ment en res. Mas yo, no podent trobar ço que sercava, per ço com de India enllà va hom per aygo, arribí en aquella Sancta terra on tot l'any d'estiu hi val lo pa fret iiij diners, e lo calt ha hom per no res. E aquí trobí lo venerable e molt reverend pare e molt digne lo Patriarcha de Jherusalem. Lo qual, per reverencia del abit que yo aport e del baró mossenyer Sanct Anthoni, vol que yo vehés les sanctes reliquies les quals ell tenia; e foren tantes que si les vos volgués totes comptar yo no hauria acabat que hauria be anat dues milles. Mas per no lexar-vos-ne desconsolats vos ne diré unes quantes. E primerament me mostrà lo dit del sanct Spirit, axí bell e entrega com may fo; e lo ciule del Seraphin qui aparech a Sanct Francesch; e una de les ungles de Cerobin; e una de les costelles del verbum caro fan est, e dels vestiments de la sancta fe catholica; e uns quants dels raigs de la stela qui aparech als tres Reys d'Orient; e una ampolla de la suor qui exia a Sanct Miquel com se combatia ab lo diable; e una de les celes de la mort de Sanct Llatzer, e moltes d'altres, de les quals ara no diré pus. E per ço yo liberalment lo fiu copia de les plagues de Montemorello en pla, les quals ell era anat longament sercant, e per ço ell me feu part de les sanctes reliquies e dona-m un de les dents de sancta Creu, e en una ampolleta un poch del so de la campana de Salamó, e la ploma del Archangel sanct Gabriel, la qual vos he ja dita, e donà-m una de les paupelles del ull de

sanct Gerardo de Vilamagna, la qual no ha molt que yo doní a micer Gerardo de Bonsi, lo qual hi ha molt gran devoció; e *(f. CCII)* ell donà-m dels carbons ab los quals lo benuyrat martir mossenyer Sanct Lorens fo rostit en les graelles. Les quals coses yo men aportí devotament ab mi de part de çà e he-les totes. Però es ver que mon major no ha may soffert que yo les haja mostrades fins tant que es ben certificat si són aquelles o no. Mas ara, per certs miracles que han fets, deuen esser rebudes per la terra e per semblants per ço com n'ich ha letra testimonial del Patriarcha, qui m'ha otorgada licencia que jo les vaja mostrant per la terra. Mas per ço com yo tem de fiar-les a altri, les aport tot temps ab mi. E es ver que yo aport la ploma del Archangel Gabriel, per ço que no s guast, en una caxeta, e per semblant los carbons ab los quals fo rostit mossenyer sanct Lorenç en una altra; les quals se semblen axí l'una a l'altra que sovent prench la una per l'altra; e al present me es sdevengut; per ço com creent-me yo haver aportada la caxeta on era la ploma, he aportada aquella on eren los carbons. La qual cosa yo no reput a errada, mas me apar que sia stada voluntat de Deu, e que ell mateix haja posada la caxeta del carbó en les mies mans per ço com me recort que la festa de sanct Lorenç serà d'ací a dos dies. E per ço vol Deu que yo us mostre los carbons ab los quals ell fo rostit, perquè us prech que metats en les vostres ànimes la devoció que en ell deveu haver e no bira en la ploma que yo us volia mostrar, mas en lo beneyt carbó que la amor de aquell benuyrat cors sanct me ha feta pendre. E per ço, fills meus beneyts, vos levareu los capirons e ací devotament vos assotarets per veure-ls. Mas primerament vull que vosaltres sapiau que qui devotament en senyal de creu de aquell carbó serà tocat, de tot aquell any pot viure en segur que de foch no serà cremat». E, aprés que axí u hach dit, en cantant dix unes lahors de sanct Lorenç; e aprés obrí una caxeta on eren los carbons. Los quals, aprés que l'hagueren scoltat multitut d'ells, ab gran admiració reverentment guardant, ab molt gran pressa tots s'acostaren a frare Ceba, donant millors offertes que no havien acustumat, pregant-lo que ab lo dit carbó los deguessen tocar. Per la qual cosa frare Ceba, portant lo carbó en la mà, los feya la creu sobre les llurs camises blanques e sobre los llurs fessets blanchs e sobre los vels de les dones comensà a fer les majors creus qui may fossen, affermant-los que tant carbó com ell despenia en fer aquestes creus tant ne crexia en la capsa, segons que ell havia provat moltes voltes; en tal manera havent-los tots assenyalats de creu, no sens gran profit seu, feu veure en aquells qui *(f. CCII v.º)* tolent-li la ploma li havien multiplicat lo guany, e aquells feu romanir scarnits. Los quals eren stats tots al preych, e havent hoyda la nova reparació com ne en quina manera e ab quines paraules, se n'eren tant risos, que s'eren cuydats

com pixar. E aprés sen fo anat, a ell se n'anaren ab la major festa del món, e açò que fet li havien li descobriren, e puys li reteren la sua ploma, la qual lo seguent any li valech no menys que aquell jorn li havien valgut los carbons.

Finida aquesta novella parech egualment a tota la bergada gran plaer e solaç, e molt per tots fo risa lo fet de fra Ceba, e majorment del seu peregrinatge de les reliquies qui per ell eren stades vistes e trobades. La qual la Reyna, sentint esser finida e per semblant la sua senyoria, levant-se en peus, se trach la corona, e, rient, la mès al cap a Dioneo, dient: «Temps es, Dioneo, que tu duy més proves quin carrech es haver a regir e a guiar dones. Perquè t placia de regir-nos en tal manera que del teu regiment a la fi se haja de parlar». E Dioneo, presa la corona soprient, ab cara molt alegra respòs: «Moltes voltes ne podets haver vists, de Reys, dich, però d'aquells de scachs, de maça, molt millors que yo no só. E per cert si vosaltres me obeyu axí com a vertader Rey se deu obeyr, yo us faré gaudir de la cosa de que sens ella neguna festa pot haver compliment de alegrias. Mas jequiscam star aquestes paraules, car yo regiré lo millor que yo sabré o poré». E, fahent-se venir, segons havien acustumat, lo senescal, en ço que a fer havia tant com duras la sua senyoria li comandà. E aprés los dix: «Valeroses dones, en diverses maneres se ha de la industria humana e de variables casos rahonat, tant que si dona Liseta no fos un poch abans ací venguda, la qual ab les sues paraules me ha trobada materia e sdevenidors rahonaments per demà, yo dupte que yo no hagués gran pressa penat a trobar tema de rahonar. E ella, axí com vosaltres haveu hoyt, dix que ella no havia vehina qui puncella fos anada a marits; e que be sabia quantes e quals befas les dones maridades fan a llurs marits. Mas lexant star la primera part, qui es *(f. CCIII)* obra de infantesa, reput que la segona nos deu esser plasent a rahonar; e per ço vull que demà sen parle, pus que dona Liseta nos ha donada occasió de parlar dels scarns, los quals, o per amor o per salvament llur, les dones han ja fets a llurs marits, sens que no sen són apercebuts». E, dit açò, lo rahonament de semblant materia parech a algunes de les dones que mal se pertangués a elles, e pregaren-lo que mudas lo proposit demunt dit. A les quals lo Rey respòs: «Amigues mies: yo conech be ço que yo he en proposit e he comendat a vosaltres, ne vull que fassau; ne gens per ço no m par que degue mudar de voluntat d'açò, pensant que l temps es tal que, guardant-se los homens e les dones de obres deshonestament, tot rahonament es atorgat. E no sabeu vosaltres que, per la adversitat d'aquests temps, los jutges han lexats los tribuns de les leys axí de les divines coses com de les humanes, e per servar les vides han atorgada a cascú amplia licencia, perquè si la vostra honestat es un poch scelerada en lo parlar, no u es, per

ço, que en la obra may alguna cosa sen degue seguir; mas, per dar delit a vosaltres e als vostres, no veig ab quin argument de veritat vos pusca algú rependre. E, ultra açò, la nostra bergada ha stat de primer die fins en aquesta hora molt honesta, e per cosa que dita sia, no m par que en acte algú se sia maculada, ne s macularà ab la ajuda de Deu. E noresmenys que no es algú qui no conega la vostra honestat, la qual no tant solament en rahonaments solassivols, mas encara en tristor de la mort, no crech que pusqués pensar. E a dir-vos el ver, si era algú qui sabés que vosaltres vos callesseu de rahonar d'aquestes burles, per ventura se sospitaria que vosaltres en semblant cas no fosseu stades culpables, e que per ço no n voleu rahonar; e sens açò me farieu una gran minva, car yo só stat tots temps obedient a totes vosaltres. Ara, com me haveu per vostre Rey, me voleu contradir en ço que yo us he comendat, perquè lexau aquestes suspicions, pus abtes a catives ànimes que a les vostras, e ab la bona ventura pensau cascuna de dir llà on pus bella poreu». E, hoyt açò per les dones, foren molt contentes de fer ço (ço) qui a ell fos plasent; perquè lo Rey, fins a la hora del sopar, donà licencia a cascú qui solaçar se volgués. Era encara lo sol molt alt, per ço com lo rahonament era stat molt breu; perquè metent-se Dioneo e los altres jovens a jugar a taules, e Lisa, cridant les altres dones a hun depart, dix: «Depuys que nosaltres som ací, he yo desijat de menar-vos en part *(f. CCIII v.°)* assau vehina d'aquest loch, d'on yo no crech qui may hi fos alguna de vosaltres, lo qual loch se apella la Vall de les Dones, on yo encara no he hagut temps de poder-vos-hi menar si no vuy; perquè, si venir vos hi plau, yo no dubte punt que, com la hajau vista, no siau molt contentes de esser-hi stades». A la qual les dones respongueren que eren apparellades de seguir; e aparellada una de les llurs infantes, sens fer-ne sentir alguna cosa als homens, se meteren en camí; e no foren anades gayre més de una milla que elles pervengueren a la Vall de les Dones. Dins la qual, per una via assau streta, de cascuna part corria un molt clar rech d'aygo; e vehent-la tant bella e tant delitable, specialment en aquell temps, que la calor era tant gran com al món se podia dir. Com alguna d'elles despuys me recità, lo pla qui en la vall era axí redó com si a compas lo haguessen fet, posat que fos stat artifici de la natura e no manual, e havia entorn poch més de mija milla, e entorn havia .vi. muntanyetes de no gran altura, en la summitat de cascuna de les quals havia un palau fet en forma d'un bell castell. La plaja de la qual muntanyeta era axí descendent per graus envert lo pla, com alguna altra que may ne hajam vista de llur altesa; e successivament eren ordenades les graus tots temps, restrenyent lo llur sercle. E eren aquestes plages en la part del migjorn, totes de vinyes e de oliveres e de ametllers e de cirers e de figueres e altres maravellosos arbres fructificants, sens

perdre-s'hi un palm de terra; e en la part qui a tremuntana guardava tot eren boschs de castanyers e alzines e de frexens e de altres arbres molt verts e drets tant com esser podien. E lo pla, sens haver-hi pus entrada, sinó aquella per on les dones eren vengudes, eren plenes de vets e de xiprers e de lorers e de avellaners, axí ben composts e axí ben ordenats com si qualsevulla lo major e lo pus artificiós hom del món los hagués plantats; enfre l qual poch [sol] o no gens entrava fins que era molt alt a la hora del migjorn; e lo sol de terra era un prat de erbes molt menudes e ple de flors de diverses maneres. E, ultra açò, allò qui no era de menys delit era un petit riu lo qual cahia de una de les montanyetes, departint la una de la altra, cahent jus per un gran roquissar de pedra viva, lo qual feya axí gran ramor que lo sò era assau delitós de hoyr, e scampant-se paria de luny argent viu qui cahent se scampas; e com devall en lo petit pla era pervenguda, aquí per *(f. CCIIII)* una bella canaleta replegada discorria al pla, on feya un petit pelech, a manera de un viver semblant d'aquests que ls nostres ciutadans fan en llurs jardins. E era aquest pelech no gayre pus fondo que la statura d'un hom fins als pits; lo seu fonç se mostrava molt clar, d'una grana molt grossa, la qual, qui alre no hagués hagut a fer, haguera volguda per sol delit renovellar. E no solament guardant en l'ayga podia hom veure al fonç, ans encara tant peix ençà e enllà, que ultra lo delit era una gran maravella de veure. E de neguna altra riba no era clos, sinó del sol prat qui tant entorn d'ell era pus bell com de la humiditat de la aygo sentia. Lo qua la la sua capassitat sobre-habundava en un altre regaró per lo qual se regaven diverses flors, e per les parts pus jusanes discorria. Vengudes, adonchs, les gentils dones, aprés que per tot hagueren guardat, e lohant molt lo loch, havent molt gran calor e vehent-se lo pelech clar e molt devant, sens suspició de esser vistes, delliberaren dever-se banyar. E per custodia de llur honestat comendaren a la llur serventa que en lo camí per lo qual eren vengudes stigués e guardas si algú per aquell vingués, per qui fos necessari de fer-los-ho sentir. E aquí totes .vii. se despullaren, e, entrant dintre, no amagaven en altra manera los cossors sinó axí com faria un prim vidre una rosa vermella. Les quals, stant en aquella, alguna turbació d'aygo no sentiren; per què comensaren, sens spavantament algú, de anar ençà e enllà derrera los peixs, los quals no havien on amagar-se, e, prenent-ne algú ab les mans, sobiranament foren alegres de la festa; e exint-se de l'aygo, se revestiren; e sens poder aturar pus en aquell loch, semblant-los temps de tornar envert casa, ab passos suaus, parlant molt de la bellesa del loch, se meteren en camí. On, aprés foren pervengudes, trobaren encara jugant los jovens llà on lexats los havien. Als quals Pampinea dix: «Ara pur vos havem nosaltres vuy enganats». «E com?», dix Dioneo, «e

comensau vosaltres primerament a fer los fets que a dir les paraules.» «Cer, senyor, hoc», dix Pampinea. E distinctament, per orde, li narrà d'on venien, e com era fet lo loch, e quant era luny, e ço que fet havien. E lo Rey, hoynt comptar la bellesa del loch e desijós de veure-l, prestament feu comandar lo sopar; lo qual, aprés que ab plaer de tots hagueren menjat, los tres jovens e la llur companya, lexant les dones, *(f. CCIIII v.°)* se n'anaren en la dita vall; e vista aquella e considerades totes coses, per una de les pus belles coses del món ho hagueren. E aprés se foren banyats e revestits, per ço com se feya maça vespre, s'entornaren a casa, on trobaren les dones qui feyen sò en una cobla que havia feta Phiameta; e finit lo sò entraren en rahonament de la Vall de les Dones, de la qual digueren molt de be, donant-li infinides lahors. Per la qual cosa lo Rey, fahent-se venir lo senescal, li comandà que l matí seguent fes que allà fes apparellar de menjar, e fahent-hi aportar lits, perquè si algú d'ells volguessen dormir o jaure de sexta. E aprés, fahent venir antorches e vins e confits, confortant-se un poch, comandà que tothom anas a ballar. E, girant-se envert Lisa, li dix plasentment: «Bella senyora: pus tu m'às feta vuy honor de la corona Reyal, prech-te que digues una cançó qual que tu vulles». Al qual Lisa, sombrient, respòs que volentera, e ab suau veu comensà en tal guisa:

No puch dormir soleta, no,
    Que m faré lassa
    Si no mi spassa?
Tant mi turmenta l'amor!
Ay amich, mon dolç amich,
Somiat vos he esta nit.
    Que m faré lassa?
Somiat vos he esta nit
Que us tenia en mon lit.
    Que m faré lassa?
Ay amat, mon dolç amat,
Anit vos he somiat.
    Que m faré lassa?
Anit vos he somiat
Que us tenia en mon braç.
    Que m faré lassa?[1]

1) Els versos, com cada vegada, van escrits com a prosa. Manca l paragraf final d'aquesta jornada.

JORNADA SETENA

[Feneix la sisena jornada del Decameron. Comensa la setena, en la qual, sots lo regiment de Dioneo, se rahona de les beffes, les quals o per amor o per llur salvament, les dones han ja fetes a llurs marits, adonant-sen o no.]

Totes les esteles eren ja de la part de Orient fugides, sinó aquella sola la qual nosaltres appellam Lucifero, la qual encara luhia en la blancor de la aurora, quant lo senescal, levant-se ab un gran colp de atzembles, sen anà en la Vall de les Dones per dar compliment en totes coses, segons lo orde e al comendament que havia hagut de son senyor. Aprés del qual no stech gayre a levar-se el Rey, lo qual lo trepitx de les besties havia despertat; e, aprés fo levat, feu levar tota la companya; e encara no trespuntaven ben be los raigs del sol com tots entraren en camí; ne encara havien ells poscut hoyir cantar los rossinyols ne los altres ocells tant solemnament com feren aquell matí; ab lo cant dels quals anaren acompanyats fins en la Vall de les Dones, on aprés foren juntes, tornejant e mirant aquella, los parech pus bella que no havia fet lo die passat; e tant més los era pus agradabla la stada com més staven provehits de bons e de molts bells confits e de bons vins, ab los quals romperen lo dejuni de la nit passada. E per ço que no fossen dels ocells avançats, comensaren a cantar a la vall, ensemps rasonant aquelles matexes cançons deya que ells cantaven. Als quals tots los ocells, mostrants que no volien esser vensuts, molt cants e nous mots aplicaven en llur cantar. Mas pus la hora del menjar fo *(f. CCV)* venguda, meses les taules sota los verts arbres vehins al pelech, com al Rey plagué anaren a seure, e menjant veyen nadar los peixs per lo lach a gran squerra; els quals com los veyen daven a ells molta materia de rahonar. E, venguda la fi del dinar, e les viandes e les taules foren levades, encara pus alegrament que d'abans no havia fet, comensaren a cantar, e aprés de açò a sonar. Aquí trobaren en molts lochs de la petita vall lits fets e ordenats per lo discret senescal, closos de pavellons e de alquelles, e en aquelles ab licencia del Rey qui s volia podia

anar a dormir, e qui dormir no volia podia pendre dels altres delits acustumats a son plaer. E venguda la hora que tots foren levats e ls apparech temps de metre-s en lo orde del novellar, en la manera que lo Rey volch, no gayre luny de llà on havien menjat fahent stendre sus lo vert prat tepits e catifes, vehins del lach se posaren a seure, e posats comandà lo Rey a Emilia que comensas a novellar. La qual alegrament comensà a dir:

NOVELLA PRIMERA

[JOHAN LOTERINGUI OU DE NIT TOCAR A LA SUA PORTA; DESPERTA LA MULLER; LI FA CREURE QUE ES UN FANTASMA; LA VOLEN CONJURAR AB UNA ORACIÓ, E CESSA LO TRUCAR.]

Senyor meu, a mi fora stat molt car si fos stat plasent a vós que altra persona e no yo hagués a tant bella materia com es aquesta de que devem parlar dat comensament; mas pus a vós plau que yo assegur totes les altres, yo u faré volentera; e pensaré molt, cares dones, de dir coses qui a vosaltres pusca esser profitosa en lo temps sdevenidor; per ço com si axí u són, les altres com yo totes som pahorugues, e majorment dels fantasmes, los quals sab Deu que yo no m scé que s són, ne scé alguna qui n'haja sabut, posat que totes ne hajam pahor egualment, al qual per squivar-lo com a vosaltres vingués, notau be la mia novella, e poreu apendre una sancta e bona oració, e en açò molt apropriada.

Una volta fo en Florença, en la encontrada de sanct Brancassi, un hom appellat Johan Lotarinsi, hom molt pus aventurat en la sua art que savi en altra cosa. E per ço com ell aquí era molt sovent fet capità de les lahors de Santa Maria Novella, e havia a tenir les llurs scoles e altres semblants officis, de que ell molt més se loava; per les quals coses molt sovent donava, axí com aquell qui era hom molt opulent e acesat, moltes pietances a frares. Los quals per ço com adés al hun calses e al altre capa *(f. CCV v.º)* e a l'altre scapolari, li ensenyaven moltes e de bones oracions, mostrant-li lo paternoster en pla e la cançó de sanct Aleso e les lamentacions de Sanct Bernat e semblants coses, les quals ell havia per molt cares. E tot açò li mostraven fer e dir per salut de la sua ànima, les quals ell servava molt diligentment. E havia lo dit Johan una molt bella dona per muller, la qual havia nom madona Monnatesa, qui fo filla de Manucio de la Cuculia, la qual era molt savia e molt avista dona en sos affers. E conexent la simplicitat del marit, se enamorà de Frederico Dineri, lo qual a

ella sobiranament amava, en tant que per mijà de una serventa ordenaren que Frederico vingués parlar ab ella en un loch molt bell e delitable que lo dit Johan havia, en que stava tot lo stiu per son delit, en lo qual lo dit Johan venia molt sovent de vespre a sopar e a dormir, e al matí següent s'entornava a la botiga. E Frederico, qui sens mesura desijava la venguda, presa jornada un die qui per ellas li fo assignada, e no vinent aquella nit Johan, a gran ayre e ab gran plaer sopà e albergà ab la dona aquella nit; e ella, stant-li als braços en la nit, li amostrà de les oracions de son marit. E pensant ella que aquesta no seria axí la derrera vegada com era la primera, e Frederico per semblant, e per ço que quescuna volta la serventa no hagués anar per ell, ordenaren ensemps en aquesta manera: que ell tots dies anant e vinent de un seu loch, tingués sment en una sua vinya, la qual era al costat de la sua casa, e veuria en aquella una testa d'ase sobre un pal de aquells, e com veuria que tindria lo morro girat envert Florença, segurament la nit següent poria venir a ella, e si trobava la porta tancada, que planament e suau picas tres voltes a ella, e encontinent obrir-li-hia; e com veuria lo morro girat envert una vila qui a nom Fiesole, que no vingués per ço com seria senyal que Johan hi seria. E, fahent-ho, en aquesta [manera] moltes voltes ensemps se atrobaren. E entre les altres voltes se sdevench una que devent sopar Frederico ab madona Monna, havent ella fet coure un capó, se sdevench que Johan, qui venir no devia, vench molt tart: de que la dona fo molt dolenta. E ell ensemps ab ella soparen d'un poch de carn salada que havia feta posar a un depart, e a la serventa feu aportar, en una tovalla fresca, un capó cuyt e molts ous freschs e un flascó de bon vi en un seu jardí en lo qual se podia anar sens *(f. CCVI)* exir per la porta de la casa, en lo qual loch ella havia acustumat de sopar ab Frederico algunes voltes, e dient-li que u posas al peu d'un presseguer que era al costat d'una pareia; e, dient-lo-y, fo tanta la cuyta que la dona hach, que no li recordà de dir a la serventa que speras tant fins que Frederico fos vengut e que li digués que Johan era tornat, e que prengués les coses que eren en l'ort e que sen anas, car ella e Johan eren ja anats dormir; e per semblant la serventa, com hach fet ço que la dona li havia comendat, sen anà a dormir. E aprés no stech gayre que Frederico vench e tocà planament a la porta, la qual era axí pres de la cambra que Johan encontinent ho sentí, e la dona axí mateix; mas per ço que Johan no prengués alguna sospita de ella, feu semblant de dormir. E un poch aprés que Frederico picà la segona vegada, per la qual cosa se meravellà e punxí un poc la dona, dient: «Monna: hous tu ço que yo hoig? par que a la nostra porta toquen». E la dona, qui molt millor que ell ho havia hoyt, feu semblant de despertar, e dix: «Què diets?». «Dich, dich Johan, que m par que a la porta hagen tocat.» «Tocat?, dix la dona. Oy-me, marit

meu, e no saps tu açò que es? Ell es un fantasme del qual yo he hagut anit la major pahor que may hagués, e tal que com yo l senti yo metí lo cap sota los draps e may no he hagut ardiment de traure-l defora fins que es stat die clar, attenent que era sola». Dix lavors Johan: «Calla, dona, no hages pahor, que si es açò que tu dius, yo he dites tantes bones oracions com yo m só colgat e he tant ben senyat lo lit e la cambra en nom del pare e del fill e del sanct Spirit, que no t cal haver pahor, car ella no t pot noure». Ladonchs la dona, per ço que Frederico no prengués altra sospita, delliberà del tot de levar-se del lit e de fer-li sentir que Johan hi era. E dix: «Marit, tu dius tes belles paraules, mas yo no m tindré may per salve ne per segura si nosaltres no lo-ych gitam, pus que tu hic est. Lexa fer a mi, car jo l conjuraré». «E com?, dix Johan. E com se conjura, be l scé yo conjurar». Dix la dona que «l'altre jorn, com yo aní a Fiesole a la perdonança, una de aquelles romies qui es, marit, la pus sancta dona que tu vessesm ay, vehent-me axí pahoruga, una sancta e bona oració (e) [m'ensenyà], e dix que la havia provada moltes voltes abans que fos romia, e tots temps li havia valgut. Mas *(f. CCVI v.°)* sab Deu que yo may no haguera hagut ardiment de anar sola a la porta per provar-la; mas ara pus que tu hich est, yo vull que nosaltres la anem a conjurar e provar». E, levant-se, sen vingueren abdós planament a la porta, en la qual era defora encara Frederico, qui ja sen sospitava. E junts allà dix la dona: «Ara, marit, com yo t'ho diré e tu scupiras». Dix Johan: «Be m plau». E la dona comensà la oració e dix: «Fantasma molt santa, qui de nit vas ab coha dreta, te n'iras vers en lo ort, aprés del preseguer gros, e trobaras un tal demunt, e dejus, e molts ous de la gallina rossa; e possa la boca al flaschó, e ves-ten en bona hora e no fasses mal a mi ne a Johan, mon marit, qui es así». E, dit açò, dix al marit: «Scup, Johan». E Johan scupí. E Frederico, qui defora era e açò hoyia, ab tot que moria de gelosia, ab tota la malancolia moria de riure, e com Johan scupia deya entre les dents tot gint: «Los ulls e les dents tot ensemps vos isca». La dona, pus que en tota manera hach tres voltes conjurat, s'entornà al lit ab lo marit. E Frederico, qui sperava sopar ab ella e no havia sopat, havent ben enteses les paraules de la oració, se n'anà al ort, e al peu del preseguer gros trobà lo capó gros e los ous e lo vi, e sen ho portà a casa e sopà e gran ayre. E puys l'altra volta, trobant-se ab la dona, molt se rieren d'aquesta sua conjuració, però dien molts que la dona havia girat lo morro del ase envert Fiesole, mas un laurador, passant per la vinya, li havia donat ab un bastó e havie-l fet girar entorn, e era romas girat envert Florença; e per ço Frederico se pensava esser demanat axí com se era d'ebans, e per tal era vengut; e dien que la dona havia fet lo conjur en aquesta manera: «Fantasma, fantasme, a la bona hora que testa del ase no la he girada yo, ans fo altre, si dolent

lo fassa Deu, car yo sóací ab Johan, marit meu»; e que se n'era anat sens sopar e sens albergar. Mas una mia vehina, la qual es dona molt vella, me dix que la una e l'altra fo vera, segons que ella entès a dir stant petita infanta. Mas que la derrera no era sdevenguda a Johan Lotaringi, mas a hun qui havia nom Johan de Nello, qui stava a la porta de Sanct Pere e no fo menor que aquella de Johan Lotaringi. E per ço, dones mies molt cares, en elecció vostra stà de pendre aquella conjuració *(f. CCVII)* qui més vos placia de abdues e mills fassa per vosaltres, o abdues si abdues les voleu, car abdues han molt gran virtut e semblant cosa, per ço com per experiencia havets hoyts e aprenets-los, car encara us porien ajudar, e encara que us mudets algunes paraules, pus no y mudets substancia, no n val menys la virtut de les dites conjuracions.

NOVELLA SEGONA

Peyronella met un seu amant dins una alfabia, tornant lo marit a casa; la qual havent lo marit venuda, la muller li diu haver-la ja venuda a un hom que dins d'ella es, per veure si era sencera. Lo qual, sortint-ne, la fa roure al marit e puys porta-se-lan a casa sua.]

Ab molts grans treballs fo scoltada la nóvella de Emilia, e lo conjur fo tengut per bo e per molt sant per totes. A la qual, aprés que fo venguda la sua fi, comandà lo Rey a Philostrato que seguís, lo qual comensà: «Molt cares dones (dones) mies: tantes són les befas que los homens jovens vos fan, specialment los marits, que com alguna volta se sdevé que dona alguna ne fa al marit, vosaltres no deurieu solament esser contentes que açò fos vengut a sabuda de algú, ans vosaltres mateixes ho deurieu anar dient per tot, per ço que per los homens sia conegut que si ells saben, e per semblant les dones saben; la qual cosa no us pot esser sinó profitosa; per ço que com algú sab que altre sapia, ell no s met tant leugerament voler-lo enganar. Donchs qui dupte gens que ço que vuy direm d'aquesta materia aprés sia sabut per los homens, no sia a ells molt gran occasió de refrenar-se de enganar-vos, conexent que vosaltres, per semblant volent-ne usar, ho sabrieu fer. Perquè es ma intenció de dir-vos ço que una joveneta, posat que fos de baixa condició, en un moment per salvació de sí mateixa, feu a son marit».

Encara no ha gayre temps passat que sdevench en la ciutat de Napols que un pobre hom pres per muller una bella e molt gentil fadrina appellada Peronella, e ell ab la sua art, qui mestre de cases era, e ella filant, als mills que podien guanyaven la llur vida assau simplament. E, stant axí, se sdevench que un jove, vehent un jorn aquesta Peronella, se enamorà d'ella, e tant la tench aprop, adés en una manera, adés en altra,

que ab ella se amistançà. E per poder esser ensemps prengueren orde entre ells e tal que als matins, levant-se lo marit gran matí per anar a sercar de fer faena, en *(f. CCVII v.°)* aquella hora lo jove fos entrat on lo ves exir de casa; e perquè aquella encontrada era molt solitaria, aprés que l marit ne fo exit, lo jove entrà en casa sua amagat; e en aquesta manera moltes voltes eren ensemps. E entre ls altres se sdevench un matí que, aprés que l bon hom sen fo anat, [a] Johanello Sgriyare, qui axí havia nom, se n'entrà en casa, e stant ab Peyronella, lo marit, qui may tornar no solia, a casa tornà, e, trobant la porta tancada, tocà, e aprés del picar comensà entre sí mateix a dir: «O Deu, loat sies tu tots temps; qui, posat que m'hagis fet pobre, al menys me has aconsolat de bona e de honesta muller. Vejau com ha tancada la porta de dintre com yo hich só exit, per ço que alguna persona no-ych pogués entrar que li pogués fer ne dir anuig algú». E Peyronella, sentint-lo picar, encontinent conech que era lo marit, e dix: «Oy-me, Johanello, Pare meu, yo só morta, que vet-açí mon marit, si Deu lo fassa trist qui torna e no n scé açò que vol dir, car ell no solia may tornar en casa aquesta hora; no m scé si t'hauria vist com hic est entrat. Perquè per amor de Deu, comsevulla que sia, entre en aquesta alfabia, e yo iré-li obrir, e vejam què volia dir lo tornar que fa aquest matí axí tost en casa». E Johanello, vista la rahó, prestament entrà en la alfabia, e Peronella anà a la porta per obrir al marit, e ab una mala cara li dix: «E quina novella es aquesta que vós torneu axí tost a casa avuy? Segons que m par, vós no voleu fer feyna vuy com tornau ab los ferros en la mà; e si axí ho feu, de què pensau que degam viure nosaltres e d'on haurem pa ne vi? Pensau que yo us soffiré que m'empenyoreu la gonella ne les altres coses mies cascun jorn, e yo no fas nit ne die sinó filar, tant que la carn se parteix de les ungles per haver aldemenys tant oli que n pusca cremar la nostra lantia, e vós quescun jorn vos voleu deportar! Marit, marit! No ych ha vehina alguna que no sen maravell e que no s fassa beffa de mi de tant treball com yo pas; e vós me tornau a casa ab les mans plegades, com vós deurieu esser a la feyna». E, dit açò, començà a plorar e a dir de cap: «Oy-me lassa, oy-me dolenta, e en ten mal punt nasquí hanch; e en ten mal punt hic vinguí! car yo haguera pogut haver un jove de be, e per haver un hom qui hagués seny volguí a vós, qui no pensau sinó com poreu star en casa ab les mans plegades. E yo, mesquina, me trench la squena, e les altres se donen bon temps ab llurs amants *(f. CCVIII)* e no n'hi ha alguna qui no n'haja qui un, qui dos, e gaudeixen e mostren a llurs marits la luna, e fan-los creure que es lo sol; e yo, mesquina, perquè só bona e perquè no entén en semblants coses o mala ventura; e com me prosseguexs, e perquè yo no prench de aquets aymants axí com fan les altres.

E entén-ho sanament, marit meu, car si yo volia fer mal, yo trobaria be ab qui, car són-ne qui són be jovens e gentils e richs qui m'amen e m volen be, e m'han tramès a dir a preferir molts diners e robes e joyes, solament ne yo e a mi may no m soffert lo cor, e per ço no par que yo sia stada filla de dona com no fas ço que les altres fan; e tu, marit, tornes a casa com deus anar a feyna». Lo marit ladonchs, torbat de ço que ella deya, dix: «O dona, no t dons malancolia, car per Deu tu deus creure que yo t conech e scé qui est. E vuy yo men só be apersabut en part com he vist que tu havies tant be tancat, e es ver que yo só anat per a fer fahena, mas be apar que tu no u saps axí com yo mateix no m feya, car vuy es la festa de Sant Galeone e no s'hich fa feyna, e per ço men só tornat encontinent; però noresmenys yo he provehit e he trobada manera que nosaltres haurem del pa per a més de un mes, car yo he venuda en aquest hom que tu veus ací ab mi la alfabia, la qual tu sabs que no ns fa res, sinó que ns té la casa empatxada, e dona-men .v. gillats». Dix lavors Peyronella: «Hoc, mas tu açò, marit, saps tu que es del meu dot, e per ço n fas tu tan bon mercat, e tu, qui est hom e vas per la vila, no deuries saber més de les coses del món que yo, e has venuda una alfabia per .v. gillats, de que yo, qui só fembra e no passe may apenes la porta, he haguts .vii. gillats vehent la nosa que ns feya, a un bon hom lo qual com tu tornist ací entrà dintre per veure (per veure) si era sencera». E com lo marit hoy açò, fo lo pus content hom del món, e dix en aquell bon hom a qui la havia venuda: «Senyor, anau en nom de Deu; car ja podets hoyr com ma muller la ha venuda per vii. gillats e vós no men doneu sinó .v.». E lo bon hom, oynt açò, dix que era molt content, e, comanant-los a Déu, sen anà. E Peronella dix: «Ve, donchs, tu marit, pus que hich est, e veges en tos fets». E Johanello, lo qual stava ab les orelles *(f. CCVIII v.°)* alçades per hoyr si algunes coses hi hagués de que ell se hagués a tembre e a provehir, oydes les paraules de Peyronella, prestament isqué fora de la alfabia, e, axí com si res no hagués sentit de la tornada del marit, comensà a cridar: «On sou vós, madona?». Al qual lo marit, qui ja venia, dix: «Vet-me ací. Què demanes?». Dix Johanello: «E qui est tu? car yo volria la dona ab la qual he fet lo mercat d'aquesta alfabia». Dix ladonchs lo bon hom: «Feu-lo, senyer, segurament ab mi, car yo só son marit». Dix lavors Johanello: «La alfabia me apar ben sencera, mas par-me que vós hajats tenguda dintre merda, car tot es empastat no m scé de què, qui es tant sech que yo no n'ho puch levar de la ungla, e per ço yo no la pendré sinó la veig primerament nèta». Dix lavors Peyronella: «No romanga per axò, car mon marit la netejarà tota encontinent». E lo marit, molt content, posats los seus ferros e despullant-se, se feu devallar una lum e feu-se donar un ramas e entrà dintre encontinent e comensà a

raure. E Peyronella, quaix axí com si volgués veure ço que feya, mès lo cap per la bocha de la alfabia, qui no era molt gran, e ultra axò lo un dels braços ab tota la spatla, e comensà a dir al marit: «Rau ací e allí e ellà; e allà ne ha romas un poch». E mentre que axí stava e lo marit recordava ço que fer devia, Johanello, lo qual complit no havia aquell matí lo seu desig com lo marit venc, e vehent que com volia no podia, pres materia de complir-lo com podia; e acostant-se a ella, qui tota la boca tenia tancada de la alfavia, en aquella manera que l pastor solta lo cavall desenfrenat a la euga, ell se tolgué lo desig, lo qual en un mateix punt hach perfecció e en un mateix punt fo rasa la alfabia; e la muller trasch lo cap e lo marit isqué defora. Perquè Peyronella dix a Johanello: «Teniu aquest lum, en bon hom, e guardau si es neta a vostra guisa». E Johanello, guardant de dintre, dix que be stava lo fet e que ell era ben content; e, donant-li los vii. gillats, a casa la sen feu portar. E per ço s diu en Aragó: «sobre cuernos, cincho soeldos».

NOVELLA TERÇA

[FRARE RINALT SE JACH AB LA COMARE, LO MARIT LO TROBA AB ELLA EN LA CAMBRA E FAN-LI CREURE QUE ELL CONJURAVA ELS CUCHS DE L'INFANT.]

(F. CCVIIII) No sabé Philostrato parlar tan scur de la praticha del cavall que les avistes dones no l'entenguessen, fahent semblant de riure d'altra cosa. Mas pus que lo Rey conech que la sua novella era finida, a Lisa comandà que digués. La qual, disposta a obeyr, comensà: «Molt cares dones: lo encantament del fantasme de Emilia m'à feta tornar a memoria una altra novelleta de una altra encantació, la qual, posat que no sia tant bella com fo aquella, per ço com altra de la nostra materia no men occorre al present, la recomptaré».

Vosaltres devets saber que en Sena fo un gentil hom lo nom del qual era Arnau; e amant sobiranament una sua vehina molt bella dona, muller d'un rich de la ciutat, diligentment entenia en ella, sperant si manera poria haver, sens sospita alguna, que pusqués haver d'ella tot ço que ls amants acustumen de desijar; e no sabent-ne alguna manera, stant la dona prenys pensà de voler esser son compare; e amistançant-se ab lo marit, en aquella manera que pus honesta li parech, lo y dix, la qual cosa, encontinent, li fo otorgada. E stant adonchs Arnau de madona Agnès compare e havent algun arbitre acolorat de poder-li parlar e assegurar-se en ses rahons, la sua intenció ab paraules savies li feu coneixer, ço que ella d'abans, ab los actes dels seus ulls, havia ja conegut; mas poch li approfità la publicació de sa intenció, car a la dona desplagué molt ço que fet li havia manifest. E aprés poch temps se sdevench, quina que s fos la occasió, que Arnau se feu frare, e trobada la pastura, ell perseverà en allò tant fins que s sdevench que algun temps ell posà a un depart la amor que a la comara aportava, e algunes altres vanitats. E aprés, en poch de temps, sens lexar l'abit, lo pres

rabia tant que s comensà de arrear e de vestir de bons e de notables draps e de esser en totes les sues coses gentil e graciós, e fahent-se honrar e prear, comensant a fer cansonetes e donant-los sò e fahent ballades e cantars e d'altres coses semblants pertanyents a hom enamorat més que religiós. Mas que dich yo de frare Arnau, car no m scé algú que axí no u fassa en vituperi del món! Ells no volen morir magres ni malalts, ans han vestiments; e en totes llurs coses; no axí com a coloms, mas axí com a galls trossats ab la cresta alta, tots temps los trobarets; les llurs celles [són] plenes de receptes e de letovaris e de unguents, e moltes capses plenes de variables confits e de ampolles e de almarratxes plenes d'aygues destilades e barrals e brocals de malvesia e de grech e d'altres preciosos vins; en tant que no celles de frares, mas botigues de speciers semblen; e no han vergonya de aquells quin ne que algú que ells se fassen puagrosos fentament, e *(f. CCVIIII v.°)* crehen que altri no conegué que ls molts dejunis e les viandes grosses e lo viure ab penitencia fassa los homens magres e prims e ls fassa viure pus san; e si fembres ho fan, al menys no dien que sien malalts per altra rahó mas de puagre. Per les quals solen pendre un poch de peix seget e altres coses semblants qui s pertanguen a vida de frare honest e pertinent a bona vida, e vehen que altri no conegue la sotil vida que fan. Fan los dejunis lonchs, axí com la cabra en lo ort, e que lo molt horar e disciplina fa los homens tornar magres e affligits; e gens per ço no crehen Sanct Domingo ne Sanct Francesch, que cascú no haja .iiii. capes, no pas de drap sotil e prim, ans de lana grossa e ben tinta e de natural color, per gitar lo fret defora. A la qual cosa Deu proveheix segons les ànimes de les persones simples qui ls nodreixen e ls tenen a vida. Adonchs, tornant a frare Arnau, qui comensà en los primers apatits a visitar la comara, e creixent-li la rabia ab major instancia que de primer no feya, comensà a sollicitar-la de ço que ell primer desijava. E la bona dona, vehent-se molt sollicitada, parent-li que frare Arnau fos pus bell que no era d'abans, stant un die d'ell molt anujada, ab tot aquell recors que fan aquells qui no ls deuen consentir en açò que demanen, dix: «E com, frare Arnau, e fan tals coses los frares?». A la qual fra Arnau respòs: «Madona, com yo hauré aquesta capa levada demunt mi, la qual me leu molt leugerament, yo us semblaré un hom fet axí com los altres e d'abans era e no frare». E la dona, fahent semblant de riure, dix: «Oy-me, si vós sou mon compare, com se faria açò, car açò seria maça gran vilania; car yo he moltes voltes hoyt dir que es sobiran peccat, e si axò no fos yo faria ço que vós voleu». A la qual frare Arnau dix: «Vós sou una peccora si per axò u lexau. Yo no dich que no sia peccat, mas de majors ne perdona Deu a qui s pinet. Mas prech-vos que m digau qui es pus acostat parent de mon fillol, o yo, qui l tinguí a babtisme, o vostre marit, qui l'engendrà?». La cual respòs: «Mon marit es pus

acostat parent seu». «Vós diets ver, dix lo frare, e vostre marit no s jau ab vós?» «Ma fè, sí», dix la dona. «Adonchs, dix lo frare, yo, qui no atanch tant a vostre fill com fa vostre marit, també m'i puch yo jaure». La dona lavors, qui logica no sabia, de poch argument hach prou, attenent la sua bona voluntat, e fahent semblant de voler creure que lo frare deya ver, e sens pus a dir respòs: «Compare, e qui sabria respondre a les vostres savies paraules?». E aprés, no contrestant lo compadresch, se abendonà a fer al seu plaer. E no comensà per una volta, mas sota la cuberta del compadresch, havent-hō mils, a llur plaer moltes voltes se trobaren ensemps. Mas entre les altres se sdevench una volta que frare Arnau fo vengut a la casa *(f. CCX)* de la dona, e vehent que aquí alguna persona no havia sinó una infanta de la dona, assau bella e plasent, tramès lo companyó seu ab ella al terrat per ensenyar-li lo paternoster de Sanct Juiià, e ell ab la dona, qui tenia lo seu infant al braç, mà per mà sen entraren en la cambra, e tancant-se dintre, sobre un lit de repòs que y havia aquí comensaren a fer llur joc stret. E, stant-se en aquesta guisa, se sdevench que lo compare, tornant a casa sens que no fo sentit de algú, fo al portal de la cambra, e, tocant, cridà la dona, dient: «Madona Agnès, on sou?». E aquesta, sentint-lo, dix: «O mesquina, compare, yo só morta, que vet-ací lo meu marit, qui ara veurà qual es la occasió de la nostra amistat». Era ladonchs frare Arnau despullat, ço es, sens capa e sens scapolari, lo qual, oynt açò, dolent dix: «Vós dieu ver; e si yo fos vestit qualque manera si prenguere; mas si vós li obriu e ell me troba axí, neguna bona scusa se porà trobar». E la bona dona, qui de soptat consell ajudada, dix: «Vestiu-vos, e aprés que siau vestit pendreu vostre fillol al braç e scoltareu be ço que yo li diré, a fi que les vostres paraules despuys se concorden ab les mies, e lexau fer a mi». Lo bon hom no havia envides acabat de cridar, com la muller respòs: «Ja y vaig sus ara». E, levant-se ab bona cara, sens algun spaventament, se n'anà a la porta de la cambra, o obrint-la dix: «Marit meu, yo t dich que frare Arnau, nostre compare, hich es vengut, e Deu lo ych ha tramès; car per cert, si Deu no lo ych hagués tramès, nosaltres haguerem perdut vuy nostre fill». E com lo bestiola del marit hoy açò, tot sbayt dix: «E com, muller?». «O marit meu, dix la dona, ell es vengut ara poch ha en tant gran congoixa que yo m creya que fos mort, e no sabia que m fes ne que m digués; sinó que fra Arnau, vostre compare, es vengut en aquell punt e ha-l regonegut e dix-me tantost: Comara, axò són cuchs que ell té en lo cors, los quals li occupen lo cor e l'auciurien encontinent si Deu e lo meu conjur no li ajuda; mas no hajau pahor, que yo ls conjuraré e ls mataré tots, e abans que partesca d'ací vós veureu l'infant sà axí be com may fo. E per ço com vos hich ereu mester per dir certes oracions, e no us poguí trobar, lo seu companyó les fa dir a la vostra infanta en lo

pus alt loch de la vostra casa, e ell e yo nos ne som entrats en la cambra. Per ço com en semblant cosa no pot esser sinó la mara del infant, e perquè algú no ns empatxas nos eren tancats açí, e encara l té ell al braç, e crech que no spera sinó que son companyó haja complit de dir les oracions, per ço que l'infant sia be acabat de tornar». E, dit açò, lo modorro del marit, crehent aquestes coses, la gran affecció del fill lo strenyé tant fort, que ell no pensà gens en lo engan fet per la *(f. CCX v.º)* muller, mas lençant un gran sospir, dix: «Jo l vull veure». Al qual la dona dix: «No y aneu, mon marit, car vós gostarieu tot ço que fem fins que lo compare ho diga, e mentre adés yo veuré si vos hi porets entrar, e yo cridar vos he». E frare Arnau, qui tot ho hach hoyt, e ja vestit a son bell ayre, havia pres lo infant al braç; e, com la cosa fo disposta a sa guisa, ell cridà: «O comara, e no es açò lo compare?». Dix lo bon hom: «Mossenyer, hoc». «E donchs, dix frare Arnau, veniu ací». E lo modorrot anà allà. Al qual dix fra Arnau: «Ací teniu vostre fill qui per la gracia de Deu es ben sà, ab tot que es stada hora vuy que yo creya que vós no l vesseu viu. E per ço fets fer una ymatge de cera del seu pes e fer-l'ets aportar a mossenyer Sanct Ambroç, per los merits del qual Déu vos ha feta gracia que l vos ha guarit». E lo infant, com veu lo pare, correch a ell, fahent-li festa, segons los petits infants han acustumat; e ell corrent, prenent-lo al braç, quaix plorant no en altra manera sinó axí com de la foça lo tragués, lo comensà a abraçar e besar e retre gracies al seu compare, qui gorit lo l'i havia. E lo companyó de fra Arnau, qui no un paternoster, mas més de quatre, havia ensenyats a la infanta, donada-li una boceta de randa blancha, la qual a ell havia donada una monja, fahent-se molt devot, hoy lo bon hom plorar en la cambra de la muller, e vehent que la cosa stava en bons termes, axí com aquell qui per la dona era stat avisat, dix: «Frare Arnau, yo he acabades les oracions que vós me havieu comanades». Al qual frare Arnau dix: «Frare meu, tu has bona alenda, car yo, com mon compare vench, encara no n'havia sinó dues. E nostre Senyor, qui per lo teu affany, qui per lo meu, nos ha feta de gracia que l'infant es gorit». E lo cogul de marit feu venir de bon vi e de bons confits e feu gran honor al seu compare e al companyó, axí com aquells qui axò havien major mester que no alre. E puys ab ells ensemps isqueren de casa e ls comanà a Déu; e sens algun laguí feu fer la ymatge de cera e tramès-la a posar ab les altres devant lo altar de sanct Ambrós, e ells despuys moltes voltes ensemps se tornaren en llur conjuració. E per ço diu hom que beneyta es la casa on entre corona rasa.

NOVELLA QUARTA

TOFANO [TANCA UNA NIT LA MULLER DEFORA CASA, LA QUAL, NO PODENT PER PRECHS TORNAR ENTRAR, FA VEURE QUE S LENÇA A UN POU E HI TIRA UNA GRAN PEDRA][1]. TOFANO ISQUÉ DE CASA PER ANAR-LI AJUDAR, E ELLA SEN ENTRA E TANCA LA PORTA E [ELL] ROMAS DEFORA.

Lo Rey, com sentí que la novella de Lisa hach fi, sens laguí girant-se envert Laureta, li mostrà que li pleya que la digués; perquè ella, *(f. CCXI)* sens tardar, comensà axí: «O amor! quines e quals són les tues forçes! quins són los consells e quins són los avisaments! qual philosof ne qual juriste hagueren may pogut ne poria may mostrar aquells arguments e aquells avisaments e aquelles demostracions que tu fas sobtosament a qui segueix? Cert la doctrina de qualsevulla altra tarda en sguard de la tua, segons que podem compendre a les coses devant [mostrades], les quals, amoroses dones, yo n'aplicaré una d'una simple dona e molt aperta, tal que yo no sçé que altra sinó amor hi hagués poscut mostrar son avisament».

Fo adonchs una volta en una vila apellada Nareso un rich hom lo nom del qual fo Tofano. Al qual fo donada per muller una molt bella dona apellada madona Guita, e, sens saber per què, prestament que fo ab ella tornà fortament gelós. De la qual cosa la dona, avisant-sen, pres gran desdeny, e moltes [voltes] li havia demanat quina e qual era la occasió de la sua gelosia, e ell, absegat de aquella malaltia, segons tals malalts acustumen, alguna no li n assignà, sinó algunes coses que li havia dites en general sens effecte algú; e, veent açò, la dona caygué en enteniment de fer-lo morir del mal del qual sens rahó alguna era sospitós. E avisant-se que un

1) El titol corresponent en la taula comença amb les paraules: *Teodoro ama Violant filla de,* que són de l'epigraf de la novella setena de la jornada quinta.

jove segons son parer li volia molt de bé, discretament ab ell se comensà entendre, e ab tercera persona entre ells les coses foren tant avançades que no mancava sinó lo effecte ab obra. E per ço la dona pensà de trobar manera discreta en sos affers, e havent ja les dolentes costumes de son marit conegudes, entre les quals era que s delitava molt en beure, no solament li comensà a complaure, ans encara lo n sollicitava moltes voltes. E tant lo n sollicità, fins que l'aportà en punt que no solament lo feya beure, ans encara quescuna volta que s volia lo feya embriagar; e com lo veya ben embriach lo feya anar a dormir. En tant que com lo hach be sprovat, una nit, donant orde a sos affers, ab lo seu enamorat se trobà, e ab ell continuant pres tanta de fiança en aquesta sua embriaguesa, que no tant solament havia pres gosar de fer venir lo seu enamorat en casa, ans encara moltes voltes de la nit se n'anava ab ell a dormir a la sua casa, la qual no li era gayre luny. E en aquesta manera la dona enamorada continuant, se sdevench que lo dolorós de marit, sospitant-se per què la dona lo convidava axí continuament a beure, no volia beure; ans may despuys que la sospita hach presa axí com debans no l pusqué embriagar, en manera que pusqués fer a son pler ço que volia mentre que *(f. CCXI v.°)* ell dormia. E un jorn ella, crehent que ell, segons son parlar e segons ses maneres, hagués prou begut, no crehent que més n'hagués mester per ben dormir, aprés se fo adormit, fahent ço que moltes voltes havia acustumat de fer, se isqué de casa, anant-se a casa del seu amant. E aquí fins a la mija nit stech. E Tofano, qui ja cautelosament havia fet semblant de dormir, axí tost com no sentí la dona se levà sus e sen anà a la porta, la qual trobà uberta, e aquella tancà de part de dintre, e posà-s a la finestra, per ço que vehent-la venir, la fes manifesta que ell se fos acordat de la manera sua. E tant hi stech fins que la dona tornà a casa. E trobant-se la dona tancada de fora, fo ultra mesura dolenta e comensà a temptar si per força poguera obrir la porta. A la qual Tofano, com un poch ho hagué soffert, dix: «Dona, dona, tu treballes en va, car ací no pots entrar, perquè vés-ten llà on fins ací has stat; e hages per cert que tu may no ych tornaras sinó en presencia de tots tos parents e amichs e de tos vehins, e fet açò te hauré feta aquella honor que tu mereys». E la dona, vehent lo seu marit manifest, lo comensà a pregar, per amor de Deu que li plagués de obrir-li, car ella no venia de llà on ell se pensava, ans venia de vetllar ab una sua vehina, per ço com la nit era gran, e ella, no podent-la dormir tota, ne podent vetllar sola, sen era anada en casa sua. Mas los prechs no li ajudaren a res, per ço com aquell bestia d'om era pus dispost a voler que tota la vila sabés la llur vergonya, la qual no sabien que si per ell fos secret e per ell fos castigada. E la dona, vehent que l pregar no li valia, recorrech al menaçar, e dix axí: «Marit, marit, si tu no m'obres, yo t faré lo pus trist

hom qui sia en lo món». A la qual Tofano respòs: «E què m faras?». E la dona, a la qual amor havia ja mostrats los seus consells, respòs: «Marit, si es cert que yo abans que yo no volré sofferir la vergonya que tu m vols fer pendre a tort, yo m lençaré en aquest pou qui ns es açí vehí, en lo qual, com me trobaran morta, attenent la tua embriaguesa, no serà alguna persona qui altri sinó tu m'i haja lençada; e en aquesta manera te covendrà fugir e pendre ço que has e esser bandejat o t covendrà perdre la testa, axí com aquell qui s mostrarà que seras stat homeyer de mi». Mas per aquestes paraules no s moch gens Tofano de la sua oppinió, per la qual cosa la dona dix: «Ara vet-ho, marit, yo no puch pus sofferir lo teu fastig. Déu te perdó, com tu est causa de la mia mort e de la vergonya, que jequesch en aquest món de mi e de mos amichs e parents, e especialment de tu, qui eres la cosa que més yo amava *(f. CCXII)* en aquest món». E, dit açò, sen anà. E la nit era tant scura que apenes podia hom veure lo hun l'altre, e anant-sen per la carrera vert lo pou, e presa una gran pedra qui aprés del pou era, e cridant: «O Déu, perdone-m a la mia anima!», e, lexant-la caure a dintre al pou, e la pedra donant en l'aygo, feu molt gran ramor. La qual, com Tofano la sentí, cregué fermament que s'i fos lençada, e encontinent pres la corda ab lo poal e correch per a ajudar-li la via del pou. E la dona, qui prés lo portal de la casa sen era tornada, com lo veu correr al pou, axí tost se n'intrà en casa e s tancà dintre, e, ben barrada la porta, sen anà a la finestra e començà a dir que tothom ho poch be hoyr: «E què, marit, ara t vols negar com no pots beure tota la nit o vols amarar lo vi fort que has begut». E Tofano, hoynt aquesta en casa, se tench per lo pus cugús hom del món, e tornà-sen a la porta, e, no podent-hi entrar, comensà a dir que li obrís. E ella, leixant-lo parlar baix, axí com llavors havia fet quaix cridant, comensà a dir: «Per la creu de Déu, en bacallar embriach vós no ych entrareu anit, car yo no puch sofferir aquestes vostres costums, ans per cert covć que yo fassa veure e sentir a tot lo món aquestes tues bondats; e tu qui est e quina hora de nit tu tornes a casa». Tofano, de l'altra part corrussat, li comensà a dir vilanies e a cridar; de que los vahins, sentint la ramor, se levaren, e homens e dones fahent-se per les finestres, demanaren què era açò. E la dona, tot plorant axí com aquella qui be u sabia fer, comensà a dir: «Ell es lo meu bon hom, lo qual me torna la nit embriach a casa, e dorm-se per les tavernes, e puys torna aquesta hora en casa; e yo havent-ho longament soffert, e havent-lo-y dit moltes voltes en be e en mal, no sen vol estar; e, no podent-ho pus sofferir, he·li vulguda fer aquesta vergonya de tancar-lo fora casa per veure si se n'esmenava». Tofano, lo bestia, stava ladonchs de l'altra part, e dient lo fet com era estat, menaçava fort. E la dona deya lavors a sos vehins: «E que diguereu vosaltres si yo fos en la

carrera axí com ell es, e ell fos en casa axí com so yo? en fe de Deu yo dubte que vosaltres no creguesseu que ell diu ver. Cert ara podeu coneixer lo seu bon seny: ell diu que yo he fet ço que yo crech que ell haja fet. E ell creu que m cuydava spaventar ab lo lençar que ha fet de no scé què al pou; mas plagués a Déu que ell s'i fos lençat de veres e fos offegat en guisa lo vi lo qual ha begut soberch se fos ben amarat». E lavors tots los vehins, homens e dones, *(f. CCXII v.°)* comensaren tots a rependre Tofano e a donar la culpa a ell attenent sos mals vicis, e dient-li vilanies de ço que deya de la dona; e de fet tant anà la cosa de vehí en vehí que pervench a parents de la dona. Los quals venguts allà e ohynt la cosa e dels vehins e d'altres gents presa informació, prengueren Tofano, al qual donaren tantes de bastonades que tot lo romperen. E puys se n'anaren en casa sua e prengueren totes les coses de la dona e ab ella s'entornaren a casa llur, menaçant a Tofano de pijor que no havia hagut. Tofano, vehent-se mal adobat e que la sua gelosia lo havia mal conduhit, axí com aquell qui no amava res tant com la dona, hach alguns amichs seus per migensers, e tant percassà que ell cobrà la dona ab bona pau en casa sua, a la qual promès no esser may pus gelós; e ultra açò li donà licencia que fahés a tot son plaer, mas que u fahés axí saviament que ell no se n'apersabés. E axí, a manera de un vilà honrat, aprés de molt dan fo encara ben batut. E en tal manera viva amor e muyren los gelosos e tota llur bergada.

NOVELLA CINQUENA

UN JELÓS, EN FORMA DE PREVERE, CONFESA SA MULLER, LA QUAL LI DONA ANTENENT QUE AMAVE UN PREVERE; E LO MARIT, AGUAYTANT LO PREVERE TOTS VESPRES A LA PORTA, ELLA FEYA VENIR PER LO TARAT HUN AYMANT SEU.

Ja havia posada fi Laureta al seu rahonament e quescuna de les dones havia dit que la dona havia fet ço que al dolent de marit se pertanyia; e lo Rey, per no perdre temps, girant-se envert Phiameta, plasentment li imposà lo carrech del novellar; per la qual cosa comensà axí: «Molt nobles dones: la precedent novella me tira a dir per semblant d'un gelós e manifestar ço que li es fet per les sues dones, e majorment sens rahó se n'engeloseixen. E si en totes coses haguessen los componedors de les leys guardat, judich yo que en aquesta ells no degueren les dones en altra pena haver condempnades, sinó en tal com aquell qui deffenent sí mateix, offèn lo offenedor; per ço com los gelosos són matadors de la vida de les dones jovens e diligents sercadors de la llur mort. Car elles stant tota la sebmana rescluses entenent en les necessitats femenils, desijant, axí com cascú fa, de haver lo die de la festa alguna consolació e algun repòs, e pendre algun deport, segons que fan los lavoradors de les terres e dels altres officis de la ciutat e los regidors de les Corts, segons que Deu ha comandat que al setèn die cascú se repòs de les sues feynes temporals; axí com volen les leys sacres e les civils, les quals a honor de Deu, e al ben comú, de cascú reguardant que lo die del treball es distinct de aquell *(f. CCXIII)* del repòs. A la qual cosa fer los gelosos no consenten, ans aquells que de tota l'altra gent són pus alegres, e aquells les fan star pus tancades a pus rescluses, tenint-les pus miserables e pus dolents; la qual cosa es perdició de les mesquines e saben-ho aquelles qui-u han provat. Perquè, concloent, dich que de açò que una dona fa a un marit gelós per cert no n deuria esser condempnada, ans ne deuria esser loada».

Devets saber que una volta fo en Rimiro un mercader molt rich, lo qual de possessions e de diners era molt copiós, e havia una molt bella dona per muller, de la qual ultra mesura se feu gelós, no havent-ne alguna altra rahó sinó que li paria molt bella, e ell, qui molt la amava, per ço com ella continuament se estudiava e fer-li tots sos plaers, e perquè ell la amava, axí s pensava que tothom la degués amar, e que a tothom degués parer axí bella com a ell, e que ella se degués studiar en fer axí los plaers de quescú com feya a ell, la qual cosa era argument de dolent hom e de poch sentiment. Per les quals rahons se engelosí axí fort de sa muller que per poch no n tornava horat. E per la dita gelosia la guardava tant e la tenia axí streta que per ventura ne són molts qui són condemnats a capital pena qui no són axí fort guardats per llur carceller. Y temiau-vos que la dona pusqués anar a noces ne a festes ne a sglesia? que *(col. 2.ª)* no encara en alguna manera traure lo peu de casa, ne axí poch ne gosava fer en finestra per alguna rahó guardar fora casa. Per la qual cosa la vida sua era molt [dolenta]. E ella, qui tant la prenia impacientment com se sentia innocent de culpa e veya que lo marit, a gran tort, li feya aquesta injuria e la donava per culpable; que per ço se avisà que per consolació de sí mateixa trobas manera si alguna pogués trobar que aldemenys ab rahó li fos feta aquella custodia. E per ço com en finestra no s podia fer ne havia manera de mostrar-se, fora contenta de la amor de algú qui plasent li fos solament lo pusqués veure; mas per ço com per aquell cap no havia manera alguna de fer ço en que son voler era inclinat, pensà que al costat de la sua casa stava un jove bell e molt plasent persona; e pensant així ensercà si en la sua casa haguera algun forat per lo qual ella l pusqués veure tant fins que l vés en acte de poder-li parlar; e que parlant si en disposició li n trobas de donar-li la sua amor si ell sol la volgués pendre, e que si manera pusqués alguna volta encontrar, que en aquesta manera donas alguna consolació a la sua malvada vida, fins tant que la rabia que tenia demunt lo marit li isqués del enteniment. E mirant ara en una part, ara en altra, com lo marit no y era, es ercant tots los forats *(f. CCXIII v.°)* de la casa, moltes voltes viu en una part assau secreta una fenella qui uberta stava. E posat que bonament no pusqués hom descernir de la altra part ço que hom volia, tant hi mirà que ella viu que de la altra part havia una cambra, e entre sí mateixa pensà si aquesta fora la cambra de Philipo, que ella tant amava, e pensà que secretament, per mijà d'una sua serventa qui del seu mal sobiranament se dolia, ho sabés; e fahent-se demanar, atrobà que verament lo jove dormia en aquella tot sol. E per ço, visitant la fenella sovent les hores que al jove hi sentia, li feia caure tantes pedrades per les quals ell paras esment en la dita fenella. E tant feu, que una volta lo jove, per veure açò que era, vench aquí, al qual ella suaument

cridà; e ell, qui la sua veu incontinent conech, respòs; e ella, vehent que axí per ell com per ella havia spay de poder-li dir tot ço que volia, prestament tot lo seu enteniment e voluntat li manifestà. De la qual cosa lo jove fo molt content, e si feya en tal guisa sos affers que persona al món no sen podia apercebre; e aquí moltes voltes ensemps parlant se tocaven les mans, e pus avant no podien fer per la solemnna costudia del marit. Ara veus que, segons es acustumat, en la festa Pascha ella dix al marit que, si a ell playa, ella volia anar a confessar, segons *(col. 2.ª)* fan les altres cristianes. A la qual lo gelós dix: «E quins peccats has tu fets que axí vullas confessar?». Dix la dona: «E com, marit, e creets vós que yo sia tant sancta per ço com vós me tenits resclusa, que yo no faça peccats, axí com fan les altres persones que viuen? cert si fas, e yo pas no u diria a vós, car no sou prevere». De les quals paraules lo gelós pres gran sospita e pensà de voler saber aquesta quins peccats havia fets, e en quina manera ho poria fer; e respòs a la muller que era content de no voler-ho saber, mas no volia que ella anas en alguna sglesia confessar, sinó en la sua capella; e que aquí anas gran matí, e que confessas ab lo llur capellà o ab aquell prevere que lo llur capellà li donaria, e que aprés de continent sen tornas a casa. E a la dona parech haver be entès ço que l marit volia fer; e sens alre dir dix que era be contenta de fer-ho axí com lo marit ho havia dit. E, vengut lo matí de Pascha, la dona se levà en l'alba, e ab licencia del marit sen anà a la sglesia ben acompanyada. E lo gelós, per semblant de la altra part, se levà e ana-ssen en aquesta mateixa sglesia, on fo abans de la dona; e havent ja ab lo prevere emprès ço que fer volia, prestament se mès una de les robes del prevere, e lençant-se demunt lo cap la una ala o l sobrepeliç, segons que *(f. CCXIIII)* han acostumat los preveres, se mès en una cadira a llats del altar. E venguda la dona a la sglesia, demanà lo llur prevere; lo qual prestament fo aquí, e oynt que la dona volia confessar dix que no la podia oyr, mas que ell li auria un seu companyó, persona molt devota, e prestament sen anà e li tramès en la sua capella lo gelós, qui en tota malora, e axí cautelosement, se fo apparellat, cobrint-se la cara, posat que no fos die que en son entaniment continent algú no sen apercebera. Mas no u feu axí secretament que la dona, qui molt sabent e molt avista era, no sen apercebés encontinent; la qual, vehent açò, en sí mateixa dix: «Loat ne sia Deu com aquest gelós es vengutací e yo men só apersabuda, car en ma fè yo li donaré de ço que va sercant». E faent semblant que no l'havia conegut, se va aseure als seus peus. E mossenyer lo gelós, qui s'havia meses en la bocha algunas pedretes per ço que li empatxassen lo parlar, que no fos conegut per la muller, crehent ja en totes les altres coses haver provehit, en tal manera que en algun partit no fos conegut, la interrogà. Ara, venguts a la confessió, entre les altres coses que la dona li dix,* havent-li dit

primerament que ella havia marit, li dix aprés de poques noves com ella era enamorada *(col 2.ª)* d'un prevere lo qual ab ella tots vespres venia dormir. E lo gelós, oynt açò, li aparech que ab un coltell li donassen per mig del cor; e si no fos que havia voluntat de saber més avant, ell haguera abendonada la confessió e sen fora anat; mas per saber més li demanà: «E com madona, e no jau ab vós vostre marit?». Dix ella: «Mossenyer, hoc, mas yo no scé lo prevere ab quines arts s'o fa, car no ha porta en casa, per tancada que sia, que com ell la toca encontinent no s'obre; e diu-me que com ell ve a la porta de la mia cambra ell diu certes paraules per les quals lo meu marit encontinent se adorm, e com ell lo sent adormit ell obre la porta e entre de dintre e ve-sen a mi; e açò no manca may». E dix lavors lo gelós: «Açò es mal fet e covétque del tot vós vos ne stigau». Al qual la dona dix: «Mossenyer, açò no crech yo que s pusqués fer, e açò per tant com yo l'am tant que no poria may contradir a sa voluntat». «Donques, dix lo gelós, d'açò no us poré yo absolre.» Al qual la dona dix: «De açò yo n só molt dolenta; però yo no só venguda ací per dir-vos falcies. E, certament, si yo men pusqués star, yo-us ho diguere». Dix lavors lo gelós: «En veritat, madona, molt me sab greu com vos veig en aquesta manera perdre la ànima; e yo per amor de vós ne vull haver affany en fer-ne specials oracions *(f. CCXIIII v.º)* a Deu en nom vostre, les quals per ventura vos ajudaran; e aprés si us trametré algunes vegades un meu fadrí, al qual direts si per ventura vos hauran ajudat o no». Al qual la dona dix: «Mossenyer, això no façau vós, car yo no vull que vós me trametau persona del món en casa ne pocha ne gran, car si mon marit lo y encontrava, ell es tant fort gelós que tot lo món no li trauria del cap que y vingués sinó per mal, e de tot aquest any no hauria be ab ell». A la qual dix lo gelós: «No y dupteu de res, car certament yo tindré tal manera que vós no n'oyreu may paraula». Dix lavors la dona: «(Madona) [Mossenyer], si així u voleu fer e pus vós ho voleu, yo n só contenta». E aprés feta la confessió general e presa la penitencia, levant-se dels seus peus, se n'anà hoyr la missa. E lo gelós, sospirant e congoxant de la sua mala ventura, sen anà despullar les vestidures del prevere e s'entornà a casa, desijant de trobar manera de trobar lo prevere e la muller ensemps, per fer al un e al altra un mal joch. La dona, aprés fo venguda de la sglesia, conech be en la cara del marit que ella li havia donada la mala Pascha, mas ell tant com podia se studiava de amagar ço que fet e sabut havia. E havent en sí mateix delliberat de star aquella *(col. 2.ª)* nit a la porta de la casa per veure si lo capellà hi venguera, dix a la dona: «Dona, a mi cové anit anar de fora per sopar ab un meu amich, e per ço tancau be la porta de la carrera, e per semblant aquella de la scala e aquella de la cambra, e com vos parrà hora anau-vos-ne a colgar». E la dona, molt

contenta, encontinent sabut açò, se n'anà a la fenella, on feu lo senyal acustumat, lo qual, com per Philipo fo sentit, de present vench en aquell, on la dona li dix ço que fet havia lo matí, e ço que ell li havia dit lo després menjar, e aprés li dix: «Yo só certa que ell no exirà de casa, ans starà a guardar la porta, e per ço tu troba manera que vingues per lo terrat esta nit, en manera que nosaltres siam ensemps». E lo jove, molt alegre e molt content d'aquest fet, donà orde en ço que havia a fer. E, venguda la nit, lo gelós, ab les sues armes, secretament se amagà en una sua cambra soterrania que havia devall, e la dona, segons ell li havia dit e ab major voluntat que ell no havia, feu tancar totes les portes, e specialment aquella de la scala, per ço que lo gelós no pogués en alguna manera venir demunt. E, com temps li aparech, lo jove assau cautelosament sen vench a ella, e, anant-sen al lit, prengueren lo un del altre aquell plaer e bon temps que nosaltres mateixs pendriem; e, vengut lo die, lo jove s'entornà *(f. CCXV)* en casa sua. E lo gelós, dolen-se e sens sopar, morint de fret, quaix tota la nit ab les armes demunt per sperar si lo prevere vingués. E, acostant-se lo jorn, no podent pus vetlar, en la cambra soterrania se mès a dormir en sol de terra. E, levant-se ja gran die, e la porta de la casa uberta, fahent semblant de venir de altra part, sen isqué en casa sua e sen pujà, demanant com havien stat. E aprés poch star ell, sen anà de fora a tramès un fadrí a la dona de part del prevere qui confessada la havia, demanant-li si aquell que ella s sabia hi era stat. E la dona, qui molt be conech lo fadrí de part de qui venia, respòs que no y era vengut aquella nit, mas que si gaire s'i tornava, ella daria orde de haver-ne un altre, e com ell volria no poria. E com molt vos hagués dit, lo gelós stech moltes nits aguaytant per aconseguir lo capellà al entrant de la casa, havent moltes males nits e mals sopars, e la dona continuament ab lo seu aymant se donava de bon temps. E a la perfí lo gelós, qui pus sofferir no ho podia, ab cara molt torbada demanà a la muller ella que havia dit al capellà lo matí de Pascha com confessada se era. Al qual la dona respòs que tal cosa a ell no diria, car a ella no seria *(col. 2.ª)* honesta cosa ne cominal de confessar-se a ell. A la qual lo gelós dix: «A malvada fembra, que a despit teu yo scé tu que li has dit, e cové que yo sapia qui es lo jove capellà de qui tu tant te est enamorada, e qui ab tu ab sos encantaments tots vespres jau, e jur-te Deu que si tu no m'ho dius yo t segaré les venes del coll». Al qual la dona dix que no era ver que ella enamorada de algun prevere. «Com, dix lo gelós, no diguist tu axí e axí al prevere qui-t confessà?» E la dona dix: «No crech que ell vos ho haja retret, e ja bastaria que vós mateix hi fossets stat present axí ho sabeu per menut; e pus axí ho voleu, yo us dich que hoc ver e yo li u diguí». «E donchs, dix lo gelós, digues-me tu tost qui es aqueix prevere.» E tantost la dona comensà a sompriure e dix: «Per ma fè, senyer, a mi es

molt greu com un savi hom se leixa menar a una dona axí simplement com un moltó se mena per los corns a la carniceria: be que tu no sies savi ne fust despuys que l mal spirit de la gelosia te entrà en lo cors sens saber per què; e tant com tu est pus bestial tant més es la mia gelosia menor. E creus tu, marit meu, que yo sia orba dels ulls del cap, axí com tu est orb dels ulls del enteniment? Certes no, car vehent-lo coneguí yo qui era lo prevere qui m confessà, e scé que vós mateix *(f. CCXV v.°)* fos aquell. E yo, vehent vostra malvestat, me metí al meu cap de donar ço que anau cercant, e per ço us ho diguí. Mas si vós fosseu stat savi, axí com cuydau esser, no haguereu en aquella manera temptat de saber los secrets de la vostra bona muller, e sens pendre-n sospita vós vos foreu avisat de ço que ella us confessava, e haguereu conegut que no era ver res de ço que us dix en que havia peccat. Yo us diguí que yo amava un prevere, e no ereu vós aquell qui en aquelles hores vos ereu fet prevere al qual yo am a gran tort? e diguí-us que alguna porta de casa no li podia esser tancada com volia jaure ab mi, e com la porta fo may tancada que vós volguesseu jaure ab mi diguí-us que lo prevere venia jaure tots vespres ab mi? e quan fo que vós no jaguesseu tots vespres ab mi, sinó ara com havets volguts haver aquests mals vespres. E tantes voltes com vós me haveu tramès lo vostre infant, tantes voltes vos he enviat a dir que no ych ha dormit. E qual hom fora axí torbat sinó vós, que us lexau axí senyorejar a la gelosia, qui no hagués haguda conexença de ço que yo deya? e haveu en casa stat amagat tots dies, sperant si lo capellà vinguera, e haveu-me *(col. 2.ª)* volgut dar entenent que anaveu a sopar en altra part. E donchs, marit marrit, lexau anar de vuy més aqueixes coses e tornau esser hom ab seny axí com solieu, e no us fassau traure scarn de vós mateix en aquells qui coneixen les vostres costumes, axí com fas yo; e lexau anar aquestes guardes tant stretes e aquest tenir aprop que m feu, car jo us jur en Deu que si yo [no] volia fer anar a Cornualla, e vós havieu cent ulls axí com ne haveu dos, yo m tinch per bastant de fer a mon plaer en tal guisa que vós no us ne avisarieu». E lo dolent de gelós, a qui paria que molt abtament hagués sabut lo secret de la dona, hoynt açò se tench per scornat, e sens respondre alre hach la dona per molt savia e per molt bona, e la hora que major era mester [no] hach la gelosia e lavors le s despullà axí com quant no la havia mester la s'havia vestida. Perquè la savia dona, quaix licenciada, a tot son plaer, sens fer venir lo seu amant per lo terrat, axí com fan los gats, lo feu venir per la porta, e discretament lo feu venir e obrà moltes voltes ab ella e ab bon temps; e ab alegra vida visqueren d'aquí avant.

NOVELLA SISENA

Madona Isabel, solasant-se ab Laoneto e amant-la micer Lambertutcio, vench en casa, lo qual ella acollí per força; e benint lo marit, mès un coltel en la má de micer Lambertucio e davant son marit lo trasch de casa, sens suspita del marit, e per senblant Laoneto.

(F. CCXVI) Meravellosament havia plagut a totes la novella de Phiameta, affermant quescuns que la dona havia optimament fet ço qui s covenia al bestial hom; mas aprés que fo finida, lo Rey imposà a Pampinea que seguís. La qual comensà a dir: «Molts són los quals, simplament parlant ab altre, dien que amor trau altre de seny, e quaix semble-m oppinió assau leugera segons les coses que ns han mostrades e yo us entén a mostrar».

En la nostra ciutat, copiosa de tots bens, fo una gentil dona la qual fo muller de un cavaller hom de be e de honor. E axí com sovent se sdevé que no pot hom menjar tots temps de una vianda, ans sovent ne desija hom mudar; e per semblant aquesta dona, desijant mudar algun hom qui li plagués, se enamorà de un jove lo qual appellaven Leoneto, lo qual era hom plasent, e, posat que no fos hom de gran linatge, ell per semblant se enamorà de ella; e, segons vosaltres sabeu, amor requer moltes voltes haver son compliment desijat per cascuna de les parts. E per ço no laguià gayre temps que llur fet hach bona conclusió. E per ço se sdevench que, stant aquesta molt bella dona e molt avinent, se enamorà de ella un cavaller appellat Micer Lambartusio, lo quall ella per ço com li paria hom molt desplacent e anujós, no s podia *(col. 2.ª)* [dispondre] en amar-lo. Mas aquest, sollicitant-la molt ab ambaxades, la tenia fort aprop. E com en alguna manera la dona no s volgués adonar en fer a ses voluntats, ell, axí com aquell qui hom poxant era, la tramès a menaçar dient que ell la faria

avilar si ella no feya a sa voluntat. Per la qual cosa ella, tement-lo e conexent ell qui era, se dispongué a fer a sa voluntat. E anant-sen la dona, la qual madona Ysabel havia nom, a star en una sua casa de fora, segons nosaltres acustumam, se sdevench que lo marit cavalcà un jorn per anarsen en alguna part on devia star per alguns jorns, per la qual rahó ella tramès per Leoneto que sen vingués star ab ella. E Leoneto, qui res tant no desijava, encontinent hi anà. E micer Lambertusio, per semblant sentint que lo marit era anat en altra part, encontinent muntà a cavall, e a ella sen anà, e tocant a la porta, manifestà la sua venguda. E la serventa, vehent-lo, encontinent a la dona, qui a la cambra era ab Leoneto, sen anà, e, cridant-la, li dix: «Madona: Micer Lambartusio es devall tot sol». E la dona, hoynt açò, fo la pus dolenta fembra del món. Mas axí com aquella que fort lo temia, pregà Leoneto que no li fos greu e que s'amagas detras la cortina del lit, fins a tant que micer *(f. CCXVI v.°)* Lambartusio sen fos anat. E Leoneto, qui no havia gayre menor pahor que ella, prestament se amagà. E la dona comandà a la serventa que anas a obrir a micer Lambartusio; la qual, aprés que li hach ubert e ell fon devallat de un seu palafrè, e aquell hach aregnat, sen muntà dalt. E la dona, fahent-li semblant de benvolença, vinent fins al cap de una escala, ab paraules agradables, on mils pogué, dissimulant les paraules, li demanà: «Mossenyer: e que anau 'assent fahent?». E lo cavaller, abrassant e besant-la, li dix: «Anima mia, yo entès a dir que lo marit no ych era, e só vengut star-me ab vós». E aprés de les paraules sen entraren en la cambra, e en aquella se tancaren; e aquí micer Lambartusio comensà a fer son delitós joch. E axí com ells staven en aquest punt veus lo marit de la dona qui tornà; e vehent-lo la serventa, soptosament correch a la cambra de la dona, e dich: «Madona: veus ací lo senyor qui torna e crech que sia devall». E la dona, hoynt açò e sentint-se dos homens en la casa, e creya que lo cavaller no s podia amagar per lo seu palafrè que era en la entrada, se tench per morta. Mas noresmenys sortida del llit en terra soptosament, pres partit e dix a micer Lambartusio: «Mossenyer: *(col. 2.ª)* si vós me volets gens de be, vós e m volets campar de mort, fareu axí com yo us diré. Vós pendreu lo vostre coltell ab la mà tot nuu, e ab la mala cara mostrant-vos tot torbat, vós vos ne ireu avall per la scala, e ireu-vos-ne dient: «Per lo cor d'aytal, si yo l trop, altra volta yo l'auciuré». E si mon marit vos volia retenir o us demanava res, no digau alre sinó ço que dit vos he, e muntant a cavall, e per alguna occasió no resteu ab ell». E micer Lambartusio, oynt lo prest consell, dix que volentera; e, tret lo coltell, ab la cara inflamada axí per lo treball que havia fet com per la ira de la venguda del marit, segons que la dona li haviaconsellat ho feu. E lo marit, qui ja en casa era entrat, meravellant-se

del palafrè e volent pujar demunt, viu devallar micer Lambartusio, e, meravellant-se de les paraules que deya e de la cara que feya, li dix: «E que es açò, mossenyer?». E micer Lambartusio, mès lo peu en l'estrep, muntant a cavall, no dix alre sinó: «Ara que pel cor d'aytal yo l'encontraré altra volta». E tal sen anà. E lo gentil hom, muntant-sen demunt, trobà la sua dona al cap de la scala tota meravellada e plena de gran pahor. A la qual ell dix: «E que es açò que micer Lambartusio va axí sercant e *(f. CCXVII)* menassant?». E la dona, tirant-lo envert la cambra, per ço que Leoneto la hoys, respòs: «Mossenyer, yo no haguí may semblant pahor com aquesta. Trobareu que ací de dintre se ha recullit un jove al qual micer Lambartusio encalsava ab lo coltell en la mà, e trobà per ventura aquesta cambra uberta, e tot tremolant dix: «Madona, per amor de Deu ajudau-me, que yo sia mort en los vostres braços». E yo, levant-me dreta en peus e volent-li demanar què havia e què volia, veus yo que viu muntar micer Lambartusio, qui dix: «On est traydor!». E yo, lavors, vehent-lo venir, vaig-me parar devant lo portal de la cambra, e volent ell entrar dintre lo retenguí, e ell fo tant cortès que com viu que a mi no pleya que ell entras dintre, aprés hach dites moltes paraules vilanes al jove, sen devallà, segons que haveu vist. E lo marit, oynt açò, dix: «Per ma fè, dona, vós haveu ben fet, car maça vos fora stat gran blasme si ell ne altra persona hagués reebut dan en nostra casa. E micer Lambartusio feya gran vilania de encalçar persona qui ans fos recullida». E aprés demanà on era lo jove. Ladonchs la dona respòs: «Mossenyer, no m scé *(col. 2.ª)* on s'es amagat». E lo cavaller lavors dix: «On est tu amich? Ix deffora segurament, no hages pahor». E Leoneto, qui totes les coses hach oydes, tot pahoruch axí com aquell qui pahor havia haguda, isqué fora del loch on havia stat amagat, e hach ben entès tot quant la dona hach dit. E dix lavors (dix) lo cavaller: «E què has tu a fer ab micer Lambartusio?». Dix lo jove: «Mossenyer, no cosa que sia en lo món; e per ço yo crech fermament que ell no sia en son bon seny si donchs ell no m'ha pres en scambi d'altri; car nosaltres erem ací pres d'aquesta vostra casa en la carrera, e axí tost com me viu mès mans en lo coltell e dix: «Atura, traydor, que tu est mort». E tant fort me cuytà que yo no li pusquí demanar per quina occasió, e tant com pusquí comensí a fugir, e vinentmen ací on a la mercè de Deu e d'aquesta gentil dona só scapat». Dix lavors lo cavaller: «Ara via, no hages pahor alguna, car yo t menaré a casa tua sà e saul; e puys tu aprés sapies sercar que es açò que ab ell has a fer». E com hagueren sopat, faent-lo muntar a cavall, lo menà a casa sua, e aprés aquella *(f. CCXVII v.º)* nit la dona amagadament parlà ab micer Lambartusio e ordenà que lo marit iria a parlar ab ell, e que a prechs seus mostras que ell perdonaria al jove, e axí s feu. E per ço lo cavaller no

s'apercebé de la beffa que la muller li havia feta, e veus amor com dona prests remeys en aquells qui la serveixen; car, posat que la dona seguís la voluntat del cavaller, més ho feya per força que per amor. E de dreta amor amava Leoneto, e per ço lo deu de amor la hac per recomanada en ses necessitats e li donà dels seus prests remeys.

NOVELLA SETENA

MADONA BEATRIU, TENINT LUÍS PER LA MÁ EN LO LIT HON DORMIA AB SON MARIT, DIX AL MARIT COM LUÍS L'AVIA REQUESTA D'AMÓS; E TRAMET-LO EN L'ORT EN FORMA DE ELLA PER AGUAYTAR LUIS, ELLA ROMAS AB LOYS, DONANT-SE BON TEMPS; E PUYS, LEVANT-SE, ANÁ A BASTONEGAR LO MARIT EN L'ORT.

Aquest avisament de madona Isabel que havia recomptat Pampinea fo tengut per meravellós. Mas Filomena, a la qual lo Rey havia comendat que seguís, dix axí: «Amoroses dones, si yo no m só enganada, yo us en crech comptar prestament un no menys bell que aquest».

(Col. 2.ª) Vosaltres devets saber que una volta fo en París un gentil hom florentí lo qual, per gran pobrêsa en que era vengut, li covench adonar-se en la art de la mercaderia, e aquella perseguir per necessitat de sa vida; de la qual li après axí be que en poch de temps la prospera fortuna fahé-lo un gran rich hom; e havia lo dit mercader de la sua muller un fill sens pus, lo qual havia nom Luys. E per ço que lo dit Luys retragués a la gentilesa del pare e no a mercaderia, lo pare no l'havia volgut metre en botiga alguna de mercaderia, ans en companyia de alguns gentils homens lo havia mès en servey del rey de França, on ell après asau de bells e de bons costums. E stant en lo dit servey se sdevench que certs cavallers los quals eren tornats del Sant Sepulcre sobrevingueren en cert rahonament ab algun jovent en lo qual era lo dit Luys, e oynt-los entre ells rahonar de les belles dones de França e de Angleterra e d'altres parts del món, comensà lo un d'ells a dir que certament de tot quant ell havia sercat en lo món e de totes cuantes dones ell havia may vistes, no n'havia vista semblant com una en Bolunya muller de Ganno de Galusi, la qual havia nom madona Beatriu; en les quals rahons tots los seus companyons qui ensemps ab ell la havien vista en Bolunya se acordaren. Les quals

(f. CCXVIII) paraules sentint lo dit Luys, qui encara enamorat may no era stat, se encès en tant scalfament de la sua amor, que lo seu pensament no tenia may en altra cosa sinó en veure la dita dona; e stant en tal congoixa en tot se dispongué en anar fins en Bolunya per veure la dita dona, e aprés la hagués vista, si tant li plagués, com feya per ymaginació que aquí stigués tant fins sa amor hagués conquistada. E pensant en sí en quina e en qual manera ne devia usar, acordà de donar entenent al pare que volia anar al Sanct Sepulcre; la qual cosa ab gran affany obtench del pare. E partint-se de París, anant per ses jornades, pervench a Bolunya; e, axí com la fortuna volch, lo die següent aprés fo arribat en Bolunya viu la dita dona en una festa qui en la dita ciutat se feya. E lo dit Luys, per desfressament de sa persona, se mudà lo nom, fahent-se dir Anaguí; e, vista la dita dona, assau pus bella li aparech que pensat no havia; perquè, enamorant-se ardentment d'ella, proposà no partir-se may de Bolunya si donchs la sua amor no conquistava. E pensant quina e qual manera en açò venir devia, lexant star tot altre pensament, se dispongué que si en alguna manera del món fer-se podia que ell fos servidor o familiar del marit, lo qual *(col. 2.ª)* molts ne acostumava de tenir, e en tal manera per ventura si poria venir son fet a bon proposit. E, acordat, decontinent vené tots sos cavalls, e mesa tota la sua companya en loch ben secret, fahent-los comendament que tots temps fessen semblant de no coneixer-lo; e aprés, donat orde de parlar ab lo seu hoste, li dix que ell staria molt volenterosament [servidor] d'algun bon hom si algú ne poria atrobar. Al qual lo hoste dix que ell de bon grat hi treballaria, car ell li paria que ell fos dretament per esser car a un gentil hom de aquesta o de qualsevulla altra ciutat; «e si tu volies star ab un de aquesta vila al qual dien Ganno de Gallusi, qui molta companya acustuma de tenir en sa casa e tots los serca homens perençosos axí com tu est, yo li n parlaré». E, dit lo fet, axí ho feu; e abans que partissen de Ganno ell l'ach acordat ab Anaguí, lo qual hach axí per car tantost com lo viu que pus no s li poch fer. E havent Anaguí gran voluntat de veure la sua dona, e de star en amor de aquella, en la dita casa se mès encontinent a servir tant diligentment a Ganno que en pocs de dies li aportà tanta de amor e de voluntat que sens ell neguna cosa sabia fer; e no *(f. CCXVIII v.º)* tant solament en servey de sa persona, mas encara totes les sues hi havia meses en son govern. E stant axí en son servey e amor, se sdevench que un jorn Ganno era anat a cassa, e Anaguí, lo qual lo govern de la casa tenia, era romas en casa en servey de madona Beatriu, la qual encara de la amor de Anaquí no s'era apersabuda; e stant ab ell moltes voltes, de sos costums e serveys se era molt agradada. E per ço com per semblant lo havia per molt car, ab ell s'era pres a jugar a scachs; e Anaquí, qui continuament desijava de complaure-li, fahent-ho assau

cautelosament, se lexava perdre los jochs, posat que molt més que ella n sabés; e d'açò la dona feya meravellosa festa, mostrant-ne esser molt alegre. E partint-se d'ella e d'ell totes les dones qui en son servey staven, e lexant-los abdosos ab solas, Anaquí lençà un gran sospir. E la dona, guardant-lo, dix: «Anaquí, e què has tu? dols-te com yo t guany los jochs?». Dix Anaquí: «Madona, maça major cosa que aqueixa es occasió de mon sospir». Dix lavors la dona: «E digues-m'o per lo be que tu m vols». E com Anaquí se sentí conjurar per lo bé que ell li volia, axí com aquell qui ella sobre totes les coses del món amava, ne *(col. 2.ª)* lençà un altre molt major que l primer, perquè la dona encara de cap primer lo repregà, dient-li qual era la occasió de sos sospirs. A la qual Anaquí, dix: «Madona, yo he gran pahor que si us ho dich que no us torn en anuig; e dupte fort que vos d'açò no m fesseu manifest a altra persona». Al qual la dona dix: «Per ma fe, Anaquí, a mi no serà greu, e sies cert que res que tu m digues, si donchs a tu no plau, yo no u revelaré may a alguna persona qui visca». E, hoynt açò, dix Anaquí: «Cor del meu cors, pus vos m'o prometeu, yo us ho diré». E llavors, quaix mogut de pietat de sí ab les lagrimes als ulls, li dix com ell era aquell qui de ella havia hoyt dir que era la pus bella dona del món; e com e en quina manera de ella en sa absencia se era enamorat; e com per ço era aquí vengut; e que per ço que continuament fos devant sa presencia se era mès ab ella o ab son marit per servidor; e aprés humilment la suplicà que degués haver pietat del seu Anaquí e de la sua secreta amor, e que li plagués complaure a la sua voluntat; e llà on açò fer no volgués que li plagués lexar-lo star en la forma en la qual stava, e que fos contenta sens algun anuig que ell fos humil servidor de la sua amor. O singular amor de la sanch bolunyesa, e quant est tu stada tots temps piadosa de semblants cassos! May *(f. CCXVIIII)* a lagrimes ne a sospirs fuist cruel, e continuament a prechs plorosos e a amorosos sospirs fuist agradabla. Cert si a mi fos deguda cosa de publicar-te, no sen veuria sadolla la mia ploma! E parlant Anaquí, la gentil dona lo guardava, e, donant plena fè a les sues paraules, en tal manera reebé per los seus prechs la sua amor en lo seu enteniment, que ella per semblant comensà a sospirar, e aprés de alguns sospirs respòs: «A Anaquí, Anaquí, stà ab bon cor, car no dons ne prometenses ne festes de gentils homens ne de senyors ne de alguns altres de qui só stada e só encara festejada, jamés han pogut moure la mia ànima ne la mia voluntat ne amor tant que yo algun ne haja amat; e tu m'has feta axí en poch spay com les tues paraules han durat molt més tua que mia. E per ço jo jutge que tu complidament deus haver guanyada la mia amor, la qual te do e t promet que yo ten faré alegre abans que aquesta nit qui ve sia passada. E per bon compliment abans que aquesta nit faras axí: yo lexaré la porta

de la mia cambra uberta; e pus tu saps de qual part del lit yo dorm, tu vindras llà, e si yo dorm tu m tocaras tant fins que yo m'esvelle, e yo promet de aconsolar-te del desig que longament has desijat; e per ço que açò *(col. 2.ª)* tu pus leugerament creegues, yo t vull donar un dolç besar per major seguretat tua». E, lençant-li lo braç per lo coll, amorosament lo besà; e Anaquí a ella per semblant. E, dites e empreses aquestes coses, Anaquí se partí de la dona, e, lexada-la, sen anà a fer alguns affers seus, sperant ab la major alegria del món que la nit sobrevingués. E, venguda la nit, Ganno tornà de caça, e aprés hach sopat, axí com aquell qui hujat era, sen anà a dormir; e la dona aprés. E axí com havia promès, leixà la porta de la cambra uberta. A la qual Anaquí vench la hora que dit li era stat, e secretament entrà en la cambra, e de la part on la dona jeye sen anà, e, posant-li la mà sobre los pits, la trobà que no dormia; la qual com sentí que Anaquí era vengut, pres la sua mà ab abdues les sues e, tinent lo fort, girant-se al lit, tant feu, que Ganno, qui dormia, despertà. Al qual ella dix: «Ganno, yo anit no t volguí dir res per ço com me semblava que fosses hujat; mas are t prech si Deu te guard de mal, que m digues qual has tu per lo millor servidor e lo pus leyal e aquell a qui més de be vols en casa?». A la qual respòs Ganno: «E que es açò muller que tu m demanes? e no sabs tu *(f. CCXIIII v.º)* que yo no haguí may algun servidor de qui yo tant fias ni fiu ne am tant com Anaquí? Mas prech-te que m digues per què m'ho demanes». E Anaquí, sentint açò e oynt Ganno rahonar de sí mateix, moltes voltes tirà la mà envert sí per voler-sen anar, tement-se que la dona no l volgués enganar; mas ella l'havia tengut e l tenia axí fort que ell no sen era poscut ne poria may partir. E la dona, responent al marit, dix: «Yo t'ho diré. Yo m creya certament que fos ço que tu dius e que ell te portas més amor que algun altre, mas som-ne stats enganats; e açò per tant com vuy, com tu anist a caça, ell romas ací ab mi, e com li aparech temps no hach pas vergonya de requerir-me d'amors e pregar-me que yo consentís a sos plaers; perquè en açò no m caleguen mostrar gayre proves, e per fer-lo-t tocar e veure responguí que yo era molt contenta e que anit, passada mija nit, yo iria en lo nostre jardí, e que al peu del pi yo l'speraria. E per ço com yo no y entén anar, si tu hi vols anar, coneixeras la voluntat del teu bon servidor, al qual poras fer leugerament aquella vergonya que s mereix; en aquesta manera tu pendras una de les mies robes e pose-t el cap del vel *(col. 2.ª)* e vés-ten lajús al ort, e spera si vendrà, car yo só certa que ell hi vendrà». E Ganno, oynt açò, dix: «Per cert, a mi covè que yo l venge». E, levant-se del lit, se vestí una de les robes de la dona, e al cap un vel, e anant-sen en lo jardí, al peu d'un pi sperà Anaquí. E la dona, com sentí que ell se fo levat e exit de la cambra, axí tost se levà e tanchà la porta de la cambra. E Anaquí, lo qual havia la

major pahor que ell may hagués haguda, e tant com havia poscut se era forçat de exir de la cambra e de scapar de la dona, e cent milia voltes ella e la sua amor e ell mateix qui fiat s'i era havia malahit, sentint ço que ella deya, e a la fi lo feu lo pus content hom qui may fos. E tornant la dona al lit, axí com ella volch ab ella se despullà, e ensemps prengueren llur deport e stigueren un bon spay de temps. E com parech a la dona que Anaquí no degués pus star, lo feu levar e vestir, e si li dix: «Joya mia dolça, tu pendras un bon bastó e iras-ten al jardí, e feras semblant que m'hajes requesta d'amor e fer-te venir al jardí per temptar-me, e axí com si yo fos tu diras moltes vilanies a Ganno, e ab lo bastó li grata llà on li pruu, e aprés d'açò nos seguirà despuys merevellós delit e plaer». E, levant-se Anaquí, ab un gran tros de bastó *(f. CCXX)* sen anà al jardí, on, aprés del pi, trobà Ganno. Lo qual, com lo viu venir, mostrant que li volia fer una gran festa, se feu al encontra a ell. Al qual Anaquí dix: «Ay malvada fembra, donchs tu est venguda, e has cregut que yo volgués fer envert mon senyor e mon maestre aquest deffalliment? tu sies la mal venguda per cent milia voltes». E, alçant lo bastó, li començà spolçar la squena. E Ganno, oynt e vehent lo bastó, sens dir paraula comensà a fugir, e Anaquí a ençalçar: «Vés-ten, malvada fembre, si Déu te mete en mal any, car jur-te a Déu que yo t faré car comprar la tua malvestat e desleyaltat que tu volies fer a ton marit e senyor, e promet-te en ma fè que yo u diré al matí a Ganno». E, en semblant manera, moltes vilanies dix Anaquí a Ganno, e Ganno, havent reebudes algun parell de bastonades, com pus tost pogué s'entornà a la cambra. Al qual la dona demanà si Anaquí era vengut al jardí. E Ganno dix: «Ja no u fo ell, car creent ell que yo fus tu, me ha ab un bastó romput e m'ha dites les majors vilanies qui may se diguessen a alguna mala fembra; e per cert yo m meravellava fort de ell que ell, ab cor de fer cosa qui m fos vergonya, te hagués dites tals paraules; mas per ço com te veu axí alegra e festejant, *(col. 2.ª)* ell te volia provar». E llavors dix la dona: «Loat ne sia Déu, com ell ha provada ab paraules e vós ab fets, e que pusca dir que yo comport ab major paciencia les paraules que vós los fets. Mas verament pus tanta leyaltat te aporta, rahó es que hom lo tinga en car, e que hom li faça honor». E Ganno dix: «Certament tu dius ver». E lo marit, fiant de ço que havia vist, pres argument de haver la pus leyal dona e lo pus leyal servidor que may hagués algun gentil hom. Per la qual cosa moltes voltes ab Anaquí e ab la dona se rieren de aquest fet, e Anaquí e la dona hagueren moltes voltes avinentesa de ço que hagut no hagueren per fer llur plaer e llur delit mentre que a Anaquí plagué de star ab Ganno en Bolunya.

NOVELLA VUYTENA

Una dona, tenint un fill ligat al dit del pengant per la finestra, feya senyal al seu amant; e lo marit aguaytant-lo, encalça l'amant, e puys, tornant, cuyda batre la muller, e baté la serventa, e puys aná als cuyats, e trobant-lo en falsia, cuydare-n batre a ell

Stranyament paria a totes esser stada maliciosa madona *(f. CCXX v.º)* Beatriu en enganar son marit; e cascuns affermaven que la pahor de Anaquí era stada molt gran com, tenint-lo per la mà, li hoy dir que ell la havia requesta d'amors; mas pus lo Rey viu callar Filomena, girant-se envert Nehifile, dix: «Diets vós». La qual, somprient-se abans un poch, comensà: «Belles dones, a mi resta a fer si ab una novella yo us he acontentar, attenent que devant se n'ha dites de tals que, no contrestant que molts engans se haja fets, es maravella que en oyda mia ne haja pervengut algú qui aquestes faça acomparar; però ab l'ajuda de Deu yo me n'entén a descarregar ab un no menor que algun altre de aquells que dits haveu».

Devets saber que un temps fo que en la nostra ciutat un mercader molt rich, appellat Berenguer Arrigusio, qui per pujar en stat e en honor, segons vuy en die acustumen los mercaders e altres gents de poch stat, pres per muller una donzella molt bella, la qual era gentil dona de linatge e de bona natura, la qual era ab ell molt desagradosa, axí com aquella qui en neguna manera se tenia arreada d'ell ne de son maridatge, lo nom de la qual fo madona Simona *(col. 2.ª)*; e per ço com ell anava per lo món, axí com fan los mercaders, se enamorà d'un jove appellat Robert, lo qual longament la havia cobeejada. E havent presa sa amistat e d'aquella usant, per ventura pus indiscretament que no li fora mester, per ço com sobiranament se delitava, se sdevench que Arigusio hach sentiment de llurs affers en tant que ell ne fo lo pus gelós hom del món; e, lexant anar lo

viatjar, quaix tota la sua sollicitut havia mesa en guardar be [aquella], e entre les altres coses may com era al lit no s'adormia si donchs primerament ella no s fos mesa al lit; per la qual cosa la dona sostenia en son cor grandissima dolor, per ço com en neguna guisa podia esser ab lo seu Robert. E pensant infinides voltes per trobar alguna manera ab que pusquessen esser ensemps, e per semblant com per ell moltes voltes ne era sollicitada, li avench a memoria que tingués en aquesta manera per ço com la sua cambra era pres de la carrera, que per ço com Arigusio, aprés que era adormit, se laguiava molt a despertar, se ajustà que fes venir Robert envert la mija nit al portal de la casa, e que li anas obrir, e que aquí stigués ab ell una stona, mentre que lo marit dormiria fort. E per ço que ella l sentís aprés fos vengut en manera que algú no n pusqués res sentir, sinó ella, pensà de haver un fil, e aquell se ligas al dit o polze del peu, e aprés aquell lenças fora *(f. CCXXI v.°)* la finestra de la cambra, e que tant fos larch que tocas en terra. E acordat de fer-ho en tal manera, ho tramès a dir a Rubert, dient-li que com vingués que tiras lo dit fil; e si lo marit dormia en manera que ella li pusqués anar obrir, ella li leixaria anar lo fil e li iria obrir; e si ell no dormia, ella l tiraria ferm envert sí, e açò per tant que ell no s speras; la qual cosa plagué molt a Rubert; e anant-hi, moltes voltes li venia a punt de poder-hi entrar e algunes de no. E derrerament, continuant aquest artifici axí fet, se sdevench una nit que, dormint la dona e Arigusio estenent los peus per lo lit, trobà lo dit fil, e, posada la mà, e sercant què era, trobà que stava ligat en lo dit del peu de la dona; e dix en sí mateix: «Per cert açò deu esser qualque engan gran». E, sercant, trobà que l fil exia fora de la finestra; e, vist açò, ho hach per ferm; e per ço tot gint lo tallà del peu de la dona e l ligà al seu mateix, sperant a què vindria lo fet. E no stech gayre que Rubert vench, e tirant lo fil segons havia acostumat, Arigusio ho sentí, e no havent-lo-s sabut ben ligar, e Rubert, qui fort havia tirat lo fil, lo seguí; e ell, entenent que ella li devia venir obrir e que s speras, axí u feu. E Arigusio prestament se levà, e, preses les sues armes, correch a la *(col. 2.ª)* porta per veure qui era aquest e per acoltellar-lo be si podia. Era, però, Arigusio, posat que fos mercader, hom molt fer e brau e molt fort, e junt a la porta e no obrint-la suaument axí com havia acostumat la dona, Rubert, qui sperava, prestament se avisà que ella no era aquell qui la porta obria, ans era lo marit, e per ço prestament començà a fugir, e Arigusio a encalçar. E derrerament havent Rubert fugit una gran peça e aquell no restava de seguir-lo, e stant per semblant Rubert ben armat, tirà l'espasa e, girant-se, comensaren lo un a offendre e l'altre a deffendre. Entre ells fo gran bregua, e la dona, qui obrint Arigusio la cambra se era despertada, trobant-se tallat lo fil del dit, encontinent pensà que lo seu engan era descubert e que Arigusio era anat encontra

Rubert; e avisant-se prestament, provehí en ço qui s podia sdevenir; e tantost cridà una sua serventa de la qual ella molt fiava, qui tot lo fet sabia, e tant la pregà que ella en persona se mès en lo loch de la dona, pregant-la que, sens fer-se conèixer, se leixas reebre alguns [e] colps, si son marit los li donava; e que si ho feya, que ella li n retria tal guardó que ella no hauria ocasió *(f. CCXXII)* de doldre-s d'ella. E tantost amagà lo lum qui en la cambra cremava, e decontinent se n'isqué e, amagant-se en una part de la casa, comensà a sperar ço que li n degués sdevenir. E durant la brega Arigusio e Rubert fo sentit per los vehins de la encontrada; per los quals encontinent Arigusio, per pahor de esser conegut, sens haver sabut qui era lo jove, irat e ple de mal talent, lexant-lo star, s'entornà envert la sua casa; e, pervengut en la cambra, iradament comensà a dir: «Ont est tu malvada fembra, que yo t trop?». E, anant-sen al lit e cuydant-se pendre la muller, pres la serventa; e tant com ell pusqué menar les mans e los peus, tantes punyades e tants colps li donà, en tant que tota la cara li macà; e derrerament li tallà los cabells, dient-li tots temps les majors vilanies del món qui may fossen dites a mala fembra. E la serventa plorava tots temps axí com aquella qui havia be què, e encara que ella moltes voltes digués: «Oy-me, per mercè e per amor de Deu no pus», la veu era axí trencada del plant que Arigusio era tant empatxat de la sua furor que no podia discernir si era sua o de una altra fembra. E havent-la batuda de mà de bon mestre, e havent-li tallat los cabells axí com *(col. 2.ª)* dit vos he, li dix: «Malvada fembre, yo no t'entén e tocar pus en altra manera, mas iré-men a tos germans e dir-los he les tues bones obres e que vinguen a tu, e que n fassen ço que creeguen que sia llur honor e que t'enmenen; car en aquesta casa tu no staras may pus». E, dit açò, isqué-s de la cambra e, tancant-li demunt, sen anà tot sol. E com madona Simona, qui tot ho havia hoyt, sentí lo marit fora de casa, obrí en la cambra e encès la lum, e trobà la sua serventa tota plorosa e no sens rahó; la qual axí com mills poch la aconsolà e en la sua cambra la tornà, on despuys la feu ben servir e governar; e, axí tost com la n'hach treta, feu lo seu lit e aquell apparellà en manera que no fora alguna persona qui jutjas que aquella nit algú en aquell hagués jagut. E, encesa la lantia, se vestí e s'encunçà axí com si aquella nit no s fos encara colgada, e, encesa una lum e presos sos draps, al cap de la scala se posà a seure e comensà a cusir e sperar ço a que lo fet devia venir. Arigusio, exit de casa, axí tost com pusqué se n'anà a casa dels germans de la muller, e aquí stant picà fins que fo sentit, e encontinent li fo ubert. E los germans de la dona, qui eren tres, e llur mara, sentint que Arigusio era a la porta, encontinent se levaren, e hagut lum a ell vingueren, demanant quina e qual *(f. CCXXII v.º)* era la occasió que ell tot sol venia aquella hora e que anava sercant. Als quals Arigusio comensà a comptar del fil que

trobà ligat al peu de madona Simona fins al derrer mot de ço que trobat e fet havia; e per mostrar-los que ço que dit los havia era ver, los mostrà los cabells qui cuydava haver tallats a la muller, pregant-los que vinguessen e que en açò fessen ço que de llur honor se pertanyés, car ell no la entenia may pus tenir en casa. E los germans de la dona, malament corrusats, tenint per cert que era ver ço que ell los havia dit, animats contra la dona, feren devallar entorxes, e, ab intenció de fer un mal joch a madona Simona, se meteren en camí per anar a casa sua. La qual cosa vehent la mara d'ells, comensà a plorar, pregant adés lo un, adés l'altra, que per amor de Deu no deguessen aquesta cosa axí leugerament creure sens veure-n altres coses pus certes, car poria esser que lo marit per altra occasió fos animat contra la dona e poria-li haver fet mal; e ara per excusació sua aportava aquestes noves; e dient que ella se meravellà molt que açò li pogués esser sdevengut, car ella coneixia be la sua filla, axí com aquella qui tots temps la havia nodrida, e sabia be que ella no era de tals condicions; e per semblant los dix moltes altres paraules semblants d'aquestes. E axí anant parlant, pervingueren a casa de Arigusio, e, entrats dintre, comensaren a muntar demunt. E com madona Simona los comensà a sentir dix: «Qui es allà?». A la qual *(col. 2.ª)* un seu frare respòs: «Be u sabras, malvada fembra, qui es». Dix lavors madona Simona: «Val-me Deu, e què voldrà dir açò». E, levant-se en peus, dix: «Mos frares, vosaltres siats los ben venguts?». «E vós, la mal trobada muller», dix Arigusio. «Ay mesquina, dix la dona, e què es açò que vosaltres anats sercant aquesta hora tots tres?». E aquests [veent-la] seure e cusir e sens colp algú en la cara en que mostras esser tada batuda, axí com Arigusio havia dit que tota la havia colpejada, de la primera vista se meravellaren e refrenaren lo moviment de llur ira e demanaren-li que ls digués com era stat allò de que Arigusio se clamava d'ella, menassant-la fort si no ls deya veritat. E la dona los dix: «Jo no m scé qu'es açò que yo us degue dir ne de que Arigusio se degue clamar de mi». Arigusio, vehent-la, se tench per lo pus maravellat hom del món, car be li recordava que ell li havia donades força més de (de) mil punyades pel cap e per la cara, e ara la veya axí com si açò no fos res stat. E llavors los germans li digueren tot ço que Arigusio los havia comptat del fil e del batiment, e de tot axí com se era seguit. E lavors la dona, girant-se envert Arigusio, dix: «Oy-me, marit, e què es açò que yo oig e per què fas tu tenir[me] per mala fembra *(f. CCXXIII)* ab tan gran vergonya tua, pus que yo no só a tu malvada ne de fet ne de paraula? O home malvat e cruel de ço que Deu no sab me inculpes, prech-te que m digues com has stat tu anit en aquesta casa e quina hora, car despuys que fuist dinat yo no t'he vist, e com e on me has tu batuda, car a mi no recorda». A la qual Arigusio comensà a dir: «Com, malvada fembra, no anam nosaltres anit a dormir

ensemps, e no torní yo aprés haguí corregut derrera lo teu enamorat, e no t doní yo tantes punyades e tants buffets que n degueres esser contenta, e no t tallí yo los cabells?». E la dona respòs: «En aquesta casa no t colguest tu anit; mas jequiscam anar axò, car no us en puch donar altre testimoni sinó les vertaderes paraules mies. Mas vejam què es açò que tu dius que m'has batuda e m'has tallats los cabells. Vet-me ací. Prech-vos que tots quants sou ací me mireu, e vós aytambé, e vejam on par senyal en la mia persona que vós me hajau batuda, que jo no us consellaria que vós fosseu tan ardit que vós me metesseu mà irada demunt, que per la creu de Deu si u feyeu hanch tant negra batuda no fes. E diets que m'havets tallats los *(col. 2.ª)* cabells, axò podeu haver en manera que yo no u haja sentit, mas on haveu que yo u haja vist ne sentit, mas lexau-me veure si ls he tallats o no». E, levant-se los vels del cap, mostrà que no ls havia tallats, ans los havia entegres. Les quals coses vehent e oynt los frares e la mara, comensaren a dir envert Arigusio què era açò, car llur germana be havia provat lo contrari de tot ço que ell havia dit: «Perquè vejam tu com provaras ço que ns has dit». Arigusio stava axí com si u hagués somiat, e pur volguera dir, mas havia vergonya com allò que ell crehia mostrar no era axí, e no s gosava atrevir en dir res. E la dona, girant-se envert sos frares, dix: «Mos frares, yo veig que ell va sercant que yo faça ço que yo may no volria fer, ço es, que yo us compte les miseries e les dolenties sues, e pus axí ho vol, jo u faré. Jo crech fermament que ço que ell vos ha dit li sia sdevengut, e ha-n fet veus com aquest bon hom al qual vosaltres en mala hora me donas per marit, qui s'anomena mercader e volria esser creegut e deuria esser pus amoderat que un religiós e pus honest que una donzella, són pochs vespres que ell no s vaja embriagant per les tavernes, e adés ab aquesta mala fembra, adés ab aquella, se va deportant e fa star a mi sperant-lo tots vespres fins a mija nit e *(f. CCXXIII v.º)* fins a matines en la manera que m'havets trobada. E só certa que com ell fo ben embriach ell se mès a dormir ab alguna sua trista, e stant ab ella ha trobat lo fil al seu peu, e puys féu totes aquelles giburries que compta, e puys crech yo que ell tornà ab ella e baté-la e tallà-li los cabells; e per ço com no es tornat encara be en son seny, só certa que s pensa que sia stada yo; e si vosaltres lo guardau be en la cara, encara es mig embriach; mas que s vulla que haja dit de mi, yo no vull que vosaltres ho prengau sinó axí com a un embriach, e pus que yo li perdó, yo vull que vosaltres per semblant li perdoneu». E veus la mara de la dona, qui hoynt aquestes coses comensà de fer gran ramor, dient: «Per la creu de Deu, ma filla, açò no es de sofferir, ans li devem dar entenent al baccallar fastijós e vil que ell no era digne de haver una semblant fembra com est tu; e ja bastara prou que ell te hagués levada del fanch. Si en mal any pusca ell esser mès, e ja de vuy més no deu hom creure en les paraules

de un mercader de merda d'ase qui es vengut no sab hom d'on vestit de romagueres, ab la pell al cul e ab les calses als garrons; e encara no han valent de .iii. sous ja volen filles de gentils homens e de bones dones per mullers, e fan armes, e dien yo só d'aytal e d'aytal, e cuyden de casa mia fer axí com d'aytals que n'ich ha. Mas si mos fills me volien seguir mon consell, ells lo n pagarien axí com *(col. 2.ª)* ell mereix, e l farien viure axí com ell requer, qui no mereixia sinó que rossegar un troç de pa d'ordi mal assaunat e volguessen donar a tu, qui eres la pus bella e la millor e pus honesta dona jove de tota Florença a ell, e lo malvat no ha vergonya de dir a mija nit que tu est una putana axí com si no t conexiem; mas per la fe de Deu si yo n'era creeguda, yo n faria fer un tal castich que pudiria per tota Florença». E, girant-se a sos fills, los dix: «Mos fills, ja us deya yo que açò no podia esser ver. Havets vosaltres [oyt] com lo vostre bon cunyat tracta la vostra bona germana? lo mercaderol de quatre diners que ell es! que si yo fos axí com vosaltres, havent hoyt ço que ell ha dit d'ella e fahent ço que ell ne fa, yo no fora may contenta ne pagada si yo no l levas de terra; e si yo fos hom axí com só fembra, yo no volguera que altre sinó yo se empatxas». E, girant los ulls al cel, dix: «O senyor, e fe-l-ne trist lo embriach dolorós qui no ha vergonya de ço que fa a la mia cara filla!». E los jovens, vehent e oynt aquestes coses, se giraren envert Arigusio e li digueren les majors vilanies qui may fossen dites a un dolent hom; e derrerament li digueren: «Nosaltres te perdonam aquesta axí com a un embriach; mas guarda que per la *(f. CCXXIIII)* tua vida d'aquí avant nosaltres no sentiam semblants noves com aquestes són; car si pus ne vénen a oyda nostra, nosaltres te pagarem de aquesta e de aquella». E, dit açò, sen anaren. E Arigusio romas axí com a un desmemoriat en sí mateix, no sabent si ço que havia fet era ver o si u havia somiat, e, sens parlar-ne pus, lexà star sa muller en pau. La qual, ab lo seu absegament que li feu, no fugí al peril sobredit, ans encara aprés la via per poder fer en lo temps sdevenidor a tot son plaer, sens haver pus avant pahor del marit.

NOVELLA NOVENA

Lida, muler de Niçostrato, per fer creure aprés que ella l'amave, matá l'esparver de son marit e li pelá la barba e li arencá hun quexal, e puys li feu veure com per se geye ab ella, e puys li feu creure que no era axí.

Tant havia plagut a tots la novella de Nahifile, que no es de dir ni de rahonar, en tant que lo Rey, posat que moltes vegades los hagués posat scilenci e comendant a Pamphilo que seguís, gens per ço abstenir no sen podien. Mas pur com hagueren callat Pamphilo comensà: «Yo no crech, reverents *(col. 2.ª)* dones, que alguna cosa, posat que sia greu e duptosa, que qui ardentment ama no s'atrevesca de fer. La qual posat que per assau novelles nos sia stat demostrat, no res menys yo us ho entén a mostrar molt millor ab una que us ~~ne~~ entén a dir, en que hoyreu d'una dona en la qual en les sues obres fo pus favorabla la fortuna que rahonabla; e per ço no consellaria yo a alguna que seguís les petjades d'aquella de que devem parlar, per ço com tots temps no s dispon la fortuna en una manera ne són los homens egualment axí ignorants».

En Grecia ha una ciutat molt antiga la qual per virtut dels seus reys es stada molt pus famosa que gran, en la qual fo un noble hom appellat Nicostrato, al qual, ja vehí de la vellesa, la fortuna consentí per muller una gran dona no menys ardida que bella, appellada Lida. Tenia aquest Nicostrato, axí com a noble home molt rich que era, molta companya, e cans e aucells, axí com aquell qui gran delit prenia [de la caça]; e entre ls altres seus familiars ne tenia hu molt abte, gentil e jove e de bella persona, appellat Pere; lo qual Nicostrato més que algú dels altres amava e fiava. E d'aquest Lida se enamorà tant que ne de die ne de nit en altra part sens ell no podia haver son viure ne son passament; de la qual amor o que Pere no sen avisas o que no u vo[lgués], no mostrava que sen curas, de que la dona

portava intollerabla pena en *(f. CCXXIIII v.°)* son pensament; e disponent-se del tot de fer-lin haver sentiment, apellada assí una sua cambrera appellada Luscha, de la qual ella confiava molt, e sí li dix: «Lusca: los beneflicis que has reebuts de mi te deuen fer a mi obedient e feel; e per ço guarda que açò que yo t diré al present alguna cosa no senta jamay persona alguna, sinó aquella que yo t diré. Lusca, axí com tu veus, yo só jova e fresca, plena e copiosa de totes aquelles coses que alguna fembra pot desijar; e breument, sinó de una no m puch clamar, e aquesta es que los anys del meu marit són maça si ab los meus se mesuren, per la qual cosa de allò en que les dones jovens prenen més delit yo visch poch contenta; e pur desitjant-ho axí com les altres, a bona pensa[1] yo en mi mateixa he delliberat que si la fortuna me es stada poch amiga de donar-me axí vell marit, que sia yo amiga de mi mateixa; e no sabent trobar manera en mos delits a la mia salut, per haver axí be compliment en aquest cap com en les altres coses, he pres partit de voler que axí com aquell qui d'açò es pus digne que algun altre, que l nostre Pere ab sos abrassaments hi suplesca. E he en ell tanta amor posada, que no sent may bé sinó com lo veig e d'ell pens; e si yo sens triga no m trop ab ell, certament yo crech que men morré. E per ço si la mia vida t'es cara, ab aquella millor manera que t parrà, li notifica la mia *(col. 2.ª)* sobirana voluntat, e sí l prega de la mia part que li placia venir a mi la hora que tu iras ab ell». E la cambrera, vehent la gran voluntat e la gran pena de la dona, dix que era presta esser obedient a sos manaments; e encontinent que temps li parech tirà Pere a un depart e, on mils pusqué ne sabé, la embaixada de la sua dona féu. La qual cosa oynt Pere, se meravellà fort, axí com aquell qui may de alguna cosa no s'era apersebut; e, duptant que la dona no fes açò per temptar-lo, soptosament respòs: «Lusca, yo no puch creure que aquestes paraules vingen de la mia dona, e per ço guarda tu ço que parles; e si d'ella vénen no crech que de cor les fassa dir; e, si de cor ho diu, lo meu senyor me fa tanta de honor que yo no faria ell semblant ultrança per la mia vida; e per ço guarda que d'aquí avant de semblant fet tu no m parles pus». Lusca, no esmayada per son parlar, li dix: «Pere, e d'açò e de totes les altres coses que la mia dona me coman te parlaré o t placia o t vinga en anuig; mas, segons que veig, tu est una bestia». E, torbada de les paraules de Pere, s'entornà a la dona, la qual, oynt-li recitar la resposta (la qual oyda) desijà més morir que viure; e aprés alguns dies reparlà ab *(f. CCXXV)* la cambrera, dient: «Luscha: tu saps que per lo primer colp de la destral lo gros arbre no cau en terra; perquè a mi par que tu de cap primer retorns en aquell qui en mon perjudici novament vol esser leyal a

1) En lloc de *e buona pezza*, fa molt temps.

son senyor, e, prenent temps e spay covinent, li mostra la ardor de la mia amor; e en totes guises fes ton enginy que la cosa haja bon effecte; per ço que si en tal manera la cosa roman, yo mor, e ell, pensant que fos stat temptat, e axí com serquan amor nos en seguiria oy e rancor». E la cambrera, vehent la voluntat de la dona, la confortà, e, sercat Pere, lo trobà alegre e ben dispost, e sí li dix: «Pere: yo t mostrí pochs dies ha en quant foch la tua dona stà per la amor que t porta, e ara de cap te dich que llà on tu ab la duresa que l'altra jorn mostrist perseveres, sies cert que ella viurà poch; perquè yo t prech de aconsolar-la del seu desig; e llà on tu stigues pus en ta pertinacia dur, axí com yo t tenia per un savi, yo t'hauré per un foll e per un pech, no conexent quina gloria te es que una dona axí bella e axí gentil e axí richa am a tu sobre totes altres coses. E aprés pensa de quant est obligat a la fortuna pensant que ella te haja pregat de semblant cosa qui es delit de la tua joventut e reffugi de les tues necessitats. E pensa qual coneixs tu que per via de delit stiga millor que tu si savi est, qual altre *(col. 2.ª)* trobaras tu qui en armes e en cavalls e en arnès e en robes e en diners pusca star axí com faras tu volent consentir la tua amor en aquesta. Obri, donchs, la tua anima e lo teu enteniment a les mies paraules, e torna-ten de ço que diguist, e recorde-t que una volta sens pus la fortuna se fa a carrera ab la cara alegra e ab la bocha uberta; la qual si lavors no s reebuda, despuys se troba pobra e mendicant de sí mateix e no s deu clamar pus d'ella; car, ultra açò, ella no vol que la leyaltat qui s té entre parents e amichs se tinga entre servidor e senyor, ans los servidors se deuen axí tractar com los senyors tracten a ells. E penses tu que si tu havies bella muller o mara o filla o germana qui a Nicostrato plagués, que ell te servas la leyaltat que tu vols servar a ell de la sua dona? tu est una bestia si tu ho creus. Hages per cert que si ginys ni prechs no y bastaven, que que s vulla que ten degués parer, ell hi metria la força. Tractem, donchs, ells a les sues coses axí com fan ells a nosaltres e a les nostres; e usa del benefici de la fortuna e no la lances fora; fes-te al seu encontra, e vinent reeb-la, e per cert, si tu no u fas, sens la mort, qui a la tua dona ne seguirà, tu ten penediras tantes voltes que tu n vindras a la mort». E, dit açò, Lusca callà, e Pere, lo qual moltes voltes sobre les paraules que Luscha li havia dites havia pensat e pres partit que *(f. CCXXV v.º)* si a ella tornava que no fos pus squivada; e per ço respòs: «Veus tu, Luscha, totes les coses que m dius yo les conech per veres; mas yo conech d'altra part lo meu senyor, qui es molt savi e molt avist e met tots sos fets en mon poder, e tem-me fort que ella, de consell e de voluntat sua, no u faça per temptar-me; e per ço, si ella fa tres coses que yo li demanaré per major seguretat mia, aprés neguna cosa me demanarà que yo prestament no la faça. Les quals coses són aquestes: primera-

ment que en presencia de Nicostrato ella li aucia lo seu bon sperver; e aprés que m trameta un poch de la barba de Nicostrato; e una de les millors dents de Nicostrato». E, dit açò, aquestes coses paregueren greus a la cambrera, e molt pus greus a la dona; mas amor, qui es bona confortadora e gran meestressa de consells, la féu delliberar fer-ho; e per ço per(que) la sua serventa li tramès a dir que ço que ell havia demanat ella era presta de complir; e, ultra açò, per ço com ell reputava per tant savi Nicostrato, li promès que en presencia sua ab Pere se aconsolaria, e que a Nicostrato faria creure que no era ver. Pere, ladonchs, comensà a sperar ço que devia fer la gentil dona, la qual en aquells dies dix que volia dar compliment a les coses que Pere li havia comendades, en les quals diligentment entès. En tant que s sdevench *(col. 2.ª)* que en aquells dies Nicostrato convidà alguns gentils homens parents e amichs seus a dinar, axí com moltes voltes havia acustumat de fer; e havent ja levades les taules e ella vestida de una bella roba verda e aparellada molt richament, vench en aquella sala on eren los convidants e lo marit, e, vehent-ho Pere e tots los altres, sen anà a la barra on stava lo sperver que Nicostrato tenia tant car e, desfermant-lo, axí com si en la mà lo volgués pendre, prenent-lo per los pits, ne donà un gran colp a la paret e aucieu-lo. Nicostrato, corrent envert ella, cridà: «Oyme, dona, e què has tu fet?». E ella, no curant de respondre al marit, se girà als gentils homens qui ab ells havien menjat e dix: «Senyors: mal pendria venjança d'un rey qui m fahés despit si no havia ardiment de pendre-la de un sperver. Vosaltres devets saber que aquest sperver me ha tolt tot lo temps qui a mi es donat de haver plaer de mon marit; e açò per tant com tots matins, axí com la alba se declara, mon marit se lavava del meu costat e prenia lo sperver e muntava a cavall, anant-sen al pla per veure-l volar; e yo, axí com me veets, romanch al lit sola e mal contenta; per la qual cosa yo he haguda moltes voltes voluntat de fer ço *(f. CCXXVI)* que ara he fet; e per alguna altra rahó no he stat sinó que sperava de fer-ho devant homens qui fossen justs jutges de la mia clamor, axí com yo crech que vosaltres sereu». E los gentils homens, oynt-la e crehent que per aquella rahó que les paraules sonaven e no per altra ho hagués fet, se rieren tots, e girant-se envert Nicostrato, qui torbat stava, li comensaren a dir: «Nicostrato, per ma fè la dona ha ben fet de venjar la injuria que l'esperver li havia feta moltes voltes!». E ab diverses paraules sobre la materia, stant ja la dona en la cambra, tornaren lo fet del cugul de Nirostrato en joch o en rialles. E Pere, qui tot açò hach vist, dix en sí mateix que altre principi havia dat la dona a les sues amors que ell no pensava. Mort, donchs, per Lida lo sparver, no passaren molts jorns que stant ella en la sua cambra ab Nicostrato, al qual mostrava més amor que may no havia feta, carendejant-lo, ab

ell, comensà a burlar, e ell per solas tirant-li los cabells, li donà occasió de portar a conclusió la segona cosa qui a ella era demanada per Pere. E prestament ella girant-se pres uns pochs dels pèls de la sua barba, e, somprient, tirà-ls-hi tant fort que tots los hi arrencà. De la qual cosa enfellonint-se Nicostrato, ella dix: «A Sancta Maria, marit *(col. 2.ª)* senyor, e tantost vos enfelloniu? de què feu tan mala cara? Per v. o vi. pèls que he tirats de la barba sou tan felló? Beneyt sia Deu! Be par que vós no sentieu com me tiraveu los cabells del cap de que encara dol, sens que yo no n'he res dit». E axí, d'una paraula en altra, tornaren continuar llurs jochs, e la dona cautelosament guardà los cabells de la barba qui tirats li havia, e lo die mateix los donà al seu car amant. E de la terça cosa entrà la dona en pensament; e axí com aquella qui era de gran enginy e amor qui la feya pus abte e pus sabent, en un punt se hach pensat quina manera daria per donar-li compliment, e encontinent pres un tal partit. Havia Nicostrato en casa dos jovens fadrins, gentils homens de natura, qui per llur pare li eren stats comanats perquè en casa sua aprenguessen alguns bons costums, lo un dels quals, com Nicostrato menjava, li tallava devant, e l'altre li donava a beure. Als quals la dona, fahent-los appellar abdosos cautelosament, los donà entenent que la boca los pudia fortment e que Nicostrato d'açò havia sentiment, perquè ls pregava que, servint-lo-ne en altra manera, a ell no s'acostassen en manera que ls pusqués sentir, ans tirassen lo cap enderrera lo més que pusquessen, en tal manera que Nicostrato no ls sentís, e que s guardassen que a persona del món no u diguessen. E los jovens, crehent-ho axí, li *(f. CCXXVI v.º)* comensaren a tenir aquella manera que la dona los havia mostrada. Per la qual rahó Lida demanà una volta a Nicostrato: «Nicostrato: sou-vos vós apersabut d'açò que aquests jovens fan com vos serveixen?». Dix Nicostrato: «Per ma fè, hoc, e yo volia demanar per a què ho fan». Al qual la dona dix: «No fassau, car yo us ho diré. Yo, per no fer-vos-ne anuig, m'o he callat molt ha; mas ara, com veig que altri ho sent, no es pus de celar. Sapiau que açò no ve per alre sinó perquè la bocha vos put fort ferament, no m scé quina es l'occasió; car açò no solia esser; e sapiats que açò es una bruta cosa a vós, qui haveu usar ab gentils homens; e per ço deuriem trobar manera de saber què es e de què ve». Lavors Nicostrato dix a la muller ja que podia esser, e si ell hauria en la bocha alguna dent qui fos podrida. Al qual dix Lida: «Per ventura hoc». E menant-lo-sen en una finestra, li feu obrir la bocha, e, pus hach guardat d'una part e d'altra, dix: «O Nicostrato, marit meu, e com haveu tant puscut sofferir açò, car vós ne haveu una d'aquesta part la qual, segons que m par, no solament es menjada, ans es tota podrida; e certament si vós la teniu gayre en la bocha, ella guastarà aquelles qui li stan als costats. Perquè yo us consellaria que la us trasquesseu ans que la

cosa fos més sentida». Dix lavors Nicostrato: «Muller *(col. 2.ª)*, pus que a tu par que s dege fer e a mi plau, sens pus a dir tramet per un barber, lo qual la m traga encontinent». Al qual la dona dix: «No placia a Deu que per aquesta rahó hic vinga mestre, car a mi apar que ella stiga en manera que sens mestre yo mateix la us trauré be; e, d'altra part, que aquests mestres són axí cruels en fer aquestes coses que l cor en alguna manera no m poria sofferir que yo us ves fer mal a altri, e per ço del tot yo mateixa ho vull fer; e al menys, si us fas gayre mal, lexar-vos he encontinent, e lo mestre no u faria». Nicostrato, volent complaure a la voluntat de la muller, dix que era content; e encontinent tramès als ferros qui en tal acte són necessaris, e gitant tothom de la cambra, sinó tant solament Lusca, la qual retench per ço com era consenta en los affers; e tancant-se de dins, féu stendre Nicostrato sobre un tapit e, metent-li les tenalles en la boca e presa una de les dents, posat que ell cridas fort per la gran dolor que passava, tinent ella ferm, e tirant de la una e de la altra, tant tirà que la una dent li n menà, la qual abtament encontinent hach amagada e mostrant-ne *(f. CCXXVII)* una altra que n tenia en la mà, a ell, qui dolorós e quaix mig mort era, e li feu creure que era aquella, e que la li havien treta de la bocha. E ell, crehent-ho, posat que sostingués molt greu pena, pus que veya que n'era fora, molt se n'aconsolà e li parech esser guarit e confortat; e adés ab una cosa, adés ab l'altre, se n'isqué de la cambra. E la dona, presa la dent, la tramès al seu amant; lo qual, ja cert de la sua dolor, se era a tot son plaer aparellat. E la dona, desigosa de fer-lo pus segur, parent-li que una hora fossen mil, fins que ab ell fos, volent allò que profert li havia attendre, fahent semblant que era malalta, e venint-la a visitar un jorn aprés menjar Nicostrato, no vehent ab ell atre sinó Pere, lo pregà, per lo gran anuig que passava del seu mal, li degués ajudar a menar-la fins al jardí. Perquè Nicostrato de la una part e Pere de la altra, la amenaren fins al jardí, e en un prat al peu d'un bell perer la posaren; e com hagueren stat una peça, la dona, qui ja havia fet informar Pere de ço que havia a fer, dix: «O Pere: yo he gran desig de haver de aquelles peres, perquè t prechs que y munts e que me n'hages un parell». E Pere *(col. 2.ª)* prestament muntà sus e començà a lençar de les peres, e mentre les lençava comensà a dir, segons que ja entre ells era emprès: «O mossenyer, e que es açò que vos feu? e vós, madona, com no haveu vergonya de sofferir-ho en presencia mia? e pensau vós que yo sia orb e que no m veja? Ara ereu tant malalta e tentost sou stada gorida per fer tals coses? les quals si fer les volieu podieu fer en una de tantes belles cambres que haveu, e per què no us ne anau en qualqua una, e seria pus honest a vosaltres que fer-ho devant mi?». La dona, girant-se al marit, dix: «Què diu en Pere? Yo crech que frenetich sia tornat». Dix lavors Pere:

«Madona, madona, no só frenetich; mas creet-vos que yo no m vege?». E Nicostrato, hoynt aquestes coses, se meravellà fort e dix: «Pere, verament yo crech que tu somies». Al qual Pere respòs: «Mossenyer, yo no somiu ne vós aytantpoch no somiau; ans vos quermenau bé, que si axí s quermenava aquest perer no ych romandria alguna pèra». Dix lavors la dona: «Ay, marit, e què pot esser açò? Poria esser que per qualques arts li paregués esser ver ço que diu? Si Deu me ajut, si yo fos sana axí com só ja estada, yo muntara dalt per veure quines meravelles són aquestes que aquest diu que veu». E Pere, stant en lo perer, pur deya e continuava aquestes paraules que comensades havia. *(f. CCXXVII v.º)* Al qual Nicostrato dix: «Devalla devall Pere». E ell, devallat, dix com fo devall: «E què es açò que dius que veus». Al qual Pere dix: «Yo crech que vós me hajau per desmemoriat o us pensaveu que yo dormís, e no veya yo a vos demunt madona, pus voleu que us ho diga; e puys, devallat, vos ne viu levar e posar-vos a seure en aquest loch on vós sou ara». «Ara crech fermament, dix Nicostrato, que vos desmemoriajau, car nosaltres no ns som moguts d'ací on ara som». Al qual Pere dix: «E que ns en cal fer qüestió? yo pur vos viu, e si us viu, viu-vos sobre ço del vostre». E Nicostrato pur se meravellava, e la muller, qui als no desijava, dix: «Marit, per ma fe gran plaer hauria que vós vesseu què es açò que Pere diu que ha vist». E lo marit, qui per semblant desijava de saber que era, muntà sus al perer. Al qual, com hi fo, la dona ensemps ab Pere se comensaren a solaçar; la qual cosa vehent Nicostrato, comensà a cridar: «O mala fembra, que es açò que tu fas? e tu Pere, de qui yo més me fiava, com pots cometre tal trahició?». E, dient-ho, comensà a devallar del perer. E la dona e Pere digueren: «E què es açò, senyor, car nosaltres ací sihem». E ells, vehent-lo devallar, se tornaren a seure en lo loch e en aquella guisa que leixats los havia. E com Nicostrato *(col. 2.ª)* fo devallat e viu aquests llà on leixats los havia, los comensà a dir vilanies. Al qual Pere dix: «Mossenyer, ara verament vos atorch yo que axí es com vós me deyeu debans, que yo m veya falsament com era al perer; car semblantment veig que vós ho havets vist. Pur yo deya veritat que m'o semblava, e neguna cosa vull que m fassa testimoni sinó los vostres ulls, e pensau que en aquesta hora la vostra dona, la qual es molt honesta e pus savia que altra, si ultratge vos volia fer, se guardaria de fer-ho davant vostres ulls? De mi no us ne vull alre dir sinó que abans me leixaria squartar que yo us pensas, quant més que en aquest loch ho vingués fer ne en vostra presencia. Perquè de cert la malicia deu partir d'aquest vostre perer; per ço com a mi per semblant tot lo món no m'haguera fet descreure que vós no us fosseu jagut carnalment ab la vostra dona, si yo no hagués hoyt dir a vós que us hagués paregut que yo fes ço que yo scé certament que may no he pensat, quant

més que u hagués fet». La dona, aprés, qui quaix tota torbada se era, levada en peus, comensà a dir: «E en mala ventura sia que yo só tornada tant horada *(f. CCXXVIII)* e ab tant poch sentiment que si yo volia fer tals tristicies com vós diets que haveu vistes, que yo les vingués fer devant vostres ulls. Siau cert que si voluntat men venia, yo no vendriaací, ans me sabria amagar en una de les nostres cambres, en guisa e en manera que hauria esser gran meravella que vós ho sabesseu jamay». Nicostrato, al qual paria be ver ço que deya lo un e l'altra, que ells aquí devant ell may en tal acte no s deguessen esser acordats, e leixades star les reprehensions e les paraules de tal materia, comensaren a parlar de la novitat del perer e del miracle de la vista, qui axí s cambiava com hom muntava sobre lo dit perer. Mas la dona, qui de la oppinió de Nicostrato mostrava haver hauda gran ira e s mostrava molt torbada, dix: «Verament aquest perer no farà may pus a mi ne a altra dona semblant vergonya, si yo puch». E per ço Pere encontinent anà aportar una destral e en aquella hora mateixa prengueren venjança del perer tallant-lo, posat que fos stat millor al cap de Nicostrato, lo qual, sens consideració alguna se leixà tantost abaxar los ulls de la pensa e del enteniment; posat que tu has entès paregues ço que tu dius per alguna cosa no devies del judici *(col. 2.ª)* del teu enteniment consentir que fos axí. Perquè prestament anà a la destral e tallà lo perer; al qual, com la dona lo viu caygut, dix, girant-se envert Nicostrato: «Pus yo veig abatut lo enemich de la honestat, lo meu despler se n'es anat». E a Nicostrato, qui benignament la n pregava, perdonà ab tal condició que pus avant no li avengués jamay de presumir d'aquella qui més que sí mateixa lo amava una semblant cosa. E així lo miserable de marit, scarnit, ab ella ensemps e ab lo seu enamorat, s'entornaren en casa, on moltes voltes despuys Pere pres de Lida e Lida de ell, ab major ayre, plaer e delit la hu del altre. Sí Deu ne do a nosaltres.

NOVELLA DEENA

Dos Senesos amaven una dona: e la hu era son conpare, qui morí e torná al companyó segons la promesa feta entre ells, e comtá-li só que s feye en l'altre món ne quin pecat era ferho a sa comare.

Restava solament al Rey a novellar, ló qual, aprés que viu les dones acalades, qui del perer tallat qui culpa no havia se dolien, comensà: «Manifesta cosa es que tot just rey primerament deu esser servador de la ley feta per ell, e si altre n fa, deu esser digne de punició e no deu esser tengut *(f. CCXXVIII v.º)* per rey: en lo qual peccat e reprehensió a mi, qui vostre Rey só, quaix son costret de caure. Es ver que yo ayr doní ley a nostre rahonament, fahent-ho ja ab intenció de no voler en aquest die usar del meu privilegi; ans rahonar ensemps ab vosaltres d'aquell rahonament que vosaltres totes haveu rahonat; mas vosaltres no tant solament haveu rahonat ço que yo havia ymaginat de recomptar, ans sobre aquelles altres coses e molt pus belles que yo no havia pensat haveu dit; e posat que yo enserch en la mia memoria, no m puch recordar que yo en semblant materia pusca dir cosa qui a les demunt dites se pagas. E per ço devent peccar en les leys per mi mateix fetes, axí com a digne de punició me profir apparallant a tota esmena a que sia tengut de fer. E tornan tal meu privilegi usitat, dich que la novella dita per Lisa del compare e de la comara e aprés de la bestialitat dels Senesos, en tanta força que leixant star les beffas fetes als modorros de marits per llurs savies mullers, me tira a comptar-vos una novelleta d'elles, la qual encara que hi haja assau coses de aquells qui creure no s deuen, noresmenys serà en part plasent de scoltar».

Foren una volta en Sena dos jovens menestrals dels quals lo un havia nom Tingotsio e l'altre Menusio *(col. 2.ª)* de Tura, e habitaven en un loch de la ciutat appellat la Porta Celaya, e aquests dos, per gran amistat, con-

tinuament usaven e s'acostaven lo un ab altre, e segons apparia se amaven molt; e anant axí com los homens van a les sglesies e als preychs, moltes voltes havien hoyt preycar de les penes e de la gloria que les animes d'aquells qui moren han segons los merits que havien guanyats. De la qual cosa, desitjant de saber novelles e no trobant manera, ensemps se prometeren que qual que morís primer d'ells, en aquell qui seria romas tornaria e dir-li hia novelles de ço que ell desijaria; e açò afermaren ab jurament. Havent-se, donchs, aquesta prometensa feta, e usants ensemps com dit vos he continuament, se sdevench que Tingosio fo fet compare de un Ambrosino Encelmu, qui stava en Sena, el qual de una sua dona appellada madona Mita havia hagut un fill. Al qual Tingosio visitant alguna volta aquesta sua comara, la qual era una bella e molt graciosa donat no contrestant lo compadresch, se enamorà d'ella; e Menusio per semblan, plaent-li molt, e oynt-la molt loar a Tingosio, la amà. E d'aquesta amor se guardaven lo un del altre, mas no per una mateixa occasió *(f. CXXVIIII)*, car Tingosio se guardava de descobrir-ho a Menusio, per ço com li paria de fer gran dolentia de amar la comara, e haguera gran vergonya que algú ho hagués sabut; e Menusio no sen guardava per axò, mas per ço com ja s'era avisat que ella pleye molt a Tingosio. E entre sí mateix deya: «Si yo descobre açò a Tingosio, ell pendrà gelosia de mi; e podent parlar ab ella en ço que porà, me metrà en oy, e en aquesta manera may cosa que a mi placia d'ella no poré haver». Ara, amant aquests dos jovens, axí com dit vos he, se sdevench que Tingosio, lo qual era molt pus dextre de poder complir a la dona tots sos desigs, tant sabé fer e ab actes e ab paraules, que ell hach de ella tots sos plaers; de que Menusio se apersabé be. E posat que molt li desplagués, pus sperava que una volta pervengués a la fi del seu desig, per ço que Tingosio no hagués manera de guastar ne empatxar-li sos fets, e feya semblant de no apersebre-sen. E axí amant-se los dos companyons, lo hun pus leyalment que l'altre, se sdevench que trobant Tingosio les possessions de la cambra[1] tant dolses, tant s'i enfangà e *(col. 2.ª)* tant les lavorà que una gran malaltia li n vench, de la qual, aprés alguns dies, agreujant-se tant fort, que no podent-la sostenir, transpassà d'aquesta vida. E tres dies després que fo passat d'aquesta vida, que abans creu que no havia poscut, sen vench, segons que la prometensa que havia feta, en una cambra de Menusio. E aquell, lo qual dormia fort, cridà. E Menusio, despertant-se, dix: «E qui est tu?». Al qual respòs: «Yo só Tingosio, qui, segons la prometensa que t fiu, só vengut a tu per dir-te noves del altre món». Del qual Menusio se spaventà com lo viu, mas puys, reasegurant-se, dix: «Frare meu, tu sies lo ben vengut». E aprés li demanà si ell era perdut.

1) En lloch de «comara».

Al qual Tingosio respòs: «Perdudes són les coses [que no s troben]; e donchs com seria yo assí si yo fos perdut? Constret só be, per los peccats que he comesos, en greus penes e angoixes». E llavors demanà particularment Menusio quines penes se donen per les persecussions dels peccats que deçà se cometen. E Tingosio les hi dix totes. E aprés li demanà Nenusio si deçà volia que fes algunes coses per ell. Al qual Tingosio respòs que hoc, ço es, que fes dir per ell misses e oracions e fes almoynes, e açò per tant com aquestes coses ajuden molt a aquelles qui dellà són. Al qual Menusio *(f. CCXXVIIII v.°)* dix que u faria volentera. E, partint-se Tingosio de Menusio, se recordà de la comara e, levant lo cap, dix: «Vet que t recorda Tingosio de la comara ab la qual tu geyes com eres deçà, quina pena ten es donada d'ella?». Al qual Tingosio respòs: «Frare meu, com yo fui dellà hi arribà un qui paria que sabés tots los meus peccats de cor, lo qual me comendà que yo anas en aquell loch en lo qual yo port en gran pena les mies culpes; on yo trobí molts companyons en aquelles mateixes penes condempnats; e yo, stant entre ells e recordant-me de açò que fet havia ab la comara, e sperant molt major pena que aquella qui m'era donada, stant yo en un gran foch e molt ardent, tot de pahor tremolava. La qual cosa sentint hun qui m'era al costat dix: «Que has tu més que los altres qui aquí són que axí tremoles en lo foch?». «O! — diguí yo. — Amich meu, yo he gran pahor del juy que yo sper d'un gran peccat que yo fiu.» E aquell lavors me demanà quin peccat era aquell. Al qual yo diguí: «Lo peccat fo tal que jo m jaguí ab una mia comara, e tant ho usí que yo men desnaturí e n morí». *(col. 2.ª)* E ell, lavors, fahent-se beffa de mi, me dix: «Ve, bestia: no dubtes; que deçà no s té compte algú de comares. La qual cosa oynt yo tot men asseguri». E dit açò, e clarejant ja lo jorn, me dix: «Menusio, stà con Deu, que yo no puch star pus ab tu». E soptosament se n'anà. Menusio, havent hoyt que dellà algun compte no s tenia de les comares, comensar a fer beffa de la sua peguesa per ço com ja n'havia dites moltes; perquè, leixada anar la sua ignorancia, per avant tornà savi. Les quals coses si frare Arnau hagués sabudes, no li calguera haver tant treballar en induhir la sua comara.

Cefiro era levat per lo sol, qui al ponent s'acostava, quant lo Rey, finida la sua novella, no restant a dir altre, levant-se *(f. CCXXX)* la corona del cap, la posà sobre lo cap de Laureta, dient: «Madona: yo us coronaré de vós mateixa Reyna de la vostra bergada; [per] per ço dix de vós mateixa, com ella havia nom qui significava laor, e com la garlanda de la Senyora fos de llor, per ço diu madona, yo us coronaré de vós mateixa. E axí com a dona comandareu de vuymés ço que cregau que sia plaer de tots e ordinació vostra». E Laureta, aprés fo feta Reyna, fahent cridar lo senescal, li comendà que ordenas que en la plasent vall prestament fossen

meses les taules, per ço que puys a llur ayre sen pusquessen tornar al palau; aprés ço que a fer havia mentre lo seu regiment duras li divisà. E puys, girant-se a la companya, dix: «Dioneo volch hir que huy se rahonas de les beffes que les dones fan als marits; e si no fos que yo no vull mostrar de esser vendicativa, yo diguera que demà degués hom rahonar de les beffes que ls marits fan a les mullers, de les quals no haguerem fretura de trobar. Mas jequiscam star açò, e dich que quiscú pens de dir d'aquells scarns que tots jorns o dona a hom o hom a dona o un hom altre hom se fan. E crech que en aquesta forma farem no menys ne menors menys plasents rahonaments que vuy se són fets». E, dit axí, fins a l'hora de sopar licencià cascuns de la bergada.

Levaren-se, donchs, les dones e los homens, e molts d'aquells anaven descalsos per la clara aigo, e molts *(col. 2.ª)* altres sota les arboredes e sobre los verts prats deportant. E Dioneo y Phiameta gran peça cantaren ensemps de Arcita e de Palamone; e axí de variables e diversos delits en aquell temps prengueren fins a l'hora de sopar. La qual, aprés que fo venguda, al lats del pelech a taula se posaren, e aquí en sus més de mil aucells cantaven a la freschor d'aquell oreig suau qui entorn d'aquelles montanyes nexia, e sens alguna moscha, reposadament e ab gran alegria, soparen. E levades les taules, aprés que la plasent vall hagueren encircuida, stant encara lo sol alt, segons a la llur Reyna plagué, envert la llur usada instancia ab lentos passos prengueren lo camí; e motejant e xinxiant de be mil coses, axí be d'aquelles qui en aquell die eren stades rahonades com de qualsevulla altres, al bell palau assau veyns de la nit pervengueren. On ab freschs vins e ab confits lo treball del petit camí ne gitaren, e entorn de la bella fontana de present foren sus lo densar ab lo sò de la cornamusa de Tindaro, e aprés d'altres solennes instruments. E a la fi la Reyna comandà a Philomena que digués una cançó, la qual començà axí[1]:

Aquesta cançó feu extimar a tota la bergada que nova e plasent amor strenyia Philomena; per ço com per les paraules d'aquella mostrava que s més avant de la vista n'avia sentit, tenint-lo-y a gran enveja. Mas pus que la sua cançó fo finida, recordant-se la *(f. CCXXX v.º)* Reyna que lo die següent era divendres, plasentment dix a totes: «Vosaltres, nobles dones, e vosaltres, gentils homens, sabeu que demà es aquell die qui a la passió del nostre Salvador es atorgat, al qual, si be us recorda, nosaltres devotament celebram stant Reyna Nehiphile, e als rahonaments delitables donam loch e semblantment fahem al dissabte subsegüent. Perquè, volent seguir

1) No hi ha sinó l'espai de mitja ratlla.

lo bon eximpli qui ns fo donat per Nehiphile, extim que es honesta cosa que demà e l'altre, segons en los dies passats fem, nos stigam del nostre novellar, e açò a memoria de la salut de les nostres ànimes. E, dit açò, plagué a totes lo devot parlar de la llur Reyna, de la qual licenciats, com fos ja bona peça de nit passada, totes anaren a reposar.

JORNADA VUYTENA

[Feneix la setena jornada del Decameron; comença la vuytena, en la qual, sots lo regiment de Laureta, se rahona de aquelles beffes que tots jorns se fan o dona a hom, o hom a dona, o un hom a l'altre.]

Ja en la summitat dels pus alts munts aparien lo diumenge matí los raigs de la següent lum, e totes les ombres partides manifestament les coses se conexien, com la Reyna, levant-se ab tota la companya, anant primerament per les rosades erbes, e puys, en sus la mija tercia, en una sgleyeta llur vehina visitant, en aquella lo divinal offici scoltaren; e, tornant-sen a casa, aprés que ab gran alegria e ab festa hagueren menjat, cantaren e dansaren un poch; e aprés, licenciats de la Reyna, qui volch anar a reposar, s'i anà. Mas havent lo sol ja passat lo cercle del mig die, com plagué a la Reyna de novellar *(col. 2.ª)*, totes aprés d'ella de la bella fontana se posaren a seure, e per comendament de la Reyna Nehiphile comensà axí:

NOVELLA PRIMERA

GULFARDO MANLEVA DE PARNOLO SERTA CANTITAT DE DINÉS, LA DONA A SA MULER PER QUE S POGUÉS GAURE AB ELL, E DIX-LI QUE EREN AQUELS DINÉS QUE SON MARIT LI AVIE PRESTATS.

Pus axí plau a Deu e a la Reyna que yo ab la mia novella degue donar a la mia jornada comensament al novellar, a mi plau. E per ço, amoroses dones, com açò sia cosa de que moltes voltes se ha rahonat de les beffes que les dones han fetes als homens, a mi plau de rahonar-vos-ne una feta de un hom a una dona, no que per ço entena en aquella blasmar ço que l'hom feu, ne dir que la dona fos ben revestida, ans per loar l'om e blasmar la dona, e mostrar que encara los homens saben enganar a qui ls creu, axí com aquells qui a elles creen són enganats. Es ver que qui volgués pus primerament[1] parlar ço que yo dech dir no seria dit enganar, ans seria dit merit; e per ço com açò sia cosa que savia dona deu esser molt honesta, e la sua castedat deu guardar, axí com *(f. CCXXXI)* la sua vida, e per alguna occasió no s deu conduir a contaminar-la; e com açò no pusca tota via axí com se pertany servar per la nostra fragilitat, afferm aquella esser digne del foch, la qual en açò per preu se condueix; mas a qui per amor coneixent les sues (sues) forces flaques pervé per jutge, li mereix esser perdonat, axí com pochs dies ha passat nos mostrà Philostrato que s'era seguit e observat en madona Filipa.

Fo una volta en la ciutat de Milà un alamany hom d'armes, lo qual stava aquí al sou del senyor de Milà, lo nom del qual fo Gulfardo, hom molt valent de la sua persona e molt leyal en aquells a qui servia, e per semblant era molt leyal en aquells qui de diners contribuyen ab ell, e liberal tornador en aquells qui li n prestaven; e per sa bondat e libertat

1) *Propriament* diu l'italià.

trobava molts mercaders qui ab molt menys guany que a algun altre li prestaven de grans quantitats de moneda. E stant aquest en semblant manera en Milà, se enamorà de una dona assau bella appellada madona Ambrosina, muller d'un rich mercader appellat Gaspar Cagafratsio, lo qual era assau coneixent seu e amich; e amant-la assau discretament, sens que lo marit ne altra persona no se n'apersebé, li tramès un jorn a dir e a suplicar que li plagués esser contenta de la sua amor, axí com ell era content de la sua, e que era *(col. 2.ª)* prest de fer tot ço e quant ella li comandas. E aprés de moltes paraules vingué en aquesta conclusió que ella era presta de fer tot ço qui a ell fos plasent, ab que dues coses ell fahés: la una, que d'açò algú no sabés res; l'altra, si es que com ella hagués gran mester per algunes sues necessitats .cc. florins d'or que ella volia que ell, qui gran rich hom era, que ls li donas, e aprés ella tots temps seria al seu servey. E Gulfardo, oynt la glotonia d'aquesta, desdenyós per la viltat de la dona, la qual ell crehia que fos una valent dona, quaix tota la sua amor se transportà en oy, e pensà encontinent en enganar-la, e tramès-li a dir que era molt content de fer tot ço que ella volria e ell poria; e per ço li tramès a dir que quan ella volgués que ell anas a ella que ell li aportaria bon recapte; e que d'aquesta cosa algú no sentiria res sinó un seu companyó de qui ell fiava e tots temps anava en sa companyia en tot quant feya; e la dona, axí com a desestreguda, fo contenta, e tramès-li a dir que Gaspar, son marit, devia anar d'aquí a pochs dies per alguns affers seus fins en Genova, e que lavors ella trametria per ell. Gulfardo, oynt açò, pensà una nova malicia, e anà-sen a Gaspar e si li dix: «Gaspar: yo stich per a fer un fet meu per lo qual he mester .cc. florins d'or, los quals yo vull que tu m prests ab aquell guany que tu m'acostumes de prestar les altres *(f. CCXXXI v.º)* voltes». E Gaspar dix que volentera, e de continent li comptà los diners. E aprés pochs dies Gaspar partí per anar en Genova, axí com la dona havia dit. E, encontinent que sen fo anat, la dona tramès per Gulfardo que vingués a ella e que li aportas los .cc. florins. E Gulfardo pres lo seu companyó, e encontinent sen anà a casa de la dona, e trobant-la que l'esperava, la primera cosa que feu li mès en mans los .cc. florins, present lo companyó, e si li dix: «Madona: j'aveu aquests diners: donau-los a vostre marit com serà vengut». E la dona pres los diners e no s'avisà perquè Gulfardo ho havia dit axí; ans pensà que u havia dit per ço que son companyó no s'avisas que per aquella rahó los li donas. E per ço li dix: «Yo ho faré volentera, mas yo vull veure abans quants són». E, buidant-los demunt una caixa, los comptà e trobà que eren .cc. E aprés ella, molt contenta, tornà a Gulfardo e pres-lo per la mà e menà-l-sen a la cambra, e no solament aquella volta, mas moltes d'altres, abans que lo marit tornas de Genova, de la sua persona lo

feu content. E tornant Gaspar de Genova, de present Gulfardo ensercà la hora que Gaspar fo ab la muller e anà-sen a ell. E en presencia de la muller dix: «Gaspar: los diners, ço es, los .cc. florins d'or que vós me prestas, no havent loch ço perquè ls *(col. 2.ª)* havia manlevats, decontinent los torní assí a madona vostra e ls li doní, perquè t prech que m dampnes lo meu compte». E Gaspar, girant-se a la muller, li demanà si ls havia haguts. E ella, qui aquí veya lo testimoni, no ho sabé negar e dix: «Vęr es, mas no m'era encara recordat de donar-los-vos». E dix llavors Gaspar: «Gulfardo, yo só content. Anau en bona hora, que yo dampnaré lo vostre compte». E encontinent Gulfardo sen anà, e la dona romas scarnida e donà al marit lo deshonest preu de la sua dolentia: e axí lo amant, sens cost algú, gaudí la amor de la sua dona tant amada.

NOVELLA SEGONA

Lo prevere de Vallonga se jagué ab madona na Belcolor e lexá-li penyora lo seu manto; e aprés li féu manlevar un morter, e puys, tornant-li lo morter, cobrá lo manto, lo quall dix li avia lexat penyora.

Granment loaven tots egualment los homens e les dones ço que Gulfardo havia fet a la malvada Milanesa, com la Reyna, girant-se a Pamphilo, somprient, li comandà que seguís; per la qual cosa començà: «Belles senyores, a mi occorre de dir-vos una novella *(f. CCXXXII)* contra aquells los quals continuament nos offenen sens poder de nosaltres esser offesos, e açò contra los preveres, los quals sobre nostres mullers par que beneesquen la creu quiscun jorn e par-los que no en altra manera sinó axí com si devien guanyar perdó a pena e a culpa, o si de Alexandria havien amenat lo soldà en Avinyó, stan alegres com sen poden metre una deçota. De la qual cosa los mesquins de seglars no podem fer a ells semblant; e per ço yo us entén a comptar una amorosa novella no menys de riure per la conclusió que longa de paraules, per la qual encara poreu cullir per fruit que los preveres no ls deu hom tots temps creure de tot».

Perquè us dich que Darlungo es una villa assau vehina d'ací, axí com cascú de vosaltres sabeu e podeu haver hoyt dir. E en aquell temps havia en la dita vila un rector jove e fort gentil de la persona per fer lo servey de les dones, lo qual, posat que no sabés gayre letra, ab moltes bones e senctes paraules los diumenges, aprés de un olm que havia en lo cimintiri, reebia tots los seus parroquians, e aquells amonestava de be a fer, e per semblant llurs dones, com llurs marits anaven en alguna part, les anava en cases llurs a visitar, portant-les un poch de la festa passada e de la aigo beneyta, la qual los donava sens alguna cariscia, e per semblant la sua benedicció *(col. 2.ª)*. E sdevench-se un jorn que entre les altres sues parroquianes quí dabans li

havien plagut lin plagué una sobre totes, la qual havia nom madona Bellcolor, muller d'un laurador lo nom del qual era Bentiveye del Maço, la qual, a la veritat, era una plasent e fresca e ben tallada e abte per a ben saber desfer un lit millor que alguna altra. E ultra açò era aquella qui millor sabia sonar lo temboret e cantar e menar la dança e amenar les anques com mester era. Per la qual cosa mossè l rector se n'enamorà axí fort que per ella manava totes les festes e tot lo die anava consirós per poder-la veure. E com lo diumenge matí la sentia en la sglesia se sforçava axí fort a cantar un *quiris* e un *sanctus* que paria fos un gran mestre de cant, e tant plasentment ho deya que pocha diferencia fere hom d'ell a un bell ase qui bramas; e com no la veya, assau leugerament sen passava. Mas pur tant cautelosament ho sabia fer que Bentiveya del Maço may apercebut no se n'era. Perquè ell, per poder haver millor la amistat de madona Bellcolor, sovent li trametia alguns presents, e tal volta li trametia una menada d'alls tendres que havia en un seu ort que ell mateix lavorava de ses mans, los quals eren los pus bells de la terra, e tal volta una *(f. CCXXXII v.º)* manada de scaluyes, e tal volta una manada de cebes tendres; e com ne veya temps la guardava e la motejava la pus plasentment que podia, e ella, mostrant-se un poch salvatgeta, fahent semblant de no veure-l, anava pur ultra, perquè mossè l rector, vahent-la axí usar, no podia venir a cap de sos affers. En tant que s sdevench un die que anant lo rector passejant amunt e avall e pensant, encontrà Bentiveya del Maço ab un ase carregat; e, saludant-lo, li demanà on anava. Al qual Bentiveya respòs: «Mossenyer, en bona veritat yo vaig fins a la ciutat per alguns meus affers on aport aquestes mies coses a micer Bonacori de Sinestreto, qui n'ha mester a no m scé què, e ha-m fet requerir que comparegue ab lo meu procurador devant lo jutge del desfici». E lo rector li dix: «Be fas, mon fill: ve ab la mia benedicció, e si veus algun pou ubert o alguna gran riba, guarde-t de ella». Al qual Bentiveya dix que u faria de bon grat. E anant-sen ell envert Florença, se pensà lo rector que ara era temps de anar a Bellcolor e de provar si sa prospera fortuna li atorgaria son desig; e tant anà fins que fo pervengut a la casa de na Bellcolor e, entrant dintre, sí dix: «Deu hic trameta la sua benedicció». E demanà encontinent madona Bellcolor, qui oynt-ho, encontinent dix *(col. 2.ª)*: «O mossenyer, vós siau lo benvengut: e com anau vós ara assent?». A la qual respòs: «Si Deu me do be, yo men vinch star ab vós una stona, per ço com yo he trobat lo vostre bon marit qui anava a la ciutat». E la Bellcolor, vinent aprés d'ell, se posà a seure e comensà denejar sement de colet, que son marit havia batut poch havia. E, stant axí, lo rector li comensà a dir: «Digues, Bellcolor: deus-me tu fer morir axí tots temps en aquesta manera?». E na Bellcolor comensà a riure e a dir: «E què us fas yo, mossenyer?». Dix lo Rector: «Tu no m fas res, mas no m leixes

fer a tu ço que yo volria e ço que Deu ha comendat». Dix lavors na Bellcolor: «E anau, anau, mossenyer, e fan los preveres semblants coses?». E lo rector respòs: «Hoc, millor que los altres homens; mas perquè no u fariem? car nosaltres stam reposats e menjam millor? E coneixer-ho has en bona fe si tu vols e si tu stas segura e m leixes fer bona a tos obs». Dix lavors na Bellcolor: «Hoc, en ma fè bona a mos obs ho faria, car vosaltres sou tant scassos que es una fistola». Dix lavors lo rector: «Yo no m scé tu què t demanes ne per què m'ho dius, car si tu vols un parell de sabates o una bella sentura de stam o de cuyro o ço que tu vulles, yo t'ho donaré». Dix lavors na Bellcolor: «O frare *(f. CCXXXIII)*, vós me donau de ço que yo he ja assau, mas si vós me voleu tant de be com dieu, per què no m feu vós .I. servey que yo he gran mester, e yo faré tot ço que vós volreu?». E lavors dix lo rector: «Digues ço que tu vols e yo fer-ho he de bon grat». Al qual dix na Bellcolor: «A mi cové anar dissapte a Florença per tornar lana que he filada e per fer adobar lo meu torn; e si vós me volieu prestar .v. lliures, les quals yo scé que vós haveu, be yo quitaré del usurer les mies robes nupcials de presset vermell e lo mantell de les festes que yo aporti a mon marit, car ja veets que no puch anar a la sglesia ne en algun bon loch per ço com no les he; e yo tots temps faré despuys ço que vós volreu». A la qual respòs lo rector: «Si Deu me do bon any, yo no les he ací: mas creu-me que yo faré que abans que no serà dissapte tu les hauras volentera». Dix lavors na Bellcolor: «Vosaltres sou tots grans prometedors e puys no atteneu res: e creets-vos fer a mi axí com fes a na Belussa, qui se n'anà ab lo floviol sonant? no fareu a fe de Deu, car ella ne es stada enganada; perquè si vós no les haveu (haveu), anau per elles e portau-les». «O, dix lo rector, e no m fasses anar ara fins a casa; pus veus que axí es venguda dreta la ventura que no ych ha persona *(col. 2.ª)* alguna, e per ventura com tornaria hauria vengut algú qui ns empatxeria; e no ns vendria d'ara tant be com fa ara». E ella dix: «Be stà: jequiscam anar axó, si vós hi voleu anar si y anau, e sinó si-us ne stau». Lo rector, vehent que ella no era aparellada de fer cosa que li plagués, sinó a *salvum me fac*, e ell volia fer sos affers, dix: «Vet-ho: pus tu no creus a mi de res, yo t lexaré penyora aquest meu manto blau». E na Bellcolor levà alt los ulls e dix: «E què val aqueix teu manto?». Dix lavors lo rector: «Com què val? Yo vull que tu sapies que ell es de duaix, e encara no ha xv. jorns que m costa de Loto lo regater .vii. lliures e fo gran mercat; e axí be deu esser pres per .v. lliures». «Si Deu m'ajut, dix na Bellcolor, yo no u haguera may cregut; mas pus axí es, donau-len penyora». E mossè l rector, qui ja havia carregada la ballesta, levant-se lo manto de demunt, e aprés que l'hach stojat, li dix: «Mossenyer, anem-nos-ne açí en un loch a qui dien la Campaneta, on no ve may alguna persona». E axí ho feren. E

aquí lo rector, donant-li los pus dolsos besars del món, e fahent-la parenta de nostre Senyor, ab ella una gran peça se assolassà, e aprés, partint-sen lo rector ab gonell que paria que vingués a nosses, s'entornà a la rectoria. E aprés *(f. CCXXXIII v.°)*, pensant que totes quantes coses cullia l'any en les offertes no valien la meytat de .v. lliures, li parech haver mal fet, e penedit de haver leixat lo manto, e comensà de pensar en quina manera poria aquell cobrar sens cost algú. E encontinent en ço que devia fer per cobrar lo dit manto delliberà, e prestament tramès un fadrí d'un seu vehí a casa de madona Bellcolor, pregant-la que li prestas un morter de pedra, car ab ell se dinaven alguns parents seus, perquè li covenia fer de la salça. E na Bellcolor lo-y tramès, e venguda la hora del dinar, lo rector, vehent que Bentiveya e na Bellcolor eren a taula per menjar, cridà lo seu vicari e sí li dix: «Preniu aquest morter e portau-lo a na Bellcolor, e digau-li: «Diu mossè l rector que grans mercès del morter e pregue-us que li retau lo manto que l fadrí leixà per retenes». E lo vicari, vengut a casa de na Bellcolor ab lo morter en la mà, la trobà ensemps ab lo marit que s dinava, e, posant aquí lo morter, féu la ambaxada que l rector li havia comanada. E na Bellcolor, oynt-se demanar lo manto, volch respondre; mas Bentiveya, ab una mala cara, li dix: «E donchs, tu prens penyora de mossenyer? fas vot a Deu que per poch no stich com no t do un gran rest de assots, mas stich-men per vergonya, mas ve tost e ret-lo-li *(col. 2.ª)*, que mal any te don Deu; e guarda que de cosa que ell vulla may, encara que volgués l'ase nostre, no li sia dit de no de res». E na Bellcolor, levant-se de taula, murmurant sen anà en lo armari e trach-ne lo manto e dona-l al vicari e dix-li: «Digues axí al rector de ma part: diu na Bellcolor que ella fa vot a Deu que vós may no picareu en son morter, car vós no li haveu feta tanta d'onor aquesta volta que ella si dege tornar altra volta». E lo vicari pres lo manto e dix: «*Centuplum accipiatis et vitam eternam possideatis*». E aprés féu la embaxada al Rector, lo qual dix al vicari: «Digues-li, com la veuras, que si ella no m presta lo morter ni m faré yo a ella lo boix, e axí que vaja lo un per l'altra». E Bentiveya, qui açò hoy, es cregué que la muller digués aquelles paraules per ço com ell la havia menaçada, e no curà de pus. Mas na Bellcolor romas scarnida, e vingueren a gran baralla ab lo rector e vedà-li la paraula fins en les venemes; e puys, menaçant-li lo rector de paraula, dient-li que n faria a saber a Lucifer lo major, per bella pahor entrà en pau migensant lo most e les castanyes, e moltes voltes ensemps feren despuys la digodayna. E en esmena *(f. CCXXXIIII)* de les .v. lliures li feu despuys lo rector rescatar lo temboret seu e y feu metre un bell cascabell domesquí, e ella fo contenta axí com si d'ell hagués hagut tot lo món.

NOVELLA TERÇA

Calendrino Bruno e Bufalmaco anaren cercant per lo munt de Mulione la pedra invisitble; e Calendrino, crehent-la aver trobada, torná en casa caregat de pedres, e per sertes raons que la muller li dix la baté tant fortment que la cuydá matar.

Finida la novella de Pamphilo, de la qual les dones hagueren tant ris que encara n rien, la Reyna comès a Lisa que seguís, la qual, encara rient, comensà: «Yo, plasents dones, no scé si us poré fer tant riure ab una novelleta no menys vera que plasent com hach fet Pamphilo ab la sua, mas yo m'hi studiaré si fer ho poré».

En la nostra ciutat, la qual tots temps de variables maneres e de gent nova es stada habundosa, fo no ha encara gran temps un pintor appellat Calandrino, home de simpla manera e de noves costumes, lo qual la més part del temps ab dos altres pintors acostumava de star, los quals eren appellats lo un Bruno e l'altre Bufalmaco *(col. 2.ª)*, homens molt solassers e envejats per altres qui ab Calandrino usaven, per ço com de ses maneres e costums e de la sua simplicitat prenien sovent gran solaç. E per semblant era lavors en Florença un jove de meravellosa plasenteria, e en tot ço que fer volia molt plus plasent que algun altre, appellat Maso del Sagio; lo qual, hoynt moltes voltes de la simplictat de Colandrino, proposà de voler pendre delit, è alguna volta en los fets e en los dits de Calandrino, o de ffer-li alguna beffa o de fer-li creure alguna nova cosa. E un die, trobant-lo per ventura en la sglesia de sanct Johan, e vehent-lo star enradrat a guardar les pintures e los entretallaments del tabernacle, lo qual es sobre l'altar de la dita sglesia, que no havia molt temps que y era, e donant loch e temps a la sua invenció; e informat un seu companyó de ço que fer volia, ensemps se acostaren llà on Colandrino tot sol se seye, e, fahent semblant de no veure-l, ensemps comensaren a rahonar de les virtuts de diverses pedres, de les quals Maso axí affectuosament parlava

com si fos un solemne e gran lapidari. En lo qual rahonament Calandrino posà la orella, e aprés se foren levats de peus, sentint que no eren paraules de secret, s'acostà ab ells; la qual cosa plagué molt a Maso, e, seguint les sues rahons, fo demanat per *(f. CCXXXIIII v.°)* Colandrino on se trobaven aquestes pedres precioses. E Maso respòs que les demés se trobarien en Barlingone, qui es terra de Basco, en una encontrada qui s'anomena terra de Bongaudir, en la qual se liguen les vinyes ab longanisses al entriar, e han-hi una ocha per un diner, e un pa per grans mercès; e hay una montanya tota plena de formatges de Mallorques rasos, sobre la qual stan algunes gents sobre una alta casa, e aquí no fan sinó macarrons e rabiols, e cohen-los ab brou de capons, e aprés los lansen per la muntanya avall, e qui més ne pot pendre e més ne ha; e aprés de aquí corra un riu de vernatxa de la millor qui may se begués, sens que dins no ha gota d'aygo. «O, dix Calandrino, aqueixa es bona terra; mas digues-me què fan dels capons que cohen ab lo brou?» Respòs Maso: «Tots los se mengen los Bascos». Dix lavors Colandrino: «E fuist-hi tu may?». «Sí y son stat, dix Maso, axí de mil voltes com una com mil». Dix Colandrino: «E quantes milles hi ha?». Dix Maso: «Ha-n'i més de milanta qui tota la nit canta». Dix Colandrino: «Doncs llà deu esser pres de Cabrusi». «Si bé, dix Maso, on te vulles». Colandrino, oynt dir aquestes paraules a Maso ab una cara ferma e sens riure, tanta fè *(col. 2.ª)* donava com dar-se pot, e axí, com si fos veritat manifesta, ho havia per ver, e dix: «Maça seria luny per mi; mas si fos pus prop be t dich que yo hi anara una volta ab tu per veure fer los macarrons e per dur-men la falda plena. Mas digues-me si Deu te faça alegre, en aquestes encontrades no sen troba alguna d'aquestes pedres axí virtuoses?». Al qual Maso respòs: «Sí, de dues maneres de pedres s'ic troben de molt gran virtut: la una si es lo masigni de Sentiniano e de Montisi, per virtut de les quals com ne són fetes les moles, se fa la farina; e per ço dien ells en aquest pays de dellà que de Deu venen les gracies e de Montini les moltures; mas ells de aquestes moltures han axí gran quantitat que entre nosaltres són poch preades, axí com són entre ells les maragdes, de les quals hi ha majors muntanyes que no es Montemorello, e relluen a mitja nit. E sapies que qui feya les moles belles e fetes en un anell e les portava al soldà, ne hauria tot ço que volgués. E l'altra si es una pedra la qual nosaltres lapidaris [appellam] Elitropia, qui es pedra de maça gran virtut, per ço com qualsevulla qui la port de sobre sí, mentre la port, no es de alguna altra persona vista llà on no es». Lavors Colandrino dix: «Grans virtuts són aquestes; mas aquesta *(f. CCXXXV)* segona on se troba?». Al qual Maso respòs que en lo puig del Molione sen solia trobar. Dix Colandrino: «E de quina gruxa es aquesta pedra e quina color es la sua?». Respòs Maso: «D'ellas hi ha de moltes guises,

car les unes són majors que les altres, mas totes són de color quaix negres». E Colandrino, havent entre sí quaix totes aquestes coses notades, fahent semblant de haver a fer alre, se partí de Maso, e en sí mateix proposà de sercar aquesta pedra, mas delliberà de no fer-ho sens sabuda de Bruno e de Bufalmaco, los quals especialment amava. Perquè encontinent anà sercar aquests, per ço que sens laguí abans que algun altre, anà-ssen a sercar la dita pedra, e tot lo remanent de la matinada meté en sercar-los. E darrerament, venguda ja la hora de mig-die passat, recordant-se que ells obraven en lo monastir de les dones de Faensa, posat que lo calt fos molt gran, leixades totes altres feynes, quaix corrent anà e tot gint los dix: «Companyons meus: si vosaltres me voleu creure, nosaltres som los pus beneventurats homens de Florença, e açò per tant com yo entès a dir a un hom digne de fè que en lo puig del molí se troba una pedra la qual ha tal virtut que qui la porta sobre sí no es vist de alguna altre persona. Perquè a mi sembla que si nosaltres *(col. 2.ª)*, sens algun laguí, abans que algun altre la anavem a sercar, que nosaltres la trobariem certament, car yo la conech; e trobada que la hajam no havem alre a fer sinó metre-la en la scarcella e anar a les taules dels cambiadors, les quals sabeu que stan tots temps carregades de grossos e de florins, e que n prengam tants com ne vullam, sens que algú no u veurà; e en aquesta manera nos porem enriquir sobtosament, sens que no ns calrà tots dies lepar les parets axí com fa lo caragol». Bruno o Bufalmaco, oynt aquest, enfre ells mateixs comensaren a riure, e guardant lo un al altre, feren semblant de maravellar-se fort e loaren lo consell de Colandrino. E demanà Busalmaco com havia nom aquesta pedra. E Colandrino, qui hom de grossa pasta era, ja lo nom li era exit de esment, perquè li respòs: «Què havem nosaltres a fer del nom pus que sabem la virtut? Si no que la anem a sercar sens star pus ací». «Ara bé, dix Bruno, com es ella feta?» Calandrino dix: «D'elles hi ha de moltes guises, mas totes són quaix negres; perquè a mi par que nosaltres dejam recullir totes aquelles que trobarem negres entro que nosaltres sdevengam en aquella; e perquè no perdam temps *(f. CCXXXV v.º)* anem prestament». Al qual Bruno dix: «Ara spere-t». E girant-se a Bufalmaco: «A mi par que Calandrino diga bé; mas no m par que aquesta sia la hora, e açò per tant com lo sol es alt e dona pel puig de Milione e ha amagades totes les pedres en tal manera que tals aparen ara blanques que el matí, abans que lo sol les haja tocades, paren negres; e ultra açò moltes gents qui per diverses occasions vuy van per la terra, per ço com es die de lavorar per les muntanyes, les quals vehents-nos porien devinar ço que nosaltres hiriem sercant, e per ventura farien ço que nosaltres fariem, e per ventura poria venir en les llurs mans com en les nostres, e nosaltres hauriem perdut lo trot per la ambladura. Perquè us dich que a

mi par, si apar a vós, que aquesta sia obra qui s deu fer dematí, e serà hora que s coneixeran millor les negres de les blanques, e per semblant en die de festa, e no y haurà persona alguna qui ns veja». E Bufalmaco encontinent loà lo consell de Bruno; e Colandrino per semblant s'i acordà, e ordenaren que lo diumenge matí primer vinent tots tres fossen ensemps per sercar aquesta pedra; e sobre totes coses los pregà Colandrino que ells no deguessen aquestes coses a persona del món rahonar, per ço *(col. 2.ª)* com a ell era stat dit en gran secret. E, dit açò, los dix ço que havia hoyt de la terra de Bengodí, sanament affermant que era axí. E partit Colandrino de ells, e entre ells ordenat tot ço que a fer havien, ell ab gran desig sperant lo diumenge matí, se levà a la punta del die e anà a despertar los companyons, e ab aquells ensemps se n'isqueren per la porta del Gall, anant envert lo puig del Mulione, on començaren a sercar la demunt dita pedra. E Colandrino, axí com a voluntari, anava devant, e prestament, adés sí, adés llà, sercant alguna pedra negra, e com la veya encontinent saltava là, e aquell cullida les metia en lo sí. E los companyons, anant ab ell (anant ab ell), adés una, adés altra, ne cullien; mas Colandrino no hach gayre anat que se n'hach omplit lo sí; perquè alçant-se lo sacçó que s'havia fet del gonell, de cascuna part ab la corteja los havia ben stret, e no anà gayre que l'hach omplert en tal manera que apenes portar-les podia, e per semblant aprés de poch spay fahent del manto sacço, aquell omplí de pedres; e vehents Bufalmaco e Bruno que Colandrino era carregat e la hora del dinar se acostava, segons lo orde posat entre ells, dix Bruno a Bufalmaco: «On es Colandrino?». E *(f. CCXXXVI)* Bufalmaco, qui aquí prop los veye, girant-se entorn e mirant adés sà, adés llà, respòs: «No m scé, mas no ha gayre que era ací prop de nosaltres». «Què, vol dir, dix Bruno, que poch ha fos e que ara no ych sia? yo crech que ell es ara de vuy més prop de casa que es anat a dinar e ha leixat a nosaltres ací enfrenats anant sercant la pedra negra per lo Mulione. Vejau com ha ben fet.» Dix lavors Bufalmaco: «Ell ha ben fet que ns haja leixats ací, pus que nosaltres som stats tant pechs que l'havem creegut, e qui fóra stat tant horat que hagués cregut que en Mulione se degués trobar una pedra ab tal virtut sinó nosaltres?». E Colandrino, hoynt aquestes paraules, ymaginant que aquella pedra li era venguda en les mans e que per virtut de la pedra, encara que ell hi fos, no l veyen, e alegre per tal ventura ultra mesura, sens dir alguna cosa pensà de tornarsen a casa; e girant-se quedament en manera que pus no era vist no fos sentit, s'entornà a casa. E vehent açò Bufalmaco dix a Bruno: «E nosaltres, què farem, perquè no ns en anam?». Al qual Bruno respòs: «Anem, donchs, mas yo jur a Deu que may Colandrino no men farà pus; e si yo li fos tant prop com li só ja stat tota aquesta matinada, yo li donaria tal

d'aquest bastó que li recordaria (d'aquest) un mes *(col. 2.ª)* d'aquest joch que ns ha fet». E dir les paraules e donar per les cames de Colandrino tot fo un. E Colandrino, sentint la dolor, levà ls peus en alt e comensà a rancallar, mas ab tot això callà e passà avant. E Bufalmaco, portant en la mà hu dels codols que havia cullits, dix a Bruno: «Ja s vet ací un bell codol»; e, tirant tot dret a Colandrino, dix: «Ara n donas yo al cap de Colandrino». E, tirant, li donà una gran pedrada. E en aquesta manera, adés ab una paraula, adés ab altra, e malfahent-li, lo menaren, al lapidant e lençant les pedres que havien cullides, fins a la porta de sanct Gallo. E aquí ab les guardes se aturaven, les quals, d'ells informats, lexaren passar Colandrino fahent semblant de no veure-l. E ab les millors rialles del món, sens aturar-se, se vench a casa sua, la qual era vehina de la Carniceria; e plagué a la fortuna tant plasent la beffa de Colandrino, que anant per lo flum e puys per la ciutat, alguna persona no li dix res, posat que poques ne hagués trobades, e açò per ço com tothom era anat a dinar. E entrant-sen e en tal manera carregat Colandrino en casa sua, veus la muller de Colandrino, la qual havia nom madona Teresa, qui en aquell temps era molt bella e molt valent *(f. CCXXXVI v.º)* dona, qui fo en lo cap de la scala; e torbada de la sua gran stada, vehent-lo venir comensà proverbiant a dir: «Per ma fe, frare, lo diable vos serca; que tothom serà vuy dinat com vós tornareu a casa». Per la qual cosa, vehent Colandrino que era vist, ple de desfici comensà a cridar: «Oy-me, mala fembra, que tu m'has desert; mas en fe de Deu yo ten pagaré». E, anant a una sala, aquí descarregà les moltes pedres que aportava, e iniquitosament correch envert la muller, e aquella pres per los cabells, e, lensant-la als peus, tant com pusqué menar les mans e los peus li n donà per tota la persona ab punys e ab cosses, sens leixar-li capell ni res al cap, no valent-li res lo cridar «mercè! mercè!» ab les mans creuades. E Bufalmaco e Bruno, aprés que hagueren un poch ris ab les guardes de la porta de sanct Gallo, suaument comensaren un poch de luny a seguir Colandrino, e junts al peu de la porta sua, e sentint lo gran batiment que feya a la muller, e fahent semblant que llavors arribaven, lo cridaren. E Colandrino, tot suat e roig e tot afenat, se feu a la finestra, pregant-los que demunt deguessen pujar. E ells, mostrant-se tots torbats, muntaren *(col. 2.ª)* demunt, on veren la sala plena de pedres, e en lo un cantó la dona tota scabellada e squinçada e dolorosament, e de la altra part Colandrino tot dessint e tot cançat, qui s'era aquí assegut. Al qual, com lo hagueren guardat, digueren: «E que açò, Colandrino? e vols tu obrar, que tantes pedres has ací ajustades? E madona Teresa, que par que hages batuda, e quines novelles són aquestes?». E Colandrino, hujat de les pedres e de la rabia ab la qual havia batuda la dona, e de la dolor que havia de la ventura que

li paria haver perduda, no podia envides cobrar alè ne formar les paraules al respondre. Perquè Bufalmaco comensà a dir: «Colandrino, si tu havies altra ira, tu no ns devies per açò scarnir axí com has; e si devies sercar la pedra virtuosa sens dir-nos a Deu ne a diables, e en guisa de dues besties nos lexist en lo puig e ten venguist, la qual cosa nosaltres havem haguda per fort mala; mas per cert aquesta serà la primera e la darrera que tu ns en faras may». E en aquestes paraules, Colandrino, sforçant-se, respòs: «Companyons, no us torbeu ne hajau anuig, car la obra stà en altra manera que vosaltres no us cuydau. Yo, desaventurat, havia trobada aquella pedra, e voleu oyr *(f. CCXXXVII)* si yo dich ver, quant vosaltros primerament demanas de mi lo un al altre, yo era aprop a menys de .x. brasses; e vehent que vosaltres vos en meravellaveu e no m veyeu, me comensí de fer avant, e continuament devant vosaltres men só vengut». E començant al un cap, fins a la fi los comptà ço que ells havien dit e fet, e dient-los com ell entrat a la porta ab totes aquelles pedres en lo sí, e que alguna cosa no li era stada dita per les guardes, «qui sabeu com solien esser anujoses e desplasents e volien veure tot ço que hom portava. E, ultra açò, he trobat per lo camí molts de mos compares e amichs, los quals tots temps me solen saludar e convidar-me a beure, e no n'hi ha hagut algú qui paraula ne mija me haja dita, axí com aquells qui no m veyen. E a la fi, axí com só junt a casa, aquesta diabla de fembra maleyta se posa devant mi e ha-m vist, car, axí com vosaltres sabeu, les fembres fan perdre les virtuts de totes les coses. Perquè yo, qui m podia dir lo pus benaventurat hom de Florença, só romas lo pus desaventurat; e per ço la he tant batuda com força me ha bastat per menar les mans, e no m scé per què m stich com yo li tall les venes, si maleyta sia la hora que yo primer la viu e com ella may vench en aquesta casa!». E axí, irós com stava, se volia levar *(col. 2.ª)* per tornar-la batre de cap primer. Bufalmaco e Bruno, oynt aquestes coses, feyen semblant d'esser fort meravellats, e atorgaren tot ço que Colandrino deya, e havien tant gran voluntat de riure que cuydaven sclatar; mas vehent-lo levar furiosament per batre altra volta la muller, levant-se al encontra, lo retingueren, dient que de aquestes coses la dona no havia alguna culpa, mas ell pus sabia que les fembres feyen perdre les virtuts a les coses perquè no li havia dit que s guardas de apareixer-li devant aquell jorn; lo qual avisament li havia Deu tolt aquell jorn, per ço com la ventura no devia esser sua e perquè ell havia enteniment de enganar sos companyons, als quals, com veya que la havia trobada, la devia publicar. E, aprés moltes paraules, la dolenta de dona amistançaren ab ell, prometent ab ella haver bona concordia; e, leixant-los malancoliosos e ab la casa plena de pedres, sen partiren.

NOVELLA QUARTA

Lo prebost de Ficole ama una dona vidua qui a ell no amave, e crehent-se jaure ab ella, jach ab la sirventa, e los germans de la dona, faent-hi vanir lo bisbe, lo prengueren al lit ab la sirventa.

Venguda era a la fi Lisa de la *(f. CCXXXVII v.°)* sua novella, no sens gran plaer de tota la companyia, quant la Reyna, girant-se a Emilia, li mostrà que volia que ella aprés de Lisa recomptas la sua, la qual prestament comensà axí: «Vosaltres, dones, com los preveres e los frares e molts clergues són sollicitadors de les nostres penses, en moltes novelles ja dites me recorda esser mostrat; mas per ço com no sen poria tant dir que encara no n fos més, ultra aquelles yo us ne entén a dir una d'un prebost lo qual malgrat de tot lo món volia que una gentil dona vidua lo amas, volgués ella o no; la qual axí com molt savia lo tractà axí com ell merexia e era digne».

Axí com cascú de vosaltres sab, en lo puig de Fiosole, lo qual nosaltres d'ací podem be veure, hach una ciutat molt antiga e molt gran, e posat que vuy sia tota desfeta, encara hi ha huy bisbe. En la qual ciutat havia una gentil dona vidua appellada madona Picarda, qui aquí stava ab sa casa no gaire gran; e per ço com era la pus envejada dona del món, la major part del any stava aquí apartada e ab ella dos seus frares jovens e homens de be. E sdevench-se que usant aquesta dona en la sglesia, lo rector de la dita sglesia se enamorà axí fort que pus ençà ne *(col. 2.ª)* pus enllà no s veya. E aprés açò hach durat algun temps, fo de tant ardiment que ell mateix dix en aquesta dona ço que ell havia desijat, suplicant-la que li degués complaure de esser contenta de la sua amor e que ella amas a ell axí com ell amava a ella. Era aquest rector hom ja vell, mas de seny era molt jove e baut alegre, e de sí mateix presumia molt, e de ses maneres

e costums, no havent conexença de sos deffalliments qui a tothom eren tant desplasents e tant anujoses ses condicions e maneres que no era algú qui li volgués be; e si algú lin volia, aquesta dona lo li volia, la qual no lin volia gens; mas per sa bondat li couenia mostrar-ho, mas en son cor lo havia en tanta avorrició com lo (lo) seu mal de cap. Perquè ella, axí com a savia, li respòs: «Mossenyer, si vós me amau a mi, deu esser molt, e yo dech amar a vós e us amaré volentera; mas entre la vostra amor e la mia no deu caure alguna cosa deshonesta, sinó que vós siau mon pare speritual, qui sou prevere qui ja us acostau a la vellesa, les quals coses vós deveu fer e deveu esser honest e cast; e d'altra part yo, qui no son infanta que aquests enamoraments me stiguessen *(f. CCXXXVIII)* de vuy més be, e per semblant que só vidua, e sabeu quanta honestat se requer a les vidues, e per ço us prech que m'hajau per scusada, car en la manera que vós me demanau vós no m'haurieu jamay, ne aytantpoch no vull esser amada de vós». E lo rector, aquella volta no podent traure alguna altra cosa de la dona, romas desemperat e vengut del primer colp; mas usant de la primera empresa, la sollicità moltes voltes e ab letres e ab embaxadors, e encara ell mateix tots temps que en la sglesia e en avinentesa la n veya. Perquè parent en aquesta la dita proximalació greu e molt anujosa, se pensà de voler-lo-s levar demunt en aquella manera la qual ell merexia, pus que en altra manera no podia; mas alguna cosa no li podia dir fins que ab sos frares ne hagués parlat. E dit a ells tot açò que lo rector li deya, e les respostes que fetes li havia, e ço que entenia a fer, e havent d'ells plena licencia, aprés pochs dies anà a la sglesia axí com havia acustumat. E vista per lo rector, encontinent sen vench vert ella axí com fer solia, e, a manera d'un parent, ab ella entrà en paraules. E la dona, vehent-lo venir envert ella, reguardant-lo, li feu fort alegra cara, e, tirant-se a la una part, lo rector li dix moltes paraules de les acustumades e tocant al fet. E la dona, scoltant, aprés d'un gran sospir, dix: «Mossenyer, yo he hoyt dir moltes *(col. 2.ª)* voltes que no es algun castell axí fort que, stant assetjat tots dies, a la derreria no sia pres. La qual cosa yo veig que es venguda en mi, qui ab nostres paraules, adés ab una plasenteria, adés ab altre, me sou anat entorn tant que haveu fet rompre lo meu proposit e só disposta, pus a vós plau, de (de) esser vostra». E lo rector, tot alegre, li regracià la proferta, dient-li que a la veritat ell se era molt meravellat de ella com tant se era tenguda; car jamés de alguna cosa no li sdevench, «car moltes vegades he hoyt dir que si les fembres fossen d'argent, elles no valgueren un diner, per ço com alguna no tinguera a martell; mas jequiscam anar açò. Vejam, dix ell, quant e com porem nosaltres esser ensemps». Al qual la dona respòs: «Mossenyer molt car, la hora que yo poré, car yo no he marit a qui m convenga retre rahó de les nits, mas yo no scé, ne puch

pensar aon». Dix lo rector: «E no en casa vostra?». Respòs la dona: «Mossenyer, vós sabeu que yo he dos germans jovens, los quals de die o de nit vénen en casa amb llur bergada, e la casa mia no es maça gran, e per ço no y porieu esser saul en alguna manera si donchs no volieu star com un mut sens dir res, a la fosca, a manera d'uns orbs; e fahent-ho en aquesta manera se poria ben fer, car ells no s parteixen de la mia cambra; mas la llur es *(f. CCXXXVIII v.°)* al costat de la mia e tant prop que alguna paraula no s pot dir axí gint que no s senta». Dix lavors lo rector: «Madona, per això no romanga ni per una nit ne per dues, fins tant que yo pens on nosaltres puscam esser ensemps en altra part ab major ayre». Dix la dona: «Mossenyer, açò està en vós; mas de una cosa vos prech que açò sia secret en tal manera, que may paraula no sen senta». Dix lo rector: «Madona, no dupteu; mas si esser pot en alguna manera, feu que anit siam ensemps». Dix la dona: «Plau-me»; e, donant-li l'orde com e quant venir degués, sen partí e torne-sen a casa. Havia aquesta dona una sua sirventa, la qual no era massa jova, mas havia la pus bruta cara e la pus contrafeta que may fos vista; car ella havia lo nas fort sclafat e la bocha torta e los lambrots grossos e les dents mal compostes e molt grans, e pudia-li fort l'alè, e may stava sens mal d'ulls, ab la color verda e groga que no paria sinó qualca mala cosa. E ultra tot açò era ranquellosa e de tota la part dreta era mig tolta, e lo seu nom era Siute; e per ço com era tal per tothom era appellada Ciutassa. E posat que fos axí contrafeta de la persona, ella era pur *(col. 2.ª)* assau maliciosa. E, appellada per la dona, li dix: «Ciutassa: si tu m vols fer un servey anit, yo t faré una camisa nova». E la Ciutassa, oynt anomenâ una camisa, li dix: «Madona: si vós me donau una camisa yo m lençaré en un foch si vós ho voleu. Temiau vós que us faça altre servey?». «Ara be, li dix la dona; jo vull que tu jagues anit ab un hom dins en lo meu lit, e que tu li fasses tots sos plaers, e guarda be que no li digues mot en guisa que no fosses sentida de mos frares, qui sabs que t dormen al costat, e puys yo t promet que yo t donaré la camisa». E dix Ciutassa: «Si yo faré encara ab .vi. si mester es, temiau vós ab un». E, venguda la nit, mossè l rector vench axí com era stat ordenat, e los dos jovens, segons era stat ordit, eren en la llur cambra e feyen-se ben sentir; per ço que lo rector amagadament e queda stigué-s en la cambra de la dona; e axí com fo entrat sen anà axí com ella li havia dit al lit, on de la altra part era la Ciutaça be informada de la dona de ço que a fer havia. Stava queda, e mosè l rector, pensant-se haver la sua dona al costat, si pres al braç la Ciutassa, e comensant-la besar *(f. CCXXXVIIII)* sens dir mot a la Ciutassa e solaçant-se ab ella, pres la posessió de ço que tant havia desijat. E com la dona hach compost tot açò, sen anà a sos frares, dient-los que fessen lo romanent d'açò que ordenat havien, los quals exits de la cambra,

sen anaren envert la plaça; e la fortuna los fo molt favorable en ço que a fer havien més que ells no demanaven; e açò per tant com stant lo temps molt calorós, lo bisbe havia demanats aquests dos jovens que sen anassen a deportar fins a casa e beure ab ell. E com los viu venir hach complit lo seu desig, e ab ells se mès en camí, e anant-sen a casa llur, ab ells ensemps en una llur cambra fresca aparellats molts lums e confits, ab gran plaer d'un llur bon vi. E haver begut digueren los jovens: «Senyor: pus tanta de gracia nos haveu feta que us ha plagut visitar aquesta nostra petita casa, axí com nosaltres vos anavem a visitar, placie-us de voler veure una coseta que nosaltres vos volem mostrar». E lo bisbe respòs que molt volentera. E lo un dels dos jovens, presa una antorxeta, e aquella encesa, se mès *(col. 2.ª)* devant, e seguint-lo lo bisbe e tots los altres, sen anà envert la cambra on mossenyer lo rector se geya ab la Ciutaça. Lo qual per aconseguir tost, se era affanyat a cavalcar, e havia ja, abans que aquests vinguessen, cavalcat de les milles més de tres; e stant quet e no contrastant la gran calor que feya, tenia Ciutassa en son braç, e axí stant se era adormit. E entrant lo jove ab la lum en la mà en la cambra, e aprés lo bisba e tots los altres, los mostrà lo rector ab la Ciutassa en lo bras. E en açò despertant-se mossenyer lo rector e vehent la lum e la gent entorn, havent gran vergonya e major pahor, mès lo cap degús los draps. Al qual lo bisbe dix una gran vilania, fahent-li treure lo cap defòra per fer-li veure ab qui havia jagut. E lo rector, conegut lo engan que de la dona havia reebut, soptosament fo lo pus dolent hom qui may fos; e per comendament del bisbe se apparellà de aportar gran penitencia del peccat que havia comès, e ab bones guardes fo tramès a la presó del bisbe. E aprés lo bisbe volch saber açò com era stat de venir aquí a dormir ab la Ciutassa. E los jovens, aprés sen fo anat, ordenadament li comptaren tot ço qui era stat, la qual cosa oynt lo bisbe ho grahí molt a la dona e als jovens, per semblant qui sens voler-se de la sanch *(f. CCXXXVIIII v.º)* del prevere ensutzar llurs mans, lo havien tractat axí com ell mereixia. E aquest peccat li feu lo bisbe plorar .xl. dies, mas amor e vergonya lo li feren plorar mès de xlix°; e açò perquè may aprés un gran temps no podia anar per la vila que no fos dels infants mostrat del un al altre ab lo dit, dient: «Vet aquell qui s geya ab la Siutassa». La qual cosa li era axí de gran anuig que per poch no n cuydà tornar horat. E en semblant manera la bona dona se levà demunt lo anuig del malstruch del rector e la Ciutassa guanyà la camisa nova.

NOVELLA CINQUENA

TRES JOVENS DESCALÇAREN LES BRAGUES A UN JUTGE EN FLORENÇA SIENT EN LA CADIRA E TINENT LO JUY

Ja havia Emilia feta fi al seu rahonament, del qual la dona vidua era stada molt loada de tots, quant la Reyna, guardant a Philostrato, dix: «A tu ve ara el dever dir». Per la qual cosa ell prestament respòs que era prest e apparellat. E encontinent comensà: «Delitoses dones: lo jove que poch ha Lisa anomenà, ço es, Maço del Sagio, me fa lexar una novella la qual yo entenia a dir, e per dir-ne una d'ell e dels seus companyons, la *(col. 2.ª)* qual, encara que no sia deshonesta, per ço com alguns vocables se anomenen en ella dels quals vosaltres vos vergoyau, e noresmenys es tant de riure que pur yo la diré».

Segons que vosaltres podeu veure, en la nostra ciutat vénen molt sovent *rethori marchigiani,* los quals generalment són homens de pobre cor e de tant extrema e miserable vida; no par sinó una gran *pidoquiaria,* e ab aquesta miserabla avaricia menen ab sí jutge e notari, tals que paren homens pus tost levats de la calsolaria o exavega que no de les scoles ne de studiar leys. E sdevench-se que vinent-ne un entre ls altres per potestat, aquí vingueren molts jutges de les questions criminals, e axí com sovent se sdevé, que posat que ls ciutedants no han cosa del món al palau que ls que y van moltes voltes. E un jorn Maso del Sagio, cercant un seu amich, anà al palau; e vengut allà on aquest Micer Nicola seya, e parent-li que aquest fos una peccora campi, tot entorn lo anà sajant e mirant. E vehent que tenia tota la cara fumada, axí com si studias als vespres ab foch de teya, e un sinyell per correja, e lo gonell pus larch que la gramalla, e moltes d'altres coses totes stranyes e desordenades de un acustumat hom; e entre les altres ne viu una *(f. CCXXXX)* pus notable que alguna de les altres al seu parer; e açò foren unes bragues les quals, ell sient e les robes

per stretura stant ubertes devant, viu que els fons de les dites bragues tocaven fins a mija cama. Perquè, sens guardar-lo molt, leixà aquell que anava sercant e comensà a fer serca nova alguns seus companyons, dels quals la un havia nom Pibi e l'altre Matheu, dels quals cascú d'ells era hom burler no menys que Maso. E, trobant-los, sí ls dix: «Frares: si Deu vos ajut, veniu ab mi fins al palau e mostrar-vos-he la pus nova frexura d'om que vosaltres vesseu may». E ells, anant-sen ab ells al palau, los mostrà lo jutge ab tot son stat, e sobre totes les altres coses les bragues; los quals de luny comensaren a riure d'aquest fet. E acostant-se al banch sobre lo qual mossenyer lo jutge seya, e mirantací, veren que dejús lo banch se podia anar leugerament, e ultra açò veren que lo banch era foradat devant llà ont mossenyer lo jutge seya, tant que ells hi podien a llur ayre metre la mà e lo bras. E lavors, vehent açò, Maso dix a sos companyons: «Per cert yo vull que nosaltres li tregam les bragues llà on seu, car be m sembla que s pot fer leugerament». E, mirant cascú de sos companyons, vehé que s podia ben fer, perquè vehent-hi, entre ells *(col. 2.ª):* ordenaren que devien dir e fer. E lo matí seguent s'entornaren al palau, e stant la cort plena de homens, Mateu, sens que algú sen apersebé, entrà sota lo banch e anant-se sota lo loch on lo jutge tenia los peus. E Maso a la una part acostant-se al jutge, quaix descobrint lo un pany de la gramalla, e Ribi acostant-se a l'altra, fahent semblant de clamar-se, començà Maso a dir: «Mossenyer: yo us prech que abans que aquest *ladro* se partesca del vostre costat, ne vaja en altra part, que vós me fassau retre un parell de civelles de sabates que m'ha furtades e diu que no u ha, e encara no ha un mes que yo les viu que ell les feya solar». E Ribi per semblant de la altra part cridava fort: «Mossenyer: no l cregau, car ell es un gran punxó; e per ço com ell sab que yo m só vengut clamar d'ell d'un parell de tiretes les quals ell me ha furtades, e veus ací testimonis qui dien (qui dien) que Deu ho sab si yo les havia en casa fins l'altre jorn no ha gayre; e si de acò vós no m creets, yo us puch dar per testimoni la dança que yo menava diumenge e la grassa Ventamola, ço es, una vella qui no s veya ne s'hoya qui li stava al costat, e un qui va recullint les scombradies de Sancta Maria la Verge; mas no m scé on se stà, lo qual viu com ell s'entornava de vila». E Maso, de la altra part, no lexava dir *(f. CCXXXX v.º)* a Ribi, ans cridava, e Ribi cridava encara pus fort. E lo jutge, oynt-los cridar, per entendre-ls millor se levà en peus, e ells, tirant-li los panys de la gramalla e cascuna de les parts, e Matheu vehent temps e sahó, mesa la mà per lo forat del banch e pres lo fons de les bragues del jutge, tirant fort avall, en tant que les bragues ne vingueren fins als telons. E açò per tant com lo jutge era magre e havia-les mal nuades; e sentint açò e no sabent què s'era, volent-se tirar les faldes devant per cobrir-se e asseure-s, trobà que Maso de

la una part e Ribi de la altra tenien e cridaven fort: «Mossenyer: vós nos feu gran vilania de no fer-nos justicia e de no voler-nos hoyr e voler-vos-ne anar e remetre a altre una tant petita cosa com es aquesta, car en aquesta terra no s dona libell en semblants coses». E tant lo tingueren en los panys de la gramalla, que tots quants eren en la cort se aperseberen com les bragues li eren stades calades. E Matheu, pus hach donat recapte les leixà, e isques-sen defora e anà sens que algú no sen apersebé. E Ribi, parent-li que assau havia fet, lo leixà, pus tothom veya lo joch, e dix: «Yo vot a Deu, que yo men iré clamar al sindicat». E Maso, de l'altra part, leixant-li la gramalla, li dix: «Ara pur yo ich vindré tantes *(col. 2.ª)* voltes que yo n trobaré un qui no serà axí afahenat com vós sou stat vuy»; e, dit açò, lo un deçà, l'altre dellà, on pus tost pogueren sen anaren. E mossenyer lo jutge, tirant-se en sus les bragues en presencia de tothom, axí com si levas de dormir, e avisant-se del fet, demanà què s'eren fets e on eren anats aquells qui de les civelles e de les tiretes havien qüestió; e no trobant-los comensà a jurar que per son Deu que covenia que ell los conegués e sabés si s'usava en Florença que descalçassen les bragues als jutges com seyen al banch de la justicia. E lo potestat, sentint per semblant la burla que feta havien a son assessor, fo molt irat; e puys, mostrant-li per alguns de sos amics que açò no era stat fet sinó com ell cuydava haver menat jutge, havia menada una bestia per haver-ne millor mercat. E de aquí avant sen callaren, e d'aquí avant d'allò no s parlà.

NOVELLA SISENA

BRUNO E BUFALMACO ENBLAREN UN PORCH A COLANDRINO E FEREN-LI CREURE QUE AB UNA LLUR SPERIENCIA LO TROBARIEN; E AB RELS DE GINGEBRE VERT E AB VERNATXA QUE LI FEREN COMPRAR, LI DONAREN ANTENENT QUE ELL L'A VIA FURTAT; E N'AGUEREN DOS PARELS DE CAPONS PER SO QUE NO U DIGUESEN A SA MULER.

Encara la novella de *(f. CCXXXXI)* Philostrato no havia fi, de la qual molt havien ris, que la Reyna comandà a Philomena que digués, la qual començà axí: «Gracioses dones, axí com Philostrato fo induhit de dir una novella del nom de Maso, la qual d'ell havets hoyda, axí ne més ne menys yo só induyda de dir-ne una de Colandrino e de sos companyons, la qual crech que us plaurà».

A mi no es necessari de mostrar-vos qui es Colandrino ne Bruno ne Bufalmaco, car assau los havem nomenats demunt. E per çò, fahent-me pus avant, vos dich que Colandrino havia una sua casa ab algunes rendes no gayre luny de Florença, la qual havia haguda en dot de la sua dona, e de aquella entre les altres coses que de la muller (no stant ben sana) havia, si havia cascun any un porch; e tots temps era usança sua que en lo mes de deembre ell e la sua muller sen anaven en la dita casa per auciure lo dit porch, e aquí fer-lo salar. E sdevench-se una volta entre les altres que la muller no stant ben sana, (que la muller) sen anà en aquella vila appellada Glisolo per auciure lo dit porch; la qual cosa sentint Bruno e Bufalmaco, e sabent que la muller de Colandrino no y anava, se n'anaren al rector de la dita vila, qui gran amich e vehí de Colandrino era, *(col. 2.ª)* per estar-se ab ell alguns dies e per veure si lo porch de Colandrino poguesen furtar. E aquell dia que y arribaren, Colandrino havia mort lo dit porch, e, vehent-los ab lo rector, los cridà e ls dix: «Frares, vosaltres siau los ben venguts! E pus ací sou arribats, yo vull que vosaltres vejau

yo quin conreador só». E, menant-los en casa, entre les altres coses los mostrà lo dit porch. E aquests, vehents lo porch, qui era molt bell, e oynt dir a Colandrino que l'havia mort perquè servís a la companya de casa sua, li digueren: «O Colandrino! e com est grosser! e no val més que l venes e que ns arrigolem d'açò que n'hauras, e puys diras a ta muller que t'es estat furtat?». Dix Colandrino: «No, que ella no u creuria, e gitar-m'i à de casa; perquè t dich que no u faria may». E en açò les paraules foren assau, mas no muntaren a res, sinó en tant que Colandrino los convidà a sopar de la vitualla del porch; mas aquests no y volgueren sopar. E, partint-se de aquest, dix Bruno a Bufalmaco: «Vôs que nosaltres li emblem anit aquest porch?». Dix Bufalmaco: «E com ho porem nosaltres fer?». Dix Bruno: «Io he ben vist com, si ell no l muda de llà on lo té». «E donchs, dix Bufalmaco, fassam-ho, e puys goldre-nos-n'emací ab lo diner.» E lo prevere dix que d'açò era molt content. Adonchs dix *(f. CCXXXXI v.º)* Bruno: «Avisem-nos, car ací se vol un poch jugar de art en aquesta manera: tu, Bufalmaco, saps com Calandrino es molt avariciós, e que ell beu molt volentera com altri ho paga; e per ço anem nosaltres e menem-lo a la taverna; e aquí lo domine se convidarà de pagar-ho tot e no leixarem pagar a ell res; e ell, vehent que no lin tocharà res a sa part, beurà tant fort que sens falla ell s'embriagarà; e açò vendrà a nosaltres a punt, car ell es tot sol en casa». E axí com Bruno hach dit, axí u feren. E com foren a la taverna e Colandrino viu que no li lexaven pagar res, si s'adonà al beure, e posat que no u hagués mester, si carregà be. E stant ja gran hora de nit com se partiren de la taverna, sens voler sopar altrament s'entornà en casa, e crehent haver tancada la porta, leixà uberta e anà-sen al lit. E Bufalmaco e Bruno sen anaren a sopar ab lo rector, e com hagueren sopat, presa manera entre ells de entrar en casa de Colandrino per allà on Bruno havia divisat, volgueren entrar, e, trobant la porta uberta, entraren dintre, e, despenjat lo porch, lo s'enportaren a casa del prevere, e posat-lo aquí, sen anaren a dormir. E Colandrino, aprés li fo exit lo vi del cap, se levà dematí, e com fo devallat devall guardà *(col. 2.ª)* e no viu lo porch, e viu la porta uberta, e fo molt merevellat; e demanà adés a un, adés a altre, e algú no sabent-li dir noves de son porch, comensà a fer gran remor, dient com lo porch li era estat emblat. E Bruno e Bufalmaco, al matí, se n'anaren a envert Colandrino per oyr ço que deya del porch. Lo qual, com los viu, quaix planyent e plorant, los dix: «Oy-mé, companys, que lo porch m'àn emblat!». E Bruno, acostant-se a ell, tot gint li dix: «Be m meravell com est stat savi una volta entre tots temps», mostrant que ell creya que ell ho digués per donar-ho entendre a la muller. «Oy-mé!, dix Colandrino, que a de veres ho dich». «Axí, deya Bruno, crida fort, en guisa que aparega mils ver.»

E Colandrino cridava lavors pus fort, e deya: «Per lo cor de Deu, yo u dich adeveres que ell me es stat emblat». E Bruno deya: «Be dius, be, que axí u deu hom dir, e crida pus fort e fê-t sentir en guisa que aparega ben ver». «Oy-mé!, dix Colandrino, tu m faries dar l'ànima a diables. Yo t dich que axí es, sinó que sia penjat per la gola». Dix lavors Bruno: «E com pot esser ver, si yo l viu hir ací e tu vols-me fer creure que sia volat?». Dix lavors Colandrino: «Axí es com yo t dich». Respòs Bruno: «Be s pot fer». «Per cert, dix Colandrino, axí es que yo só de sert e no m scé com *(f. CCXXXXII)* yo pusca tornar a casa, car ma muller no men creurà, e si no men creu no men cal tornar enguany en casa ne viure en pau ab ella». Dix lavors Bufalmaco: «Si Deu m'ajut, aço es stat mal fet, si es ver; mas tu sabs, Colandrino, que yo t'ensenyí hir de dir-ho axí; e no volria que en una hora te traguesses scarn de ta muller e de nosaltres». E Colandrino comensà lavors a cridar e a dir: «O, es perquè m feu axí desesperar e flastomar Deu e tots sos sancts d'açò qui es ver? Yo us dich que anit lo m'han furtat». Dix lavors Bufalmaco: «Si axí es, vejam si nosaltres poriem trobar manera de trobar-lo». «E quina via, dix Colandrino, hi porem nosaltres trobar?» Dix Bufalmaco: «Per cert no ich són venguts d'un dia per portar-lo-sen, ans alguns d'aquests teus vehins ho deuen haver fet; e per ço, si tu ho vols, yo, qui scé fer la experiencia del pa e del formatge, la faré, e encontinent veurem qui u ha fet». «Be es ver, dix Bruno, que tu ho saps fer, e be scé yo que ab pa e ab formatge se fa, mas si aquests teus vehins saben en lo fet e vehen que nosaltres vullam fer aquesta experiencia, no y volran venir.» «E com ho devem fer, donchs?», dix Bufalmaco. Dix Bruno: «Nosaltres ho podem fer ab belles rahils de gingebre, e ab de bona vernatxa, *(col. 2.ª)* e convidar-los a beure. E ells no s'ho pensaran e vindran-hi; e axí be s pot fer ab les rahils del gingebre com ab lo pa e ab lo formatge». Dix Bufalmaco: «Per cert tu dius ver. E tu, Colandrino, què dius? Vols-ho fer?». Dix Colandrino: «Ans vos ne prech yo per amor de Deu, car si yo sabia qui u ha fet, yo seria mig aconsolat». «Ara via, dix Bruno, per amor de tu yo só content de anar fins a Florença per aquestes coses que havem mester, si tu m dones diners». Havia lavors Colandrino ben .xl. sous de aquella moneda, los quals li donà. E Bruno sen anà a Florença a un seu amich special, e comprà una lliura de belles rayls de gingebra, e feu-ne fer dues de [ce] ver semblants en aquelles de gingebre e fer-les cobrir de sucre, e per no cambiar-les fer-los fer cert senyal per lo qual ell les conexia molt be; e, comprat un flascó de bona vernatxa, s'entornà a Colandrino, e sí li dix: «Tu faras per guisa que tu convits al matí tots aquells de qui tu has sospita; e demà es festa, e cascú vendrà volentera, e yo anit, ensemps ab Bufalmaco, faré los encantaments sobre los rahils, e portar-les t'é de matí a casa per amor

de tu, e jo mateix les lo us donaré, e faré e diré tot ço qui mester hi serà». E Colandrino ho feu axí. E rahonant *(f. CCXXXXII v.º)* açò a una bergada de jovens florentins qui en la vila eren, e alguns homens brassers que y havia, al matí següent vengueren denant la sgleya entorn del olm, e Bruno e Bufalmaco vengueren ab una capça de les rahils e ab un flascó de la vernatxa, e fahent star aquests tots entorn, dix Bruno: «Senyors: a mi cové a dir la occasió per que vosaltres sou ací, per ço que si alre s'esdevenia, que no us plagués que vosaltres no us haguesseu a clamar de mi. Sapiau que a Colandrino, qui ací es, fo furtat despuys hir un bell porch, e no sab qui u ha fet; e per ço com algú de nosaltres qui ací som ho poria haver fet, ell, per trobar qui fet ho ha, vos convida a menjar de aquest gingebre d'u en hu, e a beure un poch de aquesta vernatxa. E sapiau que qui furtat ho haurà no sen porà enviar aquest gingebre, ans li parrà pus amargant que algun verí e encontinent lo scopirà; e per ço, abans que aquesta vergonya vos sia feta en presencia de tanta gent, seria millor que aquell qui fet ho ha, ho diga en fet de confessió al prevere, e yo no faré aquesta experiencia que vull fer». E encontinent cascuns digueren que molt volentera ne menjarien; perquè Bruno, ordenant-los, los mès Colandrino al mig *(col. 2.ª)* de tots, e comensant al un cap, ordenadament donà a cascú la sua; e com fo prop de Colandrino, ell pres una de les rahils del sever que havia fetes fer, e mès-la-li en la mà. E Colandrino prestament les mès en la boca e comensà a mastagar; e tantost com la lenga de Colandrino sentí lo sever, no podent sostenir la amargor, lo scopí defora. E vehent açò lo un guardava en la cara al altre per veure qui scopiria; e encara Bruno no havia acabat de donar-ne a tots, e no fahent semblant de parar-hi sment, com ell sentí dir darrera: «Eya, eya, Colandrino, e que vol dir açò? Scolta!». Perquè oynt-ho Bruno, prestament se girà, e vehent que Colandrino havia scopida la sua, li dix: «Spere-t, que per ventura alguna altra cosa la t'ha feta scupir, perquè prin-ne una altra». E presa la segona, la li mès en la bocha, e acabà de donar als altres a qui donar-ne devia. E Colandrino, si la primera li havia paregut amargant, aquesta li parech molt pus amargant; mas pur havent vergonya de scupir, mastegant la tench una stona en la bocha, e tenint-la comensà a gitar les lagrimes tant grosses que parien uns ciurons; e *(f. CCXXXXIII)* derrerament, no podent-ho pus soferir, la lençà defora axí com a l'altra. E Bufalmaco feya donar a beure a la bergada, e Bruno, qui ab los altres ensemps ho veya, tots digueren que per cert Colandrino lo havia emblat, e hach-n'i molts d'aquells qui asprament lo reprengueren. Mas pur aprés sen foren partits, romangueren Bruno e Bufalmaco ab Colandrino, e Bufalmaco començà a dir: «Colandrino: yo be havia per cert que tu mateix lo havies furtat e pur tu volies dar entenent a nosaltres que t'era stat emblat, per ço que

no ns haguesses a convidar de ço que n'has hagut». E Colandrino, lo qual encara no havia scopida la amargor, comensà a jurar que ell no l sabia. «Ora be, dix Bufalmaco, digues-me què n'has hagut.» E Colandrino, oynt açò, se comensà a desesperar. Al qual Bruno dix: «Colandrino, entèn açò sanament, car en nostra companyia ne ha haguts de tals qui ab nosaltres han menjat e begut, qui m'han dit qui tu tenies no scé on una joveneta, la qual tu tenies a ta posta e donaves-li ço que tu podies, e que ell havia per cert que tu li havies tramès aquest porch; e segons que tu saps tu has acustumat de esser be falç. Perquè hom ho deu creure, *(col. 2.ª)* car tu ns has amenats una volta al Puig de Mulione cullint pedres negres, e com tu ns haguist mèsos en galera sens bescuyt, tu ten vinguist; e puys volguist-nos fer creure que tu la havies trobada; e ara per semblant ab tos juraments nos vols fer creure que lo porch que tu has donat o venut, te sia stat emblat. E nosaltres som acustumats de les tues burles, e conexent-les tu no ns en faries creure pus; e per ço, a dir-te lo ver, nosaltres havem treballat en fer lo art; e per ço entenem que tu ns degues donar un parell de capons, e sinó nosaltres direm a madona Taresa, ta muller, la veritat de tot lo fet». E Colandrino, vehent que no era cregut, e parent-li que ja havia prou dolor e no volent-ne haver pus per la muller, los donà dos parells de capons. E ells, havent ben salat lo porch, s'en portaren los capons en Florença, e leixaren lo porch en aquelles sahons al rector, qui be l guardà, e leixaren Colandrino ab lo dan e ab la beffa que feta li hagueren.

NOVELLA SETENA

Un studiant amave una dona vidua, la qual lo feu estar una nit en hun coral ple de neu; e pus ell feu star a ella tot hun jorn de juliol al sol tota nua, faent-la fitblar a mosques e a vespes.

(F. CCXXXXIII v.°) Molt havien les dones ris del mesquí de Colandrino, e encara ne hagueren molt més ris, sinó que ls parech que fos stat mal fet de haver-li tolts encara los capons, pus li hagueren furtat lo porch. Mas aprés que hagué finat, la Reyna comandà a Pampinea que digués la sua; ella prestament axí comensà: «Molt cares dones: moltes voltes se sdevé que la art es de la art scarnida, e per ço es poch seny de delitar-se de scarnir algú. Nosaltres havem ris molt per moltes istories que havem dites de molts scarns qui són stats fets, dels quals nos recompta alguna venjança qui sia stada feta; mas yo entén de fer-vos haver alguna compassió de una justa retribució qui fo retuda a una nostra ciutadana qui de joch de mort havia burlat, e burla de mort li tornà demunt lo cap. E oynt aquesta, no serà sens gran utilitat, per ço com millor vos guardareu de burlar de algú; e, si u feu, fareu gran seny».

Encara no ha molts anys passats que fo una dòna jova e bella e molt alta de cor e gentil de natura e dels bens de fortuna copiosament habundant, appellada Elena, la qual romas vidua del seu marit, e may despuys no s volgué maridar *(col. 2.ª)*, posat que per molts fos requerida e demanada, e açò per tant com de un jove gentil e bell a son asalt se era enamorada. E de totes altres feynes lunyada, e ab la obra de una sua serventa de qui ella molt fiava, moltes voltes ab ell ab meravellós delit se donava bon temps. E sdevench-se en aquest temps que un jove apellat Rayner, hom noble de la nostra ciutat, havent studiat longament a París, no per vendre la sua sciencia a menut axí com molts fan, no volch saber les coses menudes de la terra, ans obtimament en stat de gentil hom tornà de Paris en

Florença; e aquí honorablement fo reebut axí per la sua noblesa com per la sua sciencia, e aquí honorosament vivia. E axí com sovent se sdevé en aquells los quals són pus avists en les coses profundes, axí pus tost són de amor encabestrats, e axí s sdevench en aquest Rayner. Lo qual anant un jorn per via de deport en una festa, encontrà Elena vestida de negre, segons les nostres vidues acustumen de anar, e plena de tanta bellesa, segons lo seu juy, e de tanta plasenteria, com may fos alguna altra que ell hagués vista. E en sí mateix extimà que aquell se podia tenir per beneventurat qui la pusqués amar e en sos braços nua la pusqués tenir *(f. CCXXXXIIII)*. E guardant-la una volta e altra cautelosament, e conexent que les grans coses e molt cares no s poden conquistar sens affany, delliberà del tot de posar tota pena e tota sollicitut en plaer de aquesta, per ço que per complaure-li conquistas la sua amor, e que pusqués haver alguna gracia d'ella. E la gentil dòna, la qual no tenia los ulls en infern, ans axí com artificiosa guardava ençà y enllà, e encontinent conexia qui ab delit la guardava; e avisant-se de Rayner, rient dix en sí mateixa: «Yo no ich seré vuy venguda en va, car si alre que no, yo hauré pres un muçol pel nas». E, satisfent-li, li comença ab la coha del ull alguna volta a reguardar-lo, e tant com podia se studiava de mostrar-li que de ell li calia; e pensant en sí que com més n'estava e n prenia ab son plaer, tant més era preada la sua bellesa, e majorment en aquell al qual ella ensemps ab la sua amor se era donada. E lo noble studiant, leixat lo pensament philosophal de la una part, tot son enteniment girà en aquesta; e crehent que li volia plaure, volch apendre la sua casa, e aprés aquen comensà a passejar, acolorant ab variables rahons les sues passades e aquells ab qui anava. Al qual la dona, per les rahons *(col. 2.ª)* demunt dites, de açò se captingué complaen-li, e vanament gloriajant, se mostrava de voler-lo veure molt volentera. Per la qual cosa lo studiant, trobant manera, se encontrà ab la serventa de la dona, e fiablament la sua amor li descobrí, pregant-la que ab la sua dona obras en tal manera que la sua gracia degués haver; e la serventa loy promès largament, e a la sua dona ho recomptà tot. La qual, ab les majors rialles del món, la scoltà e li dix: «Has vist aquest bon hom on es vingut a perdre lo seny ara com es vengut de studi; e pus axí ho vol, donem-li de açò que ara va cercant; e digues-li, la primera volta que parle ab tu, que yo am molt més a ell que ell no ama a mi; mas que a mi covthe de guardar la mia honestat, a fi que yo pusca anar ab les altres dones ab la cara descuberta, de que si ell es savi axí com se diu, me deu haver per molt pus cara». Ay de la mesquina, de la mesquina! dones mies molt cares, que ella no sabia encara quina cosa són studiants! E la serventa, encontrant-lo, li féu la resposta que la dona li havia comendada. Lo studiant, molt alegre, procehint ab prechs molt pus afectats, scrivint

letres e trametent dons e fent tot ço e quant fer podia; mas ab tot axò may ne havia resposta alguna entegrament *(f. CCXXXXIIII v.°)*, sinó general e contenent tots temps dos caps; e en aquesta lo tench gran temps en pastura. E dereramentt, havent ella descobert al seu amant totes les coses e ja algunes voltes sen fossen quasi barallats, e lo amant, havent-ne presa alguna gelosia, per mostrar-li que a tort se sospitava d'ella, e per la gran sollicitut del studiant, la dona li tramès la sua serventa, la qual de la sua part li dix que ella no havia hagut may temps de poder haver fet a sa voluntat de ço que ell desijava despuys que de la sua amor la havia feta certa, ne hauria fins a la festa de Nadal qui venia, qui fort prest era, e que lavors ella se sperava esser ab ell; e per ço la nit seguent, aprés de la festa, si li plaurà venir a la sua casa, on ella, per amor d'ell, se n'iria e ella li dara loch per esser ab ella. E lo studiant, pus alegre que algun altre hom, a la jornada assignada, anà a la casa de la dona, e aquí la serventa lo mès en una cort e tancà-l dintre, e aquí comensà a sperar la dona. E la dona, aquella nit, se havia fet venir lo seu amant, e ab ell alegrament havent sopat, ço que aquella nit entenia a fer li recomptà, dient: «Ara poras veure quanta e qual es l'amor que yo aport en aquell del qual tu follament has presa gelosia» *(col. 2.ª)*. E aquestes paraules scoltà lo amant ab molt gran plaer, e desijant de veure per obra ço que la dona ab paraules li donava entenent. E per ventura lo die devant havia nevat molt fort, e tota la terra era cuberta de neu, per la qual cosa lo studiant no hach gayre aturat en la cort, que ell comensà a sentir més fret que no haguera volgut; mas sperant de retornar-lo en plaer, pacientment lo sofferia. E la dona e lo seu amant, aprés poch, digueren: «Anem-nos-ne en la cambra, e per una finestreta veurem ço que aquest de qui tu est gelós fa, e ço que ell respondrà a la serventa, la qual yo li trametré a parlar». E anant-sen aquests en la demunt dita finestra, e vehent sens esser vists e oynt la serventa parlar ab lo studiant e dir-li: «Rayner: madona es la pus dolenta fembra que yo may ves, car anit ha vengut un de sos frares he ha parlat molt ab ella, perquè yo crech que li ha parlat marit, e ara vol sopar e no l pot aviar axí com volria; mas crech que tost sen irà; e per çò ella no es poscuda venir encara a tu, mas tost vendrà de vuy més; e pregue-t que no t'anuigs de sperar-la». E ell, creent açò esser ver, respòs: «Digues a madona que de mi no haja alguna ancia *(f. CCXXXXV)* fins a tant que ella pusca venir a mi a tot son plaer; mas que la prech que açò ella faça al pus tost que ella porà». E la serventa, tornant de dintre, sen anà a dormir. E la dona lavors dix al seu amant: «E donchs, què diras tu ara? Creus que si yo li volgués aquell bé que tu t pensaves, que yo sofferís que jagués lajús a risch de morir?». E, dit açò, ab lo seu amant, qui ja en part era content, se n'anà al lit, e gran peça stigueren en festa e en plaer, rient e

trahent-se scarn del miserable de studiant. E lo studiant, anant per lo corral, se exercitava per escalfar-se, e no havia loch ont se posas a seure ne per on posqués fugir a la serena, e malahia la longa aturada del germà de la dona; pensant que adés sentís obrir la porta de la dona qui a ell degués venir, mas en va sperava. E ella, fins a la mija nit solaçant-se ab lo seu amant, li dix: «Què t par, anima mia, del nostre studiant? qual te par major, o lo seu seny o la amor que yo li aport? e fer-te exir lo fret que yo li fas sofferir ço qui de mi te ara entrat en lo enteniment?». Respòs lo amant: «Cor del meu cors, tu est lo meu bé e lo meu repòs e lo meu delit e tota la mia sperança, e per semblant *(col. 2.ª)* só yo la tua». «E, donchs, dix la dona, bese-m unes mil voltes per veure si tu dius ver.» Per la qual cosa lo amant, abrassant-la, no mil, mas més de cent milia la besà. E pus foren stats en tal rahonament, dix la dona: «E levem-nos un poch, e anem veure si lo foch es apagat en lo qual aquest meu amant scrivia tots dies que cremava». E, levant-se, sen anaren a la finestra on havien acustumat de anar, e guardant en la cort, veren lo studiant anant per la neu fahent una baixa dança e en un gran sò de dents per lo gran fret que havia, qui may tal no fo vist. E lavors dix la dona: «E què diras, sperança mia dolça? par-te que yo sapia fer densar los homens, fer sò de trompes e de cornamusa?». A la qual lo amant respòs: «Delit meu, hoc certament». Dix lavors la dona: «Yo vull que nosaltres anem fins devall a la porta, e tu staras quet, e yo li parlaré, e oyrem ço que ell dirà; e per ventura no serà menor la festa ne lo solaç de oyr-lo que de veure-l». E, uberta la cambra, quedament sen vingueren a la porta, e aquí, sens obrir, la dona ab veu sonjosa, de un forat que y havia lo cridà. E lo studiant, oynt-se cridar, loà Deu crehent-se *(f. CCXXXXV v.º)* entrar dintre; e acostant-se a la porta, dix: «Veus-me ací, madona; e axí obriu-me per amor de Deu, car yo m muyr de fret». «E hoch, dix la dona, que tu est ara axí deffectiu que per un poch de fret te morras axí tantost? e no scé yo que posat que ací haja un poch de neu, molta més ne ha a París, on tu has stat? perquè t prech que t spers un poch, car yo no t puch encara obrir, per ço com aquest meu frare, si maleyt sia ell, qui vench anit a sopar ab mi, no sen va encara; mas ell sen irà tost, e encontinent yo vindré a obrir-te. E ara ab gran affany yo m só partida d'ell per venir-te a confortar, per ço que lo sperar no t fos enujós». Dix lavors lo mesquí de Rayner, axí com aquell qui més no u podia sofferir: «E madona, yo us prech per amor de Deu que vós me obriau, per ço que yo pusca star aquí dintre a cubert, e açò per tant com de poch ençà se ha mesa tant fort neu que no es algú qui pusca viure defora, e encara tots temps neva; e puys vós devallareu la hora que us serà plasent». Dix la dona: «Oy-mé, vida mia dolça, e si yo no puch, car aquesta porta fa tant gran ramor com hom la

obra que leugerament seria oyda per mon frare si yo t'obria *(col. 2.ª)*; mas yo li vull anar dir que sen vaja per ço que yo pusca tornar a tu per obrir-te». Dix Rayner: «E donchs anau tost, e prech-vos que fassau un bon foch, per ço que com yo entraré dintre me pusca scalfar, car yo só tornat tant fret que envides me sent la persona». Dix lavors la dona: «Açò no pot esser si ço que tu moltes voltes me has scrit es ver, ço es, que m deyes que tu cremaves tot per la mia amor, e ara conech que si u fesses no fores tantost refredat de tant ardent calor. Però yo men vaig, e tu spere-t e hages bon cor». E lo amant, qui tot ho hoya e havia sobiranament plaer d'açò que veya, ab ella s'entornà al lit, e poch dormiren aquella nit, ans en llur delit e en fer befa del mesquí de studiant meteren la major part de la nit. E lo pobre de studiant, quant tornant segonya axí fort batia les dents que no sabia on se era, tement-se tots temps que no fos enganat, e moltes voltes temptà la porta si obrir-la pogués, guardant si per altra part ne pogués exir; e passejant com a leó quan ha quartana, malahia la qualitat del temps e la malicia e la longuesa de la nit, e la sua simplicitat qui axí leugerament havia creegut, indignant-se fort envert ella, e la longa e fervent amor *(f. CCXXXXVI)* que li havia, transportà soptosament en cruel desdeny devert ella, pensant sobtosament en trobar manera en sa venjança, la qual lavors molt més desijava que debans no feya de esser ab la dona. E la nit, aprés de molta e longa stada, se acostà al die, e comensà l'alba a declarar. Per la qual cosa la serventa de la dona, avisada, devallà devall e obrí la cort, e mostrant-li de haver compassió d'ell, li dix: «Mala ventura pusca ell haver com vench anit. Ell nos ha tota la nit tenguts en bastent, e a tu ha fet glassarací; mas pus axí es, prin-ho pacientment, car ço qui anit no es poscut esser, serà una altra volta; e yo scé que no es cosa en lo món qui s pusqués esser sdevinguda, qui tant fos stada desplasent a madona com aquesta». E lo studiant, indignat, axí com a savi, lo qual se pensà tot ço qui stat era, de res no li menaçà, ans les armes de les menasses tancà dintre los seus pits, per ço com la destemprada voluntat se sforçava de trametre-les defora, e ab veu suau, sens mostrar-se gens corruçat, dix: «La veritat es que yo he haguda anit la pijor nit que yo hagués may, més bé he conegut que d'açò madona no ha haguda alguna *(col. 2.ª)* culpa, car ella mateixa, axí com a piadosa de mi, fins ací devall es venguda scusar-se e a confortar-me; e axí com tu dius, ço qui anit no es stat, serà una altra volta; perquè t prech que m'hi recomanis e stà en nom de Deu». E, anant-sen a casa quaix tot arronçat, on millor pusqué sen tornà; e stant ujat e mort de sòn, se lançà sobre lo lit per dormir e scalfar, e axí com aquell qui quaix perdut era dels braços e de les cames, tramès per un metge, dient-li lo fret que hagut havia, pregant-lo que li provehís per la sua salut. E lo metge prestament ensercà de

provehir, e ab presta ajuda en poch de temps lo reté guarit; e si no ios perquè ell era jove e ajudava-li la calor natural, ell haguera hagut prou que fer de tornar en son stament primer. E tornant sà e fresch, tenint amagada la sua mala voluntat, se reté pus enamorat que may no fo de la sua vidua. E sdevench-se aprés de poch spay que la fortuna aportà cas de poder satisfer al desig (al desig) de la venjança del studiant, per ço com lo jove qui de la vidua sobiranament era enamorat, no havent algun sguard en la amor que ella li aportava, se enamorà d'una altra dona, e no volent ne poch ne molt dir ne fer *(f. CCXXXXVI v.º)* cosa qui tornas en plaer a ella, en tant que ella per la dita rahó se consumava en lagrimes e en amargors. Mas la sua serventa, la qual gran compassió e dolor ne aportava, no trobant manera de relevar la sua dona de la dolor en que era posa-[da] per lo seu perdut amant, vehent passar lo studiant en la manera acostumada per la encontrada, li entrà en lo enteniment un stret pensament, ço es, que ella ensercas que l primer amant de la dona sua se pogués convertir en la sua amor primera, axí com fer solia, per via d'alguna art de nigromancia, e parech-li que d'açò lo studiant degués esser gran mestre, e pensat ho dix a la sua dona. E la dona, axí com a poch savia, sens pensar que si lo studiant hagués sabuda nigromancia, attenent la amor que li havia aportada, ne haguera obrat envert ella, posà lo enteniment en les paraules de la sua serventa, e sobtosament li dix que ab ell parlas e sabés si fer-ho volia, e segurament li prometés que, per merit d'açò, ella faria ço que ell volria e li plagués. E encontinent la serventa feu la ambaixada be e diligentment, la qual, oynt lo studiant, tot alegre en sí mateix dix: «O Deu, loat sies tu que ara es vengut lo temps que yo ab *(col. 2.ª)* la tua ajuda faré aportar pena a la malvada fembra de la injuria que m'ha feta de la gran amor que yo li aportava». E encontinent dix a la serventa: «Vesten, e digues a la tua e mia dona, que d'açò no stiga en pensament, car si lo seu amant fos en India, yo-l li faria prestament venir e demanar-li mercè de tot ço que contra lo seu plaer haja fet; mas es mester que ella diga com e on més li plaurà que yo parle ab ella; e açò li digues de ma part, e conforta-la on millor pusques». E, oyt açò, la serventa feu la resposta, e ordenaren que en Santa Lucia de Marato fossen ensemps. E aquí venguts la dona e l'estudiant tots sols, ensemps parlaren, e no recordantse ella que a ell hagués aduyt quaix a la mort, li dix apertament tot son fet, axí com aquella qui desijava haver remey, pregant-lo de la sua salut. A lo qual lo studiant dix: «Madona, veritat es que entre les altres sciencies que yo he apreses a Paris si fo nigromancia, de la qual per cert yo scé ço quin es; mas per ço com es cosa desplasent a Deu, yo havia jurat que may, ne per mi ne per altri, yo no n'obraria. Mas veritat es que la amor que yo us aport es de tanta força que yo *(f. CCXXXXVII)* no m scé

com yo us pogués negar cosa que vós vullau que yo faça. E per ço, si yo per açò tant solament sabia anar a la casa del diable, si só yo prest de fer-ho pus a vós plau. Mas dich-vos que es cosa de major treball que vós per ventura no us pensau; e majorment com una dona vol revocar la intenció de un hom e convertir-la a amar sí mateixa, o lo hom a la dona, e açò per tant com açò no s por fer sinó per la propia persona a qui se sguarda la amor; e per ço cové que qui u fa sia de fort animo e de bon gosar, e açò per tant com se ha a fer de nits en loch solitari e sens companyia, de la qual cosa yo no scé vós com vos sou disposta a fer-ho». Al qual la dona, qui pus enamorada que savia era, respòs: «Amor me puny per semblant manera que no es alguna cosa per la qual revenir aquell qui a tot me ha abandonada yo no fassa; perquè t prech que tu m mostres en quina manera yo poré esser segura». E lo studiant, qui de mal pèl havia tacada la coha, dix: «Madona, a mi covendrà fer una ymage de stany en nom de aquell lo qual vós desijau de conquistar; la qual com yo la us hauré tramesa, convendrà que vós, stant la luna molt vella en los *(col. 2.ª)* extrems dies seus, vós tota nua en un riu en lo primer sòn tota sola vos mulleu .vii. voltes; e aprés, que tota nua, vos ne pujeu sobre qualque arbre qui sia molt alt o sobre qualqua casa qui sia deshabitada; e girant-vos a la tremuntana, ab la ymage en la mà digau .vii. voltes certes paraules que yo us diré, per virtut de les quals, com les haureu dites, vindran a vós dues donzelles les pus belles que vós vessets may, e sí us saludaran e plasentment vos demanaran ço que volreu que fassen e vós desijau. E guardaseu-vos que vós no anomenasseu un per altre; e com los ho haureu dit, elles sen iran, e vós vos ne devallareu llà on haureu leixada la vostra roba, e vestir-vos-eu, e tornar-vos-neu a casa vostra. E certament no serà passada la següent nit que lo vostre amant, planyent e plorant, vos vindrà a demanar mercè e misericordia; e siau certa que may d'aquesta hora avant ell per alguna altre no us leixarà may». E la dona, oynt aquestes coses ab entegra fe, parent-li que lo seu amant tingués ja en los braços, mig alegre dix: «No dubtets que aquestes coses faré yo be e hen la maior avinentesa *(f. CCXXXXVII v.º)* del món; car aprés de la mia casa es lo riu de Valdarlo, on delitosament yo m poré banyar. E aprés no gayre luny del flum à una torra deshabitada, sinó que per algunes escales levadisses que y ha per on hi pujen algunes voltes los pastors qui aquen guarden lo bestiar, yo u pujaré, sobre la qual serà lo millor loch del món per fer semblant cosa». E lo studiant, qui obtimament sabia lo loch de la dona e la torreta, content de esser certificat de la sua intenció, dix: «Madona, yo no fuy may en aquesta encontrada, e per ço yo no scé lo riu ne la torreta; mas si axí stà com vós dieu, no pot esser al món millor. E per ço, com temps serà, yo us trametré la ymage e la oració, mas prech-vos que com

lo vostre desig haureu complit, e coneixereu que yo us hauré ben servida, que us record de mi e que m'attengau la promesa». Al qual la dona promès de fer-ho sens alguna falla; e, pres son comiat, s'entornà cap a casa. E lo studiant, alegre, parent-li que son fet devia venir jugat, [feu] fer una ymage ab los caracters scrits e una sua faula per oració; e, com temps li aparech, la tramès a la dona, e tramès-li a dir que *(col. 2.ª)* la nit següent, sens pus laguiar, degués fer ço que dit li havia; e aprés secretament ab un seu infant sen anà a casa d'un seu amich qui assau vehí era de la torra on la dona devia pujar per donar acabament a la obra. E la dona, de altra part, ab la sua serventa, se mès en camí e anà-sen a la sua casa de fora; e la nit següent, fahent semblant de anar-sen a dormir, a hora de prim sòn, ella sen isqué de casa, e a la riba del riu sen anà. E stant aquí e no sentint algú, se despullà, e stojades les sues robes, .vii. voltes ab la ymage se mullà, e aprés envert la torreta sen anà. E lo studiant, lo qual en la nit ab lo seu scuder, entre molts arbres, prés de la torreta se era amagat, e havia vist tot ço que la dona havia fet, passat-li quatx ella al costat tota nua, mirant aquella blanquesa del seu cors, qui vencia les tenebres de la nit, e reguardant-li los pits e les altres parts del seu cors, e vehent les belleses e sabent com en poch temps devien venir en lo juy qui li stava aparellat, hach d'ella alguna compassió; e d'altra part lo *(f. CCXXXXVIII)* scalfament de la carn natural se levà soptosament en tal manera, que l'aportà en punt que iversosament isqués envert ella, e que aquella prengués per fer a tot son plaer; e fort prés fo de esser vensut. Mas, tornant-li a memoria qui ella era e quina era stada la injuria que havia reebuda, e perquè e de qui, en lo desdeny se assegurà, e la compassió e lo carnal apetit lençats defora, stech ferm en son proposit, e leixa-la anar. E la dona, muntada en la torra, girant-se a la tremuntana, començà a dir les paraules que lo studiant li havia donades per scrit, lo qual poch aprés en la torra entrà quedament, e a poch a poch levà aquella scala qui montava en lo sostre on la dona era, e aprés sperà ço que li devia dir e fer. E dites les sues oracions, la dona comensà a sperar les dues donzelles qui venir devien, e fo axí longa la speranda que, sens que fret no feya, ella tremolà de bella pahor; e vehent venir l'alba qui comensà a clarejar e vehent que vengut no li era ço que l'estudiant li havia dir, dix en sí mateixa: «Jo m tem que aquest no m'haja volguda dar una *(col. 2.ª)* nit axí com yo fiu a ell; mas si per ço aquest ho ha fet, no s'es sabut venjar, car aquesta no es stada longa lo terç axí com fo la sua, e lo fret qui fo un poch en major quantitat». E per ço que lo jorn no la y aconseguís, comensà a voler devallar de la torra, e com fo allà trobà que l'escala no y fo. E lavors, quaix axí com si lo món li fos vengut a meyns dejús los peus, li fugiren los spirits, e axí com a desesperada caygué sobre lo terrat

de la dita torra. E, aprés que fo revenguda, miserablement comensà a plorar e a dolre-s; conexent que aquesta devia esser stada obra del studiant; e sí començà a congoixar en sí mateixa, pensant que l'havia offès, e que aprés havia massa fiat d'ell, lo qual ella devia haver hagut per enemich. E en açò stech per lonch spay. E despuys, reguardant si vera algun loch per on devallar pusqués, e no vehent-ho, començà lo plant e entrà en un amargós pensament, en sí mateixa dient: «O desaventurada, e què t diran tos frares e parents e vehins, e generalment tots los florentins de la terra, quant sabran que tu sies stada trobada ací tota nua? La tua honestat serà trobada falça; e si en aquestes coses tu *(f. CCXXXXVIII v.º)* volies trobar alguna scusa qui trobar-se poria, lo studiant, qui tots tos fets sab, no t lexarà mentir, e tu, miserable, en una hora has perdut lo teu malvat amant e la tua honor!». E, dit açò, vench en tanta de dolor que per poch no stech de lançar-se de la torra en terra. Mas lo sol, qui era ja exit e muntat alt, com ella hach fet son plant se levà, e en una part de la torra mirant si vera algun infant qui guardant lo bestiar fos vengut aquen prop, per lo qual ella pusqués trametre a la sua serventa, se sdevench que lo studiant, qui s'era adormit al peu d'un arbre, despertant-se, la viu, e ella a ell. A la qual lo studiant dix: «Madona, Deu vos dó un bon jorn; e són encara vengudes les donzelles?». E la dona, vehent e oynt-lo, comensà a planyer e plorar fort, e pregà-l que a la torra vingués per ço que ella li pusqués parlar, de que Rayner fo assau content. E la dona, posant-se a boquons sobre la portallera de la torra, trahent-lo cap en aquella, plorant dix: «Rayner: segurament que si yo t doní mala nit, tu ten est be venjat, car posat que haja molt temps que axò sia stat, a mi ha anit *(col. 2.ª)* recordat sobre aquesta torra, en tal manera que yo he tant plorat lo que yo t fiu e la mia oradura, que tu deus creure que meravella es com los ulls no m són exits del cap. E per ço yo t prech que no per amor de mi, qui no t'ho meresch, mas per amor de tu mateix, qui est gentil hom, que t bast açò que fet has fins ací, per venjança de la injuria la qual yo t fiu; e placie-t que fasses aportar les vestidures mies, e que yo pusca d'ací devalar; e no m vulles tolre ço que tu, puys, volent-m'o tornar, no pories, ço es, la mia honor; e si yo tolguí a tu aquella nit, tots temps que a tu sia en plaer yo ten puch retre moltes per aquella. Baste-t, donchs, açò que has fet axí com a valent hom; sies-te assau venjat e hages-m'o fet assau conèixer; e no vulles les tues forces contra una fembra exercitar; car no es alguna gloria a una aguila haver vensuda una coloma; donques per amor de Deu e per honor de tu mateix hages pietat de mi». Lo studiant, no remetent piadosament la injuria de la dona, girant-se a ella e vehent-la plorar e pregar ensemps'en *(f. CCXXXXVIIII)* una hora, havia plaer e anuig en sí mateix;

plaer de la venjança, la qual ell més que altra volta desijava; e anuig sentia gran movent-lo la humanitat sua per compassió de la miserabla. Mas pur, no podent la humanitat vencre la feresa de l'apetit, respòs: «Madona Elena: si los meus prechs, los quals yo a la veritat no sabí banyar ab lagrimes e fer envert vós ço que vos feu ara envert mi, me haguessen impetrat, la nit com yo en la vostra cort, plena de neu, me moria de fret, que yo pusqués esser intrat almenys sota cubert, leugera cosa fora a mi al present oyr les vostres pregaries; mas si tant ara més que per lo passat vos sentiu de la mia honor e us torna en anuig lo star alt tota nua, pregau aquell en los braços del qual no us anujaveu de star aquella nit que a vós mateixa reguarda que m sentieu anar per lo vostre corral batent les dents e cahent la neu, que us vinga a ajudar e que us port les vostres robes, e feu-vos ajudar a ell, e fets aportar la scala per la qual devallareu a ell, axí com moltes voltes per ell haveu mesa vostra honor *(col. 2.ª)* e no us sou duptada de metre en perill. Per què no l cridats vós ara que us vinga ajudar? E a qui pertany mills que a ell, pus sou sua? e qual cosa ajudarà a vós, si ell no us ajuda? e cridau-lo, na folla, e provau si la amor la qual vós li portau e lo vostre seny ab lo seu, si us poran deslliurar de la mia follia, la qual solassant ab ell li demanas qual li parria major, o la mia follia o la amor que vós li aportaveu. E ara d'açò us dich que yo no desig ne negar me podeu si yo ho desijas saber que l vostre amant aquella nit no stigués ab vós, e si s sdevé que vós d'ací partiscau viva, teniu-les d'ací avant ab qui us placia, car yo prou ne he d'una, e baste-m d'una volta esser stat scarnit. E encara ab la vostra stussia e ab lo vostre parlar vós pensau tirar-me a la vostra benvolença, e cridats-me gentil e valent hom, e amagadament vos estudiau de tolre-m que yo m retraga de fer-vos purgar les vostres malvestats; dich-vos que no m desmembraran ara, ne els ulls del meu entaniment se perdran axí com feren les vostres desleyals prometenses; ne de mi mateix se mostrà tant mentre yo stiguí *(f. CCXXXXVIIII v.º)* a París, com vós en una sola nit me fes conèixer de la vostra malicia. Mas presupòs que si yo pur per una dona de gran animo e de gran fet hagués reebut açò, no men donara tant, mas vós no sou d'aquelles en que la magnitut se deu monstrar de la penitencia d'una salvatge fera fembra semblant de vós, car semblant venjança vol esser la mort, perquè als homens deu bastar ço que vós dieu. Car posat que yo sia aguila, vós no sou coloma, mas una serp verinosa desconexent com antiga enemiga, e ab tota ma força vos entén a perseguir ab tot (que ço) que ço que yo us fas no pusca assau propriament esser dita venjança, ans deu esser dit castich, car la venjança deu traspaçar la offensa, e açò a mi no bastara; car si yo venjar me volia guardant en quin partit vos posas la vida mia, no m bastaria que la tolgués a vós ne a cent altres semblants de vós, car yo auciuria una vil

e cativa e dolenta fembreta. E, donchs, a què diables bastarà a mi tolre-us una poqueta de cara, la qual dintre pochs anys serà guastada? e per què tindria per venge de vós que més que alguna altra haveu fet de tot vostre poder *(col. 2.ª)* de fer morir un valent hom, segons que vós mateixa poch ha me havets anomenat, la qual vida porà encara més en un dia esser profitosa al món, que cent milia semblants de vós no porien mentre lo món durarà? E, donchs, que es aquest anuig que vós sosteniu en sguard de scarnir los studiants? Yo us daré materia de no caure jamay pus en tal follia, si d'aquesta campau. Mas si vós haveu axí gran voluntat de devallar, perquè no us lençau devall? e si axí ho feu, ab l'ajuda de Deu trencar-vos-ets lo coll, e dins una hora exirets de la pena en que us par que stigats, e si fareu a mi lo pus alegre hom del món? E d'açò no dich pus, sinó que só content com he sabut tant fer que us he feta pujar là sus; perquè sapiats-ne vós devallar axí com me volies enganar». E tots temps, com lo studiant açò deya e la miserabla dona plorava continuament, e lo temps sen anava, e lo sol tots temps pujava e la sua calor multiplicava. E aprés que ella lo sentí callar, sí dix: «O cruel hom, si axí t parech greu la mala nit e lo meu deffalliment tant gran, que no t pusques moure *(f. CCL)* a pietat alguna per la mia joventut ne per la mia bellesa, moguen-te al menys les amargoses lagrimes e los humils prechs; e si açò no t mou, mogue-t la tua saviesa, e pensa com yo he leixat aquest meu amant e m só en tu novament fiada, havent-te tots los meus secrets descuberts, ab los quals he donada manera al teu desig en poder-me fer del meu peccat conexent; com açò sia cosa que sens fiar-me yo de tu alguna manera, no era bastant a tu de fer-te venjar de mi, la qual cosa tu mostres haver desijada ab tant gran ardor. E, donchs, leixa la tua ira e perdone-m de vuy més; car yo só presta, si tu m vols perdonar e fer-me devallar d'ací, de abendonar lo meu enamorat e pendre a tu solament per amador e per senyor; posat que tu hages blasmada la mia bellesa e hages mostrat haver-la per poch cara; e ella sent que ella ensemps pot esser mesclada ab les altres, e si per altre rahó no t devia esser cara, si es per ço com es solaç e deport e delit de la joventut dels homens; e tu no est vell. E, posat que yo sia per tu cruelment tractada, no puch encara creure que tu vulguesses veure que yo fes axi deshonesta *(col. 2.ª)* mort com seria lançar-me desesperada per la torra avall devant los teus ulls. Cert tu que no solies esser tal com ara est tornat. E donchs placie-t que hages pietat de mi; car lo sol se comensa a scalfar fort, e axí com la frescor m'ha offesa a nit, axí la gran calor me comensa a fer molt gran anuig». A la qual lo studiant, qui per deport la tenia a rahonament, respòs: «Elena, la tua amor[1] no s'es

1) En lloc de «fe».

mesa ara en les mies mans per amor que tu m'hages aportada, mas per recobrar ço que havies perdut; e per ço non mereys alguna cosa sinó major mal; e foll creus, si tu creus que aquesta sola via fos per pendre venjança a mi de tu; car jo n'havia mil d'altres e mil laços per mostrar-te que t'amava, e ls te havia stesos entorn dels peus, e no passara gayre que de necessitat, si açò no t fos sdevengut, te convenia encapar en altre qui major pena e vergonya que aquesta no es te haguera conduyda; e no he presa aquesta per alleujerar-te de pena, mas per esser pus prestament alegre. E llà on totes me fossen mancades, no m fugia la pena ab la qual tantes e tant cruels coses de tu haguera scrites, que vehent-les tu e sabudes que les haguesses, hagueres desijat mil voltes lo dia que may no fosses nada *(f. CCL v.º)*. E aquelles penes són molt major que aquells qui provat no u han no extimen. E jur-te a Deu que si ell d'aquesta venjança que yo prench de tu no m feya alegre, a la fi axí com en lo comensament, que yo scriuria coses de tu e no d'altre persona, que tu per no veure-les te trauries los ulls ans que no les volries veure. E, donchs, no blasmes lo mal com axí t'es vengut, ne digues que t sia crescut. Com tu dius que vols esser mia, no men he alguna cura, axí com ja t'he dit: sies pur d'aquell de qui est stada tota hora, al qual yo axí com lo mal volia e l'havia en oy, ara l'am, guardant ço que envert tu ha obrat. Vosaltres vos anau enamorant e desijau la amor dels jovens per ço que com ab les carns pus jovens e ab les barbes pus negres los veureu, e sobre ells poreu anar rallant e motejant; la qual cosa totes aquelles qui pus temprades són, e saben que aquells han pus mals vicis, aquells tals extimen per millors cavallers, e que aquells deuen caminar més milles lo jorn que no fan los homens madurs e pus assegurats en llurs fets. Cert yo confés que ells ab major força spolsen lo pelliçó, mas los homens temprats axí com experts saben millor los *(col. 2.ª)* lochs on stan les pusses, e donen pus leugerament, e val més lo poch saborós que l molt mal agradós; e lo trotar fort romp los flanchs a quescú, posat que sia jove; e lo anar suau, encara que pus tart vinga a casa, ell lo mena pus reposadament. E vosaltres, animals sens enteniment, no us avisau quant de mal està amagat sota aquella pocha de parença. E los jovens no són contents de una, mas tantes com ne vehen ne desijen, e de tantes los par esser dignes; e per ço no pot esser stable llur amor; e tu ara ne pots per experiencia esser vertadera testimoni. E encara ls par que per les llurs dones ne dejen esser requests; e no han altra gloria sinó ventar-se de ço que n'han hagut; lo qual defalliment tu t penses mal, car tu dius que les tues amors no sap alguna altra persona sinó yo ab la serventa tua, e par que sapies mal e has mala creença si axí u creus, car tota la tua encontrada quaix de alguna altra cosa no rahona sinó dels teus fets e dels seus; mas moltes voltes lo darrer a qui pervenen tals coses es aquell

a qui toquen. E si per ventura vos roben, on que sien, vosaltres vos scusau. E donchs tu, qui mal *(f. CCLI)* has elegit, sies d'aquell a qui t'est donada, e a mi, a qui has scarnit, lexa star per altra de qui só, car yo he trobat molt millor que tu no est, qui m'ha conegut millor que tu no fist. E per ço que tu del desig dels meus ulls pusques millor certanitat portar en l'altra món que no has mostrat en aquest, aprin de les mies paraules e lance-t devall tantost, e l'ànima tua, axí com yo crech, serà rebuda dels braços del diable e porà veure si los meus ulls, vehent-te morir enderrocada, seran torbats o no. Mas per ço com yo crech que tu no m volras fer tant alegre, te dich si encara lo sol te comença de scalfar, e record-te del fret que m fist passar, e si ab aquesta calor lo mescles, sens falla que tu hauras lo temps temprat». E la desconsolada dona, vehent que pur a cruel fi li exien les paraules del studiant, comensà a plànyer e a plorar, e dix: «Vet-ho, Rayner, pus que neguna cosa de mi a pietat te mou, mogue-t la amor la qual tu aportes en aquella dona que dius que has trobada pus savia de mi, e de qui tu dius que est amat; e per amor d'ella perdone-m e torne-m les mies robes en guisa que yo m pusca vestir». E lo studiant *(col. 2.ª)* lavors començà a riure; e vehent que ja tercia era passada, respòs: «Vet-ho, yo encara no scé dir de no, per ço com me has conjurat de part de tal dona com es aquella que yo am; perquè ensenya-les-me e yo iré-les a dur e fer-t'e devallar d'aquí». La dona, crehent açò, se confortà un poch, e mostrà-li lo loch on havia posades les robes. E lo studiant (e lo studiant), exit de la torra, comandà al seu infant que d'aquí no partís, ans li stigués d'aprop, e de son poder guardas que fins tant que ell fos tornat algú no s'hi acostas. E, dit açò, sen anà a la casa del seu amich, e aquí ab gran ayre ell se dinà, e aprés, com hora li parech, sen anà a dormir. E la dona, qui sobre la torra era romasa, posat que de pocha sperança fos confortada, encara era dolenta ultra mesura, e dreçà-s sobre la barana de la torra, on havia una pocha de ombra, e comensà acompanyada de amargosos pensaments a sperar; e adés planyent, adés sperant e adés desesperada de la tornada del studiant ab les robes, saltant d'un pensament en altra, axí com aquella qui de dolor era vensuda, e gens en la nit passada no havia dormit, se adormí. E lo sol, qui *(f. CCLI v.º)* era ferventment calt, essent ja pujat al mig jorn, feria a descubert sobre lo tendre e delicat cors de la dona, e sobre lo seu cap, qui de neguna cosa era cubert, ab tanta força que no tant solament li cogué les seves carns tantes com ne vehé, e encara aquelles que no vehé, e totes les li crivellà menut menut; e fo la coyçura tal que ella, qui ferm dormia, constrengué de despertar-se. Sentint-se coure, e movent-se, li aparech en lo moure que tota la pell, qui cuyta era, se obrís e sclatas, axí com si era un pergamí cuyt que altra tiras; e, ultra açò, li dolia tant fort lo cap, que li paria que

lo y obrissen, e no sens meravella. E era lo terrat de la torra axí fortment calt, que ella, ne ab peus ne ab alre, hi podia trobar loch; perquè, sens star ferma, adés çà, adés llà, sens trobar loch, se transmudava, planyent e plorant. E, ultra açò, no feya al món alè de vent, e de mosques, vespes e abelles en gran quantitat era abastada, les quals, posant-se sobre les sues carns, prestament les fiblaven en tal manera que quescuna li paria una punta de alena; perquè ella no cessava de menar les mans entorn, e la sua vida e lo seu amant e lo studiant maleint. E axí essent del calt inextimable e del sol e de les mosques, vespes e abelles, e encara de fam e de set, ben constreta, e de molts pensaments angoixada e stimulada *(col. 2.ª)*, dreçant-se en peus, comensà a guardar si algun seu vehí vehés o sentís, o alguna persona disposta del tot que ques que avenir sen degués, lo cridas e li demanas. Mas encara aquests li havia la sua fortuna tolts, car los faeners eren tots partits dels camps per la gran calor que feya. E sdevench-se que aquell die algú no era anat a fer feyna en alguna part, axí com aquells qui en cases llurs los llurs blats batien; perquè alguna altra cosa no sentia sinó sigales, e mirava la ayga del riu, la qual mirant li creixia la set inextimable. E, per semblant, en molts lochs mirava boschs e ombres, les quals per semblant li eren angoixes desitjant-les. E què direm pus de la desventurada vidua? qui el sol de sobre e la cremor pel terrat de sus, e los pichs de les mosques, vespes e abelles qui en tal manera la havien encunsada, que axí com ella en la nit passada ab la sua blanchor vencia les tenebres, e lavors com a rabiosa, tota rajant de sanch, paria vista la hagués la mort. E sperant ja lo mig die passat, e lo studiant levant-se de dormir e recordant-se de la sua dona, per veure què era d'ella, s'entornà a la torra, e lo seu infant, qui encara dejú, ne tramès a dinar. Lo qual, com fo de la sua dona sentit, ab angoixós anuig *(f. CCLII)* ella vench sobre la portalleta de la torra, e, posant-se a seure, començà, plorant, a dir: «Rayner, bé t'est ultra mesura venjat, car si yo t fiu en la mia cort de nit glaçar, tu has a mi de jorn sobre aquesta torra feta rostir e cremar, e, ultra açò, morir de set e de fam; perquè yo t prech per la sola amor de Deu, que tu puig ací, e pus que a mi no baste lo cor de dar-me la mort, dona-la-m tu, car yo la desig més que alguna altra cosa: tant e tal es lo torment que yo sent. E si tu aquesta gracia no m vols fer, fê-m al demenys venir un pitxer d'aygo ab que yo m pusca banyar la boca, a la qual no basten les mies lagrimes: tanta es la cremor que yo he en lo meu cor». Bé conech lo studiant en la veu la sua flaquesa, e en part lo seu cors tot cremat del sol, per la qual cosa, e per los humils prechs seus, li vench un poch de compassió d'ella; mas, no contrastant açò, respòs: «Malvada dona, de les mies mans no morras tu, ans morras pur de les tues, si voluntat ten vindrà; e tanta aygo hauras tu de mi en refrescament de la

tua calor com yo haguí foch en scalfament del meu fret. E de tant me dolch pus fort com la malaltia del meu fret se cové a guarir ab la calor del teu terrat, e aquella de la tua *(col. 2.ª)* calor ab la frescor de la odorant aygo rosada. E axí com yo cuydí perdre les ungles e los nirvis, axí tu de aquesta calor romandras scorxada, e no en altra manera romandras bella, sinó axí com la serpent qui leixa la vella despulla». «O miserabla de mi!, dix la dona, e en semblant guisa són airades de Deu les mies belleses e de les persones qui mal me volen; e tu, pus cruel que altra bestia salvatge, e com has poscut sofferir de consumar-me en aquesta manera, axí com si yo o tu o tot ton parentat ab cruels torments hagués morts? e com se haguera poscut usar en un traydor qui tota una ciutat hagués mesa en derrució? pijor sentencia que aquella a la qual tu m'has posada, ço es, a fer-me rostir al sol e fer-me menjar a les mosques; e, ultra açò, no voler-me donar un pitxer d'aygo? car veig que a molts qui van a la justicia de la mort donen moltes voltes del vi pus ne demanen. Mas pus que yo veig star axí ferm en la tua crueltat, e no podent-te la mia compassió en alguna manera moure, ab paciencia me disponch en reebre la mort, per ço que Deu haja misericordia de la ànima mia, al qual yo prech que ab justa cara aquesta tua obra reguart». E, dites aquestes paraules, ab anujosa pena se tirà *(f. CCLII v.º)* envert lo mig del terrat, sens sperança que de semblant calor degués campar; e no una volta, mas mil, ultra les altres sues dolors crehent spalmar, plorant tots temps fort e planyent la sua desaventura. E passant ja hora de vespres, e parent al studiant haver fet assau, pres les vestidures de la dona e, embolicant-les en un manto del seu macip, sen anà envert la casa de la miserable dona, on trobà desconsolada e trista e sens algun consell la sua serventa, qui seya a la porta, a la qual dix axí: «Bona dona: e què es de la tua dona?». Al qual la serventa respòs: «Mossenyer, no m scé; car yo m creya vuy per lo matí trobar-la en lo lit, axí com anit me semblava que la y hagués vista anar; e no la he trobada ne aquí ne en altra loch, de que yo visch ab gran dolor; mas vós, mossenyer, sabrieu-men dir res?». A la qual lo studiant respòs: «Plagués a Deu que axí hagués haguda yo a tu com he haguda a ella, per ço que yo t'hagués de la tua culpa punida, axí com yo he a ella de la sua! mas segurament que tu no m scaparas de les mans, que yo no t pach axí de les tues obres com yo he a ella de les sues, e may tu no faras beffa a algun bon hom que no t record». E, dit açò, dix al seu macip: «Dona-li aqueixa roba e digues-li que vaja *(col. 2.ª)* per ella si s vol». E lo macip feu lo seu comandament; perquè la serventa, presa e regoneguda la roba, e hoynt ço que dit li era stat, tement-se que no la haguessen morta, apenes se poch tenir de cridar, e soptosament plorant, anant-ssen ja lo studiant e lo macip, sen anà envert la torra. E sdevench-se que per ventura un laurador

de aquesta dona havia perduts aquell dia dos porchs, e anant-los sercant poch aprés de la partida del studiant, vench pres de la torreta, e anant guardant per tot si aquells seus porchs en alguna part vera, sentí lo miserable plant que la dona feya, perquè, pujant là sus tant com podia, cridà: «Qui plora là sus?». E la dona regonech la veu del seu laurador, e, conexent-la, li dix cridant-lo per son nom: «E! vê-m per la mia serventa, e digues-li que ella vingaací a mi». E lo laurador, conexent-la, li dix: «Oy-mé! madona: e qui us ha pujada ací tant alt? La vostra serventa vos va vuy tot lo die sercant e no us troba; mas qui haguera may pensat que vos fosseu ací?». E, dreçada la escala, la començà a guardar com stava. E en açò la serventa sobrevench, la qual no podia entrar en la torra, e abstenint-se de cridar *(f. CCLIII)*, batent les palmes, comensà a cridar: «Oy-mé, dona mia dolça, e on sou vos?». E la dona, oynt-la, com pus tost pusqué, dix: «Oy-mé! siroquia mia, que yo só ací alt; no plors, mas aporte-m les mies vestidures». E com la serventa la oy parlar, quaix tota confortada començà a pujar per la scala en sus, e com fos pres del laurador, ajudant-li ell, pujà sobre l terrat; e, vehent la dona, no cors humà, mas una serp scorxada li aparech, vehent-la jaure en terra tota nua, axí com si s'hagués mesa la ungla en los ulls, comencà a plorar tendrament sobre ella, no en altra manera sinó axí com si fos morta. Mas la dona la pregà que, per amor de Deu, donas callament a ses lagrimes e que la ajudas a vestir. E havent sabut per ella que alguna persona no havia sabut on havia stat, sinó aquells qui les vestidures li havien aduytes e lo laurador, qui al present hi era sobrevengut, d'açò un poch aconsolada, la pregà que per amor de Deu d'açò may neguna persona sabés res. E lo laurador, aprés de moltes noves, prenent la dona al coll, qui anar no podia, fins fora de la torra la aportà. E la serventa, mesquina, qui dintre era romasa, devallant per la scala e no vehent-hi be, allenegant-li lo peu, caygué de la scala en terra e rompé-s la cuixa, e per gran *(col. 2.ª)* dolor que sentia començà a udolar axí com si fos un lleó. E lo laurador, posada la dona sobre un prat, anà a veure què havia la serventa; e, trobant-la ab la cuixa trencada, per semblant la tragué en lo prat, e al costat de la dona la posà. La qual, vehent que açò li era vengut aprés dels altres mals seus, e que aquella de qui sperava esser ajudada més que de alguna altra, dolorosament comensà a fer son plant tant miserablement, que temiau-vos que lo laurador la pusqués aconsolar, ans ell comensà a plorar. E stant ja lo sol baix, per ço que aquí no li covengués la nit romandra, sen anà a casa, e aquí cridà dos seus frares e la muller; ab una taula aquí adobaren la serventa e portaren-la-sen a casa; e confortada la dona ab una poca d'aygo fresca e ab bones paraules, lo laurador les levà al coll, e portà-la-sen en la sua cambra. E la muller del laurador en aquella donà a menjar, e, aprés despullada, la mès al lit, e entre ells ordenaren que la dona e la

serventa en la nit aportassen en Florença, e axí u feren. E aquí la dona, qui grans enginys havia, formà una istoria prestament, donant a creure a sos frares e a tota altra persona que per illusió de dimonis açò los era sdevengut *(f. CCLIII v.°)*. E los metges foren prests, e no sens gran angoixa e affany de la dona, qui tota la sua pell moltes voltes als lançols ab una gran febra e dels altras accidents goriren, e per semblant la serventa de la cuixa. Per la qual cosa la dona, desmembrant lo seu amant, d'aquí avant de enganar e de amar se guardà saviament. E lo studiant, sentint que la serventa se havia trencada la cuixa, assau entegra venjança li aparech haver haguda, e, sens pus dir, sen callà. E axí sdevench a la vidua dels seus engans, crehent-se burlar dels studiants, axí com d'un altre; no sabent que ells, no dich pas tots, mas la major part, saben on té la coha lo diable. E per ço guardau-vos, dones, de enganar los homens, specialment los studiants.

NOVELLA VUYTENA

DOS JOVENS SE GEYEN LA HU AB LA MULLER DEL ALTRO; E AVISANT-SEN LA HU, LO FEU METRE EN UNA CAXA, SOBRE LA QUAL SE JACH AB LA MULER DEL ALTRE.

Greus e anujosos eren stats de scoltar los cassos de Elena a les dones; mas per ço com en part extimaven *(col. 2.ª)* que li eren sdevenguts justament, e que ab amoderada compassió los havia passats, perquè fort e constant e fer e cruel reputaren lo studiant. E venguda Pampinea a la fi, la reyna comandà a Phiameta que seguís l'orde, la qual, desijosa de obeyr, dix: «Plasents dones: per ço com me apar que la offensa del sabent studiant sia stada inextimable e inconvinent, ab alguna cosa pus delitosa e pus punyitiva als spirits, vos entén a dir una novella de un jove lo qual ab pus assegurada anima reebé la injuria, e aquella ab pus amoderada compassió venjà. Per la qual poreu compendre que assau deu bastar a quescú que tal com reeb tal do, sens (sens) voler sobrehabundantment pendre la venjança de la injuria que haurà reebuda».

Devets saber que en la ciutat de Sena, segons yo he entès a dir, foren dos jovens menestrals, homens assau de bona fama, dels quals lo un havia nom Aspinelosio Tanena, e l'altre hach nom Sepa Dimino, e abdosos eren homens vehins de cases lo un de l'altre. E aquests dos jovens sempre usaven ensemps, e segons ço que mostraven, axí se amaven com si fossen stats frares *(f. CCLIIII)*, e cascuns d'ells havien mullers dones assau belles. E sdevench-se que Aspinolosio, usant molt en casa de Sepa, aytant si ell hi fos com si no hi fos, ab sa muller se amistançà, en tal forma que ell comensà de jaure-s ab ella; e açò continuaren una bona peça, abans que persona en lo món sen apercebés. Mas a la larga se sdevench que, stant Sepa en casa e no sabent-ho la dona, dix que ell no era en casa, de que Aspinolosio hach gran plaer, e prestament sen muntà sus, e trobada la

dona en la sala, e, vehent que altri no y havia, abrassant-la, la comensà a besar e ella a ell. E Sepa, qui açò viu, no dix mot, ans amagant-se, stech mirant ço en que lo joch devia exir. E breument ell viu sa muller e Aspinolosio qui axí abrassats sen anaren en la cambra, e aquella tancaren, de que ell se torbà fort. Mas conexent que fahent ramor la sua injuria no romania menor, ans li n creixia la vergonya, encontinent començà a pensar que d'aquesta li convenia fer venjança tal que, sens que algú no u sabes sinó la sua anima, ne romangués contenta; e aprés de lonch pensament, parent-li haver trobada la manera, stech amagat *(col. 2.ª)* tant com Aspinolosio stech ab la dona. E com sen fo anat, ell se n'entrà en la cambra, on trobà la dona qui encara no s'era acabada de adobar-se los vels del cap, los quals, fahent llur joch, Aspinolosio li havia fets caure; e vehent-la li dix: «E què fas tu?». Al qual la dona respòs: «E no u veus tu?». «Si fas be, dix Sepa, e encara he vist alre que no volguera». E parlant axí de les coses qui stades eren, entraren en paraules, e ella ab gran pahor, aprés de moltes paraules, havent-li confessada la domestiquesa que ab Aspinolosio havia, la qual negar no li podia, plorant li comensà a demanar perdó. A la qual Sepa dix: «Veges, dona, tu has fet mal, e si vols que yo t perdó, pensa de fer ço que yo t diré. Jo vull que tu digues a Aspinolosio que per lo matí, a hora de tercia, ell tropia qualque occasió de partir-se de mi, e que sen vinga a tu; e com ell hi serà yo tornaré, e com tu l sentiras tu l fes entrar en aquesta caixa e tanque-l de dintre; e puys, com açò hauras fet, yo t diré lo romanent de ço que hauras a fer. E de fer açò no hages dubte algú, car yo t promet que yo no li faré algun mal». E la dona, per son descarrech e perquè li perdonas, promès de fer-ho, e axí u feu. E vinent lo seguent die, stant Sepa e Aspinolosio ensemps, la hora de tercia Aspinolosio, qui promès havia a la *(f. CCLIIII v.º)* dona aquella hora, dix a Sepa: «Jo m'he anar dinar ab un meu amich, al qual yo no volria fer sperar, perquè ves-ten tu en bona hora». «Pus axí u dius, dix Sepa, ves en nom de Deu, mas encara no serà hora de dinar d'aquesta peça.» Al qual dix Aspinolosio: «No y fa res, que yo he a parlar ab ell d'alguns altres affers meus, perquè m cové anar-hi ab temps». E, partint-se Aspinolosio de Sepa, e donada una volta, fo en casa ab la muller de Sepa, e entraren-sen en la cambra. E no stech gayre que Sepa tornà; e com la dona lo sentí, mostrant-se molt pahoruga, Aspinolosio feu amagar en aquella caixa que lo marit li havia dit, e, tancant-lo dintre, se isqué de la cambra. E aprés que Sepa fo junt, sen muntà dalt e dix a la muller: «Dona: es hora de dinar encara?». Dix la dona: «Hoch, de vuy més». Dix lavors Sepa: «Aspinolosio sen es anat dinar ab un seu amich e ha leixada la madona sola; perquè fes-te a la finestra e crida-la e digues-li que s vinga dinar ab nosaltres». E la dona,

pahoruga, fo molt obedient en fer ço que lo marit li dix. E la muller de Aspinolosio, pregada molt per la muller de Sepa, vench, oyint que lo marit no s'hi devia *(col. 2.ª)* venir dinar aquell jorn. E com fo a casa Sepa li feu molt gran festa, e domesticament la pres per la mà e comandà a la muller que entras en la cuyna e aparellas de menjar, e ab ella ensemps sen entrà en la cambra, en la qual com foren se girà e tancà la porta de part de dintre. E com la dona viu tancar la cambra, dix: «Oy-mé, Sepa, e què vol dir açò? has-me feta venir per açò, e es aquesta la amor que tu aportes a Spinolosio, e la leyal companyia que tu li fas?». E Sepa, acostant-se près la caixa on lo marit d'ella stava tancat, e dix: «Madona: abans que vós vos squiveu, scoltau ço que jo t'i vull dir: yo am e he amat a Aspinolosio axí com si ell fos un meu frare, e posat que ell no u sapia, yo trobí que la fiança la qual yo havia d'ell, es venguda en açò, que ell se jau ab ma muller axí propiament com ab vós. E per ço com yo l'am, no entén a pendre altra venjança d'ell sinó que la offensa que ell ha presa de la mia dona, yo entén a pendre de vós, encara que vós no u vullau. E per cert cové que vós vos ho comporteu per ço com yo *(f. CCLV)* no entén a leixar aquesta injuria impunida». La dona, oynt açò, aprés de moltes conformacions fetes per Sepa, crehent-lo, dix: «Sepa meu: pus que sobre mi deu caure aquesta venjança, yo só contenta ab que tu, per ço que nosaltres farem, romangues amich ab la tua dona, axí com yo, no contrastant ço que ella me ha fet, entén a romanir ab ella». A la qual Sepa respòs: «Yo t promet que yo faré axí com tu dius; e ultra açò te donaré un axí rich joyel com tu hages». E, dit açò, la comensà a besar e abrassar, e lançà-la sobre la caixa on lo marit stava, e aquí, tant com li plagué e pusqué, ell se assolaçà ab ella e ella ab ell. E Aspinolosio, qui dins stava, havia oydes totes les paraules que Sepa havia dites a la sua dona, e la resposta que ella havia feta, e puys havia sentida la dança treballada la qual havien feta demunt ell una gran peça; e, sentint açò, sentí una tant gran dolor que li paria que morís. E sinó fos que ell havia pahor de Sepa, ell haguera dit a la muller de grans vilanies, e axí tancat com era, pur pensava que *(col. 2.ª)* de ell era comensada la vilania e Sepa havia rahó de fer ço que feya envert ell, e que s'era pórtat envert ell a guisa de companyó. E dix en sí mateix que ara més que may volia esser amich de Sepa, si a ell pleya. E Sepa, stant ab la dona, com li parech temps obrí la cambra e cridà la muller, la qual vench e dix: «Madona: vos me haveu retut lo pa per força»[1], e açò dix rient. A la qual lo marit dix: «Obri aquesta caixa»; e ella ho feu; e Sepa mostrà a la dona lo seu Aspinolosio.

---

1) En lloc de «retut pa per fogaça».

E haguera hom prou fet de destriar qual d'ells hagué major vergonya, Aspinolosio oynt Sepa e sabent que ell sabia ço que ell havia fet, e la dona vehent que ell havia hoyt e sentit ço que ella sobre lo seu cap havia fet. A la qual Sepa dix: «A, vet-ací lo joyell lo qual yo t do». E Aspinolosio, exit de la caixa, sens fer moltes noves, dix: «Sepa, nosaltres som iguals; e per ço serà bo que nosaltres siam amichs axí com nos soliem; car nostre fet no es sentit sinó per nostres mullers, perquè divisa si vols que les mullers sien entre nosaltres comunes». E d'açò Sepa fo content; e en la millor pau *(f. CCLV v.°)* e en la millor concordia del món, tots quatre se dinaren ensemps. E d'aquí avant cascuna de les dones hagué dos marits, e cascú d'ells hach dues mullers sens alguna qüestió, e en aquesta manera que comptat vos he los sdevench, sí prech Deu que tal vos prenga.

NOVELLA NOVENA

Mestre Simon, metge, volch eser d'una bargada de Bruno e de Buffalmacho, qui anaven de nits en cors, e fonch per Bufalmaco lançat dins una basa de sotzura.

Pus que les dones hagueren callament del murmurament de les mullers dels dos Senesos, la reyna, la qual restava a dir, per no fer injuria a Dioneo, comensà axí: «Amoroses dones: assau be me appar que degués sentî-s Aspinolosio la beffa que li feu Sepa, per la qual no m par que dege esser reprès. E axí com Pampinea volgué poch abans mostrar que qui fa beffa alguna a qui la va sercant o qui le s guanya no n deu esser reprès, e per ço me apar que Aspinolosio le s haja guanyada; e perquè yo us entén a dir de un *(col. 2.ª)* qui les anà sercant, extimant que aquells qui la li faran no n deuen esser blasmats, ans deuen esser soltats e remesos; e fo aquella qui fo feta un metge qui de Bolunya tornà a Florença, e era una peccora, tornà cubert de vays».

Segons nosaltres vehem, los nostres ciutedans de Bolunya se tornen tots dies lo un juriste, l'altre metge, l'altre notari, ab les robes longues e amples de scarlata e de vays, e de altres coses apparents grans mestres a qui no ls coneix. Entre los quals n'i hach un a qui deyen (a qui deyen) mestre Simon de Varla, pus rich de bens paternals que de sciencia. E no ha gran temps que, vestit de scarlata, ab un gran barret, parent un gran doctor en medicina, s'entornà en la dita ciutat, e en la casa sua, la qual havia en lo carrer que vuy appellam del Sogombre, stava ab gran pompa. E stant aquest mestre Simon novellament vengut, segons vos havem dit, entre les altres sues notables costumes havia en usança de demanar de quescú que veya qui era e com havia nom, axí com si *(f. CCLVI)* dels homens e de llurs costumes degués ordenar les medicines que havia a donar als pacients. E entre ls altres en qui ell més posà sos ulls a mirar e

en demanar ab major affecció, si foren dos pintós dels quals es vuy ací dues voltes rahonat, ço es, Bruno e Bufalmaco, la companyia dels quals era continua e eren sos vehins; e parent-li que aquests meyns que alguns altres curassen de res a fer, e que pus alegres vivien que alguns altres, axí com se feyen, e demanà a moltes persones d'ells e de llur condició. E oynt per tothom que aquests eren pobres homens pintors, li entrà en lo enteniment que no s podia fer que ells poguessen axí alegrement viure de llur pobretat sens algun altre refugi. E per ço com havia oyt dir que aquests homens de alguna altra part no sabuda per algú devien traure algun gran profit, li vench gran desig de voler si fer se pogués ab aquests, o al meyns ab lo un pendre gran amistat. E de fet li vench fet, que en poch de temps ell pres gran companyia ab Bruno, e Bruno, conexent en poques voltes que ab ell fo stat, que aquest metge era *(col. 2.ª)* un animal, comensà ab ell de haver lo pus bell temps del món ab les sues belles noves, e, per semblant, lo metge comensà a pendre ab ell lo major plaer del món. E, havent-lo algunes voltes ab ell convidat a menjar e cuydant-se que domesticament ab ell pusqués rahonar, li dix la meravella que havia d'ell e de Bufalmaco; ço es, que, axí pobres com eren, vivien alegrament, pregant-lo que li ensenyassen com ho feyen. E Bruno, oynt lo metge, e parent-li la demanda esser grossera e modorra, comensà-la riure e respondre-li segons a la sua rahó se convenia, e dix: «Mestre, yo no diria a moltes persones en quina manera nosaltres ho fem, mas dir-ho he a vós per sò com scé que sou singular amich. La veritat es que mon companyó e yo vivim axí alegrament e axí be com a vós par, e molt més e de nostra art, no d'altres fruyts que nosaltres hajam de possessions alguna, car no havem de possessions tant que n puscam pagar l'ayga que despenem. E no vull que vos cregau que nosaltres anem res emblar a algú, mas nosaltres anam en cors, e de tot ço que a nosaltres ve en plaer e havem mester, sens dan de algú, tot ho trobam. E de açò *(f. CCLVI v.º)* ve lo viure alegre que nosaltres e vós vets». E lo metge, oynt açò, sens que no sabia que s'era, creent-ho, sen meravellà molt e soptosament entrà en gran desig de saber què era lo anar en cors, prometent-li que may a persona del món no u diria. «Oy-mé, dix Bruno, mestre, e què es açò que vós me demanau? Car açò es masa gran secret de saber ço que vós voleu saber, e es cosa d'esser-me e de lançar-me del món, e de fer-me metre en la bocha del infern si algú ho sabia; mas la amor que yo us aport es tant gran, e la fiança que he en vós, que yo no us puch negar cosa alguna que vós vullau, e per ço yo us diré ab aquest pacte: que vós per la creu amunt me jureu que may no u direu a persona del món». E lo mestre, qui ab gran desig sperava de saber, no li paria que may fos a temps de jurar, e encontinent ho feu, e, fet, li dix Bruno: «Devets saber,

mestre meu dolç, que encara no ha gayre que en aquesta ciutat fo un gran mestre en nigromancia, lo qual havia nom mestre Miquel Scot, per ço com era de Scossia, e per molts gentils homens qui encara vuy són vius li fo feta gran honor; e volent-se partir d'ací a instancia e a prechs llurs, hic leixà dos sufficents dexebles seus, als quals manà *(col. 2.ª)* que tots aquells plaers que pusquessen fer en aquests gentils homens qui honrat lo havien, tots temps fossen prests a llur manament. E aquests servien los demunt dits gentils homens de certes coses de enamoraments e de certes altres coses liberalment; e aprés, plaent-los la ciutat e los costums de la gent de la terra, se dispongueren a voler star en la dita ciutat; e stant prengueren de molt grans e stretes amistats ab alguns, sens guardar qui eren, axí gentils homens com ciutedans, e axí richs com pobres, solament fossen homens de llur qualitat e plasents a ells; e aprés, per complaure a ells, ordenaren una bergada de be .xxv. homens, los quals al meyns dues voltes lo mes se deguessen trobar en algun loch per ells ordenat. E, stant aquí e desijant quescú lo seu desig, los dix que ell prestament aquella nit los forniria, ab los quals dos havent Bufalmaco e jo singular amistat e domestiquesa, nos mès en aquesta bergada, on som encara. E dich-vos axí que moltes voltes no s sdevé que nosaltres som ensemps e es una gran maravella de veure les belles coses qui són entorn *(f. CCLVII)* de la sala on menjam, e la quantitat dels nobles e dels servidors, axí fembres com homens, e es gran plaer de quescuns qui de tals companyia són a veure los bacins e los flascos e les copes e tota l'altra vexella d'or e d'argent en la qual nosaltres menjam e bevem; e ultra açò les moltes e variables viandes segons que cascú desija, qui encontinent li són portades devant, e cascuna en son temps. E no us poria may divisar quins e quants són los dolços sòns de infinits insturments, e los cants plens de melodia qui y són, ne us poria dir quanta es la cera qui s crema en aquelles nits, ni quants són los confits qui s'hi consumen, ne com són preciosos los vins qui s'hi beuen. E no volria may que vos creeguesseu que nosaltres stiguessem allà ab aquest abit ne vestits ab aquests draps que vós vets, car no y ve algú axí volent que com es vestit de aquelles robes que no us paragués un emperador, tant són de cars vestiments e de belles coses ornats. Mas sobre tots los altres plaers qui y *(col. 2.ª)* són, si es aquell de les belles dones les quals soptosament pus hom ho vulla, de totes les parts del món hi són aportades. E vós veurets aquí la dona de Barbamqui, e la reyna de Basqui, e la muller del Soldà, e la emperatriu d'Esbesch, e que m cal pus dir? que aquí trobareu totes les reynes del món, axí de christians com de moros. Dich, emperò, fins a les encontrades de Prestre Johan, e no pus avant. E aprés veureu que aprés (que aprés) que han feta collació dels confits e begut a llur plaer, feta una dança o

dues cascuna ab aquella a instancia de qui es venguda, sen van en llur cambra; e siau cert que aquelles cambres paren un paradís, tant són belles, e són no meyns odorants que si totes les species e tots los perfums del món hi eren; e allà sen van a reposar, e pensau quin quermenar e quin solaçar s'i deu fer pus hom si es; e entre ls altres qui millor star segons mon poder, si son Bufalmaco e yo, per ço com Bufalmaco les demés voltes hi fa venir per sí la reyna de França, e yo per mi la reyna d'Anglaterra, les quals són dues les pus belles dones del món. E si havem sabut tant fer, que elles no han altres ulls *(f. CCLVII v.°)* en lo cap sinó mirar a nosaltres; perquè vós meteix deveu e podeu pensar si nosaltres devem viure e anar los pus alegres homens del món, pensant que nosaltres hajam la amor de dues semblants reynes, e no resmeyns que com volem mil o dos milia florins, tantost los havem prestament; e açò appellam nosaltres vulgarment anar en cors, per ço com axí com los corsaris tolen la roba de tot hom, axí u fem nosaltres, sinó que y ha una differencia d'ells a nosaltres, que ells may no la reten, e nosaltres la retem, pus nos en som emprats. Ara haveu, mestre meu, entès ço que nosaltres diem anar en cors, e si açò deu esser secret vós mateix ho podets veure e conexer, e per ço no us en dich ne us en prech més avant». E lo mestre, qui més sciencia no entenia que muntas a més de guarir los infants de tinya, donà tanta fe a les paraules de Bruno com haguera fet a la major veritat del món; e en tant desig se encès de voler esser en aquesta bergada reebut, com en qualsevulla altra cosa poguera esser desijós, per la qual cosa respòs a Bruno que no era *(col. 2.ª)* meravella si anaven alegres. E, aprés gran peça, se retench de requerir-lo que l fes esser de sa companyia fins a tant que major honor e servey li hagués fet, perquè ab major fiança pusqués obeyr los seus prechs. E havent, donchs, axí acordat, comensà més a continuar ab ell e haver-lo e de matí e de vespre e mostrar-li desmesurada amor. E era axí gran e axí continua aquesta llur usança, que no paria que sens Bruno lo mestre pusqués ni sabés viure. E Bruno, parent-li que stava be, per ço que no paregués que s'anujas d'aquesta honor qui feta li era per lo metge, li havia pintada en la sua sala la coresma e un Agnus Dei en lo entrant de la cambra, e sobre lo portal de la carrera un orinal, per ço que aquells qui haurien mester són consell lo sabessen coneixer dels altres. E en una sua lotgeta li havia pintada la batalla de Topí e de la Gata, la qual paria una molt bella cosa al metge. E, ultra açò, deya moltes voltes al metge com ab ell no havia sopat: «Anit só stat yo a la bergada, e per ço com me anujava de la reyna d'Anglaterra, me he feta venir *(f. CCLVIII)* la gumadara del gran Ca dels turchs». Dix lo metge: «E que vol dir gumedara? Car yo no entén aquests vocables». «O mestre, dix Bruno, no men meravell, car yo he

moltes voltes hoyt dir que porch gras com va a Sena no diu res». Dix lo mestre: «Creu que tu vols dir Ipocras o Avicenna». Dix Bruno: «Per ma fe yo no m scé, car yo m'entén axí poch de vostres noms com vós dels meus; mas gumedara, en aquella lenga del gran Ca, vol aytant dir com emperadriu en la nostra; e parie-us la pus bella fembra del món. Be us scé dir que ella us faria oblidar les medicines e los arguments e los empastres». E axí u deya algunes voltes per encendre-l més en aquella voluntat. E sdevench-se que lo mestre se mès a vetllar ab Bruno, tenint-li la lum mentre que ell pintava la batalla de Topí e de la Gata, e parech-li que ell li hagués fets tants serveys que ell li podia be publicar la sua voluntat; e stant axí sols li dix: «Bruno, axí com Deu sab e es veritat, vuy no viu en lo món alguna persona per qui yo fes tant com faria per tu, e si tu m *(col. 2.ª)* deyes que yo anas al cap del món, yo hi iria; e per ço no vull que tu t maravells com yo domesticament e ab fiança te requir d'açò. Axí com tu saps, no ha encara gayre que tu m rahonist la manera de la tua alegre companyia, de que m'ha vengut axí gran desig de esser-ne, que may no desigí tant alguna altre cosa, e açò no es sens rahó, axí com tu veuras, si may se sdevé que yo n sia, car yo vull que tu sapies, e sinó es axí que digues que yo só lo pus modorro hom del món si yo no t'hi fas venir la pus bella dona que tu may vesses; e ja pessa ha que yo la viu a Quavinsili, e aquí yo li volguí tot lo be del món. E per lo corpo de Christo, yo li volguí donar .x. bolunyins e que ella m consentís a ma voluntat, e no ho volgué fer; e per ço on més puch te prech que yo faça tot ço que yo y haja a fer per poder-hi entrar, e que tu fasses e obres que yo y sia, e promet-vos que vosaltres haureu de mi bo e leyal companyó. E tu veus abans de totes coses com yo só bell hom e com me stan be les cames en la persona, e he una cara qui par sia una rosa, e ultra açò só doctor en medicina e no crech que vosaltres n'i hajau *(f. CCLVIII v.º)* algú, e scé de molt belles coses e de belles cançons, e per ço que mills los ho pusqués dir yo ten diré una». E encontinent comensà a cantar. E Bruno havia axí gran voluntat de riure que no cabia en sí mateix, mas pur se abstenia; e, finida la cançó, dix lo mestre: «Què ten par?». Dix Bruno: «Per cert ab vós no s porien perdre les .vii. arts liberals, car vos cantau axí ortogrofialment que yo no scé que m'hi diga». Dix lo mestre: «Yo dich que tu no u hagueres may creegut si tu no m'haguesses oyt». «Per cert, vós diets ver», dix Bruno. «O! dix lo mestre, que encare scé yo d'altres coses que tu no saps; mas jequiscam ara star açò. Sapies certament que yo só gentil hom, si be mon pare se stava de fora, ma mare era d'aquelles de Vilascho, e, axí com hi pots veure, yo he dels pus bells libres, e les pus belles robes que metge de Florença, car en fe de Deu yo he roba qui, comptades totes messions, costa de les liures passades

cent de bagatins e ha dels anys més de .x.; perquè, com més puch, té prech que tu fasses que yo sia de vostra companyia. En fe de Deu si tu ho fas sies pur prou malalt e no hages *(col. 2.ª)* pahor que yo may te prenga un diner de mon offici». Bruno, oyint aquest e parent-li, axí com d'altres voltes li havia paregut, que aquest era una peccora campoi, dix-li: «Mestre, feu-me la lum un poch més ençà e no us annuig fins que yo haja feta la coha en aquest topí, e puys respondre-us-é finida la coha». E Bruno, mostrant que la demanda li era fort cara, li dix: «Mestre meu, grans coses són aquelles que vós farieu per mi e yo ho conech be; mas aquella que vós me demanau, posat que a la grandesa del nostre enteniment sia pocha, pur a mi es molt gran, e no scé alguna persona del món per qui yo u fes, si per vós no u feya; perquè vejam com se cové a fer, car si per les paraules vostres, les quals són dotades de tant de seny que traurien les aranyes dels forats, quant més a mi de mon preprosit, e com més ús ab vós e més me pareu savi; e dich-vos encara, axí que si altre cosa no m feya voler be a vós, si us volria be, perquè veig que sou enamorat de axí bella cosa com dieu. *(f. CCLVIIII)* Mas ara us vull dir yo que yo no puch en aquesta cosa ço que vós vos pensau, e per ço yo no poria fer per vós ço que seria mester. Mas vós me permeteu sobre la vostra gran e molt sclarida fe de tenir-me secret, e yo dir-vos he la manera que haveu a tenir, e par-me eser cert que havent vós axí bells libres e altres coses, segons vós me haveu dit que tot ho aconseguireu». Al qual lo mestre dix: «Segurament que tu no m coneixes e no saps encara yo com sé tenir secret, car poques coses eren que micer Gaspar de Siliceto fahés com era jutge de la potestat de Surli en les Indies que ell no m'ho trametés a dir per ço com me trobava axí bon secretari, e tu veuras que yo dich ver, car jo fuí lo primer hom a qui ell digué que ell volia sposar la Bergamina. Veges, donchs, tu que dius». «Ara be conech, dix Bruno, si ell sen fiava, be men puch yo fiar, perquè la manera que vós haveu a tenir si es aquesta. Nosaltres havem en aquesta nostra bergada tots temps un capità ab dos consellers, los quals de .vi. en .vi. mesos se muden, e *(col. 2.ª)* sens falla aquesta elecció qui ara vindrà serà capità Bufalmaço, e yo conseller, e axí es secret que qui es capità pot molt fer en fer-hi metre aquell qui s vol; perquè a mi aparria que vós deguesseu pendre la amistat de Bufalmaco e fer-li honor, e ell es hom qui vehent-vos axí savi s'enamorarà de vós encontinent; e com vós lo haureu ab vostre bon seny e ab les virtuts que haveu amistansant-lo, vós la poreu requerir, e ell no us porà dir de no. Jo li he ja rahonat de vós e ell ha lo major desig del món de haver vostra amistat, perquè tost sereu amichs. E pus vós hajau fet ço que yo us dich, lexau fer a mi ab ell». Lavors dix lo mestre: «Molt me plau ço que tu rahones, e si ell es hom qui s delit de savis homens e parla ab mi un poch,

yo faré be que ell me irà tots temps sercant, car yo he tant de seny que yo n poria fornir una ciutat, e encara romandria molt savi». E, aprés açò, Bruno dix totes aquestes coses a Bufalmaco per ordre, perquè a Bufalmaco parien mil anys de poder esser a fer ço que mestre Sixia anava sercant. E lo metge, qui ultra mesura desijava de *(f. CCLVIIII v.º)* anar en cors, no cessà may fins que fo amich de Bufalmaco. La qual cosa leugerament hach aconseguida, e comensà-li a donar los pus bells dinars e los pus bells sopars del món, e a Bruno per semblant, e ells qui s'hi fregaven e arapinyaven axí com si fossen gats; e sentint-li de bons vins e de grossos capons e d'altres bones coses, assau lo tenien fort aprop e sens gayre convidar, dient que ab un altre no farien ço que ab ell feyen se romanien. E com parech temps al mestre,ací com havia fet de Bruno, requerí a Bufalmaco, de que Bufalmaco se mostrà molt torbat e començà-s a barallar ab Bruno, dient: «O traydor, a mi e al nostre Deu de Pasiviano per poch no n stich com no t do tal sus lo cap que l nas te faça caure als talons, traydor, que altra que tu no ha aquestes coses manifestades al mestre». E lo mestre lo excusava fort dient e jurant que ell ho havia sabut d'altra part. E aprés de moltes de les sues savies paraules lo pacificà. E Bufalmaco, girant-se al mestre, dix: «Mestre meu, a mi par be que vós siau stat a Bolunya e que vós en aquesta terra hajau tenguda la bocha tancada, e encara vós dich més que vós no haveu après *(col. 2.ª)* en la terra de Cucanya, axí com molts altres fan, ans haveu après en notables studis, e, si yo no m'engan, vós fos batejat en diumenge. E posat que Bruno me haja dit que vós haveu studiat en medicina, a mi apar que vós hajau studiat en pendre homens; la qual cosa vos veig fer millor que hom que yo ves may ab vostre bon seny e ab vostres bones paraules». E lo metge, stroncant-li la rahó en la bocha, se girà a Bruno e dix: «E quina cosa es parlar e usar ab persones savies e qui tantost compreenguen tota la particularitat del sentiment com ha fet aquest valent hom, de mi tu no ten avisist axí tost de ço que yo t volia dir com ha fet ell? Mas digues almenys ço que yo t diguí, com tu m diguist que Bufalmaco se delitava ab praticar ab savis homens, no t par que yo li haja mostrat tost mon sentiment quin es?». Dix Bruno: «Hoc millor encara que no diguist». Lavors lo mestre dix a Bufalmaco: «Alre hagueres dit si m'haguesses vist a Bolunya, on no havia algú gran ne poch ne doctor ne scolà qui no m *(f. CCLX)* volgués lo més del món, e tots los sabia contentar ab lo meu bell rahonament e ab lo meu bon seny; e dich-vos més que yo no deya may paraula que no fes riure tothom, tant era lo plaer que y trobaven; e com yo men partí feyen tots lo major plant del món e volien pur tots que yo y romangués, en tant que volien que yo legís de medicina a tots quants scolans hi havia; mas yo no u volguí, car yo era pust dispost de

venir ací a la mia heretat e a la casa mia». Dix lavors Bruno a Butalmaco: «Que ten par, frare, no men creyes tu com yo t'ho deya que no ha en aquesta terra metge qui s'entena de orina d'ase en sguard d'aquest, e fermament tu no n trobaries un altre semblant d'aquí a les portes de París, vés-ten de vuy més si pots que no fasses ço que ell vol?». Dix lo metge: «Bruno diu ver, mas yo no só conegut, car vosaltres sou més gent grossa que no altres, mas yo volria que vosaltres me vesseu entre doctor axí com sull star». E lavors dix Bufalmaco: «Verament, mestre, vós sabeu molt més que yo no haguera may pensat, perquè yo, parlant ab vós, axí com se deu fer ab savies persones *(col. 2.ª)* axí com vós sou, vos dich que percassaré sens falla de nostra bergada». E los honors que lo metge feya en aquests, multiplicaren llà on aquests li feyen cavalcar la cabra ab les majors alegries del món, e prometeren-li de donar per dona la comtessa de Sivilari, la qual era la pus bella cosa qui s trobas en la població de la humana generació. E lo metge demanà qui era aquesta comtessa, al qual Bufalmaco respòs: «Senyor meu dolç, d'ací mateixa es maça gran dona, e poques coses ha per lo món en les quals ella no haja alguna jurisdicció, e entre ls altres los frares menors li fan cascun any trahut; e sé-us dir que com ella va entorn ella se fa ben sentir, e posat que ella stiga molt resclosa, no ha per ço molt que ella vos paçà devant la casa una nit que anava a Derno per lavar-se los peus e per pendre un poch d'ayre. Mas la sua continua aturada es en Satarino Bernnano, e per ço los seus sarjants sovent nos van entorn, e tots, per mostrar la sua granesa, porten la verga e lo pom axí com a persones domestiques que crech que sien. Mas ara no us recordats de axí gran dona? e donchs lexats star aquella de *(f. CCLX v.º)* Conansilli, cor si voluntat no us engana, nosaltres vos metrem en los braços la major e pus bella de les altres». E lo metge, qui a Bolunya nat e nodrit era, no coneixia los vocables d'aquest. Perquè ell de la dona se tench per content, e no passà gayre que aquests li portaren noves que ell era reebut en llur companyia, e que la nit següent se devien rahonar. E lo mestre los s'enmenà a dinar abdós, e, aprés hagueren dinat, lo mestre los demanà quina manera li covenia a tenir per venir en aquesta bergada. Al qual Bufalmaco dix: «Vets-vos, mestre: a vós covć esser molt segur per ço com si vós no ereu molt segur yo us ho diré; a vós covć de trobar manera que vós siau esta nit a prim sòn sobre un d'aquells cadafals que poch ha han fets a Santa Maria Novella, e que aporteu una de les pus belles robes que vós hajau vestides, per ço que vós per la primera volta comperegau honorablament devant la bergada, e encara que no u fassau per ço que dit vos he, si u fareu per ço com vós sou gentil hom e la comtessa vol-vos fer cavaller banyat a la sua despesa; e aqui vós vos sperareu tant fins que aquell que *(col. 2.ª)* nosaltres vos trametrem vinga

a vós. E per ço que vós siau de tot ço qui s farà pus informat, vos trametrem una bestia negra e cornuda no molt gran e irà fahent per la plaça entorn un gran udolament e de grans salts per spaventar-vos. Mas puys com veurà que vós no us spaventareu, ell se acostarà a vós planament, e com s'i serà acostat, vós lavors devallau del cadafal e, sens recordar Deu ne los sants, li muntau demunt, e com li siau demunt a manera qui stà cortesament, vos portau les mans als pits sens tocar pus la bestia, e ella lavors suaument se mourà e portar-vos ha a nosaltres. Mas guardau que alguna hora no us recordets de Déu ne dels sancts, ne hajau pahor, car certament vos dich que si u haveu ella us portaria o us gitaria en part que us faria gran dan; e per ço, si no us diu lo cor de esser ben segur, no y vingau, car vós farieu gran dan a nòs, sens que no farieu gran profit a vós». E lavors lo metge dix: «No m conexeu encara: vosaltres guardau que si be m'aport los guants en les mans *(f. CCLXI)* e les robes longues, si vosaltres sabreu açò que yo he ja fet a Bolunya com yo anava moltes voltes ab mos companyons de nit a les fembres, vosaltres vos meravellarieu en fe de Deu, car a mi recorda que una volta, de nit, una fembra no volia venir ab nosaltres e era una dolenteta qui no havia d'alt una colzada; e yo doní-li primerament de grans punyades, e aprés la prenguí en sopols e la aportí pres d'un tret de ballesta, e pur tant fiu que ella vingué ab nosaltres. E una altra volta me recorda que yo, sens que no havia ab mi sinó un meu infant, poch aprés la hora de la Ave Maria, yo passí aprés lo sementiri de frares menors; e havien-hi lo die mateix soterrada una fembra, e no haguí pahor alguna, e per ço d'açò no hajau pahor, que segur só yo massa de no haver pahor; e dich-vos que yo per venir be honorablement, me metré una mia roba de scarlata folrada de vays, ab que puge en cadira, e puys veureu tota la bergada com se alegrarà com me veuran, e sens falta que decontinent ells me faran capità; e veureu pur com irà lo fet com *(col. 2.ª)* yo y sia stat, que ara que aquella comtessa no m'ha encara vist, ja s'es enamorada de mi, e m vol fer cavaller mullat, e força que la cavalleria me ferirà axí mal, e yo, qui la sabré axí mal mantenir, lexau pur fer a mi». Dix Bufalmaco: «Vós diets molt be, mas guardau que vós no us tragats scarn de nosaltres, e que no y vullau venir, e que no us fassau torbat com trametrem per vós, e açò dich per ço com ara fa fret, e vosaltres, senyors metges, guardau-vos-ne molt». «No placia a Deu, dix lo metge, car yo no só de aquests axí delicats, yo no m cur de fret, car poques voltes són may que yo m leu de nits axí per necessari del cors, segons hom fa moltes voltes, que yo m meta alre sinó lo meu peliçó sobre lo ferset, e per ço no m cureu, que yo y seré fermament». Partits-sen, donques, aquests, com fo nit sen anà a la casa, tractà ab la muller, trobant ses scuses de traure la sua bella roba, e com li

parech temps les vestí, e ana-ssen sobre un dels dits cadafals, on havia una bella losa de marbre, e aquí se comensà a refredar, e ab gran fret comensà a sperar la bestia quant *(f. CCLXI v.°)* vindria. E Bufalmaco, lo qual era gran e ben temprat de la persona, ordenà de haver un bastiment lo qual solien fer en los jochs, semblant quaix a cavall cotoner. E mesa demunt una sobrevesta negra de pell a revers que paria un ors, sinó en tant que lo dit vestiment havia cara de diable ab banyes, e aparellaren-la en la demunt dita forma, vinent-li Bruno aprés per veure la obra com anava, sen anà a la plaça nova de Santa Maria la Novella. E com ell viu que mossenyer lo metge hi era, axí comensà a fer un salt e a ballar e a fer un gran capteniment per la plaça e udalar e siular en guisa que l'espaventas; lo qual, com lo metge sentí e l viu, tots los cabells li dreçaren, e tot comensà a tremolar axí com aquell qui més que alguna fembra era pahoruch, e fo hora que ell amara més esser a casa sua que aquí; mas pus anat hi era, ell se sforçà de assegurar-se, tant lo vencia lo desig de anar a veure les meravelles qui li eren comptades per aquells. E aprés que Bufalmaco hach una peça anat axí com dit vos he, fahent semblant de pacificar-se ab ell, se acostà *(col. 2.ª)* al dit cadafal, sobre lo qual era lo dit mestre, qui stech ferm. E lo mestre, axí com aquell qui tot tremolava de pahor e no sabia què s fes ne si li muntas dessús o si sen staria, e derrerament, tement que no li fes mal si no cavalcava, la segona pahor li trasch la primera, e devallà del cadafal planament, dient: «Deu me ajut». E muntà sus e adobà-s molt be, e tots temps tremolant-se, adobà ab les mans altes, per star cortès axí com li era stat dit. E lavors Bufalmaco planament comensà anar envers Santa Maria de la Scala, e, anant de graponons, fins a la Dona di Ripone lo conduhí, e havia lavors en aquella encontrada un alleujament en lo qual los lauradors feyen aportar llurs abendonades coses per engreixar llurs camps, en lo qual, com Bufalmaco fo vehi, acostant-se a la vora, metent la una mà desota e pres lo un dels peus del metge, lo trebucà dins, fahent-li sercar là jus la comtessa que promesa li havia. E fet açò, comensà a lançar de grans salts e de grans siules, anant-sen envert Santa *(f. CCLXII)* Maria de la Scala, on trobà Bruno, qui per no poder tenir les rialles, sen era anat; e ensemps s'entornaren de luny a la bassa on havia lancat lo metge, per veure ço que ell feya. E com fo be empastat mossenyer lo metge, aprés que fo en aquell loch axí abbominable, se sforçà de levar e de ajudar-se per exir-ne, e adés çà, adés llà, cahent e levant, del cap fins als peus tot fo hu, sens que abans que n'isqués ne hach menjades més de .vii. dragmes de la pus clara, e aprés ne fo exit hi leixà lo caputxó, desempastant-se ab les mans al millor que podia. E no sabent quin altre consell se degués pendre, s'entornà a casa sua, e tant picà a la porta fins que li obriren; e aprés fo entrat de dintre axí pudent,

feu tancar la porta, e axí tost com hagueren tancat foren a la porta Bruno e Bufalmaco per hoyr lo mestre com seria reebut per la sua dona. Los quals, scoltant, sentiren que la dona li deya de les majors vilanies qui may fossen dites a un trist hom, e dient-li: «E com vos stà be d'anar sercant fembres e publicar-vos per aquell que sou, car vós no podeu negar que ara *(col. 2.ª)* vós no fosseu anat en casa de qualque dolenta e volieu comparer honorablement ab la roba doctoral. E no us bastava yo? Certes yo seria sufficient a donar recapte a un poble, quant més a vós. Ara plagués a Deu que us fosseu ofegat com vos lançàreu llà on ereu digne de star, si mal dit sia qui us ne ha tret. E veyau quin metge tan honrat qui ha tal muller com vós haveu, e va de nit sercant les altres fembres». E ab aquestes e ab moltes altres semblants paraules e pijors no cessà fins a la mija nit. E fahent-se tot lavar, may la dona no cessà de turmentar-lo. E aprés lo matí següent Bruno e Bufalmaco, content de ço que fet havien la nit passada, sen anaren a casa del metge, e aquell trobaren levat, e entrants dintre ell, segons havien acustumat, sentiren pudir tot quant hi havia que encara no s'era poscut netejar tant que no pudís encara; e sentint lo metge venir aquests, encontinent se feu a camí a ells, dient-los que Deu los donas lo bon jorn. Al qual Bruno e Bufalmaco, axí com havien proposat, respongueren ab cara molt torbada: «Axò no diem nosaltres a vós, ans pregam a Deu que us do tants de mals anys com dona a hom malvat e desleyal axí com *(f. CCLXII v.º)* vós sou, si encara puscau vós morir de glay e de mala mort, axí com en vós no ha romas de fer morir a nosaltres, qui ns studiavem de fer-vos honor, e fahent-vos vostres plaers, som cuydats morir axí com uns cans; e per la vostra desleyaltat havem haguts anit tants de buffets e de colps, que ab meyns iria un ase d'ací en Roma. E noresmeyns som stats gitats de la companyia, en la qual nosaltres haviem ordenat de fer-vos entrar, e si vos no ns en creets, parats esment les nostres carns com stan». E, dit açò, a manera d'un hom qui u fa amagadament, se levaren los draps devant los pits e mostraren llurs plagues que fetes se havien de pint, sens que lo metge no sen apercebé de res. E lo metge se volia excusar, e volia dir de ses pegueses, e comptà com era stat lançat e on. Al qual Bufalmaco responia: «Jo volguera que us haguessen lençat del pont en lo riu Derno en guisa que haguesseu rahó de recordar-vos de Deu e de sos sancts. E no us havia yo dit que no us recordasseu de Deu ne de sos sancts?». Dix lavors lo metge: «En fe de Deu, no m recordava gens». «Com, dix Bufalmaco, e no us ne *(col. 2.ª)* recordau vós? E si ell dix al mestre nostre que vós tremolaveu axí com fulla en arbre e no sabieu on vós erau. Ara be vós la ns haveu feta, mas pus persona no la ns farà, e a vós ne farem encara tals gracies com se pertanyen.» E lo metge los comensà a demanar perdó, e a pregar-los que

per amor de Deu no l deguessen vituperar, e ab les millors paraules que pusqué los comensà a pacificar, per pahor que havia que ells no publicassen la sua vergonya. E si d'aquí enrera los havia honrats, molt més los honrà d'aquí avant, e ls convidà e ls donà de ço del seu a tot llur plaer. E axí com haveu oyt, li mostraren més seny que no havia après en lo studi de Bolunya.

NOVELLA DESENA

UNA FALSA SICILIANA MAESTRIVOLAMENT TOLCH A UN MERCADER SÒ QUE EN PALERM AVIA APORTAT, LO QUAL APRÉS FEU APARES DE TORNAR AB MOLTA MÉS MERCADERIA, AB LA QUAL COBRÁ SÒ QUE PERDUT AVIA E SINCH CENS FLORINS MÉS AVANT.

Si la istoria de la Reyna *(f. CCLXIII)* en diversos lochs feu riure les dones, no es de demanar, car no n'hi hach alguna qui per sobres de rialles no li n vinguessen moltes voltes les lagrimes als ulls. E aprés que hach finit, Dioneo, qui sabia qui l'orde tocava a ell, dix: «Gracioses dones, assau manifesta cosa es que tant es major lo plaer de oyr lo engan com pus subtilment e pus artificiosa ha enganat lo enganador; e per ço, posat que molt belles coses hajau recomptades, yo us ne entén a comptar una qui us agradarà tant com alguna altra que hajau dita, e deu fos agradar per ço com aquella qui fo enganada era major mestressa de enganar que algun altre enganador de aquells que haveu comptats».

Solia esser, e encara crech que sia vuy, en usança en totes les terres marittimes qui han port on los mercaders arriben e descarreguen totes llurs mercaderies en un alfondech, lo qual en molts lochs es appellat duana, on se paga lo dret per lo comú o per lo senyor de qui es; e aquí donen per scrit tota la mercaderia e lo preu de aquella, e donat per aquells als mercaders un magatzem, en lo qual ells meten llurs *(col. 2.ª)* mercaderies, e aquí tanquen ab clau. E aprés lo duaner scriu en lo libre de la duana llur compte, e a cascú dels mercaders fa pagar lo dret de tot ço que han portat. E d'aquest libre moltes voltes se informen los homens de la terra e de la qualitat e de la quantitat de les mercaderies qui y són; e encara qui són los mercaders de qui són, ab los quals aprés, segons mills poden, compren o baraten ab aquell millor aventatge que poden. La qual usança, axí com en molts altres lochs es, era en la ciutat de

Palerm en la ylla de Sicilia, e encara hi es, en la qual ciutat ha moltes fembres belles de cors e enemigues de honestat, les quals, qui no les coneixia, serien tengudes per grans e per honestes dones, e a qui les coneix no són per atraure, mes per scorxar los homens de tot en tot. E com un mercader stranger hi ve, axí tost se informen ab lo libre de la duana què ha aduyt, e quant pot despendre, e aprés ab llurs plasenteries e amorosos actes e ab paraules dolces aquests semblants mercaders assagen de ginyar e de tirar ab llur amor; e ja s'es sdevengut a molts que han despeses gran part de llurs mercaderies *(f. CCLXIII v.°)* e a molts totes; e ja n'hi ha haguts a qui han menjades les mercaderies e lo navili e la polpa e los òssos, e també los han sabut fer la barba, que no y ha romas pèl a raure. E encara no ha gran temps que y fo tramès un jove florentí apellat Nicolo de Siginano, en altra manera appellat Salabeato, ab tant gran rahó e ab tants draps de lana que la fira de Salern ne fora plena, e podien valer en sus de .v. milia florins de Florença; e, passat per la duana, los mès en un magatzem, e sens mostrar gran freça de sí mateix ne de sa mercaderia, si començà de anar solaçar alguna volta per la terra. E sdevench-se que aquest qui blanch e bell e fresch era, anant axí, una de aquestes fembres que barbera era e s feya anomenar madona Blancaflor, havent sentiment de sos affers, li posà l'ull a dorç, de que ell se avisà, e, extimant que ella fos una gran dona, se avisà que la sua li degués plaure, e pensà de voler menar aquesta sua amor molt cautelosament; e, sens dir-ne res a persona del món, comensà a fer spesses passades devant la casa d'aquesta. La qual, aprés *(col. 2.ª)* pochs dies que l'hach ab sos ulls tirat devert sí, mostrant que ella per la sua amor se consumava, secretament li tramès una sua fembra, la qual abtament sabia l'art de rofianajar. La qual, quaix ab les lagrimes als ulls, aprés de moltes paraules, li dix que ell ab la sua bellesa e ab les sues plasenteries havia presa axí la sua dona que ella no trobava loch ne die ne nit, e per ço, per donar remey a ses dolors, ella desijava de esser secretament com a ell plagués en un bany; e aprés dit açò, se mès mans a la boça e trasch-ne un anell, e aquell de part de la sua dona li donà; e lo bon hom Salabeato fo lo pus alegre hom qui may fos, e pres lo anell, e fregà-sen los ulls, e puys, besant-lo, lo s mès en lo dit; e puys respòs a la bona dona que si madona Blanchaflor amava a ell, no s'ho perdia, car ell amava a ella més que la sua propria vida, e que ell era dispost de anar llà on ella fos de bon grat e tota hora que ella li comendas. Tornada, donchs, la missatgera a la sua dona ab aquesta resposta de Sala*(f. CCLXIIII)*beato, fo molt contenta e encontinent li tramès a dir en qual bany lo die següent, passades vespres, la degués esperar. Lo qual, sens dir-ne alguna cosa a persona del món, prestament la hora empresa hi anà, e trobar que l bany era emprès per la

dona; e no stech gayre que dues sclaves venien carregades: la una aduhia un matalaff de cotó bell e gran, e l'altra un gran paner ple de moltes coses; e estès lo dit matalaf en una cambra del bany, e mès dessús un lançol bell e prim e listat de seda, e puys una vanova de cotonina xiprina blancha ab alguns obratges. E aprés aquests se despullaren e entraren en lo bany, e aquí ell se lavà, e no stech gayre que la dona ab dues altres sclaves sen vench al bany, e tantost com ne hach avinentesa feu gran festa a Salabeato, e ab los majors sospirs del món lo besà e abrassà, e aprés que l'hach molt besat e abrassat, li dix: «Salabeato, yo no m scé qui m'hagués poguda induhir si no tu en açò que he fet. Tu m'has mès foch en lo meu cors e turmentada la mia anima. E aprés d'acò entre ell hac *(col. 2.ª)* molts rahonaments, e com a ell plagué, tot nuus abdós sen entraren al bany, e ab ells dues sclaves, e aquí sens que no u leixà fer a alguna altra, ella mateixa, ab sabó almescat e ab aygo nafa, meravellosament lavà Salabeato, e aprés feu lavar sí mateixa a les sues sclaves. E, fet açò, aportaren les sclaves dos lançols prims e grans e blanchs, los quals eren axí odorants que paria que totes les roses del món hi fossen, e la una abrigà Salabeato e l'altra la dona, e prenent-los al braç los aportaren al lit. E aprés que de la suor foren exits, per les sclaves foren dels lançols trets, e romangueren ensemps tots nuus. E aprés tragueren del paner almarratges d'argent plenes la una d'aygo ros e l'altra d'aygo nafa, e altres de flor de gissimí e d'altres precioses aygos, e d'aquelles ensalgats a tot llur plaer; tragueren aprés capses de confits e preciosos vins ab que s confortaren, en tant que Salabeato paria esser en paradís, e mil voltes havia mirada aquella, la qual era molt bella, e cent anys li paria laguiar *(f. CCLXIIII v.º)* que aquestes sclaves sen anassen e que ell romangués en los braços de madona Blancaflor. Les quals, per comendament de la dona, sen anaren, lexant una antorxa encesa en la cambra; e, anades, aquesta abrassà a Salabeato e ell a ella, e ab gran plaer de Salabeato, al qual aparia que aquesta per la sua amor tota se extremís, romangueren una longa hora. E aprés, com temps parech a la dona de levar-se, fahent venir les sclaves, se vestiren, e tornant menjar copiosament e bevent, d'aquelles aygos odorants se lavaren les mans e la cara, e volents-sen partir, dix la dona a Salabeato: «Si a tu era plasent, a mi seria singular gracia que a nit tu vinguesses a sopar e dormir ab mi». E Salabeato, qui ja de la bellesa e de la artificiosa plasenteria d'aquesta era pres, crehent fermament que d'ella fos, e ella d'ell, axí com lo cor dels cors, respòs: «Madona, a tot vostre plaer e voluntat me sotsmet, e perçò e anit e tots temps entén a fer a tot vostre servey e comendament». E tornada-sen la dona a casa, feu ben ordenar e apparellar la casa *(col. 2.ª)* de les sues robes, e fahent aparellar habundantment de sopar, sperà Salabeato. Lo

qual, com fo nit scura, sen anà a la dita casa, on fo alegrament reebut ab gran festa e ben servit, e ab la dona sopà, e puys, entrant-sen en la cambra, sentí meravellosa odor de lignum aloe e de aucellets xiprians, e viu lo lit molt ricament ornat, e per la cambra viu moltes riques robes les quals li feren estimar aquesta esser una molt gran e molt rica dòna. E posat que lo contrari hagués dir d'ella e de sos costums, per cosa del món no u volia creure, e si hoyia dir que aquesta hagués ja enganat algun altre, no creguera may que açò degués sdevenir a ell. E ell dormí ab son gran plaer aquella nit ab ella, encenent-se tots temps més en la sua amor. E, vengut lo matí, ella li senyí una molt bella e molt gentil correge guarnida d'argent, ab una molt bella boça, e sí li dix: «Salabeato, joya mia bella, axí com la mia persona es a ton plaer, axí ço que yo he e pusca es a ton comendament». *(f. CCLXV)* E Salabeato, alegre, abrassant-la e besant-la, se isqué de casa e vench-sen llà on usaven los altres mercaders. E usant una volta e altre ab altre, sens costar-li cosa del món, e tots temps més scalfant-se en la sua amor, se sdevench que ell vené los seus draps al comptant e guanyà grossament, la qual cosa la bona dona, no per ell, més per altre, sabé encontinent. E una nit, stant Salabeato ab ella, ella comensà a burlar e a usar ab ell e abrassar e besar-lo, mostrant-se axí fort d'ell e de la sua amor, que paria que li volgués morir en los braços. E feu semblant de voler-li donar .ii. molts bells anaps d'argent que ella havia, los quals Salabeato no volia pendre, axí com qui de ella entre una volta havia haguts be .xxx. florins d'or, sens haver poscut may fer que ella d'ell prengués tant que volgués un gros. E, a la fi, havent-lo aquesta ben entès en dar-li entenent que envert ell era ben liberal, una de les sues sclaves, axí com ella havia ordenat, la cridà. Perquè ella, exint-se de la cambra, e stant un poch, tornà dintre plorant, e, lançant-se a bocons sobre lo lit, comensà a fer lo major dol que may dona fahés. E Salabeato, tot torbat, la pres al *(col. 2.ª)* braç e començà de plorar ab ella ensemps, e a dir: «O cor del meu cors! e què haveu vos hagut axí soptosament e que es la ocasió de aquesta dolor? Digau-m'o, anima mia, e no vullats que yo muyre axí sens que no sapia per què». E aprés que la dona se fo feta prou pregar e somonir, ella dix: «Oymé, senyor meu dolç, yo no m scé què m faça ni què m diga: yo he reebudes letres de Mecina de mon frare, que si yo sabria empenyorar e vendre tot quant he, que d'aquí a .viii. jorns yo li haja trameses .m. florins d'or, sinó que li serà tallada la testa; e yo no m scé què m faça ne com los me pusca haver axí prestament, car si yo hagués espay al menys .xv. dies, yo trobara manera de haver-ne d'algun loch d'on yo n dech haver e vendre algunes de les nostres possessions, e, no podent-ho fer, yo amaria més esser morta que si tal mala nova me venia». E, dit açò e mostrant-se molt atribulada, no mancava may de

plorar. E Salabeato, al qual la amorosa flama havia gran part del coneiximent tolt, crehent que aquelles fossen vertaderes lagrimes, e les paraules encara pus veres, dix: «Madona, yo no us poria servir de .m., mas de .d. florins d'or, si be vós vos crehets tornar-los-me daaquí .xv. dies *(f. CCLXV v.º)* axò remet yo a vós, e açò es stada vostra ventura, car hir yo vení los meus draps, car si no u hagués yo no us pusquera prestar hun gros». «Oymé, dix la dona, donchs has tu passat destret de diners, e per què no men requerís, car si be yo no he .m. florins, yo n'he be .c. o .cc. per donar al hoste. Dich-te certament que en aquest cas tu m'has tolta la voluntat de pendre de tu lo servey que tu m promets.» «Via, dix Sala beato, madona, jequiscam star aquestes paraules, car per açò yo no vull que vos jequiscau de pendre aquest servey, car si a mi fos axí necessari com es a vós, yo us ne haguera ben requesta.» «Oy-mé, Salabeato meu, be conech que la tua es vertadera e perfeta amor envert mi, com sens sperar de esser request de axí gran quantitat de moneda en semblant necessitat me serveys; e sies cert que yo era tota tua sens açò, e ab açò ho seré molt més, e no serà may que yo no graesca a tu la vida de mon frare, mas sab Deu que yo no prench molt volentera, considerant que tu est merçader, e que los mercaders fan llurs fets ab los diners, mas per ço com la necessitat ho requer, men plevesch, havent ferma sperança de tornar-los-te prestament; e del avanç, si més ne he menester *(col. 2.ª)*, empenyoraré totes aquestes mies coses». E, dit açò, lagremejant, sobre la cara de Salabeato se lexà anar. E Salabeato la començà a confortar, e stant la nit ab ell, per mostrar-se pus liberal servidor seu, sens sperar alguna requesta d'ella, li portà .v(m).[cents] florins d'or, los quals ella, rient ab lo cor e plorant ab los ulls, pres, no havent sguard a la sua simpla prometensa. E com la dona hach los diners, axí tost li comensà a mudar la intenció, e axí com de primer era la anada liberal a la dona tots temps que a Salabeato era plasent, axí comensaren depuys a sobrevenir les ocasions per les quals no li havia de .vii. vegades una avinent d'entrar; ne aquella cara, ne aquelles plasenteries, ne aquella festa li era pus feta que era d'emprimer. E passat un mes e dos e lo termini que haver devia los diners fo passat, e, demanant-los, li foren donades paraules per pagament. E avisant-se Salabeato de la art de la malvada fembra e coneixent que a ella alguna cosa pus que li plagués d'aquest no li podien dir, axí com aquell qui d'açò no havia ne scrit ne testimonis, e havent vergonya *(f. CCLXVI)* de comunicar ab alguns, per ço com ne era ja stat avisat debans, e si per lo scarn lo qual mereixia e sperava de la sua bestialitat, dolent e ultra mesura en sí mateix la sua peguesa planyia. E, havent hagudes de son mestre moltes letres que ell donas aquells diners a cambi e que ls hi trametés, e per ço que ell no fes perquè lo seu deffalliment fos

descubert, desliberà de partir-sen e muntà en un leny, e no anant en Pisa axí com devia, sen anà en Napols. E era aquell temps tresorer de madona la Emperadriu de Contestinoble nostre compare Pere Canigiani, hom de gran saviesa e de subtil enginy e gran amich de Salabeato e dels seus, al qual axí com a savi hom, aprés alguns jorns Salabeato dolent-se, recomptà ço que fet havia e lo seu miserable cas qui vengut li era, e demanà-li ajuda e consell en manera que ell pusqués sustentar la sua vida, affermant-li que ell pus no entenia a tornar en Florença. E Caligiani, dolent de aquesta cosa, dix: «Mal has fet e mal te est portat e mal has deyt ton mestre e maça diners has despesos en un tret ab poca dolçor, mas pus fet es, cové-ns de trobar manera en esmenar-ho». E axí com *(col. 2.ª)* hom avist, prestament hach pensat que havia a fer, e a Salabeato ho dix, lo qual, plaent-li lo consell, se mès en aventura de voler-ho seguir; e havent alguns diners, feu moltes bales ben ligades e ben aparentades, e comprà be .xx. botes d'oli, e, aquelles omplides e carregades, en Palerm s'entornà, e junt allà ab lo duaner feu compte e manifestà lo cost de les dites robes, e aprés aquelles mès en magatzems, dient-li que l'altre mercaderia que ell sperava fos venguda ell no volia tocar en aquella. E na Blanchaflor, havent hoyt açò, sabent que valia .ii.m. florins o més allò que al present havia aportat, sens allò que sperava, qui valia .iii.m. florins, parent-li que l'havia ferit de poch, pensà en restituir-li los .v.(m).[cents] florins, per ço que pusqués haver la major part dels altres .v.m., e per ço encontinent envià per Salabeato, qui axí com a maliciós hi anà. Al qual ella, fahent semblant de no saber res de ço que ell havia aportat, li feu meravellosa festa e dix: «Vet-ho, Salabeato, ab gran pahor jo he tremès per tu, pensant que tu no sies felló per ço com yo no t'he tornats los .v.(m)[cents] florins a la jornada que t'havia promès». E Salabeato comensà a riure e dix: «Madona, a la veritat a mi sabé greu axí com *(f. CCLXVI v.º)* aquell qui m traguera lo cor dels cors per donar-lo-us si yo us ne entenés a fer servey, mas ab tot axò yo vull que vós entenau com yo só corrussat contra vós, ella es tanta e tal la amor que yo us aport, que yo he feta vendre la major part de les mies possessions e he comprada tanta mercaderia que val ultra de .ii.m. florins, e encara ne sper tanta que val ultra de .iii.m. florins, e entén en aquesta terra fer un alfondech e star-meací per ço que us sia tots temps de prop, parent-me que yo stiga axí ben prop de la vostra amor, com qualsevulla altre enamorat prop de la sua». A lo qual la dona dix: «Per ma fe, Salabeato, tot ton endressament plau a mi axí com aquell que yo am més que la vida mia, e he gran plaer que tu ab intenció de star ací sies tornat, per ço com sper de haver algun bon temps ab tu; e si be te est tant laguiat a tornar, yo mateixa ten vull excusar, car yo só certa que moltes voltes tu hic est volgut venir e no has poscut, e

algunes voltes hich est vengut que no est stat accullit axí com solies esser, e ultra açò, d'açò que yo no t'he retuts los diners que yo t'havia a donai al termini que yo t'havia promès no es ma culpa *(col. 2.ª)* stada, car tu deus saber que en aquelles hores yo era en molt gran dolor posada, perquè no es meravella si en semblant cas hom no pot fer axí bona cara ne axí bon aculliment com hom volria; e per semblant deus pensar que era cosa molt mal avinent a una dona de trobar .m. florins axí leugerament, e són-nos dites moltes falcies e no ns es atès ço que ns es promès moltes voltes, e per ço cové que nosaltres mentiam als altres, e no es stat per altre rahó lo deffalliment perquè yo no he retuts los diners, e fo sa mala ventura e tua que aprés que tu hich fuist partit yo haguí tantost los diners; e si yo hagués sabut on yo ls te pusqués trametre, hages per cert que yo ls te haguera tramesos; mas per ço com nou he sabut, yo ls he stojats». E encontinent, fahent venir una bossa en que eren aquells mateys que ell havia aportats, los li mès en les mans e li dix: «Ara compte si són .v.(m.)[cents]». E Salabeato respòs: «Madona, yo conech be que vós dieu ver que vós haveu feta assau leyaltat, e dich que per axò e per la amor que yo us aport, vós no volreu null temps de mi alguna quantitat, per alguna vostra necessitat, en que yo pusca suplir, que yo *(f. CCLXVII)* no us en servesca tots temps que per vós ne sia demanat, ne request, ne vós ho haureu mester». E en aquesta guisa satisfet, entre ells comensà a metre la amor en paraules e usar ab ella leugerament, e ella per semblant a fer-li la major honor e mostrar-li la major amor del món. E Salabeato, volent ab lo seu engan prevenir al engan de ella, havent-li ella lo dia abans tramès a dir hi vingués sopar e dormir ab ella, hi anà tant malancoliós e tant trist que paria que ell degués morir. E Blanchaflor, abrassant e besant-lo, li començà a demanar per què ell havia aquesta melancolia, e ell, aprés que una bona peça se fo fet a pregar, dix: «Yo só cert que lo leny en que la mia mercaderia venia es stat pres de corsaris de Monech e rescatat .x.m. florins d'or, dels quals tocha la mia part .m. florins, e yo no he un diner per ço com los .v.(m.)[cents] florins que tu m tornist encontinent yo ls trametí en Napols per smerçar en teles e fer-les venir ací. E si yo volia pendre la mia mercaderia, la qual yo he ací per ço com no es lo temps, no n poria haver un diner, e yo no só encara axí conegut que trobas ací qui m servís. E per ço yo no m scé què m *(col. 2.ª)* faça ne què m diga. E si yo no tramet tost los diners de la mia mercaderia, sen aportaran a Monech e no n'hauré may res». E la dona, consiroça d'açò, axí com aquella a la qual ho paria tot perdre, avisant-se quina manera ella devia tenir en açò e que a Monech no anassen: «Pe sab Deu que yo he gran anuig d'açò per amor de tu, mas que vol torbar-sen tant, car si yo hagués aquests diners be sab Deu que yo los te prestara encontinent, mas

yo no ls he. Be es ver que ací ha una persona la qual l'altre jorn me serví de .d. qui m mancaren, mas a grossa uçura, car ell no n vol menys de .xxx. per centenar; e si d'aquesta persona tal tu los vols, cové que hom lo fassa segur de bones penyores, e yo per la mia part só contenta de empenyorar totes les mies robes e la mia persona per tant com ell hi volrà prestar, e açò faré per poder-ten servir, mas com asseguras tu lo romanent?». E, dit açò, veent Salabeato la occasió qui aquesta movia de fer-li aquest servey, apersebé-s que d'ella devien esser los diners qui s devien prestar, e primerament li regracià la offerta qui li feya, e aprés dix que ja per preu no se lexaria, strenyent-lo la necessitat, e que ell ho asseguraria sobre la mercaderia la qual havia en la *(f. CCLXVII v.°)* duana, e que la faria scriure en aquell qui los diners li prestaria, mas que ell la volia guardar que no entras en magatzems, perçò que alguna cosa no li pusqués esser cambiada ne robada. E la dona dix que açò era ben fet e que era assau bona seguretat. E aprés, com fo clar, ella tramès per un seu factor de qui ella confiava molt, e, aprés hagueren rahonat ensemps, ella li donà mil florins d'or, los quals lo factor prestà a Salabeato, e ell en son nom feu scriure totes les mercaderies que Salabeato havia en la duana. E, fetes entre ells cartes e contra cartes e romasos en bona concordia, entené en altres fets. E Salabeato, com pus tost pusqué, muntà sobre un leny ab .m.d. florins d'or e a Pere de Canigiano s'entornà en Napols, e d'aquí bona e entegre rahó tramès en Florença a son mestre, qui ab los draps l'avia tramès; e pagat son mestre e Pere e tothom a qui degués, se donà de bon temps de l'engan que fet havia a la siciliana, e puys, no volent fer pus mercaderia, sen vench a Ferrara. E na Blanchaflor, no trobant Salabeato en Palerm, se comensà a meravellar e comprès sospita en sí, e aprés que l'hach sperat ben dos mesos, vehent que no venia, feu per lo factor seu *(col. 2.ª)* desclavar lo magatzem, e primerament tastant les botes que creyen que fossen plenes d'oli, trobaren que foren plenes d'ayga de mar, e havent en cascuna força un barril d'oli, e aprés, guardant les bales, trobà que en cascuna havia dos draps e l'altre era borra, e en breu que molt vos hagués dit entre tot ço que y era no valia ultra .cc. florins, de que Blanchaflor, tenint-se per scarnida, longament plangué los .v.m. que tornats li havia, e més los .m. que prestats li havia, dient: «Spesses voltes que ha a fer centoscho no n vol esser loscho». E axí romas ab lo dan e ab lo engan e trobà que tant sabé altre com ella havia sabut.

Com Dioneo hach finida la sua novella e la reyna Laureta conegué que lo termini ultra lo qual *(f. CCLXVIII)* no devia pus regnar era vengut, loà molt lo consell de Pere Canigiano e la sua introducció, e per semblant

la seguida de Salabeato, qui no fo menor a menar-lo a execució. E, levant-se la corona Laureta, la posà al cap de Emilia, dient-li: «Madona: yo no m scé nosaltres com havem plasent reyna de vós, mas pur sobiranament la haurem bella, perquè feu que les vostres belleses e les obres sien correspondents.» E, dit açò, se començà a seure. E Emilia, no tant de esser feta reyna com de oyr-se loar axí en publich, se envergonyí, de la qual cosa les dones se solien gloriajar, e tal tornà en la sua cara com les roses són en l'alba del matí; mas pur com hach stat un poch ab los ulls baxos e hach donat loch a la sua superflua color, parlant e ordenant ab lo seu senescal dels fets pertanyents a la sua bergada, comensà a parlar, e dix axí: «Delitables dones: assau manifestament vehem que aprés que ls bous alguna part del jorn se són trebellats sota lo jou e aprés són cançats e del treball són rellevats e soltats liberalment llà on més los plau, e per lo bosch són més licenciats de anar a la pastura; e puys vehem que aprés no són menys, ans són pus fornits e pus crexents; e los jardins qui de variables *(col. 2.ª)* plantes són fornits, més que los boschs, los quals vehem solament creixer, són pus abundosos de plantes e de flors; per la qual cosa yo extim, havent reguart quants jorns sota certes leys havem stretament rahonat, perquè es necessari de vagar un poch, e vagant apendrem de entrar sota lo jou, e no solament serà profitós, mas necessari; per ço com demà, seguint lo nostre delitable rahonament, no us entén a constrenyer sota alguna specialitat, ans vull que quescuns, segons que us plaurà, rahon fermament, tenint esment que la veritat de les coses sien noresmenys grosses que vertaderes. E, fahent-ho axí, aquell qui aprés de mi vindrà en lo reyalme, axí com pus fort e ab major seguretat poran restrenyeran en les acustumades leys». E, dit açò, fins en la hora del sopar licencià quescuns. Licenciat quescú, la reyna, de les coses demunt dites, se dressà en peus, e cascuns sen anaren qui en un delit, qui en altre, e les dones se adonaren en fer garlandes, e los jovens, jugant ab algunes d'elles e cantant e solaçant, fins a la hora del sopar passaren. Los quals, venguts entorn de la bella fontana, ab festa e ab plaer soparen, e aprés hagueren sopat a la manera acustumada, ballant e cantant una gran peça se deportaren, e a la fi la reyna *(f. CCLXVIII v.º)*, per seguir l'orde e lo stil de sos predecessors, no contrastant ço que voluntariament los havia dit, comandà a Phamphilo que degués cantar una cançó, lo qual liberalment començà:

Pus que vuyt jorns stich senyora
Que no us mir,
Ara es hora que men tolga
lo desir.
E quant eu pas per la posada
Eu dich: amor qui us ha lunyada?

— Lo fals marit qui m'ha reptada.
Que no us mir,
Ara es hora que men tolga
lo desir.
E quant eu pas per la partida
Eu dich: amor, qui us ha traída?
Que no us mir,
Ara es hora que men tolga
lo desir.
Yo dich: amor qui us ha trahida?
— Lo fals gelós qui m'ha ferida.
Que no us mir,
Ara es hora que men tolga
lo desir.

Com la cançó de Pamphilo hac fi, la qual per tots fo complidament resposta, no y hach algú qui ab més sollicitut que a ell no s pertanyia no notas les paraules de aquella, volent devinar per què ell ho havia dit, attenent que ell ho havia tant tengut amagat. E com moltes e variables coses ana-sen ymaginant, gens per ço algú no pervench a la veritat del fet. Mas la reyna, aprés que viu la cançó de Pamphilo finida e viu que los homens e les dones sen anaren volentera reposar, comendà que quescú sen anas a dormir.

JORNADA NOVENA

[Feneix la vuytena jornada del Decameron: comença la novena, en la qual, sots lo regiment de Emilia, rahona cascú segons ço que li plau e que pus li agrada.]

La lum per la qual la resplendor de la nit fuig havia ja mudada la color del cel en atzur, e comensaren-se a relevar les floretes per lo prat, com Emilia, levant-se ab la sua companyia, feu levar los jovens, los quals, aprés que foren venguts, ab passos suaus acompanyant la reina, fins a un bosquet no gayre luny del palau sen anaren, e, entrant per aquell, veren los animals, axí com cabirols e servos e altres salvatgines qui per la superflua pestilencia los speraven, axí com si fossen tornats domestichs; e encalsant adés lo un, adés lo altre, axí com si aconseguir los deguessen, los feren correr e saltar, e per algun spay axí se asolaçaren. E aprés hagueren un poch stat, alsant-se lo sol, parech a tots temps de tornar-sen, e sí s foren tots de violes e de flors engarlandats, ab les mans plenes de erbes e de violes preciosament odorants; e qui ls hagués encontrats haguera poscut dir: «Cert aquests no seran de la mort vensuts, e, si u són, seran-ho alegrament». E axí un peu devant altre, vinent-sen cantant e solassant e motejant, pervengueren al llur palau *(f. CCLXVIIII)*, on ordenadament totes les coses foren dispostes, e los llurs familiars trobaren alegres e festajants. E aprés hagueren un poch reposat, e cantades .vi. cançonetes pus belles la una que l'altre, a taula sen anaren; e aprés egualment, donant aygamans, segons ordinació de la reyna, lo senescal los feu anar a taula; e, vengudes les viandes, alegrament menjaren tots, e levant d'aquí, al sonar e al garrulejar se donaren per un poch d'espay. E puys, comendant-los-ho la reina, qui s volgué sen anà a dormir; e puys, venguda la hora usitada, quescú en lo loch acustumat sen anà a rahonar. On la reyna, guardant a Philomena, dix que donas principi a les novelles del present jorn, la qual somprient comensà en aquesta manera:

NOVELLA PRIMERA

MADONA FRANCESQUA, AMADA DE DOS JOVENS, PER LUYAR-LOS-SE FEU FER LO MORT A LA HU, E ALTRE LO FEU TRAURE DE LA SOPOLTURA, E NO PODENT NEGÚ DE ELLS VENIR, A LA FI LOS SE LUNYÁ.

«Madona: assau me agrada, pus a vós plau, que en aquest camp ubert e *(col. 2.ª)* solt e delliure, en lo qual la vostra magnificencia nos ha mesos per novellar, que yo sia la primera corredora en lo primer rench, en lo qual, si be faré, no dupte que aquells qui vendran aprés no u fassen axí be e millor. Moltes voltes yversoses se es mostrat en lo nostre rahonament quantes e quals són les forses de amor, però no crech que plenament sen haja parlat, ne hauria encara si d'ací a un any no parlavem d'alre sinó de açò. E per ço que ella no tant solament de variables dubtes e perills de morir los conduga, ans encara aquells fa entrar en les cases dels morts e per morts traure-ls; e per ço, ultra aquells que dits havem, vos ne entén a recomptar una novella per la qual no tant solament compendreu la potencia de amor, ans encara lo seny de una valerosa dona qui saviament usà de levar-se demunt dos jovens qui ultra son voler la amaven.»

E dich adonchs que en la nostra ciutat de Pistoya fo una volta una molt bella dona vidua, de la qual dos nostres florentins qui eren bandejats de Florença e staven a Pistoya, lo un appellat Rinusio Palermini e l'altre Alexandre Claromontesi, sens saber-ho lo un del altre, la *(f. CCLXVIIII v.º)* amaven, e obraven cautelosament cascú en tot ço que podien per poder conquistar la amor de aquesta, lo nom de la qual era madona Francesca de Lazari. E aquesta, sovent sollicitada per ambaixadors e de prechs de cascú de aquests, e havent ella en sí mateixa portats sos ulls tant saviament com havia poscut per no encendre-ls en major amor, e no podent-los trastornar de ço que feyen per alguna art ne enginy, li

avench (li avench) un pensament en sí mateixa, per ço que lo llur treball se levas demunt de requerir-los abdós d'un servey lo qual ella pensava que algú d'ells no li pogués fer, posat que ls fos possible, attenent la importabla cosa que es volia demanar; e per ço com no u farien, ella hauria millor rahó e pus acolorada de no voler les llurs ambaixades hoyr ne scoltar. E lo pensament fo aquest: en aquell jorn que Madona Francesca hac aquest pensament, en Pistoya era mort un hom qui, posat que los seus fossen stats gentils homens, ell era reputat per lo pus dolent hom qui fos no tant solament en Pistoya, mas encara en tot lo món. E, ultra açò, en sa vida era stat lo pus contrafet e lo pus leig hom del món, e qui l'atrobas no tant solament en mort *(col. 2.ª)*, ans en vida haguera e feya pahor a qui l veya qui conegut no l'havia. E, aprés fo mort, fo soterrat en un carner fora la sglesia dels frares menors, la qual cosa ella pensà que seria gran endreçament del proposit que ella havia pensat, per la qual cosa ella dix a una sua serventa: «Amiga mia: tu saps lo anuig e la angoxa que yo pas tots dies de les ambaixades de aquests dos florentins, ço es, Rinusio e Alexandre, e es axí que yo no he voluntat de complaure a ells en alguna manera de la mia amor; e per levar-los-me de demunt he proposat en mon cor que per les grans offertes que m fan de provar-los en cosa que yo só certa que no faran. E ab aquesta occasió yo ls tolré de mi e ls lunyaré de la gran prextimulació que m fan tots dies. E, axí com tu saps, vuy per lo matí es stat soterrat als frares menors aquell fastigós hom lo qual demunt havem dit, lo qual no tant solament mort, mas viu los pus segurs homens d'aquesta vila vehent-lo ne havien pahor. E per ço tu ten iras secretament tot primer a Alexandre Claromontesi *(f. CCLXX)*, e sí li diras semblants paraules: Madona Francesca te tramet a dir que ara es vengut lo temps que tu pots haver la sua amor e lo teu desig complit, lo qual tu has tant desijat, e pots esser ab ella llà on tu vulles en aquella forma. A ella deu esser aportat per alguna occasió la qual tu despuys sabras, lo cors de Achanandio, lo qual vuy matí fo soterrat; e ella, axí com aquella qui axí mort com es ne hauria gran pahor, no l volria veure, perquè ella t prega que en loch de un gran servey, a tu placia de anar anit en lo prim sòn en aquella sepultura on fo mès lo cors de Achanandio e metre-t les sues robes demunt, e star axí com se eres ell propri, fins a tant que a tu vinga algú per portar-ten, e, sens alguna cosa dir ne fer, te leixa traure e portar en casa sua, on ella te pendrà, e ab ella staras, e aprés a ta guisa serà de partir-ten la hora que t serà plasent; e tot lo romanent leixa star a ella. E si ell diu que no u vol fer, si li digues de ma part que d'aquí avant pus no sia en loch on yo sia, e que axí com ha la vida cara, se guard que pus ne missatge ne missatgeria d'om ne de fembra no m trametra. E aprés d'açò tu ten iras a Rinusio *(col. 2.ª)* Paler-

mini e sí li diras: Madona Francesca me tramet a vós, e diu que es presta de voler fer a tot ton plaer, ab que tu fasses a ella un gran servey, ço es, que tu anit, aprés la mija nit, ten vages en lo carner on han soterrat vuy matí Aschanandio, e aquell, sens dir paraula, per mala ne per bona cosa que tu veges ne hages, trauras-lo del dit carner e suaument portar l'às a casa sua; e ço per que l vol, tu ho veuras aprés, e puys de ella hauras tot ço que tu volras. E si açò no t plau, ara per lavors e lavors per ara ella t mana que tu may pus no li trametes ne missatge ne ambaixada. E la serventa ordenadament anà a abdós, e a quescú segons que li era manat explicà sa ambaixada, a la qual fo respost per quescú que ho en una sepultura, mas en infern irien si a ella pleya. E la serventa feu la resposta a la dona, la qual sperà a veure si ells serien axí horats e folls que u fessen. E, venguda la nit e venint la hora del primer sòn, Alexandre Claromontesi, despullant-se en juppó, se isqué de casa per anar star en lo carner en loch de Aschanandio, e anant axí li avench *(f. CCLXX v.º)* un pensament molt pahoruch en sí mateix (molt pahoruch), e comensà a dir en son enteniment: «O bestia que yo só, e on vaig yo ara, e que m scé yo si los parents de aquesta per ventura se són avisats que yo la am, e crehent ells ço qui no es li fan fer açò per auciure-m en lo carner? E si axí era, yo merexeria be lo mal que n'hauria, e may pus de mi no s sabria cosa del món qui a ells nogués; e que m scé yo si per ventura algun meu enemich me hauria percassada aquesta bugada, al qual per ventura ella vol complaure». E puys deya: «Ara posem que no sia res d'açò, mas que sos parents aporten a casa sua lo cors de Aschanandio, per tenir-los entre ls brasos o per metre-l entre los braços d'ella, pus creedor es que ells ne vullen fer qualque strall axí com aquell qui per ventura d'alguna cosa los ha deservits, e encara me ha enviat a dir que yo no diga res per cosa del món que yo sente ne hoia, e si m treyen los ulls o si m arrencaven les dents, o si m tolien los punys o m feyen altre joch semblant, e que m faria yo e com poria yo star segur? e si yo parle e m coneixen, per ventura me faran algun mal; e, encare que no u *(col. 2.ª)* fassen, yo no hauré fet res, car ells no m lexaran ab la dona, e la dona dirà despuys que yo no he servat lo sèu comendament, e puys no m cal fer compte que fassa may pus cosa que m placia». E, axí pensat, fo temptat que sen tornas a casa, mas pur la gran amor lo sospès avant ab arguments contraris, e aquests foren de tanta força que al sepulcre lo conduhiren, al qual ell fo tant fort que l'obrí e entrà dintre e despullà Aschannadio, e de les sues robes sí mateix revestí, e, tancat lo sepulcre, en lo seu loch se posà, e posat comensà tornar ymaginar quin hom era stat Scannadio, e en les coses que ja havia hoydes dir que de nit eren sdevengudes no tant solament en les sepultures dels morts, mas encara en molts d'altres lochs, tots los pèls li

comensaren a dreçar demunt, e paria-li de tret en tret que Aschannadio se devia levar tot dret e aquí escanyar-lo. Mas ell, ajudat de fervent amor, aquests e tots los altres pensaments pahoruchs vencé e stech axí com si fos mort, e comensà sperar què s devia sdevenir d'ell. E Rinusio, sperant la mija nit, isqué de casa sua per fer ço que per la sua dona li *(f. CCLXXI)* era stat tramès a dir; e anant ab molts variables pensaments, entre ls altres pensà en les coses possibles que li podien sdevenir, axí com es que portant lo cors sobre les spatles, podia venir en mans de la Senyoria e esser condempnat al foch, o que si res sen sabia vindria en oy de tots sos parents e amichs, e molts altres semblants pensaments qui sdevenir se podien, per los quals fo retengut, e puys, girant-se, dix: «Oy-mé! e diré yo de no de la primera cosa que aquesta gentil dona, la qual yo he tant amada e am, me ha demanada? specialment que yo n dege conquistar la sua amor. Cert si yo n sabia morir, yo men metré en tot ço que metre men pusca per fer ço que promès li he de fer». E, anant avant, junyí a la sepultura e en aquella leugerament obrí; e Alexandre, sentint-lo obrir, posat que gran pahor hagués, stech pur segur, e Rinusio, entrat dins e creent pendre lo cors d'Aschanandio, pres Alexandre pels peus e aquell tirà defora, e, levant-vos a les spatles, envert la casa de la gentil dona comensà anar; e anant axí, e no reguardant-lo, moltes voltes lo percudia, e adés ab un cantó, adés ab un altre, d'algunes encontres lo convidava, e la nit *(col. 2.ª)* era axí scura que ell no podia discernir be on anava. E essent ja Rinusio al peu de la porta de la gentil dona, la qual a la finestra ab la sua serventa stava per sentir si Rinusio aportava Alexandre, ja armada en sí mateixa en manera que abdós los ne trametés sens res haver guanyat, se sdevench que la companya de la Senyoria se eren reposats en aquella encontrada, e stant quedament sperant de pendre un bandejat, sentiren los gemechs que Rinusio feya, qui eren en gran quantitat, e soptosament traent una lum de fora per veure què feya e on anava e movent los pavesos e les lanses, cridaren: «Qui ha llà?». La qual cosa Rinusio conexent, no havent temps de massa longa delliberació, leixant caure Alexandre, tant com les cames lo pogueren portar, fugí. E Alexandre, levant-se prestament, ab tot que aportave los draps del mort, los quals eren molt lonchs, sí sen anà per semblant. E la dona, ab la lum que la companya de la cort obtimament havien treta, havia vists fugir Rinusio ab Alexandre a les spatles, e per semblant havia discernit que Alexandre anava vestit de drap de scarlata, e meravellà-s molt del gran ardiment de cascú d'ells, mas ab tota la meravella ris assau *(f. CCLXXI v.º)* de haver vist lançar devall Alexandre e puys de veure-l fugir. E, stant de tal inconvenient molt alegre e loant a Deu qui de tal empatxament la havia relevada, s'entornà dintre e anà-sen en la cambra, affermant ab la serventa

que sens algun dupte cascú de aquells la amaven molt pus que allò havien fet axí com ella li havia comandat. E Rinusio, dolent-se e flastomant la sua ventura, per tot açò no s'enternà a casa, mas pertint-se la companya del senyor de aquella encontrada, s'entornà llà on havia lançat Alexandre e comensà a graponons a sercar si trobava Alexandre per donar compliment al comandament que li era stat fet, e, no trobant-lo, pensà que la companya del Senyor lo sen hagués aportat, e, dolent-sen, tornà a casa. E Alexandre, no sabent altre que fer, sens haver conegut qui portat lo havia, dolent-se de tal desaventura, per semblant a casa sua s'entornà. E al matí, trobant la sepultura de Aschanandio uberta e dintre vehent-lo girat per ço com Alexandre lo havia girat, tota Pistoya fo plena de variables pensaments e rahonaments, extimant en sos ulls que diables lo se n'havien aportat. E noresmenys *(col. 2.ª)* cascú dels dos amants certifficà a la dona ço que fet havien e ls era sdevengut, e ab açò se excusaven perquè lo seu comandament no havien complit e li demanaven la sua gracia e la sua amor; e ella, mostrant que res de açò no volia creure, ab stroncada resposta los negà de fer tot ço que promès los havia, pus ells no havien volgut fer ço que promès li havien; e ab açò los se levà demunt, no scoltant-los pus llurs ambaxades ne llurs rahonaments ab justa excusa.

NOVELLA SEGONA

UNA ABADESA, DORMINT AB UN CAPELÁ, SE LEVÁ PER PENDRE UNA MONGA QUE DORMIA AB LO SEU AMANT, E MANANT LA DITA MONGA EN CAPÍTOL, SE TROBÁ LES BRAGUES AL CAP, PERQUÉ DONÁ LICENCIA A CASCUNA DE LES ALTRES MONGES DE FER ÇO QUE VOLGUESEN.

Callant Philomena, lo seny de la dona qui s'havia sabuts levar los dos aymants demunt, era stat per totes sobiranament loat, e per semblant en contrari, no a amor, mas a horadura, era stat tengut per totes lo ardiment dels dos aymants; perquè *(f. CCLXXII)* la Reyna comendà yverçosament a Lisa que seguís, la qual encontinent comensà: «Molt cares dones: segons havem hoyt, saviament se sabé madona Francesca delliurar del anug e de la gran preximolació dels seus aymants; mas una monja, ajudant-li la fortuna, d'un gran perill qui li era sdevengut, parlant leugerament fo delliurada; e, axí com a vosaltres sabeu, són molts horats qui s fan mestres e castigadors dels altres, segons poreu compendre per la mia novella, e la fortuna, moltes voltes, segons merexen, los vitupera; e açò sdevench a la abadessa sota obediencia de la qual era la monja de que dech parlar».

Devets saber que en Lombardia ha un molt famós monastir de sanctedat e de religió de monjes de sanct Benet, en lo qual, entre les altres notables dones monjes qui y eren, si n'hi havia una jova, bella e de noble linatge, la qual havia nom madona Isabel, e essent un jorn exida a parlar ab un seu parent ab lo qual havia vengut un bell jove, del qual Amor, ab los seus darts, sobtosament la feu enamorar, e *(col. 2.ª)* ell d'ella per semblant, e vehent-la molt bella ja als seus desigs ab los ulls consentí, e de ella se encès, e no sens gran pena de cascú, aquesta amor un gran temps sens fruyt sostengueren; e derrerament essent-ne cascú d'ells sollicitat, parech al jove haver trobada via de poder anar a la sua monja amagada-

ment, de la qual cosa ella fo molt contenta, e contentant-sen, no una volta, mas moltes, ab gran plaer de cascuna de les parts, se visitaven. E, continuant açò, se sdevench que lo dit jove fo vist per una dona de layns sens que ell no sen apersebé ne de Isabel, se partí per anar-sen; de la qual cosa aquesta ab algunes altres comensà de rahonar-se, e primerament hac consell de acusar-la a la abadessa, la qual havia nom madona Husimbalda, dona molt bona e molt santa, segons la oppinió de les monges e de tots aquells qui la conexien. E puis pensaren que, per ço que alguna negació no s'hi pogués fer, la fessen pendre a la abadessa ab lo dit jove, e delliberat de fer-ho en aquesta manera, amagadament partiren les guaytes per encloure-ls; e, no gordant-se Isabel de res d'açò ne sabent-ne alguna cosa, se sdevench que una nit ella l feu venir; la qual *(f. CCLXXII v.°)* cosa encontinent fo sabuda per aquelles qui açò aguaytaven, les quals, com temps los parech e ja bona peça de la nit passada, se divisiren en dues parts, e la una se meteren a aguaytar a la porta de la sella de Isabel, e l'altre sen anaren corrent a la cambra de la abadessa, e, picant a la porta, digueren a ella, qui ja responia: «Sus, madona, levats-vos tost, car nosaltres havem trobat que Isabel ha un jove en la sella». E aquella nit era la abadessa acompanyada d'un capellà lo qual ella molt sovent en una cambra se feya venir. La qual, oynt açò e tement que les monjes acordadament per ella no fessen ço que feyen o que per la cuyta que menaven, empenyent les portes, no les obrissen, cuytadament se levà e al millor que sabé ne pusqué se vestí a la fosca; e cuydant pendre certs vels plegats que ella acostumava de portar al cap, e volent pendre lo vel negre en la mà, pres les bragues del capellà, e, en loch del vel negre les se lançà sobre lo cap e isqué de fora e prestament tancà la porta de la cambra, e dient: «On es aquesta maleyta de Deu?». E ab les altres qui axí ensonjades eren vengudes sen anà per trobar lo deffalliment *(col. 2.ª)* de Isabel, si defalliment pot esser dit; e tant entenien en allò que, vengudes, no s'aperceberen de ço que la abadessa portava al cap, e, no avisant-sen, arribaren a la porta de la sella de aquesta, e aquella empenyent, en terra la lançaren e entraren dintre, e trobaren los dos aymants abrassats; los quals axí soptosament sobreprengueren, e ells, tots stemordits, no sabents què fer se deguessen, stigueren ferms; e la monja fo encontinent de les altres monjes presa, e per comendament de la abadessa fo menada en capitol. E lo jove era romas, e, vestint-se, speraba de veure la cosa quina fi hauria, ab intenció de fer un mal joch a totes quantes ajunyir ne pusqués, si a la sua dona alguna novitat fos feta, e que aprés la s'enmenas. E la abadessa, posant-se en capitol, en presencia de totes les altres monges, les quals tant solament a la culpa novella de la monja guardaven, comensà a dir les majors vilanies que may a fembre fossen dites, allegant la sanctedat e la

honestat (e la honestat) e la bona fama del monestir, les quals vituperoses *(f. CCLXXIII)* obres si s sabessen de fora, havien ensutzades llurs fames e bones obres. E, dient-li moltes vilanies e menasses, la joveneta, vergonyosa e temerosa, qui culpabla se veya, no sabia que s'hi digués, mas callant de sí mateixa metia compassió a les altres. E multiplicant pur la abadessa ses paraules, fo volentat de Deu que la joveneta alçà los ulls e viu ço que la abadessa portava sobre lo cap e los cuixals de les bragues qui deçà e dellà li penjaven, de la qual cosa ella avisant-se de açò que era e assegurat-se, dix: «Madona: si Deu vos ajut, leixau vós aqueixa cosa e puys diets-me ço que us placia». E la abadessa, qui no la entenia, dix: «Quina cosa, malvada fembra, e encara has tu cara de motejar ne de parlar, e par-te que hages feta cosa que ton motejar haja loch». E lavors la joveneta una altra volta dix: «Madona: yo us prech que vos doneu la vostra cosa a qui us placia, e puys diets-me ço que us placia». E lavors moltes de les monges levaren los ulls al cap de la abadessa e veren ço que era, *(col. 2.ª)* e ella per semblant posant-s'i la mà, se avisà d'açò perquè Isabel ho deya. Per la qual cosa la abadessa, avisant-se de son mateix deffalliment e vehent que per totes era vista sa errada e que no havia reparació son fet, mudà son sermó en contrari de ço que dit havia, e concloent vench a dir que era impossible de deffendre-s del peccat de la carn ne de les paraules dels homens, «perque us dich, mes filles, que Deu nos perdó a totes, e prech-vos que axí secretament com fins ací haveu usat, axí secretament ho fassats d'aquí avant, e donem-nos bon temps tant com puscam, e açò vos man en virtut de santa obediencia». E, licenciada la joveneta, ab lo seu prevere s'entornà a dormir, e Isabel per semblant ab lo seu amant, lo qual despuys moltes voltes, en despit de aquelles qui li havien enveja, la monja hi feu venir. E les altres qui sens amants staven, al mills que pusqueren e pus secretament percassaren llur ventura, exceptat les velles, qui no n pogueren trobar.

NOVELLA TERÇA

MESTRE SIMON, A ISTANCIA DE BRUNO E DE BUFFALMACO, FÉU CREURE A CALANDRINO QUE ERA PRENYS, E AB MADECINES DE CAPONS E AB DINÉS QUE LS DONÁ LO FEREN AFFOLAR DEL PRENYAT.

(F. CCLXXIII v.º) Pus que Lisa hach la novella finida e totes les dones hagueren retudes gracies a Deu com la joveneta monja qui envejosament era stada tractada per morir, era ab alagria scapada de la envejosa companyia, perquè aprés la Reyna comandà a Philostrato que seguís, lo qual, sens altre comandament sperar, començà: «Senyores molt belles: lo jutge Merquigiano, del qual pochs dies ha havem parlat, me trasch del enteniment una novella de Colandrino, la qual yo us volia dir per ço com ço qui d'ell se rahona no pot sinó multiplicar la festa, posat que d'ell e de sos companyons se haja ja molt parlat, encara us en vull dir ço que havia en enteniment de dir-vos l'altre jorn».

Moltes voltes vos he mostrat *(col. 2.ª)* assau clarament qui era Colandrino, e per semblant los altres de qui en aquesta novella entén a rahonar. E per ço, sens pus dir, dich que una volta se morí una tia de Colandrino, la qual li lexà .cc. lliures de comptants en pitxols; per la qual cosa Colandrino comensà a dir que ell volia comprar una heretat de fora, e encontinent, ab tots quants corredors havia en la vila, tenia consell axí com si hagués smerçar .x. milia florins d'or; e stant axí massicajant, cascun jorn ell gastava les .cc. lliures. E Bruno e Bufalmaco, qui açò saberen, li havien moltes voltes dit que ells farien millor que aquestes .cc. lliures se gaudissen tots ensemps que no anant comprant terres; mas tant no havien fet que en açò l'haguessen pogut induir tant que una vegada solament los donas a menjar, perquè un die, dolent-sen e sobrevinent-hi un llur companyó qui havia nom Nello lo pintor, tots tres deliberaren de trobar manera de girar al grifo en les despeses de Colandrino, e

sens molta inducció ordenaren entre ells ço que a fer havien lo següent *(f. CCLXXIIII)* die per lo matí, com Colandrino exiria de casa, e, acordat, axí u feren. E lo següent die, aprés com Colandrino fo fora de casa, no hach gayre anat com Nello li vench al encontra e li dix: «Colandrino: Deu te dó bon jorn». E Colandrino li respòs que Deu li donas lo bon jorn e bon any. E aprés d'açò Nello, abstinent-se un poch, lo comensà a guardar en la cara. Al qual Colandrino dix: «E què guardes tu?». E Nello li dix: «Has hagut tu anit mal algú ne has-te res sentit?». E Colandrino encontinent començà a duptar e dix: «Oy-mé, e per què u dius? par-te a tu que yo haja res?». Dix Nello: «Yo no hu dich per axò. Mas tu m sembles molt cambiat, però no t'hi dons, pus lexe-u anar». Lavors Colandrino, tot sospitós, ab tot que no s sentia cosa en lo món, anà avant. E Bufalmaco, qui gayre luny no li era, vehent-lo partir de Nello, li isqué al encontra e saludà-l e demanà-li si s sentia res. E Colandrino respòs: «Yo no m scé, car semblant me ha dit Nello que yo li paria tot cambiat. Porries fer que yo hagués qualca cosa e *(col. 2.ª)* que no m'ho sentís». Dix Bufalmaco: «Be s poria fer que haguesses calcom amagadament, car tu par que sies mort». E a Colandrino parech haver ja la febra. E, en açò, veus-aquí sobrevenir Bruno, e, abans que alre digués, dix: «Colandrino: e quina cosa es aqueixa? E ja par que sies mort; sens-te res?». E Colandrino, oynt dir axí a quescú de aquests, en sí mateix hac molt cert que era malalt, e tot comoriós demanà què podia esser e què faria. Dix Bruno: «A mi apar que tu ten degues tornar a casa e ajau-te al lit, e fê-t ben cobrir, e tramet la tua ayga a mestre Simon, qui es axí gran amich nostre, com tu sabs; e ell dir-te ha encontinent tot ço que tu hauras a fer, e nosaltres hi serem ab tu ensemps, e, si hauras mester alguna cosa, nosaltres ho farem». E, stant axí, Nello se vench aplicar ab ells, e ab ell ensemps s'entornaren a casa sua, e ell, entrant-sen en casa, pujà-sen a la cambra e dix a la muller: «Vine, e cobri-m be, car yo m sent un gran mal». E ajagut, e presa l'aygo, per una sua infanta la tramès a mestre Simon, lo qual en *(f. CCLXXIIII v.º)* aquella hora stava en la botiga en casa sua en lo mercat vell. E Bruno, mostrant haver gran ancia del mal de Colandrino, dix: «Companyons: vosaltres stareuací ab Colandrino e yo iré al metge per saber la occasió del mal de Colandrino, e, si mester serà, amenar-l'é ací». Colandrino, lavors, tot cuytós, dix: «O companyó, veu per amor de Deu per saber què es, car millor m'o sabras tu recitar que altri, e veuras lo fet com stà, car yo m sent no scé què dintre». E Bruno, stant-sen a mestre Simon, hi fo primer que la infanta qui lo original aportava, e hach informat lo metge del fet. E aprés, venguda la infanta, e lo mestre vista l'aygo, dix a la infanta: «Vés-ten e digues a Colandrino que s tinga ben calt e yo iré a ell encontinent, e dir-li he ço que ell ha e ço que

haurà a fer». E la infanta feu tal relació, e no stech gayre que lo metge e Bruno vingueren, e, posant-se lo metge a seure a l'un costat, li comensà a tocar lo polç, e aprés, present sa muller, li dix: «Veges Calandrino appellar-te axí com amich, tu no has altre mal sinó que tu est prenys». E com Colandrino hoy açò, dolorosament començà a cridar e a dir: «Oy-mé, Taresa, ja u deya yo açò que tu ho has fet, *(col. 2.ª)* qui no vols may fer alre sinó star-me de sobre». E la dona, que assau honesta persona era, oynt dir açò al marit, de vergonya cuydà morir, e, abaixats los ulls, sens respondre paraula, se isqué de la cambra. E Colandrino, continuant la sua angoixa e lo seu bascar, deya: «Oy-mé, e com pariré aquest fill e per on exirà? Be veig que yo só mort e no puch scapar per la rabia d'aquesta mia muller; si tant la fassa Deu trista com ella vol esser alegre; mas yo li promet que si yo fos sà, yo m levara susara e li donara tantes de bastonades que yo li rompera tota la pell; si be veig que yo ho meresch be, car yo no la devia may lexar pujar desobre; mas de cert si d'aquesta scamp ella no m farà may tal solas per molts jochs que ella fassa, ans sen porà ben morir de desig». E Bruno e Bufalmaco e Nello havien axí gran desig de riure que cuydaven morir com hoyen les paraules de Colandrino; mas pur sen abstenien; mas mestre Simon reya axí fort que totes les dents li hagueren poscudes arrencar que no u *(f. CCLXXV)* haguera sentit. Mas pur a la larga, recomanant-se Colandrino al metge e pregant-lo que en açò li degués donar consell e ajuda, lo mestre li dix: «Colandrino: yo no vull que tu t smays, car loat ne sia Deu, nosaltres nos som axí tost apersabuts del fet, que ab pocha fadiga e en pochs dies yo t delliuraré; mas cové que us despenés un poch». Dix Colandrino: «Oy-mé, mestre, per amor de Deu no stiga per axò, car yo he be .cc. lliures de que yo volia comprar un heretatge defora. Preneu-les, e si totes hi han mester, totes les despeneu, perquè jo no haja a parir, car yo no m scé com m'o faça, car yo oig fer a les fembres tant gran ramor com pareixen, ab tot que elles han la mala cosa tant gran per on pot exir, e ab tot això ne cuyden morir; quant mes yo, car si yo havia aquelles dolors crech que yo morria abans que no pusqua parir». Dix lavors lo metge: «No hages pahor, que yo t faré fer una bevenda destillada molt bona e plasent de beure, qui en tres matins resolrà totes coses, e romandras pus sà que peça ha no fuist; mas guarda que despuys sies savi e no encepegs *(col. 2.ª)* pus en semblants pegueses. E primerament es mester que tu hages .iiij. parells de bons capons e grassos, e per les altres coses qui són necessaries daras a un d'aquests teus companyons .v. lliures de pitxols, e fer-me han venir tot ço que yo haja mester a la botiga, e yo en nom de Deu trametré-t demà dematí d'aquell abeuratge destillat e comensaras-ne a beure un gobellet gran cascuna volta». E Colandrino, oynt açò, dix: «Mestre, yo só molt

content de fer ço que vós me comendareu». E, donades les .v. lliures a Bruno e diners per .iiij. parells de capons, lo pregà que en son servey, en aquestes coses, treballas. E lo metge, aprés sen fo partit, li feu una pocha de clareya, e tramès-ley, e Bruno, comprats los capons e les altres coses per gaudir ab lo metge e ab sos companyons ensemps los menjaren. E Colandrino bech quatre matins de la clareya. E lo metge vench despuys a ell e tocà-li lo polç, dient-li: «Colandrino, tu est guarit sens falla, e per ço segurament ve a fer tos affers e per ço no stigues pus en casa». E Colandrino alegrament se levà e sen anà per fer sos *(f. CCLXXV v.°)* affers, loant molt ab qualsevulla persona ab qui parlas la bella cura que mestre Simon havia feta d'ell, com en .iij. dies, sens alguna dolor, lo havia fet desemprenyar. E Bruno e Bufalmaco e Nello romangueren contents com ab aquell enginy havien sabuda scarnir la avaricia de Colandrino, de la qual cosa, aprés que madona Taresa ne fo apersebuda, féu molta ramor ab lo marit, qui era content com tant be era guarit.

NOVELLA QUARTA

Lo ffill de micer Forcarigo jugá los dinés e la roba del fill de micer en Goleri, e puys li aná darere e ll feu penre e descavalcar a certs vilans, e donaren-li lo palafrè e la roba, e l'altre romas despullat.

Ab grans rialles de tota la bergada eren stades scoltades les paraules e los fets de Colandrino e de la sua muller. E callant Philostrato, Nehiphile, axí com la reyna volgué, comensà: «Valeroses dones: sinó fos pus necessari als homens de mostrar als altres lo seny e les virtuts llurs, que la oradura e los vicis, en va *(col. 2.ª)* treballarien molts en les llurs paraules, e açò vos ha assau mostrat la oradura de Colandrino, lo qual neguna necessitat havia de guarir del mal que la sua simplicitat li feya creure que ell havia, e los delitosos secrets de la sua dona havia en publich mostrats, per la qual cosa me ha venguda voluntat de manifestar-vos com la malicia del un sobrepuja lo seny d'un altre, e per açò me plau de recomptar-vos-ho».

Encara no ha molts anys passats que foren en Sena dos jovens los quals appellaven cascú vulgarment lo Oripsiu, e lo un era fill de micer Angeleri e l'altre de micer Fortarigo. Los quals, entre les altres males ventures que havien, se convenien d'una, ço es, que a abdós llurs pares los airaven e ells havien en oy, e tant sen convenien que abdós se eren amistançats e sovent usaven ensemps. E stant axí parech a Angeleri que stava mal en Sena guardant la mala provisió que lo pare li dava; e sentint que en la marcha d'Ancona era vengut per legat *(f. CCLXXVI)* del Papa un cardinal lo qual ell havia per senyor, e sabut açò, ell se dispongué de voler anar a ell, crehent-ne millorar la sua condició. E, donant sentiment al pare, de açò ab ell tractà e ordenà de haver en una volta ço que en .vi.

mesos li devia donar, perquè mils sen pusqués vestir e encavalcar per anar a sa honor. E, sercant algú lo qual pogués menar ab sí per son servey, vench a sentiment de Fortarigo, lo qual decontinent vench a Angeleri, e on millor pusqué lo comensà a pregar que l sen volgués menar ab sí, e que ell volia esser scuder e rapal e tot ço que ell volgués, sens algun salari sinó lo despens. Al qual Angeleri respòs que ell no l menaria per res, no perquè ell no l veés sufficient a tot servey, mas perquè era jugador, e ultra açò que s'embriagava alguna volta. Al qual Fortarigo respòs que sens falla del un e del altre ell se guardaria; e açò li affermà ab molts sagraments, aplicant-hi prechs sobre prechs, en tant que l'Angeleri, axí com a vensut, dix que era content; e, entrant un matí en cami, sen anaren a dinar a Bon Convento. E, dinat, *(col. 2.ª)* Angeleri, per lo gran calt que feya, feu apperellar un lit, e despullant-se, e Fortarigo ajudant-li, sen anà a dormir, dient-li que com nona sonas lo despertas. E, dormint Angeleri, Fortarigo sen anà a la taverna, e aquí, com hac begut, comensà ab alguns a jugar; al qual en poch spay hagueren guanyats alguns pochs de diners que havia, e per semblant totes quantes robes portava demunt. Lo qual, posat que fos desijós de amagar-se, no podent altre fer, sen anà llà on era Angeleri, e, vehent-lo dormir fort, li trasch la bossa e tots quants diners li havia s'enportà, e aquells jugà axí com los altres. E Angeleri, despertant-se, se levà e s vestí, e demanà de Fortarigo, lo qual no trobant, pensà que dormís en algun loch embriach, axí com havia acostumat de fer altres voltes. Perquè delliberà de leixar-lo star, fahent metre la sella e la brida a un seu palafrè; e, ja apperellat per muntar a cavall e volent pagar lo hoste, no s trobà diner ne malla, de que feu gran ramor, en tant que tota la casa mès en revolta, dient Angeleri que aquí era stat robat, menassant-los que tots presos los faria anar a Sena; *(f. CCLXXVI v.º)* e stant en la dita ramor veng venir Fortarigo en camisa, lo qual venia per vendre la roba de Angeleri axí com havia los diners. E vehent Angeleri apperellat per a cavalcar, dix: «E què es açò, Angeleri? irem-nos-en encara? Prechvos que us spereu un poch, car aquí deu venir tantost un qui té lo meu juppó penyora per .xxxviii. sous, e só cert que ell lo m lexarà per .xxxv. pagant-lo yo tantost». E, durant encara les paraules, sobrevench un, lo qual feu cert Angeleri que Fortarigo era stat aquell lo qual li havia furtats e tolts los seus diners, mostrant-li la quantitat que ell havia perduda. Per la qual cosa Angeleri, molt torbat, dix a Fortarigo de grans vilanies, e, si major pahor no hagués d'altre que de Deu, les li haguera fetes porgar, menessant-li de fer-lo penjar per la gola o fer-lo bandejar de Sena, muntà a cavall. E Fortarigo, no axí com si Angeleri ho deya a ell, mas axí com si u digués a algun altre, deya: «E, Angeleri, jequiscam star aqueixes paraules en bona hora, que no munten a res, mas entenam en *(col. 2.ª)*

açò: nosaltres haurem aquest juppó per .xxxv. sous, e si l leixam star per d'ací a demà no l'haurem per menys de .xxxviii. sous, axí com es; perquè t prech que men fasses plaer, pus me fa tanta cortesia e millorem-nos nosaltres d'aquests .iii. sous». E Angeleri, oynt-lo axí parlar, se desesperava, e majorment com veya riure aquells qui y eren entorn, los quals paria que no creguessen que Fortarigo hagués jugats los diners d'Angeleri, més que Angeleri degués haver encara los seus, e dix-li: «E què he yo a fer de ton farset, que penjat sies tu per la gola, que no tant solament me has robat e jugat los meus diners, ans encara me has empatxat mon viatge, e encare traus scarn de mi». E Fortarigo stava pur ferm en sa rahó, axí com si no u digués a ell, e deya: «E per què no m vols tu fer millorar de aquests .iii. sous, e no creus tu que yo ls te pusca fer servir? E fê-u per amor de mi e no hages aquesta cuyta, que nosaltres arribarem a nit a bona hora a Torsinieri», «Ves-ten e trova la boça e puys irem-nos-en». E *(f. CCLXXVII)* puys deya, girant-se als altres: «Sapiau que yo no poria trobar en tota Sena un tal juppó com aquest; e donchs com pensau que yo l pusqués leixar per .xxxviii. sous, que encare ne val més de .xxxx.; e donchs yo pijoraria en dues maneres». E Angeleri, de gran dolor destret, vehent-se robat de aquest, se retench de respondre pus avant, e, girant lo cap del cavall, pres lo camí de Torsinieri, ab lo qual Fortarigo, ple de malicia, axí com se stava en camisa, comensà a trotar derrera. E havent-li anat ben dues milles derrera, pregant-lo tots temps del juppó e Angeleri cavalcant tots temps per levar-se aquest bum bum de les orelles. E anant axí Fortarigo, viu alguns lavoradors en un camp pres del camí, devant Angeleri, als quals Fortarigo comensà a cridar: «Preneu-lo, preneu-lo». Per les quals paraules ells isqueren a camí devant Angeleri, crehent que ell hagués robat aquell qui cridant li anava derrera, e l retingueren al camí, e l prengueren, al qual per dir-los ell qui era ne lo fet com era stat no li ajudava en res. E, Fortarigo junt *(col. 2.ª)* allà, ab una mala cara dix: «Yo no scé per què u estich, perquè no t'auciu, ladre, desleyal, qui fuigs ab ço del meu». E, girant-se als vilans, dix: «Vejats, senyors: lo malvat ha jugat tot quant portava e ha-m lexat al hostal en lo lit e fuig ab la mia roba, be poré dir que per Deu e per vosaltres he recobrat tot ço del meu, perquè yo us seré tots temps tengut». E Angeleri deya d'ell semblant; mas les sues paraules no eren scoltades, e Fortarigo, ab la ajuda dels vilans, lo meté en terra del palafrè e, despullant-lo, se vestí les sues robes e muntà a cavall e leixà aquí Angeleri en camisa e descalç e s'entornà a Sena, dient per tot llà on anava que ell havia guanyat lo palefrè e les robes a Angeleri. E Angeleri, qui rich se pensava anar al cardinal en la marcha, pobre e en camisa s'entornà a Bon Convento, e per vergonya no gosava tornar a Sena; mas aquí li foren

prestades robes, e ab lo rocí en que cavalcava Fortarigo s'entornà a sos parents *(f. CCLXXVII v.º)* de Corciniano, ab los quals se stech tant fins que de son pare fo socorregut de nou. E en aquesta manera la malicia de Fortarigo trobà lo bon avisament de Angeleri, posat que per ell en son cas e loch no fo romasa impunida la injuria que feta li havia.

NOVELLA CINQUENA

COLANDRINO SE ENAMORÀ DE UNA JOVENETA, PER LA QUAL BRUNO LI FEU UN BREU AB QUE LA TOCAS PER ÇO QUE ELLA FES A SA VOLUNTAT; AB LA QUAL LA MULLER LO TROBÀ, DE QUE AGUEREN GRAN BARALLA.

Finida la novella de Nehiphile sens parlar-ne gayre la bergada, girant-se la reyna envert Phiameta, li comandà que seguís, la qual tota alegre li respòs que volentera, e comensà axí: «Senyores molt cares: axí com yo crech que vosaltres sapiau coses, hi ha que, per molt que sen parle tots temps, més són plasents a hoyr, pus que al temps e en loch que aquelles coses requeren se sapien rahonar per aquell qui parlar-ne vol degudament e leugera. E per ço com yo reguard *(col. 2.ª)* ço per que nosaltres som ací, ço es, per haver festa e bon temps e no per alre, yo vull que tot ço qui a festa e a bon temps pusque tornar a nosaltres havent lo loch e lo temps deguts, posat que mil voltes ne hajam rahonat, tots temps nos hi devem delitar. Perquè, posat que moltes voltes dels fets de Colandrino se haja rahonat, entre nosaltres axí com poch abans ha dit Philostrato, tots sos fets són stats placents als hoydors. E noresmenys entre les altres coses que n'havem dites sen sdevench una novella, del fet de la qual yo m só volguda informar, e, volent-ho, ho he ben sabut, e no m puch star de recitar-la; mas perçò com lo recitar moltes voltes les coses passades es gran diminució de delit als hoydors per les rahons demunt dites, encara no staré de dir-la segons se seguí».

Un nostre ciutadà appellat Nichola Cornaquini, hom molt rich de possessions e d'altres riqueses temporals, entre les quals ne havia una en la qual feu fer un honorable e molt bell casament, e, aprés fo acabat, ab Bruno e ab Bufalmaco *(f. CCLXXVIII)* se avinençà que li pintassen; tots los quals, perçò com la obra era molta, hi aplicaren Nello e Colandrino, e

aquí comensaren a lavorar. E en la dita casa los donaren una cambra ben fornida de lit e de totes coses necessaries, e entre les altres coses hi havia una serventa vella que y estava axí com a guardiana de la dita casa, perçò com alguna altra companya no y havia. E havia lo dit Nichola Cornaquini un fill appellat Philipo, e, axí com hom sens muller e jove, havia acustumat algunes voltes de menar en la dita casa alguna dona jova, e aquí tenir-la per son plaer un jorn o dos. E, entre les altres voltes, se sdevench que ell n'amenà una qui havia nom Nicholaueta, la qual un trist hom qui era nomenat Almangione tenia a sua posta en una casa, e aquí stava a la ventura. Era aquesta bella dona de la persona e ben arreada e ben parlant e ben acustumada. E sdevench-se que un die, a hora de mig jorn, ella isqué de la cambra ab un bell brial blanch e ab los cabells entrelassats en lo cap, e sen anà en un pou qui era en lo pati de la casa, e aquí se lavava les mans e la *(col. 2.ª)* cara; e stant axí vench envert lo pou Colandrino, qui venia a aygo, e, vehent-la, domesticament la saludà, e ella retent-li les saluts, e ell la començà a reguardar, parent-li bella, e comensà a trobar ses occasions per aturar ab ella, no curant de tornar-sen a sos companyons, e, no coneixent-la, no s'ardia de dir-li alguna cosa. E ella, avisant-se dels seus asguarts, per emboquir-lo, alguna volta guardava a ell, gitant algun sospiret quaix volent-los amagar; per la qual cosa Colandrino soptosament de ella se enamorà tant fort que no sabia on se era vengut e may del pati del pou se partí fins que ella fo cridada per Philipo e en la cambra fo tornada. E Colandrino, tornant-sen a obrar, may altra cosa feya sinó sospirar molt tendrament, de la qual cosa Bruno se apersebé, per ço com sovent li tenia esment a les mans, axí com aquell qui prenia fort gran delit en sos fets; e, avisat de açò, li dix: «E què diables has tu, Colandrino, que no fas sinó sospirar?». Al qual Colandrino dix: «Frare, si no havia qui m'ajudas, yo staria». «E com, dix Bruno, digues-m'o». «O, dix Colandrino, açò es *(f. CCLXXVIII v.º)* cosa qui no s deu dir a persona en lo món, mas a tu no u tindré secret. Ací ha una joveneta la pus bella cosa que yo ves may, la qual es ací fort enamorada de mi, que si tu ho veyes a tu parria un gran fet, e yo may no men só avisat fins ara, que só anat a la aygo». «Oy-mé, dix Bruno, guarda que no sia la muller de Philipo. Yo adobaré tos fets en dues paraules, car ella es gran ma amiga; mas com ho farem nosaltres, que Bufalmaco no u sapia?» Dix Colandrino: «Yo crech que sí sia, car ell la crida e ella sen anà a ell en la cambra, mas que per axò car per semblant cosa yo n trahiria Jhesucrist, quant més a Philipo, car la veritat es aquesta que ella me plau tant que yo no t'ho poria dir». Dix lavors Bruno: «Spere-t, que pus tant ne est torbat, yo sabré qui es, e si es la muller de Philipo yo adobaré tos fets en dues paraules, car ella es gran ma amiga; mas com ho farem nosaltres que

Bufalmaco no u sapia, car yo no li puch may parlar que ell no sia ab mi encontinent?». Dix Colandrino: «De Bufalmaco ne m cur yo, mas guarde-t de Nello, *(col. 2.ª)* car ell es parent de ma muller Taresa e destorbaria tots los affers». Dix Bruno: «Be dius». E de totes aquestes sabia be Bruno la veritat, qui era la dona, axí com aquell qui la y havia vista venir. E Philipo, qui li u havia dit. E, partint-se Colandrino d'ells per anar-la a veure, Bruno dix tot lo fet a Bufalmaco e a Nello, e ensemps amagadament ordenaren tot ço que fer se devia d'aquest seu enamorament. E, com Colandrino fo tornat, dix Bruno amagadament dels altres: «Has-la vista?». «Oy-mé, dix Colandrino, sí que m'ha mort.» Dix Bruno: «Per cert yo vull anar a veure si es aquella que yo crech, e, si axí es, lexa fer a mi». E, dit açò, sen devallà devall, on trobà Philipo, al qual ordenadament dix qui era Colandrino e ço que dit li havia de son enamorament, e ab ell ordenà ço que quescú devia fer e dir per haver festa e plaer del enamorament de Colandrino. E, tornant-sen a Colandrino, li dix: «Yo la he vista, e ella es aquella que yo m pensava, *(f. CCLXXVIIII)* e perçò covė que aquesta cosa se fassa saviament. Car si Philipo sen apersebia, tota l'aygo del Royno no bastaria a lavar-nos; mas, què vols tu que yo li diga de ta part, si yo li puch parlar?». Respòs Colandrino: «A la mia fe tu li pots dir primer e abans de totes coses que yo li vull mil almuts de aquell bon be, e puys li diras que yo só son servidor, e que si ella vol res que yo u faré: has-me entès?», dix Colandrino. «Sí, leixa fer a mi», dix Bruno. E, venguda la hora del sopar, aquests leixant la obra devall, sen devallà llà on eren Philipo e Nicholaueta, e aquí, per dar plaer a Colandrino, se posaren a seure. E aquí Colandrino comensà a fer e a tenir les pus noves maneres del món, e tals e tantes que sen fora apersebut un orb qui secret ho volgués tenir; e ella, de la altra part, feya tot quant podia perquè l pogués encendre més en sa amor e en la modorrio, segons la informació que havia haguda de Bruno, prenent lo major plaer del món en les maneres de Colandrino. E Philipo e Bruno e Bufalmaco, ab los *(col. 2.ª)* altres, feyen semblant de rahonar-se e de no sentir res de aquest fet, mas pur aprés de una peça, ab gran annuig de Colandrino, sen partiren e sen vengueren envert Florença, e anant ensemps dix Bruno: «Cert yo he tant conegut que tu la fas tota fondre, axí com lo sol fa lo glaç. E per lo Corpo de Christo, si tu aportes la tua rabeva e tu la sones e cantes unes quantes de aquelles tues cançons enamorades, tu la faras lançar a terra de la finestra per venir». «E donchs, dix Colandrino, frare, par-te que yo la m haja tirada en poch temps.» «Cert hoch», dix Bruno. «E tu no men creyes vuy com yo t'ho deya, e per ço vull que sapies, mon frare, que yo scé millor fer tot ço que yo m vull que altre hom en lo món. E qui haguera sabut a fer enamorar una semblant dona

com es aquesta axí tost sinó yo? A bona hora la hagueren aquests jovens qui tots dies van desús enjús aportada en tal punt com yo he, e en mil anys no sabrien adobar uns tals affers. Mas yo volria que tu m vesses un poch ab la rebeva e veuras bell joch e *(f. CCLXXVIIII v.°)* entén sanament que no só tant vell com te parech, e ella sen es ben avisada; mas en altra manera lan fare yo avisar, car yo t jur per lo Corpo de Cristo que yo la m faré anar derrera axí com fa la horada a son fill.» «O, dix Bruno, e com t'i afferraras axí fort que no serà res qui la t puixa tolre, e ja m par que t vege mordre ab aqueixes tues dents sdentegades aquella sua bocha vermelleta e aquelles sues galtetes qui paren dues roses vermelles, e tu volras-la mossegar tota, que no ten veuras may sadoll.» E Colandrino, oynt aquestes paraules, li paria esser en Paradís e anava cantant e asolassant tant alegre que no cabia en la pell. E l'altre die, portada la roba, cantà ab tanta de alagria que tota la bergada feya star alegre, e breument que en alguna guisa no podia star de anar-la a veure adés (adés) en tant que tota la feyna anava en un depart e gens no n feya, e mil voltes lo die, adés a la finestra, adés a la porta, corria per veure-la, la qual cosa feya per instigació de Bruno, qui encara l volguera pus horat que no era; e stant en aquest solas, covench que Philipo la n'hac a trametre, car ella no acustumava de aturar sinó .ii. o .iii. dies; e aprés *(col. 2.ª)* Bruno havia a fer semblant que era anada a casa de son pare, e ab letres li havia a dar entenent lo treball que ella per la sua amor sofferia, per les quals ell donava gran sperança a sos desigs, pus no la podia veure. E en aquesta manera Bruno e Bufalmaco, qui passaven llur temps ab aquest solas, se deportaven en los fets de Colandrino, fahent-se donar moltes voltes a Colandrino moltes coses, mostrant que la sua dona les demanava, adés una pinta de vori, adés una bella boça e ganivets guarnits d'argent, e semblants cosetes, e ultra açò ells ne havien moltes coses e molts convits ab que prenien ab ell solaç. E sdevench-se que havent tengut aquests aquest solas ben dos mesos, sens haver fet pus anantament en ses amors, se avisà que la llur feyna se anava acabant, e que mentre eren aquí, no daven compliment a ses amors abans que haguessen acabat; may pus no lin calia fer compte, e per ço comensà a strenyer e sollicitar Bruno, per la qual cosa fo tractat entre Bruno e Philipo e Bufalmaco que fessen venir la dona, e *(f. CCLXXX)* tantost com fo venguda dix Bruno: «Frare, aquesta dona m'à promès més de mil voltes de fer ço que tu volras, e puys no n fa res perquè ella t mena pel cabestre, e per ço pus que ella no t fa ço que t promet, nosaltres lo y farem fer, o vulla ella o no, si tu ho vols». Respòs Colandrino: «E donchs, per amor de Deu, fasses tost». Dix Bruno: «Diu-te lo cor que la pusques tocar ab un breu que yo t donaré?». Respòs Colandrino: «Si be». «E donchs, dix Bruno, fes que tu m'aports un poch de pregamí

verge e .i. granota e .iii. grans de encens, e una candela beneyta, e puys lexa fer a mi.» E Colandrino stech tota la nit vinent ab sos artificis per pendre una granota, e a la fi la pres, e ab les altres coses la aportà a Bruno, lo qual sen entrà en una cambra e scriví sobre lo pergamí algunes sues frasques ab alguns caracters, e portà-ls-li e dix: «Colandrino: sapies que si tu la tocaras ab aquests scrits, encontinent ella t vindrà derrera, e farà tot ço que tu volras; e per ço té esment que si Philipo va vuy en algun loch, tu t'hi acosta en qualca manera, e toca-la, e puys ves-ten en la casa de la palla, qui es lo millor qui y sia, car no y entra may algú, *(col. 2.ª)* e tantost tu veuras que ella hi vendrà, e puys tu saps que t'has a fer». E, hoyt açò Colandrino, fo lo pus alegre hom del món, e, pres lo scrit, dix: «Frare, lexa fer a mi». E Nello, del qual ell se guardava, havia d'açò lo major plaer del món e ab los altres ensemps sen burlava, e ajudava a enganar-lo. E per ço, axí com Bruno havia ordenat, sen anà a Florença a la muller de Colandrino, e dix-li: «Taresa, tu saps los bufets e les bastonades que ton marit sen rahó te donà lo jorn que vench ab les pedres de Mulione, e per ço yo crech que tu ten deus venjar. E si tu no u fas, no m'hages may per parent ne per amich. Sapies que ell se es enamorat de una dolenta, e ella es tant dolenta que ella se va amagant soveñt ab ell, e no ha molt que y foren, e per ço yo vull que tu y vingues e que l castichs be». E com la dona hoy açò, no li parech joch, e, levant-se en peus, començà a dir: «Oy-mé, ladre, punxó, e tu m fas açò? per la creu de Deu no irà axí, que yo no ten pach». E pres lo seu mantell e una fembra en sa companyia, e a més de pas ensemps ab Nello lassús sen anaren. La qual, com Bruno viu *(f. CCLXXX v.º)* venir de luny, dix a Philippo: «Veus ací lo nostre amich». La qual cosa entesa, Philippo sen anà llà on lavorava Colandrino ab los altres e dix-los: «Mestre, a mi cové anar tantost a Florença, e axí affanyau-vos be». E, partint-se d'aquí, sen anà amagar en loch d'on ell pusqués veure ço que faria Colandrino. E Colandrino, com crech que Philipo se fos perlongat, sen devallà en la cort, on trobà Nicholaueta tota sola, e metent-se en paraules ab ella, ella, qui sabia be ço que a fer havia, pus domesticament que usat no havia, se acostà a ell, e Colandrino, on pus secretament poch, se acostà a ella e la tocà. E axí tost com la hach tocada sens dir res, se girà e sen anà devers la casa de la palla, on Nicholaueta li anà derrera, e com fo dintre, tancada la porta, abrassà Colandrino, e sobre la palla qui era en terra lo lançà, e pujà-li demunt, e tinent-li les mans sobre los musclos, sens lexar-lo acostar a la cara, quaix si axí ab un gran delit lo-s miras, deya: «Colandrino meu dolç, cor del meu cors, ànima mia, be e repòs meu, quant de temps he yo desijat de haver-te e de tenir-te a mon plaer; tu ab les tues plasenteries me has *(col. 2.ª)* tret lo fil de la camisa, tu m'has turmentat lo meu cor

ab la tua rebeva. Oy-mé, mesquina, e pot esser ver que yo t tinga?». E Colandrino, no podent-se envides moure, deya: «O anima mia dolça, e leixe-m al meyns besar-te». E Nicholaueta deya: «O Colandrino meu, e com has gran cuyta. Leixe-m primerament veure-t e leixa sadollar los meus ulls de la tua vista dolça». E Bruno e Bufalmaco eren anats llà on era Philipo, e tots tres veyen e scoltaven ço que ells deyen e feyen. E essent ja vengut Colandrino en punt que volia la sua dona besar, veus on arribaren Nello e madona Taresa, lo qual com arribà dix: «Yo fas vot a Deu que ja son ensemps». E vengut a la porta de la casa, la dona, qui enrabiava, li donà de les mans pels pits, fahent-lo enllà, e entrà dintre. E viu Nicholaueta sobre Colandrino, la qual, tantost com viu la dona, soptosament se levà e fugí e anà llà on era Philipo. E Madona Taresa, correch ab ungles arrapar en la cara a Colandrino, qui encare no s'era levat, e tot lo arrapà. E prenent-lo pels cabells, tirant-lo ençà en enllà, comensà dir: «En casitze vituperat, donchs vós me feu aquest poch, vell e horat *(f. CCLXXXI)*, si maleyt sia lo be que yo t'he volgut, e donchs no t par que hages prou que fer en casa tua, que encare t vages enamorant d'altres, e que vell enamorament. Ara no t'ho coneixs tu, trist, no t'ho coneixs, dolent, que, prement-te tot, no n'exiria tant de such qui bastas per una salça? Per la fe de Deu, be era trista aquella qui t'emprenyava, e segurament ella deu esser ben cativa cosa de haver asalt d'una axí bella cosa com tu est». E Colandrino, vehent venir la muller, no romas mort ne viu, ne hach ardiment de fer contra ella alguna deffensió. Mas pur tot arrapat e pelat e arrufat, pres lo seu caputxó, e levant-se comensà humilment pregar a la muller que no cridas si no volia que ell fos tot tallat a pesses, per ço com aquella qui ab ell era, era muller del senyor de la casa. E la dona: «Sie-u pur, e Deu li dó lo mal any». E Bruno e Bufalmaco, qui ab Philipo e ab Nicholaueta havien d'aquesta cosa assau ris, mostrant que havien sentida la ramor, allà entraren, e, aprés de moltes noves, abonansant la dona, donaren de consell a Colandrino que sen anas a Florença e que no y tornas pus, per ço com si Philipo sentís res *(col. 2.ª)* de açò li faria algun mal joch. E en tal manera Colandrino, trist e dolent, tot pelat e tot arrapat, s'entornà a Florença, no havent gosar de anar pus lassús, e ab morros e bronchs e mermolaments de la muller, donà fi al seu enamorament, e hagué donat molt a riure als seus companyons e a Philipo e a Nicholaueta.

NOVELLA SISENA

UN JOVE, EN CASA DE UN OSTALER, SE JACH AB SA FILLA, E LA MULLER, VOLENT-SE METRE AL LIT DE SON MARIT, SE MÈS AL LIT DE SON COMPAYÓ; E PUYS LO JOVE, CUYDANT TORNAR EN LO LIT DEL COMPAYÓ, SE MÈS AB LO MARIT DE LA DONA, E CUYDANT PARLAR AB LO COMPAYÓ, LI COMTÁ TOT LO FET AXÍ COM ERA STAT, PERQUÈ S CUYDARÈN PENRE A LES MANS.

Colandrino, qui d'altres voltes havia feta riure la bergada, per semblant aquesta volta les dones hagueren gran plaer de la burla que rebuda hach; de la qual, aprés que les dones se foren acallades, la Reyna signà a Pamphilo que digués, lo qual dix en axí: «Loables dones: lo nom de Nicholaueta, amada de Colandrino, me ha reduhit a memoria una novella de una altre Nicholaua, la qual me plau recontar-vos per ço com en aquella *(f. CCLXXXI v.°)* veureu un soptós avisament de una dona qui tolgué un gran scandol a sí mateixa e a sa filla».

En lo pla de Minione havia, no ha encara molt, un bon hom lo qual acostumava donar per llurs diners als viandants a menjar e a beure, e posat que fos persona pobra e ab la casa petita, moltes voltes, per gran necesitat, no una persona, más moltes, albergava; e havent aquest una sua muller assau bella fembra, de la qual havia dos infants, la un dels quals era donzelleta de edat de .xv. o .xvi. anys, e l'altre era un infant petit qui encara no havia un any, lo qual sa mara mateixa alletava. E la donzelleta, stant sens marit, se enamorà de un jovenet gentil e plasent hom de la nostra ciutat, lo qual usava molt per aquella encontrada e sobiranament la amava. E ella, qui d'un semblant jove se tenia per amada, sobiranament sen gloriajava, e per retenir-lo ab plasents actes en la sua amor se sforçava, e per semblant sobiranament lo amava, e moltes voltes, ab grat de quiscuna de les parts, llur amor haguera hagut compliment, si

lo jove, lo qual havia nom Pinusio, no hagués squivat lo blasme de la donsella e per semblant lo seu. E mas pur de jorn en jorn, *(col. 2.ª)* multiplicant la ardor, vench desig a Pinusio de trobar-se ab aquesta, e caygut en pensament de trobar manera de poder albergar en casa sua, axí com aquell qui la disposició del pare de la donzella sabia, pensà que si açò podia fer, ell poria esser ab la donzella sens que alguna persona no sentiria res; e axí com fo mès en lo enteniment, axí-u menà a execució. E ell un jorn, ensemps ab un seu feel companyó apellat Adriano, lo qual aquestes sues amors sabia be, prengueren dos rossins, e en aquells posaren dues canastes qui força foren plenes de palla, e de Florença se isqueren e prengueren una gran volta fins que pervengueren sobre lo pla de Munione; e axí com si de Romanya vinguessen, sen anaren envert la casa, e en la porta del bon hom tocaren, lo qual, axí com aquell qui molt era domestich de cascú d'aquells, obrí la porta prestament. Al qual Pinusio dix: «A nosaltres convendrà albergar anit ací, car nosaltres cuydavem entrar en Florença, e tant no havem cuytat que no siam ací arribats aquesta hora». Al qual lo hoste respòs: «Pinusio, tu sabs be com só arreat per acullir semblants homens com vosaltres sou, mas pur pus aquesta hora vos ha ací *(f. CCLXXXII)* ajuntats e no hauriau temps de poder anar en altra part, yo us albergaré volentera al millor que yo poré. E pus axí es, descavalcau». E, aprés hagueren descavalcat, sen entraren en la casa e fermaren llurs rossins, e en aquells donaren recapte aquell que s pertanyia, e aprés, havent ells portat de que sopar, ensemps ab llur hoste soparen. E lo dit hoste, en la dita casa, no havia sinó una cambra, en la qual havia tres lits petits, e axí com millor havia sabut los havia ordenats, e tant no havia poscut fer que ls hagués donat tant spay que stesament hom pusqués entre lo un e l'altre sinó fort stretament; e lo un d'aquests tres lits, lo qui més valia, lo hoste havia fet apparellar per los dos companyons, e en aquell los feu colgar; e aprés d'algun poch spay, no dormint algú d'ells, posat que u fessen semblant, feu lo hoste en lo un dels dos lits qui romasos eren, colgar la sua filla, e en l'altre se colgaren ell e la muller; la qual al costat del lit on ell dormia feu posar lo braçol on tenien lo seu petit fillet. E havent totes aquestes coses ordenades, Pinusio, qui no dormia, havent vistes totes aquestes coses, aprés d'un poch spay parent-li *(col. 2.ª)* que tothom fos adormit, planament se levà e anà sen al lit on dormia la donzella que ell amava, e mès-se al seu costat; de la qual, posat que ella ho fes temorosament, fo d'ella alegrament reebut, e, prenent d'ell aquell plaer que ella més desijava, ab ell se stech. E, stant-se axí Pinusio ab la donzella, se sdevench que una gata feu caure certes coses, les quals la dòna, despertada, sentí; perquè levant-se, tement que no fos alre, axí nua com stava, sen anà en lo loch on sentida havia la ramor; e

Adriano, qui per semblant cosa no havia lo ardiment ni lo gosar, per ventura per alguna oportunitat se levà, e levat trobà lo braçol, e no podent passar sens levar lo dit braçol, prenent-lo, lo levà del loch on era e posà-l al costat del seu lit; e acabat ço perquè y era, s'entornà al lit sens curar-se del braçol. E la dona, levada e trobant ço qui caygut era, no era tal cosa perquè li calgués encendre lum, no curà de pus, menassant a la gata s'entornà a la cambra, e tornant-sen en lo lit on lo marit dormia, no trobà lo braçol, e, no trobant-lo, dix en sí mateixa: «O mesquina, yo men cuyt anar en lo lit on mon marit dorm e vaig-men en lo lit dels *(f. CCLXXXII v.°)* nostres hostes». E, fahent-se un poch pus avant, trobà lo brassol al costat del lit, e aquí ensemps ab Adriano se colgà, crehent-se colgar ab lo marit. E Adriano, sentint açò, qui encare no s'era tornat a dormir, la reebé be e alegrament sens dir mot, e ensús d'una volta li spolsà la camisa, ab gran plaer de la dona. E, stant axí, tement-se Pinusio que la sòn no l reprehengués, havent pres de la donzella lo plaer que tant havia desijat, se levà per tornar-sen a dormir en lo seu lit, trobà lo braçol, e crehent que aquell fos lo lit del hoste, se feu un poch més avant, e trobant lo lit del hoste, ensemps ab lo hoste se colgà; lo qual, per la vinguda de Pinusio, se despertà, e Pinusio, crehent-se esser al lit de Adriano, li dix: «Cert, frare, be t dich que may no fo tant dolça cosa com na Nicholaueta, e dich-te que per lo corpo de Christo yo he hagut ab ella lo major plaer que may hom hagués ab fembre, e dich-te que yo he caminades en sus de .vi. leugues despuys que yo m partí d'ací». E lo hoste, hoynt aquestes novelles e no plaent-li fort, primerament dix en sí mateix *(col. 2.ª)*: «E què diables fa aquest ací?». E, pus torbat que aconsellat, dix: «Pinusio, la tua vilania es stada molt gran, mas per lo corpo de Christo yo ten pagaré». E Pinusio, qui no era lo pus savi hom del món, no apersebut de la sua error, no correch a esmenar al millor que haguera poscut, mas dix: «E de què m pagaras tu e què m poras tu fer?». E la dona del hoste, qui ab lo marit se creye esser, dix a Adriano: «Oy-mé, hoges los nostres hostes que han ensemps no scé quines noves me oig». E Adriano, rient, dix: «Lexe-ls fer, que Deu los metrà en mal any, que ells begueren masa a anit». E la dona, parent-li haver hoyt al marit e oynt Adriano encontinent, conech llà on stat havia e ab qui, perquè, axí com a savia, sens dir alguna paraula, sobtosament se levà e, prenent lo braçol del seu fill, e posat que en la cambra no hagués lum, punt a punt lo aportà al lit de sa filla, e ab ella se colgà, e, axí com si despertada se fos per la ramor del marit, lo cridà a demanà-li quines paraules havia ab Pinusio, e lo marit respòs: «E no ous tu ço que ell diu que ha fet anit ab Nicholaueta?». *(f. CCLXXXIII)* «E què pot dir, dix la dona, que ell ment per la gola, que ab Nicholaueta no ha ell pas jagut, car yo m colgué ací en tal

punt que no he may poscut dormir, e tu est una bestia qui l creus. Mas vosaltres beveu tant en la nit que despuys somiau tota la nit e anau ençà e enllà sens sentir-ho, e puys par-vos fer meravelles. Mas yo us planch sinó com no us trencau lo coll; mas què fa aquí Pinusio, com no stà en son lit en mala hora que Deu li dó?». E de la altra part Adriano, vehent que la dona saviament cobria la sua vergonya e aquella de la filla, dix: «Pinusio, yo t'he ja dit cent voltes que aquest teu vici de levar-te de nit en durment e dir aquestes coses que somies, volent-les fer veres, te daran qualca volta la mala ventura. Torna ací, que Deu te dó la mala nit». E lo hoste, oynt açò que la dona deya e ço que deya Adriano, comensà a creure que Pinusio somiava, perquè, prenent-lo per les spatles, lo comensà a quermenar e a cridar, dient: «Pinusio, desperte-t e torna-ten al teu lit». E Pinusio, havent oydes les paraules qui s'eren dites, a guisa de hom qui dormia e comensava de entrar *(col. 2.ª)* en altra fantasia, de la qual lo hoste feya les majors rialles del món. E a la fi, sentint-se quermenar, feu semblant de despertar-se, e cridant Adriano dix: «Es encare jorn o per què m crides?». E Adriano dix: «Hoc, vina ací». E aquest, fenyent e mostrant-se ben sonillós, se levà del costat del hoste e tornà-sen al seu lit ab Adriano. E vengut lo jorn e levant-se lo hoste, comensaren a riure e a fer-se beffa d'ell e de sos sompnis, e axí d'uns mots en altres aparellaren llurs rossins, e meses llurs canastes, begueren ab lo hoste e muntaren a cavall, e la via de Florença sen vingueren no menys alegres e contents de la manera en que la cosa era venguda que del fet que fet havien; e aprés, trobant altra manera Pinusio, se trobà moltes voltes ab Nicholaueta, la qual a la mara affermava que ell fermament havia somiat, per la qual cosa la dona, recordant-se del abrassar de Adriano, en sí mateixa stava meravellada.

NOVELLA SETENA

TALANO DE MOLESSE SOMIA QUE UN LOB SCARBAVA LA GOLA E LA CARA DE SA MULLER, PERQUÈ LI DIX QUE SEN GUARDÉS, E, NO VOLENT-HO ELLA FER, LI AVENCH.

(F. CCLXXXIII v.º) Finida la novella de Pamphilo e loat per totes lo avisament de la dona, la Reyna dix a Pampinea que digués la sua, la qual lavors comensà: «Altra volta, plasents dones, vos he demostrada la veritat dels sompnis, la qual segons se rahona scarneixen; però com com ques sia no staré yo de comptar-vos una novelleta assau breu qui a una mia vehina se sdevench no ha encara gayre, per no creure un sompni que son marit havia fet».

Yo no n scé vosaltres si conexeu micer Talan di Molere, hom assau honorable, e havia per muller una joveneta appellada Marguerida, la qual era bella sobre totes les altres; e axí com de bellesa sobrepujava les altres, axí de anuig e d'esser desplasent e mal agradosa passava totes les altres, en tant que ab plaer d'alguna persona no volia fer alguna cosa, e per semblant algú no podia fer res qui a ella fos plasent, la qual cosa era a Talan tan anujosa de comportar que n moria; mas, no podent-hi alre fer, li covenia sofferir. E sdevench-se que una nit, stant Talant ab aquesta sua Margarida defora la ciutat, en una sua casa, e durment ab ella de nit, li parech en sompni que vehés la sua dona anar per un bosch molt *(col. 2.ª)* bell, lo qual ell no gayre luny de la sua casa havia; e mentre ell la vehé anar, axí li parech que de la una part del bosch ell ves venir un gran e molt fer lop, lo qual prestament ab la boca uberta se lexava anar en aquesta e la lançava en terra, e ella cridant: «Ajuda, ajuda!», se sforçava escapar-li. E aprés que fo levat ho dix a la muller, dient-li: «Muller: posat que la tua revessia no haja may soffert que yo haja may poscut haver un bon die ab tu, encare seria molt dolent que t veés haver mal, e per ço, si

tu vols creure lo meu consell, tu no exiras vuy de casa». E, interrogat per la dona per què, ordenadament li comptà lo seu sompni, e la dona, menejant lo cap, li dix: «Marit, marit, qui mal te vol, mal te somia; vós vos feu de mi tant piadós e somiau de mi ço que volrieu veure, e per ço yo men guardaré, e vuy e tots temps, de no fer-vos alegre de algun meu mal». A la qual dix Talan: «Yo sabia be que tu diries axí, mas aytal grat a qui en durment te besa; mas yo, crehent que t plagués, t'o deya per be, e encara t'o consell e ten prech per amor de mi que tu stigues vuy en casa o al menys te guarda de anar al nostre bosch». *(f. CCLXXXIIII)* E, hoyt per la dona, li atorgà de fer-ho, e puys dix entre sí mateixa: «Ha-s vist aquest meu marit com me ha mal corada pensant haver-me feta gran pahor de anar vuy al nostre bosch, on ell per cert deu haver donada hora a qualca dolenta e no vol que yo loy tropia; mas yo seria ben bestia si yo no u volia saber certament e l volia creure de ço que diu; mas no serà axí com ell pensa; mas cové que yo vege quina mercaderia es aquesta que ell vol, si yo hi sabia star tot lo die». E, com hach dit açò, exint lo marit de la una part de la casa e ella exint de la altra, com pus amagadament poch, sens alguna pahor, sen anà al bosch, e en aquell en la pus spessa part que y trobà se amagà; e stant sperant adés çà, adés llà si vera venir alguna persona, e stava en aquesta guisa sens alguna sospita del lop, veus on vehé exir de una cova qui prop d'ella stava amagada un lop molt gran e terrible, la qual, aprés que l'hach vist, apenes poch dir: «Senyor, ajude-m!», que lo lop se fo lexat anar a ella e la hach afferrada a la gola, e après la hach presa la sen comensà a portar axí com si fos un petit anyellet, e ella, no podent cridar, tant fort tenia la *(col. 2.ª)* gola streta, e no s podia ajudar en alguna manera, perquè, portant-la-sen lo lop, sens falla la haguera scanyada, sinó haguessen encontrats certs pastors, los quals cridants, lo lop fo constret de lexar-la, perquè fo coneguda per los pastors, e aprés a casa la sen portaren, on, aprés de moltes cures, ab gran affany gorí, mas no tant be que tota la gola e la una part de la cara no hagués en tal manera guastada que axí com de primer era bella, aprés no fos una fera cosa de veure; e moltes voltes havia vergonya de venir en loch on fos vista, perquè moltes voltes miserablament plorà la sua revessia e com no havia volguda donar fe al vertader somni del marit.

NOVELLA VUYTENA

BRONDELLO FÉU UNA TRUFA A SIACHO, DE LA QUAL SIACO SE VENGÁ CAUTELOSAMENT

Hoyda la istoria universalment, quescú de la alegra companyia dix que allò que Talan havia vist en durment no era stat sompni, mas visió, com axí apunt sens mancar-ne res se era *(f. CCLXXXIIII v.°)* seguit. E callant quescú, comandà la Reyna a Laureta que seguís lo orde, la qual encontinent dix: «Molt savia companyia: axí com aquests qui vuy abans de mi han parlat e quescú quaix de alguna cosa ja dita se sia guardat de venir en rahonament e a mi ha mogut la fort venjança que hir recomptà Pampinea que feu lo studiant, e per ço n vull dir una qui fo assau greu en aquell qui la sostench, posat que no fos tant fort».

E per ço dich que una volta havia en Florença un hom qui per tothom era appellat Siacho, del qual Dant fa menció en lo seu libre de Infern, lo qual era lo pus glot hom del món, e no podent la sua possibilitat sostenir les despeses que la sua glotonia requeria, per ço com era hom molt plasent e ple de bells mots e agradable a tots aquells qui l conexien, se adonà a esser hom de cort e a usar ab homens qui richs fossen e acostumassen de menjar de riques viandes, e ab aquests acostumava de menjar moltes voltes, posat que no y fos convidat. E en aquell temps mateix, per semblant, havia en Florença un lo qual era appellat Biondello, hom molt petit de la persona e molt *(col. 2.ª)* leuger e gentil e pulit; e entre les altres coses que havia si era que havia los pus bells cabells del món, sens que no havia un cabell fort, lo qual usava aquella mateixa vida que Siacho usava. E sdevench-se que un jorn de matí, en la quaresma, ell fo anat llà on lo peix se ven en Florença e comprà molt belles lampreses per micer Nieri de Sequi, e comprant-les fo vist de Siacho, lo qual, acostant-se a Biondello, li dix: «E què vol dir açò que tu

compres lampreses?». Al qual Biondello respòs: «Hir a vespre ne foren trameses tres molt pus belles que aquestes no són e un storió a micer Corço Donati, e no basten per a donar a menjar habundantment a certs gentils homens que vol convidar, e per ço me ha fetes comprar aquestes dues, perquè lo convit sia pus copiós; e no y vindras tu?». Respòs Siacho: «Ben ray que y vindré». E com temps li parech a casa de micer Corço sen anà, e troba-l ab alguns seus vehins que encara no s'era anat dinar, lo qual li demanà què anava fahent, e ell respòs: «Mossenyer, yo m vinch a dinar ab vós e ab la vostra bergada». *(f. CCLXXXV)* Al qual micer Corço dix: «Tu sies lo ben vengut, e pus que es temps, anem». E tantost com foren a taula ells hagueren uns pochs de brotons e badench de tonyina salada, e aprés hagueren un poch del peix d'Arno, sens pus. E Siacho, vehent lo fret dinar, se apercebé del engan que Biondello li havia fet, e en sí mateix ab gran iniquitat preposà de pagar-lon; e no passaren molts dies que ell se encontrà ab ell, lo qual havia ja fets riure molts de aquesta beffa; e Biondello, vehent-lo, lo saludà, e rient li demanà quantes eren stades les lampreses de micer Corço, al qual Siacho respòs e dix: «Abans que no vindran .viii. jorns jo t'ho sabré dir». E sens metre lagui en lo fet de Biondello e encontrà un jove bergant ab lo qual se convengué, e, donant-li un flascó de vidre, lo menà assau pres de la casa de micer Philipo Argenti, lo qual era hom molt gran e be format e molt desdenyós e irós e barallós més que algun altre: «Tu ten iras a casa de micer Philipo (a casa de micer Philipo) ab aquest flascó en la ma e dir-li has axí: Mossenyer: a vos me tramet Biondello e pregue-us que us placia omplir-*(col. 2.ª)*li aquest flascó del vostre bon vi vermell, car ell se vol anar un poch deportar ab alguns seus companyons. Mas stà be apersebut que no t metes la mà demunt, car si u feya, ell te donaria lo mal jorn e hauriets guastats tots mos fets». Dix lo bergant: «He yo alre a dir?». Dix Siacho: «No: ve en bona hora, e com hages fet torna pur a mi ab lo flascó e yo pagar-t'e». E, dit açò, lo bergant sen anà e feu la ambaixada a micer Philipo, e micer Philipo, oynt aquest, axí com aquell qui poques lavadures, avisant-se que Biondello, lo qual ell coneixia, se treya scarn d'ell, tot roig, ab la cara inflamada, axí com aquell qui era molt irós, li dix: «E quines tacanyeries són aquestes, si mal any vos dó Deu a vós e a ell?». E si s levà en peus e stès los braços per pendre lo bergant, e ell, axí com aquell qui avisat stava, fo prest e fugí, e per altre part tornà a Siacho, lo qual tot ho havia vist, e dix-li tot ço que micer Philipo havia dit; e Siacho, content, pagà lo bergant e no cessà may fins hach trobat Biondello, al qual dix: «Ha molt que no est stat en la loge de Cavansculli?». Respòs Biondello: «No. *(f. CCLXXXV v.º)* Per què m'ho demanes tu?». Dix Siacho: «Per ço com micer Philipo te fa sercar e no m scé què vol».

Dix lavors Biondello: «Yo iré allà e veuré (allà e veuré) què m dirà». E, partint-ne Biondello, sen anà, e Siacho aprés d'ell per veure lo fet com iria. E micer Philipo, no havent pogut aconseguir lo bergant, era romas ferament torbat en sí mateix, e tot iniquitós de les paraules dites per lo bergant, crehent fermament que Biondello, a instancia de quis volgués, se treya scarn d'ell; e en aquest endemig que ell axí se despitava (e) Biondello vench, lo qual, com lo viu, se feu al encontra a ell e li donà una gran punyada. «Oy-mé, dix Biondello, mossenyer, què es açò?». E micer Philipo, prenent e scarpint-li los cabells e lansant-li lo barret per terra e donant-li tots temps fort, li deya: «Traydor! Tu veuras be açò que es e quines tacanyeries ne quines xanxes marranxes són aquestes que tu m tramets a dir; e par-te que yo sia infant que axí leugerament me dege hom pendre?». E, dient-ho axí, ab los punys, qui parien de ferro, tota la cara li rompé, *(col. 2.ª)* en tant que no li leixà cabell al cap qui be li volgués, e, rossegant-lo per lo fanch, totes les robes li squinsà demunt; e en açò tant fort se sforçava que pur del primer colp fins al derrer no hach spay de dir-li un mot ni demanar-li per què feya açò; però be havia entès com ell se deya aquestes xanxes marranxes, mas no sabia què s volia dir; e a la fi, havent-lo ben batut e stant-li molts entorn, ab lo major affany del món lo li tragueren de mans; e axí arrapat e scabellat e mal encunç, dix en aquell qui ab micer Philipo eren: «E per què ha fet aço mossenyer?». Los quals li respongueren que per ço com ell li havia tramès a dir dient-li que ell devia de vuy més coneixer micer Philipo, e que ell no era hom qui degués motejar ab ell. E Biondello, planyent e plorant, se excusava que ell may a micer Philipo no havia enviat per vi ne per res; e aprés que fo un poch revengut, trist e dolent s'entornà a casa, avisant-se que aquesta devia esser stada obra de Siacho; e aprés de molts dies, guarint de la cara, comensà a exir de casa; e sdevench-se que Siacho lo trobà, e, rient, li *(f. CCLXXXVI)* demanà Biondello quin fo lo vi de micer Philipo; respòs Biondello: «Tals fossen stades a tu les lampreses de micer Corço». E lavors li dich Siacho: «A tu stà de vuy més que tu m vulles axí be dar a menjar com fist, e yo daré a tu axí be a beure com has hagut». E Biondello, qui conexia que contra Siacho ell podia haver pus mala voluntat que obrar, e per ço pregà Deu de la sua pau e d'aquí avant se guardar de burlar-lo.

NOVELLA NOVENA

Dos jovens anaren demanar de consell a Salamó, la hu en quall manera puria eser amat, e l'altre en quina manera puria castigar sa muller, qui era molt ravesa.

Negun altre que la reyna e Dioneo restava a novellar. La qual, volent servar lo privilegi, aprés que les dones hagueren assau ris del desaventurat Biondello, alegrament comensà axí a parlar: «Amables dones: si bonament *(col. 2ª.)* serà reguardada lo orde de les coses, assau leugerament se coneixerà perquè tota la universal multitud de les fembres e de la natura e dels costums e de les leys qui són als homens sotsmeses e segons la discreció de aquells se regeixen e s governen, e perçò cascuna qui ab quitia consolació e repòs voll esser ab aquells lo quels desija, deu esser humil, pacient e obedient ultra l'esser honesta. La qual cosa es sobiran tresor e special de quescuna savia dona, e com açò elegesquen per guarda del ben comú en totes les coses necessaries a la usança e als costums que volen tenir, les quals són grans e reverents e la natura assau apertament ho mostra. Les quals se fan en los cossors delicats e en les ànimes temoroses e pahorugues, e han-los donat corporal força e leugera e plasent veu, e los moviments dels membres savis, e axí totes testifficant, haveu mester govern d'altre; e qui ha necessari de esser ajudat e governat, tota rahó vol que sia obedient e subdit e reverent al ajudador e a son governador; e qui havem nosaltres per ajudador ne per governador sinó los homens? E donchs los homens devem nosaltres sobiranament *(f. CCLXXXVI v.º)* honrar, subjugant-se a aquells, e qui de aquells se parteix yo extim que es digne no tant solament de greu reprehenció, mas encara de aspre castich; e posat que semblant consideració ja altra volta haja haguda, pur ara poch ha me ha recordat ço que Pampinea comptat de la muller de Telano, a la qual Deu tramès aquell castich que l marit no li havia sabut donar; e per ço en lo meu juy me apar que sia stat just, segons ja us he

dit, lo fort e aspre castich que reebé; perquè, per esser pus plasent e ben volent e amigable, segons la natura e la usança e les leys volen e s pertany, vos vull recomptar un consell donat per Salamó, axí com a profitosa medicina per guarir aquelles qui de tal mal són ferides, de les quals, si y ha alguna qui de tal medicina no sia stada mesclada, deu reputar que açò sia stat dit per ella, per ço com los homens usen de tal proverbi, ço es, que bon cavall e mal cavall vol sperons; les quals paraules, qui leugerament les volia interpretar, consideraria que de totes ho volgués dir; mas, volent-ho moralment entendre, dich que s deu entendre, car, posat que naturalment totes les fembres sien *(col. 2.ª)* parleres e iniquitoses, no n'usen totes; e per ço a corregir la iniquitat de aquelles qui són passades massa fora de terme, covè que l bastó les fassa tembre e fassa sostenir la virtut a les altres, per ço que a nos abendonen e que lo spaventament de aquelles les sostinga».

Ara, leixant lo prehicar e vinent a dir pur ço que he en lo enteniment, dich que ja quaix la gran fama del miraculós seny de Salamó, lo qual es discorregut per lo universal món del qual ell era liberal mostrador a qui per experiencia ne volia certanitat, e per ço molts de diverses parts del món per llur streta e gran necessitat a ell recorrien per demanar consell; e, entre ls altres qui en açò anaren, fo un jove lo qual se partí de la sua casa per anar a ell, lo nom del qual era Maliso, hom noble e rich e jove, qui de la ciutat de Leyaso era; e per anar a Salamó cavalcà envert Hierusalem. E avench-se que, exint de Antiochia, se encontrà ab un jove appellat Jocef, lo qual aquell mateix camí tenia, e ab ell cavalcant axí com es en *(f. CCLXXXVII)* costuma de caminants, comensà de entrar en rahonament; e havent ja Meliso sabut de Jocef e de sa condició e d'on era e on anava, li demanà per què anava, lo qual Jocef li dix que a Salamó anava per haver consell d'ell, ja quina pratica devia tenir ab una sua muller qui pus reversa que alguna altra fembra era, la qual ell ne ab prechs ne ab moxonies, ne en alguna altra manera, de la sua reversia podia trastornar. E aprés ell per semblant a ell demanà d'on era e per què anava; al qual Maliso respòs: «Yo só di Layaso, e axí com tu has una desgracia, axí n'he yo una altra, car yo só hom molt rich e despench lo meu en fer convits e en honrar ciutedans e gentils homens e qualsevol altra natura de gents. E per tot açò yo no puch trobar hom qui m'am ne be m vulla, e per ço yo vaig per semblant llà on tu vas, per haver consell com se porà fer que yo sia amat e ben volgut». Adonchs caminants los dos jovens per llurs jornades, pervengueren *(col. 2.ª)* ensemps en Jherusalem, e per introducció de hu dels barons de Salamó, foren mesos devant ell. Al qual breument Meliso dix la sua necessitat, al qual

Salamó respòs: «Ama». E, dit açò, prestament Meliso fo tret defora; e Jocef dix ço per què hi era. Al qual Salamó neguna altra cosa respòs sinó: «Veș al pont de Lucha». La qual cosa dita, per semblant Jocef fo sens triga de la presencia del rey partit. E encontinent trobà Meliso, lo qual lo sperava, e dient-li ço que per resposta havia hagut, en les quals paraules pensant e no podent-les compendre ne entendre fruyt algú per la llur necessitat no n pusqueren traure; e axí, com ascornats s'entornaren enderrera per llur camí. E aprés que algunes jornades hagueren caminat, pervengueren en un flum sobre lo qual havia un gran pont per on passava gran caravana de bestias carregades, axí com són muls e cavalls, e per la gran multitud de besties los covench sperar fins que foren passades, e com *(f. CCLXXXVII v.°)* foren passades quasi totes, veus un mul a la una part del pont se mès axí com sovent los vehem fer, e per alguna guisa del món no volia passar avant. Per la qual cosa lo muleter, presa una staca prima, assau tempradament lo comensà a batre perquè passas. Mas lo mul, ara de aquesta part, ara de aquella, entreversant-se e moltes voltes tornant arrera, per algun partit no volia passar, per la qual cosa lo traginer ultra mesura li comensà ab aquesta staca a donar los majors colps del món, adés pel cap, adés pels flanchs, adés per tots los altres lochs del cors; mas tot quant feya era nulla, per la qual cosa Meliso e Jocef, los quals miraven totes aquestes coses, deyen al traginer: «E, dolent hom, e què fasas? Vols-lo tu auciure ton mul? Per què no assages tu de menar-lo pla e ginyant-lo, car més val giny que forsa, e per ventura passarà abans que ab les bastonades que tu li dones». Als quals lo traginer respòs: «Vosaltres coneixeu los vostres cavalls, e yo conech lo *(col. 2.ª)* meu mul, e, axí, leixau fer a mi ab ell». E, dit açò, comensà a bastonejar lo mul, e tantes lin donà e d'una part e d'altre, que lo mul passà avant e lo muleter vencé la prova. E, stant ja los dos jovens per partir, demanà Jocef a un lo qual seya al cap del pont, com havia nom aquell pont, al qual dix: «Senyer, aquest se appella lo pont de la Lucha». E com Jocef hach hoyt axí, se recordà de les paraules de Salamó e dix envert Meliso: «Ara t dich, companyó, que lo consell que Salamó me ha dat poria esser bo e vertader, car yo conech assau manifestament que yo no he sabuda may assau batre ma muller; mas aquest traginer me ha mostrat ço que yo dech fer a ella». E aprés alguns dies arribaren en Anthiochia, e aquí Jocef retench Meliso alguns dies; lo qual per la dona fo cortesament reebut, e aprés lo marit dix a la muller que apparellas de sopar axí com Meliso divisas, lo qual, pus *(f. CCLXXXVIII)* viu que a Jocef pleya, aprés de poques paraules ho dilliberà e li u dix. E la dona, segons en lo passat havia usat, no axí com Meliso havia divisat, mas quaix tot lo contrari feu. La qual cosa oynt Jocef, fo molt torbat e dix: «Dona: e no t só dit en quina manera

tu faries apparellar aquest sopar?». E la dona, axí com orgullosa, dix: «E ara què vol dir açò perquè tu no sopes si sopar vols? e si m fo dit en altra manera, a mi parech millor en aquesta, e si t plau, si t placia; e, sinó, si ten stà». E, oynt açò, maravellà s fort Meliso de la resposta de la dona. E Jocef, oynt açò, dix: «Dona: encara est tu aquella que tu solies, mas creu-me que yo t faré mudar de manera». E, girant-se a Meliso, dix: «Amich: tost veurem quin serà stat lo consell de Salamó, mas prech-te que no t sia greu, mas mira e hages per joch ço que yo faré, per ço que tu no m'empatxes; e record-te ço que t dix lo traginer quan batia lo seu mul al pont de la Lucha». Al qual Meliso dix: «Yo só en casa tua e del teu plaer yo no m'entén a mudar». E Jocef, trobant un bastó tort de olsina verda molt fexuch, lo pres e anà-ssen en la cambra on la dona, partint *(col. 2.ª)* de taula murmurant, sen era anada, e, prenent-la per la tressa dels cabells, les lançà als peus, e comensà-la ferament a batre ab lo dit bastó. E la dona comensà primerament a cridar e amenassar; mas, vehent que per tot açò Jocef no stava de spolsar-li lo pelissó, ja quaix rota, comensà a demanar mercè: «Per amor de Deu, marit no m'auciu!». E, ultra açò, prometent-li que may de son plaer e manament no s parteria. E Jocef, per tot açò, no cessava, ans pus fort li dava, adés de la una part, adés de la altra, adés per lo costat, adés per les spatles, ara per les anques, e batent-la fort li anava sercant les costures, e may no cessà fins que fo ujat, e breument negun òs en alguna part de la bona dòna restà qui maurat no fos stat. E, fet açò, vench a Meliso e dix-li: «Demà veurem quina prova haurà feta lo consell del pont de la Lucha». E com hagueren un poch reposat, se lavaren les mans ab Meliso, sopà e, com fo temps, sen anaren a dormir. E la mesquina de dona ab gran affany se levà de terra, e sobre lo lit se lançà, e al matí, axí com mils pusqué levant-se per temps, feu demanar a Jocef ço que li volia comandar que menjas a dinar; e ell, d'açò rient-se ensemps ab Meliso, ho divisaren. E aprés, com fo hora, sen tornaren, e obtimament vistes les coses segons lo orde que li havien donat *(f. CCLXXXVIII v.º)* trobaren apparellades, per la qual cosa lo consell qui per ells primerament fo mal entès, sobiranament loaren. E, aprés alguns dies, Meliso se partí de Jocef, e tornant a casa sua, a algú qui savi hom era dix ço que de Salamó havia hagut. Lo qual li dix que negun pus vertader consell ne millor se podia donar, «car tu saps que no ames persona alguna, e la honor e los serveys tu fas, no fas per amor que tu aports a algú, sinó per pompa; mas fes ço que Salamó te ha dit, e seras amat». E axí fo castigada la mala dona, e lo jove amant fo amat.

NOVELLA DESENA

MOSSÈN JOHAN, PREVERE, A INSTANCIA DE COMPARE PETRO, FEU UN ENCANTAMENT PER FER TORNAR SA MULLER EGUA, E COM LI VOLCH FICAR LA COHA, DIX QUE NO VOLIA COHA, NO.

Aprés que la novella de la reyna fo dita, donà una pocha de admiració a les dones e feu riure los jovens, e aprés se foren asegurats, Dioneo comensà a parlar: «Gracioses senyores: entre moltes colomes blanques se mostre pus bell un negre corp que ho faria un bell signe; e axí entre molts savis alguna volta un menys savi no *(col. 2.ª)* tant solament creix la resplendor e bellesa de llur saviesa, ans encara mon delit e solaç que stant vosaltres totes savies e amoderades, yo qui pus minve só de tots fahent, ab lo meu deffalliment al vostre seny pus luent tant més vos dech esser pur, car que si ab més valors demostras les vostres pus scures; e per consegüent pus larch arbitre dech haver en mostrar-me tal com só, e pus pacientment dech per vosaltres esser sostengut que no deuria si era pus savi, dient ço que yo diré. E per ço vos vull dir una novella no gayre longa, en la qual comprendeu com diligent se covè observar les coses de aquells qui alguna cosa fan per força de encantament. E com per poch deffalliment qui en aquella es comès se guasta tot ço qui en lo encantament es fet, e per ço dich axí».

Encara no ha molt temps que fo en la vila de Berleta un prevere appellat mossenyer Johan de Barlo, lo qual, per ço com la sua sgleya era pobra de rendes, havia a fer per sustentar la sua vida ab una egua que havia alguna mercaderia, e encà e enllà anant per les fires de Pulla comprant e venent; e anant axí lo dit capellà, pres streta amistat ab Pere [de Tressancti]; no s'anomenaven a la guisa de Pulla, sinó compare Pere e *(f. CCLXXXVIIII)* compare Johan; e tantes voltes com a Barleta arribava ell lo menava a la sua sglesia, e aquí l tenia tots temps e on millor podia lo hon-

rava. E compare Pere, qui d'altra part per semblant era molt pobre, havent una petita caseta qui apenes bastava a ell e a una sua jovaneta la qual havia presa per muller, e a un ase, tantes voltes com mossenyer Johan arribava a Tressancti, tantes voltes lo s'enmenava a casa e tant com podia li reguardonava lo servey que ell li feya a Barleta. Mas pur en lo fet de l'alberch tant be servir no l podia, car ell en la sua casa no havia sinó un petit lit, en lo qual ell ab la sua bella muller dormia, e honrar no l podia axí com volguera e covenia que en una petita caseta que havia al costat de la porta de la sua cambra ell havia a metre la egua de mossenyer Johan, e aquí al seu costat ell ab un poch de palla se geya. E la dona, sabent la honor que ell feya al marit a Barleta, moltes voltes sen era volguda anar, com lo compare Johan venia, jaure ab una sua vehina, a la qual deyen madona Carapresa de Judicello, per ço que lo prevere dormís ab lo marit en lo llur lit, e havie-u dit moltes voltes al prevere, mas lo prevere no u volia; e entre les altres voltes li dix un die, parlant *(col. 2.ª)* de aquella materia: «Comara Jaumeta, no hajau desplaer de mi, car yo stich molt be, e açò per tant com la hora que yo vull yo fas tornar aquesta mia egua una bella donzella, e stich-me ab ella, e puys com me vull la fas tornar egua, e per ço yo no men vull partir». De la qual cosa la dona se meravellà, e, creent-ho, al marit ho dix, dient-li: «Marit: si lo compare es axí gran amich teu com tu dius, per què no t fas tu mostrar aquest encantament en guisa que tu fasses tornar egua a mi e faras mils tos fets ab lo ase e ab mi quant seré egua, e guanyarem dos tants més que no fem ara, e com serem tornats a casa fer-me has tornar fembra, axí com me só». E compare Pere, qui era axí grosseret hom e de bona fe, creegué lo fet esser ver, e ab lo consell de la dona se acordà de fer-ho, e al millor que sabé comensà a sollicitar lo compare Johan que açò li degués ensenyar; e lo compare Johan, vehent-li tenir aquella horadura, la li comensà a traure del enteniment, dient que no era res, e ells, pur tenint llur perfidia com dit vos he, e no podent-los traure de aquella oppinió, los dix: «Veus-ho, compare, e vós, comara, açò es cosa que yo no entenia a fer a persona *(f. CCLXXXVIIII v.º)* en lo món, mas a vosaltres yo no puch dir de no de res, attenent que es cosa de que sperau haver gran profit, e per ço amor me força de fer a vostra voluntat de tot ço que m demanau ab que la cosa sia secreta, car ultra lo affany que yo n'he, a mi encorra gran perill. Perquè, pus axí voleu, demà nosaltres nos levarem gran matí, axí com solem abans del die, e yo mostrar-vos he com se fa. E, present vós mateix, vos mostraré de metre la coha, qui es cosa de molt gran affany». E compare Pere e comara Jaumeta aquella nit apenes pogueren dormir: tant gran era lo desig ab que speraven lo fet de la egua. E com vench gran matí se levaren e cridaren al compare Johan, lo qual prestament se levà

en camisa e vench-sen a la cambra de compare Pere, e dix: «Yo no scé al món persones qui m'haguessen induhit en fer açò sinó vosaltres, e per ço, pus a vosaltres plau, yo ho faré; però cové fassau ço que yo us diré si voleu que la cosa haja bon compliment». E aquests encontinent digueren que eren contents de fer ço que ell los digués, perquè lo compare Johan, presa la lum, la mès en mà del compare Pere, dient-li: «Compare: guarda bé que tu scolts ço que yo diré, e guarde-t per quant es en lo món que tu no guardes tot ço que *(col. 2.ª)* nosaltres volem fer, e guarde-t que persona en lo món no hage may parlar de aquesta manera; e en aquest punt no t mogues ne parles en alguna manera, e prega Deu que la coha se pusca ben ficar». E compare Pere pres la lum e dix que axí u faria. E aprés lo compare Johan feu despullar la comara Jaumeta e feu-la star en terra ab les mans e ab los peus en terra de quatre, en manera de una egua, amonestant-la per semblant que de res qui li avingués ne s sentís no s mogués ne digués res; e ab les mans comensant-li a tocar lo cap e la cara, comensà a dir: «Aquest sia bell cap e bella cara de egua». E, tocant-li los cabells, dix: «Aquests sien bells clins». E puys, tocant-li los pits e aquells trobant-li bells e partits, e ses mamelletes redonetes, despertant sa natura en altra manera [manera] que debans no era, encontinent fo en perxa, e dix: «Aquests sien bells pits de egua». E semblantment feu de la squena e del ventre e de les anques e de les cames, e derrerament, no restant-li a fer alguna cosa sinó la coha, levant-se la camisa e pres ab la mà lo pinsell ab lo qual ell pintava los homens, e prestament lo mès en lo solch qui per això es fet, *(f. CCLXXXX)* dient: «Aquesta sia bella coha de egua». E compare Pere, qui fins en aquella hora havia guardat tot quant ell havia fet e res no havia dit, e guardant aquesta derrera e no parent-li be feta, dix cridant: «O compare Johan, que yo no y vull coha, no!». E ja la humiditat radical per la qual tots nos cream fo venguda abans que l compare Johan se tiras arrera, e lavors, tirant-se atras, dix: «Oy-mé, compare Pere, e no t diguí yo que tu no diguesses mot de res que tu veesses? La egua era ja feta, e tu, parlant, has guastat tot quant haviem fet e no y podem tornar de vuy més». «O, dix compare Pere, que yo no y volia coha, no. Per què no deyeu vos a mi que yo la faés, car be la haguera sabuda yo fer, car vós la ficàreu massa avall». «Per ço, dix lo compare Johan, com vós la primera vegada no la haguereu sabuda fer axí com yo». E la comara Jaumeta, oynt aquestes paraules e levant-se en peus, dix al marit: «Ay, en bestia, e per què haveu vós guastats los fets vostres e meus, car ja comensava yo de ramugar e los peus qui m'arredonien, e qual egua haveu vós vista may sens coha? Si m'ajut Deu vós sou pobre, mas encara seria rahó que fosseu molt pus pobre». E, no vehent pus manera *(col. 2.ª)* de poder tornar d'aquí avant egua per les paraules que havia dites compare Johan,

la dolenta e melancoliosa se vestí. E compare Pere, ab son ase, axí com havia acustumat, entené en fer sos fets, e ab lo compare Johan sen anà a la fira de Bitonto, e may pus de semblant cosa li parlà ne l requerí.

Posat que aquesta novella fos mils entesa per les dones que Dioneo no haguera volgut, de aquella se rieren molt, mostrant no haver-la tant be entesa com havien. E finida la novella e lo sol comensant-se ja a ramar e anar a la posta, e la Reyna, conexent la fi de la sua senyoria esser venguda, levant-se en peus e tirant-se la corona del cap, la mès a Pamphilo, lo qual restava sol de semblant honor haver, e, somprient-li, dix: «Senyor meu: gran carrech te resta per lo *(f. CCLXXXX v.°)* deffalliment meu e de les altres qui lo teu loch han tengut, e restant tu lo derrer per smenar nostre deffalliment, del qual prech Deu te fassa gracia, axí com ha a mi, de fer-te Rey». E Pamphilo, reebuda la honor de la corona, alegrament respòs: «La vostra virtut e dels altres subdits meus me farà tanta de gracia que yo, axí com los altres, seré digne de lahor segons la costuma de mos predecessors». E, dit açò, ab lo seu senescal de les coses necessaries ordenà, e. ordenat, girant-se a les dones qui sperat lo havien, dix: «Senyores molt nobles: la gran discreció de Emilia, qui vuy es stada nostra Reyna, per donar repòs a les vostres forces, vos donà arbitre de rahonar de ço qui us fos plus plasent, perquè, ja reposats, dich que devem retornar a la ley acustumada, e per ço vull que demà cascuna de vosaltres pens de rahonar pus liberalment e magnifica qui obre en los fet de amors o d'altres coses pus profitoses; e aquestes coses dient e hoynt, sens algun dubte, negú sinó valerosament porà dir que hajau obrat en vostra vida, qui no pot esser sinó breu e per vostres virtuoses obres mort lo cors, de perpetual e loabla fama sobreviureu, la qual cosa cascú treballa conquistar en aquest món». La proposició del Rey plagué molt a la *(col. 2.ª)* alegre companyia, la qual, ab licencia del Rey, ensemps se levaren, e cascú sen anà als acustumats delits, segons ço que mills li plagué; e açò feren fins a la hora del sopar, al qual vingueren ab festa e ab solaç, e en aquell foren servits diligentment e ab bon orde, e a la fi de aquell se levaren e al ball acustumat se meteren, e força mil cançons, pus plasents de paraule que de sò, digueren; e a la fi, havent tots cantat, comandà lo Rey a Nehiphile que n digués una, la qual, ab veu plasent e clara e sens algun anuig, comensà una cançó [1]; la qual cançó per lo Rey e per les dones fo notablement loada, e per ço, com ja gran part de la nit sen era anada, feta collació, comandà lo Rey que quescú fins al jorn sen anas a reposar.

1) Manca la cançó de Neifile; no hi ha tampoc l'espai blanc.

JORNADA DESENA

[Feneix la novena jornada del Decameron: comença la deena e ultima, en la qual, sots lo regiment de Panfilo, se raona de qui, liberalment o magnifica, alguna cosa obras entorn a fets d'amor o altres.]

Encara eren vermells certs nuvalets en Occident e ja aquells de Orient eren tornats molt luents per los resplendents raigs del sol qui molt los eren vehins e ls ferien, com Pamphilo, qui levat era, feu cridar los homens e les dones. E venguts a ell, tots ensemps dellibertaren on irien per llur delit, e, delliberat, ab passos suaus se mès avant acompanyat de Philomena e de Phiameta, e seguint-lo tots los altres, parlant de moltes coses *(f. CCLXXXXI)* passades e de llur vida e de llurs affers, interrogant e responent, per lonch spay se anaren deportant. E donada una volta assau longa, comensant lo sol a scalfar, s'entornaren al palau, e aquí, entorn de la clara fontana fahent refrescar llurs vitualles, qui volgué beure begué; e puys entre les plasents ombres dels jardins fins a hora de menjar sen anaren solassant. E aprés hagueren menjat e dormit, axí com fer solien, llà on al rey plagué se rahonaren. E aquí lo primer rahonament lo rey comanà a Nehiphile, la qual alegrament comensà axí.

NOVELLA PRIMERA

UN CAVALER SERVIA LO REY N'ANFORS, LO QUAL LI PARECH PER ELL ESER ESTAT MAL REGUARDONAT, E AB SERTA ESPERIENCIA LI AMOSTRÁ NO ESER SUA LA CULPA, MAS DE LA MALVADA FORTUNA.

«Molt honorables dones: a singular gracia dech reputar com lo nostre rey me ha elegida en recomptar primera, de tal cosa com es la magnificencia, la qual axí com lo sol es de tot lo cel bellesa e ornament e claretat e lum de qualsevulla altra virtut *(col. 2.ª)*. Axí es un rey del qual vull parlar sobre la terra de tots vosaltres, e per ço n vull dir una novella assau profitosa, la qual recordant-la, a mon parer no porà esser sens gran utilitat a qui la volrà entendre.»

Devets saber que entre los altres valerosos cavallers qui de gran temps ençà són stats en la nostra ciutat, fo un lo qual fo appellat Micer Roger de Figonani, lo qual era hom molt rich e de gran coratge, e considerant la qualitat de viure de Toschana, e vehent que ell stant en aquella no podia poch ni molt mostrar la sua valor. Emperamor d'açò pres partit de voler anar servir aquell magnifich rey n'Alfonso, rey d'Aragó, la fama e la valor del qual trespassa vuy en armes e en gentileses, e en totes altres virtuoses obres tots los altres virtuosos senyors del món. E per complir lo dit viatge mès-se en stat assau honorable en cavalls e en armes, e en honorabla companyia sen anà en la ciutat de Barcelona, on honorablament per lo dit senyor fo reebut. E stant aquí e en altres parts on lo dit senyor hach a viatgar, e vivint honorosament e fahent en fets d'armes e en tot quant entrevenia meravellosas cosas, per *(f. CCLXXXXI v.°)* les quals en poch de temps feu coneixer la sua valor. E stant axí en lo dit servey, axí com aquell qui abta persona era, en los fets del dit senyor parà sment, e parech-li que lo dit senyor donas indiscretament adés a uns, adés a altres, castells e viles e baronies, per ço com aquells a qui u donava no

li paria que li u meresquessen ne lin haguessen servit. E per ço li parech que per aquesta rahó la sua fama se disminuís molt e n fos molt entacada. Perquè delliberà de partissen, e, demanada licencia, e aquella obtenguda, près son comiat. En la partida del qual lo dit senyor li donà una de les millors e una de les pus belles mules qui may se cavalcassen. La qual, per lo gran camí que havia a fer, fo molt cara a micer Roger. E aprés d'açò comès lo rey a un seu familiar que ab aquella millor manera que a ell paregués se metés en companyia del dit micer Roger la primera jornada que faria, en guisa que no paragués que de part del dit senyor hi fos tramès, e que tot ço que d'ell li diria recullís be en son enteniment, a fi que tot lo y sabés *(col. 2.ª)* recitar, e en l'altre matí aprés li comendas que ell tornas enderrera al dit senyor. La qual cosa lo dit familiar hach be per entesa. E com micer Roger isqué de la ciutat, ell assau ordenadament ab ell se acompanyà, donant-li entenent que ell anava envert Italia. E cavalcant axí micer Roger en la mula que l rey li havia donada, e parlant adés d'una cosa, adés d'altra, e ja venguts assau de hora de tercia foren a una vila apellada Montmoló, en la qual dix micer Roger: «Yo crech que seria ben fet que nosaltres aturassem ací». E, entrant en lo hostal, totes les stables trobaren plenes de besties, perquè ls covench passar avant; e parant esment tots temps lo familiar a les paraules del cavaller, pervengueren en una riera, e aquí, abeurant les llurs besties, la mula se aturà en la riera, no volent passar; la qual cosa vehent lo dit micer Roger, dix: «E dolenta! si es tu e tant be sembles ton senyor!». E lo familiar, recullint aquestes paraules en sí mateix, posat que moltes ne hagués ja recullides tots temps, emperò eren en sobirana lahor del dit senyor, e no podent-ne hoyr més avant, lo *(f. CCLXXXXII)* matí seguent micer Roger cavalcà volent anar son camí envert Gerona, e lo familiar del dit senyor li feu manament de part del dit senyor que a ell retornas, per lo qual micer Roger encontinent se feu arrera. E havent ja lo rey sabut ço que ell havia dit de la mula, fahent-lo cridar que a ell vingués, lo reebé ab alegra cara e alegrament li demanà per què ell havia dites semblants paraules e per què havia acomparada la mula a ell. A les quals paraules lo dit micer Roger, ab alegra cara, li dix: «Senyor: per ço la he acomparada a vós com vós donau llà on no s pertany, e llà on se pertany e vós deurieu no donau, e axí ella llà on devia no s'aturà e llà on no devia se aturà». A les quals paraules dix lo senyor rey: «Micer Roger, si no he donat a vós axí com he a molts los quals en sguard vostre no són res, no he stat perquè no haja voluntat de donar-vos-ne perquè no us haja conegut per hom qui merexeu grans dons e grans serveys, mas la vostra fortuna no u ha consentit, e si voleu veure que yo us diga ver, yo us ho mostraré manifestament». Al qual micer Roger respòs: «Senyor, no placia a Deu que yo diga açò que dich per-

què *(col. 2.ª)* desig haver donatius de vostra senyoria ne perquè cobeeig haver més que no he ne per esser pus rich, mas per haver de vós alguna cosa qui reta testimoni e a mon bon servey, e noresmenys yo he la vostra scusa per bona e só prest de veure-n ço que la vostra senyoria serà plasent, posat que yo crega sens testimoni». E, dit açò, lo rey lo pres per la mà e menant-lo en una gran sala on ell ja debans havia ordenat que y havia fets metre dos grans cofrets ben tancats semblants lo un de l'altre. E, en presencia de molts cavallers e gentils homens, li dix: «Micer Roger: en lo un de aquests cofrets es la mia corona e la verga reyals e molts bells fermalls e moltes altres joyes mies, e l'altre es ple de terra; perquè preneu lo un, e aquell que pendreu serà vostre, e poreu veure qui es stat desconeixent de la vostra valor, o yo o la vostra fortuna». E micer Roger, vehent que axí pleya al Rey, près lo un, lo qual lo rey comandà encontinent que fos ubert, e trobaren que fo aquell qui era ple de terra. La qual cosa vista pel rey, dix: «Micer Roger: be podeu veure que es ver ço que yo he dit de la vostra fortuna; mas certes la vostra valor mereix que yo m sforç *(f. CCLXXXXII v.º)* en rompre la força sua, e per ço com yo scé que vós no sou vengutací per esser Cathalà, per ço yo no us vull donar ací ne castells ne viles, mas vull que aquest cofret que fortuna vos ha tolt aquell en despit seu sia vostra per ço que en les vostres encontrades lo us ne puscau portar, e que de les vostres virtuts en testimoni dels meus donatius vos puscau gloriajar». Lo qual micer Roger près, e ab aquelles innumerables gracies qui s pertanyien a Rey en semblant donatiu lo reebé, e ab aquell alegrament s'entornà en Toschana.

NOVELLA SEGONA

GUIDO DE TANCHO FOU PRES PER L'ABAT DE TINGUINI E GUARÍ-L DEL MALL DEL VENTREYL QUE AVIA, E APRÉS LO LEXÀ ANAR, LO QUAL PER LO PAPA FOU FET FRARE DEL SPITAL DE RODES.

Granment era stada loada per tots la magnificencia del rey n'Alfonso de que havia usat ab lo cavaller florentí, com lo Rey, al qual era molt plaguda la novella, comandà a Lisa que seguís, la qual prestament comensà: «Delicades dones: si un magnifich rey ha *(col. 2.ª)* mostrada la sua magnificencia envert aquell qui l'ha servit, no s deu dir que no sia de lohar e que no sia stada gran cosa; mas què direu vosaltres si yo us compte d'un clergue qui hach meravellosa magnificencia envert un qui son amich se era fet, e que si l'hagués tractat com enemich no n fora stat blasmat? Cert tal cosa no es pus a dir sinó que aquella del rey sia subjugada per virtut e aquella del clergue per miracle, per ço com tots ells naturalment són avariciosos molt més que algun altre. E si les fembres són de totes les injuries ab spasa treta en amigues, quant més un hom qui naturalment demana venjança de les injuries qui ha reebudes. E los clergues, segons que hom veu, posat que preyquen paciencia sobiranament la remissió de les offenses a ells fetes, deneguen més que alguns dels altres homens e aquelles persegueixen. La qual cosa no contrastant, poreu veure ço que un magnifich clergue feu en la mia novella e poreu-ho coneixer apertament».

Guino de Tanco fou hom qui per la sua mala vida e per la sua robaria fo en Ytalia hom de gran fama, e fo gitat de la ciutat de Sena e en lo comtat de *(f. CCLXXXXIII)* Sancta Flor, lo qual era rebelle, a la sgleya de Roma sen anà. E stant aquí, tots quants passaven per les circunstancies de aquell feya robar a aquells qui a son comandament staven. E sdevench-se que stant Papa Bonifaci vuytè en Roma, lo abat de Quinni, lo

qual creu hom que sia hu dels pus richs prelats del món, stant aquí, e ja per ventura que n'havia, li avench mal de ventrell, per rahó del qual hach de consell de metges qui allà eren que anas als banys de Sena, on sens falla ell goriria, la qual cosa lo Papa li consentí e encontinent lo licencià. E no contrastant la fama de Guino, ab gran pompa de arnesos e de cavalls e de atzembles carregades de notables arreaments de vexella d'aur e d'argent, entrà en camí. Per rahó de la qual pompa Guino di Tanco sentí la sua venguda, e, sabuda aquella, soltà los ligams a la sua bergada, per los quals lo abat e tota la sua companyia foren enclosos en tal manera que un sol mosso no podia scapar d'ells ne de ses robes. E, fet açò, encontinent feu un missatger, hom a ell molt acostat, lo qual tramès al abat, e de part sua assau honorablement li dix que li plagués anar descavalcar al castell devant Guino. A la qual cosa oynt lo abat *(col. 2.ª)* furiosament respòs que ell non volia fer res axí com aquell qui ab Guino no havia res a fer, ans iria avant e veuria qui loy vedaria. Al qual lo ambaixador, humilment parlant, dix: «Monsenyer, vós sou vengut en part on de Deu en avall no ha res qui s tinga sinó per nosaltres, e los excomunicats e entredits són açí tots absolts; e per ço placie-us de complaure a la voluntat de Guino.» E ja en aquestes sabons, mentre aquestes paraules se deyen, tot lo loch on ells eren era encircuit, perquè lo abat, vehent-se pres ab tots los seus, desdanyosament ab lo ambaxador près la via del castell, e ab tota la sua bergada e ab totes ses atzembles tench la via del castell, on descavalcà. E aprés hagueren descavalcat, axí com Guino volgué e ordenà, lo abat tot sol fo mès en una cambra del palau assau scura e mal aginada, e quescú dels altres, segons són stat e condició, foren collocats assau honorablement per lo castell, e tots los cavalls e llurs arnesos foren mèsos a salvament, sens que res no ls fo tocat. E, fet açò, sen anà Guino al abat: «Mossenyer Guino, de qui vós sou hoste, m'ich tramès e prege-us que vós li envieu a dir on vos anaveu e per quina rahó». E lo abat, axí com a savi, qui ja havia posada la sua superbia *(f. CCLXXXXIII v.º)* e lo seu ultratge, lo certificà on ell anava e per què. E Guino, oyt açò, sen partí, e pensà de voler-lo guarir sens bany. E en la dita cambra on lo abat stava feu encendre un gran foch, e aquell feu tots temps cremar, e a ell no tornà fins al matí seguent, e lavors ab una tovallola bella e molt blancha li aportà dues lesques de pa torrat e un gran got de vernatxa de aquella mateixa del abat, e sí li dix: «Mossenyer: quan Guino era pus jove ell estudià en medicina, e diu que ell no trobà medicina a mal de ventrell millor que aquesta que ell vós vol fer, de la qual açò que yo us aport es lo començament, e per ço preniu-la e confortau-vos». E lo abat, qui major fam havia que voluntat de menjar, encara que ab desdeny ho fes, sí menjà lo pa e begué la vernatxa. E aprés sí dix

moltes coses procehint de gran superbia e de moltes demanà, e special demanà si poria veure Guino. E Guino, oynt-les, part ne leixà anar axí com a vanes e en algunes altres respòs assau cortesament, affermant-li que com abans poria Guino lo *(col. 2.ª)* visitaria. E, dit açò, d'ell se partí, e may pus no y tornà fins al seguent dia, que y tornà ab altre tant pa torrat e ab altra tanta vernatxa. E axí lo retench molts dies, fins que ell se apersebé que lo abat menjava no solament pa e viandes, ans encara faves seques de les quals ell amagadament ly havia portades, e aquí les havia leixades, e trobà que les havia menjades. Per la qual cosa ell li demanà de part de Guino com li anava del mal de ventrell. Al qual respòs: «A mi apar que yo stigués be si yo era fòra de les sues mans. E aprés d'açò no he algun altre desig sinó menjar, si be les sues medicines me han tant be guarit». E Guino, qui ja li havia feta apparellar un gran convit, en lo qual ab molts del castell fo tota la companyia del abat, e tot apparellat a ell sen anà lo matí següent, e dix-li: «Mossenyer: pus vós stau be, hora es de exir de la infirmaria». E, prenent-lo per la mà, en la cambra qui ben aparellada era l'amenà, e en aquella ab los seus meteixs lo lexà, e entès en fer que lo convit fos magnificament apparellat. E lo abat, ab los seus, se recreà *(f. CCLXXXXIIII)*, comptant-los quina e qual era stada la sua vida, e ells en contrari tots digueren com ells eren stats meravellosament tractats de Guino. E venguda la hora del menjar, lo abat e tots los altres ordenadament foren servits de bones viandes e de bons vins sens que Guino encara no s leixà coneixer al abat. Mas aprés que l'abat alguns dies hach stat en aquesta manera, Guino feu venir en una bella sala tots los arnesos e en un stable qui sota aquella sala era tots los seus cavalls, fins al pus miserable rossí de tota la sua companyia. E aprés sen anà al abat, e demanà-li com stava e si era fort per cavalcar. Al qual lo abat respòs que fort li paria que fos e ben gorit del mal del ventrell, e que staria be si era fora de les mans de Guino. E lavors pres Guino lo abat per la mà e mès-lo en la sala on eren los seus arnesos e tota la sua companya, e, fahent-lo fer en una sua finestre d'on ell podia mirar tots los seus cavalls, li dix: «Mossenyer lo abat: vós devets saber que lo esser gentil hom e gitat de casa sua e pobre, e l'haver molts e poxants enemichs ha forçat a mi, Guino *(col. 2.ª)* di Tanco, per poder la mia vida e la mia noblesa deffendre, de esser robador de camins e enamichs de la sglesia de Roma, e no malvestat de cor alguna. Mas perçò com vós me pareu valent hom, yo us he guarit al mils que he poscut, e si fosseu un altre de les vostres coses fera aquelles parts que a mi paregueren fahedores, pus en les mies mans ereu vengut; mas perçò com sou persona notable e valent e vets la mia necessitat, vull que considereu ço que a vós serà plasent de donar a mi e a la mia bergada. Veus ací ente-

grament devant vós tots los vostres cavalls, los quals vós podeu de aquesta finestra veure en aquest stable, e vets-ací tota la vostra roba, e per ço o part o tot o ço que a vós present sia preneu. E d'aquesta hora avant lo anar e lo romanir sia a tot vostre plaer». Fortment se maravellà lo abat que axí liberals paraules procehissen de un ladre e trencador de camins; e per ço, plahent-li molt, soptosament la sua ira e la sua indignació li passà, e, transportada en benivolencia, lo correch a abraçar e a besar, dient: «Yo jur a Deu que per guanyar la amistat d'un semblant hom com segons mon juy tu est, yo sofferria a reebre molt major injuria que *(f. CCLXXXXIIII v.º)* aquella que fins ací me ha aparegut que tu m'hages feta, si maleyta sia la fortuna qui en axí dampnosa necessitat te à mès». (E prenint part de la roba)[1] e per semblant dels cavalls, e leixant lo restant, s'entornà en Roma. E sabuda per lo Papa la presó del abat, axí tost com lo veyé li demanà com se era ben trobat ab los banys. Al qual lo abat, somprient, respòs: «Pare Sanct, yo he trobat pus prop que banys un valent metge lo qual me ha guarit notablement e be». E comptà-li la manera, de que lo Papa se ris molt alegrament. E lo abat, seguint son rahonament e mostrant sa gran voluntat, li demanà una special gracia. E lo Papa, crehent que ell li degués demanar altra cosa, liberalment li offerí de fer ço que ell demanas. E lavors lo abat dix: «Pare Sanct, ço que yo us entén a demanar si es que vostra sanctetat reté la vostra pau a Guido di Tanco, mon metge, per ço com entre los altres homens notables que yo he vists en lo món es ell per cert hu dels més valerosos, e lo mal que ell fa yo l reput molt major peccat de la fortuna. Al qual si vós alguna cosa donaveu ab que ell pusqués sostenir lo seu stat e viure entre nosaltres, yo no dubte punt que en poch de temps *(col. 2.ª)* no n parega a vós ço que n par a mi». E lo Papa, oynt açò, axí com aquell qui de gran coratge era e desitjós de valents homens, dix que u faria volentera, pus tal era com ell deya. E encontinent trameteren per Guino, lo qual ab guiatge, axí com al abat plagué, vench en Roma. E no passà gayre temps aprés que fo en la Cort que l Papa lo reputà per molt valerós hom, e, reconciliant-lo, li donà una gran comanda del Hospital, fahent-lo fer cavaller, e aprés gran amich e servidor de Sancta mare Sglesia e del abbat de Quinni fo mentre visqué.

1) Al marge.

NOVELLA TERÇA

MITRIDANES L'ENVEJÓS ANÁ PER ALCIURE NATAN LO LIBERAL, E NATAN, SABENT-HO, FOU CONTENT QUE PER MITRIDANES FOS MORT EN UN BOSCH.

Hoynt semblant cosa gran miracle paregué a tots que un clergue tant magnificament hagués obrat en un tal cas, e reposant-se ja lo rahonament de les dones, comandà lo Rey a Philostrato que procehís, lo qual prestament començà: «Molt nobles *(f. CCLXXXXV)* dones: gran fo la magnificencia del rey d'Aragó e per semblant fort cosa ne parech aquella del abat de Quinni, mas per ventura no menys meravellosa vos parrà de oyr d'un (de un) qui per usar de liberalitat volia donar la sua sanch e lo seu spirit a un qui l volia auciure e amagadament desijava dar-la-li, e de fet ho haguera fet si aquell ho hagués volgut, segons que yo en una mia novella vos entén a mostrar».

Certament se deu donar fe a algunes persones qui són stades en aquelles parts axí com Jenovesos e Venecians e Catalans e homens d'altres nacions qui serquen lo món, los quals compten com en les parts de Catayo fo una volta un hom de noble linatge e molt rich sens comparació, lo nom del qual fo Natan. Lo qual havia un castell en mig d'un camí per lo qual quaix de necessitat passava cascú qui de Ponent a Lavant volia anar ne venir. E axí com aquell qui havia gran cor e voluntat de despendre, desijà de fer-se coneixer per fama e per obra. E per ço en poch spay de temps, havent totes les coses necessaries, feu fer un dels pus bells e dels pus richs palaus qui may fossen vists, e en aquell de totes aquelles coses qui necessaries eren per reebre *(col. 2.ª)* tot gentil hom e qualsevol altra natura de gents, lo feu fornir e arrear. E, fahent aquell, tenia sovint de molta e notabla companya, la qual ab gran plaer e ab gran festa quescuns de aquells qui anaven e venien feya reebre e acullir honradament. E tant

perseverà aquesta notabla costuma, que no tant solament en Levant e en Ponent, ans encara per tot lo món per sola fama era conegut. E posat que ell fos ja ple de anys, e gens per açò no s cançás del cortesejar, se sdevench que la sua fama pervench a les orelles de un jove appellat Mitridanes, qui era de un pahís no gayre luny del seu, lo qual, sentint-se no menys rich que Natan, hach gran enveja de la sua fama e de les sues virtuts, e en sí mateix proposà que ab major liberalitat aquella anullas e ofegas. E encontinent feu fer un palau semblant en aquell de Natan e comensà a fer les pus desmesurades cortesies qui may fossen fetes a tots los viandants qui anaven e venien. Per la qual cosa en fort breu temps fo molt famós. E sdevench-se que stant un jorn lo jove tot sol en lo seu pala[u], una fembra *(f. CCLXXXXV v.º)* per una de les portes entrà dins, la qual li demanà almoyna, e encontinent la hagué; e tornant entrar per la segona porta, per semblant la hagué; e axí successivament, fins a la .xiiª. E a la .xiiiª. volta tornant, dix Mitridates: «Bona dona: tu est assau sollicitadora a demanar». E, açò no contrastant, li feu almoyna. E la bona dona, aquestes paraules oydes, li dix: «O liberalitat de Natan! quant est tu meravellosa! que per .xxxii. portes que ha en lo seu palau, axí com en aquest, só yo ja entrada e may no mostrà que m conegués, ans totes la haguí! E ací encara no só venguda sinó a la .xii. e ja só stada coneguda e motejada!». E, dit açò, sens pus tornar-hi, sen anà. E Mitridates, oydes les paraules de la vella, axí com aquell qui com de la fama de Natan oya parlar extimava e la sua disminuhia, e per ço, encès en rabiosa ira, comensà a dir: «O, las, mesquí, e quant aconseguiré yo a les liberalitats e a les grans coses de Natan? e com lo passaré si en les petites no puch aconseguir? verament yo treball en va si yo no l leu de la vida d'aquest món: pus que la vellesa no l sen porta, cové que *(col. 2.ª)* yo ho fassa ab les mies mans». E levant-se ab aquest proposit, sens comunicar-ne ab algú, ab poca companyia muntà a cavall. E aprés tres dies pervench llà on Natan stava, manant a la companya qui ab ell era que no fessen semblant que fossen ab ell ne l coneguessen, ans prenguessen stancia per llur part fins tant que d'ell haguessen altre comandament. E com foren arribats en lo bell palau de Natan ja gran hora de nit, trobaren Natan tot sol, lo qual sens algun habit pompós anava deportant-se. Lo qual Mitridates, no coneixent-lo, li demanà si li poria ensenyar on stava Natan. E Natan alegrament respòs: «Mon fill, en aquesta encontrada no ha algú qui millor de mi t'o puga mostrar, e per ço, tota vegada que t placia, jo t'hi menaré». Al qual lo jove dix que axò li pleye, mas si a ell pleya e fer-se podia, ell no volria que Natan lo veés ni l conegués. Al qual Natan dix: «Axò faré yo volentera, pus que a tu placia». Descavalcant, donchs, Mitridates, ab Natan ab molt plasents rahonaments *(f. CCLXXXXVI)* lo mès al seu palau, on feu

pendre a un dels seus familiars lo cavall del jove; e, acostant-se a la orella del familiar, li comandà que digués a tots los altres de la casa que no fos algú qui digués que ell fos Natan, e axí fo fet encontinent. E aprés foren en lo palau, ell mès Mitridates en una molt bella cambra on algú no l veya sinó aquells qui al seu servey eren deputats, e fahent-lo sobiranament honrar, ell mateix li tingué tots temps companyia, ab lo qual stant Mitridates, posat que l'hagués en reverencia de pare, si li demanas ell qui era. Al qual Natan dix: «Jo só un petit servidor de Natan ab lo qual de la mia fadrinesa ençà me só envellit, e a tu diré ara cosa que may a persona en lo món no he dita, ço es, que posat que molts de Natan se lohen, yo men puch poch loar». E, dit açò, aquestes paraules posaren a Mitridates alguna sperança de poder donar compliment ab millor consell e ab millor salvament al seu malvat enteniment. Al qual Natan assau cortesament demanà *(col. 2.ª)* qui ell era e quins affers lo havien aqui aportat, offerint-li lo seu consell e la sua ajuda en açò qui per ell fos possible. E Medritates, oynt la ampla oferta de Natan, pensà en sí mateix de fiar d'ell e ab una streta demanda lo requerí de sa fe, la qual liberalment li fo atorgada, e aprés de la ajuda e del consell lo requerí, e aprés qui ell era e per què y era vengut li descobrí. E Natan, oynt lo rahonament e lo malvat proposit de Metridates, en sí mateix tot se cambià, e ab poch star, ab bon gosar e ab ferma cara li respòs: «Metridates, lo teu pare fo noble hom del qual tu no t vols desengenerar, car tu has feta notable empresa, ço es, d'esser liberal a tothom, e molt te lou la enveja que has a les virtuts de Natan, per ço com si de semblants ne fossen moltes, lo món, qui es miserable, tornaria bo; e lo proposit que m'has en secret comanat sens falla te serà amagat, en lo qual yo t puch donar pus profitós consell que ajudes. Lo qual tu poras prestament veure. Pres d'ací força mija milla ha un bosquet en lo qual tots matins quaix Natan va tot sol prenent son deport per lonch spay, e aquí serà a tu leugera cosa de trobar-lo e de fer-ne a tot son plaer. E si tu l'aucius per ço que tu pusques sens empatxament tornar a casa tua, guarde-t que no vages per aquella via per la qual tu ets *(f. CCLXXXXVI v.º)* vengut, mas per aquella que tu veuras exint del bosch a mà sinestra, e per aquella ten iras, car, posat que sia un poch pus salvatge, ella es pus pres de casa tua e per tu pus segura». E Metridates, reebuda la informació, partint-se Natan d'ell, cautelosament ne donà sentiment a la sua companya qui per semblant eren dintre, mostrant-los on lo devien sperar lo die següent. Mas aprés que l novell die fo vengut, Natan, no volent haver dat a Mitridates falç consell ne aquell en alguna manera no volia mudar, tot sol sen anà al bosquet on devia morir. E Mitridates, levant-se per lo matí, pres lo seu arch e la sua spasa, attenent que altres armes no havia, e, muntant a cavall sen anà al bosquet, on de luny viu Natan tot sol anar

passejant per aquell, e delliberat que abans que isqués lo degués veure e hoyr parlar, correch envert ell e, prenent-lo per la benda la qual tenia al cap, dix: «Vellart, tu est mort!». Al qual neguna altra cosa Natan respòs sinó: «Plau-me, pus ho he merescut». E Mitridates, oyda la veu, guardant-lo en la cara, soptosament regonech que ell era aquell qui benignament lo havia reebut e feelment acompanyat e aconsellat. Per la qual cosa prestament li caygué la furor e la ira *(col. 2.ª)* li convertí en vergonya; perquè de present lençà la spasa la qual ja havia treta, e, descavalcant del cavall, plorant se lançà als peus de Natan, dient: «Pare, la vostra liberalitat me ha mostrat que yo us dege manifestar ab quanta cautela só vengut malvadament per pendre lo vostre spirit, del qual yo alguna rahó no havia perquè u desig mostrar a vos mateix; mas graesch a Deu com en aquell punt que major mester ho he hagut me ha uberts los ulls del meu enteniment, los quals miserabla enveja me havia tancats. E per ço, com vós sou stat pus prompte a complaure-m, tant més me tinch per culpable a la penitencia de la mia error, perquè preniu de mi aquella venjança que covinent sia al meu peccat». Natan, fahent levar Mitridates en peus, tendrament lo abrassà e l besà, dient-li: «Mon fill, la tua empresa, posat que tu la vulles appellar malvada, no ha mester demanar ne donar perdó per ço com tu açò no feyes per oy que m'haguesses, mas per fer-te tenir per millor de mi, perquè viu, donchs, de mi segur e hages per cert que no viu altre hom en lo món al qual yo am més que a tu, havent sguard a la tua gran voluntat, la qual no per ajustar diners, mas per despendre los ajustats, se es *(f. CCLXXXXVII)* donada en fer açò. No hages vergonya, donchs, de haver-me volgut auciure per haver fama, ne cregues que yo men meravell, car los sobirans en Paradís e los grans reys no han quaix altra art sinó auciure, no un hom axí com tu volies fer, mas infinits, e cremar e dirruir ciutats e viles e llurs regnes tot per multiplicació de llur fama, perquè si tu per fer-te pus famós volies auciure a mi sol, no es meravella ne feyes res de nou, mas cosa molt usada». Mitridates, no excusant lo seu malvat desig, mas loant la honesta excusa que Natan havia trobada, e rahonant ab ell, pervengueren a meravellar-se ultra mesura com en açò Natan se era poscut dispondre en dar-li consell e ajuda. Al qual Natan dix: «Mitridates, yo no vull que tu del meu consell ne de la mia disposició te meravells, per ço com yo despuys que en lo meu arbitre fuy dispost de fer allò mateix que tu havies emprès de fer, no fo algú qui may en casa mia albergas que yo no l contentas a mon parer de ço qui per ell era demanat; e donchs vingueres-ten tu a menys de la mia vida vehent-la t yo demanar, e per ço que tu no fosses aquell sol qui sens la sua demanda d'aquí sia partit, prestament delliberí de donar-la-t, e per ço que tu la haguesses te doní aquell consell que yo creyé que

(col. 2.ª) haguesses mester per haver la mia e no perdre la tua. E per ço encara t prech e t dich que si ella t plau que la prengues tu mateix, car yo no scé com mils la pogués despendre, yo la he emprada ja .lxxx. anys en mos plaers e en mes consolacions e scé que seguint lo cors de la natura, segons que los altres homens fan generalment, ella m pot de vuy més poch durar, perquè yo crech que fos molt millor que ella te hagués donada axí com he tots temps los meus tresors donats e despesos, e he pahor que, volent-la maça guardar, no m sia tolta contra ma voluntat; e de la natura me apar petit do donar cent anys, quant menys, donchs, donar-ne .vi. o .viii. que yo ych he star. Pren-la, donchs, si ella te agrada: yo ten prech per ço com may mentre he viscut no he encara trobat qui la haja desijada ne scé quant men trobaré si tu ara no la prens qui per tal rahó la deman. E si aldamenys yo n devia trobar algun altre qui la volgués ben iria, mas yo conech que, com més yo la guardaré, tant serà de menor preu, e per ço, ans que sdevinga pus vil, prin-la e servesca a tu e no a mi». Mitridates, havent fortment vergonya d'açò que fet havia, dix: «No placia a Deu que axí cara cosa com es la vostra vida yo departís ne prenga de vós, ans la desijava axí com yo poch abans feya, la *(f. CCLXXXXVII v.º)* mia e no pens que yo diminuhís los teus anys, ans encara hi aplicaria volentera dels meus si podia». Al qual Natan prestament dix: «E si tu podies volries tu axí aplicar e fer a mi envert tu ço que yo may envert altre no he fet, ço es, que prengues de les tues coses qui may d'altre no n'he preses?». «Hoch», dix Mitridates. «Ara, donchs, dix Natan, fes tu axí com yo t diré: tu romandras, axí jove com tu est, ací en la mia casa e hauras nom Natan, e yo iré-men e fer-me he tots temps Mitridates». E lavors Mitridates respòs: «Si yo sabés axí be obrar com vós sabeu e haveu sabut, yo u pendria sens alguna delliberació ço que vós me offeriu. Mas per ço com me apar molt cert que les mies obres serien diminució de la fama de Natan, yo no entén a guastar a altri ço que no scé adobar a mi mateix». Aquests e molts d'altres plasents rahonaments foren entre Natan e Mitridates. E, com a Natan plagué, ensemps s'entornaren al palau, on Natan molts jorns aprés sobiranament honrà Mitridates, e ab son enginy e saber lo confortà en lo seu alt e gran proposit. E volent-sen Mitridates tornar a casa sua companya, havent-li Natan assau be fet coneixer que may de liberalitat no l poria avançar, lo licencià en la sua casa, on visqué ben obrant segons la forma de Natan.

NOVELLA QUARTA

MICER CENTILLE DE CARCEDEI VENCH DE MODENA E TRACH DE LA SOPOLTURA UNA DONA QUE AMAVA, LA QUAL AVIAN SOTARADA EN UN CARNER, E APRÉS PARÍ UN FILL, ENSEMPS LA TORNÁ A SON MARIT SENS FER-LI ALGUNA DESCORTESIA.

(Col. 2.ª) Merevellosa cosa aparech a totes que algú per la propria sanch fos liberal, e verament affermaren que Natan havia aquella del rey de Spanya e del abat de Quinni trespassada; mas aprés que una cosa e altra ne fo dita, guardant lo Rey envert Laureta, li mostrà que ell desijava que ella digués, per la qual cosa Laureta prestament començà: «Gracioses dones: magnifiques e belles coses són stades recomptades, e no m par que alguna part haja restada a nosaltres a dir per la qual novellant puscam vagar, que ja totes de la altesa de la magnificencia que havem recomptada no sia dita, si donchs en los fets de amor no metem mà. Los quals, en tota materia presten habundantment copia de rahonar, e per ço axí per un com per altre la nostra edat nos deu principalment induhir en mostrar-nos una magnificencia qui per un enamorat fo feta, la qual, totes coses considerades, no us parrà per ventura menor que alguna de les demunt dites».

(F. CCLXXXXVIII.) Fo ladonchs en Lombardia, en la noble ciutat de Bolunya, un cavaller qui per virtut e per noblesa de sanch era molt honrat e presat, lo qual fo appellat Micer Gentil Carcedei. Lo qual, stant jove, d'una gentil dona appellada Caterina, muller de un a qui deien micer Nichola Catria, se enamorà. E perquè en mal punt de ses amors ab la dona era quaix desesperat, per potestat se n'anà a Modena, e no stant en aquell temps Nicolau a Bolunya, la dona se n'anà en una sua possessió força .iij. milles lluny de Bolunya. E, stant ella prenyada, li sdevench que soptosament un fer accident la sobreprès, lo qual fo tal e de

tanta força que en ella empès tot seny de vida; e per ço, al juy de tots los metges, fo jutjada per morta. E per ço com los seus conjunctes parents deyen que d'ella havien sabut que encara de tant temps no era prenys que la creatura pusqués esser en punt de poder viure, e sens dar-li altre empatxament, aprés de gran plant, en un sepulcre de una sglesia de la qual era vehí la meteren. De la qual cosa prestament per un seu singular amich fo certificat micer Gentil, lo qual d'açò, posat que d'ella fos mal content, sobiranament se dolgué e derrerament en sí mateix dix: «Vet-ho, madona Caterina, tu est morta! e yo may, mentre tu has viscut, de tu no he *(col. 2.ª)* poscut haver un sol sguard, perquè, ara com deffendre no t poras, cové per cert que axí morta com tu est te do un sol besar!». E, dit açò, e stant ja nit, donada orde com la sua anada fos amagada, muntat a cavall ab un sol familiar, sens aturar-se, pervench allà on era stada sabollida la dona; e, uberta la sepultura, en aquella diligentment entrà e, posant-se a jaure al costat de la sua dona, cara per cara s'i acostà, e, per una que n volia, moltes voltes ab moltes lagrimes plorant la besà. Mas segons que nosaltres l'apetit que en algun termini no pot star content, ans sempre més avant desija haver, specialment aquell dels amants, e havent aquest en sí mateix delliberat de no star-hi pus, dix: «E per què no toch yo un poch aquests pits que tant he desitjats veure e tocar, pus may veure ne tocar no ls dech?». Vensut d'aquest indegut apetit, li mès la mà al sí, e tenint-lay per algun spay li parech alguna cosa sentir batre al cor de aquesta. Lo qual, aprés que tota pahor hac lensada de sí, sercant ab major sentiment, trobà aquesta certament no esser morta, posat que per poch extimàs la sua vida, suaument com més pusqué, ajudant-li lo seu familiar, la trasch del moniment e, metent-la a cavall, secretament en casa sua la aportà en Bolunya, en la qual era la sua *(f. CCLXXXXVIII v.º)* mara, qui valerosa e molt savia dona era, lo qual, aprés que del fill distinctament hach totes les coses sabudes, moguda de pietat, quedament, ab molt gran foch e ab alguns banys, li recobrà la smarrida vida, la qual, axí com revench, mès un gran sospir, dient: «Oy-mé, ara sabés yo on só». A la qual la valent dona dix: «Conforte-t, ma filla, que tu est en bon loch». Aquesta, tornant be en sí mateixa e guardant entorn e no coneixent on ella era, e vehent-se davant micer Gentil, plena de meravella pregà la mara d'ell que li digués en quina manera allà era venguda. A la qual micer Gentil ordenadament comptà tot ço qui stat era, de que ella dolent-se, aprés aquelles gracies li reté que mills pusqué, pregant-lo per aquella amor la qual ell li aportava que en casa sua ella no reebés cosa qui fos menys que honor a ella e al seu marit, e com lo die fos vengut a la sua propria casa la leixas tornar. A la qual micer Gentil respòs: «Madona, posat que l meu desig sia stat

en temps passat gran, no entén al present ne may pus d'aquí avant, pus Deu me ha aquesta gracia atorgada que de mort a vida vos he retornada, de que es stada occasió [l'amor que] de ça enrrera *(col. 2.ª)* vos he aportada, de tractar-vos ne ací ne en altra part sinó axi com a cara sor. Mas aquest meu beneffici qui en vós ha obrat anit, mereix algun guardó. E per ço yo vull que vós no m neguen una gracia la qual yo us demanaré». Al qual la dona benignament respòs que era aparellada de fer ço que a ell plagués, sol que pusqués e honesta fos per ella. Dix lavors micer Gentil: «Madona: vostre marit e quescuns de vostres parents e tots los bolunyesos han per cert que vós siau morta perquè alguna persona no es qui sper vostra resurrecció; e per ço yo vull de vós aquesta gracia: que us placia sperar-vos tacitament e amagada ab manera fins a tant que yo de Modena sia tornat, qui serà tost. E la rahó perquè yo açò vos deman es per ço que yo entén de vós en presencia dels millors ciutadans d'aquesta terra fer un car e molt solemne dò al vostre marit». E la dona, sentint esser obligada al cavaller, vehent que aquella demanda era honesta, posat que molt desijas de alegrar sos parents de la sua vista, se dispongué en fer ço que micer Gentil li demanava, e axí sobre la sua fe loy promès. E envides foren les paraules de la resposta *(f. CCLXXXXVIIII)* finides, ella se sentí esser venguda al temps del parir, perquè tendrament ajudada de la mara de micer Gentil, no molt stant, parí un fill mascle, la qual cosa en moltes dobles multiplicà la alegria de micer Gentil e de la dona. Per la qual cosa micer Gentil ordenà que les coses (que les coses) qui a ella eren necessaries totes li foren apparellades e que axí propriament com si fos sa muller fos servida. E encontinent a Modona s'entornà, on aprés que hach finat lo temps del seu offici e devent-sen tornar a Bolunya, ordenà que lo matí següent que devia entrar en Bolunya fes un gran e molt magnifich convit a molts cavallers e gentils homens de Bolunya, entre ls quals fos Nicola Catriaenamich, marit de la dona. E arribat e descabalcat a casa, e trobant la dona ab son fill pus bella e pus sana que may no era stada, ab incomparable alagria los seus convidants mès a taula, als quals feu de diverses viandes servir. E stant ja a la fi del menjar, havent ell primer dit a la dona ço que a fer entenia e ab ella ordenada la manera que tenir devia, axí començà a parlar: «Senyors: a mi recorda que alguna volta he entès a dir que *(col. 2.ª)* en Perusa ha una usança segons lo meu juy la pus bella que yo haja vista, lo qual es que com algú vol sobiranament honrar algun seu amich, ell lo convida a casa sua e aquí li mostra aquella cosa o muller o amiga o fills o qualsevulla coses que més ama e ha pus cares, affermant que, si ell podia, axí li mostraria lo seu cor. La qual usança yo entén e vull observar en Bolunya, on axí com vosaltres ab vostra mercè haveu honrat lo meu convit, e yo entén honrar

a vosaltres mostrant-vos la pus cara cosa que yo haja en lo món ne dege haver may. Mas abans què yo fassa açò, què us parrà d'un dubte lo qual yo us entén a moure, e es aquest: una persona es la qual ha en casa un seu bo e leyal servidor lo qual se enmalaltí greument, e aquest tal, sens veure la fi del servidor malalt, lo fa aportar en mig de la carrera, no curant-se més d'ell. On sobrevench un, mogut de compassió del malalt, qui l sen portà a casa e ab sollicitut a ses propries despeses lo tornà en sa propria sanitat. E volria yo ara saber si tenint-lo e usant de son servey si al primer senyor de bona equitat se deu dolre ne clamar del segon, e si ell demanant-lo, li deu esser tornat». E los gentils homens, *(f. CCLXXXXVIIII v.º)* haguts entre ells variables rahonaments, tots en una sentencia concorrent, digueren a Nicola Catrianamicho, per ço com bell e ornat parlador era, comensas la resposta. Lo qual lohà molt primerament la usança dels Parusienchs e dix, segons los altres ensemps, esser en aquesta oppinió que l primer senyor neguna rahó havia ab lo servidor, pus que en semblant cas no solament abendonat, mas gitat lo havia, e pus que per benefici del segon era tornat a guarir, justament paria que l servidor devia esser seu, perquè, tenint-lo algun anuig, alguna força ne alguna injuria no feya al primer. E los altres tots qui a la taula eren, on havia de valents homens, tots digueren esser de la oppinió de que Nichola era stat. E lo cavaller, content de tal resposta, en special que Nichola la hagués feta, affermà ell per semblant esser d'aquella oppinió. E aprés dix: «Temps es de vuy més que yo, segons la prometensa que feta vos he, vos honre». E, appellats dos de sos familiars, los tramès a la dona, la qual ell egregiament havia feta arrear e vestir, trametent-li a dir que li plagués venir a fer alegres los gentils homens de la sua presencia. La *(col. 2.ª)* qual pres lo fill al braç, lo qual era molt bell infant, e, acompanyada de dos notables scuders, vench en la sala. E axí com plagué al cavaller, aprés de un valent hom sen anà a seure, dient-los: «Senyors: aquesta es aquella cosa que yo entén haver pus cara que alguna altra; perquè us placia guardar si yo he rahó». E los gentils homens, honorant-la, la loaren molt, e lo cavaller, affermant que cara la devia haver, la començà a guardar, e los altres per semblant, entre ls quals ne havia molts qui hagueren dit qui era aquella, si per morta no la haguessen haguda; mas sobre tots la reguardava Nicola, lo qual, partint-sen un poch, lo cavaller, axí com aquell qui cremava de saber qui ella era, no podent-sen abstenir, demanà si la dona era forestera o bolunyesa. E la dona, sentint-se demanar al marit, ab gran affany se retench de respondre, mas pur, per servar lo orde qui posat li era, callà; e per semblant un altre li demanà aquell infant si era son fill, e alguns altres per semblant si era muller de micer Gentil o si era parenta sua. Als quals neguna resposta feu; mas, sobrevengut micer

Gentil, li digueren alguns de sos convidants: «Mossenyer: sobiranament nos par bella cosa *(f. CCC)* aquesta vostra dona, mas d'altra part nos par esser muda». «Senyors, dix micer Gentil, si ella fins ací no ha parlat no es poch argument de la sua virtut.» «Donchs diets-nos vós qui ella es», dix lo Cavaller. «Açò faré yo volentera, sol que vosaltres me prometau que, per cosa que yo diga, algú no s dege moure del seu loch fins a tant que yo haja la mia novella finida.» Al qual, havent-loy promès cascú, e essent ja les taules levades, e micer Gentil sient al costat de la dona, dix: «Senyors: aquesta dona es aquell leyal e feel servidor del qual yo poch abans vos fiu la demanda, la qual dels seus es stada tenguda per poch cara, e axí com a vil e no com a util en lo mig del camí es stada gitada e per mi recullida, e ab la mia sollicitut e obra de les mans de la mort la traguí, e a Deu e a la mia affecció pot grahir com de cors spaventable la he restituida en cors plasent e sobiranament agradable. Mas per ço que vosaltres pus agradablement e aptament entenau com açò me es vengut, breument vos ne informaré». E comensant del seu enamorament e de açò qui avengut li era fins en aquella *(col. 2.ª)* hora, distinctament recità ab gran meravella dels scoltants, per les quals coses dix: «Senyors: si mudada no haveu sentencia de poch ençà, e specialment Nicola, aquesta dona degudament deu esser mia, e algú ab degut titol no la m pot demanar». A les quals paraules neguns de aquests respongueren, ans tots scoltaren ço que més avant devia dir. Mas Nicola e los altres qui y eren, e specialment la dona, de compassió lagremejaren, e micer Gentil, levant-se en peus, pres en sos braços lo petit infant e dix: «Leva sus, compare, car yo no t vull donar ta muller, la qual tu e los teus e seus parents haveu lençada, mas yo t vull donar aquesta dona comara mia ab aquest seu fill, lo qual yo só cert que es stat engendrat de tu; lo qual yo he tengut al babtisme e l'he fet anomenar Gentil; e prech-te que gens perquè ella ha stat en casa mia tres mesos ella no t sia menys cara, car yo t jur per aquell Deu qui de ella me feu enamorar, per ço que la mia amor fos axí com es stada occasió de la sua salut, ella es ma comara e ab tu pus honestament no haguera poscut star que ha ab la mia mara en la mia casa». E, dit açò, se girà a la dona e dix: «Madona: de vuy més de tota promesa *(f. CCC v.º)* que m'hajau feta vos absolch, e solta e quitia vos leix a Nicola». E remesa la dona e l'infant mès en los braços de Nichola, s'entornà a seure. Nichola desijosament reebé la sua dona e lo fill, tant més alegre quant més era luny de sperança, e com millor sabé e pusqué regracià lo cavaller e los altres, qui tots de compassió lagremejaven; e d'açò molt lo loaren quescú d'ells. E la dona ab meravellosa festa fo rebuda en casa sua e quaix resuscitada ab gran meravella fo tots temps guardada per los bolunyesos. E micer Gentil tots temps visqué amich de micer Nicola e de tots los

seus. E què, donchs, valeroses dones, extimareu millor o l'aver donat un rey lo ceptre e la corona o l'abat sens cost algú haver fet reconciliar un malfaytor al Papa o un vell haver posada la sua vida al coltell del enamich? Són alguns d'aquests de agualar al fet de micer Gentil, lo qual jove ardent era, e ab just titol li paria haver ço que los altres havien lansat, e ell per la sua bona fortuna havia recullit, e no solament temprà lo seu foch, ans liberalment allò que ell solia ab tot lo seu pensament desijar e sercar de robar, e havent-ho, restituí liberalment. *(col. 2.ª)* Per cert alguna de les altres ja dites no m par semblant ne de tant gran virtut.

NOVELLA CINQUENA

Madona Dianora demanà a micer Amsaldo que fes en lo mes de janer un jardí bel e florit semblant que són en lo mes de maig. E ell feu-ho ab ajuda de un nigromantich; e lo marit, vehent açò, consentí que ab sa muller se jagués; e micer Amsaldo, vehent la liberalitat del marit, li soltà la promesa, e lo nigromantich, vehent la liberalitat de cascuns, soltà la sua.

Per cascuna de la alegra bergada era stat muntat micer Gentil ab sobirana lahor fins al cel, quant lo Rey comandà a Emilia que seguís, la qual bondadosament, quaix desijosa de dir, comensà: «Valeroses dones: algú, ab rahó, no pot dir que micer Gentil no haja magnificament obrat, mas la valor qui may no posa en voler més recomptar no serà pererosa en mostrar ço que yo en una mia novella entén a manifestar».

Frigoli es un pahís qui, posat que sia molt muntanyós e molt fret, es molt delitós de molts flums e de clares fontanes, en lo qual ha una villa appellada Hudina, en la qual fo *(f. CCCI)* una bella e noble dona appellada madona Dionora, muller d'un gran e molt rich hom appellat Gilberto, hom molt plasent e de bon ayre. E meresqué aquesta dona, per la sua valor, esser amada sobiranament de un gran e molt noble baró d'aquell pahís, lo qual havia nom micer Amsaldo Grandese, hom de gran afer, e per armes e per cortesia conegut per tota aquella terra. Lo qual ferventment amant e totes coses fahent per ella qui per una dona fer se acustumen; e per esser amat de ella continuament ab ses ambaixades la feya sollicitar. E attenent que a la dona era molt greu la sollicitut del cavaller, e vehent que per negar ella totes les coses qui per ell li eren demanades gens per açò de amar ne de sollicitar-lo no romania. La qual ab una nova demanda e al seu judici impossible, per tolre-l-se demunt, a una fembra qui de part d'ell moltes voltes venia dix un die axí: «Bona

dona: tu m'has moltes voltes affermat que micer Amsaldo ama a mi sobre totes les coses del món e de sa part me has molts e innumerables e molt meravellosos dons proferts diverses voltes, los quals vull que romanguen a ell per ço com en amar-lo ne en complaure-l may no m'acordaria *(col. 2.ª)* si per una sola rahó no, ço es, que yo pusca esser certa que ell tant,, com tu dius, me amas, e si u feya sens falla yo m'acordaria de amar a ell e a fer ço que ell volgués; e si d'açò ell me volia fer segura en la manera que yo diria, yo seria tots temps presta a tot son comandament». A les quals paraules dix la dona: «Madona: e què es ço que vós voleu demanar e desijau que fassa?». Dix la dona: «Ço que yo desig es que yo volria que en lo mes de Janer primer vinent hagués en aquesta terra un jardí fornit de erbes e de flors e de verdejants arbres fornits de fruyts e de flors no en altra manera sinó axí com seria en lo mes de Maig. La qual cosa si ell no fa, ne tu ne altra persona pus me trameta, car si u fa, axí com fins ací e a mon marit e a tots los altres amichs meus ho he tengut amagat, axí, dolent-me d'ell, me studiaré de levar-lo-m demunt». E dit açò, e la missatjera recitant-ho al cavaller, e lo cavaller hoyda la demanda e la proferta de la sua dona, posat que greu cosa e impossible li paregués, e coneixent que per alguna altra cosa açò no era stat dit sinó per tolre-l de la sua sperança, pur en sí mateix pensà de voler-ho temptar, posat que fer no-s pusqués. E en moltes parts *(f. CCCI v.º)* del món tramès cercant si en açò algú pusqués trobar qui ajuda e consell li donas. En tant que li n'avench hu entre mans, lo qual li offerí que si ben salariat era, ab art de nigromancia li offeria de fer-ho. Micer Amsaldo, per molt gran quantitat de moneda convengut ab ell, alegrament sperà lo temps qui per la dona li era stat posat. Lo qual vengut, fahent molt grans frets e tota la terra plena de neus e de glaç, lo valent hom en un prat assau vehí de la ciutat, ab ses arts feu en la nit la qual lo die de kalendes de Janer seguia, que al matí següent aparech, segons que aquells qui u veren testimoniajaven, un dels pus bells jardins qui may per algú fos stat vist, ab erbes e ab flors e ab fruits de totes maneres. Lo qual com micer Amsaldo hach vist, molt alegre fahent-li cullir dels pus bells fruyts e de les pus belles flors qui y fessen, amagadament les fes presentar a la sua dona, e ella, convidada a veure lo jardí qui per ella era stat demanat, per ço que per aquell lo pusqués amar e recordar-se de la promesa qui per ella li era stada feta e sanament fermada, com a leyal cavaller havia procurat de servar-ho. E la dona, vistes les flors e los fruyts, e ja que per molts d'altres del meravellós jardí havia *(col. 2.ª)* hoyt parlar, se comensà a penedir de la sua promesa. Mas, ab tot lo seu penediment, axí com a desijosa de veure coses noves, ab moltes altres dones de la ciutat anà al jardí per veure aquell; e no sens meravella

loant-lo ensemps ab les altres, molt pus dolenta que alguna altra fembra s'entornà a casa, pensant en ço en que per aquell fo obligada. E fo tal la dolor que, no podent-la amagar dintre, covench que de fora havent-ne coneixença, lo marit sabés la occasió, la qual per vergonya tench molt amagada; e derrerament constreta, ordonadament li manifestà tot ço qui era stat. Gilbert, primerament oynt açò, se torbà fort, e despuys, considerada la pura intenció de la dona, ab millor consell li dix: «Dionora: açò no es acte de savia ne de honesta dona de scoltar alguna ambaixada de semblants coses ne de pactar ab algunes condicions la sua castedat, car les paraules ab les orelles del cor han major força que molts no extimen, e quaix totes coses són possibles als amants. Mal fist, doncs, de scoltar, mas per ço que yo conegue la puritat de la tua ànima per sobre los ligams de la promesa, te consintré tal cosa que força alguna altra persona no faria, induhint-me en açò la pahor *(f. CCCII)* del nigromantich. Al qual força micer Amsaldo, si tu l burlaves, te faria fer dolenta; e per ço vull que vages a ell, e si per alguna manera pots fer que, salvada la tua honestat, tu sies d'aquesta promesa soltada, e llà on en altra manera no u pusquesses fer, per aquesta volta lo cors, mas no l'ànima, li consentes». E la dona, oynt lo marit, plorant negava que tal gracia no volia d'ell. E Gilbert, oynt-ho negar a la dona, molt li pleya. Perquè vinent lo matí següent, abans de l'alba, sens molt arrear-se, ab dos seus familiars devant e ab una cambrera aprés, anà la dona a casa de micer Amsaldo. Lo qual, oynt que la sua dona fo venguda a ell, fortment fo meravellat; e levant-se feu cridar lo seu nigromantich, dient-li: «Yo vull que tu veges quant de be me ha fet la tua art conquistar». E, anant-li al encontra, sens seguir algun desordenat apetit, ab gran reverencia honestament la reebé, e ensemps en una cambra pres d'un gran foch sen anaren tots, e, fahent-la posar a seure, dix: «Madona: yo us prech que si la longa amor la qual yo us he aportada mereix algun guardó, que no us sia anuig de dir-me la occasió que semblant hora vos ha *(col. 2.ª)* feta venir ací, e ab aytal companyia». Al qual la dona, vergonyosa e quaix ab les lagrimes als ulls, respòs: «Mossenyer: ne amor que yo us aport ne promesa feta me mena ací, mas lo comandament de mon marit, lo qual, havent sguart de la nostra desordenada amor, més que per la sua ne mia honor, me ha feta venir e per comandament seu só disposta per aquesta volta a tot vostre plaer». Micer Amsaldo, si primerament fo meravellat oynt la dona, molt més se meravellà de la liberalitat de Gilberto, e, mogut de compassió, comensà a cambiar la sua desordenada voluntat e dix: «Madona: nunque placia a Deu que yo sia guastador de lo honor de aquell qui ha compassió de la mia honor. Perquè lo star d'ací serà tant com a vós plaurà e no en altra manera si no axí com si ereu una mia sor. E, com a vós serà plasent,

soltament podeu partir d'ací, car verament vós ne l vostre marit, de tanta cortesia com es stada la sua, no sereu prejudicats per mi, ans aquelles gracies li reteu de ma part qui convinents sien a tal servey com es stat lo seu, offerint-me a ell per lo temps sdevenidor per frare e per servidor». E la dona, oynt aquestes paraules, pus alegre que may no fo, dix: «Alguna cosa no m poch may fer creure, havent sguard a les vostres costumes, que alre me *(f. CCCII v.°)* degués seguir de la mia venguda, sinó ço que yo veig que vós ne feu, de que vos seré tot [temps] obligada». E ab moltes bones paraules près son comiat e honorablement s'entornà a Gilberto. Al qual recomptà tot ço qui avengut li era; e entre ells en molt streta e leyal amistat conjunyí lo migromantich, al qual micer Amsaldo havia promès premiar, vista la libertat de Gilberto envert micer Amsaldo, e aquella de micer Amsaldo envert la dona, dix: «Ja Deu no vulla que pus yo he vist Gilberto liberal de la sua honor e a vós de la vostra amor, que yo per semblant no sia liberal de la mia remuneració. E per ço, coneixent açò star bé, a vós entén e vull esser vostre». E lo cavaller, envergonyint-se, se sforçà de fer-li pendre en tot o en part ço que promès li havia. Mas aprés que en va se fo fadigat, lo nigromantich, aprés del terç die, levat lo seu jardí, lo comanà a Deu. E ¿què direm ací, amoroses dones? acomparem la dona quaix morta e la repetida amor e la passada sperança de micer Gentil en aquesta liberalitat de micer Amsaldo, qui pus ferventment e quaix encès de major sperança que may no era stat, la amava encara, e tenint en les sues mans la cosa que tant havia seguida? Cert be m par folla cosa que aquella liberalitat se pusca acomparar en aquesta.

NOVELLA SISENA

Lo Rey Carles, en etat molt veylla, s'enamorá de una donzella, e puys, avent vergoya de son foll pensament, maridá ella e una sua germana.

(Col. 2.ª) Qui poria plenament comptar los variables rahonaments qui eren entre les dones, dient entre ellas qual de major liberalitat havia usat o Gilbert o micer Amsaldo o lo nigromantich dels fets de madona Dionora, massa seria larch; mas aprés que lo Rey un poch de disputa hach consentida, guardant envert Phiameta, li comendà que novellant les tragués de qüestió; lo qual, sens algun anuig, comensà: «Resplendents senyores: yo fui tots temps de oppinió que en una bergada semblant de la nostra no s degués axí stretament rahonar de la inprimia de la intenció de les coses dites entre nosaltres materia de disputar, la qual cosa mils se convé entre ls studiants que entre nosaltres. E per ço yo, qui en enteniment havia alguna cosa dubtosa, vehent-me per les damunt dites a la mescla e en contrast, aquelles lexaré star, dient-ne una no micha de hom de poch afer, mas de un valerós rey qui honorosament obrà no mancant en res *(f. CCCIII)* en la sua honor».

Quescú de vosaltres pot haver hoyt dir moltes voltes com lo rey Karlo, stant molt vell, feu moltes magnifiques empreses, e puys, per la gloriosa victoria haguda del rey Manfrè, foren gitats de Florença los Gibillins e y foren tornats los Guelfos, per la qual cosa un cavaller appellat micer Neri de Hoberti, ab tota la sua companya e ab molts diners, no s volch metre sinó sota los braços del rey Karlo, e per esser en loch solitari e aquí finir la sua vida, sen anà a Castellamar di Stubia, on quax un tret de ballesta luny feu la sua habitació, entre olivers e noguers e castanyers, dels quals aquella encontrada es habundosa. E aquí comprà una habitació, sobre la qual feu un bell casament, e al costat de aquell un delitable jardí,

en lo mig del qual, a la nostra usança, no havent d'aygo alguna copia, feu un bell viver molt clar, e aquell de molt peix recomplí leugerament, e en alguna altra cosa tant no entenia com en fer cascun die pus bell lo jardí. E sdevench-se que lo rey Karlo, en lo temps del stiu fahent gran calt, per reposar-se alguns dies sen anà a Castellamar, on hoy la fama del jardí de micer Neri, lo qual desijà veure. E sabent de qui era, pensà que per ço com lo cavaller era de part contraria d'ell, que pus famili*(col. 2.ª)* arment se hagués ab ell, e tramès-li a dir que ell ab alguns seus familiars quedament la següent nit ab ell volia anar a sopar al seu jardí. La qual cosa a micer Neri fo molt cara, e magnificament havent-ho apparellat e ab la sua companya ordenat ço que fer devia, e com pus alegrament poch e sabé lo rey reebé en lo seu jardí. Lo qual, aprés que tot lo jardí e la casa de micer Neri hach vista e aquella molt loada, stant les taules mèses entorn del viver, en una d'aquelles se mès a seure. E al comte Guido de Montfort, qui lo un dels seus companyons era, comandà que en la una part d'ell sigués e micer Neri de l'altra, e los altres tres qui ab ell eren comandà que servissen, e segons lo orde posat per micer Neri, les viandes hi foren delicades e los vins obtims e molt precioses, e lo orde bell o molt loat per lo rey e sens algun brogit ne anuig. La qual cosa lo rey loà molt; e menjant ells axí alegrament e del loch solitari rahonant, entraren en lo jardí dues donzelles de edat força de .xiiij. anys, la una e l'altra rosses com un fil d'or, ab sos cabells tots añalats, sobre ls quals portaven una garlandeta leugera de Prohença, la cara de les quals paria millor d'un angelet que de alguna altra creatura; llurs vestiments foren de li molt prim e blanch com una neu ensús llurs carns, los quals de la sentura en sus *(CCCIII v.º)* eren molt strets, e d'aquí avall amples e molt largues a guisa d'un papalló o d'un gamphanó, e a peu aquella qui devant venia portava sus les spatlles un parell de cops de filats, los quals ab la sinestra mà tenia e ab la dreta tenia un bastó lonch, e l'altra, qui venia aprés, portava sobre la spatlla sinestra una payella, e sota aquell braç un fexet de llenya, e en la mà uns fogons e en l'altra mà un cetril d'oli e una falla encesa. E las donzelles, vinent devant lo rey, honestament e molt vergonyosa feren reverencia al rey, e aprés sen anaren llà on era lo viver e en aquell se n'entraren; on aquella qui la payella havia portada posant-la baix, e per semblant les altres coses, près lo bastó que l'altra portava, e ensemps en lo viver de l'aiga se meteren, la qual a elles bastava fins als pits; e un dels familiars de micer Neri encès lo foch e, posada la payella sobre los fogons, hi mès del òli e comensà sperar que les donzelles hi metessen del peix; de les quals la una, furgant en aquella part on sabia que ls peixs se amagaven e l'altra parants los cops, ab molt gran plaer del rey, qui açò attentament guardava, en poch spay prengueren peix assats, e

lantçant-ne al familiâ qui quaix algú en la payella no n metia segons *(col. 2.ª)* era stat administrat, e prenent del pus bell e lençant-los sus la taula devant lo rey, e lo comte Guido e lo pare e aquen en la manera damunt dita, saltaven per la taula, de que lo rey havia meravellós plaer, e per semblant dels pescadors del peix. E les donzelles, qui cortesament los lençaven, e en semblan manera per algun spay burlaren tant que lo familiar hach cuyt aquell que dat li hagueren, lo qual aprés per un fo tramès davant lo rey, segons micer Neri havia ordenat. Les donzelles, vehent lo peix cuyt e havent assats pescat, e stant aferrats los blanchs e prims vestiments sobre llurs precioses carns, se isqueren del viver, e cascuna d'elles prenent les coses qui per ella eren stades portades e aquelles represes, passant davant lo rey, vergonyosament s'entornaren. Lo rey e lo comte e los altres qui ab lo rey eren venguts, qui lavors servien, havent molt aquestes donzelles mirades e molt en sí mateixs loades, les havien per sobiranament belles e ben fetes; e, ultra açò, per plasents e ben acustumades; més sobre tots havien inextimablament plagut al rey, lo qual axí altament havia considerades totes les parts de llur cors eixint elles de l'aygo, que qui ladonchs l'agués punyit no u haguera sentit. E puys en *(f. CCCIIII)* elles repensant, sens saber qui fossen, se sentí al cor un ferventissimo desig d'elles, per lo qual assau be conech que ell tornava enamorat, sinó sen guardava sens que no sabia ell mateix quala d'elles era aquella qui més li pleya, axí eren semblants de totes coses la una e l'altra. Mas aprés que sobre aquest pensament hach stat, girant-se a micer Neri, li demanà qui eren les dues donzelles. Al qual micer Neri respòs: «Senyor: aquestes són mes filles, nades ensemps d'un mateix part, de les quals la una ha nom Ginebre la bella e l'altra Isolda la bronda». Al qual lo rey les loà molt, confortant-lo que Deu seria en llur ajuda al maridar. E en açò alguna cosa pus no restava al sopar sinó la fruyta, per lo qual adonar vingueren les dues donzelles ensemps vestides de dues aljubes de sendat vert molt bell, ab dos plats d'argent molt bells en les mans plens de variables fruytes segons qual temps requeria, e aquella devant lo rey posaren sobre la taula. E, fet açò, tirant-se un atras, comensaren a cantar un sò les paraules del qual foren:

Atressi m pren com l'orifany
Que quant xay no s pot levar
Tro li altruy ab luy *(col. 2.ª)* criar
De llur vots se leven sus [1].

E aprés longament ab tanta dolçor hagueren cantat, plagué al rey tant que li paria que tota la melodia de tots los animals del món fos en

1) Coneguda obra den Ricart de Berbezill.

llur gorga venguda a cantar. E, aquella dita, agenollant-se reverentment, demanaren comiat al rey, lo qual, encara que de llur partida se anujas, pur en vista alegrament lo (lo us) donà. Finida adonchs la sena, lo rey ab sos companyons muntat a cavall, lexant micer Neri, rahonant de una cosa e d'altra, s'entornaren al palau reyal, on tenint lo rey la sua affecció amagada per grans affers que li sobrevingueren, no podia exublidar la bellesa e la plasenteria de Ginebre la bella, per amor de la qual la germana per semblant encara amava tant e tant fort que en alre may no pensava; e demostrant altra occasió, a micer Neri tenia una streta amistat, per lo qual assau sovent visitava lo seu plasent jardí per veure la sua bella Ginebre. E ja pus avant sofferir no podia la amor, no sabent altra manera veure en lo pensament en que era caygut sinó voler veure abdues les donzelles e tolre al pare tota la sua amor. E tota la sua intenció manifestà al comte Guido, lo qual, per ço que valent hom era, li dix: «Senyor: *(f. CCCIIII v.º)* yo he gran meravella de ço que vós me diets, e tan lan he major que un altre no hauria com me apar que de la vostra infantesa ençà he coneguts vostres costums millor que algun altre, e no m par que jamay en la vostra joventut, en la qual amor pus leugerament devia ficar los seus turments, haja coneguda tal passió. E ara, sentint-vos ja vengut a la vellesa, hajau un nom axí strany que vos ameu per amors una tal donzella, quaix un miracle me apar. E si a mi se pertangués, yo scé be ço que us en deuria dir, havent reguard que vós sou encara ab les armes a dos del regne novament conquistat entre nació no coneguda plena d'engan e de trahició, e ab tots occupat de molt gran sollicitut e d'altre àfer, e sens que encara no us sou posat a seure entre tantes coses hajau fet loch a la husangera amor, açò no es acte de rey de gran gosar, ans d'un hom d'un magnifich ardiment e jove. E, ultra açò, una cosa qui es molt pijor dita, si es que haveu delliberat de voler tolre les dues filles al pobre cavaller, lo qual en casa sua més avant de son poder vos ha honrat e per més honrar-vos aquelles quaix nues vos ha mostrades, certificant-vos quanta es la fe *(col. 2.ª)* que ell ha en vós, mostrant-vos que ell fermament creya que vós fosseu un rey e no un lop rabat. Ara aquí seria axí tot cayguda la memoria de la violencia qui fo feta a les dones de Manfredi, qui havien uberta la entrada en aquest regne? Qual trahiment fo pus digne de Tercio Sulpicio[1], com seria aquest que vós en aquell qui us honra en ço del seu e en la sua sperança e en lo seu be e en la sua consolació haveu voler de fer? Que s diria de vós si vós ho feyeu? Vós força estimau que sufficient excusa sia de dir que u haveu fet perquè era Gibilly e vós Guelfo. E es aquesta la justicia dels reys que aquells qui en llurs braços retornen, qui s que sien,

1) En lloc d'«etern suplici».

que en tal guisa sien tractats? Yo vull que us record, en Rey, que molt gran gloria es haver vensut Manfredi e desconfit Corradino, mas major es vençre sí mateix. Perquè vós, qui habeu a corregir los altres, venceu a vós mateix e refrenau-vos, è no vullau que axí com ab semblant haveu gloriosament conquistat, ab semblant vullau guastar». E, dita çò, aquestes paraules punyiren la ànima del rey, e tant mes lo affligiren quant *(f. CCCV)* (quant) més les coneixia per veres; perquè aprés d'un gran sospir dix: «Comte, per cert tot altre enamich, qualsevulla que sia, es mester que sia ben dextre e sper[t] guerrer per vençre lo seu matex apetit. Mas, posat que la fama sia gran e la força necessaria, si m'han les vostres paraules tant speronejat, que cové que abans que molts jorns passen yo us fassa per obra veure que axí com yo scé vençre altres, axí per semblant scé mi mateix». E pochs dies aprés de aquestes paraules lo rey s'entornà en Napols, per tolre assí mateix materia de obrar humilment alguna cosa. E axí per premiar lo cavaller de lo honor que d'ell havia reebuda, posat que dura cosa li fos fer altre possehidor de ço que ell sobiranament desijava per sí, noresmenys se dispongué de voler maridar les dues donzelles, e no com a filles de micer Neri, mas com a sues. E ab plaer de micer Neri, sens alguna triga magnificament dotà Ginebre la bella e la donà a micer Manfrè de Palsi, e Isolda la bronda a micer Guillem de la Magna, quescú d'ells cavallers e gran barons en aquella terra sobiranament amats, e quescú d'ells collocat ab inextimables dons, en Pulla *(col. 2.ª)* sen anà, e ab continua fadiga tant més en sí trencà lo seu apetit que, trencades e rotes les sues cadenes, per tant com havia a viure romas delliure de tal passió. E seran-ne força alguns de aquells qui diran que pocha cosa es a un rey haver maridades dues donzelles, la qual cosa los atorgaré; mas grandissima cosa es de dir que un rey enamorat haja fet açò, e que, sens pendre o haver pres de la sua amor fruyt o flor o fulla, la haja abandonada. E axí, donchs, lo magnifich rey onrant les amades dues donzelles, ab grans lahors honrà e sí mateix vencé de la dampnada oppinió que havia empresa.

NOVELLA SETENA

Lo Rey en Pere d'Aragó, sentint la fervent amor de Liça, qui per amor de ell era enmalaltida, la confortá, e aprés fou guarida, la maridá ab un bel jove, e ell besant-la tots temps, aprés se apellá son cavaler.

Venguda era Phiameta a la fi de la sua novella per la qual era stada molt loada la magnificencia del rey Karlo, posat que algunes qui aquí eren Gibillines no l volguessen *(f. CCCV v.º)* loar, com Pampinea hach per lo rey lo comandament, e començà: «Neguna savia persona, redubtables dones, seria qui no digués ço que vosaltres diets del bon rey Karlo, sinó aquestes qui li volen mal per altre; mas per ço qui a mi va per lo enteniment una cosa no menys de loar que aquesta fo feta per un seu adversari en una nostra jovaneta florentina, la qual me plau de recomptar».

En lo temps que ls francesos foren gitats de Sicilia era en Palerm un nostre florentí specier appellat Bernat Pusini, molt rich hom, lo qual d'una sua dona, sens pus, havia una filla molt bella e ja de edat de maridar. E stant lo rey en Pere d'Aragó senyor de la ylla de Sicilia, se feya en Palerm meravellosa festa ab los barons del rey e de la ylla. En la qual festa, fahent lo rey alguns fets d'armes a la cathalana, se sdevench que la filla de Bernat, lo nom de la qual era Lisa, d'una finestra on stava ab altres dones, fahent-li córrer un cavall, li plagué tant que, una volta e altra reguardant-lo, meravellosament d'ell se enamorà. E cessada la festa e stant en casa del pare, en neguna cosa podia pensar sinó en aquesta sua excellent e alta amor, e ço qui més la offenia era lo coneximent de la sua magnifica condició. La qual *(col. 2.ª)* alguna sperança no li lexava pendre de alegra fi; mas gens perçò de amar lo rey no s volia retraure, e per pahor de major anuig no havia ardiment de manifestar la celada amor. De la qual cosa jamés lo rey no s'apersebé ne s curava de que ella, ultra ço que sen podia extimar, portava intollerabla dolor. Per la qual

cosa se sdevench que, crexent en ella continua amor e una malaycolia sobre altra ajustant, la bella donzella, pus no podent-ho sofferir, se enmalaltí, e evidentment d'un jorn en altre axí s fonia com lo sol fa a la neu. E lo pare e la mara, dolorosos d'aquest accident, ab continuos conforts e ab metges e ab medicines en ço que podien li ajudaven; mas gens per ço ella com a desesperada havia elegit de no voler pus viure. E sdevench-se que offerint la mara tots sos plaers, li vench en enteniment que abans que morir degués fer sentir al rey la sua amor e lo seu preposit. E per ço pregà lo pare que un jorn qui a ell fos plasent li degués fer venir Minusio d'Areso. Era en aquell temps Minusio d'Areso un fi e molt abte cantador e sonador, e aquell qui per lo rey en Pere era molt volentera vist e hoyt, lo qual avisà que la filla *(f. CCCVI)* lo volgués per hoyr-lo un poch sonar e cantar. Perquè, fahent-lo-y dir, ell, qui molt plasent hom era, encontinent vench a ella. E aprés que algun poch ab una sua viola dolçament sonà alguna stampida e puys cantà algunes cançons, les quals a la amor de la donzella eren foch e flama, e llà on ell la creya aconsolar la turmentava. On aprés la donzella li dix que a ell sol, ab licencia del pare, volia dir algunes quantes paraules, perquè, quescú partint-sen, ella li dix: «Minussio: yo he elegits tres per molt feels guardadors d'un meu secret, crehent fermament que tu ço que yo t diré a alguna persona sinó a aquella que yo t diré no manifestaras jamay. E aprés que t prech e t deman en gracia que de ço qui per tu serà possible de fer me degues ajudar. Sapies certament, Minucio meu, que lo jorn que nostron Senyor lo Rey féu la gran festa yo l viu en tant fort punt que de la sua amor me só axí forment encesa de un foch ardent que tant fort en la ànima me es intrat que m'ha aportada en lo punt que tu m veus; e conexent yo quin mal es lo amor qui per un Rey se covè sofferir e no podent-lo-n traure, me diminuesch, e per menor dolor he elegit de voler morir; e *(col. 2.ª)* axí u faré. Es la veritat que yo ferament men anara desconsolada si primerament ell no u sabés; e no sabent per qui tan be aquesta mia disposició li pusqués fer sentir com per tu, a tu la vull cometre, e prech-te que no refús de fer-ho; e, com fet ho hauras, prech-te m'o fasses a saber per ço que pus aconsolada men fasses e m desembolums d'aquesta pena». E, dit açò plorant, se callà. E hoyt açò Minucio, molt fo meravellat del gran gosar e amor d'aquesta, e del seu fer preposit desijant de remey a la sua pena, li ocorrech soptosament en lo seu enteniment com la podia servir, e dix: «Lisa, yo t'oblich la mia fe, de la qual viu segura que may enganada no ten trobaras. E aprés, lohant-te de axí alta empresa com te has mesa en lo enteniment de axí magnifich senyor, te offir la mia ajuda, prometent-te obrar en tos fets ans que pas lo terç jorn, tant que t crech aportar novelles qui sobiranament

te seran cares, e per no perdre temps vull anar encontinent a comensar aquells». E Lisa, d'açò tornant-lo pregar de cap e lo promès de confortar-se e l licencià. E Minucio, partint-se de Lisa, encontinent trobà un gran son amich de Sena molt *(f. CCCVI v.°)* gran trobador en la gaya sciencia, e ab grans prechs lo amonestà que li fes una cançó, la qual cançó Minucio prestament entonà d'un sò suau e piadós, segons la materia de que l requeria. E al terç dia sen anà a Cort, stant encara lo rey en Pere a menjar. Al qual fo dit que cantas alguna cosa ab la sua viula, ab la qual començà a cantar e sonar axí dolçament aquest sò, que tots quants eren en la reyal sala staven en manera que parien homens ahombrats, axí staven quets e sospesos per scoltar; e lo rey poch menys que ls altres. E havent Minucio lo seu cant acabat, lo rey li demanà d'on tal cançó havia haguda que may pus cantar no havia hoyda. «Senyor, dix Minucio, no ha encara tres jorns que les paraules e lo sò es stat tot fet.» E lo rey, desijós de saber-ho, levades les taules, lo feu entrar en la cambra, on Minucio ordenadament tot ço que per la donzella li era stat dit li comptà. De que lo rey feu gran festa e solaç. E, loant molt la donzella, dix que de semblant donzella devia hom haver compassió; perquè l pregava que de sa part anas a la donzella e la confortas e li digués que sens nenguna falla lo die mateix, *(col. 2.ª)* poch abans del vespre, ell la vindria visitar. Minucio, sobiranament alegre de portar axí plasent novella a la donzella, sens aturar-se, ab la sua viula sen anà a casa sua e, ab ella sola parlant, tot ço qui era stat li recomptà. E aprés la cançó cantà ab la sua viula. De la qual cosa la donzella fo tant alegra e tant contenta que encontinent, sens algun altre treball haver, apparech molt gran senyal de la sua sanitat, e ab gran desig, sens saber o presumir algú de casa què era, començà a sperar la hora en la qual devia veure lo seu senyor. E lo Rey, lo qual liberal e benigne senyor era, havent despuys moltes voltes pensat en les coses que hoydes havia de Minucio, e conexent obtimament la donzella e la sua bellesa, tant més sdevench tendrament pus piadós d'ella; e envert lo capvespre muntà a cavall, fahent semblant de anar solaçant, e pervench llà on era la casa de Bernat lo specier, on feu demanar que li obrissin un bell jardí lo qual lo specier havia; e en aquell devallà, on, aprés hagueren de *(f. CCCVII)* variables coses parlat, demanà a Bernat què era de la sua filla e si encara la havia maridada. Al qual Bernat respòs: «Senyor, no es encara maridada, ans es stada e es encara fort malalta; es la veritat que de nona ençà es meravellosament millorada». E, hoyt açò, lo rey entès encontinent ço que aquest millorament volia dir e dix: «En bona fe gran dan seria que encara fos tolta al món axí bella cosa com es ta filla: nosaltres la volem venir a visitar». E, dit açò, ensemps ab Bernat e ab dos companyons sen anà en la cambra de la donzella; on, com fo dintre,

se acostà al lit al qual la donzella geya, la qual un poch sollevada stava per lo desig en que l'sperava, e, prenent-la per la mà, dix: «Donzella: què vol dir açò que vós, qui deurieu dar confort a les altres, vos deixau desconfortar e haver mal? Nòs vos volem pregar que us placia per amor de nòs de confortar-vos en manera que vós siau tost guarida». E la donzella, sentint-se tocar en les mans per aquell al qual sobre totes les coses del món amava, posat que ella algun poch de vergonya hagués encara, pus sentia tant gran *(col. 2.ª)* plaer en sí com si fos en Paradís; e axí com poch li respòs: «Senyor meu, lo meu voler es posat sota gran força e es de molt fexuch pes, lo qual es occasió de aquesta mia malaltia, de la qual vós ab la vostra bona mercè me veureu tost delliurada». Sol lo rey entenia lo cubert parlar de aquesta, e on més anava per molt més la reputava e moltes voltes en sí mateix malahí qui de tal hom la havia feta filla. E, aprés que un poch hach ab ella stat e la hach un poch confortada, sen partí. Aquesta humanitat del Rey fo molt loada e en gran honor fo atribuida al specier e a la sua filla, la qual romas tant contenta com alguna altra dona pusqués esser del seu amant jamay; e, ajudada de millor sperança, en pochs dies fo gorida e tornada pus bella que may no era stada. Mas aprés fo gorida, havent lo rey ab la reyna delliberat quin merit li devia retre de tanta amor, muntà un jorn a cavall e ab molts de sos barons sen anà a casa del specier. E la sua filla venguda aquí, la Reyna, ab moltes altres dones e la donzella entre elles rebuda, comensaren meravellosa festa, on aprés poch star lo rey, ensemps ab la reyna, cridada Lisa, li dix: «Valerosa donzella: la *(f. CCCVII v.º)* gran amor que ns haveu aportada vós ha de nòs gran honor inpètrada, de la qual nòs volem que per amor de nòs vós siau contenta. E la honor es aquesta: que com açò sia cosa que vós siau en edat de pendre marit, nòs volem que prengau aquell que nòs vos volrem dar per marit, no contrestant que tots temps per vostre cavaller me vull appelar sens pus voler de vós sinó un sol besar». La donzella, envergonyida, tota vermella, en la sua cara fahent seu lo plaer del rey, ab baixa veu li respòs: «Senyor meu, yo só molt certa que si era sabut per la gent que yo m fos enamorada de vós, la gent men reputaria per horada, crehent força que a mi fos exit de esment que yo la mia condició ne la vostra no haja coneguda; mas axí com Deu sab lo cor dels mortals, veu e coneix que yo la hora que vós primerament coneguí me plagués tant que la abstinencia no fo en mi. E coneguí vós esser rey e yo filla de Bernat lo specier, e que a mi mal se convenia que en axí alt loch degués dreçar la honor de la mia ànima; mas axí com vós molt millor conexeu, de mi negú, segons deguda elecció, se enamorà mas segons lo apetit e lo plaer *(col. 2.ª)*. A les quals leys moltes voltes pensaren les mies forses, e no podent contradir-vos a mi, vos am e us amaré sempre. E es

ver que com yo m sentí esser presa de la vostra amor axí m disponguí del tot de fer totstemps del vostre voler meu; e per ço no tant solament faré açò de pendre volentera marit e de haver car aquell al qual a vós plaurà de donar-me qui ma honor sia, ans encara si vós me deyeu que yo stigués en un foch, crehent-vos-ne complaure, a mi seria sobiran delit per poder haver un Rey per cavaller, en la qual cosa vós sabeu quant s'i cové, però en açò pus no responch. En lo besar que sol de la mia voleu sens licencia de madona la Reyna, prech Deu que per mi vos reta la gracia e lo merit que n mereixeu, car yo no u he merescut». A la Reyna plagué molt la resposta de la donzella, e, contenta d'açò que fer entenia, feu appellar un gentil hom, mas pobre, lo qual havia nom Pardicone, e, metent-li certs anells en la mà, li feu sposar Lissa. A la qual encontinent lo Rey, ultra moltes joyes que ell e la reyna a la donzella donaren, [li donà] Casalú e Calata, dues belles viles e molt fructificants *(f. CCCVIII)*, dient: «Açò t donam nosaltres per dot de la donzella, e ço que volrem donar a tu tu t'ho veuras en lo temps sdevenidor». E, dit açò, girant-se a la donzella, dix: «Ara volem nòs pendre de vós aquell fruyt qui de la vostra amor desijam pendre». E, prenint-li lo cap ab abdues les mans, la besà al front. E Pardicone e lo pare e la mara de Lisa e ella per semblant molt contents, feren molt gran festa e maravelloses noces segons que molts afermen. E lo rey molt be servà a la donzella lo convengut, e per ço, mentre visqué, tots temps se appellà son cavaller, e may en negun fet d'armes anà que altra ensenya aportas sinó aquella que la donzella li trametia. E axí adonchs obrant-se prengueren les ànimes dels següents per dar materia de ben obrar e la fama atreme[nt] se conquistà. A la qual cosa pochs vuy o no algú són regidors del enteniment, ans de senyors són tornats lops e cruels tirants.

NOVELLA VUYTENA

Sofronia, crehent eser muller de Gissipo, fou muller de Tito Quinto Fulvo e ab ell sen aná a Roma, hon aprés Gissipo en pobra stat aribá; e creent de Tito eser conagut, per voler morir, affermá aver mort hun home, e Tito, regonaxent-lo, per restaurar-lo dix que l'avia mort; la qual cosa hoint aquell qui fet ho avia, sí matex manifestá; per la qual cosa tots foren soltats per Octuviá emperador; e Tito doná a Gissipo sa germana per muller, e ab ell comunicá tot quant avia.

(Col. 2.ª) Philomena, per comendament del Rey, havent Pampinea finit son rahonament e ja quescuna molt loat lo rey en Pere d'Aragó, e més Gibellina que alguna altre, començà: «Magnifiques dones: lo fet dels reys es tant quant volen fer alguna cosa gran qui entre ells sia singular, [que] requeren d'esser pus magnificats que algun altre. E qui es, donchs, potent a fer ço qui a ells se pertany, fa be que u fasa; mas no sen deu hom tant meravellar ne ab tant sobirana lahor loar-los com a un d'ells se convindria. E per ço com vosaltres amb tantes paraules les obres dels reys exalçau, vós paren pus belles, mas gens per ço yo no dubte punt que no us deguen plaure més; e més parer esser loades [de vós] aquelles de (dos) nostres pars que aquelles de semblants reys e majors; perquè una loabla obra qui s seguí entre dos amichs ciutedans vull posar en una novella la qual es digne de recomptar».

En lo temps que Octovià, cesar qui encara no era appellat August, mas en lo offici triunphant regia lo Imperi de Roma, fo en Roma Publis Quinto Fulvo, lo qual hach un fill apellat *(f. CCCVIII v.º)* Tito Quinto Fulvo, hom de meravellós enginy, lo qual, per apendre philosophia, tramès a Athenes; e on més pusqué lo recomanà a un noble hom de la terra appellat Climent, lo qual era molt antich amich seu; ab lo qual Tito en la

sua propria casa fo allogat en companyia de un seu fill appellat Guisipo. E sota la doctrina d'un gran philosof appellat Orisupo, Tito e Gisipo foren egualment per Climent mesos per apendre. E vivint los dos jovens e usant ensemps, tant se trobaren los llurs costums esser agradables lo un al altre, que una fraternitat e una amistat assí gran nasqué entre ells que may pus d'altre cas sinó per mort no s podia separar lo un del altre; ne algun d'ells havia be ne repòs sinó tant com ensemps eren. E comunicant lo studi cascú assí de molt alt enginy dotà de la gloriosa altesa de la philosophia, e ab paços eguals e ab merevelloses lahors en semblant vida, ab molt gran plaer de Climent, qui quaix més lo un que l'altre no havia per fill, perseveraren ben .iij. anys; a la fi dels quals, axí com de totes les coses ne sdevé, Climent, ja vell, passà de aquesta vida; de que ells, egualment moguts de compassió, axí com a comú pare, portaren ab treball e no s discernia per los amichs ne *(col. 2.ª)* parents de Climent a qual dels dos per lo sobrevengut cas devien millor aconsolar. E, stant axí, se sdevench, aprés d'uns quants mesos, que los amichs e parents de Gisipo foren ab ell, ensemps ab Tito, per induir-lo en pendre muller. E trobada-li una donzella de meravellosa bellesa e devallada de noble parentat de ciutedans de Athenes, lo nom de la qual era Sophonia, força de edat de .XV. anys; e acostant-se lo temps de les sdevenidores noces, Gisipo pregà un die que anas ab ell per veure la novella sposa qui devia esser, la qual encara no havia vista. E vengut en la casa d'ella e sient ella en mig d'abdós, Tito, quaix considerador de la bellesa de la sposa del seu amich, la comensà fortment a reguardar; e, plaent-li quescuna part d'ella, desmesuradament aquella guardava, e, plaent-li, en sí mateix sobiranament la loava e fortment sens alguna semblança mostrar, d'ella se encès tant com de dona alguna algun amant se encenés jamés. Mas, aprés que hagueren un poch stat ab ella partint-sen, s'entornaren en casa, on tot sol sen entrà en la sua cambra, on sobiranament en la donzella qui tant li havia plagut comensà a pensar; e tant com més en lo pensament stava, tant més en *(f. CCCVIIII)* aquell se encenia, de que, avisant-se aprés de molts sospirs, en sí mateix comensà a dir: «Oy-me mesquí! e tant miserable es la tua vida? e on e en qui posaras tu la tua vida e la amor e la sperança? obri los ulls del enteniment en tu mateix, oh miserable!, record-te del loch e de la rahó, (fe) refrena lo concupiscible desig e tempre los teus apetits; e no tanchs los ulls del teu enteniment e dreça los teus pensaments, contrasta en aquest comensament a la tua voluntat, e venç tu mateix mentre tu has temps, que a tu no es pertanyent ço que tu vols, ne es honest que tot dispongues a seguir ço a que (a) tu deuries fugir si guardaves ço que la vera amistat requer e tu deus fer. E que adonchs faras, Tito? lexaras lo insuportable amor qui t'encalça, si ço qui s pertany volras fer de Siphonia te cové guardar, e en contrari girant-te tot

ço que dit he, te covè dampnar, car totes les leys d'amor són majors que totes les altres e rompen no tant solament aquelles de la amistat, ans encara les divines? Quantes volta haja lo pare amada la filla, e lo frare la germana, e la padrina lo fillol, e la madrastra lo fillastre, coses pus deshonestes que *(col. 2.ª)* amar lo amich la muller del altre amich, qui ja es stat fet mil voltes menys d'aquesta. Yo só jove e la joventut es tota subjugada a la amorosa força? Tot ço, donchs, qui a amor plau, covè que placia a mi. Les honestes coses se pertanyen a pus madurs homens que yo no só; e yo no puch voler sinó ço que amor vol; e la bellesa d'aquesta mereix esser amada de quescú. E l'hom qui es jove e qui l ne porà degudament rependre? Car yo no la am perquè ella sia de Gisipo, mas perquè ella ho mereix, encara que ella fos stada de qui s volgués. E quin mal mer la fortuna qui a Gisipo la ha consentida abans que a algun altre, e si ella deu esser amada, de qui deu esser degudament pus content Gisipo de mi o d'un altre?». E fahent aquest beffa de sí mateix, e tornant en lo contrari, e d'aquell en aquest e d'aquest en aquell, no solament aquell jorn e la nit següent, ans encara moltes d'altres [consumà], en tant que perdut e la sabor e lo dormir, per debilitat fo constret de jaure-s al lit. E Gisipo, lo qual molts dies lo havia vist ple de gran pensament e ara lo veya malalt, sen dolia fort, e ab tota art e sollicitut no partint-se may d'ell, se studiava de confortar-lo sovent; e ab gran instancia lo *(f. CCCVIIII v.º)* demanava de la occasió del seu pensament e de la malaltia. E havent-li Tito moltes voltes dat faules per resposta, e Gisipo havent-ho conegut; sentint-se pur Tito constrenyer, ab plants e ab sospirs li respòs en tal guisa: «Gisipo: si als Deus hagués plagut, a mi fóra pus agradable la mort que lo viure, com pens que la fortuna me haja conduhit en part que de la mia virtut me haja convingut a fer prova, e aquella ab molt gran vergonya de mi trop vençuda. Mas cert yo n sper haver tost aquell merit qui de mi sen pertany, ço es, la mort, la qual me seria pus cara que lo viure ab remembrança de la mia vida, la qual, per ço com a tu no puch ne dech alguna cosa celar, no sens gran rahó la t descobriré». E comensant de cap la occasió del seu pensament e la batalla d'aquell e derrerament la victoria qui per amor era stada obtenguda de ferli amar Sophonia perira descobrí, affermant e coneixent quina pena d'açò li covenia sofferir, e aprés, per penitencia, morir; de que tost creya venir a cap. Gisipo, oynt açò, posat que de primer en sí mateix ne stigués un poch axí com aquell *(col. 2.ª)* qui del plaer de la bella donzella era pres pus tempradament que Tito, sens laguí delliberà haver per pus cara la vida del amich que Sophonia, e axí, envidat de les sues lagrimes, li respòs plorant: «Tito, si tu no haguesses mester confort axí com tu has, yo de tu a tu mateix me dolguera axí com de hom al qual [violant] nostra amistat has tenguda axí longament amagada la tua greu passió; e posat que honesta

cosa no t parega, no són per ço les deshonestes coses de celar entre ls amichs, sinó axí com les honestes, per ço, com si amich es, axí com de les honestes pren plaer e consolació, axí en les no honestes se studia de levar-les de la anima del amich, mas aturar-men he al present aquella veritat que conech esser major. E si tu ardentment ames Sophonia, no men meravell, mas meravellaré-m si axí no fos, attenent la sua bellesa e de la noblesa de la sua anima, qui tant maior passió sosté com es de major exellencia la cosa qui plau a hom. E tant com tu rahonablement ames Sophonia, tant més injustament te dols de la fortuna, posat que tu de açò no li deus premi com la ha a mi atorgada per muller, parent-te que la sua amor fos honesta d'altri fos stada e no mia. Mas, si tu est savi, *(f. CCCX)* axí com sols, pensa a qui la pusquera la fortuna haver atorgada de qui tu li deguesses retre majors gracies que de haver-la atorgada a mi, e qual altre la pusquera haver haguda ab qui la tua amor fos stada tan honesta ne ab qui ella pus tost hagués amat a tu, de la qual cosa, si a mi tens axí per amich com yo só, no n deus sperar alre; e la occasió es aquesta que a mi no recorda que despuys que som amichs yo hagués alguna cosa qui axí no fos tua com mia. La qual cosa, si tant fos avant que altrament no pusqués esser, axí m faria com de les altres; mas ella es encara en semblants termens que de tu sol la puch fer, per ço com yo no scé que per la mia amistat te degués esser cara si yo d'una cosa qui honestament fer-se pusqués no t fes alegre d'un sol voler. Ell es ver que Sophonia es ma sposa, la qual yo amava molt e ab gran festa les sues noces sperava; mas per ço com tu axí com pus entenent de mi e ab major fervor desijes axí cara cosa com ella es, sies segur que no mia, mas tua muller serà en la mia cambra, perquè leixa lo pensament e gite-n la malancolia e recobra la sanitat que *(col. 2.ª)* has perduda, e lo confort e la alegria, e d'aquesta hora avant alegre spera lo merit de la tua molt pus digna amor que la mia no era». Tito, hoynt axí parlar a Gisipo, tant com la alegra sperança d'aquell li aportava plaer, tant la deguda rahó li aportava vergonya, mostrant-li que tant com era de Gisipo la llibertat, tant d'ell era major a svenir-la e li paria millor la descominalesa, perquè, no restant de planyer e de plorar, axí li respòs: «Gisipo, la tua liberalitat e la amistat assau clara me mostra ço qui a la mia se pertany de fer. No placia a Deu que may aquella la qual es a tu axí com a pus digne donada, que yo de tu la reeba per mia. Si ells haguessen vist que a mi se convingués, ne tu ne altre deu creure que may a tu fos stada consentida. Usa, donchs, alegrament de la tua elecció e del discret consell e del teu do, e leixa a mi les lagrimes, les quals a mi axí com (axí com) a un digne de tal be me ha apparellades, e leixe-m consumar, car o yo vençré a elles o serà a tu, car o ellas vençran a mi o seré fora de pena». Al qual Gisipo dix: «Tito: si la nostra amistat me pot atorgar tanta de licencia que yo per

seguir un plaer meu te fors, e tu per dever-lo seguir te *(f. CCCX v.°)* pusqués induhir, e sia en ço que yo sobiranament entén a usar, e llà on tu no entenes consentir als prechs meus, ab aquella força que bonament se deu usar del amich, faré que Sophonia sia tua. Jo conech a quant passen les forces d'amor en aquells qui en ella no una volta, mas moltes, han a desleyal mort los amants conduhits, e yo veig a tu axí pres que tornar arrera no pories ne vençre les lagrimes tues, ans procehint vensut vindries a menys, e yo, sens algun dubte, tost te vindria aprés. E donchs, com que per altre yo no t'amas sinó perquè yo visca, cara me deu esser la tua vida. E donques Sophonia com eligiria altre qui axí li pusqués plaure, cert no l trobaria, e yo a la mia amor leugerament ne trobaré una altre, e girant-me atrobaré a tu e a mi contents. A la qual cosa força axí liberal no fora si axí tart e ab aquelles difficultats se trobassen les mullers que s troben los amichs; e per ço, podent yo leugerament trobar altra muller e no altre amich, vull abans, no vull dir perdre ella, la qual no perdré donant-la a tu, mas transmudar-la-he de un an altre que perdre a tu. E per ço si alguna cosa *(col. 2.ª)* poden en tu los prechs meus, yo t prech que d'aquesta tua afflicció te vulles tolre e en una hora aconsola a tu e a mi e ab bona sperança te dispon en pendre aquella alegria que la tua calda amor desija de la cosa amada». E posat que Tito degués consentir que Sophonia degués esser sa muller, se svergonyava, e per ço dur stava, e tirant-lo encara amor d'una part, e d'altre los conforts de Gisipo, sospirant dix: «Vet-ho, Gisipo, no scé qual me diga què faça més, o lo teu plaer o lo meu, fahent ço que tu pregant me dius que tant te plau. E pus que la tua liberalitat es tanta que veus la mia deguda vergonya, jo u faré; mas d'açò t ret cert que yo no u fas com a hom qui no conega reebre de tu no solament la dòna amada, mas ab aquella la vida mia. E placia als Deus que si esser pot ab be e honor e be de tu, yo t pusca encara mostrar quina gracia me es ço que tu envert mi pus piadós de mi que yo mateix me obres». Aprés de les quals paraules dix Gisipo: «Tito: en voler que aquesta cosa haja efecte me par hajam a tenir aquesta via. Axí com tu saps, aprés de molts tractaments de mos parents *(f. CCCXI)* e d'aquells de Sophonia, ella es stada ma sposada. E per ço si yo anava ara dient que no la volia per muller, grand escandol seria seu e meu, e trobaria los seus e los meus parents que no n curaria si deya que per això degués esser ta muller. Mas yo m tem que si yo ab aquest partit la lexava, que sos parents no la donassen prestament a un altre lo qual no seras tu, e axí tu hauras perdut ço que yo no hauré. E per ço par llà on tu sies content que yo ab ço que comensat e seguit fins ací, axí com a mia la men men a casa, e faça les noces, e tu puys amagadament, axí com nosaltres sabrem fer ab ella, axí com a tua muller t'i jauras. E aprés en son cas e loch e temps manifestarem lo fet, lo qual si a ells plaurà, be starà, e

si no ls plaurà, ja serà fet e, no podent-ho tornar enrera, convendrà per força que n sien contents». E, dit açò, plagué molt lo consell a Tito, per la qual cosa Gisipo, axí com a sua, en la sua casa la reebé com a muller. Stant ja Tito ben guarit e ben dispost, e feta la festa gran e venguda la nit, les dones leixaren la nova sposa en lo lit del seu marit e sen anaren. Era la cambra de Tito ab aquella de Gisipo conjuncta *(col. 2.ª)*, e de la una en l'altre se podia anar; perquè stant ja Gisipo en la sua cambra e apagades ja totes les lums, havent sguard en ço que promès havia, tacitament e amagada sen anà a Tito e li dix que ab la sua dona anas a dormir. Tito, hoynt aquest, vençut de vergonya, se volch penedir e recusava la anada. Mas Gisipo, qui ab entegre ànima, axí com de paraula, ho deya, axí era lo seu plaer, aprés de longa contesa pur lo vencé. Lo qual, axí com en lo lit junyí, pres la donzella quasi solaçant, quedament li demanà si sa muller volia asser. E ella, crehent esser Gisipo, respòs que llà on a ell plagués e a ella per semblant. E, dit açò, ell pres un bell anell, lo qual li mès al dit, dient: «E yo vull esser ton marit». E aprés, consumat lo matrimoni, longament pres d'ella amorós plaer, sens que ella o (o) altre may per ella se avisas que altre sinó Gisipo jagués ab ella. Stant, donchs, en aquests termens lo matrimoni de Sophonia e de Tito Publio, son pare passà d'aquesta vida, per la qual cosa a ell fo scrit que sens alguna triga per dar recapte en sos affers sen anas en Roma, e per ço ells, per demanar e per poder-sen menar Sophonia, delliberaren ab Gisipo com sens manifestar la cosa no s *(f. CCCXI v.º)* podia ne s devia fer. Perquè un die, cridant-la en la cambra, entegrement axí com lo fet stava li demostraren, e açò per molts accidents fet entre ells dos li feren manifest. La qual, aprés que lo un e l'altre hach hoyt, fahent-se un poch desdenyosa, comensà a planyer e a plorar del engan de Gisipo, e abans que en la casa de Gisipo d'aquest fet digués paraula, sen anà a casa de son pare, e aqui a ell e a sa mara affermà lo engan que de Gisipo havia reebut, mostrant esser muller de Tito e no de Gisipo, axí com ells creyen. E, dit açò, fo al pare sobiranament greu, e ab sos parents e ab aquells de Gisipo e de tots sos amichs e d'aquells de Sophonia, en gran ira e oy vingué, dient cascú ell esser digne no tant solament de reprehenció, ans encara de aspre castich, per la qual cosa ell affermava haver feta honesta cosa e tal que li devien esser retudes innumerables gracies per los parents de Sophonia, attenent que ab millor de sí la havia maridada. Tito, d'altre part, sentint tot ço qui entre ells era, ab gran anuig ho sostenia, e conexent esser costuma dels grechs que ab ramor e ab menasses continuen los fets tant com (com) laguien a trobar qui ls responga. E ladonchs responent no solament humils, ans molt coats tornen, pensà que pus sens resposta no romanguessen. E havent ardiment e ànima romana, ab seny e saviesa de Athenes, ab assau ordenada manera

als parents de Gisipo *(col. 2.ª)* e a aquells de Sophonia dins un temple rahonant, acomparant-se ab Gisipo sens pus, e sperant-lo ells, axí parlà: «Creegut es per molts philosophs que ço qui s'obre pels mortals sia dels Deus immortals disposició e provehiment, e per ço volen alguns dir que de necessitat són destrets de creure que ço qui s fa o s farà may es natural provehiment. Posat que alguns altres sien qui aquesta necessitat sobiranament imposen, la qual oppinió, si ab algun avisament la reguardam, assau apertament veurem que l rependre la cosa qui retornar no s pot, no es alguna altra cosa sinó voler-se fer pus savi que ls Deus, los quals nòs devem creure que ab rahó perfeta e sens alguna error dispone(n) e governe(n) nosaltres e les nostres coses. Perquè comptaré la llur oppinió volent reprobar me apar sia folla presumpció e bestial. E que açò sia ver assau leugerament ho podeu veure, e encara quantes e quals cadenes aquells mereixen qui tant en açò se leixen transportar en lo gosar. D'aquells, segons lo meu juy, vosaltres sou tots, si allò es ver que yo entén que vosaltres deveu haver dit e continuament dieu per ço com Sophonia es ma muller, la qual a Gisipo havieu donada; no guardant que eternalment fos disposat que ella no de Gisipo, mas mia degués esser, axí com per fet se coneix *(f. CCCXII)* al present. Mas per ço que lo parlar de la secreta providencia e intenció dels Deus par a molts dur e fexuch a compendre, presuposánt que ells de algun nostre fet no s'empatxen, me plau de consentir als homens, dels quals dient-me covendrà fer dues coses molt contraries a mos costums, la una en tant com me loau e l'altre en tant com me blasmau e avilau altri. Mas per ço com es la veritat que ne de la una ne de l'altre no m'entén a departir, perquè la present materia ho requer yo pur ho faré. Los vostres remangos, incitats més de malicia que de rahó, ab continues murmuracions e ab ramor vituperosa morden e dampnen Gisipo, per ço com ell me ha donada per muller ab son consell aquella que vosaltres a ell ab lo vostre havieu dada, de la qual yo estim que sia sobiranament de loar, e les rahons són dues: la una perquè ha fet ço que lo un amich deu fer a altre, perquè ell ha fet pus saviament que vosaltres no havieu ço que les sanctes leys de la amistat volen, ço es, que lo un amich per l'altre fassa. E no es ma intenció de manifestar-vos-en pus, mas siau contents de haver vos tant recordat d'açò, que los ligams de la amistat molt més strenyen que aquells de la sanch e del parentat; com açò sia cosa que nosaltres amichs hajam per maxima, car la sanch elegeix los parents e la fortuna los amichs. *(col. 2.ª)* E per ço si Gisipo amà més la mia vida que la vostra benevolença, stant yo son amich axí com só, algú no sen deu meravellar. Mas vengam a la segona rahó, la qual ab major instancia me covè mostrar-vos com ell es stat pus savi que vosaltres, com açò sia cosa que de la providencia dels Deus no m par que vosaltres sentiau res, e molt menys conexeu dels fets de les

amistats. E dich que lo vostre avisament e lo vostre consell e la vostra delliberació havia donada Sophonia a Gisipo, jove abte e sabent philosoph, e aquell de Gisipo la ha donada a un romà, lo vostre lo dona a un rich hom, e aquell de Gisipo la ha donada a un molt rich, e lo vostre a un jove lo qual no solament la amava, ans encara envides la coneixia, e aquell de Gisipo la ha donada a un jove lo qual sobre totes les coses del món, e més que la propria vida, la ama. E que ço que yo dich sia ver e més de loar que ço que vosaltres haveu fet, vejau-hos-ho, e donchs apart (apart) que jove philosoph só axí com Gisipo e la mia cara e lo meu studi sens pus sermó a fer-ne se pot ben mostrar. En una mateixa edat e la sua e la mia ab eguals passos tots temps *(f. CCCXII v.°)* havem procehit ensemps en studi. Es ver que ell es atheners e yo só romà. E si de la gloria de la ciutat voleu disputar, yo diré que yo só de ciutat francha e libera e ell de trahutaria; yo diré que yo só de ciutat dona de tot lo món e ell de ciutat obedient a la mia; yo diré que yo só de ciutat florint en lo món d'armes e ab imperi e de studi loada. E ultra açò, posat que vosaltres me vejau scolà humil, no só per ço nat de la ronya del poble de Roma, ans les mies cases e los lochs publichs de Roma són plens de antigues ymagens dels meus majors, e los annals romans se trobaran plens de molts triumphos manats per aquells en lo roman capitol e per vellesa podrits. E encara vuy més que may floreix la gloria del nostre nom. Yo m callaré per vergonya de les mies riqueses, havent en lo enteniment que la honesta pobretat sia molt antich patrimoni dels nobles ciutedans de Roma; la qual, si de la opinió són vulgarment loats los tresors, yo só un, no com a cap, mas com amat de la fortuna habundant. E assau conech que qui aci vindrà li deuria esser car haver per parent Gisipo, mas yo no us dech per alguna occasió esser menys car, a Roma considerant que de mi haureu molt bon hoste *(col. 2.ª)* e profitós e poxant patró axí en les publiques opportunitats com en les propries necessitats. E qui, donchs, lexant star la voluntat, ab rahó volrà guardar los vostres consells, loarà més aquells que aquell de Gisipo? cert negú; e, donchs, pus Sophonia es ben maridada ab Tito Quinto Fulvo, noble e antich ciutedà de Roma e amich de Gisipo, perquè sen dol algú e s treballa? Cert no fa ço que deu ne sab que s fa. Seran-ne per ventura alguns qui diran que no s dolen que Sophonia sia muller de Tito, mas que s dolen de la manera ab que sa muller es stada amagadament sens saber-ne ne amich ne parent alguna cosa; e açò no es miracle o cosa qui de nou se sdevenga: yo leix star volentera aquelles qui ja contra voluntat de pares han pres marits e aquelles ab los amants són fugides e primerament són stades amigues que mullers, e aquelles qui primer ab llurs prenyats e parts han publicat los matrimonis que ab les lengues; e gens d'açò en Sophonia no es, ans ordenadament e discreta e honesta es stada dada a Gisipo. E volreu

dir que la maridà aquell a qui lo maridar no s pertanyia? E açò són folles ymaginacions e femenils *(f. CCCXIII)* e procehint de pocha consideració. ¿E no acustuma ja la fortuna usar de noves e variables vies e ab nous instur-ments aportar les coses e los effectes determenats a quescú? ¿E que [he] yo a curar si lo sabater en palès o en amagat haurà de un meu fet segons lo seu juy pus tost determenat si la fi es bona que lo philosoph? E oynt açò yo m dech guardar si lo sabater no m par discret que ell pus no m calç, mas pus que fet es, regraciar-lo del fet. E si Gisipo ha ben maridada Sophonia dolent-se de la manera d'ell, es una stulticia superflua; mas si del seu seny vós no confiau, guardau-vos que pus no la us pusca maridar. Noresmenys deveu saber que yo no serquí may ab algun engan ni ab frau de posar alguna macula a la honestat de la vostra sanch ne a la persona de Sophonia; e posat que yo occultament e amagada la haja presa, no vinguí com a roba-dor a tolre la sua virginitat ne com enamich, ne la vulguí haver sinó honestament guardant lo vostre parentat, mas ferventment encès de la sua gran bellesa e de la sua virtut; conexent que si ab aquell orde que vos força voleu dir la hagués sercada, tem que attenent que ella era molt de vosaltres amada, per pahor que yo no la men menas en Roma, no la haguera haguda. E per ço usí *(col. 2.ª)* de la art amagada qui ara us pot esser manifesta, e fiu fer a Gisipo ço en que vosaltres no ereu disposts a con-sentir en mon nom; e aprés, posat que yo ardentment la amas, no com amant, mas com a marit, serquí lo seu conjunyiment, acostant-me a ella, axí com ella ab veritat pot testificar que yo ab degudes paraules e ab lo anell la sposí, demanant-li si m volia per marit, a les quals paraules ella respòs esser contenta. E si ella pretén esser enganada, no ho fas yo ne n só de rependre, mas ella per què no m demanava si era yo Gisipo o Tito? E aquest es lo gran mal, lo gran peccat, lo gran deffalliment obrat per Gisipo mon car amich, qui de mi amant, de Sophonia amagadameut ha fet marit, e ella ha feta muller de Tito Quinto. E què direu vosaltres? ha-la tancada, ha-la menassada, ha-la batuda, en manera que s pusca dir que per força sia stat fet? e què n féreu vosaltres més si ell a un vilà, a un ribalt o a un servidor la hagués donada? quals cadenes, quals carcers, quals turments hi bastaran si fet ho hagués? Mas jequiscam star ara açò, car lo temps es vengut lo qual yo encara no sperava, ço es, que mon pare sia mort e que a mi en Roma *(f. CCCXIII v.º)* covenga a tornar, perquè, volent-la menar, vos-altres publicau ço que yo força haguera encara amagat. La qual cosa, si savis sereu, alegrament comportareu, car si enganar o ultrajar vos hagués volguts, scarnida la us podia leixar; mas no vulla Déu que en sperit de romà pusca albergar tanta viltat jamay. Veus, donques, Sophonia, com per consentiment dels Deus e per vigor de les [leys] humanes e per lo loable seny del meu Gisipo e per la mia amorosa stucia es mia, la qual cosa vosaltres

per ventura més que ls Deus o que ls altres homens savis tenint-[vos], bestialment en dues maneres fort anujoses a mi mostrau que vosaltres donau culpa: a Sophonia, la qual pus que a mi plau, alguna rahó no haveu de dar-li culpa; e en lo mal tractar de Gisipo, al qual degudament sou obligats, e aquell indegudament com enamich voleu tractar. En lo qual tant quant pus follament feu, no entén al present de obrir-vos pus partit, car com hora serà lo us entén a deffensar. Mas ara com amichs vos vull consellar que abaixeu los vostres desdenys e les iniquitats que haveu preses vajen apart. E Sophonia me sia restituida per ço que yo com a bon parent me pusca partir de vosaltres, *(col. 2.ª)* assegurant-vos que, ab plaer o ab desplaer, ço que fet es se seguirà: en altra manera no entén a obrar. Jo us tolré e us deffensaré Gisipo, e sens falla, si a Roma pervench, yo recobraré aquella degudament qui es mia, malgrat que vosaltres ne hajau. E tant com lo desdeny de la ànima dels romans pusca, sempre com enamichs vos ho faré per experiencia coneixer». Pusque Tito hach dit, levant-se en peus tot torbat en la cara, pres Gisipo per la mà, mostrant haver [poca] cura de quants eren en lo temple, e de aquell menassant ab testa tremolosa se exí. E aquells qui dins eren romasos, partida del parentat de Gisipo e partida del parentat de Sophonia, hoydes les paraules de Tito, del parentat e de la sua amistat foren contents, e en part per les ultimes e derreres paraules ensemps de bona concordia delliberaren esser millor de haver Tito per parent, pus que Gisipo no volia esser llur, que haver Gisipo per parent perdut e Tito per enamich conquistat. Per la qual cosa anaren per retrobar Tito, al qual digueren que a ells pleya que Sophonia fos sua e (pleya) [d'haver] ell per car e per molt amat parent, e Gisipo per bon amich. E fahent-se entre ells amigabla festa, *(f. CCCXIIII)* se departiren. E aprés li trameteren Sophonia, la qual, axí com a savia, fahent de la necessitat virtut, la amor la qual havia a Gisipo prestament girà [a Tito] e ab ell sen anà en Roma, on ab gran honor fo reebuda. Gisipo Atheners, quaix de tots en pocha extima tengut, aprés poch temps per certes bregues fetes entre ls ciutedans ab tots aquells de casa sua pobre e mesquí, fo gitat de Athenes en perpetual exili. En lo qual stant Gisipo sdevengut no solament pobre, mas mendicant, com mills poch sen vench en Roma per provar si d'ell ne de la sua amistat se recordava Tito. E sabut ell esser viu e tots Romans plasent e agradable, parant-se davant la sua casa, stech tant fins que Tito vench. Al qual ell per la miseria en que era no s'ardí en dir mot, mas pensà de fer-se veure a ell, per ço que ell, regoneixent-lo, lo fes cridar; perquè, Tito passant ultra, e Gisipo parent que per ell fos stat vist e recordant-se de ço que per ell havia fet, desdenyós e quaix desperan sen partí. E ja pres de nit e ell dejú e sens diners e sens saber on se anas, pus desitjós de morir que de alguna altra cosa, sen vench en un loch molt selvatge de la ciutat, on viu una gran cova, on per star

(col. 2.ª) aquella nit se mès sobre la nua terra, mal en arnès, e vençut de lonch plant se adormí. En la qual cova, dos los quals aquella nit eren anats robar, ab lo furt fet ensemps en la matinada vingueren, e aquí a qüestió, per lo dit furt vengueren, en tant que l pus [fort] d'ells aucís l'altre e sen anà. La qual cosa havent Gisipo sentida e vista, li aparech que a la mort qui molt per ell era stada desitjada, sens auciure-s ell mateix, hagués trobada via; e per ço, sens partir-sen, tant stech que los sarjants de la cort qui ja lo fet havien sentit li vingueren, e aquell furiosament s'enmenaren pres. Lo qual (e) examinat prestament, confessà ell haver-lo mort e may despuys de la cova no esser-se pogut partir. Per la qual cosa lo pretori, qui Marcho Verone havia nom, comandà que fos mès en creu e en aquella morís, segons lavors era acustumat. Era Tito ladonchs en aquella hora per ventura vengut al pretori, al qual guardant en la cara lo mesquí de condempnat e havent hoyt lo per què, soptosament conech esser Gisipo, e maravellà-s de la sua miserabla fortuna, e com aquí era arribat. E ardentment desijant de ajudar*(f. CCXIIII v.º)*li, no vehent alguna altra via a la sua salut sinó de acusar sí mateix e excusar a ell, prestament se mès avant e, cridant, dix: «Marcho Verone, reclama lo pobre hom lo qual has condempnat, per ço com es innocent, e açò scé yo qui ab ma culpa he offessos los Deus aucient aquell lo qual los teus servents aquest matí han trobat mort e sens voler [ab la mort] d'un altre innocent offendre-ls, dich ma culpa». De la qual cosa Verone se maravellà fort, e dolgué-li molt com tot lo pretori ho hach hoyt, e no poder ab sa honor retraure-s de fer ço que comendaven les leys, feu retornar arrera Gisipo, e en presencia de Tito li dix: «Bon hom: ¿com est stat axí foll que sens alguna pena sentir has confessat ço que no fist jamay, e, anant-t'i la vida, deyes que eres aquell lo qual aquesta nit havia mort lo hom, per la qual rahó aquest ve ara e diu que no tu, ans ell lo ha mort?». E Gisipo, guardant, viu que aquell era Tito, e manifestament conech que ell deya açò per la sua salut, axí com a reguardanador del servey que per ell havia reebut. Perquè, de pietat plorant, dix: «Varone: verament yo l'aucié, e la pietat de Tito a la mia salut es de vuymés massa tarda». Tito, de la *(col. 2.ª)* altre part, oynt Gisipo, deye: «Pretor: axí com tu veus, aquest es forester e sens armes fo trobat al costat del mort, perquè pots veure que la sua miseria li donà occasió de voler morir, perquè solte-l, e a mi, qui meresch morir, puneix». Hoynt açò, molt se meravellà Varone de la instancia d'aquests dos, e be s presumia que negú d'aquests devia esser culpable; e pensant en la manera de la llur absolució, veus venir un jove apellat Publio Ambusto, hom de perduda sperança e a tots los romans notori ladre, lo qual verament lo homey havia comès; e coneixent que negú d'ells era culpable de ço en que cascú d'ells s'acusava, tanta fo la pietat qui en lo cor li entrà per la ignocencia d'aquests dos, que,

mogut de molt gran compassió, vench davant Varone e dix: «Pretore: los meus fets me forcen de solre la dura qüestió de aquests dos e no scé qual Deu dintre me stimola e me infesta a dever-vos lo meu peccat manifestar; e per ço vull que sapies que negú d'aquests dos es culpable de ço que quescú sí matex acusa, car yo só verament aquell qui aquest hom aucié vuy dematí; e aquest mesquinet qui ací es viu *(f. CCCXV)* fo qui aquí dormia mentre yo los furts que haviem fets partia ab aquell mort que aucié. Tito no ha mester que yo l scus, car la sua fama es clara per tot lo món, on se mostra ell no esser hom de tal condició, e donchs solte-ls e pren de mi aquella pena que les leys comanden». Havia ja en aquelles sahons Octavià aquestes coses sentides, e, fahent-los-se tots tres venir devant, volch saber quina occasió movia quescú a voler esser lo condempnat, dels quals quescú narrà son fet, dels quals Octovià, los dos per ço com eren innocents e lo terç per amor d'ells e de la pietat que d'ells havia haguda, delliurà. Tito, aprés, pres lo seu Gisipo e molt lo reprès de la sua ira convertida en desperació, e aprés li feu meravellosa festa e a casa lo s'enmenà, on Sophonia, ab piadoses lagrimes, lo reebé com a frare, e recreant-lo un poch e ben vestit, tornant-lo en lo degut abit e gentilesa, primerament ab ell tot lo seu tresor e possessions feu comunes, e aprés li donà una sua germana donzella, appellada Fulvia, per muller, dient-li Gisipo: «En tu stà de vuy més lo voler star scí aprés de mi o voler-ten ab tot que donat te he tornar en Athenes». Gisipo [constrenyent-lo] d'una part lo *(col. 2.ª)* exili que havia de la sua ciutat, e d'altre la amor, la qual degudament portava a Tito, se recordà en tornar Romà. On ab la sua Fulvia, e Tito, ab la sua Sophonia, sempre en una casa, gran temps alegrament visqueren; e aprés quescun jorn si més pusquen esser amichs més ho feren. Sanctissima cosa es, donchs, la amistat, e no solament digne de singular reverencia, mas de esser ab perpetua lahor magnificada, axí com a digna mara de magnificencia e de honestat, germana de gratitut e de caritat, enamiga d'oy e de avaricia, sens esperar en aquella e en altre virtuosament obrar axí com en sí volria que fos obrat, los quals sagrats fets vuy en moltes voltes se vehen en dues colpa e vergonya de la miseria enamiga dels mortals, la qual sola reguardant a la propria utilitat (e) en aquell[a] fòra dels extrems tramès de la terra e en exili perpetual. ¿Qual amor, qual riquesa, qual parentat, haguera la fervor, les lagrimes e los sospirs de Tito ab tanta efficacia fet a Gisipo sentir al cor, tant que per ço la bella sposa gentil e amador d'ell hagués feta esser de Tito, sinó aquest[a]? ¿Quals leys, quals menasses, qual pahor, los jovenils braços de Gisipo del loch *(f. CCCXV v.º)* solitari en los lochs scurs e en lo seu lit propri haguessen fet abstenir dels abrassaments de la bella donsella, e força tal volta més avant envidat, sinó aquest[a]? ¿Qual es stat, qual merit, qual avans haguera fet que Gisipo no s curas de perdre

los seus parents e aquells de Sophonia, no curant de deshonests mots del poble, no curant de les beffes e dels scarns per satisfer al amich, sinó aquest[a]? E, d'altre part, ¿qui haguera, (sinó) Tito, sens alguna dellliberació, podent-se ell honestament fenyer de no veure, [fet promptissim a procurar] la propria mort (e) per relevar Gisipo de la creu, la qual ell mateix se procurava, sinó aquest[a]? ¿Qui hauria sinó Tito, sens alguna dilació, fet liberal a comunicar lo seu ample patrimoni ab Gisipo, al qual la fortuna havia levat lo seu, sinó aquest[a]? ¿Qui hauria sinó Tito, sens alguna suspició fet fervent a consentir la sua propria germana per muller a Gisipo, lo qual veye molt pobre e en estrema miseria posat, sinó aquest[a]? Desigen, donchs, los homens la multitud dels parents, les turbacions dels frares, les grans quantitats dels fills, e ab los llurs diners, lo nombre dels servidors; e no reguarden, posat que quescú de *(col. 2.ª)* aquests mèn lo seu perill, de tenir ab sollicitut e de conservar e colre e relevar lo grat e la amistat del pare e dels germans e del senyor, on tot lo contrari se veu tot jorn perdre, sinó aquells dels amichs.

NOVELLA NOVENA

Lo Soldá de Babilonia vench a Pavia en forma de mercader e fou molt honrat per micer Torello; e aprés s'entorná en sò del seu; e puys, volent micer Torello fer un viatge, pregá la sua dona que si el moria en aquell viatge que no s remaridas fins ffos pasat hun any e un mes e un dia; e esent ell en aquest viatge, vench per cas en noticia del Soldá, lo qual, aprés l'ach conagut, sobiranament l'onrá; e aprés, ab art de nigromancia, en una nit vench d'Alexandria fins a Pavia, hon trobá sa muller que aquell dia feya noces, la qual, aprés l'ach conagut, ab ell sen aná a casa sua.

Havia a les sues paraules ja Philomena feta fi, e la magnifica gratitut de Tito de totes egualment era estada loada molt, quant lo Rey, reservant lo derrer loch a Dioneo, comensà: «Gracioses dones: sens alguna falla Philomena, en ço que dit ha, de la amistat ha recomptada la veritat e ab rahó a la fi de les sues paraules se es dolguda d'ells, mostrant d'esser-li stat greu lo trevall per ells sostengut com a leyals amichs qui entre ls mortals són stats singulars; perquè *(f. CCCXVI)* yo, ab mon sermó, seguiré les sues paraules; mas per ço com ja som a la nostra fi, me es vengut en enteniment de mostrar-vos ab una istoria que, posat que sia assau longa, es molt plasent per tot, una de les magnificencies del Soldà, per ço que en les coses que en aquella oyrets conegats que axí plenament les amistats de alguns no s poden per los nostres vicis conquistar com feren d'aquells, mas al menys algun delit pendrem sperant que, com que sia, d'açò se dege seguir algun merit, e dich axí»:

Segons que alguns affermen, en lo temps del emperador Frederich primer, pera conquistar la terra sancta de Hierusalem se feu en christiandat un general passatge. La qual cosa, entesa per lo Soldà de Babilonia, com a molt valent senyor, preposà de venir personalment pera veure lo prepa-

ratori qui per los senyors de christians se feya per lo dit passatge; e, per millor poder provehir, ordenà en Egipte tots sos fets, e fahent semblant de anar en peregrinatge ab dos singulars familiars seus, los pus savis homens de sa cort, e ab tres servidors solament, en forma de mercader se mès en camí. E aprés hagueren *(col. 2.ª)* sercades moltes provincies de christians, cavalcant per Lombardia per passar ultra als munts, se sdevench que anant de Milà a Pavia, ja hora baixa, se encontraren ab un gentil hom, lo nom del qual era micer Torello d'Istra, ciutadà de Pavia, lo qual ab alguns seus familiars e ab cans e ab aucells sen anava a star en un seu castell lo qual havia sobre al Tesino. Los quals, com micer Torello viu, encontinent se avisà que gentils homens strangers devien esser, e, desijós d'honrar-los segons havia acustumat, los mostrà bona cara e bell semblant. E lo Soldà, desijós de saber per la necessitat que n'havia, demanà a un dels familiars de micer Torello quant havia d'aquí a Pavia, al qual micer Torello, no deixant respondre lo scuder, dix: «Senyors: vosaltres no podets pervenir a Pavia ab hora que dins puscau entrar». «E doncs, dix lo Soldà, placie-us que, perquè som strangers, nos vullau mostrar on nos porem a nit albergar». Als quals dix micer Torello que açò faria ell molt volentera, e dix: «Yo havia en proposit de trametre un dels meus familiars fins prés de Pavia per algunes mies necessitats, *(f. CCCXVI v.º)* e pus que axí es, per sguard vostre yo l ne trametré ensemps ab vosaltres, e ell menar-vos ha en part on vosaltres albergarets assau convinentment». E a un dels pus discrets homens de sa companyia ell comandà ço que a fer havia, e ensemps ab ells lo tramès, e ell, anant-sen prestament al seu loch, on com fo arribat, al millor que poch feu apparellar un bell sopar, metent les taules en un bell jardí; e, fet açò, sen vench sus la porta per sperar quant ells vindrien. E lo familiar, anant ensemps ab los gentils homens, de una materia en altra, e menant-los de un camí en altre, los menà tant fins pervengueren en lo loch del seu senyor, en lo qual, sens que no sen aperseberen, los hach conduhits. Los quals, com per micer Torello foren vists, tot a peu fahent-se a ells a camí, somprient los dix: «Senyors: vosaltres siau los ben venguts». Lo Soldà, lo qual hom molt avist era, se avisà que aquest havia desviat llur camí per poder-los convidar, e que, per ço que denegar no pusquessen son convit, los havia conduhits en casa sua; e, responent a les sues saluts, dix: *(col. 2.ª)* «Mossenyer: si de hom cortès se deu hom clamar, be es rahó que nosaltres nos clamem de vós, qui ns haveu empatxat lo nostre camí, mas sens que alre no es stat de nosaltres, la vostra benevolença o gentilesa mereix que de una sola salutació apendre de la vostra gentilesa, de la qual nos haveu constrets, vos siam tenguts e obligats». Al qual lo cavaller, qui savi e ben parlant era, dix: «Senyors: ço que vosaltres reebeu de mi en sguard de ço qui a vos-

altres se pertany segons ço que yo en vostres fets comprench, es una pobra cortesia, mas la veritat es que, fòra de Pavia, vosaltres no poguereu esser anats en algun loch qui bo fos pera vosaltres; e per ço no us sia greu de haver tort un poch lo camí per haver un poch de ayre». E, dient-ho axí, encontinent tots los seus li foren al entorn per pendre los cavalls, aprés foren descavalcats, e aquells meteren en alleujament, e micer Torello menà los tres gentils homens en una cambra qui per ell los fo apparellada, on los feu descalçar e refrescar e ab preciosos vins e confits e ab plasents rahonaments los retench *(f. CCCXVII)* fins a la hora del sopar. Sabia emperò lo Soldà e los .iij. companyons seus sobiranament parlar lo latí, perquè entenien e eren entesos molt bé, perquè ls paria que micer Torello fos lo pus plasent e lo mills acustumat hom que encara haguessen vist. E per semblant a micer Torello paria que aquests fossen los pus magnifichs homens del món e de molt més que debans no havia stimat, perquè en sí mateix, com de convit e de pus solemna companyia no ls podia honrar, perquè pensà de voler-los aturar lo matí següent, e encontinent tramès un de sos servidors ben informat de ço que fer volia a la sua dona, qui molt savia e de molt gran coratge era, a Pavia, qui assau prés d'aquí era. E aprés, menant-los-en al jardí, cortesament los demanà qui eren e d'on e on anaven, al qual lo Soldà respòs: «Nosaltres som mercaders christians e venim de Xipre, e per nostres necessitats anam a París». Al qual micer Torello dix: «Ara plagués a Deu que aquesta nostra terra produhís semblants gentils homens com Xipre fa mercaders». E, d'aquests rahonaments en altres, aprés hagueren un poch estat, fo prest de sopar, e, venguts a la *(col. 2.ª)* taula, entre ells foren sobiranes cortesies, e segons un sopar previst, foren assau ordenadament servits. E a poch star, aprés les taules foren levades, micer Torello los feu metre a reposar en molt bells lits, e ell per semblant poch aprés que hach sopat sen anà a dormir. E lo familiar, aprés fo arribat a Pavia e hach feta sa ambaixada a la dona, no ab acte ne a gosar de fembra, mas ab una manera reyal, prestament feu apparellar dels amichs e servidors de micer Torello, e encontinent diverses coses pertanyents a solemne convit feu apparellar, e ab lums d'antorxes prestament la nit mateixa molts notables ciutedans de la ciutat feu convidar, e prestament feu haver draps de ras e totes coses pertanyents a notable convit, segons que per lo marit coplidament li era stat comandat. Y, vengut lo jorn, los gentils homens se levaren, ab los quals micer Torello muntà a cavall, e, fets venir los seus falcons, en un stanyet assau prés d'aquí los menà per fer-los volar per ribera, on, aprés *(f. CCCXVII v.º)* hagueren volat, demanà lo Soldà en qual alberch a Pavia era lo millor hostal, al qual micer Torello dix: «Senyors: yo men iré prés de vosaltres, car a mi es necessari anar llà». E aquests, crehents fos axí, foren contents

de la companyia de micer Torello, e ab ell ensemps entraren en camí, e ja hora de tercia passada, pervengueren a la ciutat, on, pensant anar en lo millor hostal, segons havien demanat, micer Torello los arribà en casa sua, on, aprés foren pervenguts, trobaren ja be .L. dels millors ciutedans de la ciutat per reebre los gentils homens, los quals, sobtosament al entorn acompanyant-los, ab sobiranes cortesies los reeberen. La qual cosa vehent lo Soldà e sos companyons, prestament avisaren ço que era e digueren: «Micer Torello: açò no es ço que nosaltres vos havem dit e demanat, e assau nos havieu aquesta nit passada feta major festa que nòs no ns mereixem, perquè degudament nos podiau assau be leixar anar per nostre camí». Als quals micer Torello dix: «Senyors: de ço qui per un vespre vos es stat fet scé yo grat a la fortuna més que a vosaltres, la qual vos *(col. 2.ª)* tolgué lo camí tant que us covench venir a la mia petita casa; mas d'açò d'ara seré yo tengut a vosaltres e ab mi ensemps aquests gentils homens qui entorn vos són, als quals, si cortasia us par, vull grayscats a ells». E lo Soldà e los companyons vençuts, sens alre a dir, descavalcaren, e reebuts per los gentils homens de la ciutat, alegrament foren a les cambres menats, les quals molt richament per ells eren apparellades; e posats llurs arnesos de caminar e refrescats sengles pocs, en la sala, on solemnament era apparellat, vingueren; on prengueren aygo a mans, e mèsos a taula, ab molt gran orde, de moltes viandes magnificament foren servits, en tant que si lo emperador hi fos vengut, no li poguera esser stada feta major honor. E posat que lo Soldà e los companyons fossen sobirament grans senyors e usats de veure molt grans coses, noresmenys se meravellaven molt de aquesta, qui ls paria de les majors, havent sguard a la qualitat del cavaller, lo qual savien que era ciutedà e no *(f. CCCXVIII)* senyor. E, finit lo menjar e levades les taules, entre ells de moltes altres coses parlant, fahén gran calt, axí com a micer Torello plagué, tots los gentils homens de Pavia se anaren a reposar. E ell, ab los seus .iij. romas, e ab ells en una cambra entrats, per ço que neguna cara cosa romangués que vista no haguessen, aquí feu la sua valent dona cridar, la qual era molt bella e gran de persona, e de richs vestiments arreada en mig de dos fillets, los quals parien dos angelets, sen vench devant ells, los quals (quals) plasentment saludà, e ells, vehent-la, prestament se levaren en peus e ab gran reverencia la reeberen. E faent-la seure entre ells, sobirana festa feren dels seus dos bells fills. Mas aprés ab ells en molts bells rahonaments foren entrats, partint-sen micer Torello, assau plasentment li demanà d'on eren e on anaven. A la qual los gentils homes respongueren en la manera que havien respost a micer Torello. E lavors, la gentil dona, ab alegra cara, dix: «Senyors: posat que yo conega que lo meu femenil apetit sia poch necesari, *(col. 2.ª)* yo us prech que de

special gracia me doneu un do, ço es, que no refuseu ne hajau a vil aquell petit do, lo qual yo us faré, més consideran que les dones, segons llur petit cor, si donen petita cosa, mas segons la bona voluntat preniu aquella quantitat». E fahent-se venir per quescú dos parells de robes, les unes forrades de drap e les altres de vays, no gens de ciutedans ne de mercaders, mas de magnifichs senyors, si de draps pusquessen esser vestits, e .iij. aljubes de sendats semblants que en aquell temps se usaven, e molt drap de li, e dix: «Prenets aquestes robes e aquestes coses e considerau que vosaltres sou molt luny de les vostres dones; e per la longaria del camí que haveu fet e haveu a fer, e attenent que ls mercaders són gent nèta e molt delicada, posat que valeguen poch, vos poran encara servir». La qual cosa vista per los gentils homens, se meravellaren e apertament conegueren que micer Torello no volia leixar a fer alguna cosa de cortesia; e vehent la noblesa de les robes qui no mercaderenques, ans de senyor parien, duptaren de no esser coneguts, mas pur no contrastant això, respòs lo un d'ells a la dona: *(f. CCCXVIII v.°)* «Madona: açò són coses a que leugerament se posquera e deguera dir de no, si los vostres prechs no ns strenguessen, los quals leugerament no poden esser denegats». E, fet açò, e ja micer Torello tornat, la dona se partí d'ells, e de semblants coses, segons que a ells se pertanyien, provehí los llurs familiars. E micer Torello, ab molts prechs, impetrà d'ells la gracia que tot aquell die stiguessen ab ell. Perquè aprés que hagueren dormit, vestint-se una de les sues robes, cavalcaren per la terra. E, venguda la hora de sopar, ab molts honorables companyons magnificament soparen. E com temps los parech sen anaren a dormir e reposar, e, vengut lo jorn, se levaren, e anant llurs familiars al stable, en loch de llurs rossins trobaren tres grossos palafrens e molt bells, e per semblant a llur familiars grossos rossins e freschs. La qual cosa vehent lo Soldà, girant-se a sos companyons, dix: «Jo jur a Deu que pus complit hom, ne pus cortès, ne pus avist de aquest no fo may. E si los reys de christians són segons més e meyns semblants d'aquest cavaller, lo Soldà de Babilonia no haurà loch ne poder de sperar-ne un, quant més *(col. 2.ª)* tants; mas com que sia vejam lo llur apparell quin serà». E puys, pensant que lo seu reconvidar no hauria loch assau, cortesament muntà a cavall. E micer Torello, ab molts companyons, lo acompanyà gran part de camí, cavalcant ensemps ab ell. E posat que l Soldà forsadament se partís de micer Torello, tant s'era enamorat d'ell, que l pregà que enrrera s'entornas. La qual cosa, posat que greu li fos lo departiment, dix: «Senyors: yo u faré de bon grat, pus que a vosaltres plau, mas açò us vull dir. Yo no m scé qui vosaltres vos sou ne u vull saber, sinó tant com a vosaltres sia en plaer; mas qui s qui vosaltres siau, no leixeu a mi per fermança aquesta volta, e ab aytant a Deu vos coman».

E lo Soldà, havent ja de tots los companyons de micer Torello pres comiat, li respòs dient: «Mossenyer: encara porà venir temps que nosaltres vos farem veure de la nostra mercaderia, per la qual nosaltres refermarem la nostra creença, e anau ab la gracia de Deu». E partint-se ladonchs lo Soldà e sos companyons, ab gran voler e proposit *(f. CCCXVIIII)* que si vida li bastas e la guerra que sperava no l torbava, encara desijava de fer major honor a micer Torello que ell no havia feta a ell; e molt d'ell e de la sua dona e de totes les sues coses e actes e fets d'ells e de totes llurs companyes e coses molt loaren. Mas pus que tot lo Ponent hagueren sercat, ab gran affany se meteren en mar, e ab sos companyons s'entornà en Alexandria, e, plenament informat, se dispongué a la defensa d'ell e de sa terra. E micer Torello s'entornà en Pavi[a], pensant longament qui aquests tres podien esser, mas en la veritat no s'acostà ne pensà. E vengut lo temps del passatge, fahent-se lo gran apparellament per tota la terra, no contrastant los prechs ne les lagrimes de la sua dona, se dispongué del tot en anar-hi; e havent tot apparellament fet e stant per cavalcar, dix a la sua dona, la qual ell sobiranament amava: «Dona: axí com tu veus, yo vaig en aquest passatge axí per honor del cors com per profit de l'ànima; yo t recoman les nostres coses e la nostra honor; e per ço, com yo só cert del anar, e del tornar, per mil cassos qui s poden *(col. 2.ª)* sdevenir, no he alguna certanitat, vull que (que) m fasses una gracia: que quesque de mi se sdevengue llà on tu no sapies noves de mi, que tu m spers un any e un mes e un die sens remaridar-te, comensant en aquest die que de tu m partesch». E la dona, qui fortment plorava, respòs: «Mon senyor, yo no scé lo confort que yo poré fer partint-me de vós, per la dolor que vós me leixau, mas siau cert que mentre la mia vida dur en lo món e altre de vós se sdevengue, viviu o moriu, segur que yo viuré e morré muller de micer Torello, e de la sua memoria seré cap mentre visca». A la qual micer Torello: «Dona, yo só molt cert que tant en tu serà, ço que tu promets se seguirà; mas tu est jova e bella e de gran linatge e la tua virtut es molta e coneguda per molts; perquè molts e grans gentils homens, si de mi res se sospitava, te demanaran a tos frares e a tos parents per muller, dels quals, posat que ton voler no sia, no t poras deffendre e per força te covendrà complaure a llur voler, e aquesta es la occasió per la qual yo prench aquest termini e no major». Al qual la dona dix: «Mon senyor, yo *(f. CCCXVIIII v.º)* faré ço que yo poré de ço que dit vos he, e com altre men covengués a fer yo us obeiré de ço que m demanau certament, si placia a Deu que dins lo dit terme vós e yo siam ensemps». E, finides les paraules entre ells, la dona abrassà micer Torello, e, trahent-se del dit un anell, lo y donà, dient: «Mon senyor: plasie-us tenir aquest anell en memoria mia, e si yo muyr abans que vós, tots temps que l veurets siau

membrant de mi». E pres-lo, muntà a cavall, prenent comiat de cascú, segons son stat e condició, e sen anà en son viatge; e pervengut en Genova ab sa companyia, muntà en galea per seguir aquell, e en poch de temps pervench a Acre, on ab l'altre exercici de christians se ajunyí, en lo qual quaix encontinent comensà gran mortaldat e malalties. Per la qual durant, qualque fos l'art o la fortuna del Soldà, quaix tot lo romanent dels christians qui romasos hi foren foren presos a mà salva, entre ls quals foren molts ciutedans e gentils homens, e entre ells micer Torello, qui en Alexandria fo menat en presó, on no *(col. 2.ª)* fo conegut. E, tement de no fer-se coneixer e constret de necessitat, se adonà a encunçar aucells de cassa, de que ell era molt gran mestre, per la qual cosa vench a noticia del Soldà, perquè l tragué de presó e l retench per son falconer. E micer Torello (qui) en altre manera no era nomenat per lo Soldà sinó lo christià, lo qual ell no coneixia ne lo Soldà a ell. E sahent açò no havia micer Torello lo seu enteniment sinó en Pavia, e moltes voltes de fugir havia temptat, la qual cosa no ls era venguda be; perquè venguts al Soldà certs genovesos ambaixadors per recobrar certs ciutedans llurs e devents-sen partir, pensà de scriure a sa muller com ell era viu e com pus tost poria tractaria de son rescat per tornar a ella, e que l speras; e, acordat de fer, axí u feu; e carament pregà un dels ambaixadors que l coneixia que ell fahés que aquelles letres vinguessin en les mans del Abat de Sant Pere de Seldoro, lo qual era son oncle. E stant en aquest termini a micer Torello pervench que un jorn, rahonant ab ell lo Soldà de sos aucells, micer Torello comensà a sompriure *(f. CCCXX)* e feu un acte de la bocha (e feu un acte de la bocha) lo qual lo Soldà, stant ab ell en Pavia, havia molt notat, per lo qual acte lo Soldà tornà en enteniment de micer Torello e comensà a guardar de fi en fi; e parent-li ell e leixat lo primer rahonament, dix: «Crestià: de quin pahís est tu?». «Senyor meu, dix Torello, yo só lombard, d'una ciutat appellada Pavia, hom pobre e de baixa condició». E com lo Soldà hoy açò, quaix cert d'açò de que s duptava, alegre en sí mateix dix: «Deu me ha donat temps de mostrar en aquest com me fo cara la sua cortesia». E, sens alre dir, feu metre tots los seus vestiments en una cambra, e, aquells apparellats, lo menà dintre, e dix: «Guarda, christià, si entre aquestes robes ne ha alguna que tu vesses may». E micer Torello comensà a guardar e viu aquelles que la sua dona hach donades al Soldà, mas no extimà que pusqués esser que a ell fossen stades donades, e encontinent respòs: «Senyor meu, alguna no n conech; be es ver que aquelles dues semblen robes de que yo ab .iij. mercaders que en casa mia *(col. 2.ª)* arribaren una volta fui vestit». Ladonchs lo Soldà, no podent-se tenir pus, tendrament lo abrassà, dient: «Vós sou micer Torello d'Istra e yo só lo un dels tres mercaders als quals madona vostra donà

aquestes robes. E ara es vengut lo temps de fer certa la vostra creença, qualque sia la mia mercaderia, segons en lo partir-me de vós vos diguí que poria venir». E micer Torello, hoynt açò, comensà a esser sobiranament alegre de haver hagut semblant hoste e donar-se vergonya com tant pobrament los havia acullits. Al qual lo Soldà dix: «Micer Torello: pus Deu vos ha tramès ací, pensau que no yo, mas vós d'ací avant siau senyor». E fahent entre ells la festa molt gran, de reyals vestiments lo feu vestir, e menant-lo devant tots los seus barons e dites moltes coses en lahor de sa valor, comandà que quescú qui la sua gracia volgués haver lo hagués per tant car com la sua propria persona, la qual cosa d'aquí avant quescú, e molt més que ls altres, los dos qui companyons del Soldà eren stats en casa sua. E vehent-se micer Torello en *(f. CCCXX v.°)* la gran gloria, totes les coses de Lombardia li trasch del enteniment e majorment per ço com sperava fermament que les sues letres deguessen esser pervengudes en ço del seu. Era en lo camp, on la rota dels christians era stada, mort e soterrat un cavaller provençal de pocha condició, lo nom del qual era micer Torello de Dignies; per la qual cosa stant micer Torello d'Istra, per la sua noblesa e per lo exercici dels seus fets, tant conegut que tot hom qui hoya dir micer Torello es mort, creya fos micer Torello d'Istra e no aquell de Dignies; e lo cas qui sobrevench de la presó no leixà desenganar los enganats, perquè molts en Ytalia tornaren ab aquesta novella, entre ls quals n'i ha[ch] molts axí presumptuosos qui s'ardiren de dir ells haver-lo vist mort e esser stat a la sepultura. La qual cosa, sabuda per la dona e per los parents, fo d'inextimable dolor occasió, e no solament a ells, ans encara a tots aquells qui conegut lo havien. Longa cosa seria de recitar quina, ne qual, ne quanta fo la dolor e la tristicia e lo plant de la sua dona, la qual aprés d'alguns dies que ab continua dolor se fo dolguda e algun remey comensava haver, attenent que dels majors homens de Lombardia era *(col. 2.ª)* demanada, als frares e als altres parents foren sollicitats de remaridar-la; la qual cosa ella ab molt gran plant havia negat moltes voltes. E, constreta a la fi, li covench fer ço que volgueren tots sos parents, ab aquesta condició que ella degués esser sens marit tant com ella havia promès a micer Torello de mentre que en Pavia eren. E en aquest termini ja no havia anar pres de .viii. dies, aprés dels quals ella encontinent se devia remaridar. E sdevench-se que micer Torello, stant en Alexandria, viu un jorn un lo qual havia vist ab los ambaixadors genovesos muntar la galea qui en Genova anava, perquè, fahent-lo appellar, li demanà quin passatge havien hagut quant anaren en Genova e en quant foren junts. Al qual aquest dix: «Senyor: malvat viatge feu la galea segons yo he sabut llà on yo era romas, car stant pres de Sicilia se mogué un vent a la tremuntana qui en les seques de Barbaria los lençà a travers e no n

scapà testa alguna, e entre ls altres hi periren dos meus germans». Micer Torello, donant fe a les paraules *(f. CCCXXI)* d'aquest qui eren vertaderes, e recordant-se que lo termini que ell havia demanat a la dona passava dins pochs dies, e avisant-se que res de son stat no devien saber a Pavia, hach per cert que la dona devia esser maridada. Per la qual cosa caygué en tanta de dolor que, perdut lo menjar e lo dormir, se mès en lo lit delliberat de voler-se morir. La qual cosa sentida per lo Soldà, qui sobiranament lo amava, vench a ell, on, aprés de molts prechs que li hach fets, sabé la occasió de la sua dolor e de la sua malaltia, de la qual lo blasmà molt més que d'abans no li havia dit, e aprés lo pregà que s confortas, affermant-li que si açò feya ell obraria en tal manera que ell seria en Pavia al terme per ell donat, e dix-li com e en quina manera. E micer Torello, donant fe a les paraules per ell promeses, e havent moltes voltes hoyt dir que açò era possible e que ja era stat fet moltes voltes, se comensà a confortar e consolar. E lo Soldà, fahent-se venir un seu nigromantich, lo qual la dita art havia ja experimentada, li comandà que ell sercas via com micer Torello sobre un lit en una nit fos porta[t] a Pavia. Al *(col. 2.ª)* qual lo nigromantich dix que seria fet segons ell manava, mas que ell per son benavenir lo fes dormir. E, ordenat açò, tornà lo Soldà a micer Torello, e trobant-lo del·tot dispost a voler esser en Pavia al termini donat si esser-hi podia, e, si no podia, a voler morir ans que viure, li dix axí: «Micer Torello: si vós affectuosament amau la vostra dona e us duptau que ella no sia muller d'altri, siau cert que yo d'açò no us sabria rependre ne dir mal, car siau cert que yo en part alguna de quantes dones yo he may vistes ella es aquella qui en costumes e en maneres e en lo portar e en lo arrear de son abit me par millor e pus bella e pus notable que de alguna altra dona que yo haja may vista, quant més la bellesa qui es sobirana entre les altres dones del món. Per les quals coses yo no he a tant mal si vós sou cuytat de anar-vos-ne. En altra manera, yo fora molt content que egualment en lo meu regne nosaltres visquessem ensemps. E si açò no m devia esser consentit de Deu, no m devia al menys haver dada avinentesa, si durar no m degués, de haver-vos vist en mon *(f. CCCXXI v.º)* regne. Pus ab aquella honor e ab aquella granesa d'ànima e ab aquella companyia que la virtut mereix no us puch retenir en casa mia axí com vos he a consentir de tornar en casa vostra, la qual cosa pus consentida la us he e vós desijau d'esser allà de present, axí com yo puch en la manera que dita us he, vos ne trametré». Al qual micer Torello dix: «Senyor molt excellent, sens la vostra proferta me han los fets assau mostrada la vostra benvolença, la qual may per mi no fo merescuda, e d'açò que vós dieu regraciu a Deu, e no dient-m'o ne morré certament; mas pus axí he pres aquest partit, yo us prech que aquell me doneu si fer se deu, car demà

es lo derrer die que yo dech esser sperat». Al qual lo Soldà dix que tot ço qui fer se devia era ja prest e apparellat, e al següent die era prest de trametre-l(me). E la següent nit feu lo Soldà fer en una gran sala un molt bell e molt rich lit de matalafs, segons la llur usança tots de vellut e de draps d'or, e de part demunt una cossera lavorada a cert compas de magnifiques perles e de molt belles e precioses pedres, lo qual fo aprés extimat infinit tresor, *(col. 2.ª)* e un parell de lançols segons que en semblant lit se pertanyien. E, açò fet, comandà que a micer Torello fos donada una roba a la manera serrahinesca, la pus bella e la pus richa cosa qui may en aquell temps fos estada vista per algú; e, aquella vestida, per semblant en lo cap, a la llur guisa, li feu una de les sues bendes molt longa (li feu) retortoligar. E, stant ja la hora tarda, lo Soldà, ab molts de sos barons en la cambra on micer Torello era, sen anà, e, posant-se a seure al seu costat, quaix lagrimejant comensà a dir: «Micer Torello: la hora que de vós me covè partir es venguda, e per ço com yo no us puch acompanyar ne fer-vos acompanyar per la qualitat del camí que haveu a fer qui no u sosté, ací en la vostra cambra me convé pendre comiat, lo qual só vengut pendre. E per ço, abans que yo a Deu vos coman, vos prech, per aquella amor e per aquella amistat la qual es entre nosaltres, que de mi us record; e si possible es abans que los nostres dies se finesquen, aprés que vós hajau posades en orde les vostres coses en Lombardia, una volta al menys me vingau *(f. CCCXXII)* a veure, per ço que yo pusca al demenys una volta alegrarme de la vostra vista, viure content e suplir aquell deffalliment que ara per la vostra streta cuyta me covè fallir fins que a vós sia plasent de retornar. E en lo endemig vos placia no us sia greu visitar-me ab les vostres letres e ab aquelles coses que us plaurà trametre a demanar, offerint-vos que per vós pus volentera que per hom qui visca en lo món les faré certament». E Micer Torello, no podent les lagrimes retenir, e per ço de aquelles empatxat, en poques paraules respòs: «Senyor: impossible es que may a mi los vostres beneficis e la vostra valor me isquen de la memoria, e sens falla ço que m demanau faré volentera llà on lo temps me consenta de poder-hi suplir». Perquè lo Soldà, abrassant e besant-lo tendrament, ab moltes lagrimes: «Andati con Dio». E de la cambra ab los altres barons ensemps se isqué; e aprés tots per semblant prengueren comiat, e ab lo Soldà ensemps sen vench; e en aquella sala on havia fet apparellar lo lit lo leixà. E com ja fos hora tarda, per lo curt spay del nigromantich vench un metge ab un abeuratge ab micer Torello, e fahentli semblant que per fortificar-li lo cap *(col. 2.ª)* lo-y dava, lo-y feu beure; e no stech gayre que fo adormit. E quaix dorment fo aportat per lo comendament del Soldà sus lo bell lit, sobre l qual ell posà una gran e molt bella corona d'or de gran valor, e en aquella posà cert scrit en que s con-

tenia com la dona del Soldà la trametia en aquella de micer Torello. E aprés mès en lo dit a micer Torello un anell en lo qual era encastat un carbonclo de sobirana bellesa, la valua del qual per negú podia esser extimada, e aquí per semblant li feu senyir una spasa, lo guarniment de la qual envides se podia extimar ne divisar. E ultra açò li feu penjar devant un fermall en lo qual havia perles qui may semblants no eren stades vistes, ab algunes altres pedres no de menys valor de les perles; e en cascun costat d'ell dues grans bassines d'or plenes de dobles e de besants e molts richs fils de perles entorn de la correja, e moltes altres coses, les quals serien longues de comptar. E, fet açò, de cap primer besà micer Torello e dix al nigromantich que s spatxas; perquè encontinent, en presencia del Soldà e sos barons, rahonant d'ell romangueren. Era ja micer Torello en la sgleya de Sant Pere de Seldoro de Pavia, *(f. CCCXXII v.°)* segons havia demanat, ab tots los sobredits joyels e ornaments, e encara dormia com ja havia sonades matines lo sacristà de la sgleya, lo qual entrà ab una lum en la mà, e correch soptosament per veure lo rich lit, e no solament se meravellà, mas, haguda molt gran pahor, s'entornà enderrera fugint. Lo qual vehent lo abat e los altres monjos fugir, se meravellaren e demanaren de la occasió, als quals lo sacristà ho dix. «O, dix l'abat, e creu que no est tu de vuy més infant ne est vengut de nou en aquesta sglesia que tu axí leugerament te degues spaventar. Ara via, anem-nos e vejam qui t'ha feta pahor». E, encesa lum, lo abat, ab tots los seus monjos, entrants en la sglesia, veren aquest lit axí meravellós e rich, e sobre aquell lo cavaller qui dormia; e mentre axí temorosos e pahoruchs staven sens acostar-se gens al lit, reguardant les belles joyes, se sdevench que ja la virtut del abeuratge fo consumada, e micer Torello, despertant-se, gità un gran sospir, la qual cosa vehents los monjos e l'abat ensemps, spaventats, cridaren a grans crits: «Senyor, ajude-ns!». E axí cridant tots fugiren. E micer Torello, obrint los ulls e guardant al entorn, conech manifestament *(col. 2.ª)* que ell era llà on al Soldà havia demanat, de que fortment fo content (fo content) e sobiranament alegre; perquè, levant-se, se assegué, e particularment guardant ço que entorn tenia, posat que la magnificencia del Soldà havia ja coneguda, ara li parech major e més la conech. E, sens mudar-se en altra manera, sentí fugir los monjos, e, avisant-se perquè fugien, comensà per nom a cridar lo abat e a pregar-lo que no duptas en res, car ell era Torello, son nebot. E lo abat, hoynt aquest, sobiranament tornà pus pahoruch, axí com aquell qui per mort lo havia, mas que de diversos arguments lo hach assegurat, sentint-se sovent appellar, fahent-se la senyal de la sancta creu, anà a ell. Al qual micer Torello dix: «O pare meu, e de què duptau vós? Yo só hom qui d'ultramar só retornat». E lo abat, no contrastant que ell hagués la barba larga

e vestit a la serrahinesca, aprés poch lo afigurà, e, resegurant-se, lo près per la mà e dix: «Fill meu, tu sies lo ben vengut e no t meravells de la nostra pahor, car en aquesta terra no ha hom qui no crega fermament que tu sies mort, tant que yo t scé dir certament que madona Lietra, ta muller, vençuda *(f. CCXXIII)* dels prechs e de les menasses de sos frares e parents, e contra son voler, se es remaridada, e vuy de matí deu anar al nou marit a les noces, perquè en ço que a fer hages prestament te aparella». Micer Torello, levant dessús lo rich lit e feta al abat e als monjos meravellosa festa, a tots pregà que d'aquesta sua tornada a algú no parlassen fins a tant que ell hagués donat recapte a alguns seus affers. E aprés d'açò les riques joyes posà en loch segur, e tot ço qui avengut li era fins en aquell punt recomptà al abat. Lo abat, alegre de les sues fortunes, ab ell ensemps reté gracies a Deu de ço que fet li havia, e aprés d'açò demanà micer Torello a l'abat qui era lo nou marit de la sua muller. E lo abat lo y dix; al qual micer Torello dix: «Abans que de la mia tornada se parle, yo vull veure la continença que la mia muller farà en aquestes noces, e per ço, posat que no sia usança que les persones religioses vagen en aquest convit, yo vull que per amor de mi vós ordeneu que nosaltres tots hi anem». E lo abat respòs que volentera. E encontinent que jorn fo fet tramès al nou sposat, dient que ell ab un seu companyó volia esser a les sues noces. Al qual lo gentil hom respòs que molt li pleya. Venguda adonchs la hora *(col. 2.ª)* del menjar, micer Torello, en lo abit en que era, sen anà en casa (en casa) del nou spòs, on ab gran meravella fo guardat micer Torello de tots aquells qui l veyen, mas no conegut de algú. Lo abat, a tots quants lo veyen, deya que era serrahí, e que era stat tramès del Soldà al rey de França per ambaixador. Fo ladonchs micer Torello mès en una taula apunt (apunt) devant la sua dona, la qual ell ab molt gran pler guardava, e en la sua cara li paria esser torbada d'aquestes noces. E ella, per semblant, alguna volta guardava a ell, no per conexença alguna que ella ne hagués, per la gran barba e per lo extrany abit e per la ferma creença que ella havia que ell era mort, mas per la noblesa del abit que aportava. Mas pus que temps aparech a micer Torello de voler-la temptar si de ell se recordava, trahent-se de la mà lo anell que la sua dona li havia donat en la sua partida, feu cridar un jovenet qui devant ell servia e dix-li: «Digues de la mia part a la nova sposa que en la mia encontrada se use que quan algun foraster, axí com yo só ací, menja en algun convit de alguna nova sposa axí com ella es, en senyal d'haver-li gracies de haver-li menjat en son convit, *(f. CCXXIII v.º)* li tramet la copa ab la qual ella beu plena de vi, del qual, aprés que l foraster ha begut aquell que li plau, ella beu lo romanent». E lo jovenet, hoyt açò, feu la ambaxada a la dona, la qual, axí com a ben acostumada e savia, creent que aquest fos

un hom serrahí e abte en sa ley e nació e per complaure-li segons sa usança, e per haver-li grat de la sua venguda, feu pendre una gran copa deurada la qual havia devant, e comendà que fos omplida de vi, e aportada al gentil hom stranger; e encontinent axí fo fet. E micer Torello, havent-se mès lo anell que ella li havia dat, en la boca, si feu per manera que bevent lo leixà caure en la copa sens que algú no sen apersebé, e lexant-hi poch vi e aquella cuberta, tramès a la dona, la qual prenent-la per ço que complís la llur usança, descobrint-la, le s mès en la bocha, e vist lo anell, sens dir alguna cosa vehent e conexent que aquell era lo anell que ella havia donat al seu departiment a micer Torello, lo pres, e mirant aquell qui forester paria que fos, e conexent-lo, axí com a furiosa, lençant la taula que devant havia, cridant dix: «Aquest es lo meu senyor!; *(col. 2.ª)* aquest es lo meu micer Torello!»; e corrent a la taula on micer Torello seya, sens haver reguard a ses vestidures ne cosa qui sobre la taula fos, e gitant-se ultra tant com poch, lo abrassà stretament, e may del seu coll fo poguda per dits ne per fet d'algú qui aquí fos levada, fins a tant que per micer Torello li fo dit que cessas los seus abrassaments, car temps vindria que ell lin consentiria copiosa habundancia. Ladonchs ella, dreçant-se e stant ja les noces totes torbades, en part pus alegre que may no fo per lo encontra d'un semblant cavaller, pregant-ne ella, tot hom stech quedament; perquè micer Torello, del die de la sua partida fins en aquella hora, tot ço qui avengut li era li recità, concloent que lo gentil hom, lo qual crehent que ell era mort, la havia presa per muller, si ell en vida la li havia tolta no li devia desplaure. E lo novell sposat, posat que fos scornat, liberalment e com amich respòs que de les sues coses era en son voler que ell ne fahés tot ço qui més li plagués. E la dona, lo anell e la corona que havia reebuda del seu sposat li restituí, e aquell de la copa havia tret *(f. CCCXXIIII)* se mès en lo dit e per semblant la corona qui tramesa li era stada per lo Soldà se posà; e exint-se de la casa on era ab totes les pompes de les noces, fins a casa de micer Torello sen anaren. E aquí los desconsolats parents e amichs, e quaix tots los ciutedans, vingueren, e havent-ho quaix per un miracle, ab longa alegria e festa se aconsolaren. E micer Torello, fahent de les sues cares joyes part en aquells qui haguda havien la despesa de les noces sens profit, e al abat e a molts altres; e abans d'un mes, certificat de la sua reparació e venguda lo Soldà, son car amich; e ab la sua valent dona despuys visqué usant de més cortesies que may no havia fet. E semblant fo la cortesia e lo anuig de micer Torello e de aquell de la sua cara dona, e lo guardó de la llur alegra e presta cortesia, les quals molts se sforcen de fer e be que hagen de que axí mal ho saben fer que més que no valrien los ho fan comprar. Perquè si tal ne semblant guardó no n'han, no sen deuen meravellar.

NOVELLA DESENA

LO MARQUÈS DE SALUÇA, PER PRECHS DE SOS VASSALLS, FOU CONTENT DE PENDRE MULLER, LA QUALL VOLCH PENRE A SA VOLUNTAT, E PRÈS UNA FILLA DE UN VILÁ, DE LA QUAL ACH UN FILL E UNA FILLA, LOS QUALS FEU SENBLANT ALCIURE, E APRÉS MOSTRÁ QUE D'ELLA S'ENUGAVA E QUE AVIA PRESA ALTRA MULLER, E FEU VENIR SA FILLA COM A MULLER E LANSÁ LA PROPIA MULLER DE CASA, FAENT-LA TORNAR EN CASA DE SON PARE; E TROBANT-LA PACIENT EN TOTES COSES, PUS CARA QUE MAY LA S TORNÁ EN CASSA, E MOSTRANT-LA A SOS FIYLLS, LA HONRÁ E LA FEU HONRAR COM A MARQUESA.

Finida la longa novella del Rey, molt mostraren tots esser-los plasent. Mas Dioneo, rient, dix: «Lo bon hom qui sperava la següent nit de fer abaixar la coha dreta del fantasma e haguera donats més de dos tornesos de totes les lahors que havem donades a micer Torello!»; e aprés, sabent que a ell sol tocava a dir, començà: «Mansuetes dones mies: segons que m par, aquest dia de vuy es stat donat a Reys, a Soldà e a semblant gent. E per ço, com yo de vosaltres no m vull lunyar, vull rahonar d'un marquès no de coses magnifiques, mas d'una folla bestialitat, posat que be li n seguís a la fi, la qual yo no consell a algú *(f. CCCXXIIII v.°)* que seguesca, per ço com fo gran peccat que en aquest ne près be.»

[1] En Ytalia ha una provincia ornada de molts notables castells e viles

1) Es cosa prou sabuda que l Petrarca va traduir al llatí aquesta novella i la va trametre al Boccaci, junt amb la lletra que comença *Librum tuum,* la darrera de les senils. La traducció llatina del Petrarca va copiar-se molt; una de les copies anant a mans del nostre Bernat Metge, aquest va portar-la al català ignorant l'original boccacesc. El traductor del *Decameron,* trobant ja catalanitzada la novella de Griselda, estalviant-se de traduir, copía la versió den Bernat Metge. — Les edicions de la versió den Bernat Metge que precedeixen an aquesta són les següents: (Marian Aguiló y Fuster) *Historia de Valter e de la pacient Griselda escrita en llati per Francesch Petrarca: e arromançada per Bernat Metge,* Barcelona, 1883; (A. Bulbena y Tusell) *Lo somni den Bernat Metge. Ab gran dili-*

appellada lo marquesat de Saluça. De la qual era marquès un fort notable baró appellat Galter, jove bell e ben graciós, no menys noble de costumes que de linatge, e finalment en totes coses fort insigne, sinó que, content de ço que fortuna li havia dat, no curava del sdevenidor, e prenent singularment plaer en cassar, totes les altres coses que a fer havia ne menyspreava; e specialment no s curava de pendre muller, de la qual cosa los vassalls e sotsmesos eren fort dolents e despagats. Los quals, com molt ho haguessen soffert, anaren ensemps al dit Galter, e lo un d'ells, lo qual era de major auctoritat o per bell parlar o per major privadesa que havia ab lo dit Galter, li dix axí: «O molt noble marquès! la tua humanitat dona a nòs audacia e gosar, que tota vegada que ls fets ho requerran, ab devota confiança parlem ab tu, e que ara les voluntats que tots tenim secretes en los nostres coratges la mia veu notifich a les tues orelles. No perquè yo haja algun interès ser singular en *(col. 2.ª)* açò, mas per ço com tu, segons molts indicis e senyals has sovent provat, mostres e reputes que yo só a tu molt car devant tots los altres. Com, donques, totes les tues coses placien e hagen tots temps plagut a nòs, per ço que puixam jutjar que siam beneventurats com aytal senyor havem, e serem molt pus beneventurats en lo sdevenidor, que tots nostres vehins suplicam-te humilment que vulles pendre muller, e que açò vulles spatxadament, car los jorns sen van e volen fort leugerament. E jatsia que tu sies en la flor del teu jovent, emperò la vellesa ensegueix aquesta flor, e la mort es prohisme a tota edat, tot hom egualment ha a morir, e la hora es incerta. Placie-t, donchs, que hoges les pregaries d'aquells qui no mensprearien los teus manaments, e comana a nòs la elecció de la muller. Car nòs la t procurarem tal que serà digne d'acostar-se a tu; e de tal linatge que tots porem star ab bona sperança d'ella; delliure-ns, donchs, d'aquesta trista ancia. Perquè si Deu disponia en altra manera de tu, no ten anasses menys de ledesme successor, e que nòs romanguessem sens regidor algú». Ladonchs lo dit Galter, mogut per les piadoses paraules e pregaries dels seus, dix: «Vosaltres, amichs, *(f. CCCXXV)* me forsats de fer cosa qui jamés no fo en lo meu cor. Yo m'alegrava que visqués en libertat, la qual fort tart es en matrimoni. Perquè yo m sotsmet de bon grat a la voluntat de vosaltres, e jatsia que yo confiu de la vostra saviesa e fe, vull relevar vosaltres del carrech que voleu pendre per mi, car yo mateix vull haver affany de sercar-la-m com yo sia cert que la noblesa del un no ennobleix

gencia revist e ordenat. Afegida novament la historia de Valter e de la pacient Griselda per lo mateix Bernat Metge arromançada. Barcelona, 1891; (R. Miquel y Planas) *Histories d'altre temps... Valter y Griselda, La filla del rey d'Hongria, Paris y Viana.* Barcelona, 1905 i (el mateix, edició dels vinticinc en paper japó) 1906. — Miss C. B. Bourland *(Boccacio and the Decameron in Castilian and Catalan literature,* extret de la *Revue Hispanique,* t. XII, pag. 164), tot estudiant la present traducció catalana, presenta un paralel entre la Griselda del *Decameron* i la del Petrarca.

l'altra, e que moltes vegades los fills són dessemblants als pares. Tot lo be qui es en la persona no li ve d'altra sinó de Deu, al qual yo coman a mi e tots mos affers, sperant que ell me trobarà cosa qui serà expedient, repòs e salut mia. E pus vosaltres trobats plaer que yo prenga muller, promet-vos que yo m compliré vostre desig en breu; però vull que m prometats que, qualsevulla muller que yo prenga, ab sobirana amor e reverencia la tractarets, e que entre vosaltres no haja algun qui n diga mal ne s clam de la elecció per mi fahedora, car qualsevulla muller que yo prenga, aquella vull que sia vostra senyora e sia axí tractada per vosaltres com si era filla del emperador». Ladonchs tots una veu concordable li prometeren fort alegrament que l'attendrien, e complirien son *(col. 2.ª)* manament, axí com aquells qui per sobres de goig apenes cuydaven veure lo die de les nupcies, ab tant gran plaer e goig lo speraven. Lo qual die lo dit Galter los assignà que fossen apparellats a la celebració de aquelles, e noresmenys manà als seus domestichs e familiars que aparellassen les coses necessaries a la festa. E no molt luny del palau del dit marquès era situada una vila petita poblada de pagesos fort pochs e pobres, entre ls quals ne havia un appellat Jenicola, lo qual havia una filla lo nom de la qual era Griselda, assats bella de cors e molt pus bella e noble de costums e de virtut de coratge. No contrastant que era nodrida en sobirana pobresa ab viandes grosses. E, ignorant tot desig carnal, jamés no havia ymaginat ne girat lo enteniment en folls ne en delitables pensaments. Ans reposava en los seus pits virginal coratge de hom vell e savi, e ab inextimabla caritat servia totstemps son pare, e, pasturant algunes poques ovelles que havia, filava quiscun jorn; e puys, tornant-sen a casa, apparellava cols o spinachs o altres viandes covinents a la sua *(f. CCCXXV v.°)* condició. E fahent lo lit a son pare, finalment tot son temps despenia en pietat e obediencia filial. E com Galter hagués acostumat de passar sovent a la casa de son pare e s'hagués pres esment moltes voltes de la virtut de aquesta donzella, la qual no era manifestada a la gent per ço com era en tant baix stament collocada. Mas, no contrastant axò, se mès al cor lo dit Galter de pendre aquesta sobre totes les altres per muller. E, acordat de fer-ho axí, lo die de les nupcies se acostà. E tothom, meravellant-se d'on vindria la novia sposa e qui era. E lo dit Galter feya entretant provisió de anells d'or e de corones e d'altres ornaments e vestidures de diverses maneres e de solemnes draps a forma e mesura de altra donzella, la qual era de statura semblant a Griselda. Ab tant vench lo dia assignat, e com algú no sabés noves de la nova sposa, staven fort meravellats, e majorment com ja era hora de dinar e la vianda e la casa eren apparellades. Ladonchs Galter, axí com si degués exir a carrera a la sua sposa, isqué fora la sua casa ben

acompanyat de molts nobles homens e dones, dreçant son camí vers la vileta *(col. 2.ª)* dessús dita. E Griselda, ignorant les coses qui per ella eren apparellades e portant aygo ab un canter en son cap, sen entrà en casa de son pare perquè prestament spatxas sò que a fer havia e anas ab les altres nines de sa condició veure la sposa de son senyor. E dementre que Galter anava pensiu en sí mateix, acostant-se a la casa de Janicola, sperant de fora e maravellant-se tot lo poble, trobaren Griselda molt meravellada e spordida del aveniment de tant gran hoste. A la qual dix Galter: «A ton pare e a mi plau que sies ma muller, e pens-me que semblant plaurà a tu. Però una sola cosa te vull demanar si ve-ns acordada: que, aprés que nostre matrimoni serà acabat e complit, lo teu coratge se covenga de bon grat ab lo meu, axí que en alguna cosa jamés no s descovenga ab la mia voluntat, e que tot açò que yo volré fer te placia, e que per null temps me contrastaras en res a ma voluntat». Al qual la dita Griselda, tremolant per la novitat d'aquest fet, respòs: «Senyor meu, yo no só digne de tan gran honor. Però si la tua voluntat es e fortuna mia que axí sia com has dit, yo t promet *(f. CCCXXVI)* que no tant solament faré ço que tu manaras, ans encara te dich que jamés no pensaré res qui sia contra ton voler ne tu poras fer alguna cosa, posat que m matasses, qui a mi sia desplasent». E, dit açò, dix Galter que de tal resposta era molt content, e, mostrant aquella publicament al poble, dix: «Aquesta es ma muller, aquesta es vostra senyora, aquesta amats e honrats, e si a mi havets car, hajats aquesta molt pus cara». E per ço que ella no aportas res de la fortuna vella, en la novella casa féu-la despullar tota nua a les honrades dones qui eren aquí, e dels peus fins al cap la feu vestir de vestidures noves, la qual, aprés que fo vestida, pentinada e ben arreada, apenes la conech lo poble. E encontinent Galter la sposà e li donà un fort bell anell, e, fahent-la cavalcar en un cavall blanch, ab sobirana alegria fo menada al seu palau. E en aquesta manera foren celebrades les noces fort solemnament. E nostre senyor Deu féu tal gracia a Griselda que algú per abte que fos no pusqué jutjar que fos nodrida en casa de pastor, sinó en algun palau imperial, tant era cara e venerable envers tots que apenes coneguera hom qui la vehés e conegués de nativitat, *(col. 2.ª)* que fos filla de Janicola: tanta era la honestat de la sua vida e la noblesa dels costums e la dolçor de les sues paraules ab les quals se tirava los coratges de les gents, e no tant solament dins los termens de la sua terra la loaven, ans encara per moltes altres provincies era scampada la sua virtuosa fama, axí com per molta gent ab gran affecció e plaer venia per mirar aquella. E en aquesta manera Galter, ennoblehit de insigne e beneventurat matrimoni, vivia ab sobirana pau, e entre ls seus e per tots aquells qui l conexien era tengut per molt savi

com tant gran virtut amagada dejús tanta pobresa e fretura havia acostada a ssí mateix. E no solament Griselda exercia negocis femenils e domestichs, ans com ops hi era de officis publichs e en absencia de son marit levava de carrera los plets e les questions de la terra e metia pau entre los discordants, ab tant bones e tant savies paraules e maneres e ab tanta maturitat e egualitat de juy, que tothom deya que Deu los havia tramesa aquesta dona del cel. E no passà molt temps aprés ses noces que Griselda se emprenyà, per qual rahó tots los seus sotsmesos stigueren ab angoixosa *(f. CCCXXVI v.°)* sperança, del qual part parí una filla molt bella. E jatsia que per tots sos sotsmesos fos més amat e pus desijat fill, gens per ço no fo que son marit e tot lo poble no u haguessen a singular gracia a Deu e consolació de llurs corsos. E aprés un temps que la filla fo mig nodrida e desmamada, no contrastant que lo dit Galter hagués assats provada la fe de sa muller, encara la volch provar e assajar més avant. E, stant sols en una cambra, ab cara trista li dix axí: «Be saps tu en qual manera vinguist en aquesta casa e com est assats cara e molt amada a mi, mas no est axí cara als nobles homens de ma terra, majorment despuys que comensist haver infans, car tenen-se fort per injuriats que sien totstemps sotsmesos a dona qui sia filla de pagès axí com tu·est; e es de gran necessitat a mi, per haver pau ab ells, que de ta filla faça no ço que yo volria, mas ço que a ells plaurà, e per ço m convendrà de fer cosa qui a mi serà la pus trista e dolorosa que yo pusca fer, però no u volria fer que tu no u sabesses, perquè vull que y consentes e que y hages aquella paciencia la qual me prometist en lo comensament *(col. 2.ª)* de nostre matrimoni». Ladonchs Griselda, hoydes aquestes paraules, sens mudament de color e de paraula, dix: «Tu est nostre senyor e yo e aquesta tua filla som teus, perquè fes de les tues coses axí com te plaurà, car res no pot a tu plaure qui a mi sia desplasent, car yo no deig haver res ne he pahor de perdre alguna cosa en aquest món sinó tu. Yo he ficades aquestes coses en lo mig del meu cor, les quals jamés no n'exiran per passament de lonch temps ne per mort. Totes coses impossibles se poran abans fer que lo meu coratge no s mudarà». Ladonchs Galter, fort alegre per la dita resposta, mas dissimulant com mills pusqué, se partí devant ella demostrant que era fort trist. E aprés un poch li tramès un dels seus algutzirs en lo qual ell se fiava molt, certificat de sa intenció e d'açò que ell entenia a fer, lo qual, vinent a ella gran hora de nit, li dix: «Senyora mia, placie-t me perdons e no m tingues a mal ço que yo forsadament he a fer. La tua saviesa sap quina cosa es qui ha fer ab senyor. Al qual hom no pot contrastar per dura e cruel cosa que man esser feta. Mon senyor me ha manat que *(f. CCCXXVII)* yo prenga aquesta infanta». E, ab paraula stroncada, se leixà de parlar e dir lo cruel misteri qui n devia exir. Sospitosa era la fama

del algutzir, sospitosa era la cara, sospitosa era la hora, sospitoses eren les paraules, ab les quals jatsia ella clarament entenés que aquella devia anar matar la sua filla; emperò no gità una petita lagrima de sospir, la qual no solament fóra stada molt dura a mara, ans encara a nodriça; e, puys ab bona cara prenent la infanta, la guardà un petit e, besant aquella, la benehí, e, fahent-li lo senyal de la creu en lo front, la donà al algutzir, dient-li: «Vés-ten e met en exequció ço que mon senyor te ha manat; mas prech-te d'una cosa: que besties feres ne aucells no mengen ne devoren aquest petit cors, ab tal condició, emperò, que per mon senyor no t sia manat lo contrari». E aprés, tornant-sen lo dit agutzir a son senyor, li dix e recità tot ço qui per ella era stat fet e dit, e, donant-li la filla, amor e pietat paternal mogué fort lo dit senyor, mas gens per açò ell no leixà lo seu proposit, ans aquella liurà al algutzir e, honorablement arreada, li manà que ab gran *(col. 2.ª)* diligencia suaument la portas en Bolunya en una sua germana, muller del comte de Panico, amonestant-lo que de sa part lo pregas que studiosament en lo nodrir de aquella fos diligent e com a mara en los costums e ben avenir de aquella entengués. E, ultra això, li plagués tenir secret que per persona en lo món may fos sentit de qui era filla. E lo algutzir entès lo manament de son senyor e ab gran diligencia complí ço que li era mana[t]. Aprés Galter considerà sovent les paraules e la cara, en les quals jamés no pusqué coneixer ne considerar per senyal algú que lo coratge de sa muller se fos mudat, car egual alegria e diligencia e cura e acostumat servey e semblant amor li demostrava, e de fet obrava segons debans havia acostumat, e jamés li demostrà tristor ne li féu menció alguna de la filla, ne jamés delliberadament ne incident lo nom de aquella no li isqué de la bocha que algú ho hoys. E, aprés que d'aquestes coses se foren passats .iiij. anys, Griselda s'emprenyà e parí .i. fort bell fill, del qual hagueren sobirana alegria son pare e tots sos amichs. E aprés .ii. anys que fo desmamat, *(f. CCCXXVII v.º)* Galter, tornant en la acostumada manera, dix a sa muller aytals paraules: «Be crech que hages hoyt dir com lo meu poble ha gran desplaer e no porta pacientment nostre matrimoni, majorment despuys que tu comencist haver infants. Emperò jamés no ls sabé tant greu com féu despuys que tu haguist fill, car dien entre ells, e yo qui moltes voltes ho he hoyt, que, aprés mort de Galter, lo nét de Janicola senyorejaria a nòs, e mostren be en moltes coses que ls es fort greu que tant nobla terra sia sotsmesa a tal senyor, e quiscun die entre lo poble se dien semblants paraules, per les quals yo, qui só fort desijós de repòs, e a la veritat me tem de perill de ma persona, me somoch moltes voltes que d'aquest infant fassa ço que he fet de sa germana, mas denuncia-t'o abans per ço que soptosa e inopinada dolor no t torbas». E Griselda respòs:

«Senyor, ja t'he jo dit e ara t'o repetesch que yo no puix res fer ne vull sinó ço que a tu plau, car yo en aquests fills no y he als sinó lo treball: tu est senyor de mi e d'ells, perquè fes a ta guisa de ço del teu e no y demanes mon consentiment, car axí com en lo aveniment que fiu de la tua casa me despullí les mies vestidures, axí lavors me *(col. 2.ª)* despullí les mies voluntats e desigs e vestim los teus. Perquè en qualsevulla manera que tu vulles alguna cosa, yo semblantment vull aquella, car si yo fos certa de la tua voluntat, yo haguera comensat a voler e desijar ço que tu desiges; mas no sabent lo teu coratge, no puch prevenir de bon grat seguir aquell. E si trobes plaer que yo muyre, tantost morré volenterosament, car neguna cosa finalment, sinó la mort, serà igual a la nostra amor». Ladonchs Galter, maravellant-se de la constancia e fermetat d'ella, sen partí ab trista cara denant ella, e encontinent li tramès lo algutzir que ja l'altra volta li havia tramès. Lo qual, aprés que ab gran instancia li hach demanat perdó si li feya res desplasent, axí com si hagués a fer un gran crim, demanà l'infant a Griselda, la qual ab la cara e coratge dessús dit pres entre sos brassos son fill bell e fort graciós, no solament amat per ella, mas per tots aquells qui l'havien vist e hoyt nomenar, e, fahent-li lo senyal de la creu en lo front e benehint-lo axí com havia fet de la filla e guardant-lo gran stona e besant aquell sens gitar lagrima ne sospir, lo donà al algutzir *(f. CCCXXVIII)* dessús dit, dient-li: «Vet-ací mon fill: fes d'ell ço que t'es manat. Mas d'una cosa te prech que, si fer-se pot, no jequesques menjar a besties ne a aucells los delicats membres d'aquest tant noble infant». E, dit açò, lo algutzir s'entornà ab lo infant a son senyor, dient-li les coses dessús dites; lo qual se meravellà molt e tant fort que sinó com ell era cert de la gran amor que Griselda havia a sos fills, per poch haguera haguda sospita que aquesta fortalesa femenil no procehís de innorma crueltat; e aprés tramès lo dit infant per lo dit algutzir a Bolunya, axí com havia fet de la filla. Tots los dessús dits experiments de benvolença e fe conjugal pogueren haver bastat, mas molts homens són qui no s saben abstenir de la cosa pus que la han comensada, ans continuament en aquella perseveren en llur proposit. Aprés Galter continuament contemplava e guardava sa muller si s mudaria per ço que li havia fet, e null temps pogué coneixer en ella alguna mutació, ans de die en die la trobava pus feel e pus constant, e ab major affecció envers ell, axí que abdós de un coratge *(col. 2.ª)* quaix la muller, axí com dessús es dit, no volia ne avorria alguna cosa sinó axi com a son marit. E, stant axí, a poch a poch se comensà a scampar mala fama de Galter, ço es a saber, que ab crueltat e duricia inhumana, per ço com se penedia del baix e humil matrimoni que havia fet ab Griselda, havia morts o menats sos fills en algun loch on algú no ls podia veure ne saber

ont eren. Per la qual cosa Galter, qui solia esser tengut per savi e molt noble en costums e solia esser molt car als sotsmesos, fo reputat a les gents per infami e odiós, e gens per ço lo seu cruel coratge no s mudava ne s'inclinava, ans procehia tots temps ab sospitosa perseverança en la experiencia comensada. E com aprés la nativitat de la infanta fossen passats .xii. anys, ell tramès missatgers a Roma qui fessen semblant o fenyessen que portassen letres del Papa per les quals fos mesa fama entre l poble que a ell era dada licencia per lo Papa que, per repòs e pau d'ell e de ses gents, separat lo primer matrimoni, pogués pendre altra muller; la qual fama, com fos pervenguda a noticia de Griselda, crech que la desconsolà e li donà gran tristor; mas gens *(f. CCCXXVIII v.º)* per ço ella no s mogué, ans stech ferma axí com aquella qui de sí mateixa e de ço del seu havia ja una vegada ordenat e dispost, sperant què manaria esser fet d'ella Galter, al qual ella sa persona e les sues coses havia subjugades e sotsmeses. Havia ja Galter secretament tramès a Bolunya a son cunyat pregant-lo que li trametés sos fills, per la qual rahó la fama se scampà que aquella donzella li amenaven per muller; la qual cosa son cunyat feelment exequí, e, amenant-li la donzella, qui ja era d'edat de .xii. anys, pus complida de aquelles que de .xv., bella e excellent e de bells ornaments arreada, e menant semblantment son germà, qui de edat de .vii. anys era, ab gran companyia de nobles homens e de cavallers, cert dia per ell ordenat comensà son camí. E entre tant Galter, per ço que temptas sa muller axí com havia acostumat per major dolor d'ella, la féu venir publicament devant gran partida del poble, dient: «Griselda: yo m adelitava assats en ton matrimoni, no guardant lo linatge d'on véns, mas les tues costumes e ara, segons que veig, fortuna es gran servitut e subjecció, car *(col. 2.ª)* a mi no es legut de fer ço qui seria degut de fer a un laurador: los meus vassalls me forsen, e lo Papa consent que yo haja altra muller, la qual ja ve, e sens dupte hic serà fort prest. Perquè stà ab fort cor e dona loch en aquella e aporta-ten ab tu lo dot que ych aportist, e torna-ten a casa de ton pare, car no es fortuna en lo món qui dur perpetualment a la persona». Ladonchs Griselda respòs: «Senyor meu, tots temps sabí e us tenguí per dit que entre la tua magnitut e la mia humilitat no ha alguna causa de rahó perquè t deguesses tenir per content de mi, e totstemps fuy certa que no solament era indigna de esser ta muller, ans encara de esser serventa tua, e jur per Deu que d'aquesta casa de la qual tu me has feta senyora, tots temps son stada serventa dins mon coratge. Perquè d'aquest temps yo he perseverat ab tu ab molta honor, e més que yo no mereixia fas moltes gracies a Deu e a tu. Al restant te responch que só apparellada ab bon cor e allegre de tornar-men a la casa de mon pare, e allà on me nodrí en ma puericia per finir ma

vellesa e morir benventurada *(f. CCCXXVIIII)* e ab honorable viduatge, mostrant que só stada muller de tant noble baró; e de bon grat do loch a la novella muller, si muller pot esser dita, la qual placia a Deu que (que) en bon punt hich vinga. E, pus a tu plau, jo partesch d'ací alegrament; mas com me manes que men port lo meu dot, be veig yo quin es: be m membra quant fuy despullada de les mies vestidures en lo limdar de la porta de mon pare, e aprés que fui vestida de les tues vinguí a tu, e lo meu dot no es stat alre sinó fe e humilitat. Donchs yo m despull aquesta vestidura e restituesch-te lo anell ab que m sposist; los altres anells e vestidures e arreaments los quals me havies donats, en la tua cambra són. Nua isquí de la casa del meu pare e nua hi tornaré; sinó que no m par que sia cosa digna que aquest meu ventre en lo qual los meus fills tu has engendrats e s són criats, aparega nuu al teu poble; perquè, si a tu plau e no en altra manera, te suplich carament que en preu de la mia virginitat, la qual aportí assí e la qual no men port, me vulles leixar una camisa d'aquelles que yo solia vestir com *(col. 2.ª)* stava ab tu, ab lo qual puixa cobrir lo ventre de mi qui solia esser ta muller». E, dit açò, dels ulls de Galter isqueren spesses lagrimes sens abstinencia alguna que no podia fer de plorar. E, girant la cara detras, dix ab paraules tremolants: «Plau-me que hages una camisa». E, plorant, sen partí devant ella. Ladonchs Griselda se despullà les vestidures e romas solament en camisa, e lo cap e ls peus nuus isqué de la sua casa, acompanyant-la molta gent, que continuament de innumerables lagrimes li regaven la carrera, malahint la fortuna sua. E Griselda, sens plorar ne sospirar ne dir alguna cosa ne mala paraula, s'entornà en casa de son pare Janicola, qui tots temps les dites nupcies havia hagudes per sospitoses e de les quals jamés no havia sperat algun be, ans moltes vegades havia ymaginat que Galter no s tindria per arreat de haver muller de tant baix stament, e que aquella qualca die, com ne seria ujat, gitaria de casa, havia stojat lo dit Janicola en un loch desat de la sua casa la gonella aspra e grossa squinsçada e arnada que *(f. CCCXXVIIII v.º)* sa filla solia aportar. E, hoyt lo brogit que la gent feya acompanyant Griselda, la qual sens dir alguna paraula s'entornava, isqué-li a carrera en lo limdar de la porta e cobrí aquella qui mig nua era de la vestidura antiga. E per alguns dies Griselda stech ab son pare ab maravellosa humilitat, axí que en ella no podia hom conexer algun senyal de tristor, ne que ella anyoras ne desijas la prospera fortuna que havia perduda, com tots temps stant en la prosperitat hagués viscut humil e pobre de spirit. E, stant axí, lo comte de Panico s'acostava ja ab la dita donzella, e gran fama anava per la terra de les novelles nupcies, e molta companya del dit comte havia ja a Saluça, qui havien dit al marquès lo jorn que l comte seria aquí. E, sabuda la jornada, Galter

manà venir Griselda al palau, on, aprés que devotament devant ell fo venguda, li dix: «Griselda: yo he gran desig que aquesta donzella qui ich serà demà a dinar sia reebuda honorablament, e los homens e les dones qui ab ell vénen, e semblantment los meus qui seran en lo convit, axí que *(col. 2.ª)* sia feta honor a cascú del loch e de paraules segons la dignitat, e yo en ma casa no he fembres en fer açò. Perquè tu, jatsia no sies ben vestida, qui sabs les mies maneres e costums, pendras carrech de reebre e de collocar los hostes segons que fer-se deu». Ladonchs Griselda respòs: «No tant solament faré de bon grat e ab gran desig axò e totes aquelles coses que yo sabré e a tu vindran en plaer, e de mentre que yo visca no seré ujada ne m'anujaré de fer ço que tu manaras». E encontinent, a manera de una serventa, comensà endreçar la casa e parar taules e lits e amonestar les altres companyes que li ajudassen. E lo die següent, a hora de tercia, lo comte de Panico vench, per la venguda del qual tota la gent se meravellà de la bellesa e bons costums de la donzella e del infant son jermà. Eren molts aquí los quals deyen que Galter saviament e beneventurada havia cambiat, e que ara hauria pus jova e pus nobla muller que dabans, e que hauria fort bell e noble cunyat. E de mentre lo convit se apparellava, Griselda fo aquí present, e sens que no s donà confusió ne vergonya de la *(f. CCCXXX)* desaventura qui li era venguda ne de la vestidura squinsada que vestia, isqué a carrera ab alegra cara a la donzella, dient-li: «Senyora mia, vós siats la benvenguda». E aprés acullí los convidants stranys e privats ab plasents e gracioses paraules; e ordenava la casa meravellosament en tal manera que tothom e specialment los strangers se meravellaren com tanta saviesa e tanta virtut de bons costums se amagaven dins tal abit. E ella, no podent-se sadollar de loar en diverses maneres la dita donzella e lo infant son germà, continuament en ells contemplava. E stant ja en punt en que tothom se devia ja aseure a taula, Galter se girà envert Griselda e ab clara veu, devant tots, quaix trahent-se scarn d'ella, dix: «Griselda: què t par de la mia sposa? es assats bella e honesta?». «Cert hoc, dix Griselda, car yo no m pens que ab altra en lo món la pusquesses haver, e placia a Deu que axí sia que ab ella visques en pau longament. Mas d'una cosa te prech e t'amonest: que aquesta no vulles tractar axí com has tractada l'altra, car aquesta es pus jova e nodrida pus delicadament, e no m pens *(col. 2.ª)* que u pusqués sofferir axí». E Galter, guardant la alegra cara e lo continent de Griselda, sens que en sí no mostrava algun mal pensament, no contrastant que tantes voltes cruelment la hagués offessa sens rahó alguna, havent pietat de la indigna fortuna que li havia feta sofferir, no pogué pus sostenir e dix: «O Griselda! assats es coneguda e provada a mi la tua amor e feeltat, e no m pens que dejús lo cel sia algú qui tant

grans experiencies haja hagudes de amor conjugal». E, dient aquestes paraules, fort alegrament e ab gran cupiditat abrassà la sua cara muller, la qual per la novitat d'aquest fet stava vergonyosa, e axí com si fos levada novament de dormir e que hagués somiada alguna cosa, dix: «Griselda: sapies que aquesta que tu penses esser ma sposa es ta filla, e aquest que t penses esser mon cunyat es ton fill. Ara has cobrat ensemps totes les coses que en diverses partides pensaves haver perdudes. E yo vull que sapien tots aquells qui creyen lo contrari que yo no t só stat inpiadós ne cruel ne t'he volgut matar mos fills, mas amagar aquells». E Griselda, hoynt aquestes paraules, de gran goig tornà mig *(f. CCCXXX v.°)* morta, e per sobres de pietat de sí mateixa isqué quaix de son seny; e ab alegres lagrimes se leixà anar sobre sos fills, e abrassant e fatigant aquells ab spessos besaments, los banyava les cares. E, entès açò, encontinent les altres dones qui aquí eren despullaren alegrament Griselda de aquelles pobres vestidures que vestia e encontinent la arrearen de les sues acostumades fort altament e meravellosa. E, fet açò, entre ells hach fort gran goig e alegria, e en aquell jorn fo feta fort gran festa e pus solemne celebració que lo die de les noces; e puys per molts anys visqueren abdós ab gran pau e concordia. E Galter féu menar en casa sua Janicola, sogre seu, al qual no havia fet jamay semblant que l presas res, per ço com no fos fet empatxament a la experiencia que ell volia fes de sa muller, e fent-li fer gran honor e molt de be. E puys collocà sa filla en magnifich matrimoni. E aprés sos dies leixà son fill successor e senyor de la sua terra.

La novella de Dioneo era finida, e assau les dones qui d'una part e qui d'altra tirant e blasmant adés una cosa, adés altra, entorn d'elles ne havien parlat, quant lo Rey, levant los ulls envert lo cel, vehent que lo sol era ja baix e hora de vespre, sens levar-se de *(col. 2.ª)* seure, axí comensà a parlar: «A dones, dones. Com yo crech que vós conegau lo seny dels mortals, no conexeu encara tant que hajau memoria que per les coses passades conegau les presents; mas per la una e per l'altra d'aquestes a saber vos fan veure la fortuna als solemnes homens, es reputat a molt gran seny. Nosaltres, axí com vosaltres sabeu, demà haurà .xv. jorns que per pendre algun deport a sosteniment de nostra sanitat e de la vida cessant la malancolia e la dolor e la angoixa, la qual per la nostra ciutat continuament se es vista despuys que aquest pestilencial temps comensà, isquem de Florença; la qual cosa, segons lo meu juy, no inhonestament havem fet, per ço com si yo he ben sabut guardar, posat que alegres novelles e força atractives concupiscencies dites, hajam continuament menjat e begut e sonat e cantat honestament e deguda, sens que alguna cosa deshonesta, algun acte, alguna paraula, alguna cosa, ne de la vostra

part ne de la nostra sia coneguda de blasmar; ans continua honestat, continua concordia, continua fraternal amistat me ha paregut veure e sentir. La qual cosa sens dupte en honor e en servey de vosaltres e de mi me es car, e per ço com per longa *(f. CCCXXXI)* consuetut alguna cosa que en fastig pogués tornar, e perquè algú en la nostra longa stada cavillar no pusqués, havent-ne cascú de nòs haguda la sua jornada e la sua part, jutjaria si en plaer venia a vosaltres e no en altra manera que fos covinent cosa de vuy més de tornar-sen lla d'on nòs partim, sens que, si vós be guardau la nostra bergada, attenent que es ja sabuda per molts, al entorn poria multiplicar en tal manera que ns tolria tota nostra consolació. E per ço, si vosaltres aprovau, jo m reservaré la corona que m'haveu donada fins a la nostra partida, qui entén que deu esser de matí, e llà on vosaltres dellibereu en altra manera yo he ja en proposit, a qui per lo die següent dech coronar». E, dit açò, los rahonaments foren aquí molts entre les dones e entre ls homens, mas molt profitós e per molt honest tingueren lo consell del Rey, e axí delliberaren de fer com ell havia rahonat. Per la qual cosa ell fahent cridar lo senescal, e ab ell de la manera que havia a tenir en lo matí següent parlà, e, licenciada la bergada fins a la hora del sopar, se levà en peus, e les dones e los altres levant-se, no en altra *(col. 2.ª)* manera sinó axí com havia usat, qui a un delit, qui en un altre, se adonaren. E, venguda la hora del sopar, ab sobiran plaer, e aprés d'aquell, a cantar e a sonar e a rallar se meteren. E menant Laureta una dança, pregà a Phiameta que digués una cançó, la qual assau plasentment comensà a cantar [1].

Com Phiameta hach finida la sua cançó, aprés d'aquesta sen digueren moltes altres. E com fossen ja aprés de miga nit, aprés que al Rey plagué, totes anaren a dormir. E, vengut lo nou jorn, tots ensemps se levaren. E ja havia lo llur senescal trameses totes llurs coses. E ells, aprés segons la ordinació del llur Rey, sen anaren la via de Florença, on los tres jovens leixaren les set dones en Sancta Maria la Novella, d'on ab elles se eren partits. E, prenent llur comiat, enteneren despuys en altres plaers, e elles, com temps los parech, s'entornaren en llur casa, aconsolades fins en aquella hora del temps passat.

1) En lloc de cançó, espai blanc de dos ratlles i mitja.

CONCLUSIÓ DEL AUCTOR

[CONCLUSIÓ DEL AUCTOR]

Molt nobles dones, per consolació de qui yo en axí lonch treball me só mès, en lo qual yo crech me haja ajudat la divina gracia, per los vostres prechs e no per los meus *(f. CCCXXXI v.°)* merits, (e) aquell complidament haja fornit, segons yo en lo principi de la present obra prometí de fer; la qual cosa Deu primerament, e aprés nosaltres regraciant-lo-y, enteneu a dar a la vostra pena, ab lo menys affany que haveu poscut, algun repòs. Per lo qual, abans que yo atorch breument a vosaltres algunes cosetes per les quals força alguna de vosaltres poreu dir que açò sia cosa que a mi par esser molt certa que aquestes coses no devien haver special privilegi, més que les altres; e, no volent que l'haja, me recorda que en lo principi de la quarta jornada vos he mostrat que no entén a respondre, ans callar, totes qüestions qui m sien fetes per aquesta rahó. E primerament seran per ventura algunes de vosaltres qui diguen que yo haja en lo scriure aquestes novelles maça licencia donada en fer dir o scoltar algunes voltes a les dones coses no covinents ne a dir ne a scoltar a honestes dones; yo nech per ço com no es alguna axí (axí) deshonesta que dient-la ab honests vocables no s pusca dir ne scoltar a honestes dones, les quals me par assau convinentment *(col. 2.ª)* haver posades per recitar, en les quals metrets al devant assau rahons promptes per confondre ma intenció e sana oppinió. Primerament si alguna cosa en alguna de les qualitats de les novelles vos en recorden, trobareu que si ab rahonables ulls de entenents persones es guardat, assau apertament serà conegut que si yo no volgués aquelles traure de llur forma, en altra manera no les posquera recomptar; e si força en alguna petita part, es pus liberal que algunes ypocrites dones no volran, les quals pensen més en les paraules que en los fets, e qui més se studien en mostrar-ho que en esser bones; dich que més deu haver anujat a mi haver-les scrites ab mots honests e cuberts per recitar devant tota persona honesta que no deu anujar generalment als homens ne a les dones la abstinencia de no dir tots dies mots diformes de parlar, dels quals no us podeu star de dir, entenents a qui entendre-ls vol semblants en aquells que yo he posats, e encara pus des-

cuberts en deshonestar e tot llur parlar ple de paraules pus entenents que aquelles; perquè crech que la mia obra no deu esser de menys auctoritat atorgada *(f. CCCXXXII)* que es lo pinzell al pintor. Als quals, sens alguna reprehensió e menys justa, no reprenen lo pinzell, mas aquell qui l maneja. E com en açò yo sia sol pinzell ścrivent, ço qui es stat comanat a la mia ploma no n dech esser sobreprès. Mas aquests aytals fan Jhesu-christ mascle e Eva fembra, e d'ells mateixs mostren que volen per la salut de la humana generació morir en la creu, mostrant que adés ab un clau, adés ab dos, los claven los peus en aquella, e mostrant que són justificats e devots en tots llurs affers, reprenen cascuns. Mas sens açò assau be s pot coneixer que aquestes novelles qui per mi són scrites se troben assau manifestes en les scoles dels philosophs, on la honestat, no menys que en altra part, es requesta entre ells, e no tant solament entre clergues e philosophs, ans en algun loch amagat, ans encara entre jardins e lochs de solaç, e entre persones jovens e madures recitar les Cent novelles poran valer e ajudar a les desconsolades persones. E qui no sab que lo vi es obtima cosa als vivents, segons se mostra per experiencia, *(col. 2.ª)* no contrastant que per molts solennes mestres havem per notori que a la febra es molt nohible e contrari, e diran per ço los febrosos que sia malvat per tots aquells qui l beuen, certes no. E qui per semblant es qui no sapia que lo foch es molt profitós e necessari als mortals? e direm nòs, donchs, que per ço que ell crema les cases e les viles e les ciutats que sia malvat? Certes no. E per semblant se diran, donchs, de les armes qui deffenen la salut de aquells qui pacificament desijen de viure, no contrastant que per moltes voltes aucien los homens, no per llur malicia, mas d'aquells qui malvadament ne obren. Neguna persona corrupta entès may sanament paraula alguna, e axí com les honestes en aquells may no ajuden, axí aquelles qui tant no són honestes als ben disposts no poden noure, sinó axí com lo fanch fa als raigs del sol o en les brutures de la terra les belleses del cel. ¿Quals libres, quals paraules, quals letres, són sanctes, pus dignes, pus reverents que aquelles de les divines scriptures qui, ab tot que són perfetes, ne són stats assau qui aquelles contrariament entenen, e sí mateix e altres a perdició han aportats? Quescuna cosa en sí mateixa es bona, e *(f. CCCXXXII v.º)* a alguns altres ha mal obrat, e pot esser nohible a molts. E axí u dich de les mies novelles, car qui volrà de aquelles malvat consell e de malvades obres traure conseqüencia, elles no u vedaran a algú si força en sí ha voluntat de fer mal. E quina utilitat, ne quin fruyt, ne quin dan ne hauran elles? Cert negú. E gens per ço no serà may que en altra manera sinó honesta sien dites ne tengudes, si donchs en aquell temps e per aquelles persones no seran legides, les quals són stades elegides a dir pater nostres e a fer lo ypocrit ab lo coll tort, e

aquests tals lexa-ls star, car no corren derrera algú per força leugeres ne forsen algú de be a fer be, que en altra guisa ho diguen. Seran-ne per semblant alguns d'aquells qui diran que n'hi ha algunes que si no hi fossen stades (stades) fora stat molt millor; e aquests aytals deuen pensar que yo no podia ne devia scriure sinó aquelles que m'han recomptades. E per ço aquelles qui les deyen les devien dir belles e yo haguera-les scrites belles. E presupòs que yo fos stat d'açò inventor, e lo scrivent, ço que no só, dich que no me n'envergonyiria, encara *(col. 2.ª)* que totes no fossen belles, car no scé que mestre algú se tropia de Deu enfora qui tot ço que fa fassa be e complidament. Perquè covè que en la multitut de les coses sen tropien de diverses qualitats, car no scé algun camp, per be que fos goretat ne conreat, en que no s trobas mesclat entre les millors erbes, o ortigues o calsides o cugula o algunes semblants erbes. Perquè quescú deu pensar que per trobar materia de parlar a quescuna de vosaltres agradabla he treballat, mas gens per ço a totes no puch complaure de parlar tota hora tant amesuradament que no pusqués esser reprès si cosa fos qui fer se pusqués. E donchs qui volrà anar detras aquestes coses ligent, jaquesca star aquelles inpertinents per a elles, e aquelles que li plauran e en que s delitarà lige. E si, per no enganar alguna persona, totes en lo front les porten senyades, (e) aquelles qui ls parran indegudes dins llur cor portant les tinguen amagades totes o aquella part qui massa longa ne deshonesta los parega. E encara crech que diran esser massa longues. A les quals *(f. CCCXXXIII)* encara dich qui alre n farà farà follia, car si breus fossen, posat que haja molt temps passat despuys que yo comensí scriure fins en aquesta hora que só vengut a la fi del meu treball, no m'es per ço exit de sment que yo havia aquest meu affany offert als ociosos e no als altres. E qui per passatemps lig alguna cosa, no li pot esser longa, car les coses molt breus se covenen als studiants, los quals no per passar temps, mas per profitosament obrar en lo temps que u han affanyat, ho retinguen, perquè vosaltres, dones, a les quals tant de temps avança com no n despenen en lo amorós pensament. E ultra açò per ço com ne a Athenes ne a Bolunya o a París alguna de vosaltres no va studiar, per ço pus discórrenment se covè a parlar que no en aquells qui en studis han asuptiliats llurs enginys. E no dupte punt que no sien d'aquells encara qui diran que les coses que he scrites no sien maça plenes de mots e de xanxes e malconvenients a un hom pesat e fexuch qui axí fadament haja scrit. E en aquests tals *(col. 2.ª)* só tengut de retre gracies, e les lus ret per ço com movent-se de bon zel, són axí curiosos de la mia fama. Mas axí a la llur opposició vull respondre que yo confés de esser fexuch, e moltes [voltes] en mos dies só stat pesat; e per ço, parlant ab aquelles qui pesat me han, afferm que yo no só fexuch, ans só axí leuger que apenes ne ha sentiment

qui m sotspesa. E considerant als prehichs fets per los frares per remordre les llurs culpes, e los homens tots o los demés qui may són plens de mots e de xanxes e de scarns, extim que aquells mateixs no fossen contraris de les novelles per mi scrites per no traure tota via la malancolia de les fembres, qui si maça per açò riessen lo plant de Geremies, la passió del Salvador e les dolors de la Magdalena los ne poguera leugerament guarir. E qui porà dir, donchs, que de aquestes no sen tropien encara qui diran que yo he mala lenga e verinosa, per ço com en alguns lochs he scrites les veritats [dels frares] (e). E aquestes qui axí u diran deu hom perdonar, per ço com no es de creure que alre sinó justa occasió les moga. Per ço com los frares són bones persones e fugen *(f. CCCXXXIII v.º)* al desayre per amor de Deu, e molen a recolta e no rahen may la mesura, ans la donen bastant. Noresmenys ells confessen les coses d'aquest món no esser stables, ans tots temps són movibles, e axí s poria de la mia lenga esser vengut. La qual cosa no crehent-ho, me dix una mia vehina que yo la havia la millor e la pus dolça del món. E en veritat com aço fo, poques restaven scriure de les demunt dites novelles. E per ço com fellonament rahonen aquelles semblants coses, vull que ço que he dit bast a ells per resposta. E, leixant de vuy més a quescuna dir e a creure com los parega temps de posar fi a les llurs paraules, ab aquelles humilment regraciaran la divinal providencia, com axí de lonch treball ab la sua ajuda nos ha a desijada fi conduhits. E vosaltres, gracioses dones, ab la sua gracia romaniu en pau, recordantvos de mi si d'alguna cosa d'aquestes que haureu legides per ventura vos ajudau.

Fo acabada la present translació, dimarts que comptavem .v. dies del mes de Abril, en l'any *(col. 2.ª)* de la fructificant Incarnació del fill de Deu MCCCCxxviiij, en la vila de Sanct Cugat de Vallès.

Ací feneix la deena e derrera Jornada del libre appellat Decameron, nominat lo Princep Galeot, en altra manera lo Cento novella.

ERRADES — TAULA

ERRADES

Pàgina	Ratlla	Diu	Ha de dir
24	5	moltes cares	molt cares
39	42	l'aguiava	laguiava
53	16	altresm alestrugueries	altres malestrugueries
61	19	tant.	tant
65	8	arbes	erbes
75	22	jo(r)ns	jo[r]ns
131	24	cara prés	car aprés
131	28	*(f. LVIII v.º)*	*(f. LXVIII v.º)*
160	20	ffer-li	ffer-li
388	2	PEYRONELLA	[PEYRONELLA
579	21	fahent-li	vehent-li
579	4	BESANT-LA TOTS TEMPS,	BESANT-LA, TOTS TEMPS

TAULA

Pags.

NOTICIA PRELIMINAR v
PROEMI I
Comença lo libre dit Decameron, cognominat Princep Galeot, en lo qual se contenen cent novelles, en deu dies dites per set dones e tres jovens homens. 3
INTRODUCCIÓ. — Comença la primera jornada del Decameron, en la qual, despuys de feta la demostració per l'autor, per quina ocasió succehi se degueren atrobar juntes aquelles persones que devall se mostren, per raonar, sots lo regiment de Pampinea, se raona de aquella cosa la qual més agrada a cascú. 9

JORNADA PRIMERA 7
Novella primera. — Micer Sipalleto, ab una falsa confessió, engana un sant frare; e essent stat un mal home en vida, en mort es reputat per Sant, e anomenat sent Sipaleto 24
Novella segona. — Abram, jueu, estimulat per Joan de Civinyi, va en cort de Roma, e, veent la malvestat dels clergues, torna a Paris e s fa crestià 34
Novella terça. — Melchisedech jueu, ab una novella de tres anels, atura un gran perill que Saladino li avia aparellat. 38
Novella quarta. — Un monjo, caygut en pecat digne de molt gran castich, honestament acusant son abat de la mateixa culpa, se desliura de la pena. 41
Novella quinta. — La marquesa de Montferrat, ab un convit de galines e ab algunes bones paraules, reprimeix lo foll amor del Rey de França. 44
Novella sisena. — Un valent hom ab un bell dictat confon la malvada hipocrisia dels religiosos. 47
Novella setena. — Bergamino, ab una novella de Primas e del abat de Clinyi, honestament cessà una avaricia novament venguda a Micer Cane de la Scala 49
Novella vuytena. — Guillem Boser, ab belles paraules, venç l'avaricia de micer Ermino de Grimaldi. 53
Novella novena. — Lo Rey de Xipre, reprès per una dona de Gasconya, de vil devingué valerós. 55

Pags.

Novella desena. — Mestre Albert de Bolunya honestament fa vergonyar una dona la qual volia fer-lo vergonyar a ell perquè d'ella s'era enamorat 57

JORNADA SEGONA. 63
Faneix la primera jornada del Decameron, e comença la segona, en la qual, sots lo regiment de Filomena, se raona de qui, de diverses coses encontrat e perduda l'esperança, sia arribat a bona fi 65
Novella primera. — Martellino, fingint-se d'esser contret, sobre Sant Enrich fa vista de gorir, e, conegut son engan, es batut e aprés posat en presó, e, vengut en perill d'esser penjat per la gola, escapa a la fi 66
Novella segona. — Bernat d'Ast, robat, arriba a Castell Guillem e es albergat per una dona vidua, e, restaurat de sos dans, sen torna a casa seva sa e saul 70
Novella terça. — Tres jovens, malament despenent lur aver, s'enpobriren; un factor dels quals tornant-sen en sa casa desconsolat, viu un abat, que ell troba esser la filla del Rey d'Anglaterra, la qual prengué-lo per marit; e aprés repara lo stat dels tres jovens tornant-los en prosperitat. 77
Novella quarta. — Lendolfo Rufullo, enpobrit, devench cossari, e pres de genovesos, naufragà, e sobre una caxa de pedres precioses plena se salvà, en Gurço, recullit per una dona, torna rich en sa casa . . . 82
Novella quinta. — Andreutxo de Perusa, vengut en Napols per comprar cavalls, sobreprès per tres accidents en una nit, de tots escapa e ab un robi torna en la sua casa. 86
Novella sisena. — Madona Baritola, trobant-se en una illa ab dos cabirols, avent dos fills perduts, sen va en Lunisiana: aquí hu dels fills entra en servey del Senyor d'ella, e ab la filla d'ell jau, e es mès en presó. Sicilia, rebellada al rey Carles, e lo fill regonegut de la mare, pren per muller la filla del Senyor, e, son frare retrobat, tornen en gran stat. 96
Novella setena. — La filla del Soldà, tramesa a marit al Rey de Garp, en spay de pochs dies vench en diverses achcidens e en mans de VIIII. homens, dels quals moriren la magor part: e darerament per poncela fonch restituida al pare e per poncela la donà a marit 107
Novella vuytena. — Lo Comte d'Anquerça, falsament acusat, fonch exellat ab hun seu fill e ab una sua filla, e anant per diversos lochs d'Anglaterra, aquels com regaços conloquà, e aprés prosperaren e per temps tornaren en gracia del Rey de França 124
Novella novena. — Bernabó Lomeli, jenovès, enganat per Ambrosino, perdé lo seu e comandà que la muller moris. E puys, escapada en forma d'ome, serví lo soldà; e aprés trobà l'enganador e Bernabó en Alexandria, e, condoits davant lo Soldà, l'enganador fonch pres, e

Pags.

ella, cobrant l'abit femenill, tornant ab son marit e ab aquell longament visqué 136

Novella desena. — Pagamino de Monaquo roba la muler de micer Ritxardo de Quinxixa, lo qual, sabent ella hon era, se volch fer amich de Pagamino, pregant-lo que la li restituis a rescat, lo qual la li atorga volenterosament, e ella, no volent-hi tornar, fo aprés muller de Pagamino 146

JORNADA TERÇA. 153

Feneix la segona jornada del Decameron. Comença la terça, en la qual se rahona, sots lo regiment de Neifile, de qui alguna cosa que ha molt desijada, ab industria la age conquistada, o alguna cosa perduda age recobrada 155

Novella primera. — Masseto de Lanporenquia, feyent-se mut, fonch hortolà de un monestir de monges e gach-se ab totes, e darerament ab la abadesa, e aprés, per virtut del sant sots invocació del qual era fundat aquell monastir, feu aparés que cobras la paraula. 158

Novella segona. — Un palafrener se gagué ab la muller del Rey Aguilus; la qual cosa fonch atrobada per lo Rey, e, tonent-li una part dels cabels, aprés ell tòs, toné tots los altres; perquè escapà e no fonch conagut. 163

Novella terça. — Una dona enamorada de hun jove, sots specia de confesió, induí un sant frare, lo qual, sens avisar-sen, donà manera que ella se gach ab ell. 167

Novella quarta. — Don Phelip ensenya a frare Putcio en quina manera fore sant, e mostrant-li la penitencia, ell se gach ab la muller . . . 174

Novella cinquena. — Micer Francesch Vargellesi, per un palafré que li donà en Cima, lo feu parlar ab sa muller, manant-li que no li respongués en res que li digués, e ell responent en persona sua, e consegui d'ella sò que tant avie desigat. 178

Novella sisena. — Ritxardo Minutulo amave la muller de Felipello, e mostrant-li que Felipello era enamorat de sa muller, com a desesperada per gelosia, la feu venir en hun bany, hon, cuydant trobar Phelipello, se jach ab Ritxardo. 183

Novella setena. — Tadaldo de Glisei, enamorat de una gentil dona, se partí de Florença, e aprés un any tornà en forma de pelegrí e li desliurà son marit, lo qual devien pengar. 189

Novella vuytena. — Farundo, mengant una polvora, fonch sotarat com a mort per l'abat, que aprés se gagué ab sa muller, e, traent-lo de la sopoltura, fonch mès en presó, faent-li creure que ere en porgatori; e puys lo feu resucitar com li hach enpreyada la muller. 201

Novena novena. — Angalina, filla de mestre Girart, guorí lo Rey de França d'una fistola, per la quall rahó la donà per muller a Bertran,

Pags.

compthe de Roselló, de la qual, sens que ell no se n'apercebé, hach dos fiylls 208
Novella desena. — Alibech, sercant qui li mostras ffer lo servey de Deu, trobà frare Rustico, qui li mostrà de metre lo diable en infern, e aprés fonch muller de Nerbale. 216

JORNADA QUARTA 223
Fenex la terça jornada del Decameron e comença la quarta, en la qual, sots lo regiment de Filostrato, se raona de aquells los amors dels quals hagueren desaventurada fi 225
Novella primera. — Tancredi, princep de Salern, aucís l'amant de sa filla, a la qual tramès lo cor, e, mesclant ab aquell aygua enverinada, la bech e morí: los noms dels quals foren Giscart e Guismunde. . . 231
Novella segona. — Frare Aubert d'Imula, ab una falsa confeció, se jach ab madona Liceta, donant-li entenent que era l'angel sent Gabriel. . . 239
Novella terça. — Tres jovens amaven tres germanes, ab les quals se n'anaren en Cret: e la una matà lo marit de l'altre, [un altre] matà sa muller e se n'anà ab l'altra, e los dos altros fogiren 246
Novella quarta. — Gerbino, nét del bon Rey Guillem de Cecilia, conbaté una nau del Rey de Tuniç per pendre una sua filla, la qual fou morta per los seus mateys, e lo Rey Guillem feu levar la testa a Gerbino son nét 251
Novella cinquena. — Los frares de Isabel auciren lo seu amant: lo qual despuys li aparech en sobni, mostrant-li hon l'avien soterat. E ella, desoterant-lo, mès lo cab dins un test d'alfabegua qui aprés li fou furtat; perquè morí 255
Novella sisena. — Andreua ama a Gabriel, e comtant-li un sobni, e ell a ella un altre, encontinent moriren abdosos. 260
Novella setena. — Simona ama Pasquino, ab lo qual, stant en un hort mengant una fulla de salvia, morí, e ella, mostrant com era stat, per semblant morí 266
Novella vuytena. — Silvestra ama Geronim, per la qual de dolor morí en los seus brasos; e, portant-lo a la sgleya, ella per semblant morí . . 269
Novella novena. — Mosen Guillem de Rosselló dona a mengar lo cor de mosen Guillem Gardesanch a sa muller, la qual, aprés que l'ach mengat, se lançà per una finestra e morí. 273
Novella desena. — La muller de un metge, per exoblit que un seu amant avie begut, lo mès dins una archa, pensant fos mort; e puys l'archa fonch furtada per dos usurés, e ell, despertant, fou pres per ladre ichnorantment, e volent-lo pengar, se sabé la veritat e scapà . 276

JORNADA CINQUENA. 285
Feneix la quarta jornada del Decameron. Comença la quinta, en la qual,

Pags.

sots lo regiment de Fiameta, se raona de ço que a alguns amants feliçment avé després de alguns fets fers e desaventurats. 287

Novella primera. — Simon, esent foyll, amà Efiginia, e per amor de la qual tornà savi, e aprés sen seguiren moltes coses sagons la sua istoria recita 288

Novella segona. — Costança ama March, e pensant que fos mort, se mès en una barqua per morir, sens vela e sens rems; aribant a Tuniç, lo troba viu 297

Novella terça. — Pere Boquamassa sen mena Angelina, e volent-lo pengar, escapà, e vinent la hon ella era, li fonc donada per muller . . 302

Novella quarta. — Ritxardo Minutulo ama la filla de micer Louis, e trobat ab ella ab lo rosiyol en la mà, la pres per muller e romangueren en bona pau 307

Novella quinta. — Guido de Carmona lexà a Gacomino de Pavia una infanta que avia, la qual amaren Johan de Savernio e Minget de Mingole, e, aprés de gran contesa, fou muller de Minget 312

Novella sisena. — Johan de Proxita amà Restituta de Iscla, ab la qual fo pres en poder del rey Federich de Cecilia, e, condapnat a cremar, foren restaurats per Roger de Luria, almirall del regne de Cecilia. . 317

Novella setena. — Teodoro, enamorat de Violant, filla de micer Aymerich son senyor, l'emprenya e es a la forca condamnat; a la qual rocegant essent menat, de son pare reconegut e desliurat, pren Violant per muller 322

Novella vuytena. — Nastagio l'Onest, amant una dels Traversari, guastà les sues riqueses sens esser amat. Pregat pels seus, va sen a Quiassi; aquí veu que un cavaller encalça una jove, la aucís e fa-la devorar dels cans. Convida als seus parents e aquella dona d'ell amada a un sopar; la qual veu aquella mateixa jove e l cavaller; e, tement-se de semblant esdeveniment, pren Nastagio per marit. 328

Novella novena. — Frederich dels Alberichs ama e no es amat, e en cortesia despenent torna pobre, e roman-li un sol falcó, lo qual, no avent altra cosa, dóna a menjar a la sua dona qui lo vench visitar; la qual, açò sabent, mudada de pensament, lo pren per marit e l fa rich 333

Novella desena. — Pere de Vinciolo va a sopar fora de casa; sa muller porta a casa un jove; tornat Pere, ella amaga el jove sota una pollera; Pere diu haver estat trobat en casa de Arcolano, ab lo qual sopava, un jove menat allí per la muller d'aquest; la dona blasma la muller d'Arcolano; un ase, per desgracia, posa la pota sobre ls dits d'aquell qui era sota la pollera; ell crida; Pere corra allà e veu-lo, coneix l'engany de la muller, ab la qual ultimament se concorda per la sua malvestat 338

Pags.

JORNADA SISENA 347

Feneix la cinquena jornada del Decameron. Comença la sisena, en la qual, sots lo regiment d'Elisa, se rahona de qui ab alguns bells mots se defenés o ab promptes respostes e prests avisaments defuig perdició o perill o escarn 349

Novella primera. — Un cavaller diu a madona Oreta de portar-la a cavall ab una novella, e dient-la malament ella li prega que la pos a peu . 351

Novella segona. — Cisti forner ab una sua paraula fa repensar a micer Geri Spina d'una sua demanda 353

Novella terça. — Madona Nona del Pulci ab una promta resposta imposa al poch honest motegar del bisbe de Florença. 355

Novella quarta. — Chichibio, coch de Currat Gianfigliazzi, ab una presta paraula a la sua salut, la ira de Currat torna en rialla e escapa de la mala ventura que li era estat menaçada de Currat. 358

Novella cinquena. — Micer Forese de Rabata e mestre Gito pintor, venint de veure lurs possessions, l'un motejant l'estrany semblant de l'altre, es mordut 360

Novella sisena. — Prova Miquel Scalça a certs jovens com los Baronxi són los pus gentils homens del món y guanya un sopar 362

Novella setena. — Madona Phelipa, trobada ab un seu amant per lo marit, e portada en justicia, ab una prompta e plasent resposta se delliura e fa modificar lo statut 364

Novella vuytena. — Fresco conforta la neboda que no s'arreu si los desplasents, com deia, li eren enutjosos de veure. 367

Novella novena. — Guido Cavalcanti diu ab un mot honestament vilania a certs los quals l'havien encalçat soptosament. 369

Novella desena. — Fra Ceba promet a certs pagesos que ls mostrarà la ploma de l'angel Gabriel, en lloch de la qual trobant carbons, ell los diu esser d'aquells que rostiren Sant Llorenç 371

JORNADA SETENA. 381

Feneix la sisena jornada del Decameron. Comensa la setena, en la qual, sots lo regiment de Dioneo, se rahona de les befes les quals, o per amor o per llur salvament, les dones han ja fetes a llurs marits, adonant-sen o no. 383

Novella primera. — Johan Loteringui ou de nit tocar a la sua porta; desperta la muller; li fa creure que es un fantasma; la volen conjurar ab una oració, e cessa lo trucar 385

Novella segona. — Peyronella met un seu amant dins una alfabia, tornant lo marit a casa; la qual havent lo marit venuda, la muller li diu haver-la ja venuda a un hom que dins d'ella es, per veure si era sencera. Lo qual, sortint-ne, la fa roure al marit e puys porta-se-lan a casa sua. 389

Pags.

Novella terça. — Frare Rinalt se jach ab la comare, lo marit lo troba ab ella en la cambra e fan-li creure que ell conjurava els cuchs de l'infant 393
Novella quarta. — Tofano tanca una nit la muller defora casa, la qual, no podent per prechs tornar entrar, fa veure que s lença a un pou e hi tira una gran pedra. Tofano isqué de casa per anar-li ajudar, e ella sen entra e tanca la porta e ell romas defora. 397
Novella cinquena. — Un jelós, en forma de prevere, confesa sa muller, la qual li dona entenent que amave un prevere; e lo marit, aguaytant lo prevere tots vespres a la porta, ella feya venir per lo tarat hun aymant seu. 401
Novella sisena. — Madona Isabel, solasant-se ab Laoneto e amant-la micer Lambertutcio, vench en casa, lo qual ella acollí per força; e venint lo marit, mès un coltell en la mà de micer Lambertucio e davant son marit lo trasch de casa, sens suspita del marit, e per senblant Laoneto. 407
Novella setena. — Madona Beatriu, tenint Luís per la mà en lo lit hon dormia ab son marit, dix al marit com Luís l'avia requesta d'amós; e tramet-lo en l'ort en forma de ella per aguaytar Luís, ella romas ab Loys, donant-se bon temps; e puys, levant-se, anà a bastonegar lo marit en l'ort 411
Novella vuytena. — Una dona, tenint un fill ligat al dit del pengant per la finestra, feya senyal al seu amant; e lo marit aguaytant-lo, encalça l'amant, e puys, tornant, cuyda batre la muller, e baté la serventa, e puys anà als cuyats, e trobant-lo en falsia, cuydar en batre a ell . . 416
Novella novena. — Lida, muler de Niçostrato, per fer creure aprés que ella l'amave, matà l'esparver de son marit e li pelà la barba e li arencà hun quexal, e puys li feu veure com per se geye ab ella, e puys li feu creure que no era axí. 422
Novella desena. — Dos Senesos amaven una dona: e la hu era son conpare, qui morí e tornà al companyó segons la promesa feta entre ells, e comtà-li só que s feye en l'altre món ne quin pecat era fer-ho a sa comare. 430

JORNADA VUYTENA 435
Feneix la setena jornada del Decameron; comença la vuytena, en la qual, sots lo regiment de Laureta, se rahona de aquelles befes que tots jorns se fan o dona a hom, o hom a dona, o ún hom a l'altre. . . 437
Novella primera. — Gulfardo manleva de Parnolo serta cantitat de dinés, la dona a sa muler per que s pogués gaure ab ell, e dix-li que eren aquels dinés que son marit li avia prestats 438
Novella segona. — Lo prevere de Vallonga se jagué ab madona na Belcolor e lexà-li penyora lo seu manto; e aprés li feu manlevar un

Pags.

morter, e puys, tornant-li lo morter, cobrà lo manto, lo qual dix-li avia lexat penyora. 441

Novella terça. — Calendrino, Bruno e Bufalmaco anaren cercant per lo munt de Mulione la pedra invisitble; e Calendrino, crehent-la aver trobada, tornà en casa caregat de pedres, e per sertes raons que la muller li dix la baté tant fortment que la cuydà matar 445

Novella quarta. — Lo prebost de Ficole ama una dona vidua qui a ell no amave, e crehent-se jaure ab ella, jach ab la sirventa, e los germans de la dona, faent-hi vanir lo bisbe, lo prengueren al lit ab la sirventa. 451

Novella cinquena. — Tres jovens descalçaren les bragues a un jutge en Florença sient en la cadira e tinent lo juy 455

Novella sisena. — Bruno e Bufalmaco enblaren un porch a Colandrino e feren-li creure que ab una llur speriencia lo trobarien; e ab rels de gingebre vert e ab vernatxa que li feren comprar, li donaren antenent que ell l'avia furtat; e n'agueren dos parels de capons per sò que no u diguesen a sa muler. 458

Novella setena. — Un studiant amave una dona vidua, la qual lo feu estar una nit en hun coral ple de neu; e pus ell feu star a ella tot hun jorn de juliol al sol tota nua, faent-la fitblar a mosques e a vespes 463

Novella vuytena. — Dos jovens se geyen la hu ab la muller del altro; e avisant-sen la hu, lo feu metre en una caxa, sobre la qual se jach ab la muler del altre. 480

Novella novena. — Mestre Simon, metge, volch eser d'una bargada de Bruno e de Buffalmacho, qui anaven de nits en cors, e fonch per Bufalmaco lançat dins una basa de sotzura. 484

Novella desena. — Una falsa siciliana maestrivolament tolch a un mercader sò que en Palerm avia aportat, lo qual aprés feu aparés de tornar ab molta més mercaderia, ab la qual cobrà sò que perdut avia e sinch cens florins més avant. 496

JORNADA NOVENA 507

Feneix la vuytena jornada del Decameron: comença la novena, en la qual, sots lo regiment de Emilia, rahona cascú segons ço que li plau e que pus li agrada 509

Novella primera. — Madona Francesqua, amada de dos jovens, per luyarlos-se feu fer lo mort a la hu, e altre lo feu traure de la sopoltura, e no podent negú de ells venir, a la fi los se lunyà. 510

Novella segona. — Una abadesa, dormint ab un capelà, se levà per pendre una monga que dormia ab lo seu amant, e manant la dita monga en capítol, se trobà les bragues al cap, perqué donà licencia a cascuna de les altres monges de fer ço que volguesen 515

Pags.

Novella terça. — Mestre Simon, a instancia de Bruno e de Buffalmaco, feu creure a Calandrino que era prenys, e ab madecines de capons e ab dinés que ls donà lo feren affolar del prenyat 518
Novella quarta. — Lo ffill de micer Forcarigo jugà los dinés e la roba del fill de micer Goleri, e puys li anà darere e ll feu penre e descavalcar a certs vilans, e donaren-li lo palafrè e la roba, e l'altre romas despullat. 522
Novella cinquena. — Colandrino se enamorà de una joveneta, per la qual Bruno li feu un breu ab que la tocas per ço que ella fes a sa voluntat; ab la qual la muller lo trobà, de que agueren gran baralla 526
Novella sisena. — Un jove, en casa de un ostaler, se jach ab sa filla, e la muller, volent-se metre al lit de son marit, se mès al lit de son compayó; e puys lo jove, cuydant tornar en lo lit del compayó, se mès ab lo marit de la dona, e cuydant parlar ab lo compayó, li comtà tot lo fet axí com era stat, perquè s cuydaren penre a les mans. 532
Novella setena. — Talano de Molesse somia que un lob scarbava la gola e la cara de sa muller, perquè li dix que sen guardés, e, no volent-ho ella fer, li avench. 536
Novella vuytena. — Brondello feu una trufa a Siacho, de la qual Siaco se vengà cautelosament. 538
Novella novena. — Dos jovens anaren demanar de consell a Salamó, la hu en quall manera puria esser amat, e l'altre en quina manera puria castigar sa muller, qui era molt ravesa 241
Novella desena. — Mossèn Johan, prevere, a instancia de compare Petro, feu un encantament per fer tornar sa muller egua, e com li volch ficar la coha, dix que no volia coha, no. 545

Jornada desena. 549
Feneix la novena jornada del Decameron: comença la deena e ultima, en la qual, sots lo regiment de Panfilo, se raona de qui, liberalment o magnifica, alguna cosa obras entorn a fets d'amor o altres . . . 551
Novella primera. — Un cavaler servia lo rey n'Anfors, lo qual li parech per ell esser estat mal reguardonat, e ab serta esperiencia li amostrà no eser sua la culpa, mas de la malvada fortuna 552
Novella segona. — Guido de Tancho fou pres per l'abat de Tinguini e guari-l del mall del ventreyl que avia, e aprés lo lexà anar, lo qual per lo papa fou fet frare del spital de Rodes. 555
Novella terça. — Mitridanes l'envejós anà per alciure Natan lo liberal, e Natan, sabent-ho, fou content que per Mitridanes fos mort en un bosch. 559
Novella quarta. — Micer Centille de Carcedei vench de Modena e trach de la sopoltura una dona que amava, la qual avian sotarada en un carner, e aprés parí un fill, ensemps la tornà a son marit sens fer-li alguna descortesia. 564

Pags.

Novella cinquena. — Madona Dianora demanà a micer Amsaldo que fes en lo mes de janer un jardí bel e florit semblant que són en lo mes de maig. E ell feu-ho ab ajuda de un nigromantich; e lo marit, vehent açò, consentí que ab sa muller se jagués; e micer Amsaldo, vehent la liberalitat del marit, li soltà la promesa, e lo nigromantich, vehent la liberalitat de cascuns, soltà la sua. 570

Novella sisena. — Lo Rey Carles, en etat molt veylla, s'enamorà de una donzella, e puys, avent vergonya de son foll pensament, maridà ella e una sua germana 574

Novella setena. — Lo Rey en Pere d'Aragó, sentint la fervent amor de Liça, qui per amor de ell era enmalaltida, la confortà, e aprés fou guarida, la maridà ab un bel jove, e ell besant-la, tots temps aprés se apellà son cavaler. 579

Novella vuytena. — Sofronia, crehent eser muller de Gissipo, fou muller de Tito Quinto Fulvo e ab ell sen anà a Roma, hon aprés Gissipo en pobra stat aribà; e creent de Tito eser conagut, per voler morir, affermà aver mort hun home, e Tito, regonaxent-lo, per restaurar-lo dix que l'avia mort; la qual cosa hoint aquell qui fet ho avia, sí mateix manifestà; per la qual cosa tots foren soltats per Octuvià emperador; e Tito donà a Gissipo sa germana per muller, e ab ell comunicà tot quan avia. 584

Novella novena. — Lo Soldà de Babilonia vench a Pavia en forma de mercader e fou molt honrat per micer Torello; e aprés s'entornà en sò del seu; e puys, volent micer Torello fer un viatge, pregà la sua dona que si el moria en aquell viatge que no s remaridas fins ffos passat hun any e un mes e un dia; e esent ell en aquest viatge, vench per cas en noticia del Soldà, lo qual, aprés l'ach conagut, sobiranament l'onrà; e aprés, ab art de nigromancia, en una nit vench d'Alexandria fins a Pavia, hon trobà sa muller que aquell dia feya noces, la qual, aprés l'ach conagut, ab ell sen anà a casa sua. 597

Novella desena. — Lo marquès de Saluça, per prechs de sos vassalls, fou content de pendre muller, la quall volch penre a sa voluntat, e près una filla de un vilà, de la qual ach un fill e una filla, los quals feu senblant alciure, e aprés mostrà que d'ella s'enugava e que avia presa altra muller, e feu venir sa filla com a muller e lansà la propia muller de casa, faent-la tornar en casa de son pare; e trobant-la pacient en totes coses, pus cara que may la s tornà en cassa, e mostrant-la a sos fiylls, la honrà e la feu honrar com a marquesa . . . 610

Conclusió del auctor 623

Errades 631

Taula. 632

Lamines: I. Primera plana de text. — II. Darrera plana del manuscrit. XII-I

Acabat d'estampar en Abril de l'any 1910
per Massó, Casas & C.ª «L'Avenç»
Rambla de Catalunya, 24
Barcelona

REVUE HISPANIQUE

Recueil consacré à l'étude des langues, des littératures et de l'histoire des pays castillans, catalans et portugais

DIRIGÉ PAR

R. FOULCHÉ-DELBOSC

DIX-SEPTIÈME ANNÉE : 1910

ABONNEMENT A L'ANNÉE COURANTE : VINGT FRANCS

La *Revue Hispanique* paraît tous les trois mois ; elle forme chaque année deux volumes de six cents pages chacun.

Librairie C. KLINCKSIECK, rue de Lille, 11

PARIS

BIBLIOTHECA HISPANICA

I. — **Comedia de Calisto z Melibea** (Único texto auténtico de la *Celestina*). Reimpresión publicada por R. Foulché-Delbosc . . . . 10 pesetas.

II. — **Vida del soldado español Miguel de Castro** (1593-1611), escrita por él mismo y publicada por A. Paz y Mélia . . . . 15 pesetas.

III. — **La vida de Lazarillo de Tormes, y de sus fortunas y aduersidades.** Restitución de la edición príncipe por R. Foulché-Delbosc. 5 pesetas.
Tirage sur grand papier du Japon (nos 1 à 25) . . . . 25 pesetas.

IV. — Diego de Negueruela. **Farsa llamada Ardamisa.** Réimpression publiée par Léo Rouanet . . . . 4 pesetas.

V, VI, VII, VIII. — **Colección de autos, farsas y coloquios del siglo XVI,** publiée par Léo Rouanet. Les quatre volumes . . . 60 pesetas.

IX. — **Obres poetiques de Jordi de Sant Jordi** (segles XIVe-XVe), recullides i publicades per J. Massó Torrents . . . . 4 pesetas.

X. — Pedro Manuel de Urrea. **Penitencia de amor** (Burgos, 1514). Reimpresión publicada por R. Foulché-Delbosc. . . . . . . 5 pesetas

XI. — Jorge Manrrique. **Coplas por la muerte de su padre.** Primera edición crítica. Publícala R. Foulché-Delbosc . . . . 5 pesetas.
Tirage sur grand papier du Japon (nos 1 à 25). . . . . 20 pesetas.

XII. — **Comedia de Calisto z Melibea** (Burgos, 1499). Reimpresión publicada por R. Foulché-Delbosc . . . . 12'50 pesetas.
Tirage sur grand papier du Japon (nos 1 à 25) . . . . 50 pesetas

XIII. — Perálvarez de Ayllón y Luis Hurtado de Toledo. **Comedia Tibalda.** Ahora por primera vez publicada según la forma original por Adolfo Bonilla y San Martín . . . . 5 pesetas.

XIV. — **Libro de los engaños z los asayamientos de las mugeres.** Publícalo Adolfo Bonilla y San Martín . . . . 5 pesetas.

XV. — Diego de San Pedro. **Carcel de amor** (Sevilla, 1492). 5 pesetas.
Tirage sur grand papier du Japon (nos 1 à 12) . . . . 25 pesetas

XVI, XVII. — **Obras poéticas de D. Luis de Góngora,** publicadas por R. Foulché-Delbosc . . . . Sous presse.

XVIII. — **Spill o Libre de les dones,** per Mestre Jacme Roig. Edición crítica, con las variantes de todas las publicadas y las del Ms. de la Vaticana, prólogo, estudios y comentarios por Roque Chabás . . . . . 20 pesetas.

XIX. — Johan Boccaci. **Decameron.** Traducció catalana publicada, segons l'unic manuscrit conegut (1429), per J. Massó Torrents . . . . 20 pesetas.

Les volumes de la *Bibliotheca Hispanica* sont en vente à New York (The Hispanic Society of America), à Barcelone (Librería de « L'Avenç », Rambla de Catalunya, 24), et à Madrid (Librería de la Viuda é Hijos de Murillo, Alcalá, 7).

Princeton University Library
32101 067923720